

TR72 BÖLGESİ 2014-2023

MEVCUT DURUM ANALİZİ

ORAN Orta Anadolu
Kalkınma Ajansı
Middle Anatolia Development Agency

İÇERİK

ŞEKİLLER DİZİNİ	6
TABLolar DİZİNİ	12
1. REKABET EDEBİLİRLİK.....	17
1.1 GENEL EKONOMİK GÖSTERGELER	17
1.2 GİRİŞİMCİLİK	22
1.3 YATIRIM ALTYAPISI	26
1.4 DIŞ TİCARET	42
1.5 AR-GE VE YENİLİKÇİLİK	54
1.6 İMALAT SANAYİ	58
1.7 HİZMETLER.....	121
1.8 TARIM VE HAYVANCILIK.....	168
2. SOSYAL KALKINMA	192
2.1 NÜFUS, GÖÇ VE EĞİTİM.....	192
2.2 İŞGÜCÜ VE İSTİHDAM	212
2.3 SAĞLIK	222
2.4 SOSYAL UYUM VE SOSYAL İÇERME	225
2.5 KURUMSAL KAPASİTE VE SOSYAL SERMAYE	226
2.6 SOSYAL VE KÜLTÜREL YAPI	237
3. SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE VE ENERJİ	241
3.1 ÇEVRE	241
3.2 KORUNAN ALANLAR	266
3.3 ENERJİ ALTYAPISI	270
4. KENTSEL VE KIRSAL ALTYAPI	281
4.1 ULAŞIM ALTYAPISI.....	281
4.2 LOJİSTİK ALTYAPISI	291
4.3 BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ.....	299
5. BÖLGEDE UYGULANAN ÖNEMLİ PLAN VE PROJELER	304
6. EKLER	317
8. KAYNAKÇA	373

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AHP	: Analitik Hiyerarşi Prosesi
Ar-Ge	: Araştırma-Geliştirme
ASHRP	: Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi
AVM	: Alışveriş Merkezi
BKM	: Bankalararası Kart Merkezi
BTk	: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurum
BÜGM	: Bitkisel üretim Genel Müdürlüğü
CAGR	: Compound Annual Growth Rate (Bileşik Yıllık Büyüme Oranı)
CNC	: Computer Numerical Control (Bilgisayar Numerik Kontrol)
ÇİNKOM	: Çinko Kurşun Metal ve Madencilik San. Tic. A.Ş.
ÇİTOSAN	: Türkiye Çimento ve Toprak Sanayi Ticaret Anonim Şirketi
DHMi	: Devlet Hava Meydanları İşletmesi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	: Devlet Su İşleri
EDAM	: Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi
FAO	: Food And Agriculture Organization (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü)
GKGM	: Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü
GSBH	: Gayri Safi Bölgesel Hâsıla
GSKD	: Gayri Safi Katma Değer
GSM	: Global System For Mobile Communications (Mobil İletişim İçin Küresel Sistem)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla

GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
HES	: Hidroelektrik Santrali
ILO	: International Labour Organisation (Uluslararası İşgücü Örgütü)
IPARD	: Instrument for Pre-accession Assistance in Rural Development (Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni)
İŞGEM	: İş Geliştirme Merkezi
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KAP	: Karadeniz Akdeniz Bölünmüş Otoyol Projesi
KDV	: Katma Değer Vergisi
KGM	: Karayolları Genel Müdürlüğü
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayiye Geliştirme ve Destekleme İdaresi
KSS	: Küçük Sanayi Sitesi
KTB	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
LPI	: Logistics Performance Index (Lojistik Performans Endeksi)
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MİGEM	: Maden İşleri Genel Müdürlüğü
MOBİTEK	: Mobilya Üretim Altyapısını Güçlendirme Projesi
MTA	: Maden Tetkik Arama
MYO	: Meslek Yüksek Okulu
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
OVP	: Orta Vadeli Program
ÖSYM	: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
RCA	: Revealed Comparative Advantage (Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler)
SEGE	: Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Endeksi

SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SİHAZ	: Sivas Hazır Giyim Fabrikası
SSE	: Sosyal Sermaye Endeksi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
SYGM	: Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
TCDD	: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları
TEKMER	: Teknoloji Geliştirme Merkezi
TGB	: Teknoloji Geliştirme Bölgesi
TKDK	: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TOMTAŞ	: Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi
TSO	: Ticaret ve Sanayi Odası
TTGV	: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜDEMSAŞ	: Türkiye Demiryolu Makinaları San. A.Ş.
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayici ve İşadamları Derneği
UDY	: Uluslararası Doğrudan Yabancı Yatırımlar
URAK	: Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurulu
ÜFE	: Üretici Fiyatları Endeksi
YHGP	: Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi
AHİKA	: Ahiler Kalkınma Ajansı (Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde), TR71 Bölgesi
ANKARAKA	: Ankara Kalkınma Ajansı (Ankara), TR51 Bölgesi
BAKA	: Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (Antalya, Burdur, Isparta), TR61 Bölgesi
BAKKA	: Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (Bartın, Karabük, Zonguldak), TR81
BEBKA	: Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (Bilecik, Bursa, Eskişehir), TR41 Bölgesi
ÇKA	: Çukurova Kalkınma Ajansı (Adana, Mersin), TR62 Bölgesi

DAKA	: Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (Van, Bitlis, Hakkâri, Muş), TRB2 Bölgesi
DİKA	: Dicle Kalkınma Ajansı (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt), TRC3 Bölgesi
DOĞAKA	: Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye), TR63 Bölgesi
DOKA	: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize), TR90 Bölgesi
FKA	: Fırat Kalkınma Ajansı (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli), TRB1 Bölgesi
GEKA	: Güney Ege Kalkınma Ajansı (Aydın, Denizli, Muğla), TR32 Bölgesi
GMKA	: Güney Marmara Kalkınma Ajansı (Balıkesir, Çanakkale), TR22 Bölgesi
İKA	: İpekyolu Kalkınma Ajansı (Gaziantep, Adıyaman, Kilis), TRC1 Bölgesi
İSTKA	: İstanbul Kalkınma Ajansı (İstanbul), TR10 Bölgesi
İZKA	: İzmir Kalkınma Ajansı (İzmir), TR31 Bölgesi
KARACADAĞ	: Karacadağ Kalkınma Ajansı (Diyarbakır, Şanlıurfa), TRC2 Bölgesi
KUDAKA	: Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (Erzurum, Erzincan, Bayburt), TRA1 Bölgesi
KUZKA	: Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (Çankırı, Kastamonu, Sinop), TR82 Bölgesi
MARKA	: Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova), TR42 Bölgesi
MEVKA	: Mevlana Kalkınma Ajansı (Konya, Karaman), TR52 Bölgesi
OKA	: Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (Amasya, Çorum, Samsun, Tokat), TR83 Bölgesi
ORAN	: Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (Kayseri, Sivas, Yozgat), TR72 Bölgesi
SERKA	: Serhat Kalkınma Ajansı (Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars), TRA2 Bölgesi
TRAKYAKA	: Trakya Kalkınma Ajansı (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ), TR21 Bölgesi
ZEKA	: Zafer Kalkınma Ajansı (Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak), TR33 Bölgesi

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Düzey 2 Bölgeleri ve Bölge İlleri Kişi Başına Düşen GSYİH (3), (TR=100)	17
Şekil 2. Düzey2 Bölgeleri GSKD Payları ve GSKD Sektörel Paylar (3).....	18
Şekil 3. Yıllar İtibariyle Türkiye GSKD'de Tarım, Sanayi ve Hizmetler Sektöründe Bölgenin Payı, Bölge GSKD'sinde Sektörlerin Payı (3)	19
Şekil 4. Düzey2 Bölgeleri Kişi Başına Düşen GSKD (3)	19
Şekil 5. Düzey2 Bölgelerinin 2004,2008, 2011 Yılı KBGSBH Verileri (4)	20
Şekil 6. Düzey1 Bölgeleri Eşdeğer HaneHalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı, 2006,2011 (3) ..	21
Şekil 7. Düzey2 Bölgeleri Tüketim Mal ve Hizmetleri Ana Gruplarına İlişkin Satın Alma Gücü Endeksleri (TR _{ort} =100) (1)	21
Şekil 8. Ülkelerde Bürokratik Zorluk Sıralaması (8)	23
Şekil 9. Türkiye'de Girişimcilerin İş Devam Ettirememesi Sebepleri (9)	24
Şekil 10. İllerde OSB Alanları ve Doluluk Oranları (2011) (23)	27
Şekil 11. KSS'ler Doluluk Oranı ve İşyeri Sayısı (23)	27
Şekil 12. Türkiye Serbest Bölgeleri (25).....	29
Şekil 13. Kayseri Serbest Bölgesi Faaliyet Konusuna Göre Ruhsat Dağılımları (27)	31
Şekil 14. Kayseri Serbest Bölgesi Ortaklık Yapısı (27)	31
Şekil 15. Türkiye'de TGB'ler (28).....	32
Şekil 16. Türkiye TGB'ler Sektörel Dağılımları (28)	32
Şekil 17. Türkiye TGB Sayıları, TGB'lerdeki Firma ve İstihdam Sayıları (28)	33
Şekil 18. Erciyes Teknopark Sektörel Dağılımlar (17)	33
Şekil 19. İl Bazında Kişi Başı İmalat Sektörü Yatırım Oranı Dağılımı (2000 - 2009) (29)	34
Şekil 20. Türkiye'de Yabancı Yatırımlar (31)	35
Şekil 21. Bölgedeki Yabancı Yatırım Dağılımları (30).....	36
Şekil 22. İllerde Yatırım Projelerinin Dağılımı (2007-2011) (30)	36
Şekil 23. İllerde Yatırım Projelerinin Dağılımı (2007-2011) (30)	37
Şekil 24. Teşvik Sisteminde 2. Bölge İlleri (32).....	39
Şekil 25. Teşvik Sisteminde 4. Bölge İlleri (32).....	39
Şekil 26. Teşvik Sisteminde 5. Bölge İlleri (32).....	39
Şekil 27. Bölge İllerinde Yatırım Sektörlerinin Dağılımı (2009-2012) (32)	40
Şekil 28. Bölge İlçeleri Yatırım Teşvik Belge Tutarlarının Dağılımı (2009-2012) (32)	41
Şekil 29. İllerde TKDK Desteklerinin Dağılımı, (34).....	41
Şekil 30. Yıllar İtibariyle Türkiye'nin Dünya İhracatından Aldığı Pay (36).....	42
Şekil 31. Düzey2 Bölgeleri İhracat Payları Karşılaştırması (3)	43
Şekil 32. Yıllar İtibariyle Türkiye ve Bölgedeki İhracatın İthalatı Karşılama Oranları (3)	44
Şekil 33. Yıllar İtibariyle Bölge ve Bölge İlleri İhracatçı Sayısı (38)	45
Şekil 34. Yıllar İtibariyle Bölge ve İlleri İhracat Miktarları (38) ³	45
Şekil 35. Türkiye'nin En Çok İhracat ve İthalat Yaptığı İlk 5 Ülke ve İhracat Payları (3)	46
Şekil 36. Bölgede İhracat Payı En Yüksek İlk 10 Ülke (40)	47
Şekil 37. Bölgenin En Çok İthalat Yaptığı İlk 10 Ülke (40)	47

Şekil 38. Düzey2 Bölgesi ve Bölge İlleri İthalatının Teknoloji Skorları (3) (43).....	53
Şekil 39. Düzey2 Bölgeleri ve Bölge İlleri İhracatının Teknoloji Skorları (3) (43)	54
Şekil 40. Sektörlere Göre Ar-Ge Harcamalarını Gerçekleştirenler (Yüzde), (44)	55
Şekil 41. Bir Önceki Yıl Aynı Dönemine Göre İmalat Çıktısı Değişimleri 2011-2012, (49)	59
Şekil 42. Düzey2 Bölgeleri İmalat Sanayinin Teknoloji Yığınlaşmaları (23)	73
Şekil 43. Türkiye'nin ve Bölgenin Teknoloji Düzeyi (53).....	74
Şekil 44. Düzey2 Bölgeleri İşyeri Sayısına Göre Teknoloji Katsayısı (3) (43)	74
Şekil 45. Düzey2 Bölgeleri İstihdama Göre Teknoloji Katsayısı (3) (43)	74
Şekil 46. Düzey2 Bölgeleri Ücretlere Göre Teknoloji Katsayısı (3) (43).....	75
Şekil 47. Düzey2 Bölgeleri Ciroya Göre Teknoloji Katsayısı (3) (43).....	75
Şekil 48. Düzey2 Bölgeleri Yatırımlara Göre Teknoloji Katsayısı (3) (43)	75
Şekil 49. Bölgede İşyeri Sayıları ve Ölçek Durumları (21)	76
Şekil 50. Bölgedeki Çalışanların Dağılımı (%) (54)	76
Şekil 51. Bölge İllerinde Çalışan Dağılımı (54).....	77
Şekil 52. Bölgedeki İşyeri ve Sigortalı Sayıları (55)	78
Şekil 53. Bölgenin Elektrik Tüketimleri (3).....	79
Şekil 54. Düzey2 Bölgeleri Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt Endeksi (2009-2010) (56)	79
Şekil 55. Bölgedeki İlk ve İkinci 500 Sanayi Kuruluşu Dağılımı (13).....	80
Şekil 56. Türkiye İmalat Sanayi Ortalama Ücreti 100 İken Bölge Ücretleri (3)	81
Şekil 57. Türkiye ve Bölgedeki İmalat Sanayi HHI - İstihdam 2008 HHI Değerleri (3)	82
Şekil 58. Türkiye ve Bölgedeki İmalat Sanayi HHI - Ciro 2008 HHI Değerleri (3)	82
Şekil 59. Düzey2 Bölgeleri İmalat Sanayi Endeksi (3).....	83
Şekil 60. Türkiye İmalat Sanayi Sektör Performansı (3)	84
Şekil 61. Bölgede İşyeri Sayısı Bakımından Öne Çıkan Sektörler (3)	85
Şekil 62. Bölge İhracat ve İthalatının Ülkelere Göre Dağılımı (3).....	90
Şekil 63. Dünya Mobilya Tüketimi (2001 – 2010 Yılları) (milyar ABD doları) (59).....	98
Şekil 64. Türkiye'de Yıllar İtibariyle Mobilya İmalatı Sektörünün İhracat ve İthalatı (58)	99
Şekil 65. Kayseri'de Üretim Yapılan Sektörler (58)	100
Şekil 66. Yıllar İtibariyle Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı Sektörünün İhracat ve İthalatı (58).....	102
Şekil 67. Türkiye'de Yıllar İtibariyle Elektrikli Teçhizat İmalatı Sektörünün İhracat ve İthalatı (58)	105
Şekil 68. Türkiye Tekstil Ürünleri İmalat Endeksi (3).....	112
Şekil 69. Türkiye Tekstil Sektörü 2005,2010 (3).....	113
Şekil 70. Türkiye Tekstil Sektörü 2005-2010 Yıllar Arası Gelişimi (3)	114
Şekil 71. Düzey2 Bölgeleri Tekstil Sektörü Uzmanlaşma Katsayıları (3).....	115
Şekil 72. Düzey2 Bölgelerinin 2012 Yılı İtibariyle 15+ Yaş Nüfusun Hizmetler Sektörüne Göre İstihdam Durumu (3)	123
Şekil 73. Bölgede Yıllar İtibariyle 15+ Yaş Nüfusun Hizmetler Sektörüne Göre İstihdam Durumu (3).....	123
Şekil 74. Cari fiyatlarla Hizmetler Sektörünün Karşılaştırmalı Bölgesel GSKD Değeri ve GSKD İçerisinde Hizmetlerin Payı (2010) (3).....	124
Şekil 75. Cari fiyatlarla Hizmetler Sektörünün Bölgesel GSKD'si ve GSKD İçerisinde Hizmetlerin Payının Değişimi (3).....	125
Şekil 76. Bölge Hanehalkı Bütçe Anketine Göre Harcama Gruplarının Dağılımı (Yatay %), 2009-2011 (3)	126

Şekil 77. Şehirler GLA (1.000 kişi başına düşen kiralanabilir alan) Yoğunluk ve AVM Adetleri Haritası (son güncelleme 21 Mart 2013 (92)).....	127
Şekil 78. Türkiye’de Finansal Hizmetler Sektörü Aktif Büyüklüğü (Türlerine Göre) (100).....	132
Şekil 79. Türkiye’de Finansal Hizmetler Sektörü Aktif Büyüklüğü ve Bir Önceki Yıla Göre Değişimi (100)	132
Şekil 80. Bölge Finansal Hizmet Faaliyetlerinde (Sigorta Ve Emeklilik Fonları Hariç) Yerel Birimler, İstihdam Ve Ödemeler 2010 (3).....	133
Şekil 81. Türkiye’deki Katılım Bankaları Şube ve Çalışan Sayıları (103), (104)	134
Şekil 82. Türkiye’deki Katılım Bankaları ve Bankalar Toplam Şube ve Çalışan Sayıları (103), (104)	134
Şekil 83. Türkiye’deki Bankalar Şube ve Çalışan Sayıları (103), (104)	134
Şekil 84. Bölgedeki Banka Şube ve Çalışan Sayıları (105)	135
Şekil 85. Türkiye’de Mevduat ve Kredilerin Gelişimi (105)	136
Şekil 86. Bölgedeki Mevduat ve Kredi (105).....	137
Şekil 87. Türkiye ve Bölge İlleri Mevduat Türlerinin Dağılımı (111)	138
Şekil 88. Türkiye ve Bölge İlleri Kredi Türlerinin Dağılımı (111)	139
Şekil 89. Bölge İlçelerinde Banka Şubeleri Dağılımı (105)	140
Şekil 90. Sigortacılık Sektörü OECD Ülkeleri Pazar Payı 2012 - Toplam (112)	141
Şekil 91. Dünya Toplam Prim (USD) (112)	141
Şekil 92. Türkiye Toplam Prim (112)	142
Şekil 93. Bölgede Sigorta ve Reasürans Şirketlerinde Yerel Birimler, İstihdam ve Ödemeler	142
Şekil 94. Türkiye Finansal Kiralama Sektörü Alacaklar ve Takipteki Alacaklar (100)	143
Şekil 95. Türkiye Finansal Kiralama Sektörü Yıllar İtibariyle Mal Gruplarına Göre Dağılımı (113).....	144
Şekil 96. Türkiye Finansal Kiralama Sektörü İşlem Tutarları ve Sözleşme Sayıları (113)	144
Şekil 97. Türkiye Faktöring İşlem Hacmi - Sektörlere Göre 2010 (3)	146
Şekil 98. Türkiye Faktöring Sektörü Alacaklar ve Takipteki Alacaklar (100)	147
Şekil 99. Bölge Turizm Haritası	150
Şekil 100. Türkiye’de Mevcut Kış Sporları Turizm Merkezleri (124)	151
Şekil 101. 1000 Kişi Başına Düşen Hastane Yatak Sayısı (2009) (129).....	154
Şekil 102. Kayseri’de Sağlık Turizmi Büyüme Stratejisi (133)	155
Şekil 103. Türkiye’de Üretilen Yapı Türlerinin Yüzölçümü Karşılaştırması (2006-2012) (Yapı Ruhsatına Göre) (3)	161
Şekil 104. Türkiye’de İnşaat Sektörü Yatırımlarının Dağılımı (2005-2012) (149)	162
Şekil 105. Türkiye’de ve TR 72’de Karşılaştırmalı Konut Satışları (2008 – 2012 (3))	162
Şekil 106. Düzey2 Bölgelerinde göre Konut Satış istatistikleri (2008-2012 Ortalaması) (3)).....	163
Şekil 107. Yıllar İtibariyle Cari Fiyatlarla Bölgesel GSKD ve Tarım Sektörünün GSKD İçindeki Payı-Temel Fiyatlarla, 2012 (3)	171
Şekil 108. Yıllar İtibariyle Türkiye ve Bölge Ölçeğinde Nüfusun Değişimi (3)	172
Şekil 109. Yıllar İtibariyle Türkiye ve Bölge Ölçeğinde İstihdamın Değişimi (3)	172
Şekil 110. Yıllar İtibariyle Bölgedeki Tarımsal Üretim Değerleri (139)	174
Şekil 111. Bölgenin Toplam İhracat ve İthalatı İçerisinde Tarım ve Ormancılık Sektörünün Payı (ISIC Rev 3, Düzey1) (4 Şubat 2013 tarihi itibariyle) (3)	176
Şekil 112. Yıllar İtibariyle İller Bazında Tarım ve Hayvancılık Dış Ticaret Durumu (3)	177
Şekil 113. Bölge Tarım Arazileri Karşılaştırmalı Alan Kullanımı (3)	178

Şekil 114. Bölge Karşılaştırmalı Alan Kullanımı (161)	179
Şekil 115. ISIC Rev 3 Sınıflamasına Göre Bölgenin Tarla Ürünleri Ekilen, Hasat Edilen Alan ve Üretim Durumu 2011 (3)	181
Şekil 116. 2000 -2011 Yılları Bölge ve Türkiye'nin Karşılaştırmalı Tarla Bitkileri Üretimi (3).....	181
Şekil 117. Bölge İlleri Tarla Bitkileri Üretim Durumu 2011 (3).....	182
Şekil 118. Büyükbaş, Küçükbaş ve Kanatlı Sayıları (3).....	188
Şekil 119. Türkiye, Bölge ve Bölge İllerinin Nüfus Gelişimi ve Projeksiyonları (3)	192
Şekil 120. Bölge İlçeleri 2007-2012 Ortalama Nüfus Artış Hızları (3).....	193
Şekil 121. Düzey2 Bölgeleri Nüfus Yoğunlukları (3)	194
Şekil 122. Bölge İlçelerinin Nüfus Yoğunlukları (3) (184)	194
Şekil 123. Yıllara Göre Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri Şehirleşme Oranı (3)	195
Şekil 124. Yıllara Göre Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri Kaba Doğum Hızları (3).....	195
Şekil 125. Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri 2012 Yılı Nüfus Piramitleri (3).....	197
Şekil 126. Yıllar İtibariyle Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri Yaş Bağımlılık Oranları (3)	197
Şekil 127. 2012 Yılı Bölge İlçeleri Nüfus ve Yaş Bağımlılık Oranı Haritası (3)	198
Şekil 128. Yıllara Göre Türkiye'de Ortanca Yaş Dağılımı (3)	199
Şekil 129. Yıllara Göre Bölge İllerinde Net Göç Hızı (Binde) (3)	199
Şekil 130. Kayseri İli Alınan Göç Haritası, (3)	200
Şekil 131. Kayseri İli Verilen Göç Haritası (3).....	200
Şekil 132. Sivas İli Alınan Göç Haritası, (3).....	200
Şekil 133. Sivas İli Verilen Göç Haritası (3)	201
Şekil 134. Yozgat İli Alınan Göç Haritası (3)	201
Şekil 135. Yozgat İli Verilen Göç Haritası (3).....	201
Şekil 136. Bölgeden Eğitim Durumuna Göre Verilen Göç Oranları (2009) (3)	202
Şekil 137. Bölgenin Eğitim Durumuna Göre Aldığı Göç Oranları (2009) (3)	202
Şekil 138. Türkiye, Bölge ve Bölge İlçeleri Okuryazarlık Oranları (3)	203
Şekil 139. Şekil 21. 1990 Yılı Bölge İlçeleri Nüfus Büyüklük ve Okuryazar Oranları (3)	204
Şekil 140. Şekil 22. 2011 Yılı Nüfus Büyüklük ve Okuryazar Oranları (3).....	204
Şekil 141. Yıllar İtibariyle Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri İlköğretim Okullaşma Oranları (188)	206
Şekil 142. Bölge İlçeleri İlköğretimde Derslik ve Öğretmen Başına Öğrenci Sayıları (55)	207
Şekil 143. Yıllara ve İllere Göre Ortaöğretim Okullaşma Oranı (188)	207
Şekil 144. Bölge İlçeleri Bazında Ortaöğretimde Derslik ve Öğretmen Başına Öğrenci Sayıları (55) ..	208
Şekil 145. Bölge İlçeleri Yüksek Öğrenim Oranları (3).....	210
Şekil 146. Türkiye Üniversite Haritası (191)	211
Şekil 147. Bölge Üniversiteleri Öğretim Elemanları Unvan Dağılımı (192) (193).....	212
Şekil 148. Bölge Üniversiteleri Öğretim Elemanları Fakülte Dağılımı (192) (193)	212
Şekil 149. Bölge İktisadi Faaliyet Koluna Göre İstihdam Edilenler Grafiği ve Düzey2 Bölgeleri Tarım İstihdam Oranları Grafiği (2012) (3).....	214
Şekil 150. Bölgedeki İşyeri Sayısının Sektörel Dağılımı, 2012 (86) (87) (88)	215
Şekil 151. Bölgedeki Çalışanların Sektörel Dağılımı, 2012 (86) (87) (88).....	215
Şekil 152. İllerde İşgücüne Katılım ve İşsizlik Oranları 2012 (%) (3)	216
Şekil 153. Yıllara Göre Türkiye ve Bölgedeki İşgücüne Katılma Oranları (2007-2012) (3)	216
Şekil 154. Düzey2 Bölgeleri İşteki Duruma Göre Dağılım (3).....	217

Şekil 155. Türkiye ve Bölgedeki İşsizlik Oranları ve Bölgedeki İşsiz, İstihdam Artışı (3)	218
Şekil 156. Yıllara ve Eğitim Durumuna Göre Bölgedeki İşgücü (3)	218
Şekil 157. Bölgede Sektöre, İş Durumuna ve Eğitim Seviyesine Göre İstihdam Durumu (3).....	218
Şekil 158. Bölgedeki Kadınlarda İşgücüne Dâhil Olmama Nedenlerinin Dağılımı (3).....	219
Şekil 159. Düzey1 Bölgeleri Bazında Yıllık Ortalama Brüt Kazançlar (2010) (3).....	220
Şekil 160. Bölge İlçeleri 10 Bin Kişi Başına Düşen Hastane Yatak, Uzman Hekim, Eczane ve Diş Hekimi Sayıları (206) (207) (208)	224
Şekil 161. Bölgedeki Faal Derneklerin İlçelere Göre Dağılımı ((224) (225) (226)).....	228
Şekil 162. Yıllar İtibariyle Bölge İllerinde Faaliyet Gösteren ve Fesih Edilen Dernek Sayıları (229)	229
Şekil 163. Yıllar İtibariyle Bölge İllerinde Faaliyet Gösteren Derneklere Kayıtlı Kadın Üye Sayısı (229)	229
Şekil 164. Yıllar İtibariyle Bölge İllerinde Faaliyet Gösteren Derneklere Kayıtlı Kadın ve 26 Yaş Altı Üye Sayısı (229)	229
Şekil 167. 2012 Yılında Bölgede Faaliyet Gösteren Derneklerin İller Bazında Kuruluş Amacına Göre Dağılımı (224) (225) (226)	230
Şekil 168. Bölgede Faaliyet Gösteren Derneklerin Faaliyetlerine Göre Dağılımları (224) (225) (226)	230
Şekil 169. Bölgedeki AB Projeleri Dağılımı (235).....	232
Şekil 170. Düzey2 Bölgeleri SSE2000 ve SSE2010 değerleri (238)	234
Şekil 171. Düzey2 Bölgeleri SSE 2010 ve İl Bazında SEGE sıralamaları (239) (238)	234
Şekil 172. İller Bazında SSE (240)	235
Şekil 173. Düzey2 Bölgeleri Kişi Başına Düşen GSKD-SSE Sırası Karşılaştırması (240) (3)	236
Şekil 174. Bölgede Yer Alan Havzalar	241
Şekil 175. Bölge İllerinde Orman Alanları (Normal Ve Bozuk) İle Ormansız Alanların İl Yüzölçümüne Oranı: (246)	243
Şekil 176. Gelişmiş içme suyu kaynağına erişimi olan nüfusun oranı, 2010 (251).....	245
Şekil 177. Bölge İllerinde Yıllar İtibariyle Belediyelerce Temin Edilen İçme Ve Kullanma Suyu (3)	246
Şekil 178. Türkiye, Bölge Ve Bölge İllerinde Belediyelerce Temin Edilen İçme Ve Kullanma Suyunun Kaynaklarına Göre Dağılımı (2010) (3)	247
Şekil 179. Gelişmiş Sanitasyon Kullanan Nüfusun Oranı, 2010 (251)	249
Şekil 180. Bölge İllerinde Yıllar İtibariyle Belediyelerce Toplanan Atık Miktarı (3)	251
Şekil 181. İllerde Tehlikeli Atık Üretimi Dağılımı, 2009 (260)	253
Şekil 182. Bölge İllerinde Partikül Madde (PM ₁₀) Yıllık Ortalama Konsantrasyonu (3) (276)	256
Şekil 183. Bölge İllerinde Sülfür Dioksit (SO ₂) Yıllık Ve Kış Ayları Ortalama Konsantrasyonu (3) (276)	256
Şekil 184. Kayseri OSB Yıllık Ve Aylık Su Tüketimi (277).....	259
Şekil 185. İller Deprem Bölgesi Haritası (279)	264
Şekil 186. Bölge Eşik Analizi	265
Şekil 187. Bölgede Kaya Düşmesi Olay Dağılımı (90)	266
Şekil 188. Bölgede Su Baskını Afetzedelerin Dağılımı (90)	266
Şekil 189. Türkiye Korunan Alanlar Haritası (281)	267
Şekil 190. Bölgenin Korunan Alanlar Haritası	268
Şekil 191. Türkiye Birincil Enerji Tüketim Dağılımı (2011) (294)	271
Şekil 192. Kişi Başı Elektrik Tüketimi, kwh/kişi (2010) (294)	272
Şekil 193. Bölgede İşletmede Olan Önemli Elektrik Üretim Santralleri	273

Şekil 194. Türkiye Güneş Enerjisi Potansiyel Atlası (299).....	276
Şekil 195. Bölge İlleri Güneş Enerjisi Potansiyeli (299)	276
Şekil 196. Türkiye Rüzgâr Enerjisi Haritası (300).....	277
Şekil 197. Kayseri, Sivas, Yozgat Rüzgâr Enerji Santrali Kurulabilir Alanlar (300)	278
Şekil 198. Türkiye’de Jeotermal Kaynaklar ve Uygulama Haritası (299)	279
Şekil 199. Bölgenin Ulaşım Ağı.....	282
Şekil 200. Bölgenin Karayolu Ulaşım Ağı (303)	283
Şekil 201. Bölgenin Yurt İçi ve Yurt Dışı Hava Ulaşım Ağı (304)	285
Şekil 202. Türkiye Geneli ve Bölgenin Demir Yolu Ağı (305)	286
Şekil 203. Türkiye Bölgenin Coğrafi Erişilebilirlik Endeksi (23)	287
Şekil 204. KAP Projesi (306).....	287
Şekil 205. Kayseri Raylı Sistem Projesi (307)	289
Şekil 206. Türkiye Geneli Hızlı Tren Güzergâhları (308)	290
Şekil 207. Ankara-Sivas Hızlı Tren Projesi Güzergâhları ve İstasyonları (309)	291
Şekil 208. Türkiye Eksenli Bölgesel Nakliye Akımları (313).....	292
Şekil 209. Türkiye Geneline Lojistik Köy Merkezleri, Limanlar ve Demiryolu Bağlantıları	293
Şekil 210. Bölgenin Boğazköprü-Yenice-Gelemen Lojistik Köy ve Limanlarla İlişkisi	295
Şekil 211. Kayseri-Boğazköprü Lojistik Köyü-OSB-Serbest Bölge-Havaalanı İlişkisi	296
Şekil 212. Türkiye Geneline Yıllık Ortalama Günlük Trafik ve Ağır Taşıt Trafiği.....	297
Şekil 213. Toplam Taşıt Trafiği İçerisindeki Ağır Taşıt Payı	297
Şekil 214. Toplam Trafik Hacim Haritası.....	298
Şekil 215. OECD Ülkelerinde Sabit-Mobil Genişbant İnternet Penetrasyon Oranları (315)	300
Şekil 216. Türkiye’de Yıllara Göre Genişbant İnternet Abone Sayısı Değişimi (315)	301
Şekil 217. Geniş Bant İnternet Abone Sayısı (1000 kişi) 2011 (23)	301
Şekil 218. Baz İstasyonu Sayısı ve GSM Abone Sayısı (1000 kişi) 2011 (23)	302
Şekil 219. İl Bazında Türk Telekom Fiber Altyapısı (316).....	302
Şekil 220. Bölgeye (2001-2012) ve Bölge İllerine (2012) Yapılan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (331).....	306
Şekil 221. Yıllara Göre Bölge İlleri Kamu Yatırım Tutarları (331)	307
Şekil 222. 2012 Yılında Bölgeye Yapılan Yatırımların Sektörel Dağılımı (331)	307
Şekil 223. Develi II. Merhale Projesi Sulama Alanı (334).....	308
Şekil 224. Projenin İlk Hali ve Toplulaştırma Sonucu Yeni Hali (335).....	310
Şekil 225. Entegre Sağlık Kampüsü (337)	311
Şekil 226. Ankara-Sivas Hızlı Tren Projesi Yerköy-Yozgat-Sivas Kesimi (340)	312
Şekil 227. Tramvay Hatları (341).....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Şekil 228. Anadolu Harikalar Diyarı (341).....	314
Şekil 229. Erciyes 1/1000 Ölçekli Kentsel Tasarım Projesi (341)	315

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Türkiye’de İşletme Türlerine Göre İhracat Yüzdesi (2011) (3)	22
Tablo 2. İller Bazında Çalışan Kişi Sayısına Göre Şirket Sayısı (12)	25
Tablo 3. Bölgedeki OSB’ler (21), (22)	26
Tablo 4. Bölgedeki Planlanan ya da Proje Aşamasında Olan OSB’ler (21)	27
Tablo 5. Bölgedeki KSS’ler ve Doluluk Oranları (21)	28
Tablo 6. Türkiye Serbest Bölgeleri Ticaret Hacminin Sektörlere Göre Dağılımı (Milyon ABD Doları) (26)	29
Tablo 7. Yıllar İtibariyle Kayseri Serbest Bölgesi Ticaret Hacminin Dağılımı (1.000 ABD Doları) (26) ...	30
Tablo 8. Bölgede Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Firmalar (30).....	35
Tablo 9. Yatırım Teşvik Belge Sayısı (32)	38
Tablo 10. Yatırım Teşvik Belgesi ile Oluşturulan İstihdam (32)	38
Tablo 11. Yatırım Teşvik Belgesi ile Oluşturulan Sabit Yatırım Tutarı, Milyon TL (32)	38
Tablo 12. Türkiye, Bölge ve Bölge İllerinde KOSGEB Desteklerinin Yıllara Göre Dağılımı, TL (35)	42
Tablo 13. Bölge İlleri 2012 Yılı Dış Ticaret Değerleri (3)	44
Tablo 14. 2012 Yılı Ülkeler Bazında, Bölgeden Yapılan İhracat-ithalat (40)	47
Tablo 15. 2008-2012 Yılları Bölge Ortalama Balassa Endeksi (İhracatta Yoğunlaşma)	49
Tablo 16. Türkiye ve Bölgedeki İmalat Sanayi Sektörlerinin RCA Değerlerine Göre Rekabet Gücü (3) ..	50
Tablo 17. Bölgenin Sektörel Bazda Dış Ticaret Değerleri (2012 Yılı ISIC Rev3. 1 Kodlu Sektörler) (3) ..	51
Tablo 18. RCA Endeksine Göre Kayseri, Sivas ve Yozgat İllerinde Rekabet Gücü Yüksek (RCA>50) Olan Sektörler 2008-2012 Yılı Ortalaması (3)	51
Tablo 19. 2008-2012 Yılları Arasında Bölgedeki Ortalama Piyasa Yoğunlaşması	52
Tablo 20. Türkiye’nin Bilim ve Teknoloji Alanındaki Temel Göstergeleri (3) (44).....	54
Tablo 21. Bölge İllerinde Patent ve Marka Başvuruları (45) (46).....	55
Tablo 22. Marka Sayıları-Detay (45).....	56
Tablo 23. Patent Sayıları-Detay (46)	56
Tablo 24. Faydalı Model Sayıları-Detay (46).....	57
Tablo 25. Endüstriyel Tasarım Sayıları (47)	57
Tablo 26. Endüstriyel Performansın Uluslararası Kıyaslaması (50).....	59
Tablo 27. Sektörel Dağılımı Oranları (%) (52)	60
Tablo 28. Türkiye ve Bölgedeki İmalat Sanayine İlişkin Temel Göstergeler (2010) (3)	61
Tablo 29. Türkiye ve Bölge için İktisadi Faaliyetin Ana Sektörler İtibariyle Dağılımı (2010, % Pay) (3) ..	62
Tablo 30. Türkiye ve Bölgedeki İmalat Sanayinin Alt Sektörler İtibariyle Dağılımı (2010, Yüzde Pay) (3)	63
Tablo 31. Bölge ve Türkiye İmalat Sanayi Karşılaştırması (2010, Endeks) (3).....	64
Tablo 32. Bölge İmalat Sanayiinde Öne Çıkan Sektörler ve Performansları (3).....	65
Tablo 33. Türkiye ve Bölge için Sektörlerin Yoğunlaşması (2010) (3)	68
Tablo 34. Bölgedeki İmalat Sanayi Alt Sektörlerinin Kümelenme Analizi (2010, %) (3)	70
Tablo 35. Bölgedeki İmalat Sanayi Sektörlerinin Kümelenmesi	71
Tablo 36. Bölgede Teknoloji Düzeylerine Göre İmalat Sanayi Dağılımları (3) (43)	72
Tablo 37. Bölgede Teknoloji Düzeylerine Göre İmalat Sanayi Dağılımları (3) (43)	73
Tablo 38. Kayseri’de En Fazla İstihdam Sağlayan Sektörler (21).....	77

Tablo 39. Bölge İlleri URAK Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt Endeksi (56)	80
Tablo 40. Bölgedeki Gıda Ürünleri Dış Ticaret Hacmi (bin ABD doları) (3)	89
Tablo 41. 15 Nolu Gıda ve İçecek Sektöründe Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri Rekabet Gücü (RCA) Değerleri (2'li Sektör Ayrımına Göre) (3).....	90
Tablo 42. 15 No.lu Gıda ve İçecek Sektöründe Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri Rekabet Gücü (RCA) Değerleri (2'li Sektör Ayrımına Göre) (Simgesel Gösterim) (3).....	90
Tablo 43. Türkiye, Bölge ve Bölge İllerinde Gıda Sektöründe Ortalama Rekabet Gücü Değerleri (3) ...	91
Tablo 44. Kayseri Gıda Ürünleri Sanayi Alt Sektör Dağılımı (2013) (57)	92
Tablo 45. Kayseri İli İçin Seçilen Rekabetçi Sektörlerde Rekabetçilik Üzerinde Etkili Olan Faktörler (58)	96
Tablo 46. Kayseri'de Mobilya İmalatı Sektöründeki Firma Sayısı (NACE) (58)	100
Tablo 47. Kayseri Mobilya Sektörünün Ülke İhracatı ve İthalatındaki Payları (58).....	101
Tablo 48. Türkiye'de Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı Sektörünün Üretim Değeri (2010 Yılı) (58)	102
Tablo 49. Kayseri'de Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı Sektöründeki Firma Sayısı (58)	103
Tablo 50. Kayseri Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makine ve Teçhizat Hariç) Sektörünün Ülke İhracatında ve İthalatında Payı (58)	103
Tablo 51. Kayseri'de Elektrikli Teçhizat İmalatı Sektöründeki Firma Sayısı ve Alt Sektörlere Dağılımı (58).....	106
Tablo 52. Kayseri Elektrikli Teçhizat İmalatı Sektörünün Ülke İhracatında ve İthalatında Payı (58) ...	106
Tablo 53. Türkiye, Bölge ve Bölge İllerinde Tekstil Ürünleri İthalatı (3).....	114
Tablo 54. Türkiye, Bölge ve Bölge İllerinde Tekstil Ürünleri İhracatı (3)	114
Tablo 55. En Büyük Tekstil İhracatçısı Ülkelerin Tekstil Dış Ticareti, Milyon ABD Doları (3)	115
Tablo 56. En Büyük Tekstil İthalatçı Ülkelerin Tekstil Dış Ticareti, Milyon ABD Doları (3)	115
Tablo 57. Tekstil ve Hammaddeleri Sektörü İhracatında İlk 10 İl (Bin ABD Doları) (76)	116
Tablo 58. Bölgede Gıda Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Özet Değerlendirmesi	120
Tablo 59. Seçilen Ülkeler için Yıllar İtibariyle Hizmetler Sektörü İthalat ve İhracatı (cari fiyatlarla Toplam Hizmetler, cari döviz kuru milyon ABD doları) (83)	121
Tablo 60. Bölgenin Dış Ticaret Göstergeleri, 2012 Yılı (3)	122
Tablo 61. Hizmetler Sektöründe istihdamın Pay Bakımından Karşılaştırmalı Durum, 2010 (85) (3) ..	122
Tablo 62. Türkiye'nin Makro Ekonomik Göstergeleri (89)	124
Tablo 63. Bölgedeki Esnaf ve Sanatkarlar Odaları (90)	127
Tablo 64. Bazı illerdeki Bankalar ve Finans Kurumları Şube Sayıları (106), (107), (108), (109), (110), (105)	135
Tablo 65. Bölgede Kişi Başına Düşen Banka Şubesi ve Çalışan Sayısı (105) (3).....	135
Tablo 66. Türkiye ve Bölge İlleri Mevduatın Türlerine Göre Dağılımı, Milyon TL - 2011 (111)	137
Tablo 67. Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri Kredi Türlerine Göre Dağılımı, Milyon TL - 2011 (111).....	139
Tablo 68. Türkiye ve TR7 Bölgesi İlleri Belediye Belgeli Tesisler Sayı - Oda- Yatak Analizi (2011) (117)	148
Tablo 69. Türkiye ve TR7 Bölgesi İlleri Turizm Yatırım ve İşletme Belgeli Tesisler Sayı - Oda - Yatak Analizi (2010) (118)	149
Tablo 70. Bölge illeri Turizm Seyahat Acenteleri Sayısı (121) (120).....	149
Tablo 71. Türkiye'deki Kış Merkezlerinin Ulaşım ve Kayak Sezon Karşılaştırması (125)	151
Tablo 72. Kayak Merkezleri Mekanik Lift Analizi (127)	152

Tablo 73. Kayak Merkezler Konaklama Analizi (127)	152
Tablo 74. Kayseri İlinin Sağlık Kimliği (128)	153
Tablo 75. Türkiye 2008-2009-2010 Yabancı Uyruklu Gelen Hasta İstatistiği (130)	154
Tablo 76. 2010 Yılı Kaplıcalara Yurtdışından Gelen Yabancı Konuk İstatistiği (136)	156
Tablo 77. Türkiye ve Bölgedeki İnşaat Sektörü Temel Göstergeleri (2003-2008 karşılaştırması) (148)	160
Tablo 78. Türkiye, Bölge ve Bölge İllerinde İnşaat Sektöründe İstihdam (2012) (86) (87) (88)	160
Tablo 79. Türkiye ve Bölgede İnşaat Sektöründe Toplam İşyeri Sayısı ve İstihdam (2003 – 2008 Karşılaştırması) (148)	161
Tablo 80. Bölge İllerinde ve İstanbul’da Toplam Konut İhtiyacı Karşılaştırması (3).....	163
Tablo 81. Yapı Malzemelerine İlişkin Temel Göstergeler (150).....	164
Tablo 82. Türkiye’de İnşaat Malzemeleri Dış Ticaretinin Üç Yıllık Ortalaması (2009-2011) (151).....	165
Tablo 83. Yapı Malzemeleri Sektörü Hammaddede İthalatı (150)	167
Tablo 84. Bölge İlleri Maden Envanteri ve Yapı Malzemeleri Sektöründe Kullanım Alanları (153)	167
Tablo 85. Türkiye ve Bölge Ölçeğinde Temel Göstergeler İtibariyle Sektörün Durumu (3), (154), (158), (159)	170
Tablo 86. Bölgedeki Tarımsal Üretim Değerleri –Detay (3).....	173
Tablo 87. Bölgenin Tarım ve Hayvancılık Dış Ticaret Durumu (ISIC Rev3-Düzey2), (3)	175
Tablo 88. Dış Ticaret Durumunun Detaylı İncelenmesi (3).....	176
Tablo 89. Tarım ve Hayvancılık Dış Ticaretinde Bileşik Büyüme Oranları (3)	177
Tablo 90. Tarım Topraklarının Amaç Dışı Kullanım Nedenleri (167)	180
Tablo 91. 2000 -2011 Yılları Bölge ve Türkiye’nin Karşılaştırmalı Tarla Bitkileri Üretimi	181
Tablo 92. Bölgenin Bitkisel Üretim Durumu (3).....	182
Tablo 93. Bitkisel Üretim Durumu Detay-Bölgeler Arası Sıralama (2012) (3).....	183
Tablo 94. Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri 2023 Yılı Nüfus Projeksiyonları ve Nüfus Artış Hızları (3)	192
Tablo 95. Türkiye, Bölge ve Bölge illerinde Ortanca Yaş Dağılım ve Projeksiyonu (3)	198
Tablo 96. Türkiye ve Bölge İlleri Okul Öncesi Eğitim Net Okullaşma Oranları (188).....	205
Tablo 97. 2010 Yılı ÖSS Sonuçlarına Göre Bölge İlleri Başarı Sıralaması (189)	208
Tablo 98. Bölge İlleri Ortaöğretim Mesleki Eğitim İstatistikleri (188)	209
Tablo 99. Bölgedeki Üniversitelerin Öğrenci Sayıları (192)	211
Tablo 100. Bölgedeki Yaygın Eğitim İstatistikleri, 2010-2011 Öğretim Yılı Sonu (3).....	221
Tablo 101. 5510 Sayılı Kanunun 4-1/a Maddesi Kapsamındaki Aktif Sigortalılardan İşlemi Tamamlanan İş Kazaları, Meslek Hastalıkları, Sürekli İş Göremezlik ve Ölüm Vakalarının İllere ve Cinsiyete Göre Dağılımı, 2012 (203)	221
Tablo 102. Bölge İlleri Hastane ve Yatak Sayıları, 2011 Yılı (3)	222
Tablo 103. Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri Yüz Bin Kişi Başına Hekim ve Yatak Sayısı Sıralaması (3)	223
Tablo 104. Bölge İlleri Sağlık Personeli Sayısı (55)	224
Tablo 105. Bölgedeki Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri (2013) (209) (210) (211)	225
Tablo 106. Bölgede Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri (2013) (209) (210) (211).....	225
Tablo 107. Bölgede Yeşil Kart Sahipliği (2011) (212)	226
Tablo 108. Bölgede ve Bölge İllerinde Nevilerine Göre Vakıfların Dağılımı (230) (231)	231
Tablo 109. Bölgede Faaliyet Gösteren Esnaf Sanatkarlar ve Odalar Birlikleri (232)	231

Tablo 110. Bölge İllerinde TOBB'a kayıtlı TSO'lar ile Faaliyet Gösteren Kooperatif Sayıları (233) (234)	231
Tablo 111. Bölgedeki Kurumsal Kapasite Anketi Değerlendirme Sonuçları	233
Tablo 112. Kültür ve kültürel altyapı göstergeleri (3) (241)	238
Tablo 113. Türkiye, Bölge ve Bölge İllerinde Su Potansiyeli (243) (244) (242)	242
Tablo 114. Bölge İllerinde Yerüstü Suları Yüzey Alanları, Ha (243) (244)	242
Tablo 115. Bölge İllerinde Orman Varlığı, ha (246)	243
Tablo 116. Türkiye, Bölge Ve Bölge İllerinde Belediyelerce Temin Edilen Ve Arıtılan İçme Ve Kullanma Suyu Miktarı, 2010 (3)	247
Tablo 117. Türkiye ve Bölge İllerinde 31/12/2011 Tarihi İtibariyle Kırsalda İçme Suyu Envanteri (253)	248
Tablo 118. Türkiye, Bölge ve Bölge İllerinde Belediye Atıksu İstatistikleri, 2010 (3)	250
Tablo 119. Türkiye ve Bölge İllerinde Kişi Başı Ortalama Belediye Atık Miktarı, 2010 (3)	251
Tablo 120. Türkiye ve Bölge İllerinde Katı Atık Bertaraf Yöntemine Göre Belediye Sayısı, 2010 (3)	252
Tablo 121. Türkiye ve Bölge İllerinde Özel Atık Miktarları (270) (271) (260)	253
Tablo 122. Bölge İllerinde İstasyon Bazında Hava Kirleticileri Sınır Değerleri Aşım Sayısı (276)	257
Tablo 123. Bölgede Toprak Kirliliğine Neden Olan Etkenler ve Alınan Önlemler (259)	258
Tablo 124. Bölge İllerinde Çevresel Sorunların Önceliklendirilmesi, 2009-2010 (259)	261
Tablo 125. Belediye Türlerine Göre Öncelikli Üç Çevresel Sorun	261
Tablo 126. Bölge İllerinde Öncelikli Çevresel Sorunlar	261
Tablo 127. Öncelikli Çevresel Sorunların Nedenleri	262
Tablo 128. İllerin Çevresel Performans Sıralaması	263
Tablo 129. Bölge İllerinin Çevresel Performans Sıralamasındaki Yeri	263
Tablo 130. Bölgede Kişi Başı Elektrik Tüketimi, kwh/kişi (2011), (3)	274
Tablo 131. Bölgenin Rüzgâr Enerjisi Potansiyeli ve Lisans Durumu (298) (300)	277
Tablo 132. Bölge İllerinin Devlet Yolu Uzunlukları ve Satış Cinsleri (3)	283
Tablo 133. Bölge İllerinin İl Yolu Uzunlukları ve Satış Cinsleri (3)	284
Tablo 134. Bölgenin Havayolu ile Yük ve Yolcu Taşıma İstatistik Bilgileri (3)	284
Tablo 135. TCDD Lojistik Köylerin Alanları, Mevcut Yük Potansiyelleri ve Son Durumu	294
Tablo 136. 2009 Yılı Devlet Yolları Yolcu ve Yük Taşıma Miktarları (Bin)	298
Tablo 137. Türkiye Demiryollarında Yük ve Yolcu Taşımı (Milyon)	298
Tablo 138. Düzey2 Bölgeleri 2012 Yılı Dış Ticaret Değerleri	317
Tablo 139. Gönderilen Anket Sayısı Ve Gelen Geçerli Cevap Sayısı	318
Tablo 140. Endeks Çalışmasında Kullanılan Değişkenlere Ait Bilgiler	318
Tablo 141. OECD Teknoloji Sınıflandırması (43)	322
Tablo 142. Bölgede Öne Çıkan Sektörler ve Alt Sektörlerin İller Bazında Dağılımı	333
Tablo 143. İllere Göre Belediye Belgeli Tesislere Geliş Sayısı - Geceleme - Ortalama Kalış Süresi ve Doluluk Oranları (2011) (117)	334
Tablo 144. İlçelere Bazında Belediye Belgeli Tesisler Geceleme- Ortalama Kalış ve Doluluk Oranları (2011) (117)	335
Tablo 145. ISIC Rev3 Düzey2 İmalat Sanayi Sınıflandırması	336
Tablo 146. Bölgede Uygulanan Büyük Projeler (Tutarı 10 Milyon TL ve Üzeri Olanlar)*	340
Tablo 147. Bölgede Planlanan Büyük Projeler (Tutarı 10 Milyon TL ve Üzeri Olanlar)*	343

Tablo 148. Sektörel Çalışma Grubu Toplantıları	349
Tablo 149. Bölge Planına Katkı Sağlayanlar-Sektörel Çalışma Grubu Üyeleri	350
Tablo 150. İlçe Stratejik Analiz Toplantıları	354
Tablo 151. Bölge Planına Katkı Sağlayanlar-İlçe Stratejik Analiz Toplantıları	355
Tablo 152. Bölge Planına Katkı Sağlayanlar- Yozgat 2023 Kalkınma Çalıştayı (2-3 Mayıs 2013)	368

1. REKABET EDEBİLİRLİK

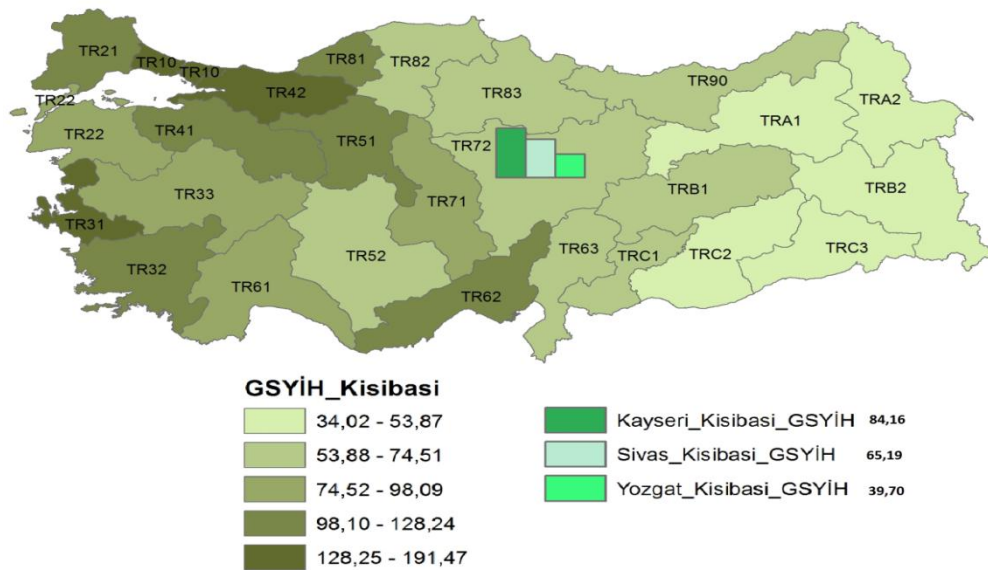
1.1 Genel Ekonomik Göstergeler

1. Gelir dağılımındaki dengesizlikler ve yoksulluk, işgücünde niteliğin düşük olması, köyden kente ve gelişmiş illere olan göç, yerel düzeyde gelişmemiş kurumsal kapasite, çarpık kentleşme gibi sorunlar aslında Türkiye'nin ekonomik yapısındaki temel sorunların sosyal alanlara olan yansımalarıdır. Kısacası bölgesel kalkınmanın ekonomik bir bakış açısı ile ele alınması gerektiği ve sadece ülkemizde değil tüm dünyada yaşanan sosyal olumsuzlukların ekonomik bir bakış açısı eksikliğinden kaynaklandığı bir gerçektir (1).

2. 2011 yılında yayınlanmış olan "Türkiye'nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması"nda illerin sürdürülebilirlik endekslerinin hesaplanmasında Ekonomik Performansa göre iller arasında yapılan sıralamada Kayseri 25., Sivas 56., Yozgat 64. sıradadır (2). Bölgenin ekonomik yapısı hakkında genel bir kanıya varılabilmesi için, yayınlanmış olan genel ekonomik göstergeler bazında Bölgenin konumu incelenmiştir.

1.1.1 Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)

3. Ekonomik kalkınmanın önemli göstergelerinden biri olan kişi başına düşen GSYİH, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından en son 2001 yılında hesaplanmıştır. Türkiye genelinde kişi başına düşen cari fiyatlarla GSYİH 2.146 Amerika Birleşik Devletleri (ABD) doları iken bu değer Bölge için 1.422 ABD dolarıdır. Bölge, 26 düzey2 bölgesi arasında bu değerle 20. sırada yer almaktadır. Bölge illerinin hepsinde ilgili değer, Türkiye ortalamasının altındadır. Bölge illeri arasında en düşük kişi başına düşen cari fiyatlarla GSYİH'ye sahip olan Yozgat, 81 il içerisinde 74. sırada iken Kayseri 31., Sivas 52. sıradadır (3). Düzey2 bölgelerinin GSYİH dağılımı Şekil 1'deki gibidir.

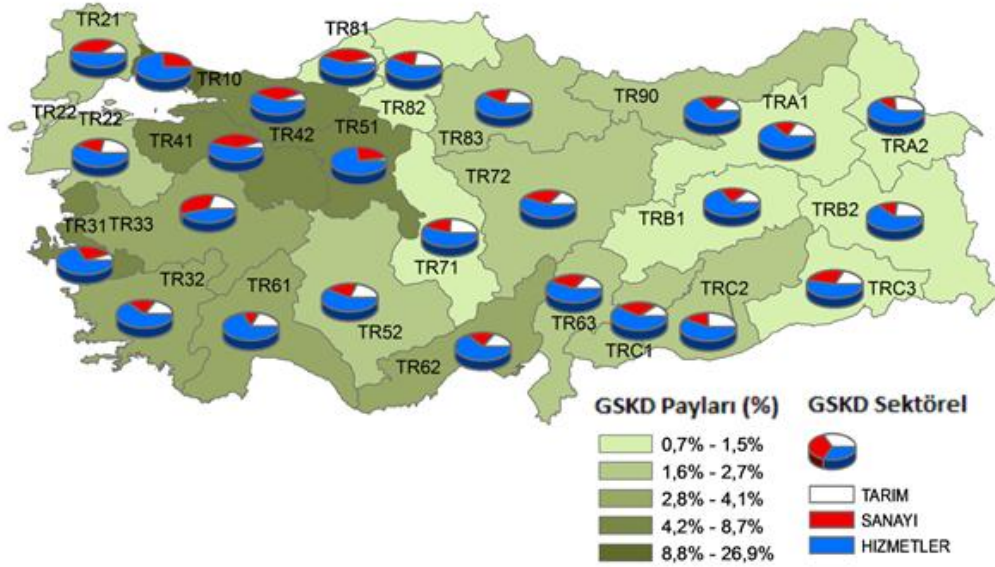

Şekil 1. Düzey 2 Bölgeleri ve Bölge İlleri Kişi Başına Düşen GSYİH (3), (TR=100)

1.1.2 Gayri Safi Katma Değer (GSKD)

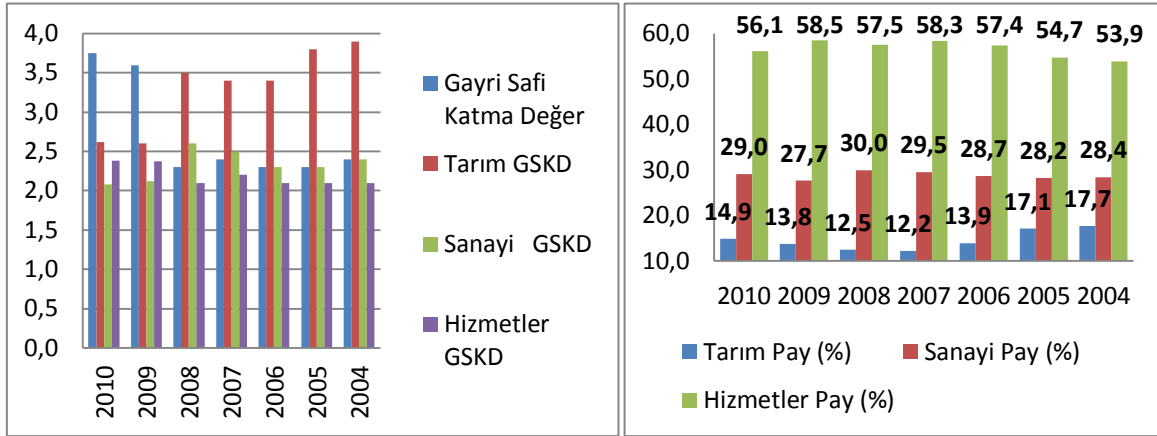
4. Üretilen mal ve hizmetlerin toplam üretim değerinden toplam ara tüketim değerinin çıkarılması sonucu elde edilen GSKD önemli bir bölgesel göstergedir. Bölge, 2010 yılında GSKD'den aldığı %2,4'lük payıyla 26 düzey2 bölgesi arasında 14. sıradadır. Bölgelerin ürettiği katma değerlerin sektörel dağılımları incelendiğinde ise hizmetler sektörünün çok büyük bir paya sahip olduğu görülmektedir. GSKD'nin yüksek olduğu düzey2 bölgelerinde tarımın payı düşük, düşük olduğu bölgelerde ise sanayinin payı düşüktür. Hizmetler sektörünün toplam katma değer içindeki payı Türkiye ortalaması için %64,1 oranında tespit edilirken, Bölge için %56,1'dir (3).

5. Türkiye'de 2010 yılında her 100 birim katma değer için %64,1'i hizmetler sektöründe, %26,4'ü sanayi ve %9,5'i de tarım sektöründe üretilmektedir. Gelişmiş bölgelerden TR10 Bölgesi'nin hizmetler sektöründeki payı %73,5, sanayinin payı %26,4 ve tarımın payı ise neredeyse yok sayılacak düzeydedir. Bölgesel GSKD üretiminde sanayi sektörünün ön plana çıktığı ilk 5 bölge TR41, TR81, TR21, TR42, TR33 bölgeleri; tarım sektörünün ön plana çıktığı ilk 5 bölge ise TRA2, TRC2, TR71, TRB2, TR82 bölgeleridir (3).

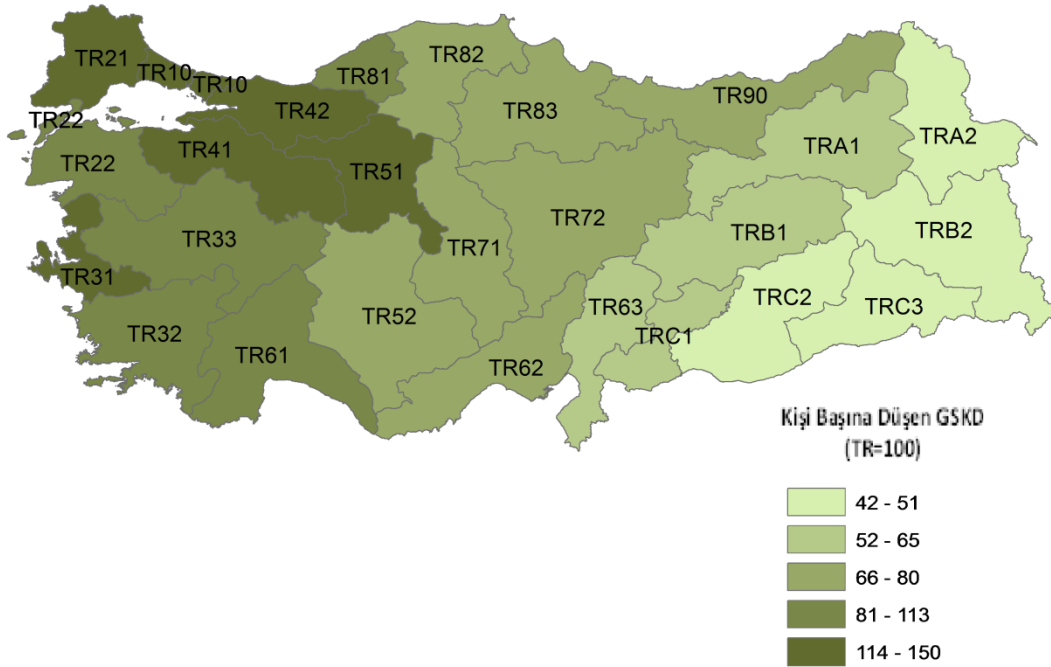
Şekil 2. Düzey2 Bölgeleri GSKD Payları ve GSKD Sektörel Paylar (3)

6. 2004 yılından 2010 yılında gelindiğinde tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinin Bölgenin GSKD'sine katkıları ve bölgelerin ülkenin GSKD'sine katkıları incelendiğinde, tarım ve hizmetler sektörünün payının artmış olduğu buna karşılık sanayi sektörü payının azaldığı görülmektedir. Aynı yıl Bölge, tarım sektöründe 14., sanayi sektöründe 11., hizmetler sektöründe ise 15. sıradadır (3).

Şekil 3. Yıllar İtibariyle Türkiye GSKD'de Tarım, Sanayi ve Hizmetler Sektöründe Bölgenin Payı, Bölge GSKD'sinde Sektörlerin Payı (3)

7. Kişi başına düşen GSKD değerleri incelendiğinde, doğu-batı yönünde bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Bölge, 2010 yılında kişi başına düşen GSKD değerine göre düzey2 bölgeleri arasında 16. sırada iken; TR10, TR42, TR41, TR51, TR21, TR31, TR61 bölgelerinin kişi başı GSKD değerleri Türkiye ortalaması olan 8.112 ABD dolarının üzerindedir (3).

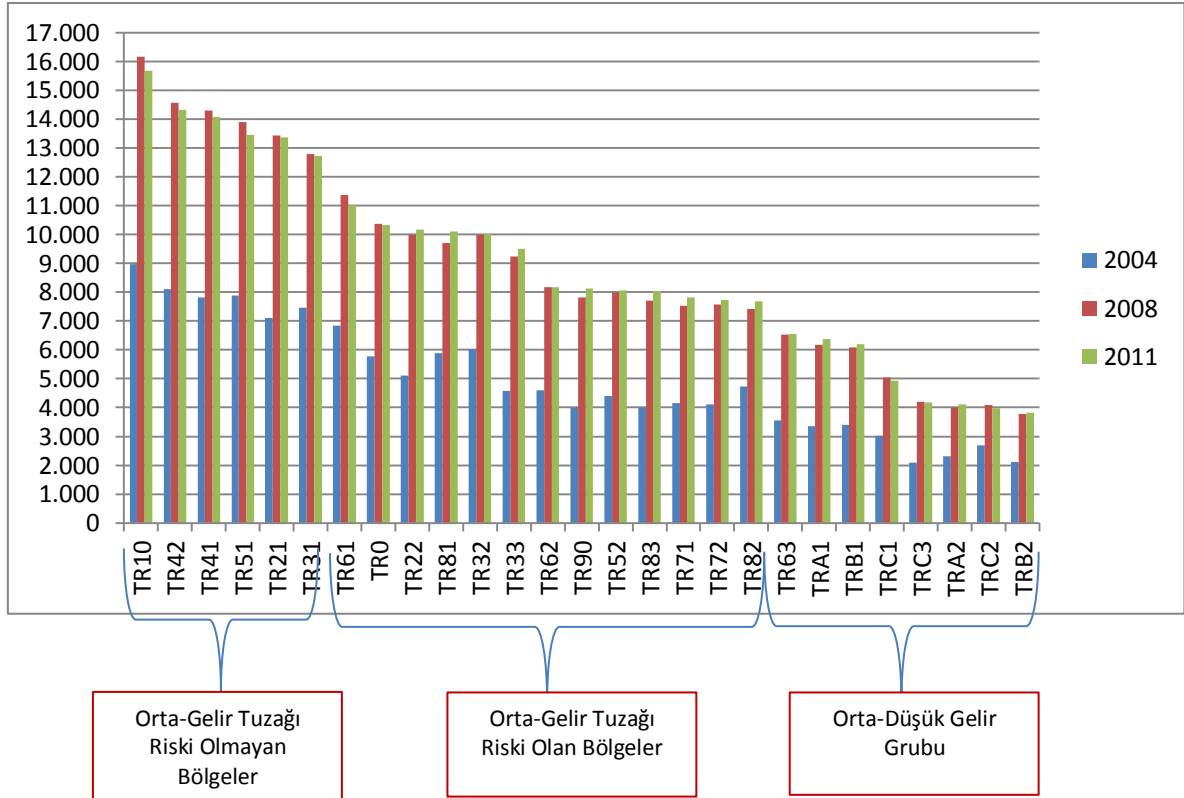

Şekil 4. Düzey2 Bölgeleri Kişi Başına Düşen GSKD (3)

8. TÜRKONFED tarafından yapılan çalışmada 2004 ve 2008 yıllarındaki GSKD değerlerinden hareketle 2011 yılı için Gayri Safi Bölgesel Hasıla (GSBH) hesaplanmıştır. Raporda ayrıca kişi başı milli gelirin ABD kişi başı milli gelirine oranlanması ile bölgeler bazında "Orta-Gelir Tuzağı Riski Olmayan Bölgeler", "Orta Gelir Tuzağı Riski Olan Bölgeler" ve "Orta Düşük Gelir Grubunda Olan Bölgeler" sınıflandırması yapılmıştır. Buna göre Bölge, "Orta Gelir Tuzağı Riski Olan Bölgeler" arasında yer almaktadır (4) (Şekil 5).

9. 2011 yılı sonu itibariyle ülkemiz GSYİH büyüklüğü 772,3 milyar ABD doları düzeyindedir. Bölgenin, 18,1 milyar ABD doları ile 15. sırada, kişi başına bölgesel hâsıla ile değerlendirildiğinde ise 18. sırada olduğu görülmektedir (4) (Şekil 5).

10. **Bölgedeki, tarım ve hizmetler sektörlerinin GSBH içerisindeki katkıları incelenen dönem boyunca artarken, sanayinin katkısı azalmaktadır.** Bu nedenle de, Bölge 7.574 ABD doları kişi başına gelirle “Orta Yüksek Gelir Grubu” içerisinde yer almasına rağmen Bölgedeki “Orta-Gelir Tuzağı Riski” sürmektedir (4) (Şekil 5).

Şekil 5. Düzey2 Bölgelerinin 2004,2008, 2011 Yılı KBGSBH Verileri (4)

1.1.3 Gini Katsayısı

11. Gelir dağılımı eşitsizliğinin değerlendirilmesinde kullanılan önemli göstergelerden biri Gini katsayısıdır. TÜİK tarafından düzey1 bölgeleri bazında hesaplanan Gini katsayısı değerlerine göre TR7 Bölgesi 2006 yılında en düşük Gini katsayısı değerine sahip bölge iken, 2011 yılında diğer bölgelerle kıyaslandığında orta seviyede olduğu görülmektedir. Buna göre Bölgede ilgili dönemde gelir dağılımında adaletsizliğin nispeten azaldığı söylenebilir (Şekil 6) (3).

1.2 Girişimcilik

13. Girişimci yenilikçilik yetileri ile yeni fikirlerin oluşturulması, yayılması ve uygulamasını hızlandırır. Ayrıca yeni sektör ve endüstrilerin doğmasına yol açar. Yeni teknolojileri kullanan sektörlerde verimliliği artırır ve hızla büyüyen sektörler üzerinden ekonomik büyümeyi hızlandırır. Dolayısıyla girişimci ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesinde, istihdam oluşturulmasında ve üretim faaliyetlerinde kritik bir faktördür. Başka bir boyutta ise; üretim kaynaklarını yeni bir tarzda birleştirerek kullanılmayan üretim faktörlerinin kullanılmasını sağlayıp, ekonomik kaynakların görece verimsiz ve düşük üretkenlik alanlarından daha verimli yüksek alanlara aktarılmasını sağlar. Bütün bu açılardan bakıldığında girişimcilik kalkınmanın ve sosyal fayda oluşturma'nın temel alanı olarak öne çıkmaktadır (5).

14. Öte yandan girişimcilik genç çalışanlara yönelik istihdam sağlar. Yeni mezunlar ve genç çalışanlar kurumsal firmaların çoğunda iş tanımlarının tekdüzeliğinden dolayı iş tatminsizliği yaşayabilirler, ancak girişimcilerle birlikte çalışırken sorumluluklarının arttığı ve daha fazla inisiyatif alabildikleri için iş tatmininde bir artış gözlemlenebilir (6).

15. 2007 yılında 9 adet G20 ülkesinde yapılan araştırmaya göre; Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ)'ler GSYİH'nin %52'si ve istihdamın %64'ü ile ülke ekonomilerinde önemli rol oynamaktadır. Japonya'da ise patenti olan firmaların %36'sı 5 yıldan daha az süredir işletilen firmalardan oluşmaktadır (6). Bu istatistik verileri girişimciliğin dünya genelinde ülkeler arasında öneminin göstergesi sayılabilir.

16. Türkiye'de kurulu işletmelerin sayıca %99,9'unu KOBİ'ler oluşturmaktadır. Maddi boyut çerçevesinde incelendiğinde KOBİ'ler istihdamın %76'sını, yatırımların %26,5'ini; ihracatın %59,6'sını (Tablo 1 Tablo 1) gerçekleştirmektedirler. KOBİ'ler rakamsal olarak belli sınırlarda olan işletmeler olmakla birlikte yapıları ve özellikleri gereği kurumsal ve büyük ölçekli firmaların minyatür halleri değildir. KOBİ'ler kurumsal firmalara göre çok farklı dinamikler göstermektedirler. Her şeyden öte KOBİ yöneticileri bizzat girişimcilerdir. Profesyonel yönetici firmaya maaşı ile bağlıyken kendi işletmesini yöneten girişimci bütün maddi risklerin yanı sıra prestijini de firmaya bağlamıştır. Bu bağlamda KOBİ'ler hantal olmayan yapıları ve yöneticilerinin bürokrasiden uzak karar ve inisiyatif alma yetileriyle ülkemiz şartlarında girişimcilikle öncelikli olarak ilişkilendirilmesi gereken yapılardır.

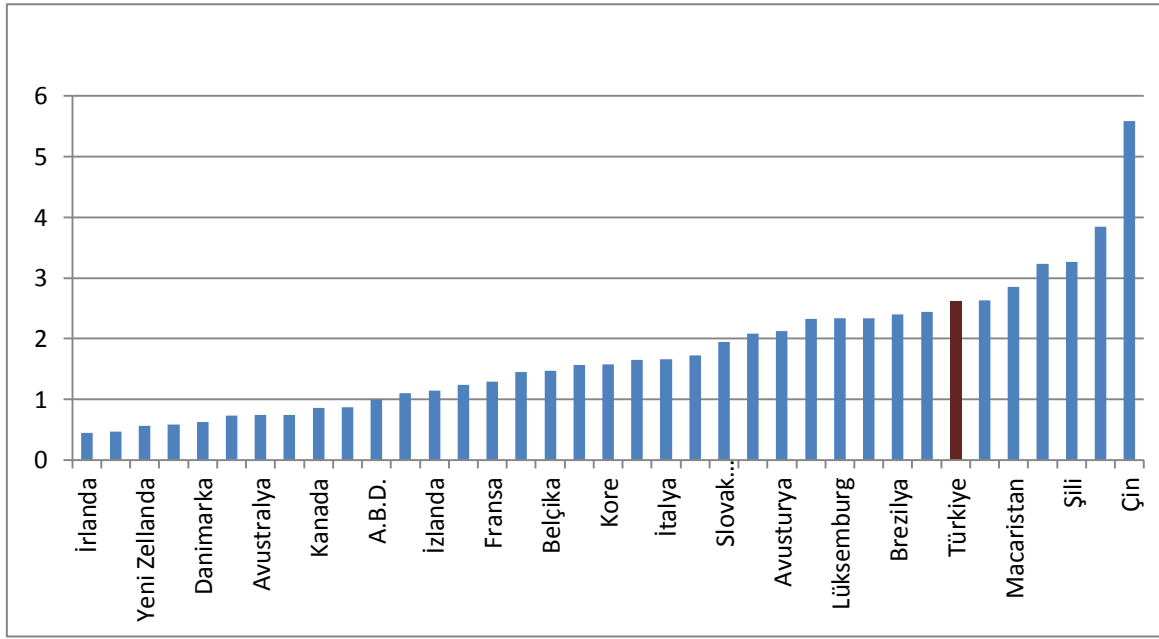
Tablo 1. Türkiye'de İşletme Türlerine Göre İhracat Yüzdesi (2011) (3)

İşletme Türü	İhracat Yüzdesi	Kişi Sayısı
Mikro Ölçekli İşletmeler	%15.2	0-9 kişi
Küçük Ölçekli İşletmeler	%25.7	10-49 kişi
Orta Ölçekli İşletmeler	%18.7	50-249 kişi
Büyük Ölçekli İşletmeler	%40.2	250 + kişi

17. "İş Yapma Kolaylığı" girişimcilik için bir kriter olmasından dolayı; her yıl Dünya Bankası tarafından yayınlanan İş Yapma Kolaylığı Listesinde (Ease of Doing Business) 2012 yılında 183 ülkenin iş yapma kolaylık sırası belirlenmiş ve G8 ülkelerinden ABD 4., Birleşik Krallık 7., Kanada 13., Almanya 19., Japonya 20., Fransa 29., İtalya 82. ve Rusya 120. sırada yer almıştır. Türkiye ise 2011 yılına göre 22

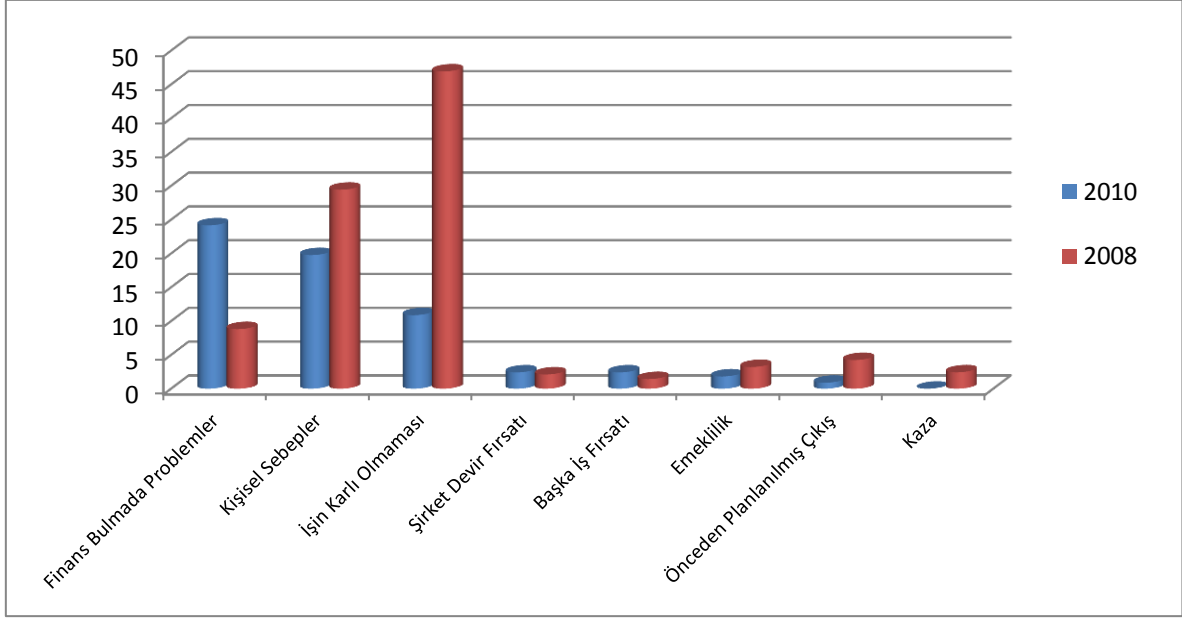
basamak atlayarak 71. sırada yer almıştır (7). İtalya ve Rusya dışındaki G8 ülkelerinin bu listede üst sıraları paylaştığı görülmektedir. Özellikle ABD gibi büyük ekonomilerde yeni iş kurmanın ülke ekonomisi açısından değeri anlaşılmış ve bürokrasiler azaltılmaya çalışılmıştır. Türkiye’de de iş kurma kolaylıklarının sağlanması ve yeni girişimcilerin önünün açılması gerekmektedir.

18. Araştırmalara göre Türkiye; dünya genelinde girişimci dostu ülkeler arasında gerilerde kalmıştır. Özellikle iş kurma gibi girişimciliğin direkt olarak bağlı olduğu bir noktada gelişmiş ülkeleri geriden takip etmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de girişimciliği arttırıcı, ülkenin girişimci dostu ülkeler arasına girebilmesini sağlayan radikal değişiklikler gerekmektedir.

Şekil 8. Ülkelerde Bürokratik Zorluk Sıralaması (8)

19. Türkiye’de 2008 yılında işin karlı olmaması girişimcilerin devam etmemesindeki ana sebep olarak gözüke de, özellikle 2010 yılı için yapılan araştırmada girişimcilerin finans bulmada sıkıntı çekerek işi devam ettiremediği görülmektedir (9). Bu sebeple Bölgede girişimcilerin finans bulma konusunda desteklenmesi gerekmektedir. Girişimcilere yönelik yatırım kredisi konusunda gerekli kolaylıkların sağlanması, kredi garanti fonları benzeri yapıların çoğaltılması gerekmektedir. İpotek sisteminin girişimciler lehinde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Şekil 9. Türkiye'de Girişimcilerin İş Devam Ettirememesi Sebepleri (9)

20. Kayseri ili Türkiye içinde girişimciliği ile de bilinen bir şehirdir. TÜİK işteki durumuna göre istihdam verilerine göre; Bölge, Türkiye ortalaması olan %25 “Kendi Hesabına Çalışan veya İşveren” oranını %27 ile geçmektedir (10). Bölge, bu anlamda girişimcilikte Türkiye ortalamasının üstünde yer almaktadır.

21. 2012 yılı on bin kişi başına ekonomik faaliyete göre kurulan ve kapanan şirket, kooperatif ve ticaret ünvanlı işyerleri sayılarında, 2012 yılı için Bölgede on bin kişi başına yaklaşık 3 işyeri artışı gerçekleşmiştir (11). Artış olmasına rağmen, Bölge yine de Türkiye ortalaması olan on bin kişi başına 5 işyeri artışının çok altında kalmıştır. Kayseri ilinde 2012 yılı için on bin kişide yaklaşık 3,6, Sivas ilinde 3,2 işyeri sayısı artışı görülürken; Yozgat ilinde ise on bin kişide 1 iş yeri azalmıştır. Kayseri ve Sivas illerinde artış yaşanmasına karşılık, bu göstergede Türkiye ortalamasının altında kalmaktadırlar. Yozgat ilinde işyeri sayısında pozitif bir artış olması gerekirken, on bin kişi başına 1 iş yeri azalması görülmektedir. 2012 yılı girişimcilik değerleri bu bakımdan iller bazında oldukça düşüktür.

22. İller bazında ekonomik faaliyetler incelendiğinde; çalışan sayısına göre işyeri sayısında, özellikle Kayseri ilinin 10 kişiye kadar olan istihdamlarda 21.640 işyeri sayısı ile Türkiye’de 13. sırada yer aldığı görülmektedir (Tablo 2). Sivas ve Yozgat illeri ise 7.830 ve 5.010 işyeri sayısı ile sırasıyla 37. ve 52. sırada yer almışlardır. Kayseri ilinde sanayinin Sivas ve Yozgat illerine göre daha büyük olduğu göz önüne alındığında, ildeki toplam işyeri sayısı oranına bakmak da önemli olmaktadır. 1-10 çalışanlı işyeri sayısının toplam işyeri sayısına oranı, Kayseri’de %87 iken, Sivas’ta %80 ve Yozgat’ta %82’dir. Türkiye’de ise bu değer %85’dir (12). Bu anlamda Kayseri’nin Türkiye ortalamasının biraz üstünde, Yozgat ve Sivas’ın ise Türkiye ortalamasının altında kaldıkları görülmektedir. Buradan çıkarımla, Kayseri ilinin Sivas ve Yozgat illerine göre bu anlamda daha girişimci olduğu düşünülebilir. Ancak yine de Kayseri ilinin de İstanbul, Ankara ve İzmir illeri gibi rakamlara ulaşabilmesi için girişimciliği artırıcı etkenlerden yararlanması gerekmektedir.

Tablo 2. İller Bazında Çalışan Kişi Sayısına Göre Şirket Sayısı (12)

1-10 Kişi Çalışanlı Şirket Sayısına Göre Sıralama	İller	1 Kişi	2-3 Kişi	4-6 Kişi	7-9 Kişi	Toplam 1-10 Kişi	Total	1-10 Kişi Çalışanlı Şirket Sayısının Toplam Şirket Sayısına Oranı (Yüzde)
1	İstanbul	142.953	128.255	76.838	35.488	383.534	448.773	%85,5
2	Ankara	41.582	32.053	19.880	9.844	103.359	121.131	%85,3
3	İzmir	40.066	30.265	16.666	7.300	94.297	108.173	%87,2
...	...	...	...	...	...	...	...	...
13	Kayseri	9.952	6.331	3.720	1.637	21.640	24.944	%86,8
...	...	...	...	...	...	...	...	...
37	Sivas	2.843	1.964	1.048	400	6.255	7.830	%79,9
...	...	...	...	...	...	...	...	...
52	Yozgat	1.956	1.207	684	260	4.107	5.010	%82,0
...	...	...	...	...	...	...	...	...
	Türkiye	547.224	419.980	237.674	105.257	1.310.135	1.538.006	%85,2

23. İl bazında girişimcilik göstergelerinden biri de; ilin çıkarmış olduğu büyük şirket sayısıdır. İlden çıkan hızlı büyüyen şirketler, ildeki girişimcilerin büyüebilmesi için gerekli ekosisteminin varlığını gösterebilir. AllWorld, ISO 500, ISO 2. 500, Capital 500, Forbes 500 gibi listelerde bulunan şirket sayılarına bakıldığında; listelerde başı İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Kocaeli illerinin aldığı görülmektedir. Başarılı sanayisi ile öne çıkan iller arasında gelen Kayseri’de, ISO 500’de 12 şirket ve ISO 2. 500’de 17 şirket bulunmaktadır. Ancak Sivas ili ISO 500’e 2 şirket ile girerken, Yozgat ili ISO 2. 500 listesine 1 şirket ile girebilmiştir (13).

24. Türkiye’nin en hızlı büyüyen şirketler araştırması olan AllWorld Türkiye listesine ilk 100 şirket içine Bölgeden 2’si Kayseri’den ve 1’i Sivas’tan olmak üzere 3 şirket girmiştir (14). Bölgede özellikle büyümesini hızlı bir biçimde gerçekleştiren ve kısa zamanda ekonomik anlamda, istihdam anlamında fark yaratacak şirketlerin sayısının artması gerekmektedir.

25. Girişimciliğin artmasını sağlayan unsurlardan biri, Bölgede bulunan Teknopark oluşumlarıdır. Bölgede Kayseri ilinde Erciyes Teknopark ve Sivas ilinde Cumhuriyet Teknokent bulunmaktadır. Yozgat ilinde de teknopark kurma amaçlı adımlar atılmaya başlanmıştır (15). Bozok Üniversitesi Teknopark’ın kurulumu Resmi Gazete’de yayınlanmıştır (16). Erciyes Teknopark’ta yaklaşık 80 firma, Cumhuriyet Teknopark’ta yaklaşık 20 firma ve üniversite-sanayi işbirliğinde köprü görevi üstlenecek olan Teknoloji Transfer Ofisleri ile hizmetlerine devam etmektedir (17) (18).

26. Bölgede girişimcilik eğitimleri, üniversitelerde verilen seçmeli dersler ve Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), Küçük ve Orta Ölçekli Sanayiye Geliştirme ve Destekleme İdaresi (KOSGEB) tarafından verilen uygulamalı girişimcilik kursları ve özel kurslar tarafından verilen eğitimlerden oluşmaktadır. Günümüzde girişimcilik eğitime ABD’de ve Avrupa’da ilk ve orta dereceli okullarda da yer verildiği görülürken; Türkiye’de ise girişimcilik eğitiminin çoğunlukla üniversite düzeyinde verildiği görülmektedir (19). Bölgede de aynı şekilde ilk ve orta eğitimde girişimcilik kavramının öğretilmediği

görülmektedir. Dünya üniversitelerinde girişimcilik eğitimi ağırlıklı olarak, yüksek lisans ve doktora programlarındadır. Dersler ise küreselleşmeden, krizlere, rekabet teorilerinden, iş ve ürün geliştirme stratejilerine, nano teknoloji ve girişimcilik olmak üzere çok zengin güncel bir içeriğe sahiptir (19). Bu anlamda Bölgede verilen girişimcilik derslerinin de kapsamalarının artırılması gerekmektedir.

1.3 Yatırım Altyapısı

1.3.1 Organize Sanayi Bölgeleri (OSB)

27. Sanayinin geliştirilmesi gereken bir sektör olarak belirlenmesi ile OSB uygulaması Türkiye’de ilk kez Bursa’da 1962 yılında kurulan OSB ile başlamıştır. Bugün Türkiye’de toplam alanı 28.055 ha olan 153 adet OSB bulunmaktadır (20).

28. OSB’lerin amaçları; sanayinin uygun görülen alanlarda yapılanmasını sağlamak, çarpık sanayileşme ve çevre sorunlarını önlemek, kentleşmeyi yönlendirmek, kaynakları rasyonel kullanmak, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak, sanayi türlerinin belirli bir plan dâhilinde yerleştirilmek ve geliştirilmek şeklindedir (20).

29. OSB’lerde faaliyet gösteren işletmeler Türkiye’de uygulanan teşvik sistemi dışında vergi muafiyetleri (Vergiler: Katma değer vergisi (KDV), emlak vergisi, arazilerin parçalanması ve birleştirilmesi işlemlerinde uygulanacak vergi indirimi, yerel yönetimler vergisi, katı atık vergisi (OSB’nin belediye hizmetinden yararlanmıyor olması durumunda)) ile OSB ile anlaşmalı olarak su, doğalgaz ve iletişim giderlerinde indirimden faydalanabilirler.

30. Kayseri’de 3, Sivas’ta 3 ve Yozgat’ta ise 2 olmak üzere 8 aktif OSB bulunmaktadır. Bölgedeki en büyük OSB Kayseri OSB’dir. Bölgedeki imalat sanayinin kalbi niteliğindeki Kayseri OSB’de yaklaşık 50.000 kişi istihdam edilmektedir (Tablo 3). Aktif, inşaat halindeki ve proje aşamasındaki OSB’lerin tamamlanmasıyla Bölgede toplam OSB alanı 6.029 ha’a ulaşacaktır (Tablo 3) (

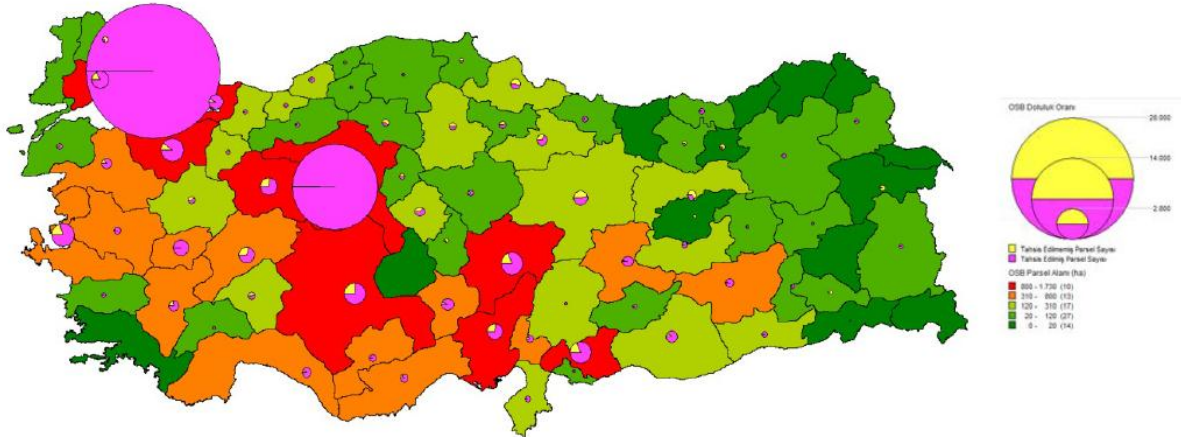
31. Tablo 4).

Tablo 3. Bölgedeki OSB’ler (21), (22)

OSB	Büyük- lük (ha)	Tahsis Durumu			Proje Durumu			İstihda- m
		Parsel Adedi	Tahsis Edilen Parsel	Tahsis Edilemeyen Parsel	Üretim	İnşaat	Proje Aşaması	
Kayseri OSB	2.200	1.245	1.069	176	820	60	189	50.080
Kayseri Mimarsinan OSB	604	379	329	50	43	58	228	1.130
Kayseri İncesu OSB	613	157	149	8	3	7	139	150
Sivas Merkez I OSB	438	328	303	25	205	58	40	5.190
Sivas-Gemerek OSB	111	87	0	87	0	0	0	0
Sivas-Şarkışla OSB	48	78	8	40	1	2	5	20
Yozgat OSB	150	111	93	18	67	22	4	1.460
Yozgat-Kaleseramik Özel OSB	56	25	2	23	2	0	0	150

Tablo 4. Bölgedeki Planlanan ya da Proje Aşamasında Olan OSB'ler (21)

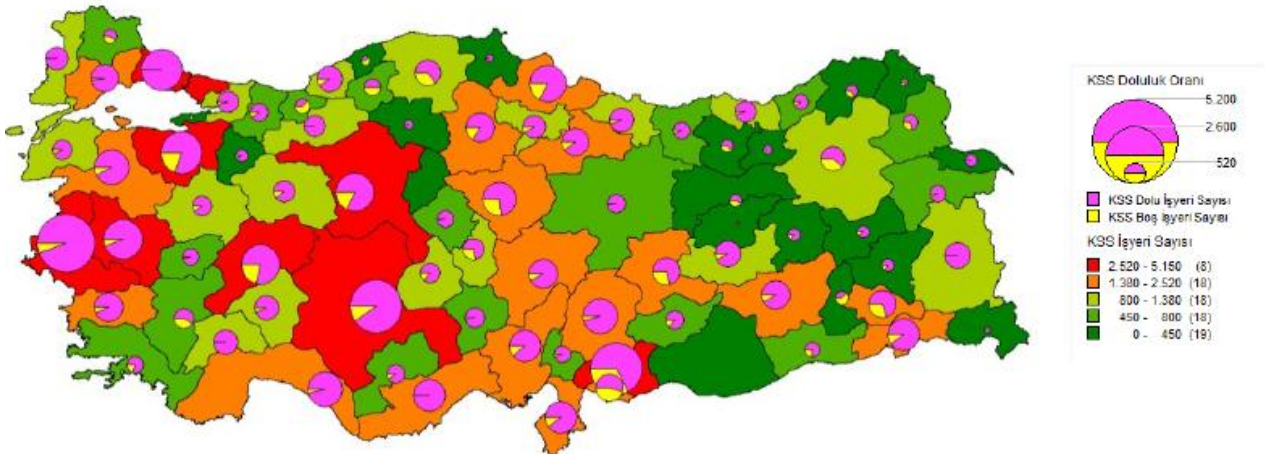
OSB	Büyük- lük (ha)
Kayseri İncesu OSB (ilave alan)	125
Kayseri Develi TDİ OSB	132
Kayseri Pınarbaşı TDİ (Besi) OSB	212
Sivas-Merkez II OSB	850
Yıldızeli OSB	390
Boğazlıyan OSB	100

Şekil 10. İllerde OSB Alanları ve Doluluk Oranları (2011) (23)

1.3.2 Küçük Sanayi Siteleri (KSS)

32. Türkiye’de sanayi sitesi uygulamaları 1965 yılında başlatılmış ve 2012 yılı sonuna kadar hizmete sunulan toplam 448 adet sanayi sitesi ile 93.104 işyerinde yaklaşık 466.000 kişiye istihdam sağlamıştır. Bölgedeki KSS’lerin ortalama doluluk oranı %95’tir (21).

Şekil 11. KSS’ler Doluluk Oranı ve İşyeri Sayısı (23)

Tablo 5. Bölgedeki KSS'ler ve Doluluk Oranları (21)

KSS Adı	İşyeri Sayısı	Dolu İşyeri Sayısı	Boş İşyeri Sayısı	Doluluk Oranı (%)
Eski Sanayi Sitesi	2.178	2.178	0	%100
Yeni Sanayi Sitesi	3.033	3.033	0	%100
Orta Sanayi Bölgesi	55	55	0	%100
Doğu Sanayi Sitesi	280	280	0	%100
İmalatçılar Pazar. San. Sitesi	220	220	0	%100
Osman Kavuncu San. Sitesi	850	824	26	%97
Argıncık KSS	220	220	0	%100
Pınarbaşı KSS	104	57	47	%55
Develi KSS	248	233	15	%94
Tomarza KSS	55	45	10	%82
Kayseri Demirciler KSS	326	277	49	%85
KAYSERİ TOPLAM	7.569	7.422	147	%98
Sivas Merkez (Ahşap İşleri) KSS	72	72	0	%100
Sivas Divriği KSS	100	86	14	%86
Sivas Gemerek KSS	50	35	15	%70
Sivas Merkez (100.YIL) KSS	52	52	0	%100
Sivas Merkez (4 Eylül) KSS	500	470	30	%94
Sivas Merkez (I. Bölüm) KSS	127	127	0	%100
Sivas Merkez (II. Bölüm) KSS	310	310	0	%100
Sivas Suşehri KSS	100	100	0	%100
Sivas Şarkışla KSS	172	172	0	%100
Sivas Kangal KSS	67	35	32	%52
Sivas Gürün KSS	73	63	10	%86
Sivas Zara KSS	103	55	48	%53
Sivas Yıldızeli KSS	70	31	39	%44
SİVAS TOPLAM	1.796	1.608	188	%90
Yozgat Akdağmadeni KSS	146	146	0	%100
Yozgat Boğazlıyan (Boğazköy) KSS	198	168	30	%85
Yozgat Merkez KSS	12	12	0	%100
Yozgat Merkez (100. YIL) KSS	300	244	56	%81
Yozgat Sorgun Yeşilova KSS	243	243	0	%100
Yozgat Şefaati KSS	164	114	50	%70
Yozgat Yerköy (I. Bölüm) KSS	224	224	0	%100
Yozgat Yerköy (II. Bölüm) KSS	202	80	122	%40
Yozgat Çekerek KSS	70	70	0	%100

Yozgat Sarıkaya Ata KSS	193	176	17	%91
YOZGAT TOPLAM	1.752	1.477	275	%84
TR72 TOPLAM	11.117	10.507	610	%95

1.3.3 Serbest Bölgeler

33. Serbest Bölgelerin; ihracat için yatırım ve üretimi artırmak, yabancı sermaye yatırımlarını ve teknoloji girişini sağlayarak dış ticareti artırmak, dış finansman ve ticaret imkânlarından daha fazla yararlanılmasını sağlamak, yerli üreticilerin dünya piyasalarındaki fiyattan ve düzenli şekilde girdi temin etmelerini sağlayarak uluslararası rekabet güçlerine katkıda bulunmak, ihracata dönük sanayilerin gelişmelerini teşvik etmek suretiyle ihracatı artırmak, döviz girişini artırmak, yeni iş imkânları yaratarak istihdam sorununun çözümüne yardımcı olmak, gelişmiş üretim ve yönetim tekniklerinin yurt dışından ülkeye getirilerek ekonomik standartları yükseltmek gibi faydaları bulunmaktadır (24). Bölgede, Serbest Bölge'deki bu imkânların tanıtımına ve Ar-Ge faaliyetlerine özel önem verilmelidir.

Şekil 12. Türkiye Serbest Bölgeleri (25)¹

Tablo 6. Türkiye Serbest Bölgeleri Ticaret Hacminin Sektörlere Göre Dağılımı (Milyon ABD Doları) (26)

Sektörler	Bölgelere Giriş (2012)	%	Bölgelerden Çıkış (2012)	%	Toplam (2011)	Toplam (2012)	%
I. Tarım	415,90	-46,34	490,56	-32,76	1.504,62	906,46	-39,75
A. Bitkisel Ürünler	362,11	-48,79	457,20	-33,46	1.394,23	819,32	-41,24
B. Hayvansal Ürünler	45,22	-22,20	23,14	-14,45	85,18	68,37	-19,74
C. Su Ürünleri	0,50	-63,93	0,81	-64,96	3,71	1,31	-64,58

¹ Serbest Bölge bulunan iller koyu renkle gösterilmiştir.

Sektörler	Bölgelere Giriş (2012)	%	Bölgelerden Çıkış (2012)	%	Toplam (2011)	Toplam (2012)	%
D. Orman Ürünleri	8,07	-4,63	9,40	-28,00	21,51	17,47	-18,81
II. Madencilik Ve Taşocakçılığı	27,67	11,86	26,54	5,77	49,83	54,21	8,80
III. Sanayi	9.785,36	7,28	12.307,10	2,81	21.091,72	22.092,46	4,74
A. İşlenmiş Tarım Ürünleri	632,13	1,88	683,48	-0,53	1.307,61	1.315,61	0,61
B. İşlenmiş Petrol Ürünleri	403,94	1.494,28	401,93	2.966,11	38,45	805,86	1.996,13
C. Sanayi Ürünleri	8.749,29	3,23	11.221,69	-0,43	19.745,67	19.970,99	1,14
Toplam	10.228,94	3,10	12.824,20	0,78	22.646,18	23.053,14	1,80

1.3.3.1 Kayseri Serbest Bölgesi

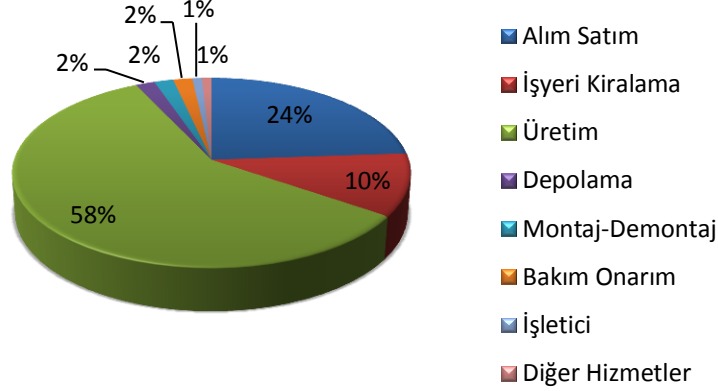
34. Kayseri Serbest Bölgesi 1998 yılında 6.905.000m²'lik alanda faaliyete başlamıştır. Bölgede 80 civarında işletmede yaklaşık 2.200 kişiye istihdam sağlanmaktadır (27). Bölgenin en önemli tesisleri ofis büro mobilyaları, sac boru ve profil, elektrostatik toz boya, yatak-baza, dayanıklı tüketim malları, alüminyum iletken tel tesisleri, beyaz eşya üretim fabrikası gibi üretim ağırlıklı tesislerden oluşmaktadır (27).

35. Kayseri Serbest Bölgesi demiryolu inşaat aşamasında olan Boğazköprü Lojistik Köyüne 900 m., uluslararası karayoluna 600 m. uzaklıkta bulunmasından dolayı her türlü yatırım için uygun bir arazi üzerindedir. Türkiye'nin en geniş Serbest Bölge alanına sahip olan Bölge aynı zamanda düşük arsa satış fiyatı ile de yatırım yapmaya en uygun bölgelerdendir (27).

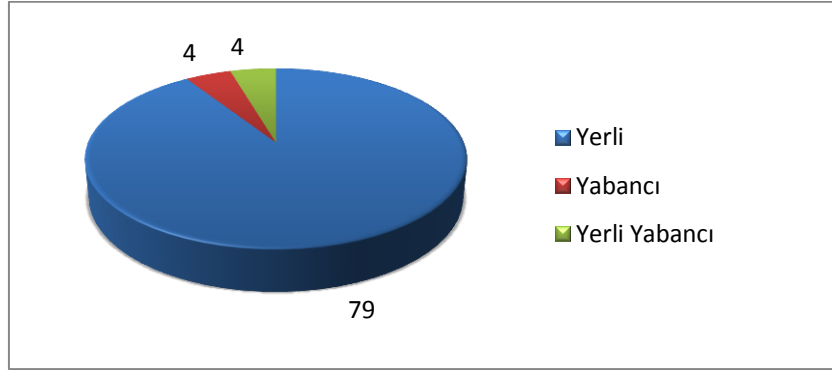
Tablo 7. Yıllar İtibariyle Kayseri Serbest Bölgesi Ticaret Hacminin Dağılımı (1.000 ABD Doları) (26)

Yıllar	Türkiye'den Bölgeye	Bölgeden Türkiye'ye	Yurtdışından Bölgeye	Bölgeden Yurtdışına	Toplam
1999	299	0	0	357	656
2000	5.347	5.232	6.994	4.648	22.221
2001	3.679	11.220	7.738	4.436	27.073
2002	10.971	32.767	27.363	12.545	83.645
2003	16.283	72.780	56.023	12.096	157.182
2004	24.483	137.644	116.390	19.049	297.566
2005	37.200	158.878	134.495	31.833	362.405
2006	60.663	203.055	186.088	70.335	520.141
2007	73.970	239.645	226.386	106.905	646.906
2008	90.423	236.062	243.481	132.981	702.947
2009	80.589	134.209	97.073	130.526	442.397
2010	101.299	147.367	140.405	135.957	525.028
2011	121.514	193.317	207.588	178.294	700.713

2012	123.264	179.239	194.358	200.108	696.971

Şekil 13. Kayseri Serbest Bölgesi Faaliyet Konusuna Göre Ruhsat Dağılımları (27)²

Şekil 14. Kayseri Serbest Bölgesi Ortaklık Yapısı (27)

1.3.4 Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB)

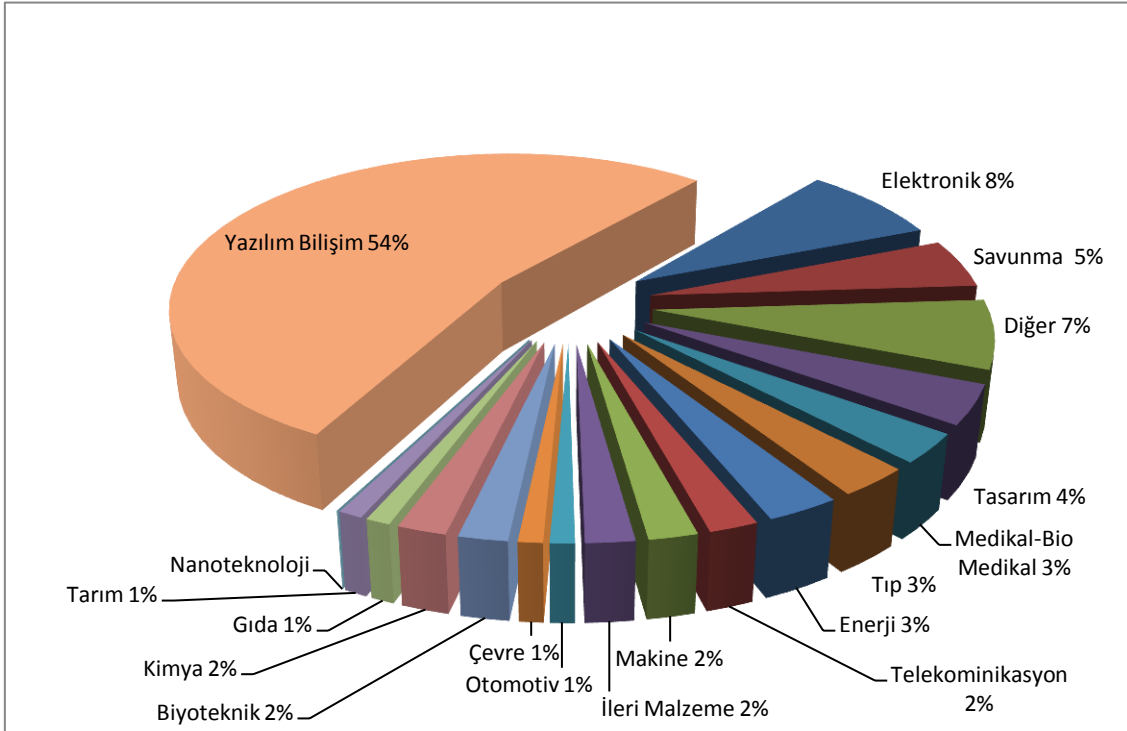
36. Türkiye’de 2000’li yıllarda uygulanmaya başlanmış TGB’lerin amacı: Üniversiteler, araştırma kurum ve kuruluşları ile imalat sektörleri arasında işbirliği oluşturarak; uluslararası rekabet edebilir ve ihracata yönelik bir yapıya kavuşturulması amacıyla teknolojik bilgi üretilmesi, çıktılarda ve üretim tekniklerinde yenilik sağlanması, kalite ve standartlarının geliştirilmesi, ileri teknoloji yatırımlarının desteklenmesi, verimliliğin artırılması, üretim maliyetlerinin düşürülmesi, kalifiye elamanlara iş ortamı oluşturulması ve teknoloji transferlerine katkı sağlanmasıdır.

² Bazı firmalar üretim ve alım satım konularında aynı firma adına iki ruhsat aldıkları için ruhsat sayısı 113 iken işletme sayısı 87’dir. Faaliyet konusu dağılımında alım satım yapan firma oranı bu yüzden yüksek gözükmemektedir (27).

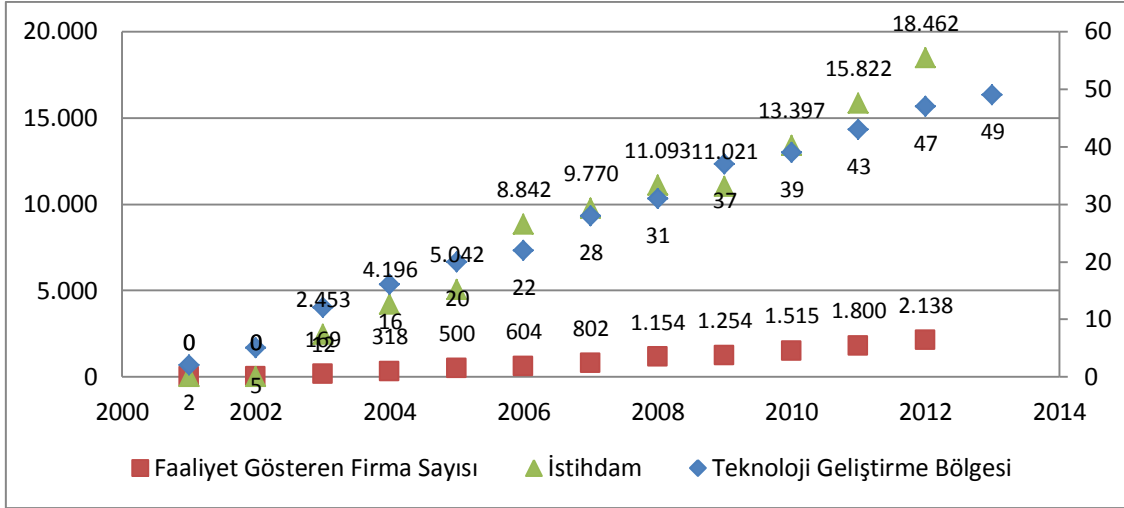
Şekil 15. Türkiye'de TGB'ler (28)³

37. Haziran 2013 yılı itibari ile Türkiye genelinde TGB'lerde 2.247 firma faaliyet göstermekte olup, 19.786 personele istihdam sağlanmıştır. Yabancı/yabancı ortaklı firma sayısı 71'e, bu firmalarca yapılan yatırım tutarı 683 milyon ABD dolarına, yapılan ihracat 897 milyon ABD dolarına, patent sayısı ise 312'ye ulaşmıştır (28).

Şekil 16. Türkiye TGB'ler Sektörel Dağılımları (28)

³ TGB bulunan iller koyu renkle gösterilmiştir.

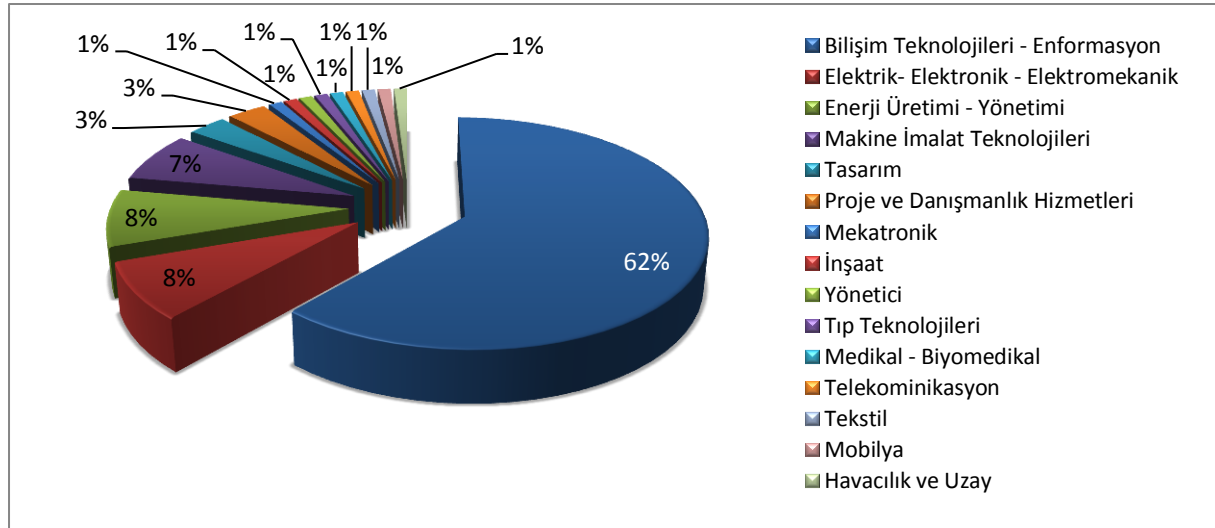
Şekil 17. Türkiye TGB Sayıları, TGB'lerdeki Firma ve İstihdam Sayıları (28)

1.3.4.1 TR72 Bölgesi Teknoloji Geliştirme Bölgeleri

38. Kayseri ve Sivas illerinde birer teknopark faaliyet göstermektedir.

1.3.4.1.1 Erciyes Teknopark

39. Erciyes Üniversitesi TGB (Erciyes Teknopark) 30 Nisan 2004 tarihli resmi gazetede TGB olarak toplamda 277.074,24 m²'lik bir alana sahip olarak ilan edilmiştir. "4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu" kapsamında Erciyes Üniversitesi TGB yönetici şirketi olarak görev yapan Erciyes Teknopark A.Ş. 8 Şubat 2005 tarihinde kurulmuştur (17).

Şekil 18. Erciyes Teknopark Sektörel Dağılımlar (17)

40. Erciyes Teknopark'ın yanı sıra Erciyes Üniversitesi'nde Teknoloji Geliştirme Merkezi (TEKMER) de bulunmaktadır. KOBİ'lerin Ar-Ge projelerine sahip çıkıp, KOBİ'lere teknik desteğin daha kolay ve etkin olarak sağlanması, üniversite ile sermaye arasında işbirliğinin kurulup güçlendirilmesi, bu

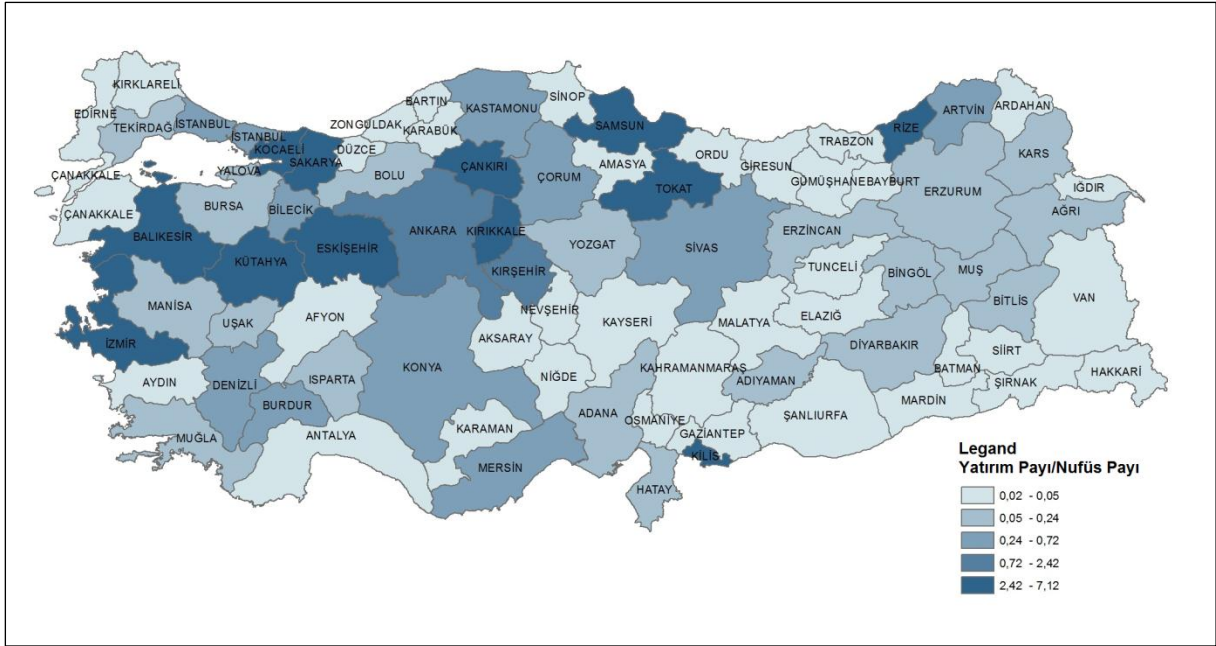
işbirliğine başka kamu ve özel kurumların katılımıyla üretim, ihracat, kalite ve teknoloji yönetimi konularında sinerji yaratılması amaçlarıyla kurulan TEKMER, Mekân, Makine-Teçhizat, Danışmanlık, Fuarlara Katılım Destekleri gibi pek çok destek sunarak Ar-Ge yatırımı yapan firmalara katkıda bulunmaktadır. Ayrıca yine Erciyes Üniversitesi kapsamında Teknoloji Transfer Ofisi bulunmaktadır.

1.3.4.1.2 Cumhuriyet Teknokent

41. Cumhuriyet Teknokent; Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas Valiliği, Sivas Belediye Başkanlığı, Sivas Ticaret ve Sanayi Odası (TSO), Cumhuriyet Üniversitesi Vakfı ve Bilkent Üniversitesi'ne bağlı Ankara Cyberpark işbirliğiyle 7 Eylül 2007'de kurulan bir bilim ve teknoloji parkıdır. "4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu" kapsamında faaliyetlerini yürütmektedir. Teknokent kapsamında 20 firma faaliyet göstermektedir (18).

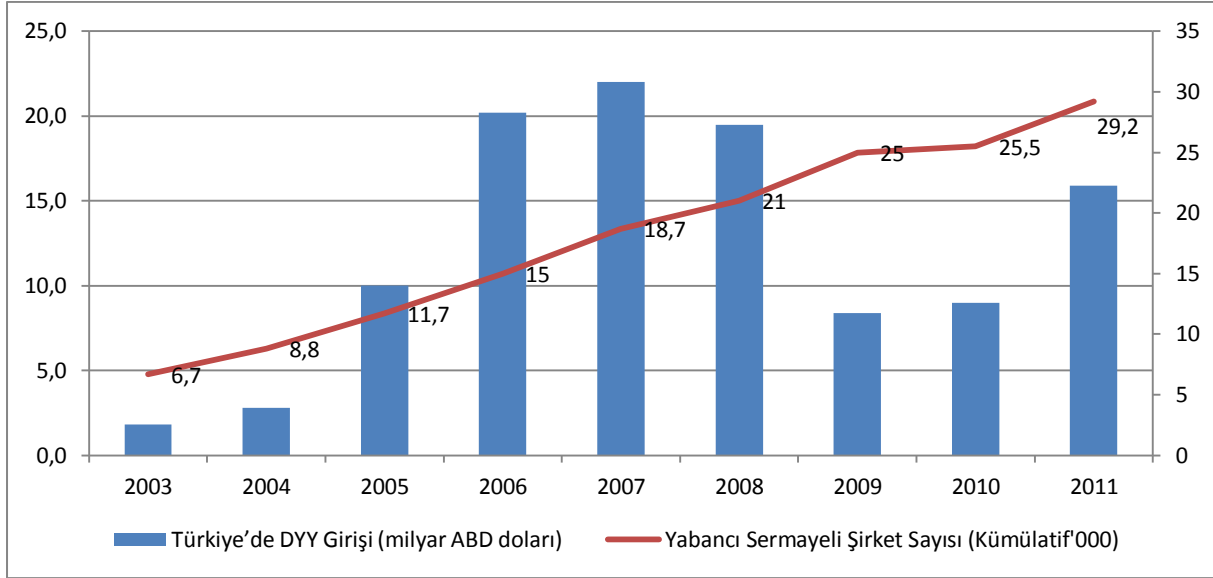
1.3.5 Bölgedeki Kişi Başına Düşen Yatırım Miktarı ve Yabancı Yatırımlar

42. Bölgede kişi başına yatırımın en yüksek olduğu il Sivas, en düşük olduğu il ise Kayseri'dir (Şekil 19). Kayseri ili kişi başına yatırımın en düşük olduğu iller arasındadır (29).

Şekil 19. İl Bazında Kişi Başı İmalat Sektörü Yatırım Oranı Dağılımı (2000 - 2009) (29)

43. Türkiye, Uluslararası Doğrudan Yabancı Yatırımlar (UDY) açısından özellikle son 10 yılda cazibesini artırmıştır. Türkiye en fazla UDY stoku olan ülkeler arasında 23. sırada bulunmaktadır. Uluslararası Sermayeli şirket sayısı sadece 2011 yılında 4.179 artış göstererek 2012 Mart ayı itibariyle 29.877'ye ulaşmıştır. Bu verilerin Bölgeye yansımaları oldukça düşük kalmıştır. 2011 yılında Bölge, yabancı sermayeli şirket sayısını 26 artırarak Mart 2012 itibariyle 111'e ulaşmıştır. Bu tarz yatırımlarda daha çok İstanbul başta olmak üzere 3 büyük metropol, Marmara Bölgesi ve turistik yöreler tercih edilmektedir (30).

Şekil 20. Türkiye’de Yabancı Yatırımlar (31)

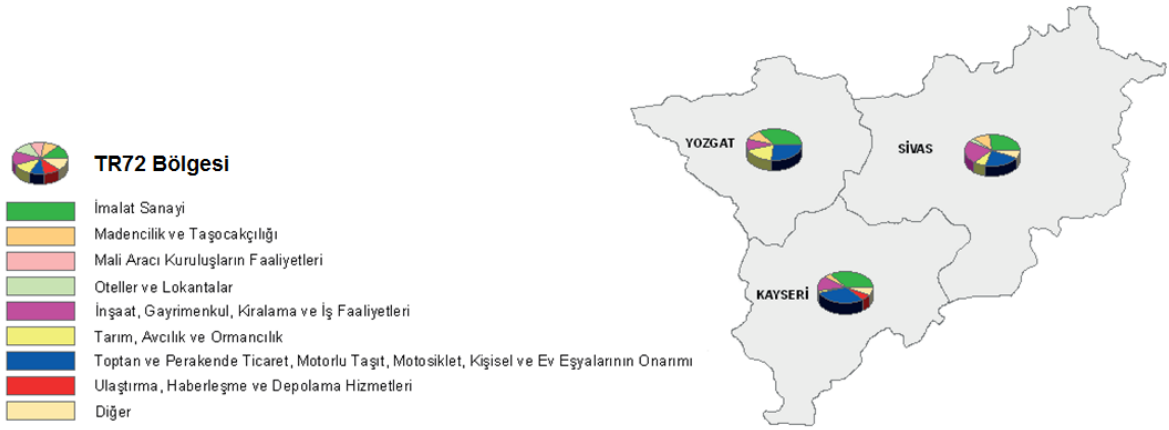
44. Kayseri ilinde, yabancı yatırımlarda öne çıkan sektörler “Motorlu Taşıtlar ve Motosikletler Dışında Kalan Toptan Ticaret ve Ticaret Komisyonculuğu”, “Mobilya İmalatı”; “Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer İmalat”, “Tekstil Ürünleri İmalatı” sektörleridir. İlde toplam 62 yabancı sermayeli yatırım bulunmaktadır (30).

45. Sivas ilinde, “Motorlu Taşıtlar Ve Motosikletler Dışında Kalan Toptan Ticaret Ve Ticaret Komisyonculuğu”, “Taş Ocakçılığı Ve Diğer Madencilik” ve “İnşaat” sektörlerinde yabancı yatırımlar öne çıkmaktadır. İlde toplam 38 yabancı sermayeli yatırım bulunmaktadır (30).

46. Yozgat ilinde ise yine “Motorlu Taşıtlar Ve Motosikletler Dışında Kalan Toptan Ticaret Ve Ticaret Komisyonculuğu” sektöründe yatırımlar öne çıkmaktadır. İlde toplam 11 yabancı sermayeli yatırım bulunmaktadır (30).

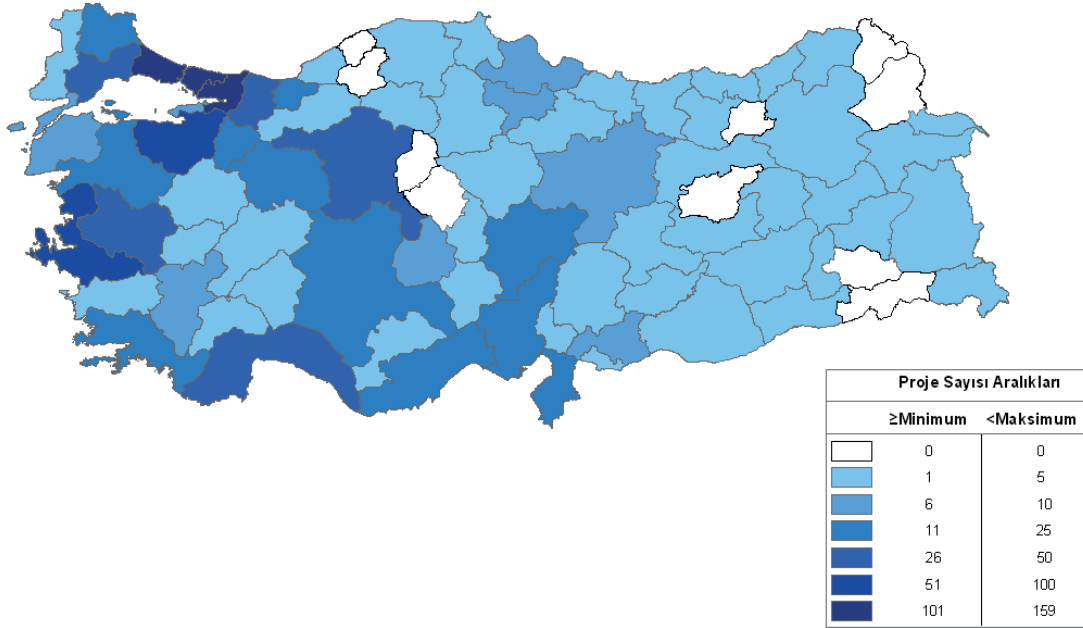
Tablo 8. Bölgede Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Firmalar (30)

Bölge	Firma Sayısı
Kayseri	62
Sivas	38
Yozgat	11
TR72	111
TÜRKİY E	29.877

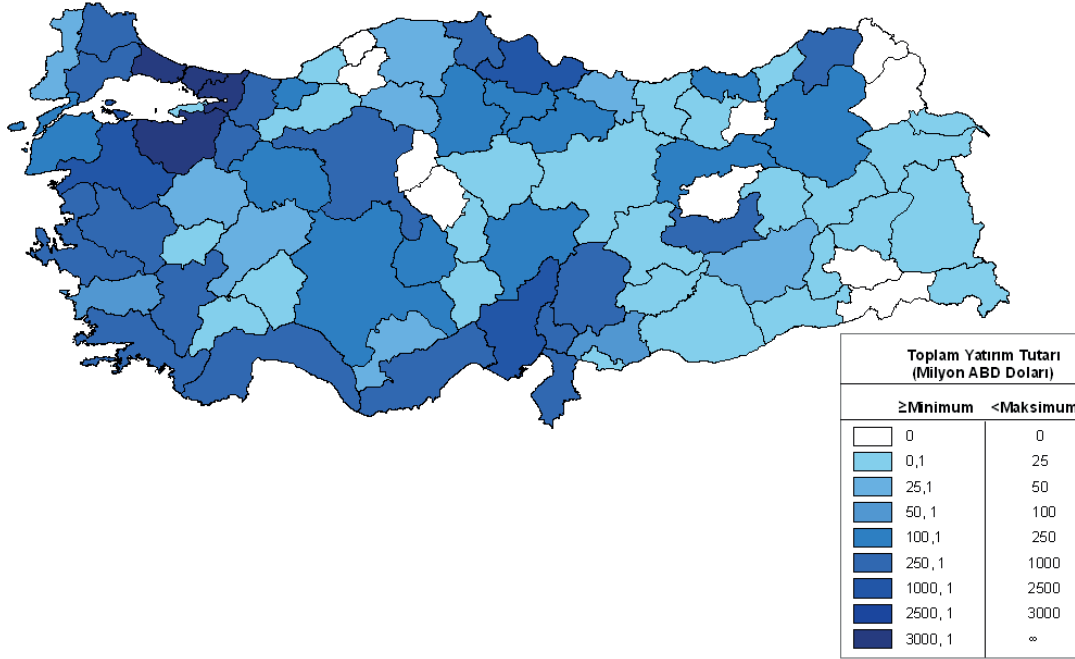

Şekil 21. Bölgedeki Yabancı Yatırım Dağılımları (30)

47. Bölgedeki her üç il içinde en fazla yatırım, “İmalat Sanayi” ve “Toptan ve Perakende Ticaret”, “Motorlu Taşıt, Motosiklet, Kişisel ve Ev Eşyalarının Onarımı” alanlarında yapılmıştır (**Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.**).

Şekil 22. İllerde Yatırım Projelerinin Dağılımı (2007-2011) (30)

Şekil 23. İllerde Yatırım Projelerinin Dağılımı (2007-2011) (30)

1.3.6 Yatırım Teşvikleri

48. Tüm ülkelerde değişik amaçlarla uygulanan ve temelde ülkedeki ekonomik ve sosyal sorunların giderilmesini hedef alan devlet yardımları, kamunun piyasa mekanizmasına müdahale araçlarının en önemlilerinden biridir. Ülkemizde, 1913 yılından beri sistemli bir şekilde uygulanan teşvik tedbirleri, ekonomik gelişmelere paralel olarak büyük değişikliklere uğramıştır. Yatırımların teşvik edilmesine yönelik olarak 19.06.2012 tarih ve 28328 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 15.06.2012 tarihli ve 2012/3305 sayılı "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" ile Bakanlar Kurulu tarafından yeni teşvik paketine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

49. Ekonomi Bakanlığı tarafından verilen Yatırım Teşvik Belgesi, tasarrufları yatırıma yönlendirmek amacıyla katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanarak bölgeler arası dengesizlikleri gidermek, istihdam yaratmak ve uluslararası rekabet gücü sağlamak için yatırımların devlet tarafından desteklenmesi adına verilen bir belgedir. Yatırımcı direk nakit destek yerine gümrük vergisi muafiyeti, KDV istisnası, faiz desteği, sigorta primi işveren hissesi desteği, vergi indirimi ve yatırım yeri tahsis gibi teşvik araçlarıyla desteklenmektedir.

50. Ekonomi Bakanlığı verilerine göre 2010-2011-2012 yılı alınan teşvik belgelerinde önceki yıllara göre artış gözlemlenmektedir. Yıllar itibarıyla teşvik belge sayısı oranına bakıldığında ise Türkiye geneline kıyasla bir değişme gözlemlenmemektedir. Bölge içinde Sivas ve özellikle Yozgat'ın Kayseri'ye göre teşviklerden daha az yararlandığı ve istihdama olan katkılarının daha az olduğu görülmektedir (Tablo 9) (Tablo 10) (Tablo 11) (32).

Tablo 9. Yatırım Teşvik Belge Sayısı (32)

	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	Türkiye	TR72/TR
2007	46	39	14	99	2.823	%4
2008	52	37	9	98	3.051	%3
2009	50	29	17	96	2.381	%4
2010	89	79	18	186	4.324	%4
2011	109	50	26	185	4.492	%4
2012	66	39	28	133	4.362	%4

Tablo 10. Yatırım Teşvik Belgesi ile Oluşturulan İstihdam (32)

	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	Türkiye	TR72/TR
2007	1.754	1.085	715	3.554	128.547	%3
2008	1.101	900	300	2.301	118.158	%2
2009	1.431	655	283	2.369	87.289	%3
2010	3.453	1.406	357	5.216	155.426	%3
2011	3.461	1.261	399	5.121	128.390	%4
2012	1.765	894	809	3.468	149.234	%2

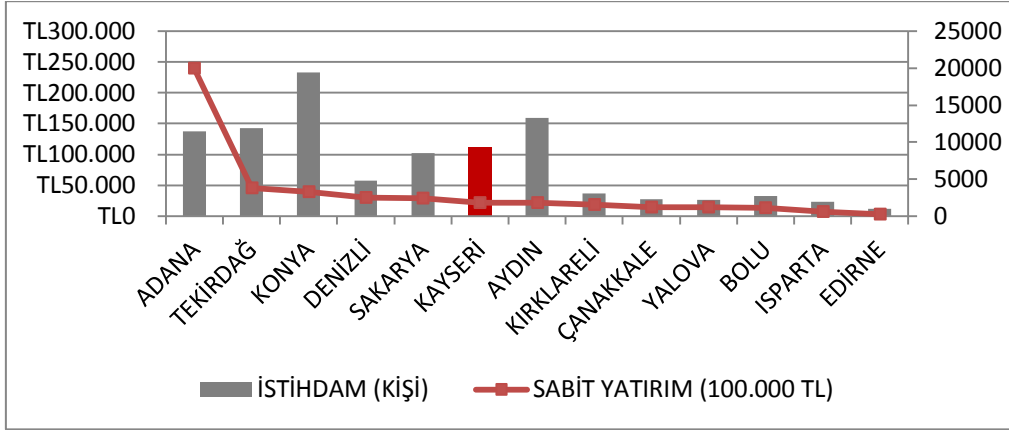
Tablo 11. Yatırım Teşvik Belgesi ile Oluşturulan Sabit Yatırım Tutarı, Milyon TL (32)

	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	Türkiye	TR72/TR
2007	227	229	57	513	22.180	%2
2008	116	60	24	200	27.164	%1
2009	347	133	43	523	30.884	%2
2010	540	386	93	1.019	64.861	%2
2011	930	495	66	1.491	56.180	%3
2012	513	162	105	780	57.764	%1

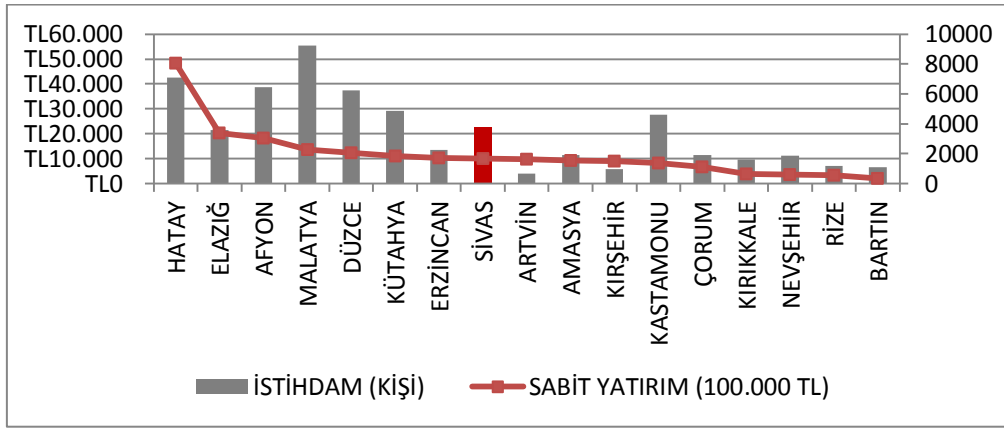
51. 2007-2012 yılları arasında Bölge, sadece bir büyük ölçekli yatırım çekmiş ve Ar-Ge yatırımı çekmemiştir. Büyük ölçekli yatırımlar daha çok 1. bölge illerinde toplanmaktadır (32). Bölgede yapılan büyük ölçekli yatırımları arttırmak Bölgenin gelişmesine hız katacak olup, bunu sağlamanın yolu da Bölgenin tanıtımının daha iyi yapılmasından geçmektedir.

52. Bölgesel teşvik sisteminde illerin sınıflandırılmasında Kayseri 2. bölgede, Sivas 4. bölgede ve Yozgat ise 5. bölgede yer almaktadır. Sivas ve Kayseri illeri, aynı grupta yer aldığı diğer illere göre ortalama bir konumda bulunurken, Yozgat ili diğer 5. bölge illerine göre teşvikten yararlanma noktasında geride kalmıştır. Limana yakın olan illerin yatırım çekme noktasında daha çekici olması, büyük şehirlere daha yakın alternatif illerin bulunması, yan sanayi kuruluşlarının yeterince gelişmemiş olması ve işgücü tedarikinde yaşanan güçlükler bunun başlıca nedenleri arasında gösterilebilir (33). Yozgat'ın 5. bölgede olması avantajını iyi değerlendirmek için, yatırım imkânlarının iyileştirilmesi ve daha fazla tanıtım yapılması gerekmektedir.

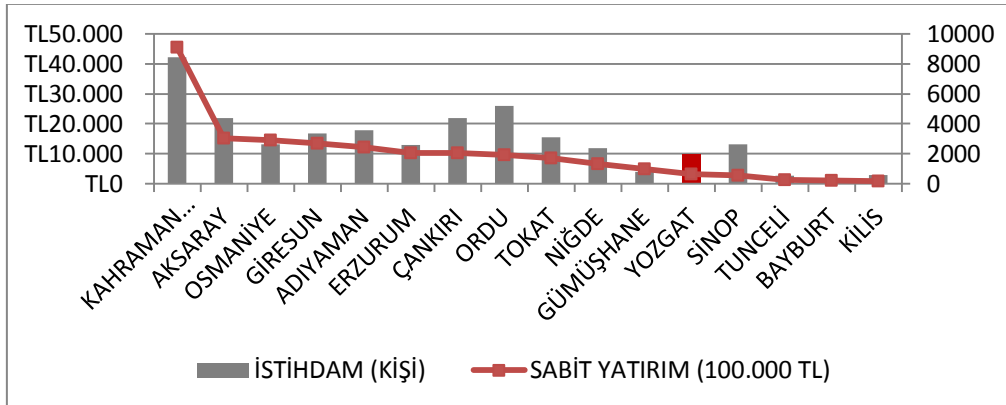
53. 2009-2012 yılları arasında Kayseri’de, 2.221.703.193 TL sabit yatırım yapılmış, ilde 9.383 kişi istihdam edilmiş, Sivas’ta 999.959.001 TL sabit yatırım yapılmış, 3.794 kişi istihdam edilmiş, Yozgat’ta ise, 322.049.812 TL yatırım yapılmış, 1.945 kişi istihdam edilmiştir (32).

Şekil 24. Teşvik Sisteminde 2. Bölge illeri (32)

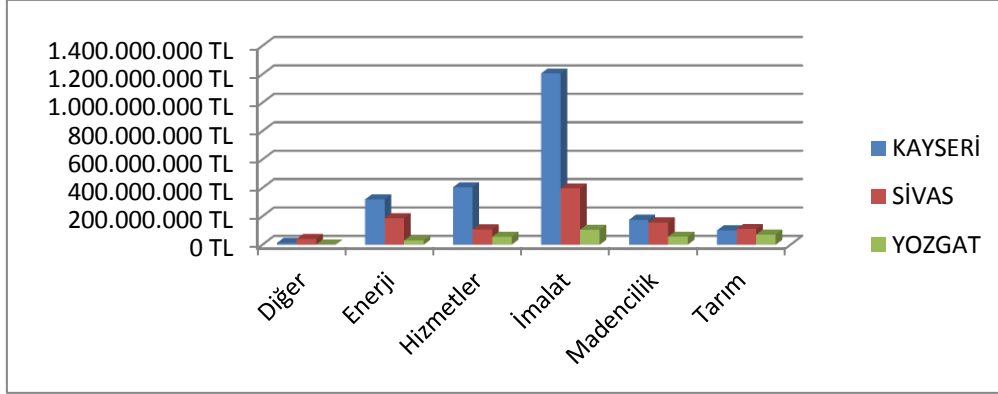

Şekil 25. Teşvik Sisteminde 4. Bölge illeri (32)

Şekil 26. Teşvik Sisteminde 5. Bölge illeri (32)

54. İmalat sektörü yatırım teşvikleri içerisinde en fazla payı almaktadır (Şekil 27) (32). Özel sektör imalat sanayi sektöründe teşviklerden faydalanma yüzdesini artırmaktadır.

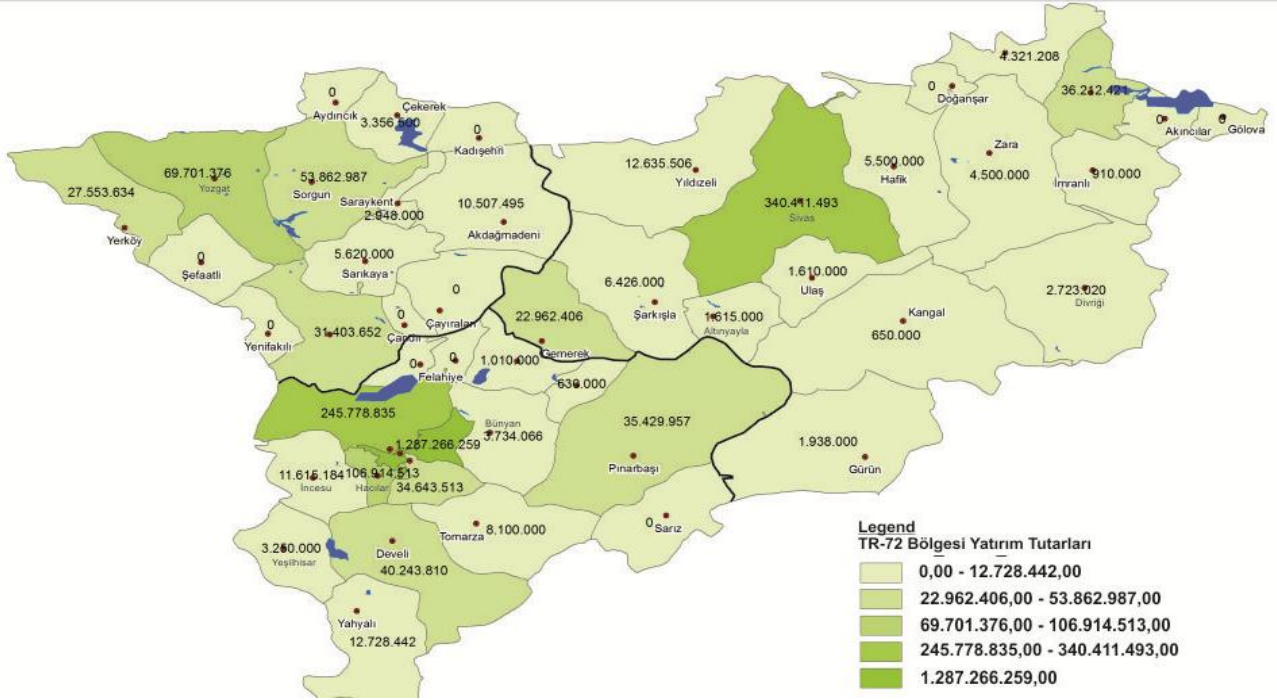

Şekil 27. Bölge İllerinde Yatırım Sektörlerinin Dağılımı (2009-2012) (32)

55. 06.02.2004 tarihinde yürürlüğe giren “5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Artırılması ve Kayıt Dışı İstihdamın Önlenmesi” Yasası ile Kişi Başına geliri 1.500 ABD Doları ve altında olan illerde, belirli bir tarihten sonra yapılan ve yapılacak yatırımlara, vergi ve sigorta primlerinde indirim, enerji maliyetlerinde indirim, bedelsiz yatırım yeri tahsis gibi önemli teşvikler sağlanmıştır. 5084 Sayılı Kanun kapsamında 2004-2012 yılları arasında Yozgat ve Sivas illerinde birçok yeni yatırım yapılmıştır. Ancak, 2013 yılı Şubat ayında Yozgat imalat sanayinde faaliyet gösteren firmalarla yapılan saha araştırmasında anket yapılan firmaların yaklaşık üçte biri 5084 Sayılı Kanunun uygulamasının sonlandırılmış olmasının maliyetlerini doğrudan etkilediğini ve bu nedenle teşvikin devam etmemesi durumunda Yozgat’ta imalat sanayinin zorlanacağını belirtmişlerdir (33). İllerin ekonomik gelişmişlik düzeyine göre belirlenmiş 5084 Sayılı Kanun veya benzeri bir kanunun takip eden yıllarda devam etmesi önemlidir.

56. Sivas ve Kayseri illerinde yatırımların büyük bir kısmını merkez ilçeler çekmektedir. Yozgat ilinde ise teşviklerin illere dağılımı daha dengeli bir yapı göstermektedir. Sivas ilinde alınan yatırım teşviklerinin %54,69’u, Yozgat ilinde %27,15’i ve Kayseri ilinde ise %18,30’u bu illerin dışındaki yatırımcılar tarafından gerçekleştirilmiştir (32). Bu durum, Sivas ve Yozgat illerinde girişimciliğin fazla gelişmediğini, teşvik sistemi uygulamasının yeterince bilinmediğini veya bu uygulamadan yararlanılmadığını ve il finans kaynaklarının yatırımlara tam olarak dönüşemediğini göstermektedir. İlçelerde girişim ruhunun canlandırılması, Kayseri ve Sivas gibi merkezi yapının kuvvetli olduğu illerde, ilçelere daha fazla yatırımın çekilmesi önem arz etmektedir.

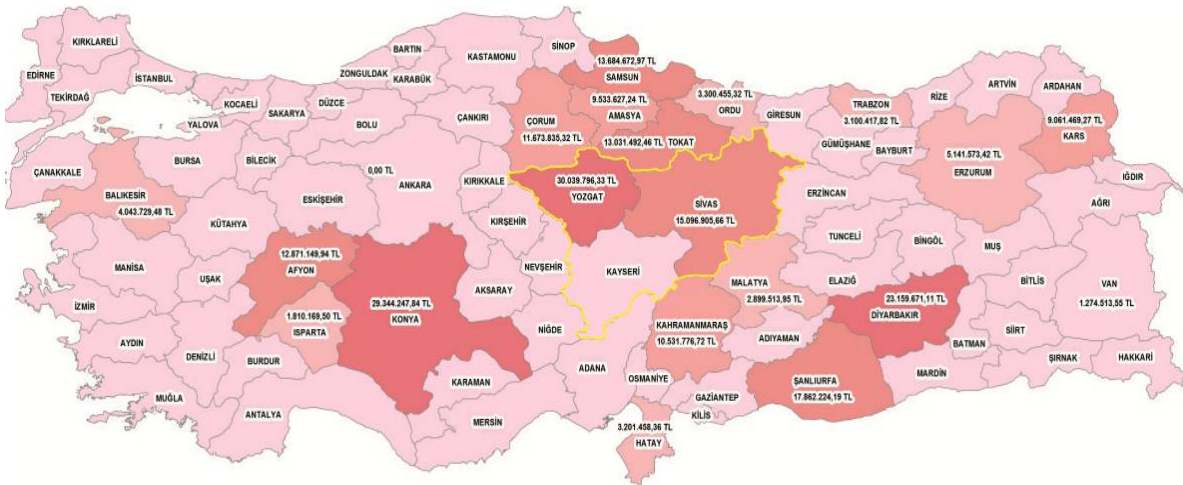
57. Yozgat dışı illerden gelen 87.445.410 TL yatırımın, Yozgat yatırımları içindeki payı %27,15; Kayseri dışı illerden gelen 406.558.614 TL yatırımın, Kayseri yatırımları içindeki payı %18,30; Sivas dışı illerden gelen 546.880.377 TL yatırımın, Sivas yatırımları içindeki payı %54,69’dur (32).

Şekil 28. Bölge İlçeleri Yatırım Teşvik Belge Tutarlarının Dağılımı (2009-2012) (32)

1.3.6.1 Tarım Ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) Destekleri

58. TKDK'nın Avrupa Birliği (AB) ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından ortaklaşa finanse edilen Instrument for Pre-accession Assistance in Rural Development (Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni) (IPARD) Programına ilişkin 12.03.2013 tarihine kadar çıkmış olduğu 6 çağrı bulunmaktadır. Bölgede bulunan Yozgat ve Sivas illeri TKDK desteklerinden faydalanmış olup, alınan destekler daha çok süt inekçiliğine besi inekçiliğine yöneliktir. Sivas ilinde ayrıca arıcılık faaliyetleri de destek almıştır. Açılan 6 teklif çağrısında en fazla desteği yaklaşık 30 milyon TL'lik destekle Yozgat ili almıştır (Şekil 29) (34).

Şekil 29. İllerde TKDK Desteklerinin Dağılımı, (34)

1.3.6.2 KOSGEB Destekleri

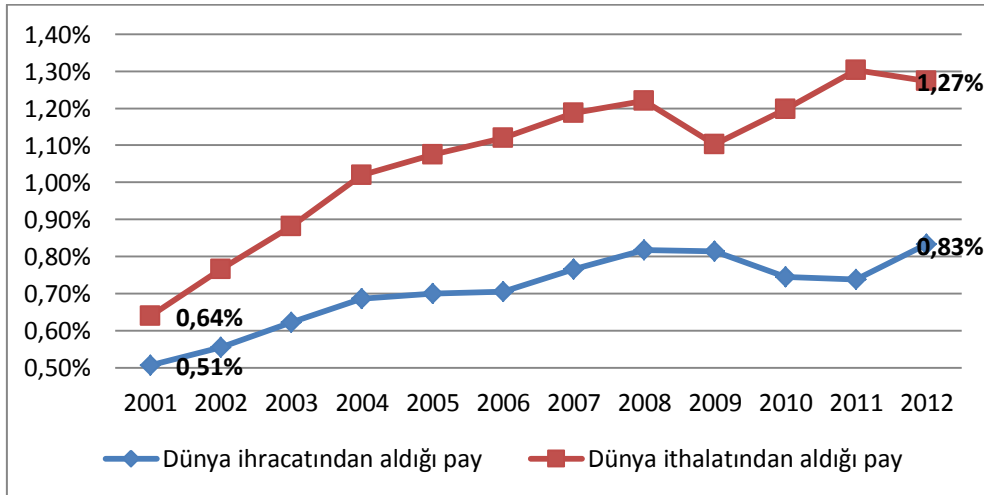
59. KOSGEB desteklerinin yıllara göre dağılımı incelendiğinde, Bölge illerinin destek miktarı bakımından sırasıyla Kayseri, Yozgat ve Sivas; işletme başına düşen destek miktarı bakımından ise sırasıyla Yozgat, Kayseri ve Sivas şeklinde sıralandığı görülmektedir. Bu durum Yozgat ilinde KOSGEB desteklerinin işletmeler arasında bilinirliğinin fazla olduğunu, Sivas ilinde ise KOSGEB desteklerinden yeterince faydalanılmadığını göstermektedir (35).

Tablo 12. Türkiye, Bölge ve Bölge İllerinde KOSGEB Desteklerinin Yıllara Göre Dağılımı, TL (35)

	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	Türkiye	TR72/TR
2012	8.177.342	1.738.743	1.963.508	11.879.593	292.535.420	%4
2011	4.465.394	382.000	824.304	5.671.698	170.325.284	%3
2010	210.123	15.051	91.754	316.928	11.088.202	%3
TOPLAM	12.852.859	2.135.794	2.879.566	17.868.219	473.948.906	%4
Sanayi İşletmesi Sayısı	1.160	326	178	-	-	-
İşletme Başına Düşen Destek Miktarı	11.080	6.552	16.177	-	-	-

1.4 Dış Ticaret

60. Bölgenin dış ticaret performansının belirlenmesi, bölgesel ve sektörel rekabet gücünün ortaya konması açısından önem taşımaktadır. 2012 yılında ihracatta ilk 5 ülke sırasıyla Çin, ABD, Almanya, Japonya ve Hollanda; ithalatta ilk 5 ülke ise sırasıyla ABD, Çin, Almanya, Japonya ve Fransa'dır. 2001 yılından 2011 yılına gelindiğinde dünya ihracat hacmi yaklaşık 3 katına çıkarken, Türkiye'nin ihracatı da 4 kattan fazla artmıştır (36).

Şekil 30. Yıllar İtibariyle Türkiye'nin Dünya İhracatından Aldığı Pay (36)

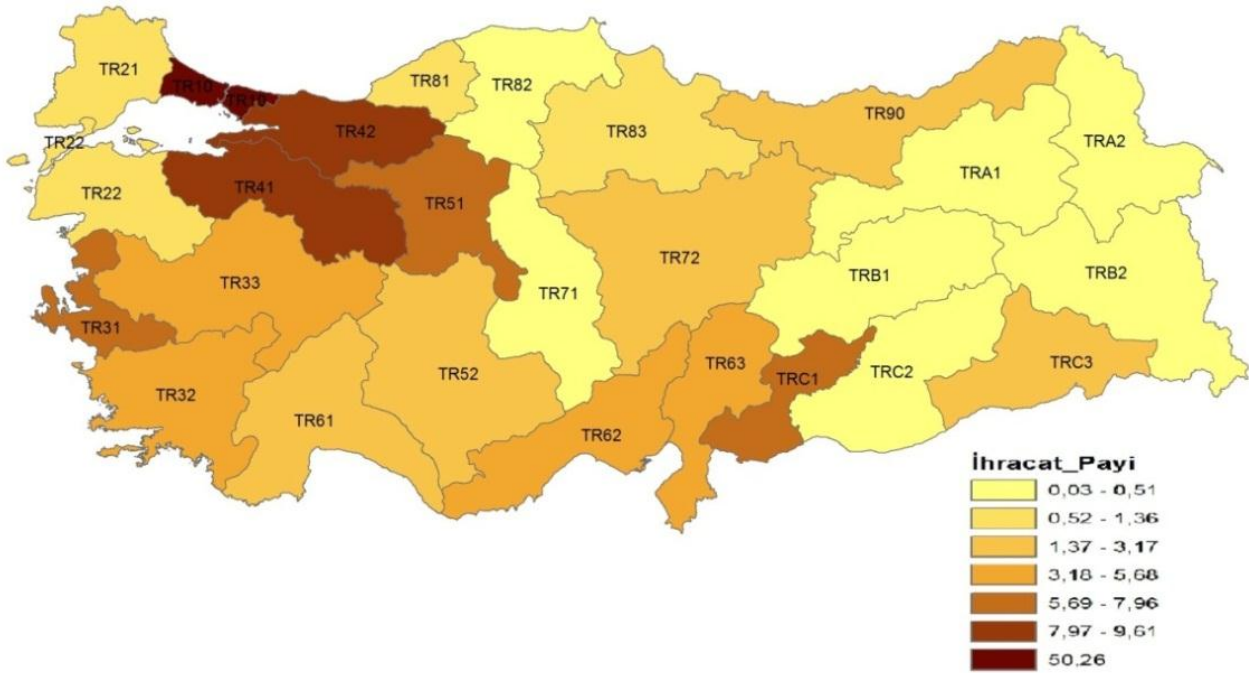
61. 2023 Türkiye İhracat Stratejisi'nde Türkiye'nin dünya ekonomileri içinde 10. sıraya yükselmesi; 2012-2023 yılları arasında yıllık ihracatın ortalama %11,7 artması ve dünya ihracatında

Türkiye'nin yaklaşık %0,8 olan payının, 2013 yılında %0,91, 2018 yılında %1,18 ve 2023 yılında %1,46'ya ulaşması hedeflenmektedir. 2023 yılında dünya ihracat hacminin 34,3 trilyon dolar olması beklenirken Türkiye'nin de 500 milyar dolar ihracat hacmine ulaşması hedeflenmektedir (37).

1.4.1 Düzey 2 Bölgeleri Dış Ticaret Göstergeleri

62. 2023 Türkiye İhracat Stratejisi'nde belirlenmiş olan makro düzey performans göstergelerinden biri de yıllık ihracat oranındaki artıştır. 2012 yılında %10 olan ihracat artış oranının 2023 yılında % 11,7'ye ulaşması hedeflenmektedir (37). Bölgede 2012 yılında ihracat artış oranının yaklaşık %9 olduğu görülmektedir. Son 10 yılda yıllık ihracat artış oranı oldukça değişken bir seyir izlemiş olup en yüksek değerlerine 2004 ve 2007 yıllarında ulaşmıştır (3). **Ulusal ihracat artış oranı hedefine katkı sağlanabilmesi için, ihracat artış oranı Bölgede de arttırılmalıdır.**

63. Düzey2 bölgelerinin ulusal ihracata katkısı karşılaştırıldığında, en büyük payın ulusal ihracatın büyük bir kısmını gerçekleştiren TR10 Bölgesine (2012 yılı itibariyle Türkiye ihracatından aldığı pay %50,26) ait olduğu görülmektedir (Şekil 84)⁴. 2012 yılında Bölge, toplam ihracattan aldığı %1,11'lik pay ile 13. sırada yer almaktadır. Bölgenin 2002-2012 yılları arasında Türkiye ihracatındaki payı genel olarak artan bir seyir izlemekte olup, en fazla düşüş 2008, en fazla artışı 2011 yılında gerçekleşmiştir (3).

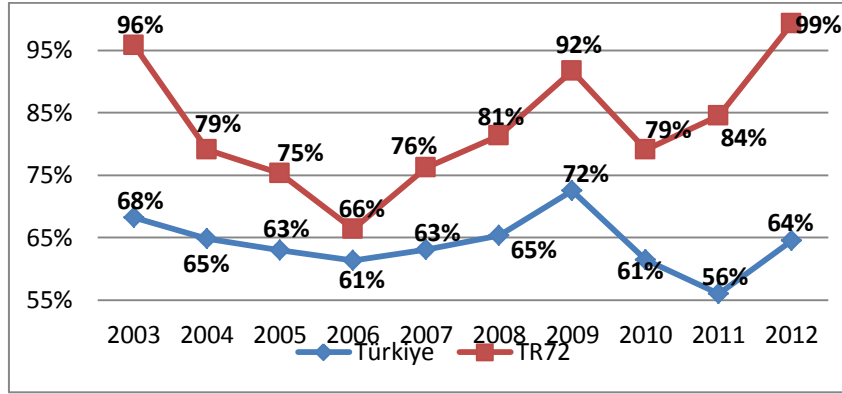
Şekil 31. Düzey2 Bölgeleri İhracat Payları Karşılaştırması (3)

⁴ Düzey2 bölgeleri ihracat-ithalat değerleri EK 1'de verilmiştir.

Tablo 13. Bölge İlleri 2012 Yılı Dış Ticaret Değerleri (3)

İl	İhracat (ABD doları)	İhracat Payı	İthalat (ABD doları)	İthalat Payı	Dış Ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
Kayseri	1.582.219.792	%93,89	1.589.200.636	%93,63	-6.890.844	%99,56
Sivas	93.294.582	%5,54	89.808.360	%5,29%	3.486.222	%103,88
Yozgat	9.611.382	%0,57	18.390.804	%1,08	-8.779.422	%52,26
TR72	1.685.125,756	%100	1.697.399.800	%100	-11.656.468	%99,28

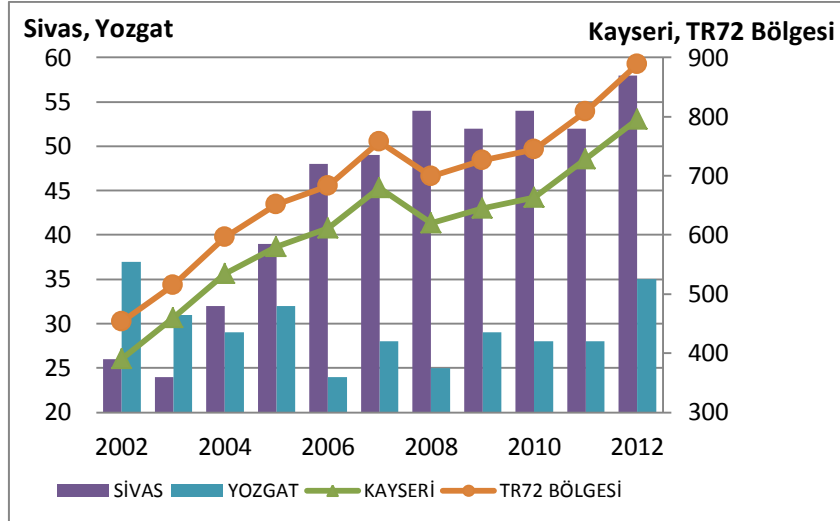
64. İhracatın ithalatı karşılama oranları Bölgede Türkiye'ye oranla yüksek seyretmektedir. 2009 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı hem Bölge hem de Türkiye'de önemli derecede artmıştır (Şekil 32) (3).

Şekil 32. Yıllar İtibariyle Türkiye ve Bölgedeki İhracatın İthalatı Karşılama Oranları (3)

1.4.2 İhracatçı Sayısı ve İhracat Miktarı Analizi

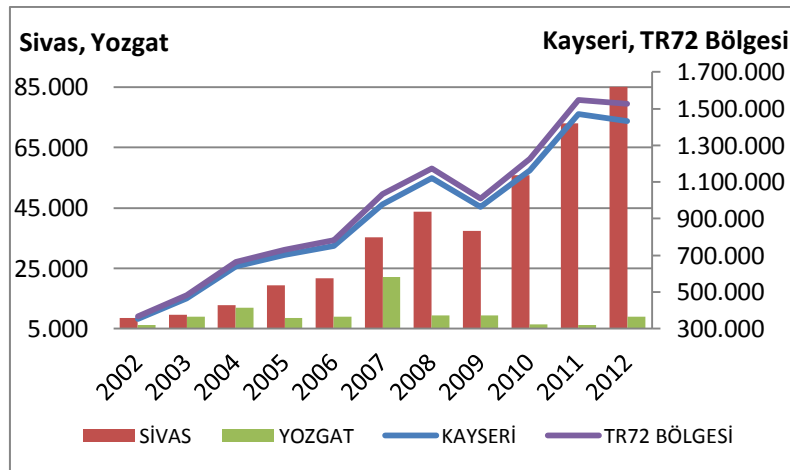
65. 2023 Türkiye İhracat Stratejisi'nde belirlenmiş olan önemli hedeflerden biri de, ihracatçı sayısı ve ihracat kapasitesinin artmasıdır. 2011 yılında yaklaşık 53.000, 2012 yılında 54.802 olan ihracatçı firma sayısının 2023 yılına kadar 100.000 olması hedeflenerek, bu hedefin gerçekleştirilmesinin önemli ölçüde KOBİ'lerin ihracata yönelmesine bağlı olduğu belirtilmiştir (37). Bölge illerinden Sivas ve Yozgat'ta ihracatçı firma sayısı durağan bir seyir izlerken, Kayseri ilindeki ihracatçı firma sayısındaki artış, Bölgede de ihracatçı firma sayısındaki artışa sebep olmuştur (Şekil 33) (38).

Şekil 33. Yıllar itibariyle Bölge ve Bölge illeri ihracatçı Sayısı (38)⁵

66. 2011 ve 2012 yıllarında iller bazında ihracatçı firma sayıları incelendiğinde, her iki senede de sırasıyla İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Konya, Gaziantep, Kocaeli, Adana, İçel, Antalya illerinin ilk 10'da yer aldığı görülmektedir. Kayseri ili her iki sene de 12., Sivas 50. sırada yer alırken Yozgat ise 2011 yılında 62., 2012 yılında ise 61. sırada yer almaktadır (38).

67. İller ihracat miktarları bakımından sıralandığında 2011 ve 2012 yılında ilk 9'da sırasıyla İstanbul, Kocaeli, Bursa, İzmir, Ankara, Gaziantep, Manisa, Denizli ve Hatay'ın yer aldığı görülmektedir. 2011 yılında 10. sırada Sakarya, 2012 yılında Adana yer almaktadır. Kayseri ili her iki sene de 12. sırada yer alırken; Sivas 2011 yılında 52., 2012 yılında 48., Yozgat 2011 yılında 73., 2012 yılında ise 71. sırada yer almaktadır (38).

Şekil 34. Yıllar itibariyle Bölge ve illeri ihracat Miktarları (38)⁵

68. Ekonomiler büyüdükçe, ihracatçı sayısının ve ihracat büyüklüklerinin artması beklenirken; piyasaya yeni giren firmaların genellikle toplam ihracata etkileri büyük olmamaktadır (39). İhracatçı firma sayısı arttıkça, ihracat değerinin artması beklenen bir durum olmakla beraber, ihracatçı firma

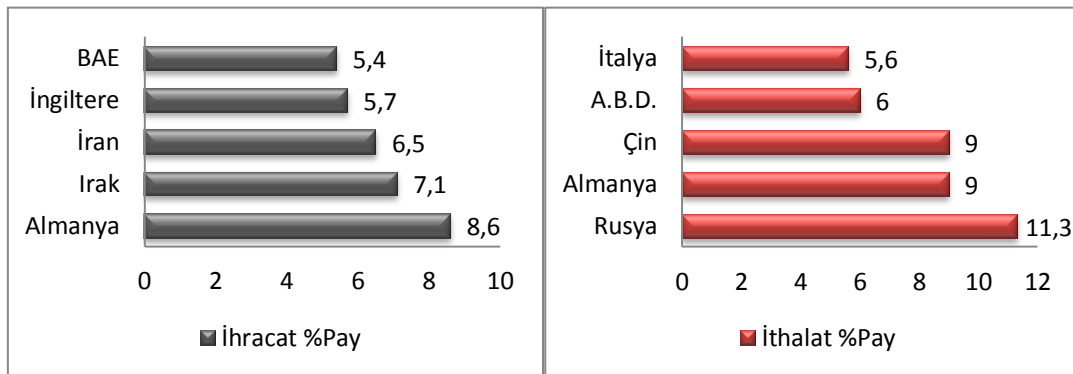
⁵ 2012 yılı verileri Ocak-Kasım dönemini yansıtmaktadır.

sayısındaki artışının aynı zamanda ihracat miktarında da artış sağlaması veya artma eğiliminde olması beklenmemelidir. İhracatçı firma sayısı ile ihracat miktarı arasında ilişkinin derecesini belirlemek için hesaplanan korelasyon katsayıları yüksek çıkmakla birlikte ihracatçı firma başına düşen ortalama ihracat miktarı, ihracatçı sayısı ile ihracat miktarının aynı oranda artmadığını göstermektedir. **Örneğin**, İstanbul ili ihracatçı firma sayısı ve ihracat miktarı bakımından her sene ilk sırada yer almasına karşılık, **ihracatçı firma başına düşen ortalama ihracat miktarı** bakımından 2011 yılında 25., 2012 yılında ise 24. sıradadır. İhracat miktarı ve ihracatçı sayısı bakımından 2. sırada yer alan Kocaeli ili ise, ihracatçı firma başına düşen ortalama ihracat miktarı bakımından 1. sıradadır. **İhracat miktarı ve ihracatçı sayısı bakımından iller arasında 12. sırada yer alan Kayseri, ihracatçı firma başına düşen ortalama ihracat miktarı bakımından 2011 yılında 31., 2012 yılında ise 33. sıradadır (38).**

69. İhracatçı firma sayısı, ihracat miktarı ve ihracatçı firma başına düşen ortalama ihracat miktarı göstergeleri göz önünde bulundurulduğunda, Bölgede bulunan illerin birbirinden çok farklı yapıda olduğu görülmekte, bu da bu göstergeler bazında belirlenecek stratejilerin iller bazında farklılaşması gerektiğini göstermektedir. **Örneğin**, Kayseri ili ihracatçı firma sayısı ve ihracat miktarı bakımından iller arasında üst sıralarda yer alırken, ihracatçı firma başına düşen ortalama ihracat miktarına göre yapılan sıralamada üst sıralarda bulunmamaktadır (38). Kayseri ilinde ihracat potansiyeli yüksek, ilden yapılan ihracatı büyük oranda karşılayan firmalar bulunurken, aynı zamanda çok düşük miktarlarda ihracat yapan firmalar da bulunmaktadır. **Buna göre, 2023 Türkiye İhracat Stratejisi'nde belirtilen ihracat hedeflerine ulaşılabilmesi için, Kayseri ilinde izlenecek strateji hâlihazırda ihracat yapmakta olan firmaların ihracat potansiyelinin artırılmasına yönelik olmalıdır. Sivas ve Yozgat illerinde ise firmaların ihracat potansiyellerinin artırılmasının yanı sıra, ihracat yapmayan firmaların da ihracat yapmaya yönlendirilmeleri önem arz etmektedir.**

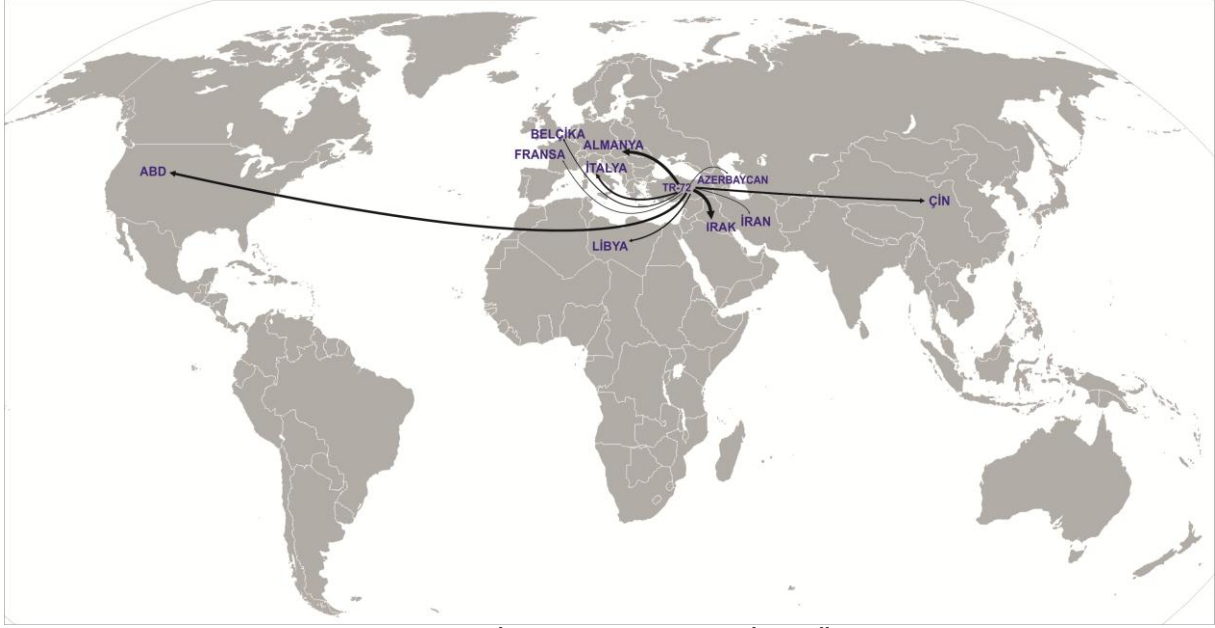
1.4.3 Ülkeler Bazında Analiz

70. 2012 yılında Türkiye ihracatında en büyük pay Almanya'nın ithalatında en büyük pay ise Rusya'nındır (3).

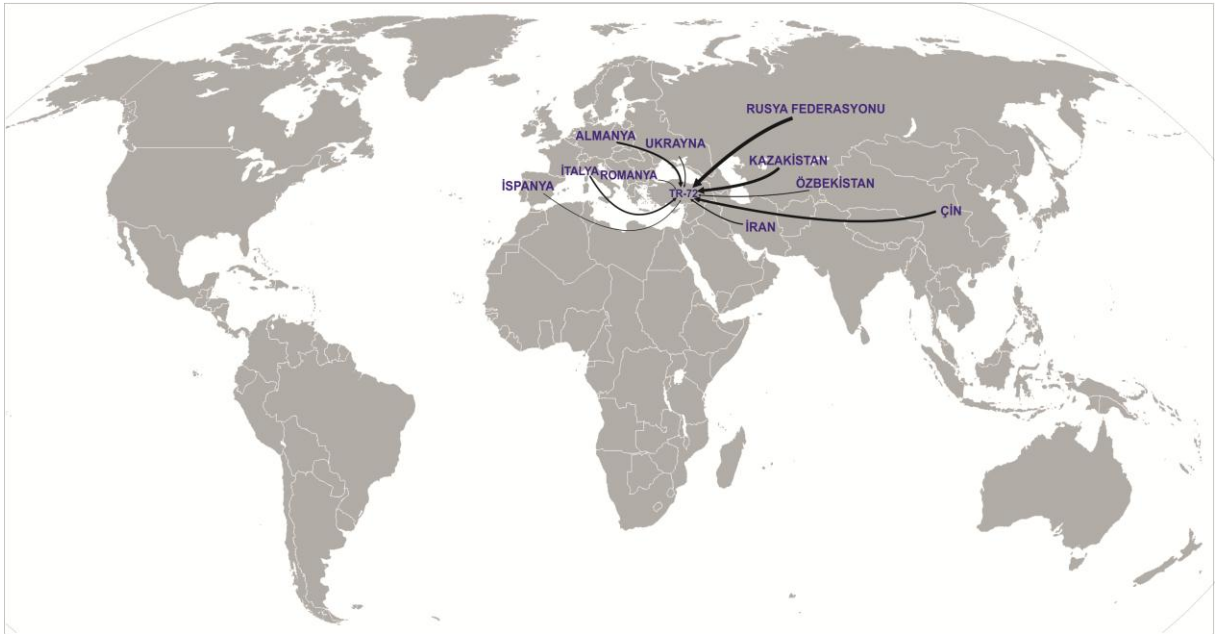

Şekil 35. Türkiye'nin En Çok İhracat ve İthalat Yaptığı İlk 5 Ülke ve İhracat Payları (3)

71. 2012 yılında Bölgenin en çok ihracat yaptığı ülkeler incelendiğinde Irak, Almanya, ABD, Çin ve İtalya'nın ilk 5 sırada yer aldığı görülmektedir. 2012 yılında en çok ithalat yapılan ülkeler ise sırasıyla; Rusya, Kazakistan, Çin, Almanya ve İtalya'dır (3) . TR10, TRC1, TRC3, TR62, TR51, TR63, TR62 Bölgeleri, yüksek ihracat seviyesini yakaladığımız Irak'a Bölgeden daha yüksek miktarda ihracat yapmaktadırlar.

Şekil 36. Bölgede İhracat Payı En Yüksek İlk 10 Ülke (40)

Şekil 37. Bölgenin En Çok İthalat Yaptığı İlk 10 Ülke (40)

Tablo 14. 2012 Yılı Ülkeler Bazında, Bölgeden Yapılan İhracat-ithalat (40)

Ülke	ISIC REV3. 2 Kodlu Sektörlerde En Çok İhracat Yapılan Sektörler	ISIC REV3. 2 Kodlu Sektörlerde En Çok İthalat Yapılan Sektörler
Irak	Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat Gıda ürünleri ve içecek
Almanya	Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler Gıda ürünleri ve içecek Tekstil ürünleri	Kimyasal madde ve ürünler Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat Ana metal sanayi

ABD	Tekstil ürünleri Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	Kimyasal madde ve ürünler Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar
Çin	Taşocakçılığı ve diğer madencilik Metal cevherleri Tekstil ürünleri	Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler Kimyasal madde ve ürünler Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat
İtalya	Tekstil ürünleri Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat Ana metal sanayi Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar
Rusya	Tekstil ürünleri Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	Ana metal sanayi Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar Kâğıt ve kâğıt ürünleri
Kazakistan	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	Ana metal sanayi

72. Bölge dış ticareti iller bazında yalnızca imalat sanayinde incelendiğinde, bu 5 ülkenin en çok ihracat yapılan ülkeler olmasında Kayseri ilinin önemli rol oynadığı görülmektedir. 2012 yılında Kayseri ilinin en çok ihracat yaptığı ülkeler sırasıyla; Irak, Almanya, ABD, İtalya ve Libya'dır. En çok ihracat yapılan ülkeler bazında Bölgeden farklılaşan Libya'ya en çok sırasıyla "Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat", "Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler", "Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)" sektörlerinde ihracat yapılmaktadır. En çok ithalat yapılan ülkeler ise Bölge ile aynıdır (40).

73. 2012 yılında Sivas ilinin en çok ihracat yaptığı ülkeler sırasıyla; Çin, Almanya, ABD, İran, Irak'tır. Özellikle Bölgenin Çin'e yaptığı "Taşocakçılığı ve diğer madencilik" sektörü ihracatındaki en büyük pay Sivas'ındır. İran'a ise en çok "Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat" ihracatı gerçekleştirilmektedir. Sivas ilinin en çok ithalat yaptığı ülkeler sırasıyla; Romanya, Rusya, Ukrayna, Almanya, Lübnan'dır. Romanya'dan en çok "Diğer ulaşım araçları"; Rusya'dan en çok "Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar", Ukrayna'dan "Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)" ve "Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler" ithal edilmektedir. Sivas Lübnan'dan sadece "Atık ve hurdalar" sektöründe ithalat yapmaktadır (40).

74. Yozgat ilinin en çok ihracat yaptığı ülkeler sırasıyla; Suudi Arabistan, Rusya, Türkmenistan, İran, Almanya'dır. Suudi Arabistan'a ihracatında "Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)" Rusya'ya ihracatında "Metalik olmayan diğer mineral ürünler", Türkmenistan ve İran'a ihracatında "Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)", Almanya'ya ihracatında "Giyim eşyası" öne çıkmaktadır. Yozgat ilinin en çok ithalat yaptığı ülkeler sırasıyla; Almanya, Yunanistan, Çin, Rusya, Hollanda'dır. Almanya'dan yapılan ithalatla "Kimyasal madde ve ürünler" ve "Kâğıt ve kâğıt ürünleri" sektörü; Yunanistan'dan yapılan ithalatla yalnızca "Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar" sektörü; Çin'den yapılan ithalatla "Kimyasal madde ve ürünler" sektörü, Rusya'dan yapılan ithalatla "Kimyasal madde ve ürünler" sektörü ve Hollanda'dan yapılan ithalatla "Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat" sektörleri öne çıkmaktadır (40).

1.4.4 Karşılaştırmalı Rekabet Gücü Analizi⁶

75. Dış ticarete Bölgenin rekabet gücünün belirlenmesi için bazı endeksler hesaplanmıştır. Hesaplanan endekslere göre öne çıkan sektörler değişebilmektedir. Bunun nedeni yoğunlaşma endeksinde Türkiye referansı ile yalnızca ihracat göz önünde bulundurulurken, Revealed Comparative Advantage (Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler) (RCA) katsayısında ithalatın da göz önünde bulundurulması; piyasa yoğunlaşmasında ise Bölgede ihracat payı en yüksek olan sektörlerin belirlenmiş olmasıdır. Bununla birlikte ilgili endeks değerleri sonuçlarına göre ön plana çıkan sektörler Bölge özelinde çok büyük farklılıklar göstermemektedir. “Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler” sektörü Herfindahl endeksinde ön plana çıkmamış olup, Balassa ve RCA endekslerine göre ön plandadır. Bunun nedeni Bölgenin ihracatında diğer sektörlerle oranla önemli paya sahip olmayan bu sektörün, Türkiye ile kıyaslandığında ön plana çıkıyor olmasıdır. “Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat” sektörü de Balassa endeksine göre yoğunlaşması 1’den büyük olan sektörler arasındadır.

76. İlgili analizler göz önünde bulundurulduğunda, Bölgede, **“Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler”, “Tekstil ürünleri”, “Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat”, “Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar”, “Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)”**, sektörleri ilgili analizlerin hepsinde ön plandadırlar.

77. Stratejik sektörlerin belirlenmesinde, bir sektörün belli bir Bölgedeki yığılmasını ulusal referansla ölçmek için kullanılan değişkenlerden biri olan Yoğunlaşma Katsayısı (YK) -Location Quotients-, ile İhracatta Uzmanlaşma Katsayısı olarak da adlandırılan Balassa endeksi Bölge için hesaplanmıştır (Tablo 15). Balassa yöntemi ile hesaplanan değerlerin 0’dan büyük olması, Bölgede ilgili sektörde rekabet gücünün olduğunu, 1’den büyük çıkması ise sektörün yerelde tüketilenden daha fazla üretildiği anlamına gelmektedir. 2012 yılında Bölgede yoğunlaşma katsayısı en yüksek olan sektör “Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler” sektörü iken, 2008-2012 yılları ortalamasına göre yoğunlaşma katsayıları Tablo 15’deki gibidir.

Tablo 15. 2008-2012 Yılları Bölge Ortalama Balassa Endeksi (İhracatta Yoğunlaşma) 1’den Büyük Olan Sektörler, (3)⁷

ISIC REV3. 2 Kodlu Sektörler	Ortalama Balassa Endeksi
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	5,6
Tekstil ürünleri	4
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar	3,5
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	3,3
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	2,6
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	2,4
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	1,4

78. Bir sektördeki yoğunlaşma katsayısının zaman içerisindeki değişimine bakılarak yoğunlaşmanın arttığı veya azaldığı sektörler tespit edilebilir. Daha önce Bölgede yoğunlaşma göstermemesine karşılık, zaman içerisinde yoğunlaşan sektörlerde yükselişin sürdürülmesi için alınması gerekli önlemler belirlenmelidir. Bölgede yoğunlaşma katsayısında son 5 yılda; “Metal eşya

⁶ (3): TÜİK verileri kullanılarak hesaplamalar yapılmıştır.

sanayi (makine ve teçhizatı hariç)” sektöründe belirgin artış, “Giyim eşyası” sektöründe ise belirgin şekilde düşüş yaşanmıştır. “Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar” ile “Tekstil” sektörlerinde ise bir önceki yıla göre belirgin şekilde artış gerçekleşmiştir (3).

79. 2008-2012 yılları arasında Türkiye’de ve Bölgede ISIC Rev3. 2 kodlu sektörler bazında (sadece imalat sektöründe) RCA endeksleri hesaplanmış, karşılaştırmalı rekabet üstünlüğü yüksek, sınırda ve düşük olan sektörler belirlenmiştir (Tablo 16) (3).

Tablo 16. Türkiye ve Bölgedeki İmalat Sanayi Sektörlerinin RCA Değerlerine Göre Rekabet Gücü (3)

ISIC REV3. 2 Kodlu Sektörler	Türkiye-RCA	TR72 Bölgesi RCA
Giyim eşyası	YÜKSEK	SINIRDA
Tütün ürünleri	YÜKSEK	—
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	YÜKSEK	SINIRDA
Tekstil ürünleri	YÜKSEK	YÜKSEK
Gıda ürünleri ve içecek	YÜKSEK	SINIRDA
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	YÜKSEK	YÜKSEK
Plastik ve kauçuk ürünleri	YÜKSEK	SINIRDA
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	SINIRDA	YÜKSEK
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	SINIRDA	YÜKSEK
Ana metal sanayi	SINIRDA	DÜŞÜK
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar	SINIRDA	YÜKSEK
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	SINIRDA	YÜKSEK
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	SINIRDA	YÜKSEK
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	SINIRDA	SINIRDA
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	DÜŞÜK	DÜŞÜK
Diğer ulaşım araçları	DÜŞÜK	DÜŞÜK
Kağıt ve kağıt ürünleri	DÜŞÜK	DÜŞÜK
Radio, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	DÜŞÜK	DÜŞÜK
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	DÜŞÜK	YÜKSEK
Kimyasal madde ve ürünler	DÜŞÜK	DÜŞÜK
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	DÜŞÜK	SINIRDA
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makineleri	DÜŞÜK	YÜKSEK

80. Bölge sektörel bazda incelendiğinde dış ticarette imalat sanayi ile madencilik ve taşocaklığı sektörleri öne çıkmaktadır (Tablo 17). Özellikle imalat sanayi Bölge ihracatının büyük bir kısmını karşılamakta iken, dış ticaret dengesi pozitif olması sebebiyle “Madencilik ve taşocaklığı” sektörü de önem arz etmektedir (3).

Tablo 17. Bölgenin Sektörel Bazda Dış Ticaret Değerleri (2012 Yılı ISIC Rev3. 1 Kodlu Sektörler) (3) ⁷

ISIC Rev3. 1 Kodlu Sektör	TR72 İhracat	TR72 İthalat	RCA	TR72 İhracatta Uzmanlaşma (LQ)
Tarım ve ormancılık	27.720.866	59.163.611	-83	0,5
Balıkçılık	1	29.879	-1.196	0,0
Madencilik ve taşocaklığı	122.018.373	9.916.853	467	3,5
İmalat sanayi	1.530.808.338	1.570.762.876	-25	1,0
Toptan ve perakende ticaret	4.569.593	57.505.365	-1	0,8
Gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri	6.205	14.989	-88	1,0
Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmetler	2.381	6.227	160	0,1
Elektrik Gaz ve Su	-	-	-	-
TOPLAM	1.685.125.756	1.697.399,800	-	1,00

Tablo 18. RCA Endeksine Göre Kayseri, Sivas ve Yozgat İllerinde Rekabet Gücü Yüksek (RCA>50) Olan Sektörler 2008-2012 Yılı Ortalaması (3)

Kayseri	Sivas	Yozgat
Gıda ürünleri ve içecek	Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar	Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	Basım ve yayım; plak, kaset vb.	Büro, muhasebe ve bilgi işleme makineleri
Plastik ve kauçuk ürünleri	Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	Ana metal sanayi
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	Tekstil ürünleri	Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	Basım ve yayım; plak, kaset vb.
Giyim eşyası		Metalik olmayan diğer mineral ürünler
-	-	Gıda ürünleri ve içecek
		Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat
		Giyim eşyası

1.4.4.1 Eş Değer Sektör Sayısı

81. Türkiye'nin ihracat potansiyelinin artırılmasına yönelik belirlenen stratejilerin yanı sıra, Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından hazırlanmış olan "İl İl Dış Ticaret Potansiyeli" çalışmasına göre, **2010 yılı itibarıyla Kayseri ili orta ve ileri teknoloji 280 milyon dolar ürün ihracatı ile bu kategoride 12. sıradadır.** Çalışmada ilin rekabetçi avantaja sahip olduğu ürün çeşitliliğinin belirlenmesi için kullanılan

⁷ Gizli ve bilinmeyen veriler ülkenin herhangi bir alanında yapılmış olabileceğinden, veriler hesaplanırken Türkiye toplamında gizli ve bilinmeyen veriler hesaba katılmamış olup; belli bir yılda, belli bir sektörde ihracat veya ithalat değerlerinden biri olup, diğeri olmayan düzey2 bölgelerinin ilgili değerlerine RCA katsayısının hesaplanabilmesi için "1" değeri verilmiştir.

bir gösterge de çeşitlilik göstergesidir. Çeşitlilik değeri yüksek olan bir ilde, çok sayıda ürün rekabetçi bir şekilde üretilip ihraç ediliyorken; çeşitliliği düşük olan bir ilde, ihracat az sayıda üründe yapılmaktadır. İllerin çeşitlilik değerleri sıralamasında **Kayseri ili 10., Sivas 38., Yozgat 47. sıradadır.** Raporda Sivas ve Yozgat illeri sıradan ürünler ihraç eden çeşitliliği düşük iller arasında gösterilmektedir. Raporda hesaplanan “nitelikli sıçrama” göstergesi, ilin mevcut sanayi yapısı ile daha nitelikli ürünleri ihraç edebilme kapasitesini göstermekte olup, üretim imkânları geniş olan iller katma değeri daha yüksek ihraç ürünlerine kolaylıkla geçiş yapabileceklerdir. Kayseri ili nitelikli sıçrama kabiliyetine göre iller arasında 10. sıradadır (41).

82. Sektörel çeşitliliğin incelenmesi için kullanılabilecek yöntemlerden biri, piyasa yoğunlaşmasını ölçen Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI) kullanılarak hesaplanan eş değer sektör sayısını gözlemlemektir. Eşdeğer sektör sayısı ile ihracat üzerinde eşdeğer katkıya sahip sektörler belirlenebilmektedir (42). İmalat sanayi altındaki 22 sektör arasından yapılan değerlendirmeye göre; Bölgedeki eş değer öneme sahip sektör sayısı Türkiye’de eş değer öneme sahip sektör sayısından düşüktür. Bu durum, Türkiye’nin Bölgeye göre ihracatta sektörel çeşitliliğinin daha fazla olduğunu göstermektedir. İhracatta Bölgede bazı sektörlerde yığılma olduğunu gösteren bu durumdan hareketle, sektörel çeşitlenmenin sağlanamadığı, ilgili sektörlerde bir sıkıntı yaşanması halinde Bölgenin ihracat performansının dolayısıyla ekonomik durumunun önemli ölçüde etkilenebileceği söylenebilir⁸.

83. Bölgede, 2008-2012 yılları arasında ISIC Rev3. 2 kodlu sektörler bazında Herfindahl Hirschman endeksi (piyasa yoğunlaşmaları) hesaplanmış, belirtilen yıllar arasında ortalama piyasa yoğunluğu HH endeksine göre en yüksek olan 7 sektör Tablo 19’da verilmiştir. 2012 yılında bu 7 sektör Bölge ihracatının yaklaşık %89’unu oluşturmaktadır (3) .

**Tablo 19. 2008-2012 Yılları Arasında Bölgedeki Ortalama Piyasa Yoğunlaşması
En Yüksek 7 Sektör (3)**

No	Sektör
1	Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler
2	Tekstil ürünleri
3	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat
4	Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar
5	Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)
6	Ana metal sanayi
7	Gıda ürünleri ve içecek

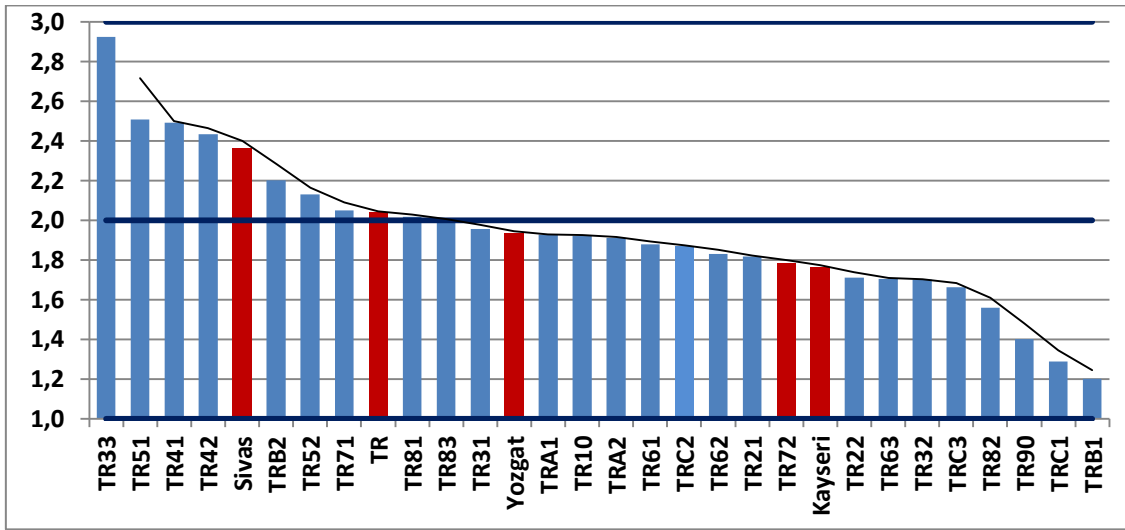
1.4.5 İhracatın ve İthalatın Teknolojik Dağılımı

84. 2023 Türkiye İhracat Stratejisi’nde, kalıcı ve sürdürülebilir bir ihracat artışının sağlanması, yenilikçiliğe ve Ar-Ge’ye dayalı, katma değeri yüksek, markalı ürün ve hizmetlerin ihracatının desteklenmesi, ihracatçılara dünya piyasalarında rekabet gücü kazandırılması, ihracatta kullanılan girdilerin piyasa fiyatlarından temininin kolaylaştırılması, pazara giriş imkânlarının artırılması ve

⁸ ESS ve HH Endeksi ISIC Rev3. İmalat sanayi alt sektörleri verilerine göre hesaplanmıştır. TR72 Bölgesi’nde ESS 7 iken, aynı yöntemle yapılan analiz sonucuna göre Türkiye’de ESS 11’dir.

ihracatta pazar çeşitliliğinin sağlanması, ihracatçılara yönelik sürekli bilgi akışının sağlanması ve artırılmasının gerekliliği öngörülmüştür (37). **Belirlenen bu ulusal hedeflere ulaşılmasına katkı sağlanabilmesi için düzey2 bölgeleri ve iller bazında ihracat potansiyelini ve çeşitliliğini artırıcı çalışmaların belirlenmesi önem taşımaktadır.**

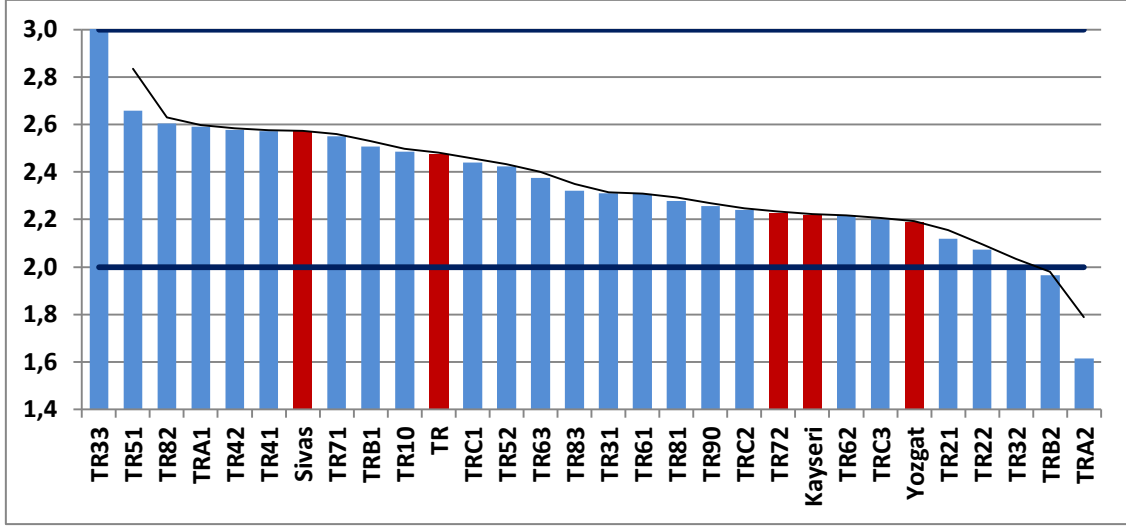
85. İhracat ve ithalatın teknolojik dağılımı analiz yapılan Bölgedeki ihracat ve ithalatın ne kadar teknoloji ağırlıklı olduğunun bir göstergesidir. Kayseri ilinin teknoloji skorunun Bölgenin diğer illerine göre düşük olmasındaki sebep, yukarıda bahsedildiği üzere düşük teknoloji “Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler”, “Tekstil ürünleri” sektörlerinin ilde 2012 yılında en yüksek ihracata sahip olan sektörler olmasıdır (3).

Şekil 38. Düzey2 Bölgesi ve Bölge İlleri İthalatının Teknoloji Skorları (3) (43)⁹

86. Sivas ilinde 2012 yılında orta-yüksek teknoloji “Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat” sektörü en yüksek ihracata sahip 2. sektördür. Yozgat ve Sivas illerinde yüksek teknoloji “Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat” sektörü ön plana çıkmasa da ihracat payı yüksek sektörlerdendir. Bölgeden yapılan tıbbi cihazlar ihracatında 2007 yılından itibaren Kayseri ili öne çıkmasına, 2012 yılında Bölge genelinde gerçekleşen sektör ihracatının %77’si Kayseri’ye, %20’si Sivas’a, %3’ü de Yozgat’a ait olmasına karşılık düşük teknoloji sektörlerin ihracat miktarlarının görece yüksek olması nedeniyle Kayseri ili teknoloji skoru, diğer illere göre düşük çıkmaktadır (43).

⁹ Teknoloji katsayısının hesaplanma yöntemi EK3’te verilmiştir.

Şekil 39. Düzey2 Bölgeleri ve Bölge İlleri İhracatının Teknoloji Skorları (3) (43)

87. Bölgede Balassa endeksine göre ön plana çıkan tek yüksek teknolojlili sektör olan “Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat” sektörü ile orta-yüksek teknolojlili “Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar” ile “Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat” sektörlerine Bölge ihracatının teknoloji düzeyinin artırılması için önem verilmesi gerekmektedir.

1.5 Ar-Ge ve Yenilikçilik

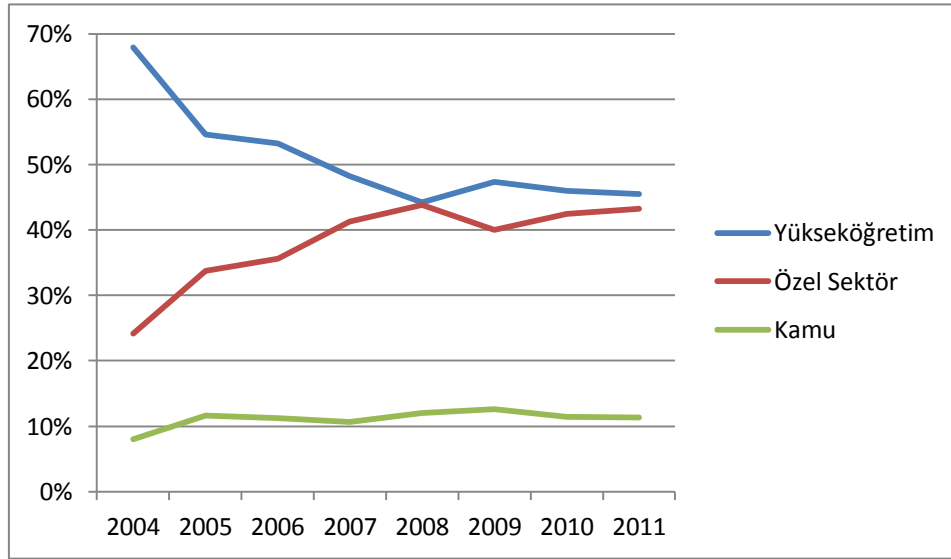
88. Nitelikli işgücünün tespitinde tam-zamanlı eşdeğer araştırmacı sayısı dışında en temel Ar-Ge ve yenilik kapasiteleri göstergeleri marka ve patent başvuru sayısıdır. Bu göstergelere göre, Türkiye’de her ilde nerede ise marka başvurusu yapılmaktadır. Ancak patent başvurularında 2011 yılı sonu itibarıyla on beş ilin başvurusu bulunmamaktadır¹⁰.

Tablo 20. Türkiye’nin Bilim ve Teknoloji Alanındaki Temel Göstergeleri (3) (44)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ar-Ge Harcamalarının GSYH İçindeki Payı (Yüzde)	0,67	0,79	0,76	0,71	0,73	0,85	0,84	0,86
Gayri Safi Yurtiçi Ar-Ge Harcaması (Milyon TL - Cari Fiyatlarla)	3.578	4.786	5.103	6.873	7.093	8.492	9.805	11.154
Sektörlere Göre Ar-Ge Harcamalarını Gerçekleştirenler (%)								
Yükseköğretim	67,9	54,6	53,2	48,2	44,2	47,4	46,0	45,5
Özel Sektör	24,2	33,8	35,6	41,3	43,8	40,0	42,5	43,2
Kamu	8	11,6	11,2	10,6	12,0	12,6	11,4	11,3
Tam Zaman Eşdeğeri Cinsinden Toplam Ar-Ge Personeli Sayısı	39.960	49.252	54.444	63.777	67.000	74.000	81.792	92.801
Tam Zaman Eşdeğeri Cinsinden Ar-Ge Personelinin Sektörlere Göre Dağılımı (%)								

¹⁰ Yeldan, Erinc (et. al) (2012).s.124.

Yükseköğretim	61,9	51,6	49,1	46,6	44,5	42,2	40,2	57,9
Özel Sektör	22,1	30,4	33,1	38,3	40,8	42,8	45,9	33,5
Kamu	16	17,9	17,8	15,1	14,7	15,0	13,9	8,6
TZE Cinsinden 10 Bin Kişiye Düşen Ar-Ge Personeli Sayısı	20	25	27	31	32	35	36	38,5
Türkiye Kaynaklı Bilimsel Yayın Sayısı	16.300	17.438	20.092	24.093	24.846	27.786	28.194	
Bilimsel Yayın Sayısına Göre Uluslararası Sıralamada Türkiye'nin Yeri	21	19	19	18	18	17	18	

Şekil 40. Sektörlere Göre Ar-Ge Harcamalarını Gerçekleştirenler (Yüzde), (44)

Tablo 21. Bölge İllerinde Patent ve Marka Başvuruları (45) (46)

İller	Yüz Bin Kişiye Düşen Patent Başvuru Sayı Sırası (2011)	Yüz Bin Kişiye Düşen Marka Başvuru Sayı Sırası (2011)
Kayseri	9	12
Sivas	38	46
Yozgat	56	72

89. Kayseri, yüz bin kişiye düşen patent başvuru sayı sıralamasında Türkiye ortalamasının üzerinde ve tüm iller içerisinde 9. sıradadır. Yüz bin kişiye düşen marka başvurusu sayısı açısından ise Türkiye'nin bir miktar altında olup tüm iller içerisinde on ikinci sırada yer almaktadır. İlde, bilgi üretme ve yenilikçilik kapasitesi Türkiye ortalamasına paralel gitmekte ve bu da ilin orta gelir tuzağı riskini tetiklemektedir (45) (46).

90. Sivas ise, her iki parametre açısından Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Yüz bin kişiye düşen patent başvuru sayı sıralamasında tüm iller içerisinde 38., yüz bin kişiye düşen marka başvurusu sayısı açısından da 46. sıradadır. İlde, bilgi üretme ve yenilikçilik kapasitesi oldukça sınırlıdır (45) (46).

91. Yozgat iline ait parametreler ise Türkiye liginin son sıralarını paylaşmaktadır. Yüz bin kişiye düşen patent başvuru sayı sıralamasında tüm iller içerisinde 56., yüz bin kişiye düşen marka başvurusu sayısı açısından da 72.'dir (45) (46).

92. Sivas ve Yozgat'ın bilgi üretme ve yenilikçilik kapasitesinin yetersizliği, verdikleri göç miktarları ile birlikte değerlendirilmelidir. Bu bağlamda her iki ilde bulunan üniversiteler, oldukça büyük sorumluluk taşımaktadırlar. Üniversiteler süreç içerisinde bu illerdeki bilgi üretme ve yenilikçilik kapasitelerini canlandırabilirler.

Tablo 22. Marka Sayıları-Detay (45)

İller		2010		2011		2012	
		Adet	TR Oranı	Adet	TR Oranı	Adet	TR Oranı
Kayseri	Başvuru Sayısı	929	%1,27	1.627	%1,57	1.313	%1,35
	Tescil Sayısı	463	%1,43	470	%1,31	728	%1,39
Sivas	Başvuru Sayısı	155	%0,21	207	%0,20	210	%0,22
	Tescil Sayısı	74	%0,23	78	%0,22	106	%0,20
Yozgat	Başvuru Sayısı	47	%0,06	43	%0,04	41	%0,04
	Tescil Sayısı	26	%0,08	20	%0,06	24	%0,05
TR72	Başvuru Sayısı	1.131	%1,55	1.877	%1,81	1.564	%1,61
	Tescil Sayısı	563	%1,74	568	%1,58	858	%1,64
TÜRKİYE	Başvuru Sayısı	73.142	-	103.747	-	97.269	-
	Tescil Sayısı	32.397	-	35.858	-	52.416	-

Tablo 23. Patent Sayıları-Detay (46)

İller		2010		2011		2012	
		Adet	TR Oranı	Adet	TR Oranı	Adet	TR Oranı
Kayseri	Başvuru Sayısı	73	%2,25	50	%1,22	70	%1,54
	Tescil Sayısı	6	%0,93	13	%1,53	7	%0,68
Sivas	Başvuru Sayısı	7	%0,22	6	%0,15	15	%0,33
	Tescil Sayısı	1	%0,16	1	%0,12	1	%0,10
Yozgat	Başvuru Sayısı	3	%0,09	0	%0,00	2	%0,04
	Tescil Sayısı	0	%0,00	0	%0,00	1	%0,10
TR72	Başvuru Sayısı	83	%2,55	56	%1,37	87	%1,92
	Tescil Sayısı	7	%1,09	14	%1,65	9	%0,88
TÜRKİYE	Başvuru Sayısı	3.250	-	4.087	-	4.543	-
	Tescil Sayısı	642	-	847	-	1.025	-

Tablo 24. Faydalı Model Sayıları-Detay (46)

İller		2010		2011		2012	
		Adet	TR Oranı	Adet	TR Oranı	Adet	TR Oranı
Kayseri	Başvuru Sayısı	115	%3,84	111	%3,50	94	%2,52
	Tescil Sayısı	79	%3,91	71	%3,64	69	%3,07
Sivas	Başvuru Sayısı	6	%0,20	9	%0,28	2	%0,05
	Tescil Sayısı	5	%0,25	2	%0,10	5	%0,22
Yozgat	Başvuru Sayısı	1	%0,03	1	%0,03	10	%0,27
	Tescil Sayısı	1	%0,05	0	%0,00	4	%0,18
TR72	Başvuru Sayısı	122	%4,07	121	%3,81	106	%2,85
	Tescil Sayısı	85	%4,20	73	%3,75	78	%3,47
TÜRKİYE	Başvuru Sayısı	2.994	-	3.175	-	3.725	-
	Tescil Sayısı	2.022	-	1.948	-	2.245	-

Tablo 25. Endüstriyel Tasarım Sayıları (47)

İller		2010		2011		2012	
		Adet	TR Oranı	Adet	TR Oranı	Adet	TR Oranı
Kayseri	Başvuru Sayısı	348	%5,30	379	%5,04	440	%5,60
	Tescil Sayısı	329	%5,17	392	%5,67	377	%5,18
Sivas	Başvuru Sayısı	2	%0,03	6	%0,08	8	%0,10
	Tescil Sayısı	2	%0,03	5	%0,07	6	%0,08
Yozgat	Başvuru Sayısı	0	%0,00	0	%0,00	0	%0,00
	Tescil Sayısı	0	%0,00	0	%0,00	0	%0,00
TR72	Başvuru Sayısı	350	%5,33	385	%5,12	448	%5,70
	Tescil Sayısı	331	%5,20	397	%5,74	383	%5,27
TR	Başvuru Sayısı	6.567	-	7.525	-	7.864	-
	Tescil Sayısı	6.360	-	6.915	-	7.274	-

93. Ülke illeri içerisinde tescil edilen marka sayılarına baktığımızda, Kayseri 728 marka tescili ile 10. sırada, Sivas 106 marka tescili ile 36. sırada, Yozgat ise 24 marka tescili ile 59. sırada yer almaktadır. Bölge illerinden sadece Kayseri ilk 10 il arasına girebilmiş, ancak Konya (1.553), Gaziantep (1.289) gibi sanayinin gelişmiş olduğu illerin gerisinde kalmıştır (47). Son üç yıla bakıldığında marka tescil sayısında ülke çapında yaklaşık 2,4 kat artış gözlenmiştir. Bölge illerinden Kayseri, diğer Bölge illerine göre daha iyi durumda olsa da her üçü de bu artış hızının gerisinde kalmıştır.

94. Ülke geneline göre, marka, patent, faydalı model ve endüstriyel tasarım sayılarının düşüklüğü Bölgedeki KOBİ'lerin Ar-Ge'ye daha fazla pay ayırması gerektiğini, markalaşma, patent ve inovasyon kültürünün işletmeler arasında yaygınlaştırılması gerektiğini göstermektedir. Bölgedeki firmaların Ar-Ge desteklerinden faydalanma oranının düşük olması, firmaların destekler konusunda bilgilendirilmeye ve rehberliğe ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır. Bu konuda eksikliği görülen personel ve altyapı açısından da Bölge işletmeleri geliştirilmelidir.

95. Kayseri ve Sivas'ta kuruluş amacı KOBİ'lerin yenilikçi yapısını geliştirmek olan TGB'lerin yer alması, Bölgede üniversitelerin, araştırma merkezlerinin bulunması Bölgenin Ar-Ge ve yenilikçilik konusunda avantajlı olduğu noktalardandır.

1.5.1 Üniversite Sanayi İşbirliği

96. Günümüzde üniversite-sanayi işbirliğinin birçok alanda oluşturulmasının gerekliliği ve önemi giderek anlaşılmaktadır. Üniversitelerde üretilen teorik bilgilerin sanayi işletmelerine aktarılması sağlanabildiği takdirde, yenilikçi fikirler hayata geçirilebilecek ve bu sayede hem daha düşük maliyetli hem de daha kullanışlı ürünler üretililebilecek ve Bölgedeki işletmelerin rekabet edebilirlikleri artacaktır.

97. Yıllardan beri istenilen aşamaya gelmeyen üniversite sanayi işbirliğini istenen seviyelere çekebilmek için üniversiteler ve sanayi kuruluşlarının irtibat içinde olabileceği fiziki mekânlar oluşturmak olduğu düşüncesi 2001 yılında onaylanan yasa ile gündeme gelmiş ve TGB mantığı çeşitli benzer isimlerle hızlı bir şekilde Türkiye genelinde yaygınlaşmıştır (48). Bölgede, İş Geliştirme Merkezi (İŞGEM), kuluçka merkezleri gibi yapılanmaların yaygınlaştırılmasına, yükseköğretim kurumlarında Ar-Ge'nin geliştirilmesine yönelik çalışmaların arttırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

98. Sanayicilerimizin Ar-Ge'ye dayalı ihtiyaçlarının, üniversite-sanayi işbirliği ile üniversite bilimselliği kapsamında çözüme kavuşturulmasını amaç edinen SAN-TEZ programı kapsamında Bölge üniversiteleri ve Bölgedeki çeşitli sektörlerden işletmeler işbirliği yaparak destek almış ve almaktadırlar. Ayrıca Kayseri'de kurulmakta olan "endüstriyel tasarım merkezi" özellikle tasarım alanında üniversite ve sanayiye bir araya getirmektedir.

99. Önümüzdeki dönemde üniversite ile diğer kurumlar arasındaki işbirliği ile Bölgenin kalkınmasına fayda sağlayacak çalışmalar yapılması gerekmektedir.

100. Ar-Ge faaliyetlerini gerçekleştiren, bu faaliyetleri destekleyen ve bu faaliyetler sonucu ortaya çıkan bilgi ve teknolojiye faydalanan kurumlar arasındaki bağın zayıf olması, Ar-Ge faaliyetlerinin sonuçlarının uygulamaya geçirilmesinde problemlere ve yapılan çalışmaların sanayinin ihtiyaçlarından uzak olmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, bilgi ile üretim arasındaki bağın güçlendirilmesi ve Ar-Ge faaliyetlerinin uygulamaya yansıtılması için, kamu kurumları ile KOBİ'ler arasındaki işbirliğinin artırılması ve Ar-Ge çalışmalarına yönelik kurumsal kapasitenin geliştirilmesi gerekmektedir.

1.6 İmalat Sanayi

101. Dünyada son yıllarda yaşanan ekonomik resesyonlar ya da gelişmedeki gerilemeler sebebi ile sanayi sektörü büyümesinde hız kaybetmiştir. 2012 yılı son çeyreğine bakıldığında Dünya'da imalat sanayi üretimi yaklaşık olarak %1,2 civarında artmıştır. Bu oran 2009 yılından beri görülen en dip seviyedir (49).

102. Piyasa Katma Değer Verisi şirketlerin piyasa değerleri ile defter değerleri arasındaki farkı ifade eden

103.

104. Tablo 26 incelendiğinde Avrupa ve OECD ülkelerinde ekonomik resesyonun etkileri açıkça görülmektedir. Türkiye de imalat sanayi gelişimi ise her iki dönemde de dünya ortalaması üzerindedir.

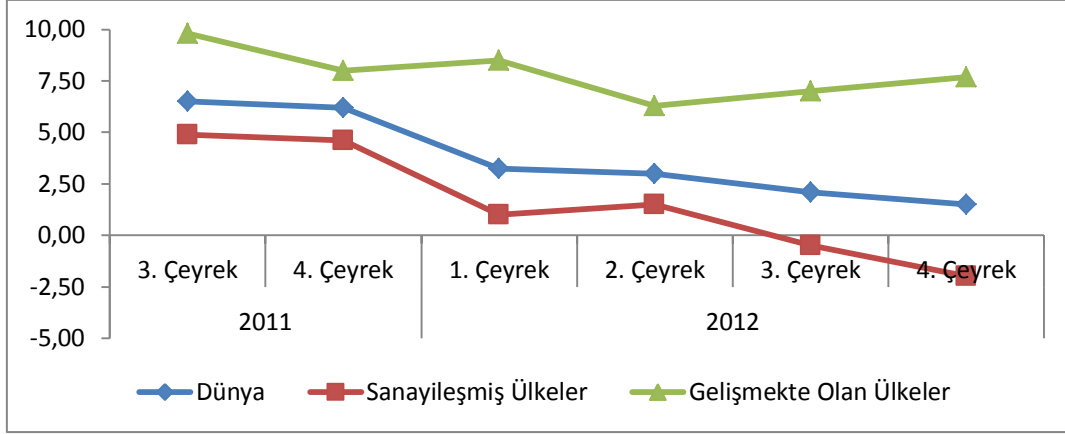
Tablo 26. Endüstriyel Performansın Uluslararası Kıyaslaması (50)

Gösterge	Yıl / Dönem	Türkiye	Avrupa	Gelişen Sanayi Ekonomileri	OECD	Dünya
GSYİH yıllık ortalama reel büyüme oranı (% olarak)	2005-2010	2,47	-1,06	7,52	-0,79	1,39
	2010-2012*	6,72	0,51	7,04	1,03	2,61
Piyasa Katma Değer (MVA) yıllık ortalama reel büyüme oranı (% olarak)	2005-2010	2,25	1,1	5,74	0,78	1,96
	2010-2012*	5,48	1,16	5,20	1,58	2,26
Piyasa Katma Değer (MVA) kişi başına düşen sabit 2005 yılı fiyatlarıyla	2005	1.378,04	3.013,44	673,38	4,619.00	1.240,35
	2012*	1.532,53	3.030,50	758,09	4,656.61	1.277,10
GSYİH yüzdesi olarak MVA sabit 2005 yılı fiyatlarıyla (ABD Dolar)	2005	17,77	14,63	22,62	15,21	16,62
	2012*	18,11	14,47	23,24	15,07	16,71
Ülke grubu içinde MVA payı (ABD Dolar) sabit 2005 yılı fiyatlarıyla (% olarak)	2005		3,4	4,93	1,49	1,1
	2012*		4,6	4,04	1,96	1,28

* UNIDO Tahminleri

105. Çin Halk Cumhuriyeti gibi ekonomilerin içerisinde yer aldığı gelişen sanayi ekonomileri gelişimlerini bu dönemlerde de sürdürmüştür. Ancak bu ülkelerde halen kişi başına düşen piyasa katma değerleri dünya ortalamasının oldukça altındadır.

106. Bir önceki yıla göre, aynı dönemdeki değişimlerin yer aldığı grafik (Şekil 41) incelendiğinde hem Dünyada, hem sanayileşmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde üretim değerlerinin giderek düştüğü görülmektedir. Özellikle de birçoğu Avrupa'da bulunan sanayileşmiş ülkelerde imalat sanayi çıktılarının değeri 2012 yılı son iki çeyreğinde gerilemiştir. Bu durum bu sektörde 2008 yılında küresel anlamda yaşanan ekonomik resesyonun etkilerinin devam ettiğini göstermektedir.

Şekil 41. Bir Önceki Yıl Aynı Dönemine Göre İmalat Çıktısı Değişimleri 2011-2012, (49)

1.6.1 Türkiye’de İmalat Sanayi

107. Dünya Bankasının kredi alabilme, işe başlama, uluslararası ticaret edebilme gibi 10 değişken üzerinden 183 ülkeyi değerlendirdiği “2012 İş Ortamı Raporu”nda Türkiye 2011 sıralamasına göre 2 basamak ilerleme göstererek 71. sıraya ilerlemiştir (51).

108. 2011 yılının Aralık ayında yayımlanan ve belli başlı uluslararası yatırım yeri endeksleri arasında yer alan AT Kearney Doğrudan Yabancı Yatırımlar Güven Endeksine göre, Türkiye 10 basamaklık bir ilerleme kaydederek 13. sıraya yükselmiştir.

109. Son yıllarda Türkiye’nin sanayi üretimi artış eğilimini devam ettirmektedir.

110. 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planında yer alan ilçelere yüklenecek sektörel fonksiyonlar dikkate alınarak yapılan 2040 yılındaki sektörel pay öngörülerine göre, Tarım ve Hayvancılık sektörü hızlı bir şekilde yerini sanayi sektörü ve hizmet sektörüne bırakmaktadır (Tablo 27) (52). Bu çalışmadan da anlaşılacağı üzere önümüzdeki yıllarda sanayi sektörü Sivas ve Yozgat illerine kıyasla özellikle Kayseri’de çok daha önemli hale gelecektir. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından hazırlanan Verimlilik Stratejisi ve Eylem Planı (2014-2017) çerçevesinde oluşturulacak eylemlerin Bölgede uygulanmasının takip edilmesi önem arz etmektedir.

Tablo 27. Sektörel Dağılımı Oranları (%) (52)

	2000			2040		
	Tarım ve Hayvancılık	Sanayi	Hizmetler	Tarım ve Hayvancılık	Sanayi	Hizmetler
Yozgat	77,3	3,7	19	50	9	41
Sivas	66,5	5,4	28,1	40	15	45
Kayseri	47	16,4	36,6	25	24	51
TR72 Bölgesi	62,1	9,2	28,7	34	17	44

1.6.2 TR72 Bölgesinde İmalat Sanayi

111. 2003 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından yapılan İmalat Sanayi Gelişmişlik Endeksine göre Türkiye genelinde Kayseri 0,45939 değer ile 18. sırada, Sivas 0,37590 endeks değeri ile 43. sırada ve Yozgat 0,50412 endeks değeri ile 52. sırada yer almaktadır. Sanayi işletmelerinin %48'i Marmara Bölgesi'nde, %17'si İç Anadolu Bölgesi'nde, %14'ü Ege Bölgesi'nde, %8'i Akdeniz Bölgesi'nde, %6'sı Karadeniz Bölgesi'nde, %5'i Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, %2'si Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunmaktadır.

112. İç Anadolu Bölgesi'ndeki illerin sanayisine göre bir değerlendirilme yapıldığında, %45 ile Ankara ili ilk sırada yer alırken, Ankara ilini sırasıyla %24 ile Konya, %10 ile Kayseri, %5 ile Eskişehir, %3 ile Sivas, %2 ile Karaman, %2 ile Kırıkkale, %2 ile Aksaray, %2 ile Nevşehir, %2 ile Yozgat, %1 ile Niğde, %1 ile Çankırı ve %1 ile Kırşehir illeri takip etmektedir (21).

113. Bölge imalat sanayisi büyüklük açısından, Türkiye genelinde orta kategoridedir. 2010 yılı itibarıyla Türkiye geneli imalat sanayindeki işyeri sayısının %2,8'ini bünyesinde barındıran Bölge, istihdamın %3'ünü, ciro ve yatırımların ise %2'sini oluşturmaktadır. Bölge, imalat sanayinde işyeri sayısı açısından 26 düzey2 bölgesi arasında 14. sırada bulunurken, istihdam açısından 9., ciro büyüklüğü açısından 13. ve yatırımların büyüklüğü açısından 12. sırada yer almaktadır (3).

114. Ülke genelinde, imalat sanayi ve toplam ekonomik faaliyetler metropol ve sanayileşmiş bölgelerde yığılma göstermektedir. Bölgede ise Kayseri Merkez, Sivas Merkez başta olmak üzere şehir merkezlerinde yığılmalar gözlemlenmektedir. Yozgat ilinde ise Merkez ilçe öne çıkan birkaç ilçe ile benzer yoğunluktadır.

115. Bölge ve Türkiye genelindeki iktisadi faaliyetlerin 2010 yılı itibarıyla işyeri sayısı, istihdam, ciro ve sabit sermaye yatırımı verileri Tablo 28'dedir. Her dört kritere göre de Bölge ve Türkiye'nin iktisadi faaliyet yoğunlaşmasının genel olarak benzerlik gösterdiği belirtilebilir (Tablo 29).

Tablo 28. Türkiye ve Bölgedeki İmalat Sanayine İlişkin Temel Göstergeler (2010) (3)

	İşyeri Sayısı (Adet)	İstihdam (Kişi)	Ciro (Milyon TL)	Sabit Sermaye Yatırımı (Milyon TL)
Türkiye	328.440	2.842.975	552.813	33.716
TR72 Bölgesi	9.230	84.057	10.920	676
Bölge/Türkiye (%)	2,8	3,0	2,0	2,0
Düzy2 Sırası	14	9	13	12

116. İşyeri sayısına göre hem Bölge hem de Türkiye için en büyük paya sahip faaliyet alanı "Ticaret ve Taşıt Araçlarının Onarımı" ana sektörüdür. Bu faaliyet dalındaki işyeri sayısı, Bölgede toplam işyeri sayısının yaklaşık %44'ünü oluştururken Türkiye'de %41'ini oluşturmaktadır. İkinci sırada ise Bölge ve Türkiye için sırasıyla %18,7 ve %16,9 paylarla yine hizmetler ana sektörünün bir alt dalı olan "Ulaştırma ve Depolama Faaliyetleri" yer alırken, bu faaliyet dalını da sırasıyla %14,3 ve %13,2'lik paylarla imalat sanayinin takip ettiği görülmektedir (3).

117. İstihdam kriterine göre ise, hem Bölge hem de Türkiye için sırasıyla %33 ve % 27’lik paylarla imalat sanayi ilk sırada yer almaktadır. İstihdam açısından “Ticaret ve Taşıt Araçları Onarımı” Bölge için %27,2, Türkiye için ise %26,1’lik paylarla 2. sırada gelmektedir. İstihdamdan aldığı pay açısından, hem Bölge hem de Türkiye için sırasıyla “Ulaştırma ve Depolama” ile “İnşaat” 3. ve 4. sıraları paylaşmaktadır (3).

118. Ciro açısından incelendiğinde, Bölgede yaratılan hasılanın %43,3’ünün “Ticaret ve Taşıt Araçları Onarımı”ndan gelmekte olduğu (Türkiye için %44,6), ikinci sırada ise %32,3’lük payla “İmalat Sanayi”nin geldiği (Türkiye için %28,7) görülmektedir. Türkiye geneli ile paralel bir seri sergileyen “İnşaat” faaliyetinin Bölgede yaratılan cirodan aldığı pay ise %6,1 civarındadır (3).

119. Bölgede sabit sermaye yatırımlarının ana sektörler itibarıyla dağılımına bakıldığında, bu kez “İmalat Sanayi”nin toplam sanayi yatırımlarının %39,6’sını teşkil ettiği ve ilk sırada yer aldığı dikkat çekmektedir. Türkiye ölçeğinde ise toplam sanayi yatırımlarının %30,2’si “İmalat Sanayi”nde toplanmaktadır. Bölgede sabit sermaye yatırımından 2. ve 3. sırada pay alan faaliyet alanları ise sırasıyla “Ticaret ve Taşıt Araçları Onarımı” (%18,3) ile “Ulaştırma ve Depolama Faaliyetleri” (%11,3)’dir (3).

120. Bölgenin dört kriterdeki önem sırası açısından Türkiye geneli ile benzerlik gösterdiği görülmektedir (Tablo 29).

Tablo 29. Türkiye ve Bölge için İktisadi Faaliyetin Ana Sektörler İtibariyle Dağılımı (2010, % Pay) (3)

NACE Rev. 2 Sektörler	İşyeri Sayısı		İstihdam		Ciro		Sabit Sermaye Yatırımı	
	TR	TR72	TR	TR72	TR	TR72	TR	TR72
Madencilik ve Taşocakçılığı	0,2	0,3	1,1	1,8	1,0	2,8	1,8	5,4
İmalat Sanayii	13,2	14,3	27,9	33,0	28,7	32,3	30,2	39,6
Elektrik, Gaz ve Buhar	0,0	0,1	0,6	1,1	4,2	5,9	11,3	8,2
Su, Kanalizasyon, Atık	0,1	0,2	0,8	0,8	0,5	0,4	2,4	4,2
İnşaat	4,8	5,7	8,6	8,4	6,0	6,1	6,9	6,2
Ticaret ve Taşıt Araç, Onarımı	41,1	44,2	26,1	27,2	44,6	43,3	16,0	18,3
Ulaştırma ve Depolama	16,9	18,7	9,1	9,9	5,8	4,2	12,5	11,3
Konaklama ve Yiyecek	8,3	4,9	7,0	4,0	1,8	0,9	3,4	1,0
Bilgi ve İletişim	1,2	0,8	1,5	0,8	2,1	0,5	8,7	1,1
Gayrimenkul Faaliyetleri	0,8	0,6	0,4	0,3	0,4	0,0	0,6	0,7
Mesleki, Bilimsel vb. Faaliyetler	5,0	3,7	3,7	2,0	1,9	0,6	1,5	0,6
İdari ve Destek Hizmetleri	1,0	0,5	6,9	5,5	1,6	0,8	2,0	0,9
Eğitim	0,4	0,4	1,9	1,6	0,4	0,4	0,9	0,9
Sağlık ve Sosyal Hizmetler	1,2	0,6	2,2	1,8	0,7	0,7	1,3	1,3
Kültür, Sanat, Eğlence, Spor	0,5	0,2	0,3	0,2	0,2	0,0	0,2	0,2
Diğer Hizmetler	5,2	4,7	1,8	1,6	0,2	0,3	0,1	0,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

121. Tablo 30 incelendiğinde, en dikkat çeken durum “Mobilya” sektöründedir. Sektör işyeri sayısı açısından %14,2’lik pay ile üçüncü sırada iken istihdam, ciro ve sabit yatırımlar verilerine göre ilk sırada yer almaktadır. Bu durum “Mobilya” sektöründe diğer sektörlerin çok ilerisinde bir yoğunlaşma ve temsil gücünün olduğunu göstermektedir. Bölgedeki imalat sanayi istihdamının %27,6’sını, cironun

%26,2'sini ve sabit sermaye yatırımının %22,3'ünü tek başına mobilya sektörü karşılamaktadır. Sektörün baskınlığı Türkiye geneli ile kıyaslanamayacak kadar büyüktür.

122. Diğer dikkat çeken bir unsur ise “Gıda” sektörünün hem Bölgede hem de Türkiye’de her dört kriter içinde %10’un üzerinde değer almasıdır.

123. Bölge İmalat sanayi sektöründe işyeri açısından %17,2’lik pay ile ikinci sırada yer alan metal eşya sektörü, istihdamın %10,6’sını, cironun %8,0’ini ve toplam sabit yatırımların %11,7’sini oluşturmaktadır. Türkiye geneli içinde benzerlik gösteren bu yapıdan hareketle metal eşya sektöründen genellikle küçük ölçekli işletmelerin faaliyet gösterdiği anlaşılabılır. Sektörde işyeri bazında az işçi çalıştıran ve düşük cirolu birçok işletmenin olduğundan söz edilebilir.

124. Bölgede yoğunlaşmanın görüldüğü diğer bir sektör ise “Tekstil” sektörüdür. İşyeri sayısı açısından Bölgedeki işyeri sayısının %3,8’ini oluşturmaya rağmen istihdamın %9,1’ini, cironun %12,1’ini ve sabit sermaye yatırımlarının %12,5’ini oluşturmaktadır. Bu durumdan hareketle Bölgedeki tekstil işletmelerinin çok sayıda işçi çalıştıran ve yüksek cirolara sahip işletmelerden oluştuğu anlaşılabılır. Sektör, Bölgede Türkiye geneline benzer bir durum sergilemekle beraber gerek ciro gerekse sabit sermaye yatırım verilerine göre Türkiye’ye göre Bölgede daha fazla yoğunlaşmanın olduğu bir sektördür.

125. Bölgede ve Türkiye’de ciro, istihdam ve sabit yatırım tutarı açısından öne çıkan diğer bir sektör ise “Elektrikli Teçhizat” sektörüdür. Bölgede sektörün Türkiye geneline göre daha yüksek bir yoğunlaşma gösterdiği ve genelde orta ya da büyük işletmelerden oluştuğu aldığı yüzde paylarından görülmektedir. Bölgedeki hâkim sektörlerde gözüken sabit sermaye yatırımlarının yüksek düzeyleri bu sektörde de görülmektedir.

126. Tablo 30’u her sektör için tek tek analiz etmek yerine bir yöntem geliştirilerek endeksler oluşturulmuştur (Tablo 31). Bu yöntemde işyeri sayısı, istihdam ve ciro verileri kullanılmıştır. İlk olarak sektörlerin Türkiye imalat sanayi içerisindeki payları 100 kabul edilerek Bölgenin endeksleri oluşturulmuştur. Bu veriler ilk 3 sütunda gösterilmiştir. İkinci olarak ise Türkiye imalat sanayi sektörlerinin istihdam/işyeri sayısı, ciro/işyeri sayısı ve ciro/istihdam oranları 100 kabul edilerek Bölgenin değerleri hesaplanmıştır. Bu veriler de son 3 sütunda gösterilmiştir.

127. İstihdam/İşyeri Oranı: Bu oran Türkiye’yi 100 kabul ederek alt sektördeki işyeri başına düşen istihdamı, bu anlamda da alt sektördeki işyerinin istihdam kriterine göre Türkiye geneline göreli büyüklüğünü ifade etmektedir. Oranın 100’den büyük çıkması, bu sektör için birim istihdam açısından Türkiye ortalamasının üzerinde bir işletme büyüklüğü olduğunu göstermektedir.

128. Ciro/İşyeri Oranı: Bu oran Türkiye’yi 100 kabul ederek alt sektörde işyeri başına düşen ciroyu, bu anlamda da alt sektördeki işyerinin ciro kriterine göre Türkiye geneline göreli büyüklüğünü ifade etmektedir. Oranın 100’den büyük olması, bu sektör için birim işletmede üretilen ciro açısından Türkiye ortalamasının üzerinde bir iş hacmi - satış potansiyeli olduğunu göstermektedir.

129. Ciro/İstihdam Oranı: Bu oran Türkiye’yi 100 kabul ederek alt sektörde işyeri başına düşen ciroyu, bu anlamda da alt sektördeki işyerinin ciro kriterine göre Türkiye geneline göreli büyüklüğünü

ifade etmektedir. Oranın 100'den büyük olması, bu sektör için birim işletmede üretilen ciro açısından Türkiye ortalamasının üzerinde bir iş hacmi - satış potansiyeli olduğunu göstermektedir.

Tablo 30. Türkiye ve Bölgedeki İmalat Sanayinin Alt Sektörler İtibariyle Dağılımı (2010, Yüzde Pay) (3)

NACE Rev. 2 Sektörler	İşyeri Sayısı		İstihdam		Ciro		Sabit Sermaye Yatırımı	
	TR	TR72	TR	TR72	TR	TR72	TR	TR72
10-Gıda	13,0	24,9	13,1	14,8	15,0	15,2	13,4	17,2
13-Tekstil	6,6	3,8	11,6	9,1	8,4	12,1	8,4	14,0
14-Giyim Eşyası	16,6	8,6	14,2	7,1	6,2	3,1	4,4	4,5
15-Deri ve Ürünleri	2,2	0,4	1,8	0,2	0,9	0,1	0,6	0,0
16-Ağaç, Ağaç ürünleri	7,2	8,6	2,4	1,8	1,3	0,7	1,8	1,2
17-Kağıt ve Kağıt Ürünleri	0,7	0,2	1,6	0,9	2,0	1,1	2,4	0,0
18-Basım Yayın	3,7	1,7	1,8	0,8	1,0	0,2	1,0	0,0
19-Kok, Rafine Petrol	0,1	0,1	0,3	0,0	5,1	0,1	0,9	0,0
20-Kimyasal Ürünler	1,3	0,3	2,2	0,4	5,3	0,6	6,9	0,3
22-Kauçuk&Plastik	5,3	7,0	5,6	5,1	5,2	5,3	7,2	3,2
23-Mineral Ürünler	4,4	4,7	6,7	6,3	5,7	5,1	9,5	7,3
24-Ana Metal	0,8	0,5	3,5	2,4	10,7	8,4	13,7	1,8
25-Metal Eşya	15,0	17,2	8,8	10,6	5,2	8,0	5,9	11,7
26- Elektronik ve Optik	0,2	0,0	0,8	0,0	1,2	0,0	0,7	0,0
27-Elektrikli Teçhizat	2,2	3,0	4,1	6,7	5,6	9,6	4,2	9,0
28-Makine ve Ekipman	4,0	1,8	5,5	2,3	3,9	1,7	4,4	2,0
29-Motorlu kara taşıtı vb.	1,3	0,4	4,7	0,6	8,5	0,3	5,5	0,4
31-Mobilya	10,3	14,2	5,3	27,6	1,9	26,2	2,0	22,3
32-Diğer imalat	2,5	1,6	1,7	1,0	1,4	0,7	0,7	0,3
33-Kurulum ve Onarım	2,1	1,1	1,5	0,3	0,6	0,2	1,2	0,0
Diğer/Dağıtılmayan	0,6	0,1	2,8	1,9	4,4	1,3	5,4	4,7
İmalat Sanayi Toplamı	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

130. Bölgenin imalat sanayi profiline işletme büyüklüğü (hem istihdam hem ciro açısından) ve verimlilik olarak bakıldığında birkaç sektörde Türkiye'nin üzerinde bir performans gösterdiği dikkati çekmektedir. Bölgenin endeks değerleri; işletme başına istihdam açısından 105,2, işletme başına ciro açısından 70,3, çalışan başına ciro (verimlilik) açısından ise 66,8 değerini almaktadır. Bölgede imalat sanayinde Türkiye ortalamasına göre işyeri başına daha fazla işçi çalıştırılmasına rağmen işyerlerinin ciro yaratma ve çalışan başına verimlilik seviyeleri Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır (Tablo 31).

Tablo 31. Bölge ve Türkiye İmalat Sanayi Karşılaştırması (2010, Endeks) (3)

NACE Rev. 2 Sektörler	Türkiye Payı=100 için TR72 Endeksi			Türkiye Oranları=100 için TR72 Endeksi		
	İşyeri Sayısı	İstihdam	Ciro	İstihdam/İşyeri	Ciro/İşyeri	Ciro/İstihdam
10-Gıda	191,4	113,2	101,4	62,3	37,3	59,8

NACE Rev. 2 Sektörler	Türkiye Payı=100 için TR72 Endeksi			Türkiye Oranları=100 için TR72 Endeksi		
	İşyeri Sayısı	İstihdam	Ciro	İstihdam/İşyeri	Ciro/İşyeri	Ciro/İstihdam
13-Tekstil	58,4	78,5	144,3	141,5	173,7	122,7
14-Giyim Eşyası	52,0	49,7	49,0	100,5	66,2	65,9
15-Deri ve Ürünleri	16,3	11,3	15,3	73,0	66,3	90,8
16-Ağaç, Ağaç ürünleri	119,8	76,7	52,4	67,4	30,8	45,6
17-Kağıt ve Kağıt Ürünleri	25,9	55,5	53,4	225,6	145,0	64,3
18-Basım Yayın	46,5	46,5	18,3	105,1	27,7	26,4
19-Kok, Rafine Petrol	95,3	14,2	1,8	15,6	1,4	8,7
20-Kimyasal Ürünler	25,3	20,4	12,0	85,1	33,3	39,1
22-Kauçuk&Plastik	132,4	90,1	102,3	71,6	54,3	75,8
23-Mineral Ürünler	107,6	93,8	88,4	91,7	57,7	62,9
24-Ana Metal	60,2	67,2	78,4	117,6	91,6	77,9
25-Metal Eşya	114,6	119,8	154,0	110,0	94,4	85,9
26-Elektronik ve Optik	21,8	2,8	0,8	13,5	2,5	18,6
27-Elektrikli Teçhizat	132,3	163,0	169,4	129,6	90,0	69,5
28-Makine ve Ekipman	43,4	41,5	44,0	100,5	71,2	70,9
29-Motorlu kara taşıtı vb	28,1	12,8	3,6	47,8	8,9	18,6
31-Mobilya	137,7	518,1	1.345,6	395,9	687,0	173,5
32-Diğer imalat	63,3	59,2	48,0	98,5	53,3	54,1
33-Kurulum ve Onarım	51,8	18,9	31,0	38,5	42,1	109,3
İmalat Sanayi	108,5	118,3	112,4	105,2	70,3	66,8

Not: Kare içine alınan hücrelerdeki değerler, TR72 Bölgesinin göreceli büyüklüğünü/üstünlüğünü göstermektedir.

131. Bölgedeki imalat sanayi alt sektörleri Türkiye Geneli ile kıyaslanarak göreceli önem, büyüklük ve üstünlüğe sahip sektörler gösterilmiştir. Tablo 32 (Tablo 31'deki bulguları anlaşılır kılmak üzere düzenlenmiştir.) ile yapılan analiz mutlak üstünlük analizi değil, göreceli üstünlük analizi olup, tüm kriterler için Türkiye ortalaması değerlerinin üzerinde kalan sektörlerin oransal değerlendirilmesine yer verildiği bir yöntemdir.

Tablo 32. Bölge İmalat Sanayiinde Öne Çıkan Sektörler ve Performansları (3)

NACE Rev. 2 Sektörler	Göreceli Önem Taşıdığı Kriter			Göreceli Büyüklük/Üstünlük Sağladığı Oran		
	İşyeri Sayısı	İstihdam	Ciro	İstihdam /İşyeri	Ciro/İşyeri	Ciro /İstihdam
10-Gıda	X	X	X			
13-Tekstil			X	X	X	X
14-Giyim Eşyası				X		
16-Ağaç, Ağaç ürünleri	X					
17-Kağıt ve Kağıt Ürünleri				X	X	

18-Basım Yayın				X		
22-Kauçuk&Plastik	X		X			
23-Mineral Ürünler	X					
24-Ana Metal				X		
25-Metal Eşya	X	X	X	X		
27-Elektrikli Teçhizat	X	X	X	X		
28-Makine ve Ekipman				X		
31-Mobilya	X	X	X	X	X	X
İmalat Sanayi	X	X	X	X		

132. Mobilya sektörü, Bölgede işyeri sayısı, istihdam ve ciro verilerine göre öne çıkan sektördür. Aynı zamanda ölçek büyüklüğü, işyeri başına ciro ve verimlilik oranları anlamında da Türkiye ortalamasının üzerinde bir performans sergileyerek kriterlerin tümünde birden öne çıkan tek sektör konumundadır.

133. Metal eşya ve elektrikli teçhizat sektörleri Bölgede işyeri sayısı, ciro ve istihdam açısından Türkiye ortalamasının üzerindedir. İşyeri başına ciro ve verimlilik oranları değerleri açısından da Türkiye ortalamasının üzerinde olmasına rağmen işyeri başına ciro oranları Türkiye ortalamasının biraz altında kalmaktadır.

134. Bölgede işyeri sayısı, istihdam ve ciro açısından öne çıkan diğer bir sektör ise gıda sektörüdür. Buna rağmen bu sektör Bölgede ölçek büyüklüğü, işyeri başına ciro ve verimlilik açısından Türkiye'nin epey altında yer almaktadır.

135. Tekstil sektöründe Bölge ciro endeksinde öne çıkmaktadır. Aynı zamanda ölçek büyüklüğü, işyeri başına ciro ve verimlilikte Türkiye değerlerinin oldukça üzerinde değerlere sahiptir.

136. Kauçuk ve plastik ürünleri sektörü işyeri sayısı ve ciro kriterleri bakımından öne çıkarken kağıt ve kağıt ürünleri sektörü ölçek büyüklüğü ve işyeri başına ciro oranı açısından öne çıkmaktadır.

137. Ağaç ve Ağaç Ürünleri ve Mineral Ürünler sektörleri sadece işyeri sayısı bakımından, Ana Metal ve Makine ve Ekipman sektörleri de ölçek büyüklüğü oranının da Bölgede görece bir avantaja sahiptir.

138. Bölgede öne çıkan sektörlerin Türkiye geneli ile benzerliğini ya da farklılığını anlamak amacı ile oluşturulan Tablo 33'de işyeri sayısı, istihdam ve ciro verilerine göre sektörlerin imalat sanayi içerisinde aldıkları paya göre karşılaştırılarak Bölge-ülke karşılaştırması yapmak mümkün olmaktadır. Ayrıca bu veriler ile sektörel yoğunlaşma oranları (Concentration Ratio –CR) hesaplanarak karşılaştırma olanağı da elde edilmiştir.

139. İşyeri sayısı verilerine göre dağılım incelendiğinde, Türkiye geneli ile Bölgede ilk beş sırayı alan sektörler benzerlik göstermektedir. Ancak sektörlerin sıralanmasında ve yoğunlaşma oranları açısından farklılıklar olduğu görülmektedir. Gıda, metal eşya, mobilya, giyim ve ağaç sektörleri ilk beşte yer alırken Bölgede gıda sanayi sektörünün işyeri sayısı açısından baskınlığı söz konusudur.

140. CR₅ da Türkiye için %62,0 iken, Bölge için %73,4'dür. Dolayısıyla Bölge, işyeri sayısı açısından Türkiye geneline göre daha heterojen bir dağılım göstermektedir.

141. İstihdam açısından; Türkiye ile Bölgenin imalat sanayi ortak özellikler göstermektedir. İlk beş sırada yer alan sektörlerden giyim, gıda, tekstil ve metal eşya sektörleri hem Türkiye için hem de Bölge için istihdam açısından baskınlık gösterirken, Bölgede mobilya sektörü yüksek bir oranla (%27,6) ön plana çıkmaktadır. Türkiye'de ise mobilya sektörü 8. sırada yer almaktadır.

142. Türkiye'de istihdamın en fazla olduğu beşinci sektör olan diğer mineral ürünler imalatı sektörü, Bölgede 7. sırada yer almaktadır. CR₅ olarak bakıldığında ise Bölgede ilk beş sektör toplam istihdamın yüzde 69,2'sini oluştururken, Türkiye geneline göre (%54,4) oldukça heterojen bir dağılım sergilemektedir.

143. Ciro açısından; gıda, ana metal ve tekstil sektörleri ilk beş sırada yer alan ortak sektörlerdir. Bölgede mobilya sektörü ciro bakımından yine büyük bir baskınlıkla (%26,2) ilk sırada yer alırken, elektrikli teçhizat sektörü ilk beşte yer alan diğer önemli sektör olmaktadır.

144. Türkiye genelinde bu sektörlerin yerini kara taşıtları ve giyim sektörleri almaktadır. CR₅ düzeyinde bakıldığında, Türkiye'de ilk beş sektörün toplam cironun %48,9'unu oluşturduğu, Bölgede ise bu oranın yüzde 71,5 ile yine oldukça yüksek bir seviyede olduğu görülmektedir.

145. Gıda sektörü hem Türkiye için hem de Bölge için üç kriterde de yüksek yoğunlaşmanın olduğu ortak sektördür. Türkiye için işyeri sayısı ve istihdama göre giyim sektörü, ciroya göre gıda ilk sırada yer alırken; Bölgede işyeri sayısına göre gıda, istihdama ve ciroya göre de mobilya ilk sırada yer alan sektörlerdir.

146. Yoğunlaşma oranı yukarı doğru çıktıkça sektörel uzmanlaşmanın ileri bir safhada olduğu düşünülürken, aynı zamanda risk bakımından da dikkatle takip edilmesi gerekmektedir. Uzmanlaşma ve risk anlamında Bölgenin her üç kritere göre Türkiye genelinin oldukça üzerinde bir uzmanlaşma ve dolayısıyla da sektörel risk seviyesine sahip olduğu görülmektedir. Bir başka ifade ile bu veriler, Bölgedeki sektörel çeşitliliğin riskli düzeyde olduğunu, birkaç sektöre kilitlenildiğini tekrarlar niteliktedir. Bölgede stratejik sektörlerin desteklenerek geliştirilmesi ile daha çok Kayseri'yi etkileyen bu kilitlenmişliğin önüne geçilmelidir. Ayrıca bu sektörlerin teknoloji düzeyi düşük sektörler olması da üzerinde durulması gereken diğer bir konudur. Yine stratejik sektörlerden teknoloji düzeyi yüksek sektörlerin geliştirilmesi ile teknoloji düzeyi bölümünde belirtilen kaygıların önüne geçilebilecektir.

Tablo 33. Türkiye ve Bölge İçin Sektörlerin Yoğunlaşması (2010) (3)

Sıra No	İşyeri Sayısına Göre						İstihdama Göre						Ciroya Göre					
	Türkiye Geneli	% Pay	CR	TR72 Bölgesi	% Pay	CR	Türkiye Geneli	% Pay	CR	TR72 Bölgesi	% Pay	CR	Türkiye Geneli	% Pay	CR	TR72 Bölgesi	% Pay	CR
1	14-Giyim	16,6	16,6	10-Gıda	24,9	24,9	14-Giyim	14,2	14,2	31-Mobilya	27,6	27,6	10-Gıda	15,0	15,0	31-Mobilya	26,2	26,2
2	25-Metal Eşya	15,0	31,5	25-Metal Eşya	17,2	42,0	10-Gıda	13,1	27,3	10-Gıda	14,8	42,5	24-Ana Metal	10,7	25,7	10-Gıda	15,2	41,4
3	10-Gıda	13,0	44,5	31-Mobilya	14,2	56,2	13-Tekstil	11,6	38,9	25-Metal Eşya	10,6	53,0	29-Kara taşıtı	8,5	34,3	13-Tekstil	12,1	53,6
4	31-Mobilya	10,3	54,8	14-Giyim	8,6	64,8	25-Metal Eşya	8,8	47,7	13-Tekstil	9,1	62,1	13-Tekstil	8,4	42,7	27-Elektrikli Tç.	9,6	63,1
5	16-Ağaç	7,2	62,0	16-Ağaç	8,6	73,4	23-Mineral Ür.	6,7	54,4	14-Giyim	7,1	69,2	14-Giyim	6,2	48,9	24-Ana Metal	8,4	71,5
6	13-Tekstil	6,6	68,6	22-Kauçuk&Pls.	7,0	80,4	22-Kauçuk&Pls.	5,6	60,0	27-Elektrikli Tç.	6,7	75,9	23-Mineral Ür.	5,7	54,7	25-Metal Eşya	8,0	79,5
7	22-Kauçuk&Pls.	5,3	73,9	23-Mineral Ür.	4,7	85,1	28-Makine.	5,5	65,5	23-Mineral Ür.	6,3	82,2	27-Elektrikli Tç.	5,6	60,3	22-Kauçuk&Pls.	5,3	84,8
8	23-Mineral Ür.	4,4	78,3	13-Tekstil	3,8	89,0	31-Mobilya	5,3	70,8	22-Kauçuk&Pls.	5,1	87,2	20-Kimyasal Ür.	5,3	65,6	23-Mineral Ür.	5,1	89,8
9	28-Makine	4,0	82,3	27-Elektrikli Tç.	3,0	92,0	29-Kara taşıtı	4,7	75,5	24-Ana Metal	2,4	89,6	25-Metal Eşya	5,2	70,8	14-Giyim	3,1	92,9
10	18-Basım Yayın	3,7	86,0	28-Makine	1,8	93,7	27-Elektrikli Tç.	4,1	79,6	28-Makine	2,3	91,9	22-Kauçuk&Pls.	5,2	76,0	28-Makine	1,7	94,6
11	32-Diğer im.	2,5	88,5	18-Basım Yayın	1,7	95,4	24-Ana Metal	3,5	83,1	16-Ağaç	1,8	93,7	19-Rafine Petrol	5,1	81,1	17-Kağıt	1,1	95,7
12	27-Elektrikli Tç.	2,2	90,7	32-Diğer im.	1,6	97,0	16-Ağaç	2,4	85,5	32-Diğer im.	1,0	94,7	28-Makine	3,9	85,0	16-Ağaç	0,7	96,4
13	15-Deri	2,2	92,9	33-Kurulum	1,1	98,1	20-Kimyasal Ür.	2,2	87,7	17-Kağıt	0,9	95,6	17-Kağıt	2,0	87,1	32-Diğer im.	0,7	97,1
14	33-Kurulum	2,1	95,0	24-Ana Metal	0,5	98,5	15-Deri	1,8	89,5	18-Basım Yayın	0,8	96,5	31-Mobilya	1,9	89,0	20-Kimyasal Ür.	0,6	97,8
15	29-Kara taşıtı	1,3	96,3	29-Kara taşıtı	0,4	98,9	18-Basım Yayın	1,8	91,3	29-Kara taşıtı	0,6	97,1	32-Diğer im.	1,4	90,4	29-Kara taşıtı	0,3	98,1
16	20-Kimyasal Ür.	1,3	97,7	15-Deri	0,4	99,3	32-Diğer im.	1,7	93,1	20-Kimyasal Ür.	0,4	97,5	16-Ağaç	1,3	91,8	33-Kurulum	0,2	98,3
17	24-Ana Metal	0,8	98,4	20-Kimyasal Ür.	0,3	99,6	17-Kağıt	1,6	94,6	33-Kurulum	0,3	97,8	26- Elektronik	1,2	93,0	18-Basım Yayın	0,2	98,4
18	17-Kağıt	0,7	99,1	17-Kağıt	0,2	99,8	33-Kurulum	1,5	96,1	15-Deri	0,2	98,0	18-Basım Yayın	1,0	94,0	15-Deri	0,1	98,6
19	26- Elektronik	0,2	99,3	19-Rafine Petrol	0,1	99,9	26- Elektronik	0,8	97,0	19-Rafine Petrol	0,0	98,0	15-Deri	0,9	94,9	19-Rafine Petrol	0,1	98,7
20	19-Rafine Petrol	0,1	99,4	26- Elektronik	0,0	99,9	19-Rafine Petrol	0,3	97,2	26- Elektronik	0,0	98,1	33-Kurulum	0,6	95,6	26- Elektronik	0,0	98,7
21	Dağıtılmayan	0,6	100,0	Dağıtılmayan	0,1	100,0	Dağıtılmayan	2,8	100,0	Dağıtılmayan	1,9	100,0	Dağıtılmayan	4,4	100,0	Dağıtılmayan	1,3	100,0

1.6.2.1 TR72 İmalat Sanayi Kümelenmesi

147. Bölge imalat sanayi sektörleri için “Üç Yıldız Tekniği” kullanılarak, kümelenme analizi yapılmıştır. Bölge için yapılan bu analizde ise istihdamın yanı sıra işyeri sayısı ve ciro verileri de kullanılmış ve bu verilerin her birisine göre ayrı ayrı uygulanmıştır. Analizde kullanılan ve imalat sanayinin mekânsal dağılımını yoğunlaştırmayı da içerecek şekilde verecek olan üç yıldız analizinde, yalnızca eşik değerlerini aşan sektörlerin dikkate alındığı belirtilmelidir.

148. Sektörlerin aldıkları yıldızlara göre kümelenme karakteristiklerinin isimlendirilmesinde; üç yıldız alan sektörler için “olgun kümeler”, iki yıldız alan sektörler için “potansiyel kümeler” ve tek yıldız alan sektörler için de “aday kümeler” ifadeleri kullanılmıştır (Tablo 34).

149. Bölgede herhangi bir şekilde (aday, potansiyel ya da olgun) kümelenme özelliği gösteren sektörler, kümelenme özelliği gösterdiği katsayılara göre (büyüklük, baskınlık, uzmanlaşma) Tablo 35’de verilmiştir. Tablo 35’de herhangi bir kriterde (işyeri sayısı, istihdam ya da ciro) örneğin üç yıldız alarak o kriter bazında olgun küme özelliği gösteren bir sektör, aynı kriter bazında potansiyel küme ya da aday küme kategorisinde yer almamalıdır (Örneğin; gıda sektörü işyeri sayısı kriterine göre üç yıldız aldığı için potansiyel ya da aday kümelerin işyeri sayısı kriterlerinin yer aldığı satırlarda yer almamıştır). Potansiyel ya da aday kümelerde yer alan sektörler için de geçerlidir. Bunun yanında, herhangi bir sektör üç yıldız almadığı bir kriter için iki ya da tek yıldız olarak potansiyel ya da aday küme özelliği gösterebilir (Örneğin; gıda sektörü istihdam ve ciro kriterlerinden üç yıldız almadığı için, bu kriterler için baskınlık ve uzmanlık katsayısına göre potansiyel küme statüsünde yer alabilmiştir). Herhangi bir sektör aynı anda ancak bir kriterin yer aldığı satırda yer alabilir, buna rağmen farklı kriterlerde farklı katsayılar bazında olgun küme, potansiyel küme ya da aday küme içinde yer alabilir.

Tablo 34. Bölgedeki İmalat Sanayi Alt Sektörlerinin Kümelenme Analizi (2010, %) (3)

Yıldız Sayısı		Tek Yıldız									İki Yıldız									Üç Yıldız								
Kriterler		İşyeri Sayısı			İstihdam			Ciro			İşyeri Sayısı			İstihdam			Ciro			İşyeri Sayısı			İstihdam			Ciro		
Sektörler / Katsayılar		1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
10	Gıda													15	1,1		15	1	5,4	25	1,9							
13	Tekstil					9,1											12	1,4										
14	Giyim Eşyası		8,6			7,1																						
16	Ağaç, Ağaç ürünleri											8,6	1,2															
22	Kauçuk&Plastik					5,1						7	1,3				5,3	1										
23	Mineral Ürünler			1,1		6,3			5,1																			
24	Ana Metal								8,4																			
25	Metal Eşya											17	1,1		11	1,2		8	1,5									
27	Elektrikli Teçhizat			1,3													9,6	1,7					4,8	6,7	1,6			
31	Mobilya																			3,9	14	1,4	15	28	5,2	27	26	14

Tablo 35. Bölgedeki İmalat Sanayi Sektörlerinin Kümelenmesi

	Hangi Katsayılar Göre	Hangi Kriteria Göre	Sektörler
Olgun Küme	Büyüklik, Baskınlık, Uzmanlık	İşyeri Sayısı	Gıda, Mobilya
		İstihdam	Elektrikli Teçhizat, Mobilya
		Ciro	Mobilya
Potansiyel Küme	Büyüklik ve Baskınlık	İşyeri Sayısı	
		İstihdam	
		Ciro	
	Büyüklik ve Uzmanlık	İşyeri Sayısı	
		İstihdam	
		Ciro	
	Baskınlık ve Uzmanlık	İşyeri Sayısı	Ağaç, Kauçuk&Plastik, Metal Eşya
		İstihdam	Gıda, Metal Eşya
		Ciro	Gıda, Tekstil, Kauçuk&Plastik, Metal Eşya, Elektrikli Teçhizat
Aday Küme	Büyüklik	İşyeri Sayısı	
		İstihdam	
		Ciro	
	Baskınlık	İşyeri Sayısı	Giyim Eşyası
		İstihdam	Tekstil, Giyim Eşyası, Kauçuk&Plastik, Mineral Ürünler,
		Ciro	Mineral Ürünler, Ana Metal
	Uzmanlık	İşyeri Sayısı	Mineral Ürünler, Elektrikli Teçhizat
		İstihdam	
		Ciro	

150. Bölgede farklı kriterlerde 3 sektörün üç yıldız olarak “olgun küme” özelliği taşıdığı görülmektedir (Gıda ve mobilya sektörleri işyeri sayısı açısından, elektrikli teçhizat ve mobilya sektörleri istihdam açısından ve mobilya sektörü ciro açısından).

151. Bölgede iki yıldız olarak “baskınlık ve uzmanlık” kriterlerine göre “potansiyel küme” niteliği taşıyan sektörler şöyle sıralanabilir: Ağaç, kauçuk ve plastik ürünleri ve metal eşya işyeri sayısına göre; gıda ve metal eşya istihdama göre; gıda, tekstil, kauçuk ve plastik, metal eşya ve elektrikli teçhizat sektörleri de ciro kriterine göre potansiyel küme özelliği göstermektedirler. Bölgede “büyüklik ve baskınlık” ve “büyüklik ve uzmanlık” katsayıları açısından potansiyel küme özelliği taşıyan herhangi bir sektör yoktur.

152. “Aday küme” özeliği gösteren (tek yıldız alan) sektörlerle bakıldığında, baskınlık ve uzmanlık kriterlerine göre tek yıldız aldıkları dikkat çekmektedir. Yani büyüklik kriterine göre aday küme özelliği taşıyan herhangi bir sektör bulunmamaktadır. Baskınlık kriterine göre tek yıldız olarak aday küme olan sektörler; giyim eşyası sektörü işyeri sayısına göre; tekstil, giyim eşyası, kauçuk ve plastik

ile mineral ürünler sektörleri istihdama göre; mineral ürünler ve ana metal sektörleri ciro kriterine göre tek yıldız alarak aday küme olmuşlardır. Uzmanlık kriterine göre tek yıldız alan sektörlerden mineral ürünler ve elektrikli teçhizat sektörleri de işyeri sayısı kriterine göre aday küme olmuşlardır.

153. Üç yıldız analizinde Bölgede öne çıkan elektrikli teçhizat, kauçuk ve plastik ürünleri, ana metal ve metal eşya sektörlerindeki kimi işyerlerinin özellikle nitelikli işgücü açısından potansiyel taşıyabileceği düşünülmektedir.

154. Bölgede kümelerin oluşmasının önündeki engeller arasında farkındalık ve bir araya gelme kültürü eksikliği bulunmaktadır.

1.6.2.2 Teknoloji Düzeyi

155. Sektörlerin (tarım, sanayi, hizmetler) GSYİH içindeki payları açısından bakıldığında, sanayi sektörünün payı bağlamında, Türkiye AB ülkeleri ortalamasına yakındır. Ancak teknoloji düzeyi açısından karşılaştırıldığında, Türkiye son sıralarda yer almaktadır.

156. Türkiye genelinde imalat sanayi yatırımlarında Ana Metal, Mineral Ürünler ve Gıda İçecek sektörleri ilk sıralardadır. Yatırımların yoğunlaştığı sektörlerin teknoloji düzeyleri orta-düşük ya da düşüktür. Bölge genelinde de aynı durum söz konusudur. Bölgede öne çıkan sektörler düşük teknoloji seviyesindedir. Başka bir açıdan bakılacak olursa ihraç mallarının teknoloji düzeyi ithal mallarinkinden düşüktür, bu durum da dış ticaret açığı ve dışa bağımlılık üzerinde güçlü bir etki yapmaktadır.

157. Teknoloji seviyesinin, düşük teknoloji seviyesinden sırasıyla orta-düşük, orta-ileri teknoloji seviyelerine çekilmesi gerekmektedir. Son yıllarda Türkiye yatırımlarda orta-düşük teknoloji düzeyine yönelmişken, Bölgede yatırımlar hala düşük teknoloji seviyesinde ağırlık göstermektedir.

158. İşyeri sayısı verilerine göre Türkiye ve Bölge dağılımları benzerlik göstermektedir. En çok işyeri sayısı düşük teknoloji sektörlerinde iken teknoloji düzeyi arttıkça oran azalmaktadır. Çalışanlar sayısı verilerine göre Türkiye ve Bölgede en çok istihdam düşük teknoloji sektörlerinde sağlanmaktadır. Ciro verilerine göre Türkiye’de düşük, orta-düşük ve orta-yüksek teknoloji sektörleri birbirine yakın iken Bölgede toplam cironun yarısından fazlası yalnız başına düşük teknoloji sektörlerden elde edilmektedir. Yatırım hacmi verilerine göre, Bölgede en yüksek yatırım düşük teknoloji düzeyindeki sektörlerde yapılmaktadır. Türkiye de ise en çok yatırım orta-düşük sektörlerde yapılmaktadır (Tablo 36) (

159. Tablo 37).

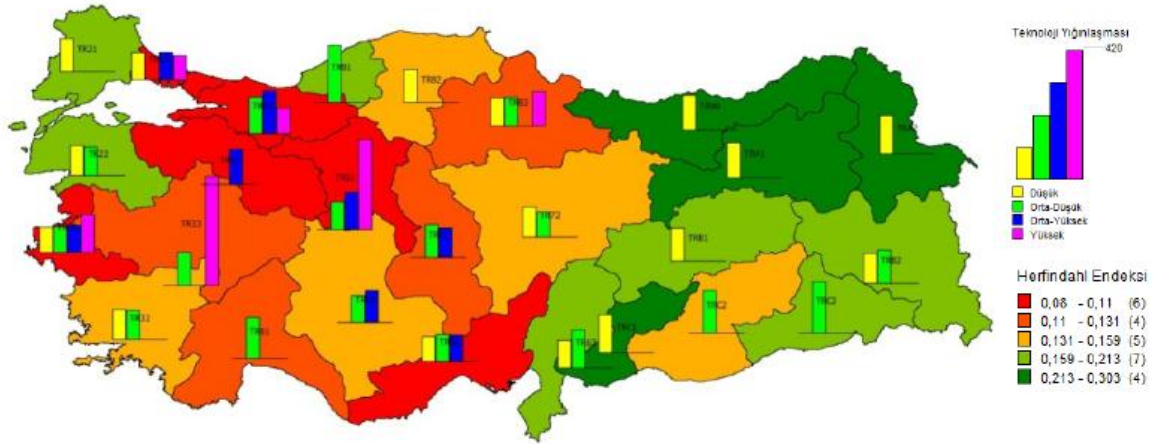
Tablo 36. Bölgede Teknoloji Düzeylerine Göre İmalat Sanayi Dağılımları (3) (43)

TÜRKİYE	İşyeri Sayısı	Çalışanlar Sayısı	Maaş ve Ücretler	Ciro	Yatırımlar
Düşük Teknolojili Sektörler	62.5	54.1	41.9	37.3	28.0
Orta-Düşük Teknolojili Sektörler	25.0	23.4	24.8	34.2	40.8
Orta-Yüksek Teknolojili Sektörler	12.4	21.7	31.9	27.0	30.5

Yüksek Teknolojili Sektörler	0.1	0.7	1.4	1.3	0.7

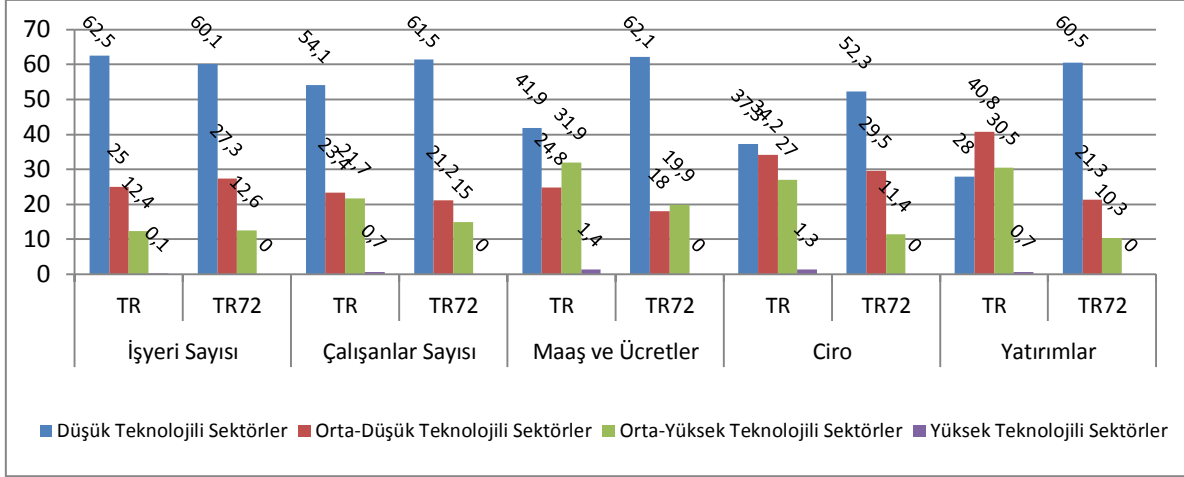
Tablo 37. Bölgede Teknoloji Düzeylerine Göre İmalat Sanayi Dağılımları (3) (43)

TR72-Kayseri, Sivas, Yozgat	İşyeri Sayısı	Çalışanlar Sayısı	Maaş ve Ücretler	Ciro	Yatırımlar
Düşük Teknolojili Sektörler	60.1	61.5	62.1	52.3	60.5
Orta-Düşük Teknolojili Sektörler	27.3	21.2	18.0	29.5	21.3
Orta-Yüksek Teknolojili Sektörler	12.6	15.0	19.9	11.4	10.3
Yüksek Teknolojili Sektörler	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

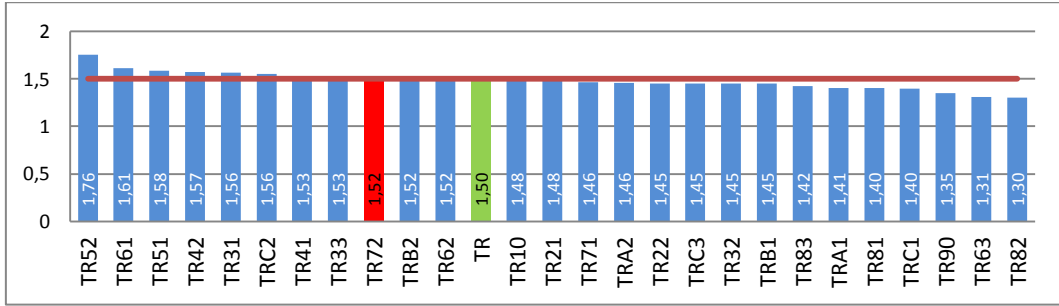
Şekil 42. Düzey2 Bölgeleri İmalat Sanayinin Teknoloji Yoğunlaşmaları (23)

160. Bölgenin teknoloji düzeyini yükseltmek için, mevcut olan düşük teknoloji emek yoğun üretimden yüksek teknoloji üretim tekniklerinin yoğun olarak kullanıldığı katma değer daha yüksek oranlarda oluşturulduğu yeni yatırımlar teşvik edilmelidir. İşletme sahiplerinin farkındalığı olmasına karşın bu yatırımlarda çekinceli davranmaktadırlar. Sermaye sahipleri bir araya getirilerek devlet desteği ile yüksek teknolojinin kullanıldığı daha fazla katma değer oluşturulduğu sektörlere yatırımları teşvik edilmelidir.

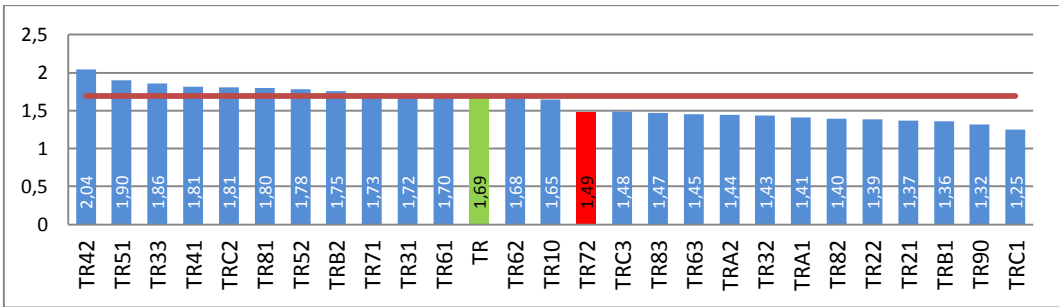

Şekil 43. Türkiye'nin ve Bölgenin Teknoloji Düzeyi (53)

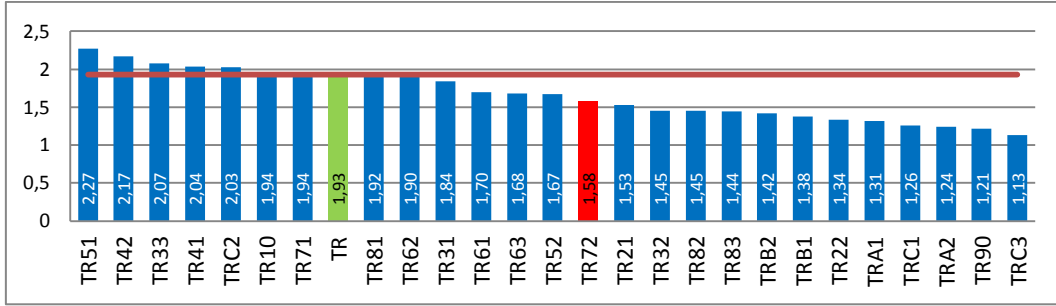
161. Bölgede teknoloji düzeyi Türkiye ortalamasına göre daha düşüktür. Yatırımlarında büyük oranda düşük teknoloji düzeyindeki sektörlerde yapıldığı düşünüldüğünde teknoloji düzeyi olarak ilerleyen yıllarda Bölge teknoloji seviyesi ile Türkiye teknoloji seviyesi arasında farkın açılması beklenmektedir (Şekil 43) (3) (43).

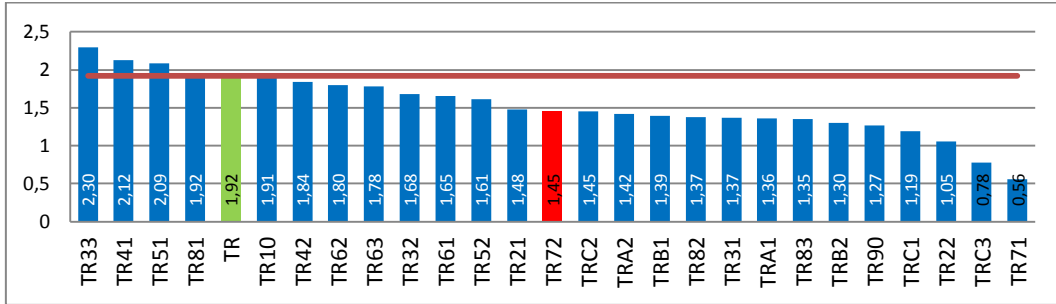
Şekil 44. Düzey2 Bölgeleri İşyeri Sayısına Göre Teknoloji Katsayısı (3) (43)

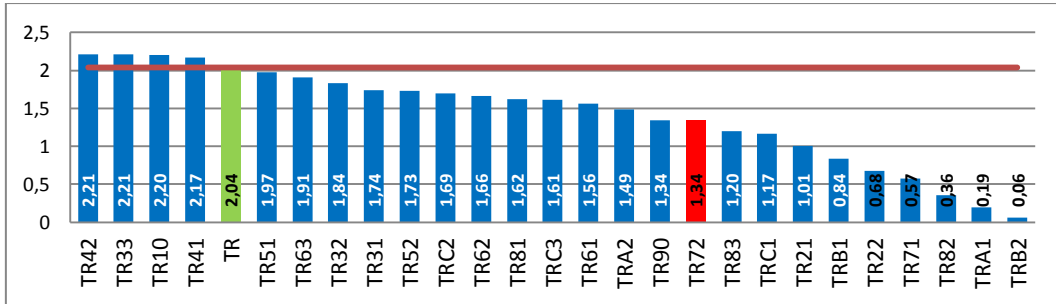
Şekil 45. Düzey2 Bölgeleri İstihdama Göre Teknoloji Katsayısı (3) (43)

Şekil 46. Düzey2 Bölgeleri Ücretlere Göre Teknoloji Katsayısı (3) (43)

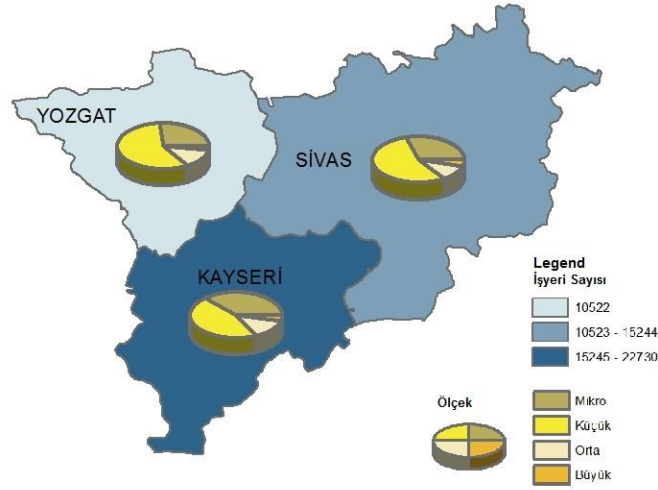
Şekil 47. Düzey2 Bölgeleri Ciroya Göre Teknoloji Katsayısı (3) (43)

Şekil 48. Düzey2 Bölgeleri Yatırımlara Göre Teknoloji Katsayısı (3) (43)

1.6.2.3 Ölçek

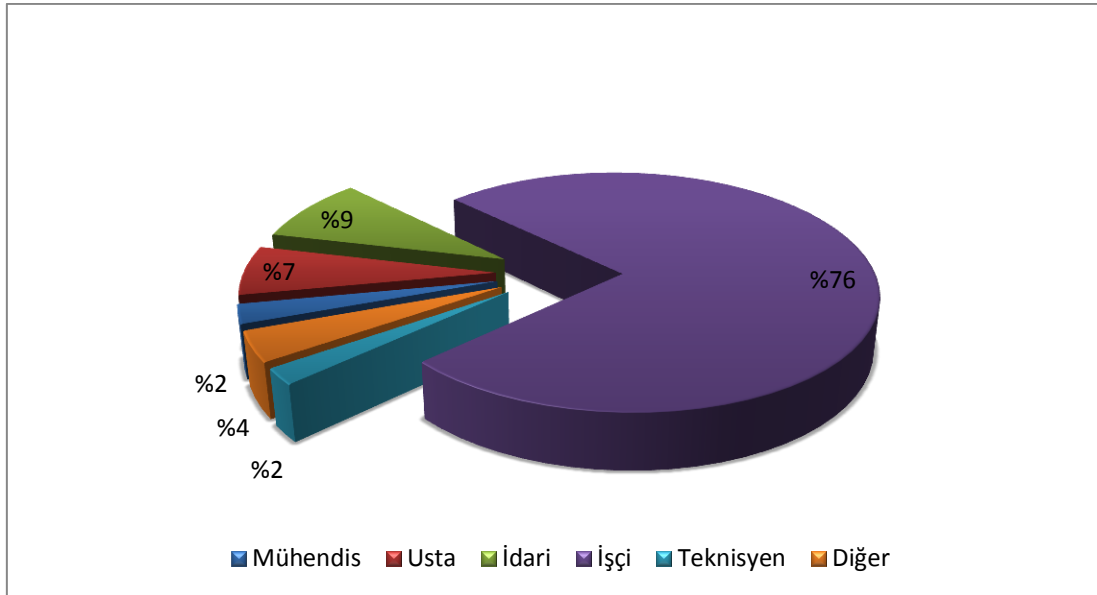
162. Bölgedeki firmaların ortalama %97'si KOBİ vasfındadır. KOBİ'lerde yaşanan sorunlar Bölgedeki işletmelerde de mevcuttur. Özellikle firmaların çoğunun yönetsel olarak profesyonelleşememesi ve üretimlerinin emek yoğun üretim olmasından dolayı KOBİ sınırını aşamayan işletmeler mevcuttur.

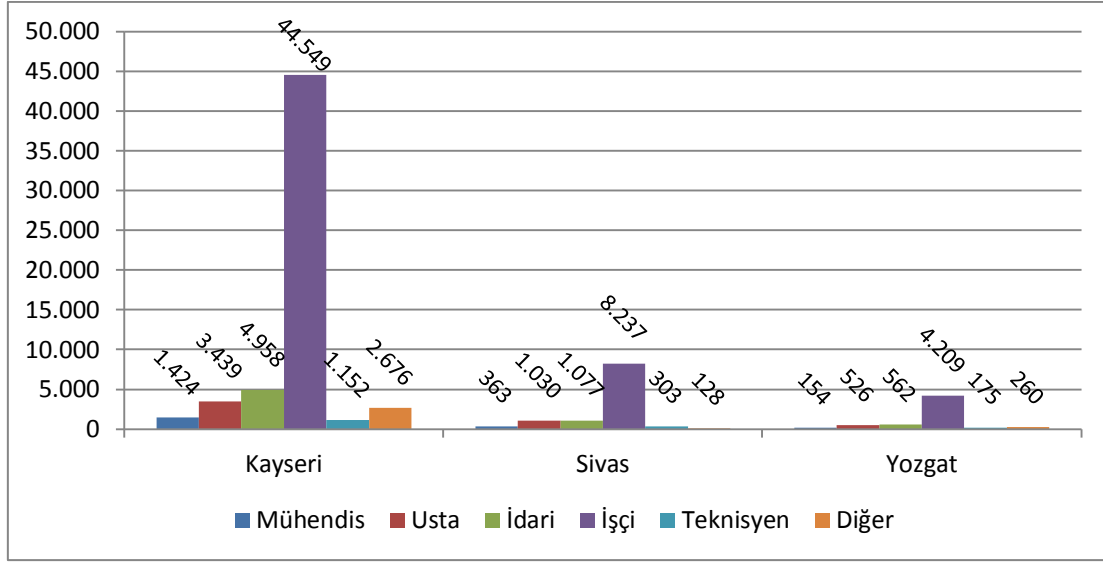
Şekil 49. Bölgede İşyeri Sayıları ve Ölçek Durumları (21)

1.6.2.4 İstihdam Durumu

163. Bölgedeki sanayisi en gelişmiş il olan Kayseri’de daha fazla istihdam sağlanmaktadır. Kayseri ilini yine gelişmişlik ile orantılı olarak Sivas ve Yozgat illeri izlemektedir (Şekil 50) (54).

Şekil 50. Bölgedeki Çalışanların Dağılımı (%) (54)

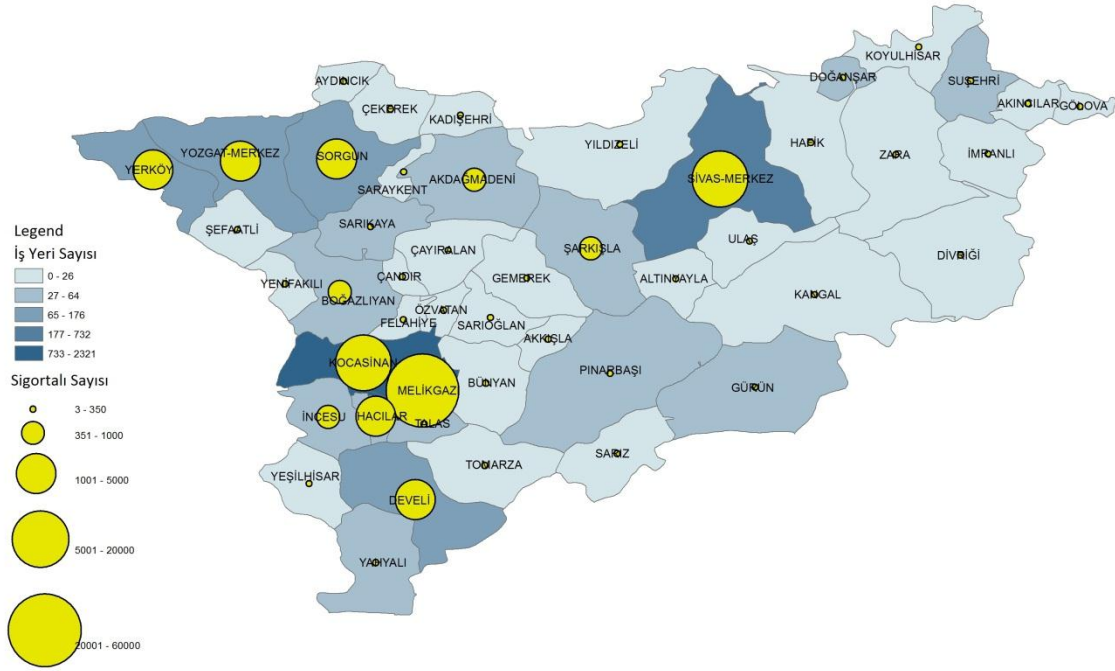

Şekil 51. Bölge İllerinde Çalışan Dağılımı (54)

164. Çalışan profilleri incelendiğinde ise mühendis oranı en yüksek il Sivas ilidir. Sivas ilini sırasıyla Kayseri ve Yozgat illeri takip etmektedir. Genel olarak düşünüldüğünde sanayi yapısı her üç ilde de birbirine benzerdir. Bu dağılım göstermektedir ki Bölgede hâkim olan sektörler %85 oranında işçiye ihtiyaç duyan düşük teknoloji sektörleridir.

Tablo 38. Kayseri’de En Fazla İstihdam Sağlayan Sektörler (21)

KAYSERİ	
Sektör	Oran
Mobilya İmalatı	%44
Tekstil Ürünleri İmalatı	%22
SİVAS	
Sektör	Oran
Giyim Eşyası İmalatı, Kürkün İşlenmesi ve Boyanması	%15
Kauçuk ve Plastik Ürünler İmalatı	%14
YOZGAT	
Sektör	Oran
Gıda Ürünleri İmalatı	%28
Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	%20
Giyim Eşyası İmalatı, Kürkün İşlenmesi ve Boyanması	%10

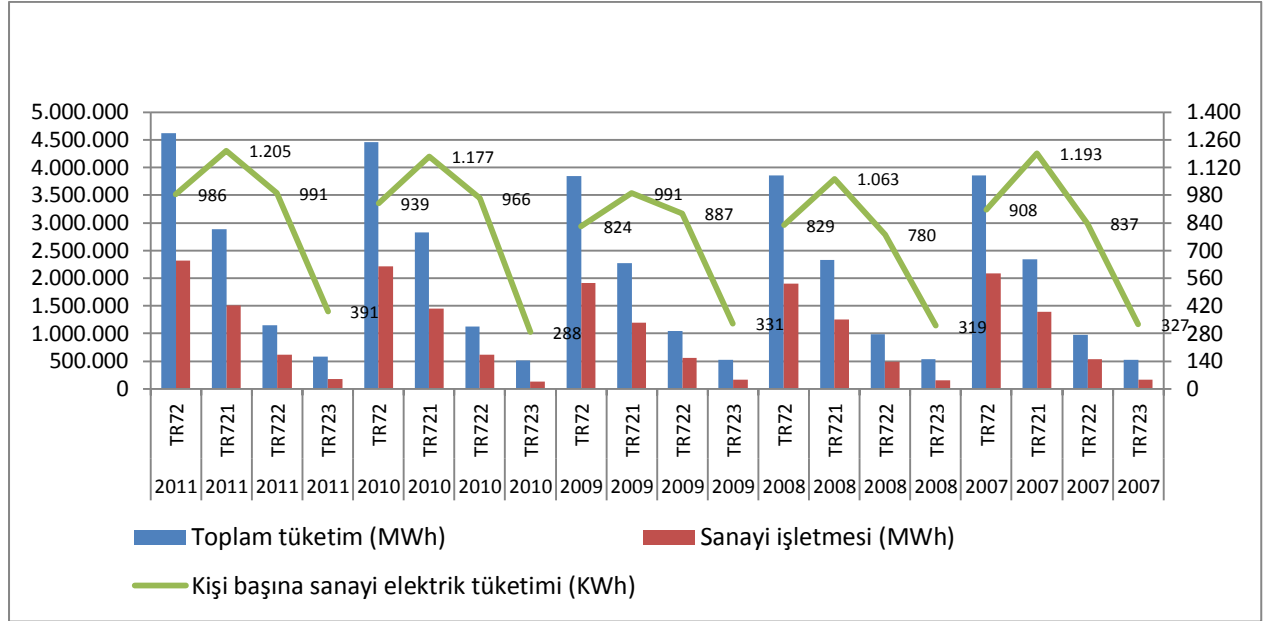
Şekil 52. Bölgedeki işyeri ve Sigortalı Sayıları (55)

165. Bölgede, işyeri ve sigortalılar merkez ilçelerde yoğunlaşmaktadır (Şekil 52). Yozgat ili Yerköy ve Sorgun ilçelerinde de merkez ilçeye benzer bir yoğunlaşma mevcuttur. Bölgede en fazla işyeri sayısı ve sigortalı sayısı olan ilçe, Kayseri OSB'nin de sınırları içerisinde bulunduğu Melikgazi ilçesidir.

1.6.2.5 Elektrik Tüketimi

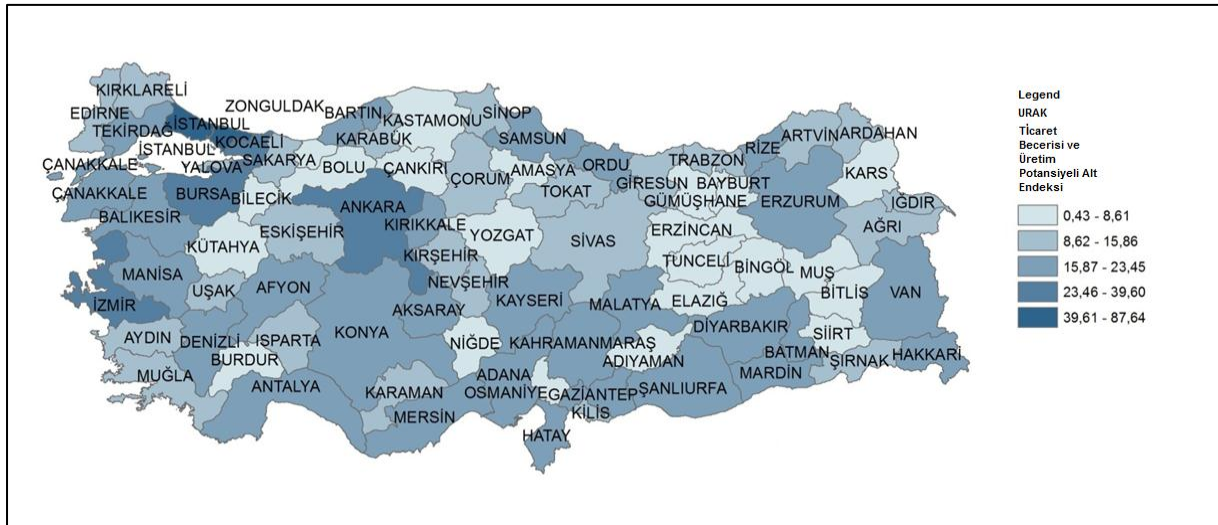
166. Bölgedeki sanayi elektrik tüketimleri incelendiğinde en yüksek tüketimin Kayseri ilinde olduğu görülmektedir. Diğer illere göre daha gelişmiş durumda bir sanayisi bulunan Kayseri ilinde kişi başına düşen sanayi elektrik tüketimi 2011 yılı verilerine göre 1.205 kWh ile Bölge ortalamasının üzerindedir. Aynı yıl verilerine göre 991 kWh ile Sivas ili de 986 kWh olan Bölgedeki ortalama kişi başına sanayi elektrik tüketiminin biraz üzerindedir. Yozgat ili ise Bölgede sanayisi en az gelişmiş il olarak 391 kWh kişi başına sanayi elektriği tüketimi ile Bölgede kişi başına sanayi elektrik tüketiminin en az olduğu ildir.

167. Bölgedeki en önemli sorun Türkiye'nin imalat sanayi sektöründe uluslararası rekabet gücünü düşüren en önemli sorun olan yüksek enerji maliyetleri sorunudur. Bu soruna çözüm alternatif enerji kaynaklarına yönelmek olacaktır. İşletmeler alternatif enerji kaynaklarını kullanarak üretim yapma konusunda bilinçlendirilmeli ve teşvik edilmelidir.

Şekil 53. Bölgenin Elektrik Tüketimleri (3)

1.6.2.6 Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli

Şekil 54. Düzey2 Bölgeleri Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt Endeksi (2009-2010) (56)

168. Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurulu (URAK) tarafından yayınlanan İller Arası Rekabetçilik Endeksi'ne (2009-2010) göre, Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt Endeksinde İstanbul ve Kocaeli illeri öne çıkmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi ise bu alt endeksin en düşük olduğu bölgedir (Şekil 54) (56). Rapora göre, Kayseri 3. grupta, Sivas 2. grupta ve Yozgat ise 5. grupta yer almaktadır. Kayseri Sivas ve Yozgat illerinden daha rekabetçi iken Sivas Yozgat ilinden daha rekabetçidir.

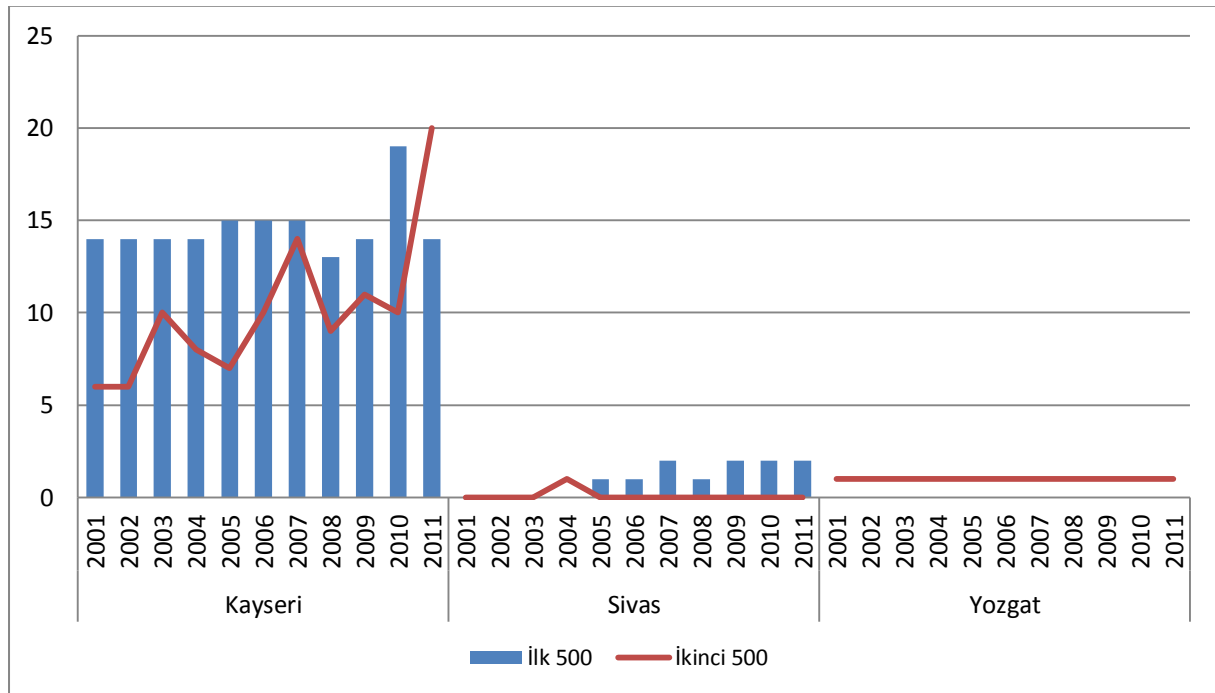
Tablo 39. Bölge İlleri URAK Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt Endeksi (56)

	Kayseri		Sivas		Yozgat	
	Sıra	Endeks Değeri	Sıra	Endeks Değeri	Sıra	Endeks Değeri
2009-2010	14	19,27	47	14,2	67	5,68
2008-2009	28	16,86	14	19,33	74	4,75
2007-2008	14	18,8	44	14,43	70	5,81

169. Bölge illerinde 2008 yılında küresel çapta yaşanan ekonomik krizin etkisiyle 2008-2009 yıllarında “Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt Endeksi”nde diğer yıllara göre hızlı düşüş ve yükselişler yaşanmıştır. Genel olarak bakıldığında rekabetçi iller arasında Kayseri ili ilk 15’de, Sivas ili ilk 45’de ve Yozgat ili ise ilk 70 il arasındadır (Tablo 39) (56).

1.6.2.7 Bölgedeki Büyük Sanayi Kuruluşları

170. İstanbul Sanayi Odası (İSO) tarafından her yıl yayınlanan “Türkiye’nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu” ve “Türkiye’nin İkinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu” raporlarının sonuçlarına 2001-2011 yılları arasında Bölgeden toplam 15-20 kuruluş Türkiye genelinde ilk 500 kuruluş arasına girmektedir. Aynı dönemde ikinci 500 sanayi kuruluşu arasına ise Bölgede toplam 10 ila 20 arasında kuruluş girmeyi başarmıştır. Bu kuruluşlar Bölgede çoğunlukla Kayseri ilinde yoğunlaşmıştır (13).

Şekil 55. Bölgedeki İlk ve İkinci 500 Sanayi Kuruluşu Dağılımı (13)

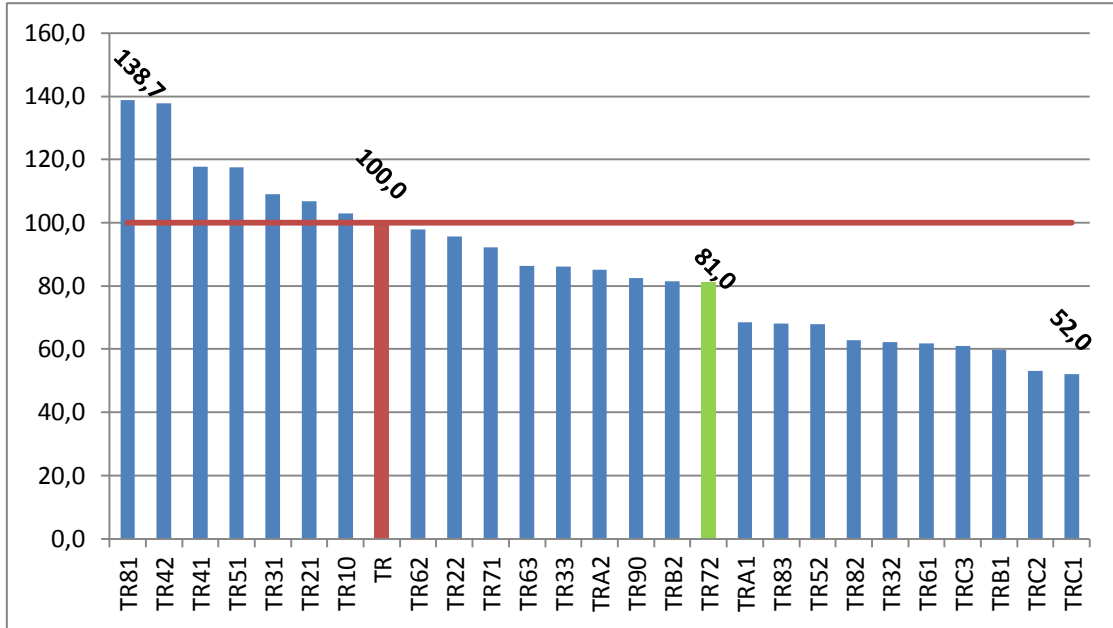
171. 2010 yılında Kayseri ilinden, Türkiye Genelinde ikinci 500 büyük kuruluş arasına giren kuruluşu sayısında önemli bir artış görülmüştür. 19 firma ile Türkiye genelinde İstanbul, Ankara ve İzmir illerinden sonra en çok firma Kayseri’den ikinci 500 büyük kuruluş arasına girmiştir. 2011 yılında

ise Kayseri firmalarından ikinci 500'e giren işletme sayısı artış göstermiş ancak ilk 500 firma arasında giren firma sayısında bir azalma gerçekleşmiştir. Sivas' ta ise 2004 yılında bir firma ikinci 500 firma arasına girerken bu firma 2005 yılında ilk 500 firma arasına yükselmiştir. 2007 yılından 2011 yılına kadar ise madencilik sektöründen iki firma ilk 500 e girmektedir. Yozgat ilinde ise 2011 ve 2011 yılları arasında bir firma ikinci 500 firma arasında yer almaktadır (Şekil 55) (13).

1.6.2.8 Bölgede İmalat Sanayi Analizleri

1.6.2.8.1 İmalat Sanayi Ortalama Ücret Endeksi

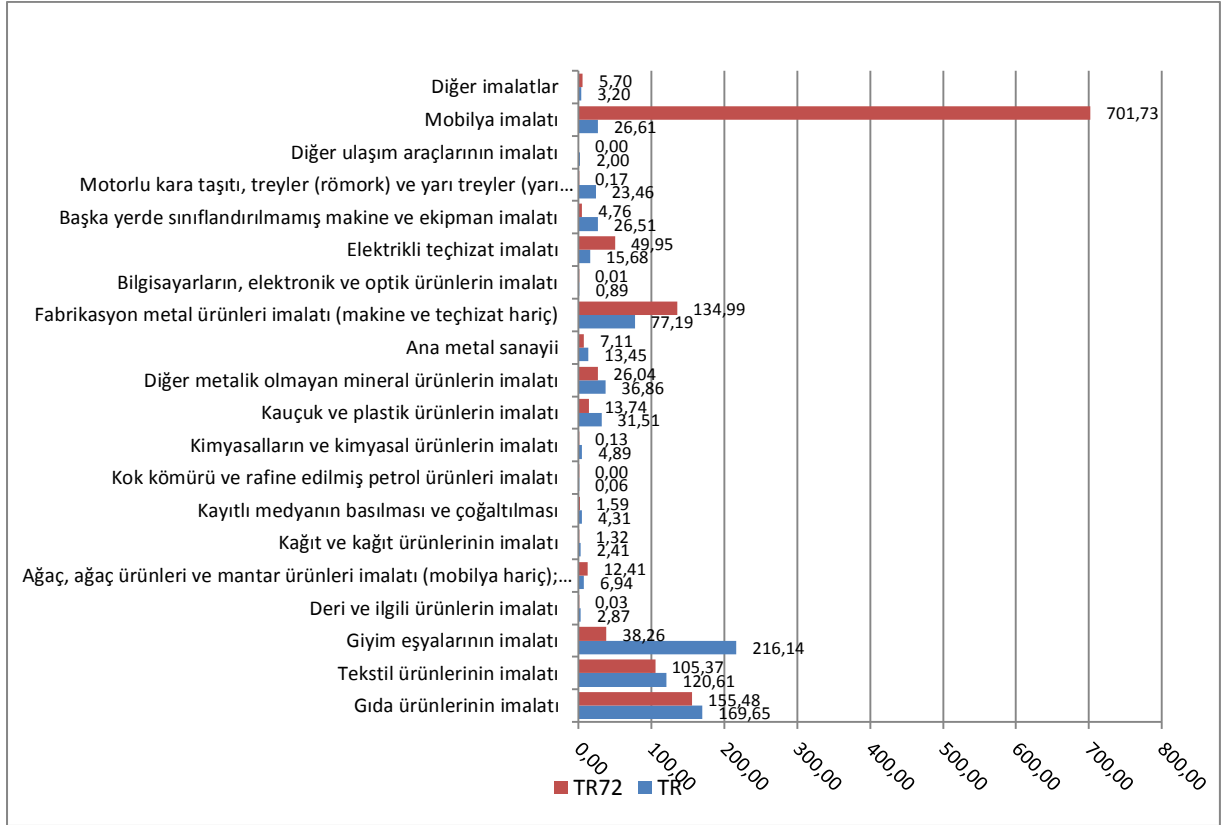
172. İmalat sanayi sektörü ortalama ücret endeksini 100 olarak kabul edildiğinde, Bölge ortalama ücret endeksi 81 değerini almaktadır. Bu değer ile Bölge, Türkiye ortalaması altında kalırken düzey2 bölgeleri arasında 16. sıradadır. Türkiye'de imalat sanayi ortalama ücret endeksi en yüksek bölge 138,7 endeks değeri ile TR81 Bölgesi iken ortalama ücret endeksi en düşük bölge 52,0 endeks değeri ile TRC1 Bölgesidir (Şekil 56) (3).

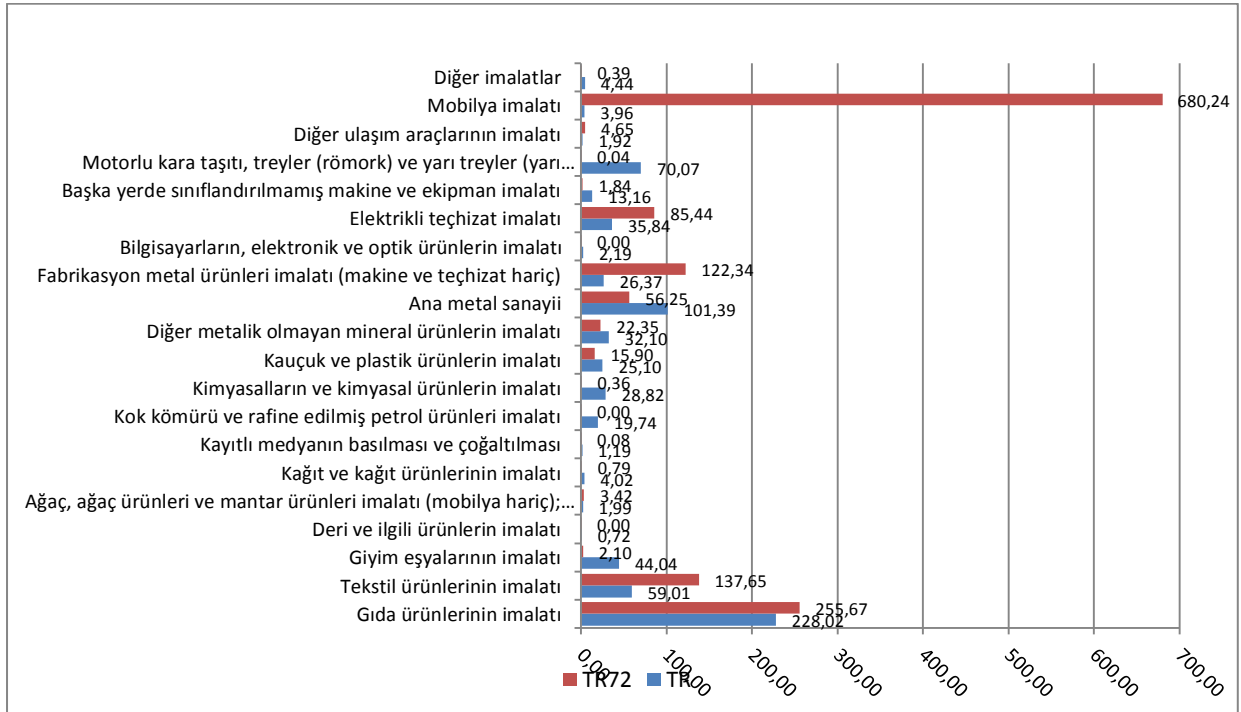
Şekil 56. Türkiye İmalat Sanayi Ortalama Ücreti 100 İken Bölge Ücretleri (3)

1.6.2.8.2 Herfindahl-Hirschman Endeksi

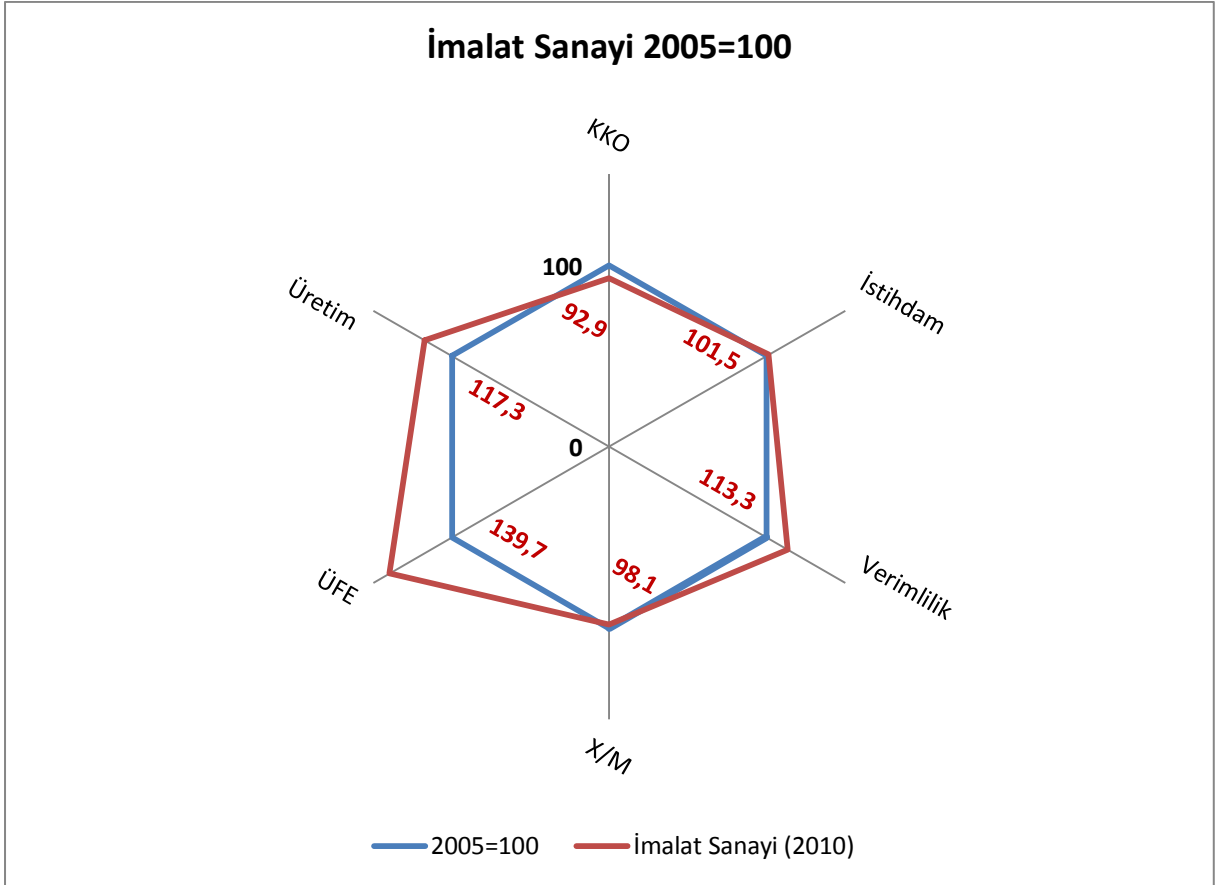
173. Şekil 57 ve Şekil 58'da sektörlere ait istihdam ve ciro verileri üzerinden İmalat Sanayi Sektörüne ait HHI Endeksleri gösterilmiştir. Her iki grafikte de mobilya imalatı, fabrikasyon metal ürünlerin imalatı (makine ve teçhizat hariç) ve elektrikli teçhizat imalatı sektörleri herfindahl-hirschman endeksine göre öne çıkan sektörlerdir. Ciro verilerine göre bu üç sektöre ek olarak tekstil ürünlerinin imalatı ve gıda ürünlerinin imalatı sektörleri de Bölgede öne çıkan sektörler arasındadır.

Şekil 57. Türkiye ve Bölgedeki İmalat Sanayi HHI - İstihdam 2008 HHI Değerleri (3)

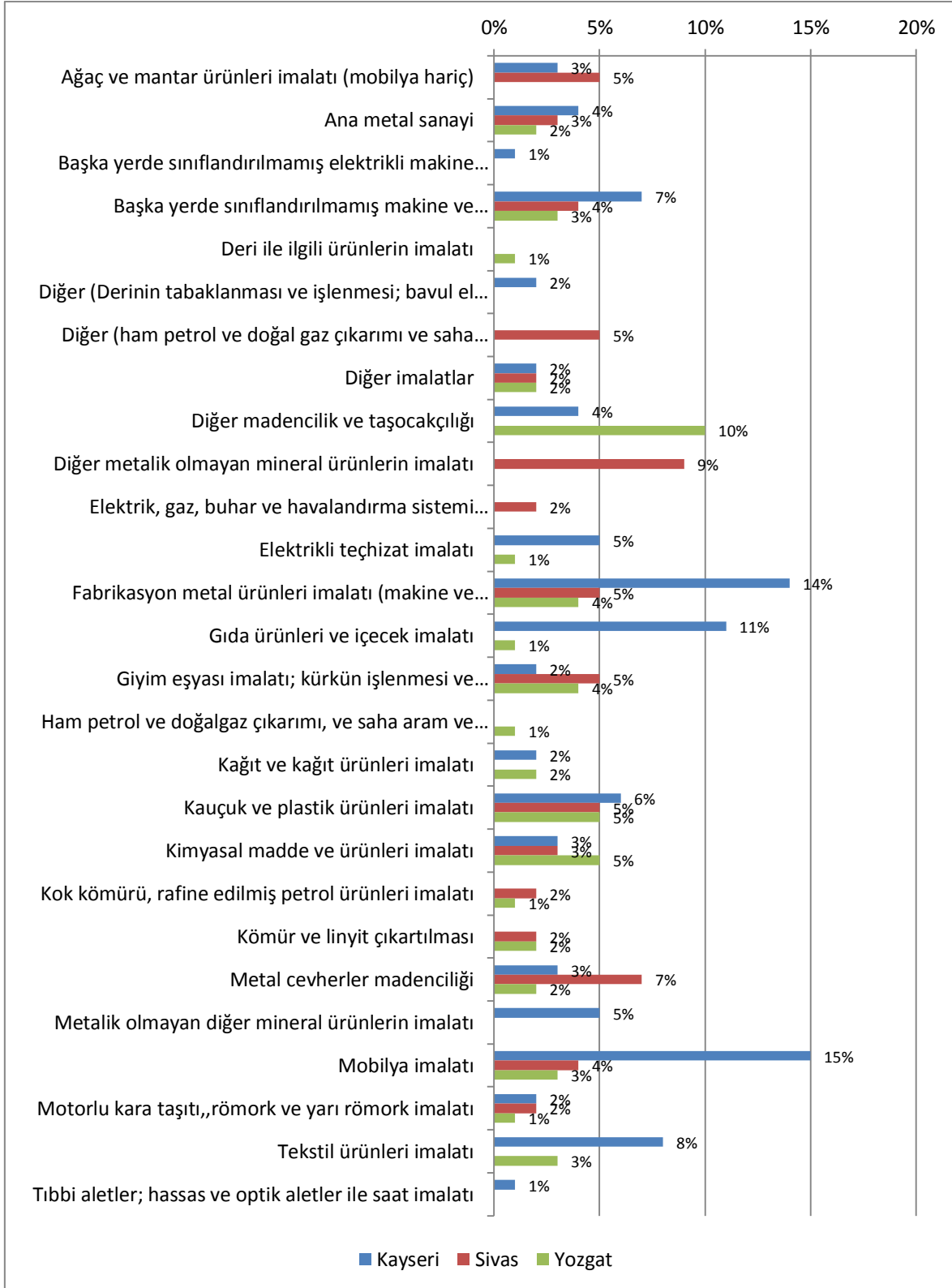
Şekil 58. Türkiye ve Bölgedeki İmalat Sanayi HHI - Ciro 2008 HHI Değerleri (3)

Şekil 60. Türkiye İmalat Sanayi Sektör Performansı (3)

1.6.2.9 Öne Çıkan Sektörler

176. Bölgede öne çıkan sektörler Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı verileri, TÜİK İş İstatistikleri verileri ve bu veriler ışığında yapılan üç yıldız analizine göre; Kayseri’de Mobilya İmalatı, Fabrikasyon Metal Eşya İmalatı ve Elektrikli Ev Aletlerinin İmalatı, Sivas’ta Diğer Metalik Olmayan Ürünlerin İmalatı, Yozgat’ta ise Tekstil ve Diğer Madencilik ve Taşocaklığı Sektörleri olarak belirlenmiştir. Alt bölümlerde bu sektörler daha detaylı olarak incelenecektir.

Şekil 61. Bölgede İşyeri Sayısı Bakımından Öne Çıkan Sektörler (3)

1.6.3 Stratejik Sektörler¹¹

177. “TR72 Bölgesi 2010-2013 Dönemi Bölge Planı”nda da stratejik konumda oldukları belirtilen Enerji Ekipmanları İmalatı, Gıda Sanayi, Savunma Sanayi, Tıbbi Cihazlar Sektörü yüksek katma değerli sektörler olup, Bölgede geliştirilebilmesi için uygun ortama sahiptirler.

178. Bölgede sektörel çeşitlilik riskli düzeyde olup, Bölge birkaç sektöre kilitlenmiştir. Sektörlerin istihdam, ciro, işyeri sayısı, çalışan sayısı gibi kriterlerde yoğunlaşma göstermesi sektörel uzmanlaşmanın ileri bir safhada olduğunu gösterirken, belli başlı birkaç sektörün ön plana çıkması ise ilgili sektörlerde yaşanabilecek herhangi bir darboğazda imalat sanayinden elde edilen katma değer azalmasına neden olabilir. Bu nedenle sektörel çeşitlenmeye gidilmesi gerekmektedir. Stratejik sektörlerin geliştirilmesi ile bu kilitlenmenin önüne geçilip, sanayiden elde edilecek katma değer arttırılabileceği gibi, aynı zamanda yüksek teknolojiye sahip bu sektörlerin geliştirilmesi ile Bölgenin teknoloji seviyesi de artacaktır.

179. Bölgede öne çıkan ve görece gelişmiş olan Elektrikli Teçhizat İmalatı, Ana Metal Sanayi, Metal Eşya Sanayi, Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat İmalatı, Mobilya İmalatı, sektörlerindeki kimi işyerlerinin Enerji Ekipmanları İmalatı, Savunma ve Havacılık Sanayii, Tıbbi Cihazlar sektörlerine dönük faaliyetlerde kullanılan makine ve ekipman ile nitelikli işgücü açısından potansiyel taşıyabileceği düşünülmektedir. Sektörün gelişimi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması bu sanayi kollarının gelişmişlik durumu ile de yakından ilgili olup, Bölgenin sanayi yapısı göz önüne alındığında ileri teknoloji bu 3 sektörün Bölgede gelişmeye açık ve potansiyelinin yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca, Bölgedeki OSB’ler, üniversiteler sektörlerin gelişimi için önemli avantajlardır.

180. Enerji, ülkelerin kalkınmasında önemli faktörlerden biri olup, enerji kaynaklarını etkin ve ucuz kullanabilen ülkeler rekabet üstünlüğe sahiptirler. Türkiye, enerji talep artışının en hızlı gerçekleştiği ülkelerden birisi olup, yapılan projeksiyonlar, enerji talebinin hızla artacağını göstermektedir. Türkiye, özellikle yenilenebilir enerji kaynakları açısından çok büyük potansiyele sahip olmakla birlikte, enerji ve enerji ekipmanları açısından dışa bağımlı bir konumdadır. Dışarıya bağımlılığı azaltacak enerji kaynaklarının değerlendirilmesinin yanı sıra aynı zamanda ihtiyaç duyulacak tesislerin kurulmasında kullanılacak makine, teçhizat ile mühendislik faaliyetlerinin geliştirilmesi de önem kazanmaktadır. EPDK analizlerine göre; Türkiye’de 2010-2023 döneminde yapılacak enerji yatırımlarının toplamının 120-130 milyar ABD doları, 2030 yılına kadar ise 225-280 milyar ABD doları olacağı tahmin edilmektedir.

181. Gıda sektörü gelişmekte olan ülkelerin imalat sanayinde önemli bir pay alırken, gelişmiş ülkelerdeki katma değer payı önemli ölçüde aşmıştır. Gıda sanayinde, gıda ve içecek sektörü, dünya ticaretinde öne çıkan en temel sektörlerden biri olup, artan dünya nüfusu ve gelir düzeyine paralel pazar büyüklüğü de hızla artmaktadır. Gıdaya olan ihtiyacın sürekli olarak artması sektörün büyümesi ve stratejik bir konuma gelmesine sebep olmaktadır. Bölge işlenebilir geniş tarım arazileri ve meraları

¹¹ Bu bölüm ORAN ve Kalkınma Bankası işbirliğiyle hazırlanan “Enerji Ekipmanları İmalatı Sektör Analizi”, “Gıda Ürünleri İmalatı Sektör Analizi”, “Savunma ve Havacılık Sanayii Sektör Analizi”, “Tıbbi Cihazlar Sektör Analizi” raporundan hazırlanmıştır. Lütfen kaynaklar ve alıntılar için raporların orijinaline başvurunuz.

ile gıda sanayinin gelişmesi için çok önemli bir potansiyele sahiptir. Bu nedenle Bölgede et ve et ürünleri, süt ve süt ürünleri, un ve unlu mamuller, meyve ve sebze ürünleri, tahıl ve bakliyat ürünleri, şeker sanayileri geliştirilmesi gerekli alt sektörlerdendir.

182. Ülkelerin bilgi temelli refah toplumu olma yolundaki en önemli unsurlardan biri de, bilim ve teknolojiye ulaştıkları seviye olup, bu açıdan en yüksek katkıyı sağlayabilecek olanlar arasında yüksek teknoloji Savunma Sanayi sektörü de bulunmaktadır. Bölgede geçmişte kurulmuş olan uçak fabrikası ve halen faaliyetlerine devam eden Hava İkmal Bakım Merkezi, 1009. Ordu Donatım Ana Tamir Fabrikası, Askeri Havaalanı ve Aspilsan gibi askeri tesislerden dolayı, Bölgede savunma sanayisi için gerekli insan kaynakları, bilgi ve tecrübe birikiminin mevcut olduğu söylenebilir. Bölgedeki güçlü sanayi altyapısı da Savunma Sanayinin geliştirilmesi için fırsat sunmaktadır.

183. Sağlık sektörü içinde yer alan Tıbbi Cihaz Ürünlerinin üretimi dünyada hızla gelişen dinamik bir sektördür. Sektör yenilikçiliğe açık olup diğer disiplinlerden kaynaklanan teknolojik gelişmeler hızlı bir şekilde bu sektörde uygulanma alanı bulabilmektedir. Tıbbi cihaz ürünleri üretiminde Bölge illerinin payı yüksek olmasa da özellikle Bölgenin sanayi yapısı göz önünde bulundurulduğunda, sektörün Bölgede gelişmeye açık ve potansiyelinin olduğu söylenebilir. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) kayıtlarına göre Bölgede sektöre yönelik faaliyet gösteren firmalar ağırlıklı olarak; Protez dişler, plastikten olmayanlar, mobilyalar ve bunların parçaları, metal mobilyalardır. Ayrıca, Tıbbi Cihazlar sektöründe üretilen birçok ürünün teknolojisi bilinmekte olup tek kullanımlık tıbbi sarf malzemelerinin üretimi, bazı minimal tanı ve tedavi cihazları geliştirilmesi ve kullanımı ile Bölgenin ön plana çıkabileceği söylenebilir.

1.6.3.1 Enerji Ekipmanları İmalatı¹²

184. Enerji ekipmanları sektöründe Bölge dış ticarete rekabet gücüne sahip olup, pozitif bir eğilim taşımaktadır. Bölge illerinden en yüksek rekabet gücüne sektörde Bölge ihracatının %95'ini gerçekleştiren Kayseri ili sahip olmakla birlikte, Bölge illerinin tamamının rekabet gücüne sahip olduğu söylenebilir.

185. Bölge enerji ekipmanları sektörü ihracatı, 2002-2012 dönemini kapsayan 10 yıllık süre içerisinde, 3,4 kat, Türkiye geneli enerji ekipmanları alt sektörleri ihracatı ise 4,6 kat artış göstermiştir. Bölge genelinden yapılan sektör ürünleri ihracatının Türkiye içindeki payı incelendiğinde, 2002 yılında % 3,7 olan payın, 2012'de %3,6 düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir.¹³

186. Bölge Enerji Ekipmanları sektörü ithalatında, son 10 yıllık dönemde bazı yıllar düşüş gösterse de yıllık ortalama %24,8 oranında artış göstermiştir. Bölgeden yapılan enerji ekipmanları ithalatında

¹² Bu bölüm ORAN ve Kalkınma Bankası işbirliğiyle hazırlanan "Enerji Ekipmanları İmalatı Sektör Analizi" (2013) raporundan hazırlanmıştır. Lütfen kaynaklar ve alıntılar için raporun orijinaline başvurunuz.

¹³ İhracatın direkt enerji ekipmanları olarak gerçekleştiğini söylemek doğru olmayacaktır. Örneğin, ihracatın büyük kalemlerinden olan demir-çelik sektörü, demir-çelik dışındaki ana metal sanayi ve başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya sektörlerinin ürünlerinin ne kadarının enerji ekipmanlarından oluştuğu ölçülememektedir.

da Kayseri ili ön planda olup, 2012 yılı itibarıyla Bölge genelinde gerçekleşen sektör ithalatının % 99'u Kayseri'ye aittir.

187. Bölge genelinde enerji ekipmanları imalatı sektöründe yapılan ithalat yıllar itibarıyla yüksek bir artış göstermesine rağmen, sektörün ülke genelinde toplam ithalat içindeki payı hâlâ çok düşük seviyede bulunmaktadır. 2002 yılı itibarıyla Bölge ithalatının toplam ithalat içerisindeki %1,3 olan payı 2012'de % 1,9 olarak gerçekleşmiştir.

188. Enerji ekipmanları imalatı gerçekleştirebilecek sektörlerin 19 alt kaleminden 7'sinde Bölgenin dış ticarete rekabet gücünün olduğu söylenebilir. Bu kalemler; "Metal Yapı Malzemeleri", "Tank Sarnıç Ve Metal Muhafazalar", "Buhar Kazanı (Merkezi Kalorifer Kazanları Hariç)", "Başka Yerde Sınıflandırılmamış Metal Eşya", "Mil Yatağı", "Dişli, Dişli Takımı Ve Tahrik Tertibatı", "Diğer Genel Amaçlı Makineler", "İzole Edilmiş Tel Ve Kablolar"dan oluşmaktadır.

189. Kayseri ilinin 2002-2012 dönemi itibarıyla bu kalemlerden sadece "Mil Yatağı, Dişli, Dişli Takımı ve Tahrik Tertibatı" kaleminde rekabet gücü bulunmamakta olup, diğer tüm kalemlerde Bölgedeki lokomotif il konumundadır.

190. Enerji Ekipmanları sektörü farklı disiplinlerde ve direkt sektörle ilgili olan mühendislik hizmetlerine ihtiyaç duymaktadır. Ar-Ge ve yenilikçilik ürünlerinin geliştirilmesinde ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında özellikle üniversite, yüksek lisans ve doktora mezunlarının en büyük katkısı yaptığı dikkate alındığında, Bölgede üniversite eğitiminin yaygınlaştırılması büyük önem arz etmektedir.

191. Enerji Ekipmanları imalatını gerçekleştirebilecek alt sektörler, desteklenmeyen yatırım konuları arasında yer almamaktadır. Bölgede sektörde yatırım teşvik belgesi almış yatırım projelerinin sayısı az olup, Türkiye geneli içinde payı oldukça düşük düzeydedir. Bölgede enerji sektörü kapsamında teşvik belgesi almış yatırım projesi sayısı, 2005-2012 dönemi itibarıyla toplam 37 adet olup, ülke genelindeki belge sayısının % 3,5'ini, sabit yatırım tutarının ise % 1,8'ini oluşturmaktadır. Aynı dönemde ülke genelinde yatırım teşvik belgesi almış proje başına ortalama 61,8 milyon TL sabit sermaye yatırımı öngörülürken, Bölgede bu rakam 31,6 milyon TL olarak öngörülmektedir.

1.6.3.2 Gıda Sanayi¹⁴

192. Gıda ürünlerinin imalatı, NACE REV. 2 sınıflandırmasına göre üçlü düzeyde 9 alt sektör, dörtlü düzeyde ise 25 alt sektörden oluşmaktadır (EK 7). Bölgedeki imalat sanayi alt sektörlerinin büyüklüğü açısından gıda sektörü, işyeri sayısına göre ilk sıradadır. Bölge gıda sektörü, ülke gıda sektörü işyeri sayısının %5,4'ünü, istihdamın %3,3'ünü, cironun %2,0'sini ve sabit sermaye yatırımlarının da % 2,6'sını oluşturmaktadır. Bölgedeki gıda sektörü temsilcilerinin işyeri sayısındaki büyük paylarına rağmen sektör, genelde küçük ölçekli tesislerden oluşmaktadır. Bölge ve Türkiye genelinde işyeri sayısı, istihdam, ciro ve sabit sermaye kriterleri açısından diğer sektörler arasında % 10'un üzerinde pay alan tek sektördür (sektörel yoğunlaşma). Ancak, sektör, Bölgede işyeri sayısı, istihdam ve ciro

¹⁴ Bu bölüm ORAN ve Kalkınma Bankası işbirliğiyle hazırlanan Gıda Ürünleri İmalatı Sektör Analizinden hazırlanmıştır (2013). Lütfen kaynaklar ve alıntılar için raporun orijinaline başvurunuz.

kriterleri açısından öne çıkarken, ölçek büyüklüğü, işyeri başına ciro ve verimlilikte ülkenin oldukça altındadır. Sektör, ilgili bölümde belirtildiği üzere, kümelenme özelliği taşımaktadır.

193. Bölgede gıda ürünleri imalatı sektöründe dış ticaret hacmi, 2012 yılında 66,7 milyon ABD doları olup, dış ticaret fazlası vermektedir (Tablo 40). Ancak, Bölgedeki gıda ürünleri ihracatının Türkiye gıda ürünleri ihracatındaki payı, 2008 yılında %0,38 ve 2012 yılında %0,44 olup, önemli bir pay almamaktadır. Gıda ürünleri ihracatı, Bölgenin toplam imalat sanayi ihracatından ortalama %2,9, ithalatı ise %1,5 oranında pay almakta olup, Bölge ihracatında önemli bir paya sahip değildir. Bölge gıda ürünleri ithalatının Türkiye gıda ürünleri ithalatındaki payı, 2008 yılında %0,47 ve 2012 yılında %0,37 gibi oldukça önemsiz düzeylerde gerçekleşmiştir (3).

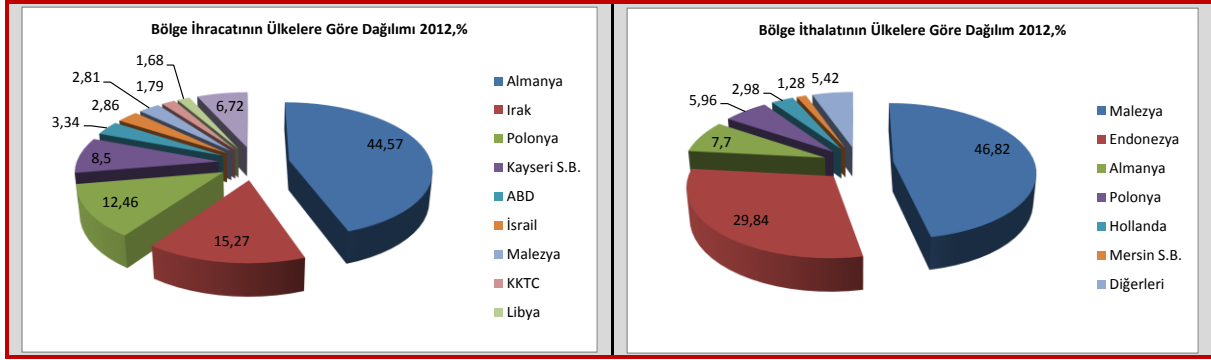
Tablo 40. Bölgedeki Gıda Ürünleri Dış Ticaret Hacmi (1.000 ABD doları) (3)

	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Hacmi	Açık/Fazla
2008	26.823	19.157	45.980	7.666
2009	28.860	10.974	39.834	17.886
2010	39.285	30.428	69.713	8.857
2011	54.729	34.792	89.521	19.937
2012	46.568	20.158	66.726	26.410

194. 2012 yılı itibarıyla Bölge toplam gıda ürünleri ihracatının %40,46'sının tamamı Kayseri iline ait balık ürünleridir. Fırın ürünleri %20,63 ile ikinci sırada yer almakta olup, bu ihracatın %99,97'si Kayseri'ye kalıyorsa Yozgat'a aittir. Üçüncü sırada yer alan öğütülmüş tahıl ürünlerinin Bölge gıda ürünleri ihracatından aldığı pay %13,06 olup, bu ihracatın %87,84'ü Kayseri'ye, %12,11'i Sivas'a ve %0,05'i Yozgat'a aittir (3).

195. 2012 yılı itibarıyla Bölge toplam gıda ürünleri ithalatının %79,77'si bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağlardır. Bu ithalatın tamamı Kayseri'ye aittir. Bölge gıda ürünleri ithalatında nişasta ve nişastalı ürünler %10,83 ile ikinci sırada, mezbahacılık ürünleri ise %7,35'lik payla üçüncü sıradadır. Nişasta ve nişastalı ürünler ithalatında, ithalatın %99,92'si Kayseri'ye, kalanı Yozgat'a aittir. Mezbahacılık ürünleri ithalatında, Kayseri %94,92'lik pay alırken, kalanı Yozgat tarafından gerçekleştirilmiştir. Bölge ihracatında olduğu gibi ithalatta da Kayseri'nin ağırlığı söz konusudur (2012 yılında Kayseri %99,45 Yozgat % 0,55). Sivas ilinin ise gıda ürünleri ithalatı bulunmamaktadır (3).

196. Bölgedeki gıda ürünleri imalatı sektörü ihracatının ülkelere göre dağılımında (Şekil 62) ağırlıklı payı, Almanya, Irak ve Polonya almaktadır. Kayseri Serbest Bölgesi'ne yönelen gıda ihracatı %8,50 iken, Bölge gıda ürünleri ihracatında payı %1'in üzerinde olan ülkeler ise ABD, İsrail, Malezya, KKTC ve Libya'dır. Bölge gıda ürünleri ihracatının %93,28'i Almanya, Irak, Polonya, Kayseri Serbest Bölge ve payı %1'in üzerinde olan ülkelere aittir. Avrupa, Orta Doğu, Uzak Doğu ve Afrika gelecekte ihracat miktarını artırmak açısından potansiyel gösterebilirler. Bölge gıda ürünleri imalatı sektörü ithalatı ağırlıklı olarak Malezya ve Endonezya'dan yapılmaktadır.

Şekil 62. Bölge İhracat ve İthalatının Ülkelere Göre Dağılımı (3)

Tablo 41. 15 Nolu Gıda ve İçecek Sektöründe Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri Rekabet Gücü (RCA) Değerleri (2'li Sektör Ayrımına Göre) (3)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kayseri	-0,96	-1,29	-0,76	-0,99	-0,65	-0,59	-0,64	-0,24	-0,72	-0,59	-0,24
Sivas	-	-6,34	-4,92	0,56	-	-	-	-	0,59	1,59	-
Yozgat	0,75	-2,29	-1,34	-0,15	0,67	-0,78	2,16	1,20	2,22	0,92	-0,37
TR72	-0,81	-1,36	-0,80	-0,82	-0,54	-0,57	-0,43	0,02	-0,66	-0,54	-0,20
TÜRKİYE	68,0	86,7	99,9	116,7	106,0	112,4	96,8	103,5	115,8	117,3	105,9

Tablo 42. 15 No.lu Gıda ve İçecek Sektöründe Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri Rekabet Gücü (RCA) Değerleri (2'li Sektör Ayrımına Göre) (Simgesel Gösterim)¹⁵ (3)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kayseri	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d
Sivas	-	d	d	y	-	-	-	-	y	y	-
Yozgat	y	d	d	d	y	d	y	y	y	y	d
TR72	d	d	d	d	d	d	d	y	d	d	d
TÜRKİYE	y	y	y	y	y	y	y	y	y	y	y

197. Türkiye'nin gıda ve içecek sektöründe ele alınan tüm yıllarda rekabet gücü yüksektir. Bölgede başka yerde sınıflandırılmamış hayvanlar ve hayvansal ürünler, balık ürünleri, öğütülmüş tahıl ürünleri, hazır hayvan yemleri, fırın ürünleri, şeker, başka yerde sınıflandırılmamış gıda maddeleri sektörleri, Türkiye ölçeğine göre rekabet gücü taşımaktadır. Kayseri'de rekabet gücü yüksek sektörler; başka yerde sınıflandırılmamış hayvanlar ve hayvansal ürünler, balık ürünleri, öğütülmüş tahıl ürünleri, hazır hayvan yemleri, fırın ürünleri, şeker, başka yerde sınıflandırılmamış gıda maddeleri, kakao, çikolata ve şekerleme, mayalı maddelerden etil alkol ve alkolsüz içecekler, maden ve memba sularıdır. Sivas'ta 4'lü sektör ayrımına göre rekabet gücü yüksek sektör tespit edilmez iken, Yozgat'ta sadece fırın ürünlerinde rekabet gücü yüksek tespit edilmiştir.

¹⁵ "d" rekabet gücünün düşük olduğunu, "y" ise yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 43. Türkiye, Bölge ve Bölge İllerinde Gıda Sektöründe Ortalama Rekabet Gücü Değerleri (3)

		2002-2012 Ortalama RCA				
		TÜRKİYE	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72
111	Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler	-79,8	-2,8	-1,7	-1,1	-2,7
112	Sebze, bahçe ve kültür bitkileri ürünleri	178,0	-4,0	-	-	-3,9
113	Meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri	201,9	-2,2	-	-4,3	-2,0
121	Sığır, koyun, keçi, at, eşek, bardo, katır v.b.	-249,3	-	-	-	-
122	Başka yerde sınıflandırılmamış hayvanlar ve hayvansal ürünler	143,5	2,4	-	-	2,4
500	Balıkçılık	246,5	-	-	-	-
151 1	Mezbahacılık	-94,5	-1,1	-	-1,9	-2,6
151 2	Balık ürünleri	72,7	4,6	-	-	4,7
151 3	İşlenmiş sebze ve meyveler	345,9	-0,8	-	-	-0,6
151 4	Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağlar	-21,6	-0,9	-	-	-0,9
152 0	Süt ürünleri	55,9	-1,2	-	-2,2	-0,7
153 1	Öğütülmüş tahıl ürünleri	204,5	2,9	-	-0,3	2,9
153 2	Nişasta ve nişastalı ürünler	-60,2	-6,4	-	-	-6,0
153 3	Hazır hayvan yemleri	-187,1	3,9	-	-	3,9
154 1	Fırın ürünleri	308,0	3,4	-	3,1	3,3
154 2	Şeker	48,0	6,5	-	-	6,6
154 3	Kakao, çikolata ve şekerleme	202,2	0,9	-	-	0,6
154 4	Makarna, şehriye, kuskus vb. unlu mamuller	402,1	-1,1	-	-	-1,1
154 9	Başka yerde sınıflandırılmamış gıda maddeleri	47,4	2,8	-	-	3,0
155 1	Mayalı maddelerden etil alkol	-19,3	-	-	-	-
155 2	Şarap	153,7	-	-	-	-
155 3	Bira ve malt	320,6	-	-	-	-
155 4	Alkolsüz içecekler, maden ve memba suları	169,1	0,6	-	-	-0,2

198. Gıda ürünleri işleme sanayi Kayseri’de imalat sanayi toplam işletme sayısının %10’una sahip olup, faaliyette bulunan alt sektörler arasında 3. sırada yer almaktadır. Sivas (%21) ve Yozgat’ta (%28) imalat sanayi işletmelerinin sektörel dağılımında gıda ürünleri işleme sanayi ilk sıradadır. Gıda işleme ürünleri imalatının Kayseri ekonomisi içinde önemli bir yeri vardır.

Tablo 44. Kayseri Gıda Ürünleri Sanayi Alt Sektör Dağılımı (2013) (57)

Sektör Kodu	Sektör Adı	Kayseri		Sivas		Yozgat	
		Firma Sayısı	%	Firma Sayısı	%	Firma Sayısı	%
10.1	Etin işlenmesi, saklanması ve et ürünleri	21	14,5	6	10,7	1	2,1
10.2	Balık, kabuklu deniz hayvanları yumuşakçaların işlenmesi, saklanması	1	0,7				2,1
10.3	Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	6	4,1	2	3,6	1	2,1
10.4	Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	1	0,7			1	
10.5	Süt ürünleri imalatı	13	9,0	5	8,9	3	6,4
10.6	Öğütülmüş tahıl ürünleri nişasta ve nişastalı ürünler imalatı	9	6,2	14	25,0	18	38,3
10.7	Fırın ve unlu mamuller imalatı	75	51,7	22	39,3	18	38,3
10.8	Diğer gıda maddelerinin imalatı	19	13,1	7	12,5	5	10,7
10.9	Hazır hayvan yemleri imalatı	0	0				
	TOPLAM	145	100	56	100	47	100

199. Kayseri’de geleneksel üretici sektör olarak gıda ürünleri işleme sanayinde, sektörel katma değeri artırıcı yönde, teknoloji geliştirme, modernizasyon ve yenileme yatırımlarına gerek duyulmaktadır. Sivas ekonomisinde hayvancılığın önemli bir faaliyet kolu olması nedeniyle, hayvansal ürünlerin işlendiği gıda ürünleri işleme tesisleri kurulmuştur. İlde küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık, kanatlı hayvancılık ve arıcılık önemli tarımsal faaliyetlerdir. İlin önemli bitkisel ürünleri de buğday, baklagiller, yem bitkileri ve şekerpancarıdır. Sivas’ta gıda sanayi işletmeleri, et ve et ürünleri, süt ürünleri, un, fırın ve unlu mamuller, şekerleme, helva, reçel, hazır yemek gibi diğer gıda maddeleri alt sektörlerinde yer almaktadır. İlde arıcılığın gelişmesine paralel olarak bal üretimi ve pazarlanması da önemli bir faaliyet kolu olarak gelişmiştir. Yozgat ekonomisinin tarım ve hayvancılık sektörlerine dayalı gelişimi, ilde imalat sanayinin de gıda ürünleri işleme sektöründe gelişimine neden olmuştur. Yozgat’ta gıda işletmeleri daha çok Merkez, Sorgun, Boğazlıyan, Yerköy, Akdağmadeni ve Sarıkaya ilçelerinde yoğunlaşmıştır. Yozgat İli sanayi tesislerinin en büyük payının gıda sektörüne ait olmasına rağmen, ilin tarımsal ürünlerinin işlenerek daha yüksek katma değerli sınai ürünlere dönüştürüldüğü tesislere gerek duyulmaktadır. İlin tarımsal ürünlerinin gerek iç gerekse dış pazarlara sunumunda önemli olan soğuk hava depoları bulunmamaktadır. İlde soğuk hava depoları ve soğuk zincir ve tarımsal ürünlerin ambalajlanma ve paketlenmesine yönelik işletmelerin varlığına gerek duyulmaktadır.

200. Bölgede lojistik sektörü, gıda ürünleri işleme sanayinin yakın ilişkili olduğu sektörlerdendir. Gıda sanayinin, perakende, lojistik ve ambalaj sektörleri ile yoğun bir ekonomik ilişkisi bulunmakta, özellikle lojistik yatırımlarının gıda sektörü tarafından üstlenilmesi, gıda firmalarının maliyetlerini artırıcı etki yapmaktadır. Boğazköprü Lojistik Köyü’nün faaliyete geçmesi ile Kayseri’de Kurulu gıda sanayi işletmeleri için, gıda ürünlerinin iç ve dış pazarlara ulaştırılmasında büyük avantajlar sağlanacaktır.

201. Gıda ürünleri işleme sanayinin hayvancılıkla ilgili alt faaliyet kollarında özellikle hammadde arzında sorun yaşanmaması için hayvancılıkla entegre yatırımlara gidilmesi önemlidir. Genel olarak Türkiye’de gıda ürünleri sektöründe teknolojik açıdan aralarında önemli farklılıklar bulunan çok sayıda işletme birlikte faaliyette bulunmaktadır. Geri teknoloji ve ileri teknoloji kullanan işletmelerin bir arada olduğu karmaşık bir üretim yapısı, sektörün teknolojik açıdan gelişimini sınırlandırıcı etki yapmakta, karmaşık üretim yapısında hem dış pazarda rekabet edebilecek ürünler hem de daha ilkel koşullarda üretilen daha çok iç pazara yönelik ürünler alıcı bulabilmektedir. Tarımsal ürünlerin hammadde olarak değil, katma değeri daha yüksek işlenmiş gıda sanayi ürünleri olarak dış pazarlara sunulması hem sektörün gelişimi hem de Türkiye ekonomisi açısından önemli bir husustur. Gıda Sanayinde mevcut sektörler yeniden yapılandırılması ve sektörel çeşitliliğe dayalı bir gelişme stratejisi önerilmektedir. Gıda sanayi tesislerinin modernizasyonu ve gıda sanayinde ürün çeşitliliği sağlanacaktır.

1.6.3.3 Savunma Sanayi¹⁶

202. Savunma Sanayi, yüksek teknolojili, Ar-Ge projelerine dayanan, katma değeri yüksek bir sektördür. Sektörde geliştirilen teknolojiler, bir müddet sonra sivil amaçlarla da kullanılmakta, böylece ülkelerin sosyo-ekonomik kalkınmasına dolaylı katkıda bulunmaktadır. Sektörde yapılacak yatırım ve harcamalar, ülkenin bilimsel ve teknolojik alt yapısının gelişimi amacıyla da kullanılabilmektedir.

203. 2011 yılı sonu itibarıyla dünyadaki askeri harcamalar toplamı 1,7 trilyon ABD doları civarındadır. Harcamaların harcama yapan ülkelerin GSYİH’larına oranı ortalama %2,5’tir. Türkiye 18,2 milyar ABD dolarlık tutar ile dünya ortalamasının altında bir oranla GSYİH’nin %2,3’ünü askeri harcamalar için kullanmakta ve dünya askeri harcamaları içerisinde %1’lik payı ile 15. sırada yer almaktadır. Savunma Sanayii ihracatı olumlu bir artış eğilimindedir.

204. Yan sanayi ve KOBİ’lerin savunma sanayine olan ilgisinin gün geçtikçe artmakta olup, savunma sistemlerinde özgün yurt içi geliştirme modellerine öncelik veren bir sürece geçilmiştir. Türkiye’deki sektörde önde gelen firmaların yan sanayi ile bağlantıları yetersiz de olsa giderek gelişmektedir.

205. Bölgenin bilgi üretimi ve yenilikçilik kapasitesi nispeten yeterli olmasa da özellikle Teknopark bünyesindeki Ar-Ge potansiyelinin yaygınlaşması ile birlikte Savunma Sanayi sektörüne ilk etapta yeni firmaların dâhil olabilmesi, üretim odaklı bir iş modeli yerine tasarım odaklı bir iş modeli ile mümkün olabilecektir. İkinci etapta ise üretim odaklı bir iş modeline geçildiğinde firmalar, Savunma Sanayi alanında faaliyetlere pozitif katkıda bulunabileceklerdir¹⁷.

206. Bölge illerinden “Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçıları Derneği” ile “Savunma ve Havacılık Sanayii ihracatçıları Birliği” üyesi bulunmamaktadır. Başta Bölgedeki Teknokent firmaları olmak üzere

¹⁶ Bu bölüm ORAN ve Kalkınma Bankası işbirliğiyle hazırlanan “Savunma ve Havacılık Sanayii Sektör Profili ve TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat) Bölgesinde Yatırım İmkânlarının Araştırılması” raporundan hazırlanmıştır (2013). Lütfen kaynaklar ve alıntılar için raporun orijinaline başvurunuz.

¹⁷ Cumhuriyet Üniversitesi’ndeki Teknokent ile Bozok Üniversitesinde kuruluş hazırlıkları sürdürülen Teknokent de aynı bağlamda değerlendirilebilir.

Savunma Sanayii ile ilgili alt sektörlerde teknik bilgisine, makina ve teknoloji alt yapısına güvenen yenilikçi firmaların önce Savunma Sanayi Müsteşarlığı (SSM) bünyesinde bulunan portallarla irtibat kurması yeni fırsatlar yaratabilir.

207. Bölgedeki insan kaynakları, bilgi ve tecrübe birikimi ve sanayi altyapısı orta vadede Bölgede Savunma Sanayinin gelişmesi için fırsat oluşturacaktır. Bölgede öne çıkan sektörlerin mevcut ürün gamlarında Savunma Sanayine dönük yenilikler yapmaları, endüstriyel tasarım altyapısının geliştirilmeye devam edilmesi halinde Bölgede Savunma Sanayinin gelişimi açısından da önemlidir.

1.6.3.4 Tıbbi Cihazlar Sektörü¹⁸

208. Tıbbi cihazlar sektörü, firma sayısı, yeni ürün üretme kapasitesi, pazar hacmi bakımından büyüyen bir sektördür. Sektörde dünya ihracatı 2012’de 253 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş olup, sektör dış ticaretinde ABD ilk sırada yer almaktadır. Bu sektörde gelişmiş ülkelerin/büyük firmaların hâkimiyeti bulunmaktadır.

209. Bölge illeri düzeyinde tıbbi cihazlar sektöründe sanayi yoğunlaşma oranı düşük durumdadır. Ancak özellikle Kayseri’de tıbbi cihazlar sektörünün dolaylı etkileşim içinde olduğu sektörlerden mobilya, makine imalat, metal eşya alt sanayi dallarında yoğunlaşmanın yüksek olduğu ve imalat sanayinin ilk üç sırasını oluşturduğu görülmektedir. Bölge illerinden Sivas ve Yozgat illerinde ise bu üç sektör yoğunlaşma açısından ilk 10 sektör içerisinde yer almaktadır. Bunun yanında Bölgedeki mevcut OSB’ler, üniversiteler ve TGB’ler sektörün gelişimi için önemli avantajlardır. Tıbbi Cihazlar sektörünün gelişimi açısından; Türkiye ve gerekse Bölge için önemli konuların başında, Entegre Sağlık Kampüsü Projesi, Sektöre İlişkin Offset Uygulaması, Sağlık Turizmi ve Sağlık Serbest Bölgeleri önemli ve dikkate alınması gereken gelişmeler olarak değerlendirilmektedir.

210. Bölge illerinden Kayseri’de, sektöre yönelik üretim yapan “suni eklemler; ortopedik cihazlar; protez dişler; dişçilikle ilgili bağlantı parçaları; başka yerde sınıflandırılmamış suni uzuvlar” alt sektörü ile “tıbbi, cerrahi, dişçilik veya veterinerlikle ilgili mobilyalar; berber koltukları ve benzeri sandalyeler ile bunların parçaları” alt sektöründe yoğunlaştığı, Sivas’ta ise; “Kontak lensler; herhangi bir malzemeler göz kusurlarını gidermek için gözlük camları” sektörlerine yönelik firmaların üretim yaptığı görülmektedir.

211. Türkiye Tıbbi Cihazlar sektörü ürünlerinin büyük kısmını ithal edilmektedir. İthal ettiği ürünler teknolojik içeriği yüksek tıbbi ürünlerden oluşmakta iken, ihraç ettiği ürünler ise genelde Ar-Ge, mühendislik ve bilgi gerektirmeyen ürünlerdir. Sektörün ithalata bağımlılığının azaltılarak, dış ticaret dengesinin yüksek açık düzeylerinden kurtulabilmesi için, Ar-Ge çalışmalarına kaynak sağlanması önem arz etmektedir.

212. Sektörün Bölge açısından dış ticaretteki rekabet gücü analiz edildiğinde, Bölgenin rekabet gücüne sahip olduğu ve pozitif bir eğilim taşıdığı tespit edilmiştir. Bölgenin sektördeki ihracatı yıllar itibariyle artış göstermektedir. Bölge genelinden yapılan sektör ürünleri ihracatının 2002 yılında

¹⁸ Bu bölüm ORAN ve Kalkınma Bankası işbirliğiyle hazırlanan Tıbbi Cihazlar Sektör Profili raporundan hazırlanmıştır (2013). Lütfen kaynaklar ve alıntılar için raporun orijinaline başvurunuz.

Türkiye içindeki payı %0,7 iken 2012’de %2,3 seviyesine yükselmiştir. Bölge ihracatındaki bu artışın sebeplerinden biri, sektörde faaliyet gösteren firma sayısının artması ve buna bağlı olarak bu firmaların üretim miktarı ve cirolarının da yükselmesidir.

213. 2012 yılı itibariyle Bölge genelinde gerçekleşen sektör ihracatının %77’si Kayseri’ye ait iken, %20’si Sivas, %3’ü de Yozgat’a aittir. Bölgeden yapılan tıbbi cihazlar ithalatı içerisinde Kayseri ili ön planda olup, 2012 yılı itibariyle Bölge genelinde gerçekleşen sektör ithalatının %86’sı Kayseri’ye ait iken, %8’i Sivas, %6’sı da Yozgat’a aittir.

214. Bölge ithalatının Türkiye içindeki payı, 2002 yılında %0,05 iken, 2012’de %0,2 düzeyine yükselmiştir.

215. Dış ticarete rekabet gücü Bölgeyi oluşturan iller açısından analiz edildiğinde, en yüksek rekabet gücüne sahip ilin Sivas olduğu görülmektedir.

216. Sektörde illerin dış ticaretteki rekabet gücü 2008-2012 dönemi itibariyle analiz edildiğinde, en yüksek rekabet gücü katsayısına sahip olan ilin Çankırı olduğu ve bunu sırasıyla Osmaniye, Sinop, Yalova, Isparta, Ağrı ve Samsun’un izlediği görülmektedir. Bölgeyi oluşturan illerden Sivas iller arası sıralamada 8. İken, Yozgat 14., Kayseri ise 15. Sıradadır.

217. Üretim ve dış ticaret açısından sektörde ilk sıralarda yer alan İstanbul ve Ankara illerinin 2008-2012 dönemi itibariyle sektörel rekabet gücü katsayıları negatiftir. Bu durum, İstanbul ve Ankara’nın sağlık sektörü açısından Türkiye’nin (hatta birçok komşu ülkenin de) sağlık merkezi konumunda olması sebebiyle, sektör ürünleri ithalatının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

218. Sektörde 2011 yılında Türkiye genelinde patent başvurusu yapan 21 il olup, toplam patent başvuru sayısı ise 127 adettir. 2011 yılında Bölgede sektörde patent başvurusu yapan firma bulunmazken, 2002-2011 dönemini kapsayan 10 yıllık sürede yalnızca 4 adet patent başvurusu bulunmaktadır. Bu sayı da, Türkiye genelindeki patent başvurusu sayısının %0,7 gibi oldukça düşük bir bölümünü oluşturmaktadır. Patent başvurularının 3 adedi Sivas ilinde faaliyette bulunan firmalar tarafından, bir adedi de Kayseri’deki bir firma tarafından gerçekleştirilmiştir. Bölgede, sektörde faaliyet gösteren firmalar daha ziyade faydalı model başvurusunda bulunmuşlardır. 2001-2011 dönemi boyunca Bölgedeki faydalı model başvuru sayısı 42 adet olup, Türkiye genelindeki başvuru sayısının %5’ini oluşturmaktadır. 42 faydalı model başvurusunun 28 adedi Kayseri ilindeki firmalar tarafından yapılmışken, 14 tanesi de Sivas’ta faaliyet gösteren firmalar tarafından gerçekleştirilmiştir.

219. Tıbbi Cihazlar sektöründe patent ve faydalı model başvuruları daha ziyade İstanbul, Ankara ve İzmir illerinden yapılmıştır.

220. Bölgede, Tıbbi Cihazlar kapsamında Erciyes Üniversitesi Mühendislik Fakültesi bünyesinde Biyomedikal Mühendisliği Bölümü’nde eğitim verilmesi, Bölge ve özellikle Kayseri açısından üniversite-sanayi işbirliğinin kurulması için önemli bir fırsat oluşturmaktadır.

221. Tıbbi Cihazlar sektörü, desteklenmeyen yatırım konuları arasında yer almamaktadır. Sektör genel teşvik sistemi içinde başvuru ve onay sayısı en düşük olan sektörlerdendir. Bölgede de sektörde yatırım teşvik belgesi almış yatırım projelerinin Türkiye geneli içinde payı oldukça düşük düzeydedir.

222. Bölgede sektör kapsamında, 2005-2012 dönemi itibarıyla teşvik belgesi almış 6 adet yatırım projesi olup, ülke genelindeki belge sayısının %6,4'ünü, sabit yatırım tutarının ise %5'ini oluşturmaktadır. Bu altı adet teşvik belgesinin 3'ü Kayseri, 3'ü de Sivas ilindeki firmalara ait olup, Yozgat'ta teşvik belgesi alınmamıştır.

1.6.4 Rekabetçi Sektörler¹⁹

223. Rekabetçi sektörler iller bazında incelenmiştir. Üç yıldız analizi sonuçları, odak grubu toplantıları ile uygulanan anket sonucu dikkate alınarak, Kayseri için, Kayseri'de fabrikasyon metal ürünleri imalatı, mobilya imalatı, elektrikli teçhizat imalatı, tekstil imalatı; Sivas'ta metal cevherleri madenciliği ve diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı rekabetçi sektörler olarak tespit edilmiştir. Yozgat içinse Yozgat imalat sanayi bir bütün olarak analiz edilmiştir. Buna göre, üç yıldız analizi kapsamında öne çıkan sektörlerde Bölge için seçilen rekabetçi sektörlerde, elmas modeli ve yapısal eşitlik modeli baz alınarak rekabetçilik üzerine etkili faktörler alt başlıklar halinde tespit edilmiştir (Tablo 45).

Tablo 45. Kayseri İli İçin Seçilen Rekabetçi Sektörlerde Rekabetçilik Üzerinde Etkili Olan Faktörler (58)

Faktör	REKABETÇİLİK ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER	MOBİLYA İMALATI		ELEKTRİKLİ TEÇHİZAT		FABRİKASYON METAL ÜRETİMİ	
Firma Yapısı Stratejileri Ve Rekabet Durumu	İnovasyon Sayısı	X	YG	X	YG	X	YG
	Ürün Testlerinin Yaptırılması	X	YG			X	YG
	Personelin Öneri Sayısı	X	YG				
	Personel Performans Değerlendirme Sisteminin Mevcudiyeti					X	
	İşletme Performans Değerlendirme Sisteminin Mevcudiyeti	X				X	
	Rakiplerin Reklam Stratejilerine Tepki	X					
	Rakiplerin Teknoloji Değişimlerine Tepki	X					
	Farklı Dillerde Web Sitesi	X	YG	X	YG		
	Sektörde Rekabet Analizi Sıklığı	X					
	Firmada Pazar Araştırmaları veya Pazar Analizi Yapılma Sıklığı	X					
	Danışmanlık Hizmeti	X	YG	X	YG		
	Üretimde İthal Hammadde Gerekliliği	X					
Hammadde	Kur Riskinin Hammadde Fiyatlarındaki Değişime Etkisi			X			
	Dış Talepteki Dalgalanmanın Hammadde Fiyatlarındaki Değişime Etkisi			X			
	Hammadde Fiyatlarının Sabit Kalması			X			
	Kullanılan Hammaddenin Yurt Dışında Üretim Düzeyi			X			
	Kullanılan Hammaddenin Yurt İçinde Üretim Düzeyi			X			
	İkame Olarak Kullanılabilecek Hammaddenin Varlığı			X			
	Hammadde Tedarikçi Sayısı			X			

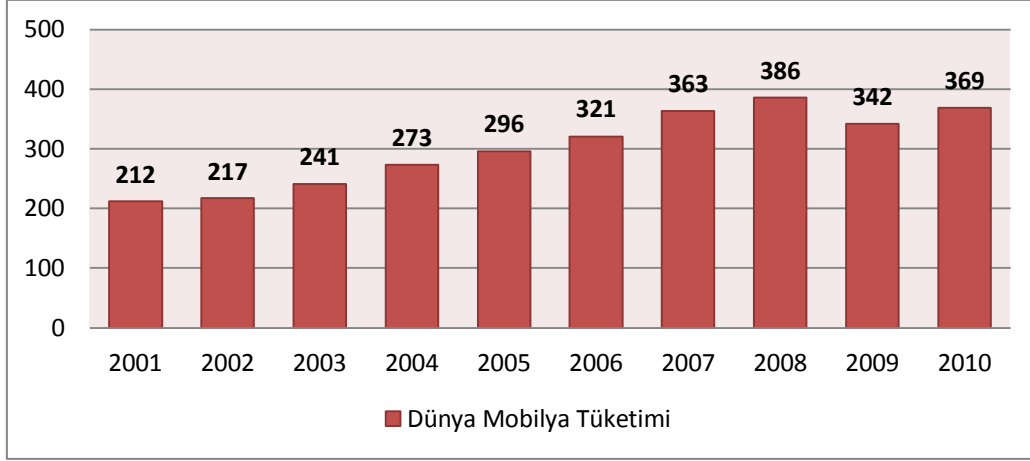
¹⁹ Bu bölümün hazırlanmasında ORAN ve ERSEM işbirliğiyle hazırlanan "Kayseri ve Sivas İllerinde Öne Çıkan Sektörler için Rekabet Gücü Analizi" raporundan yararlanılmıştır. Lütfen kaynaklar ve alıntılar için raporun orijinaline başvurunuz. (EK 15)

	Hammadde Tedarik Süresi			X			
İlgili Ve Destekleyici Kuruluşlar	Sektörün İhtiyaç Duyduğu Test Laboratuvarı Mevcudiyeti	X	YG				
	Sektöre Yönelik Kurslar, Eğitimler ve Seminerlerin Sıklığı					X	YG
	Proje Sunmuş Olmak					X	YG
	Sunulan Proje Sayısı					X	YG
İşgücü Niteliği	İhracatta Finansal Sorunlar	X				X	YG
	İhracatta Kalite Sorunları	X					
	İhracatta Pazarlama Sorunları	X				X	
	İhracatta Bürokratik Sorunlar	X				X	
	İhracatta Nitelikli Eleman Sorunu	X	YG				
	İhracatta Nakliye Sorunları	X				X	
	İhracatta Rekabetçi Fiyat Verememe Sorunu					X	YG
	İhracatta Teknolojik Yetersizlik	X	YG				
	İhracatta Politik Risk					X	
	Usta ve Kalfanın Aldığı Eğitim Saati	X	YG	X	YG		
	Teknik Elemanın (Mühendis) Aldığı Eğitim Saati	X	YG	X	YG		
	İdari Personelin Aldığı Eğitim Saati	X		X			
	Yurtiçi-Yurtdışı Fuar Katılımı	X	YG	X	YG	X	YG
Sermaye	Uzun Vadeli Borçlanma İmkânı					X	YG
	Uluslararası Finansman İmkânı					X	YG
Talep Koşulları	Sektörün Gerekthirdiği Teknoloji Düzeyi					X	
	Firmanın Mevcut Teknoloji Düzeyi	X	YG			X	YG
	2012 Kapasite Kullanım Oranı					X	
	Yerel Pazardaki Talep Durumu	X					
	Yerel Pazardaki Talep Durumu	X					
	Müşterilerin Sosyal Sorumluluk Projelerine Duyarlılığı	X					
Diğer Girdi	Geri Dönüşüm	X	YG				

1.6.4.1 Mobilya İmalatı Sektörü²⁰

224. 2010 yılında dünya mobilya üretim değeri 376 milyar ABD dolarıdır. Dünya mobilya üretiminin 269 milyar ABD dolarlık bölümü üretim yapılan ülkelerde tüketilmektedir. Uluslararası ticarete konu olan 107 milyar ABD dolarlık bölümü ise dünya ticaretinin yaklaşık %1'ine denk gelmektedir (59).

²⁰ Bu bölümün hazırlanmasında ORAN ve ERSEM işbirliğiyle hazırlanan "Kayseri ve Sivas İllerinde Öne Çıkan Sektörler için Rekabet Gücü Analizi" raporundan yararlanılmıştır. Lütfen kaynaklar ve alıntılar için raporun orijinaline başvurunuz.

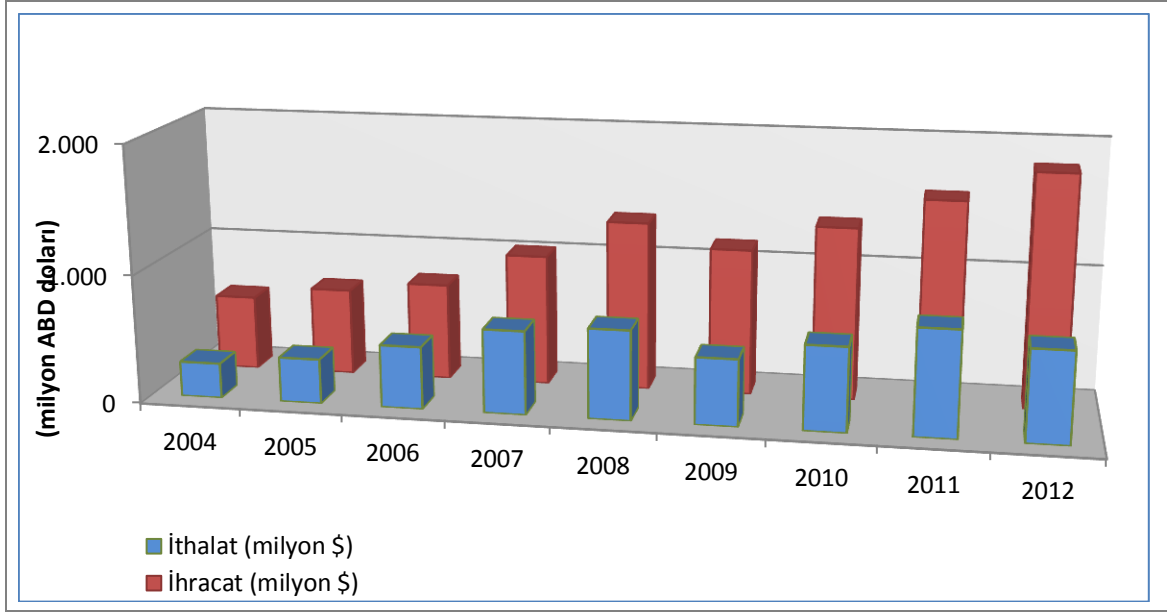
Şekil 63. Dünya Mobilya Tüketimi (2001 – 2010 Yılları) (milyar ABD doları) (59)

225. Şekil 63 te görüldüğü gibi 2008-2009 yılları arası hariç 2001-2010 aralığında dünyada sürekli artan bir mobilya tüketimi vardır. Bu artış son yıllarda sektörün büyümekte olduğunu göstergesidir. Dünyada mobilya üretiminde en büyük üretici olarak Çin ön plana çıkmaktadır. Çin mobilya üretiminde %34'lük pay ile açık ara önde olup; ABD %12, İtalya %6 ve Almanya %6'luk payları ile Çin'i takip etmektedir. Bu dört ülkenin mobilya üretimindeki toplam payı dünya üretiminin %58'ine denk gelmektedir. Türkiye ise dünya mobilya üretiminde yaklaşık %1'lik paya sahiptir.

226. Türkiye'de mobilya üretimi mikro ölçekten büyük ölçekli işletmelere kadar farklı ölçekteki işletmelerde yapılmaktadır. Sektör dünya genelinde olduğu gibi moda odaklı bir sektör haline gelmiştir. Sektördeki üretim değeri 2010 yılı itibarıyla 10,486 milyar TL olup, 2012 yılında sektörde 1,819 milyar dolar ihracat tutarına ulaşılmıştır. Aynı dönemde ithalat tutarı 711 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

227. Türkiye genelinde sektör, imalat sanayi içerisinde; ciro ve üretim değeri bakımından 14., yaratılan katma değer büyüklüğü açısından 13. ve ücretli çalışan sayısı bakımından 9. sırada yer almaktadır.

228. Mobilya sektörü Türkiye'de dış ticaret fazlası veren sektörlerden biridir. Sektörde 2012 yılında, dış ticaret fazlası tutarı değerlendirme dönemi başı olan 2004 yılında gerçekleşen 309 milyon doların yaklaşık 3,5 katına ulaşarak 1,108 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılı haricinde sektörde dış ticaret fazlası sürekli artış göstermektedir (58).

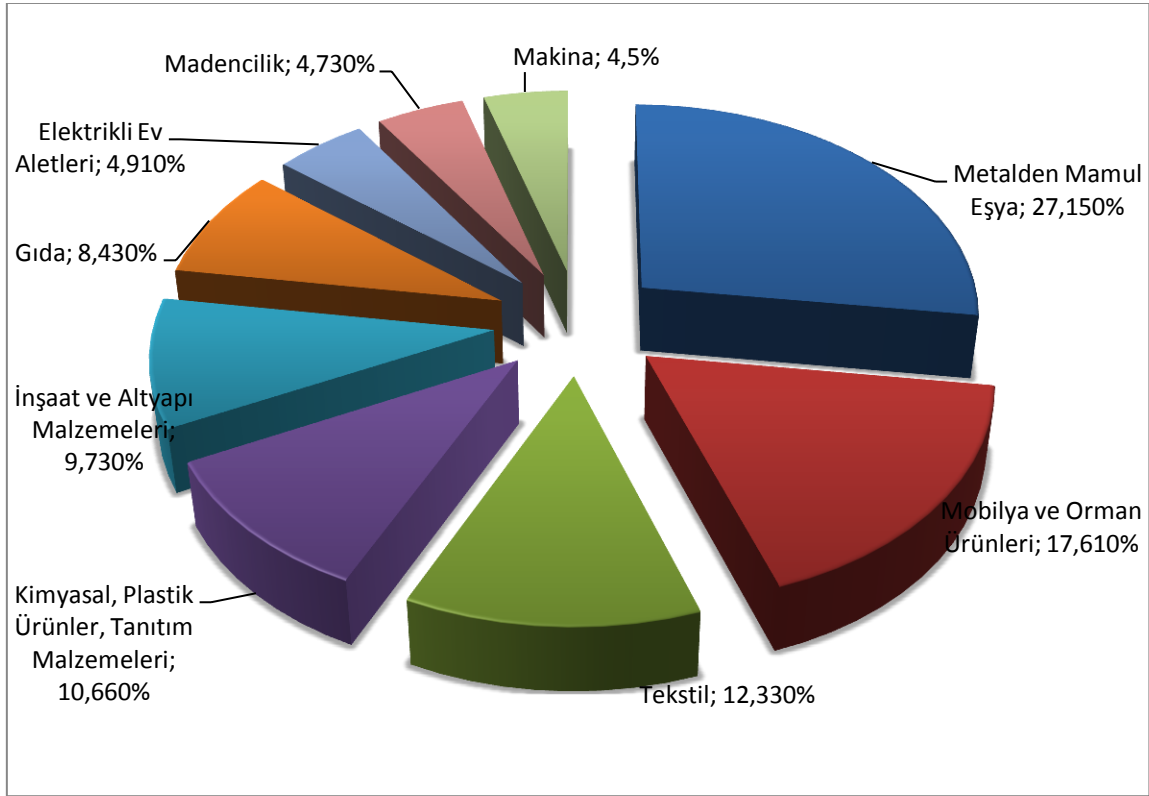

Şekil 64. Türkiye’de Yıllar İtibariyle Mobilya İmalatı Sektörünün İhracat ve İthalatı (58)

229. Kayseri’de mobilya imalatı sektöründe faaliyet gösteren firma sayısı 1.240 olup; alt sektörler itibariyle incelendiğinde 3101 kodlu büro ve mağaza mobilyaları imalatı alt sektöründe 680, 3102 kodlu mutfak mobilyalarının imalatı alt sektöründe 72, 3103 kodlu yatak imalatı sektöründe 75 ve 3109 kodlu diğer mobilyaların imalatı alt sektöründe ise 413 firma faaliyet göstermektedir.

Tablo 46. Kayseri’de Mobilya İmalatı Sektöründeki Firma Sayısı (NACE) (58)

	Adet	(%)
31.01 Büro ve mağaza mobilyaları imalatı	680	54,8%
31.02 Mutfak mobilyalarının imalatı	72	5,8%
31.03 Yatak imalatı	75	6%
31.09 Diğer mobilyaların imalatı	413	33,3%
Sektör Toplam	1240	100%

Şekil 65. Kayseri’de Üretim Yapılan Sektörler (58)

230. Mobilya imalatı sektöründe Kayseri’nin ihracatı mobilya imalatı sektörü toplam ülke ihracatının yaklaşık %18’ini karşılamaktadır. İthalattaki payı ise oldukça düşük (%5,3) seviyededir.

Tablo 47. Kayseri Mobilya Sektörünün Ülke İhracatı ve İthalatındaki Payları (58)

Yıllar	İhracat		İthalat	
	(1.000 ABD doları)	Ülke İhracatında Payı (%)	(milyon ABD doları)	Ülke İthalatında Payı (%)
2008	270.400	%20,5	32.600	%4,7
2009	249.700	%21,9	29.400	%5,7
2010	260.900	%19,4	33.400	%5,1
2011	314.200	%19,9	51.100	%6,2
2012	322.900	%17,7	38.000	%5,3

231. Yapılan analizler sonucunda mobilya sektöründe rekabet gücünü etkileyen 14 faktör tespit edilmiştir. Bunlar:

1. Sektördeki inovasyon ve Ar-Ge
2. Sektördeki geri dönüşüm imkânları
3. Etkin bir personel öneri sistemi
4. Aylık veya üç aylık periyotlarla rekabet analizi çalışmaları
5. Sektördeki teknoloji düzeyi
6. Farklı dillerde web siteleri
7. Etkin bir danışmanlık hizmeti
8. Yerel pazardaki talep
9. İşletmelerin sosyal sorumluluk projeleri yapmaları
10. Sektörün ihtiyaç duyacağı laboratuvarların mevcudiyeti
11. Ürünlerin test imkânları
12. İşletmelerde çalışanlara eğitimler düzenleme
 - a. Teknik personele yönelik eğitimler
 - b. İdari personele yönelik eğitimler
 - c. İşçilere yönelik eğitimler
13. Yurtdışı fuarlara katılım
14. Üretimde ithal hammadde kullanımıdır.

1.6.4.2 Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı Sektörü²¹

232. Dünyada sektörün toplam cirosu yaklaşık olarak 2 trilyon ABD dolarıdır. Fabrikasyon metal ürünleri imalatı sektöründe önde gelen ülkeler üretim olarak ABD, Çin, Japonya, Almanya, İtalya ve Kanada olarak sıralanmaktadır. Bu ülkelerden ABD, Çin ve Japonya bu sektördeki üretimin % 40'ından fazlasını yapmaktadır.

²¹ Bu bölümün hazırlanmasında ORAN ve ERSEM işbirliğiyle hazırlanan "Kayseri ve Sivas İllerinde Öne Çıkan Sektörler için Rekabet Gücü Analizi" raporundan yararlanılmıştır. Lütfen kaynaklar ve alıntılar için raporun orijinaline başvurunuz.

233. Türkiye’de fabrikasyon metal ürünleri imalatı sektörü imalat sanayi içerisinde özellikle ücretli çalışan sayısı ve katma değer büyüklüğü açısından önde gelen sektörlerinden biri olup, dış ticaret fazlası veren sektörlerdendir. Fabrikasyon metal ürünleri imalatı sektörü, imalat sanayi içerisinde ciro bakımından 10., üretim değeri bakımından 8., yaratılan katma değer büyüklüğü açısından 7. ve ücretli çalışan sayısı bakımından 4. sırada yer almaktadır.

234. 2010 yılı itibariyle fabrikasyon metal ürünleri imalatı sektörü imalat sanayi içerisinde gerçekleşen toplam cironun %5,09’unu, toplam üretim değerinin %5,22’sini, yaratılan katma değer ise %6,14’ünü karşılamaktadır. Sektörde çalışan kişi sayısı toplamı ise imalat sanayinde çalışanların toplamının %7,92’sine denk gelmektedir.

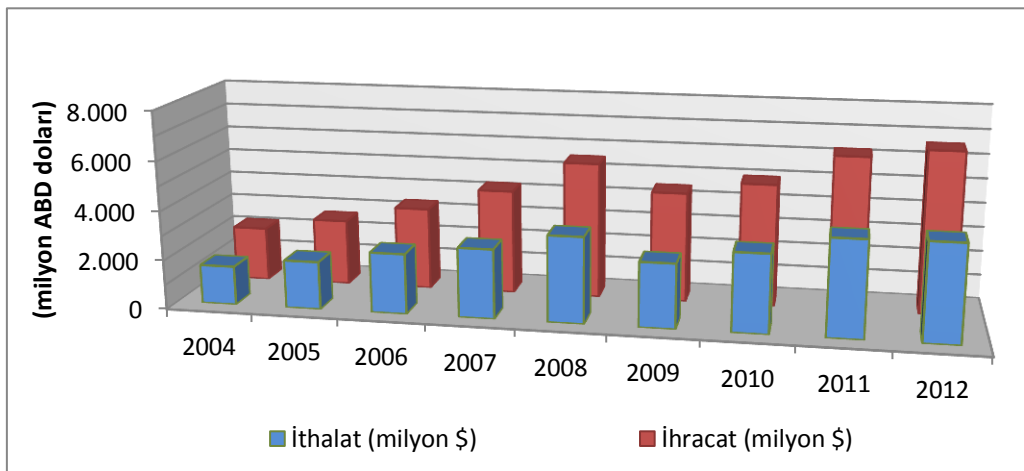
235. Aynı kalemler itibariyle sektörün ülke ekonomisi içerisindeki ağırlığı ise, cironun %1,39’u, üretim değerinin %2,28’i, katma değer büyüklüğünün %2,01’i şeklinde gerçekleşmiştir. Sektör ücretli çalışan sayısı bakımından ülke geneli içerisinde %2,59’luk bir paya sahiptir.

236. Sektörün imalat sanayi içerisindeki ve ülke ekonomisi içerisindeki önemini ortaya koyan önemli bir gösterge olarak kabul edilen sektörün üretim değeri Tablo 48’de yer almaktadır. 2010 yılı itibariyle fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat) sektörünün üretim değeri 27,488 milyar TL olup, sektörün toplam imalat sanayi üretim değeri içerisinde %5,2’lik, genel ülke üretim değerinde ise %2,4’lük paya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 48. Türkiye’de Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı Sektörünün Üretim Değeri (2010 Yılı) (58)

	milyon TL	%	%
Sektörün Üretim Değeri	27.488, 5	5,2	2,4
İmalat Sanayi Toplam Üretim Değeri	524.477,7	100,0	45,5
Ülke Ekonomisi Üretim Değeri	1.152.229,6	-	100,0

237. 2005-2012 yılları arasında mobilya imalatı sektöründe yıllık üretim endeksi değişimleri incelendiğinde, bir önceki yıla göre artışın ortalama %6,22 olarak gerçekleştiği görülmektedir. İmalat sanayinde ise bu oran %4,05’tir.

Şekil 66. Yıllar İtibariyle Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı Sektörünün İhracat ve İthalatı (58)

238. Sektörde 2012 yılında, dış ticaret fazlası değerlendirme dönemi başı olan 2004 yılında gerçekleşen 626,1 milyon doların yaklaşık 4,2 katına ulaşarak 2,64 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2009 ve 2010 yılları haricinde sektörde dış ticaret fazlası sürekli artış göstermiştir.

239. Fabrikasyon metal ürünleri imalatı sektörü, Kayseri'nin önde gelen sektörlerindendir. Kayseri'de makine ve teçhizat hariç fabrikasyon metal ürünleri imalatı sektöründe faaliyet gösteren firma sayısı 1.339'dur. Alt sektörler itibariyle incelendiğinde 25.12 kodlu Metalden kapı ve pencere imalatı alt sektöründe 525 (%39,43), 25.62 kodlu metallerin makinede işlenmesi ve şekil verilmesi alt sektöründe 302 (%22,55) ve 25.61 kodlu metallerin işlenmesi ve kaplanması alt sektöründe 170 (%12,7) firma faaliyet göstermektedir.

Tablo 49. Kayseri'de Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı Sektöründeki Firma Sayısı (58)

	Adet	(%)
25.12 Metalden kapı ve pencere imalatı	528	39,43
25.62 Metallerin makinede işlenmesi ve şekil verilmesi	302	22,55
25.61 Metallerin işlenmesi ve kaplanması	170	12,70
25.21 Merkezi ısıtma radyatörleri (elektrikli radyatörler hariç) ve sıcak su kazanları (boylerleri) imalatı	129	9,63
25.99 Başka yerde sınıflandırılmamış diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	76	5,68
Diğer Alt Sektörler	134	10,01
Sektör Toplam	1.339	100,00

240. Fabrikasyon metal ürünleri imalatı sektöründe Kayseri'nin ihracatı sektörde toplam ülke ihracatının yaklaşık %2,6'sını karşılamaktadır. İthalattaki payı ise oldukça düşük (%0,5) seviyelerinde gerçekleşmektedir.

Tablo 50. Kayseri Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makine ve Teçhizat Hariç) Sektörünün Ülke İhracatında ve İthalatında Payı (58)

Yıllar	İhracat		İthalat	
	(milyon ABD doları)	Ülke İhracatında Payı (%)	(milyon ABD doları)	Ülke İthalatında Payı (%)
2008	79,5	%1,4	18,5	%0,5
2009	75,8	%1,7	21,3	%0,8
2010	98,4	%2,0	23,6	%0,7
2011	140,2	%2,3	20,2	%0,5
2012	173,8	%2,6	18,0	%0,5

241. Yapılan analizler sonucunda fabrikasyon metal ürünleri imalatı sektöründe rekabet gücünü etkileyen faktörler şu şekilde belirlenmiştir:

1. İnovasyon sayısı
2. Çırak ve işçilerin aldıkları eğitim saati

3. Usta ve kalfaların aldıkları eğitim saati
4. Sektörün gerektirdiği teknoloji düzeyi
5. Firmanın mevcut teknoloji düzeyi
6. Kapasite kullanım oranı
7. Ürün testlerinin yaptırılması
8. Teknik personelin aldığı eğitim saati
9. Proje sunumu
10. Sunulan proje sayısı
11. Uzun vadeli borçlanma imkânı
12. İhracatta karşılaşılan finansal, pazarlama, bürokratik, nakliye ve rekabetçi fiyat verememe ve politik-siyasi risk sorunları
13. Yurtdışı gezilere katılım sayısıdır.

1.6.4.3 Elektrikli Teçhizat İmalatı Sektörü²²

242. Dünya elektrik teçhizatı sektörü 202 milyar ABD dolarlık bir piyasa değerine sahiptir. Sektör 2011 yılında %4,5 civarında büyüme kaydetmiştir. Önceki dört yıl boyunca yıllık büyüme hızının %1 olduğu dikkate alındığında bu oran oldukça önemli bir gelişmeye işaret etmektedir.

243. Türkiye’de elektrikli teçhizat imalatı sektörü, imalat sanayi içerisinde ciro ve üretim değeri bakımından 7., yaratılan katma değer büyüklüğü açısından 8. ve ücretli çalışan sayısı bakımından 10. sırada yer almaktadır.

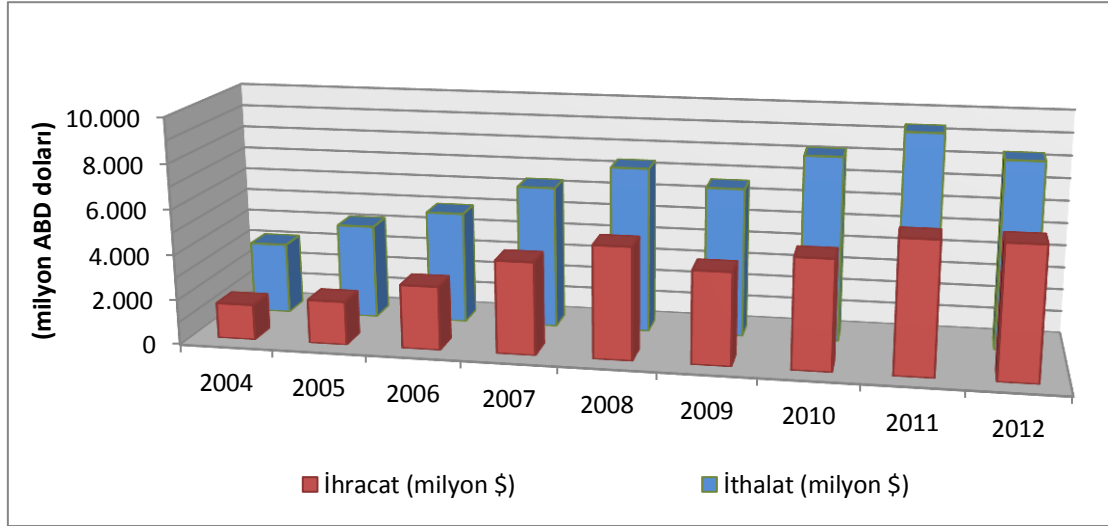
244. 2010 yılı itibariyle elektrikli teçhizat imalatı sektörü, imalat sanayi tarafından gerçekleştirilen toplam cironun %5,63’ünü, toplam üretim değerinin %5,41’ini, yaratılan katma değer ise %5,79’unu karşılamaktadır. Sektörde çalışan kişi sayısı toplamı, imalat sanayinde çalışanların toplamının %4,54’üne denk gelmektedir.

245. Aynı kalemler itibariyle sektörün ülke ekonomisi içerisindeki ağırlığı ise, cironun %1,62’si; üretim değerinin %2,46’sı, katma değer büyüklüğünün %1,96’sı şeklinde gerçekleşmiştir. Sektör ücretli çalışan sayısı bakımından ülke geneli içerisinde %1,48’lik bir paya sahiptir.

246. Sektörün imalat sanayi içerisindeki ve ülke ekonomisindeki önemini ortaya koyan önemli bir gösterge olarak kabul edilen elektrikli teçhizat imalatı sektörünün üretim değeri 2010 yılı itibariyle 28,351 milyar TL olup, sektörün toplam imalat sanayi üretim değeri içerisinde %5,4’lük, genel ülke üretim değerinde ise %2,5’lik paya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

²² Bu bölümün hazırlanmasında ORAN ve ERSEM işbirliğiyle hazırlanan “Kayseri ve Sivas İllerinde Öne Çıkan Sektörler için Rekabet Gücü Analizi” raporundan yararlanılmıştır. Lütfen kaynaklar ve alıntılar için raporun orijinaline başvurunuz.

247. 2005-2012 yılları arasında sektörde yıllık üretim endeksi değişimleri incelendiğinde, bir önceki yıla göre artışın ortalama %7,70 olarak gerçekleştiği görülmektedir. İmalat sanayinde ise bu oran aynı dönemde %4,05'tir.

Şekil 67. Türkiye’de Yıllar İtibariyle Elektrikli Teçhizat İmalatı Sektörünün İhracat ve İthalatı (58)

248. Sektörde dış ticaret açığı 2011 yılında en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2011 yılındaki dış ticaret açığı değerlendirme dönemi başı olan 2004 yılındaki 1,599 milyar ABD doların yaklaşık 2,2 katına ulaşarak 3,331 milyar ABD dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2006 ve 2012 yılları haricinde sektörde dış ticaret açığı sürekli artış göstermiştir. 2012 yılında sektörün dış ticaret açığı 2,459 milyar ABD dolardır.

249. Kayseri’de rekabetçi sektörlerden bir diğeri de elektrikli teçhizat imalatı sektörüdür. Üretilen ürünler ekonomik ve teknolojik değerlerinin yüksek olması nedeniyle diğer sektörlerin gelişimi açısından da hayati bir önem taşımaktadırlar. İleri ve geri bağlantılarının fazla olması ve yüksek katma değer yaratılması sektörü ülke ekonomileri açısından önemli kılmaktadır. Ar-Ge ve ürün geliştirme çalışmalarının kaynaklık ettiği yüksek teknoloji ürünler ve tüketim malları piyasasındaki hızlı talep artışları sektörde yer alan firmaların rekabetçilikleri açısından olumlu rol oynamaktadır.

250. Gelecek yıllarda özellikle enerji-etkin elektrikli teçhizatlara yönelik talebin de yükselmesi beklenmektedir. Bu bağlamda AR-GE’ye yatırım yapan ve teknolojik yeniliklere yönelik çalışan şirketler daha fazla enerji-etkin elektrikli teçhizat sunabileceklerdir. Bu da bu şirketlerin sektörde rekabetçi kalmalarını sağlayacaktır.

251. Bunun yanında yine enerjinin etkin kullanımını sağlayacak olan akıllı sayaçlar piyasası da önümüzdeki yıllarda Bölgeye önemli gelir sağlayabilecektir. Küresel akıllı sayaçlar piyasasının 2012 sonu itibariyle 7 milyar ABD dolarlık bir gelir ortaya çıkarması beklenmektedir. AMR teknolojisini kullanan sayaçlar Kuzey Amerika’daki elektrik, su ve gaz sayaçlarının hemen hemen %33’ünü temsil etmektedir. Avrupa için bu oran %3’tür. Ülkemizde de bu oran önümüzdeki yıllarda yükselecektir. Bölgede gerekli tedbirler alınarak akıllı sayaçlar piyasası pastasından Bölgeye önemli bir pay çekilmesi sağlanacaktır.

252. Kayseri’de elektrikli teçhizat imalatı sektöründe faaliyet gösteren firma sayısı 242 olup; alt sektörler itibariyle incelendiğinde 27.5 kodlu ev aletleri imalatı alt sektöründe 165 (%68,18), 27.4 kodlu elektrikli aydınlatma ekipmanlarının imalatı alt sektöründe 36 (%14,88), 27.1 kodlu elektrik motoru, jeneratör, transformatör ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazlarının imalatı alt sektöründe 29 (%11,98), 27.9 kodlu diğer elektrikli ekipmanların imalatı alt sektöründe 11 (%4,55), 27.3 kodlu kablolamada kullanılan teller ve kablolar ile gereçlerin imalatı alt sektöründe 10 (%4,13) ve 27.2 kodlu akümülatör ve pil imalatı alt sektöründe 2 (%0,83) firma faaliyet göstermektedir. En çok firmanın faaliyet gösterdiği 27.5 kodlu ev aletleri imalatı alt sektörü kapsamında 27.52 elektriksiz ev aletleri alt sektöründe 106 firma faaliyet göstermektedir.

Tablo 51. Kayseri’de Elektrikli Teçhizat İmalatı Sektöründeki Firma Sayısı ve Alt Sektörlere Dağılımı (58)

	Adet	(%)
27.1 Elektrik motoru, jeneratör, transformatör ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazlarının imalatı	29	%11,98
27.11 Elektrik motorlarının, jeneratörlerin ve transformatörlerin imalatı	10	%4,13
27.12 Elektrik dağıtım ve kontrol cihazları imalatı	19	%7,85
27.2 Akümülatör ve pil imalatı	2	%0,83
27.3 Kablolamada kullanılan teller ve kablolar ile gereçlerin imalatı	10	%4,13
27.31 Fiber optik kabloların imalatı	5	%2,07
27.32 Diğer elektronik ve elektrik telleri ve kablolarının imalatı	4	%1,65
27.33 Kablolamada kullanılan gereçlerin imalatı	1	%0,41
27.4 Elektrikli aydınlatma ekipmanlarının imalatı	36	%14,88
27.5 Ev aletleri imalatı	165	%68,18
27.51 Elektrikli ev aletlerinin imalatı	48	%19,83
27.52 Elektriksiz ev aletlerinin imalatı	106	%43,80
27.9 Diğer elektrikli ekipmanların imalatı	11	%4,55
Sektör	242	100,00

253. Elektrikli teçhizat imalatı sektöründe Kayseri’nin ihracatı 2012 yılı itibariyle sektörde ülke genelindeki toplam ülke ihracatının yaklaşık %2,7’sini karşılamaktadır. İthalattaki payı ise oldukça düşük (%0,3) seviyelerinde gerçekleşmektedir.

Tablo 52. Kayseri Elektrikli Teçhizat İmalatı Sektörünün Ülke İhracatında ve İthalatında Payı (58)

Yıllar	İhracat		İthalat	
	(milyon ABD doları)	Ülke İhracatında Payı (%)	(milyon ABD doları)	Ülke İthalatında Payı (%)
2008	121,1	%2,43	20,7	%0,28
2009	81,1	%1,98	16,4	%0,25
2010	106,9	%2,20	20,6	%0,25
2011	138,0	%2,35	28,5	%0,30
2012	157,3	%2,68	25,2	%0,30

254. Yapılan analizler sonucunda sektörün rekabet gücünü etkileyen faktörler şu şekilde belirlenmiştir:

1. İnovasyon sayısı
2. Farklı dillerde web sitesine sahip olma
3. Danışmanlık hizmeti alma
4. Usta ve kalfaların aldıkları eğitim saati
5. Mühendislerin aldıkları eğitim saati
6. İdari personelin aldığı eğitim saati
7. Yurtdışı gezilere katılım durumu (2012)
8. Kur riski ve dış talepteki dalgalanma
9. Kullanılan hammaddelerin yurtiçinde üretim düzeyi
10. Kullanılan hammaddelerin yurtdışında üretim düzeyi
11. İkame olarak kullanılabilecek hammaddenin varlığı
12. Hammadde tedarikçi sayısı
13. Hammadde tedarik süresi

1.6.4.4 Madencilik ve Doğaltaş Sektörü²³

255. Dünyada yıllık maden üretimi 10 milyar tonu geçmekte, bu üretimin ekonomik değeri de 1,5 trilyon doları bulmaktadır (60). Maden rezerv ve üretimi bakımından önde gelen ülkeler ABD, Kanada, Çin, Avustralya ve Rusya'dır. Afrika ve Latin Amerika da önemli rezervlere sahiptir. Üretimin büyük oranını ABD, AB ülkeleri ve Japonya'nın içinde bulunduğu sanayileşmiş ülkeler tüketmektedir. Son zamanlarda ekonomik büyümenin sonucu olarak Çin, Hindistan ve Brezilya gibi ülkelerde de madencilik ürünlerine olan talep hızla artmıştır. Özellikle 2000'den sonra Çin'den gelen yüksek talepler nedeniyle maden fiyatlarında büyük oranda artışlar gerçekleşmiştir. Fakat 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizle birlikte maden piyasası da durağan bir sürece girmiş ve fiyatlar düşmüş ancak kısa zamanda toparlanmaya başlamıştır (61). Dünyadaki maden üretiminin %75'i enerji hammaddelerine aitken, endüstriyel hammaddeler %15, metalik madenler ise %10 paya sahiptir (60). Enerji hammaddeleri dışındaki minerallerden, demir, alüminyum ve krom sırasıyla en çok üretilenlerdir (62).

256. Dünyada ticareti yapılan 90 çeşit madenden yalnızca 13'ü Türkiye'de bulunmamaktadır. Türkiye'deki maden çeşitlerinin 50'si kaynak bakımından çok zengin veya zengindir. Ancak, çeşitlilik bakımından dünyada 10. sırada yer alan Türkiye, maden üretimi açısından 28. sıradadır (63).

257. 2011 yılında GSYH'nın yaklaşık % 1,5'ini oluşturan madencilik ve taşocakçılığı sektörünün toplam ihracat içindeki payı, 2,8 milyar ABD doları ile % 2,1'dir. Aynı yıl, sektörün ithalat miktarı ise 37 milyar ABD doları aşan değer ile toplam ithalat içinde % 15,5 civarında paya sahiptir (3). 2009 yılı verilerine göre mermer ve doğaltaş en büyük ihracat kalemini oluşturmakta, bu ürünü bakır, krom, feldspat ve bor izlemektedir. Türkiye'nin en çok maden ihracatı yaptığı ülkeler arasında ise Çin ve ABD bulunmaktadır. Bunları İtalya, Hindistan, İngiltere, Suudi Arabistan ve Rusya izlemektedir (62). TÜİK

²³ Bu bölümün hazırlanmasında ORAN ve ERSEM işbirliğiyle hazırlanan "Kayseri ve Sivas İllerinde Öne Çıkan Sektörler için Rekabet Gücü Analizi" raporundan yararlanılmıştır. Lütfen kaynaklar ve alıntılar için raporun orijinaline başvurunuz.

(2011) verilerine göre, madencilik ve taşocakçılığı sektöründe en çok ihracat yapılan ülkeler sırasıyla Çin ve Yunanistan, İtalya, Hindistan ve Belçika'dır. İthalat yapılan ülkelerin başında ise Rusya ve İran gelmektedir.

258. 2011 yılı iş kayıtlarına göre Bölgede madencilik ve taşocakçılığı sektöründe 259 girişim bulunmaktadır (Kayseri'de 154, Sivas'ta 72 ve Yozgat'ta 33) (3). Maden İşleri Genel Müdürlüğü (MİGEM) ve Maden Tetkik Arama (MTA) verilerine göre, faaliyeti devam eden maden işletme ruhsatları sayısı Kayseri'de 265, Sivas'ta 216, Yozgat'ta ise 92'dir. 2009 yılı verilerine göre Bölge genelinde sektörde çalışanların sayısı 4000'i aşmaktadır. Aynı yıl sektörün toplam cirosu ise 690 milyon TL civarındadır. Bu ciro ile sektör Bölgede diğer sektörler arasında % 2,3'lük paya sahipken, Türkiye'de bu oran % 0,8'dir (3). Madencilik ve taşocakçılığı sektörünün ihracatı 2011 yılında 110 milyon doları aşmış, ithalatı ise 10 milyon dolar civarında kalmıştır. Oysa Türkiye toplamına bakıldığında madencilik ve taşocakçılığı ithalatı ihracatın on katından fazladır (3).

259. Türkiye'nin en önemli demir yatakları Sivas ve Kayseri'nin Yahyalı ilçesinde bulunmaktadır. Yahyalı Attepe sahasında bulunan demir sadece rezerv açısından değil yapısal olarak da dünyada nadir görülen özelliğe sahiptir (64). Türkiye'deki demir-çelik sektörünün hammadde ihtiyacını karşılayan tek pelet tesisi Divriği'dedir (65). Kayseri ve Sivas'taki rezervler Türkiye'deki demir cevherinin % 50'sinden fazlasını oluşturmaktadır. Yozgat'ta da demir rezervleri bulunmasına rağmen tenör düşüklüğü ve yüksek silisyum dioksit gibi nedenlerle işletilememektedir (66). Bölgenin bir başka önemli metalik madeni ise kromdur. Krom yatakları ağırlıkla Kayseri ve Sivas'ta yer almakla birlikte Yozgat'ta da gözlemlenmektedir. Kayseri'de maden işletme ruhsatlarının % 17'si, Sivas'ta ise % 16'sı krom madenine aittir. 2009 yılında Sivas'ta 2 milyon tonun üzerinde krom üretimi gerçekleşmiştir. Kurşun-çinko Bölgede üç ilde de bulunan bir madendir. Fakat üretim açısından yüksek miktarlar söz konusu değildir.

260. MTA Sivas Bölge Müdürlüğü verilerine göre, MTA tarafından son yıllarda Sivas'ta keşfedilen en önemli metalik madenler; Au, Pb-Zn ve Fe, en önemli enerji hammaddeleri, kaplıca kullanımına uygun jeotermal enerji kaynakları ve kömür, potansiyeli geliştiren en önemli endüstriyel hammaddeler ise; doğaltaşlar, yapı malzemesi hammaddeleri, kaolen ve poligorskit kili (kozmetik kil)dir. İl sınırları içerisinde keşfedilen en önemli Au yatakları; Kangal-Çetinkaya-Bakırtepe ve Koyulhisar-Evliyatepe yörelerinde, Pb-Zn yatakları; Divriği Akdağ yöresinde ve Zara-İmranlı yöresinde, Fe yatağı; Divriği Karaağaçlı yöresi ile Güneş ve Soğucak yörelerinde, enerji hammaddeleri ise; Merkez-Yukarıyaldızlı ve Kangal-Kalkım yörelerinde jeotermal enerji, Gürün yöresinde ise derin ortamlarda kömür olarak bulunmuştur.

261. Metalik madenlerin yanı sıra Bölgede önemli endüstriyel hammadde kaynakları da bulunmaktadır. Özellikle Yozgat'ta madencilik sektöründe endüstriyel hammaddeler öne çıkmaktadır. İldeki başlıca endüstriyel hammaddeler kireçtaşı (kalker), feldspat ve kaya tuzudur. Kireçtaşının 2009 yılındaki üretimi 1,5 milyon tonu geçmiştir. Bunlara ek olarak kuvarsit, tuğla-kiremit hammaddeleri, fluorit, bazalt, çimento hammaddesi marn ile grafit ildeki önemli endüstriyel hammaddelerdir (66). Sivas'ta özellikle doğaltaş sektörü önemlidir. İlde öne çıkan endüstriyel hammaddeler traverten ve mermer, jips, kaolin, sölestin, kaya tuzu, talk ve zeolit olarak sıralanabilir. Sivas'ta maden ihracatının büyük bir kısmını doğaltaş oluşturmakta, bazı doğaltaş ürünlerin tamamı ihraç edilmektedir. Diğer

illerden gelen doğaltaşlar da ilde işlenmekte ve ihraç edilmektedir. İlin doğaltaş üretiminin % 70'i "sarı traverten"e aittir (67). Jips ülke rezervinin % 80'i Sivas'tadır (68). Kayseri ise endüstriyel hammaddelerden pomza açısından zengin bir ildir. İşletilmeyen sahalar bulunmasına (69) rağmen, maden işletme ruhsat sayısı ve 2009 yılı üretim miktarı pomza için diğer madenlere kıyasla yüksektir. Dolomit, kireçtaşı, kaolin, diatomit, bazalt, mermer ildeki diğer önemli endüstriyel hammaddelerdir. Bu durum, inşaat ve yapı malzemeleri alanında Bölge için avantaj sağlamaktadır.

262. Enerji hammaddesi olarak linyit Sivas'ta özellikle Kangal ilçesinde üretilmektedir. Burada üretilen linyit Kangal Termik Santrali'nin ihtiyacını karşılamaktadır (70). Yozgat'ın Sorgun ilçesinde de önemli linyit sahaları mevcuttur (71). Son zamanların önemli gündem maddelerinden biri olan nükleer santrallerin hammaddesi uranyum için de Sorgun'da çalışmalar bulunmakta, buradaki rezervin Türkiye rezervinin yarısı kadar olduğu tahmin edilmektedir (72).

263. Genel olarak Kayseri'de başta demir ve krom olmak üzere metalik madenler öne çıkmaktadır. Sivas ise Türkiye'de doğaltaş ve metalik madenlerden demir açısından önemli bir ildir. Yozgat maden çeşitliliği açısından zengindir ancak rezerv ve tenör bakımından yeterince öne çıkamamasına rağmen, jeotermal sahaları ve endüstriyel hammadde kaynakları ile öne çıkmaktadır.

264. Demir rezervi büyüklüğü dikkate alınırsa, Bölgede bir entegre demir-çelik tesisi bulunmamaktadır. Bu konu araştırılması gereken bir konudur. Ayrıca Bölgedeki krom potansiyeli ve öneriler dikkate alındığında Sivas veya Kayseri'de (Yahyalı) kurulabilecek ferro-krom tesisine yönelik fizibilite çalışmasının da yapılması faydalı olacaktır (67) (73).

265. Divriği ve Attepe'deki demir rezervi uzun süreden beri işletilmektedir. Attepe'de cevher rezervi sonuna gelindiğinden yıllık üretim giderek düşmektedir (64). Divriği'deki rezerv de mevcut koşullarda azalmıştır.

266. Ancak, MTA Sivas Bölge Müdürlüğü verilerine göre, Divriği-Karaağaçlı yöresinde yeni keşfedilen Fe (manyetit) cevherleşmesi; MTA'nın son yıllarda yörede ortaya çıkardığı en önemli demir yatağı olmuştur. Sivas-Erzincan-Malatya demir aramaları projesi kapsamında Divriği yöresinde yapılan etütlerde, Karaağaçlı yöresinde demir cevherleşmesine yönelik önemli bulgular elde edilmiştir. Yeni bulunan bu demir yatağı, yörede hali hazırda aynı nitelikteki (tenördeki) rezervlerin yaklaşık iki katına karşılık gelmektedir. Yörede bulunan bu önemli cevherleşmesine yönelik arama ve geliştirme çalışmaları yoğun bir şekilde devam etmektedir.

267. Açık ve yeraltı işletmelerinde üretilen demir zamanla sadece işletme koşullarının daha zor olduğu yeraltı işletmelerinde üretilebilecektir. Özellikle Bölgede yeni aramaların yapılması gerekmektedir.

268. Bölgedeki bir diğer önemli maden zenginliği ise doğaltaştır. Ülke genelinde doğaltaş bakımından Sivas ili öne çıkmaktadır. Çin, Hindistan ve Güney Afrika ülkelerinde, doğaltaşta üretim çeşitliliğinin granitle sınırlı olması ve doğaltaş ihracatında önde gelen ülkelerin (örneğin İtalya ve İspanya) rezervlerinin azalması (60). Sivas'taki doğaltaş ihracatının artırılması açısından fırsat olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Hindistan'ın doğaltaş ithalat kotasını artırması da dikkate alınmalıdır. Ancak

ildeki doğaltaş üreticilerinin kurumsallaşma, dış ticaret, markalaşma gibi konularda gelişme göstermesi gerekmektedir.

269. Gelecekte, Sorgun'daki uranyum potansiyelinin yüksek olması nedeniyle, Türkiye'ye yapılacak nükleer santrallerin yakıtı büyük oranda Yozgat'tan karşılanabilecektir (72). Bu fırsatın değerlendirilebilmesi ve ayrıca Yozgat'ta öne çıkan endüstriyel hammaddelerin de yüksek oranda değerlendirilebilmesi için ildeki işletmelerin kurumsal kapasitelerinin artırılması gerekmektedir.

270. Bölgede enerji hammaddelerinden metalik madenlere kadar pek çok maden bulunmaktadır. Ancak mevcut rezervlerin en iyi şekilde değerlendirilmesi için araştırmalar yapılmalı, genel eğilimler, yeni değerli kullanım alanları ve ilgili gelişmeler takip edilerek değerlendirilmelidir. Örneğin, Zara'da çıkarılan kaolinin çimento yerine yıkanıp seramik yapımında kullanılmasının katma değeri artırıcı etkisi araştırılmalıdır (67). Öte taraftan Yozgat'ta bulunan bazalt rezervinin hızlı tren hattı da dâhil kullanılabileceği alanlar incelenerek sektöre katkı sağlanabilir.

271. Nakliye masrafları madencilikte önemli maliyet kalemlerinden biridir. Tüvenan olarak satılan madenler için cevherdeki nem ve yabancı maddeler nedeniyle nakliye masrafları artmaktadır. Cevherin nihai ürüne dönüştürülmesiyle bu masrafların azaltılması da sağlanmış olacaktır (74). Bununla beraber, nakliye masraflarının azaltılması amacıyla karayolu taşımacılığı demiryolu taşımacılığına göre yüksek maliyetli olduğu için ek demiryolu hatlarının yapılması Bölge için yararlı olabilecektir. Bu kapsamda, alternatif hatların araştırılması gerekmektedir.

272. Bölgedeki madencilerin ihtiyacını karşılamak üzere akredite olmuş, donanımlı ve kapsamlı bir laboratuvara ihtiyaç vardır. Bu amaçla; Bölgedeki üniversiteler, maden firmaları ve kamu kurumları işbirliği içinde olmalı, mevcut laboratuvarların geliştirilmesi değerlendirilmelidir. Bölgede özellikle Sivas ve Kayseri'de standartlara uygun laboratuvar altyapısının geliştirilmesi önemlidir.

273. Bölge madencilerinin bir araya gelerek sorunlarına çözüm üretebilecekleri, istişare edip yardımlaşabilecekleri bir yapıya ihtiyaç vardır. Böyle bir kuruluşun oluşturulması Bölge madencilik sektöründe işbirliğini geliştirebilecektir. Bölgedeki işletmeler için iş güvenliği uygulamaları geliştirilecektir.

274. Sivas'ta doğaltaş sektörü öncelikli olarak kümelenme potansiyeli taşımaktadır. Kümelenme çalışmaları bu amaçla başlatılmıştır.

275. Madencilik faaliyetlerinde, çevre konusu ayrı bir önem taşımaktadır. İşletmelerin çevre konusundaki hassasiyeti sektörün imajını etkilemekte, alınan çevresel tedbirler zaman zaman önemli yatırımlar gerektirmektedir. Ayrıca doğal kaynakların yeri madencilik faaliyetlerini mekânsal olarak sınırlandırabilmektedir. Örneğin, Yahyalı'da bulunan Aladağlar Milli Parkı koruma bölgesi olarak dikkate alınmalıdır. Sivas'ta kuzeyde bulunan travertenler su kaynağı olduğu için korunmalıdır. Sürdürülebilir kalkınmanın üç temel ayağından biri olan çevre konusunda madencilerin bilinçlendirilmesi gereklidir.

276. Madencilik sektörünün en önemli sorunu; yer altından çıkarılan cevherlerin işleme tesisleri olmamasından dolayı işlenmeden satışının yapılmasından dolayı düşük kar oranları ile çalışmasıdır.

Bu madenlerin işleme, zenginleştirme tesisleri Bölgeye kurularak bu sektörden elde edilen kazanç çok daha artırılabilir. Genel bir değerlendirme yapıldığında Sivas yöresinin, özellikle derine doğru yeteri kadar aranmadığı görülmektedir. Modern arama değerlendirme yaklaşımlarıyla önemli kaynakların bulunma ihtimali bulunmaktadır.

277. İlde kurulacak orta ölçekli bir ferro-krom tesisinin Bölgedeki tüm krom potansiyelinin toplanacağı bir merkez olması ihtimali vardır. Bu konuda da gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

278. Yapılan analizler sonucunda Bölgede metal cevheri madenciliği sektöründe aşağıdaki faktörlerin etkili olduğu belirlenmiştir (58):

1. Firmanın mevcut teknoloji düzeyi
2. İşletmenin kapasite kullanım oranı
3. Ürünlerin testlerini yaptırmak
4. Kur riski
5. İç talepteki dalgalanma
6. Makine parkının kayıtlı değeri
7. Hammadde üretiminin yeterliliği
8. Hammadde tedariğinin yeterliliği
9. 2012 yılında stokların aktifler içindeki payı

279. Bölgede yapılan odak grup toplantısı ve derinlemesine mülakatlar gibi analiz çalışmaları ile metalik olmayan ürünlerin imalatı sektöründe ise temel sorunlar olarak şu hususlar öne çıkmıştır (58).

1. Sektörde lojistik ve navlun sorunu bulunmaktadır.
2. Nakliye ücretleri çok yüksektir.
3. Nakliye ile ilgili desteklerin kesilmesi sektörü sıkıntıya sokmuştur.
4. Emek yoğun bir sektör olması maliyetleri yükseltmektedir.
5. Sektör için yeni teşvikler büyük bir gerekliliktir.
6. Sivas'ın denize yakın kent ve ülkelere göre ciddi bir dezavantajı vardır.
7. Hammadde olarak satış yapmanın kâr marjı daha yüksektir.
8. Vasıflı ve vasıfsız eleman sorunu bulunmaktadır.
9. Yeterli düzeyde mamul üretimi yapılamamaktadır.
10. İklim koşulları Sivas'ta bu sektör için çok uygun değildir.
11. İş makinesi yan sanayi veya makine servis hizmetleri yeterli düzeyde değildir.
12. İşletmeye alma maliyetleri oldukça yüksektir.
13. Sektöre giriş çok yüksek sermaye gerektirmektedir.
14. Endüstriyel hammadde çalışmaları yapılmamaktadır.
15. Ar-ge yetersizliği vardır, ar-ge yapılabilecek imkânlar sınırlıdır.

16. Madencilik izni almada ciddi bürokratik sorunlar bulunmaktadır.

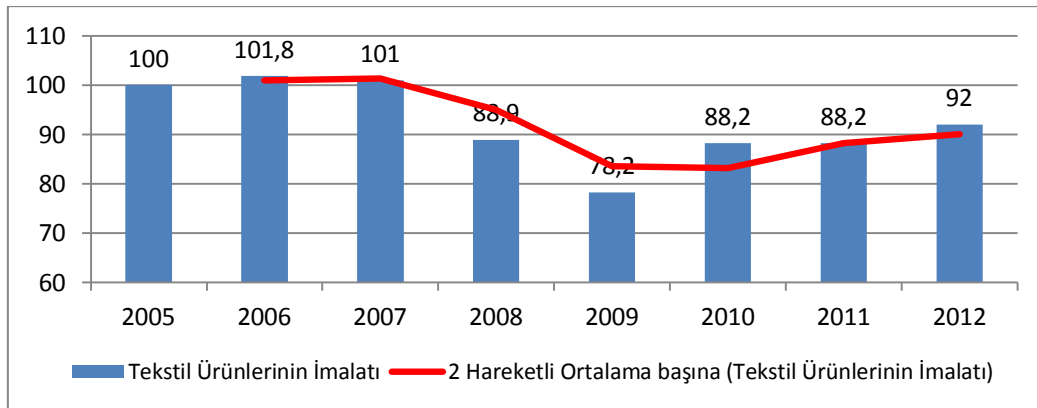
1.6.4.5 Tekstil

280. Türkiye ekonomik anlamda çok olumlu hamleler yapıyor ve bu konuda çok ciddi mesafe kat ediyor olmasına rağmen, tüketim harcamalarında yerli tekstil ve konfeksiyon sektörü hak ettiği payı bir türlü alamamaktadır. Burada Uzakdoğu etkisi ilk başta gelmektedir. Özellikle Çin gibi ülkelerde mevcut olan ucuz iş gücü, ucuz enerji, ülkelerinin sağladığı destek ve sübvansiyonlar gibi nedenler başta gelirken kendi ülkemiz açısından bir değerlendirme yapıldığında; çalışmalarda verimsizlik, eğitim seviyesi düşük personel istihdamı, pahalı enerji gibi faktörler bu durumu ortaya çıkaran başlıca nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

281. Tekstil ve hazır giyim sektörü, neredeyse tüm dünya ülkeleri arasında rekabetin en çok görüldüğü sektör olma durumundadır. Aynı zamanda, yatırımının kolay olması ve yüksek istihdam sağlıyor olması nedeniyle ülkelerin en çok koruma altına aldığı sektör olma konumunu da her zaman muhafaza etmektedir.

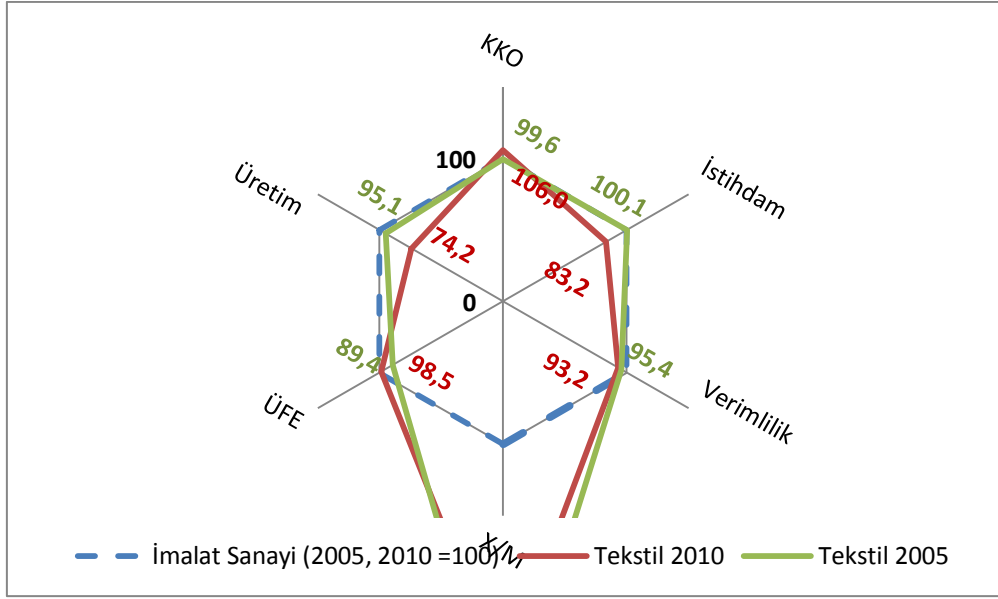
282. 2011 yılında dünya tekstil ihracatı toplam ticarete paralel bir şekilde %17 artarak 294 milyar ABD Doları, hazır giyim ihracatı ise %17'lik artışla 412 milyar ABD Doları, deri ve deri ürünleri ihracatı ise %18 artarak 162 milyar ABD Doları düzeyinde gerçekleşmiştir. 2011 yılında üç sektörün dünya ticaretindeki payı %4,7 olarak gerçekleşmiştir (75).

283. Türkiye hazır giyim ihracatının beşte birini AB ülkelerine yapmakta olup AB'nin Çin'den sonra en büyük hazır giyim tedarikçisi konumundadır. AB'nin en büyük ev tekstili üreticisi ve ikinci büyük ayakkabı üreticisidir (75).

Şekil 68. Türkiye Tekstil Ürünleri İmalat Endeksi (3)

284. Şekil 68'de verilen imalat sanayi endeksi verilerine göre 2005-2012 yılları arasında bir gerileme yaşanmıştır. Özellikle 2008 yılında yaşanan global kriz sonrasında imalat endeksi hızlı bir oranda düşmüş ve 2010 da toparlanma sürecine girmesine rağmen 2012 yılı ortalamasında henüz 2005 deki seviyeleri yakalayamamıştır.

Şekil 69. Türkiye Tekstil Sektörü 2005,2010 (3)

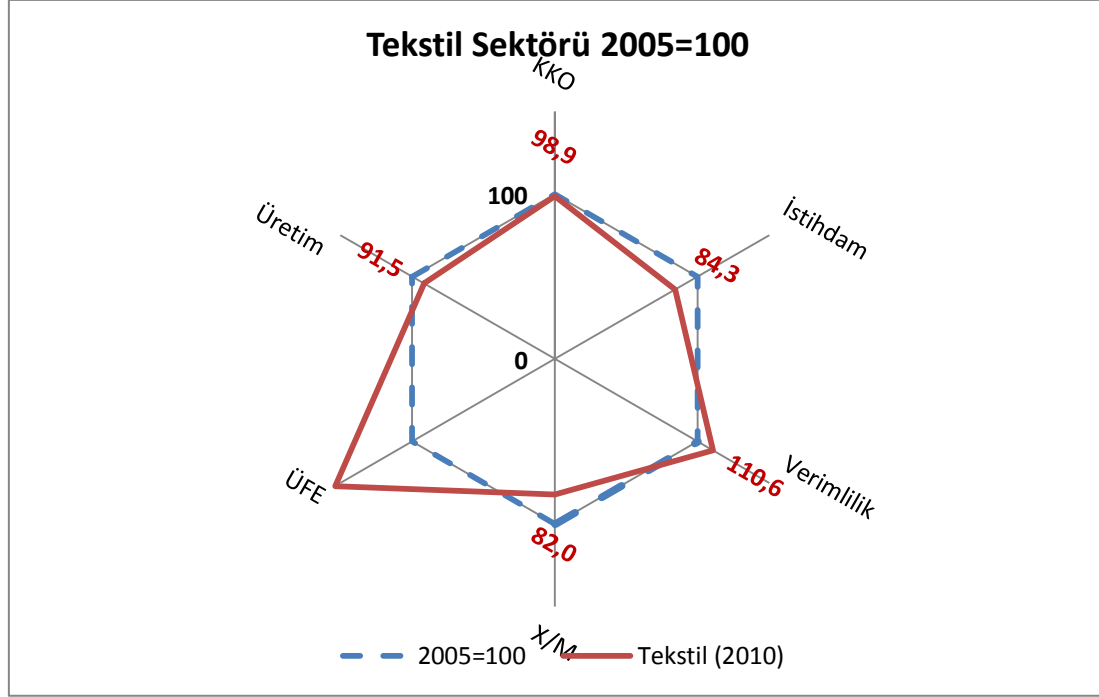
285. 2005 ve 2010 yıllarında İmalat Sanayi Sektörü toplam değerleri dikkate alındığında sektör; üretim verilerine göre 2005 ve 2010 yıllarında imalat sanayi ortalama değerleri altında kalmıştır. Yine aynı verilere göre 2010 yılında 2005 yılına göre yaklaşık %10'luk bir daralma göstererek gerilemiştir (Şekil 69).

286. Kapasite kullanım oranı verileri ışığında; sektörün kapasite kullanım oranı verileri genel imalat sanayi kapasite kullanım oranına oldukça yakın seviyede seyretmektedir. 2010 yılında 2005 yılına göre kapasite kullanım oranlarının yaklaşık %1'lik oranda azaldığı anlaşılmaktadır.

287. İstihdam verilerine göre 2005 yılında sektörün istihdamı genel imalat sanayi istihdamına yakın iken 2010 yılında genel imalat sanayi istihdamının altında kalmıştır. 2010 yılında 2005 yılına göre sektör istihdamında yaklaşık %15'lik bir gerileme gerçekleşmiştir.

288. Verimlilik verilerine göre ise hem 2005 yılında hem de 2010 yılında sektörün verimliliği genel imalat sanayi verimlilik değerlerinin altında kalmıştır. 2005 verilerine göre, 2010 yılında verimlilikte yaklaşık %10'luk artış olmuştur.

289. İhracat/ithalat verisi incelendiğinde ise sektörün genel imalat sanayi değerinin oldukça üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Ancak 2010 yılında bu oran 2005 yılına göre %18 oranında bir azalma göstermiştir.

Şekil 70. Türkiye Tekstil Sektörü 2005-2010 Yılları Arası Gelişimi (3)

Tablo 53. Türkiye, Bölge ve Bölge İllerinde Tekstil Ürünleri İthalatı (3)

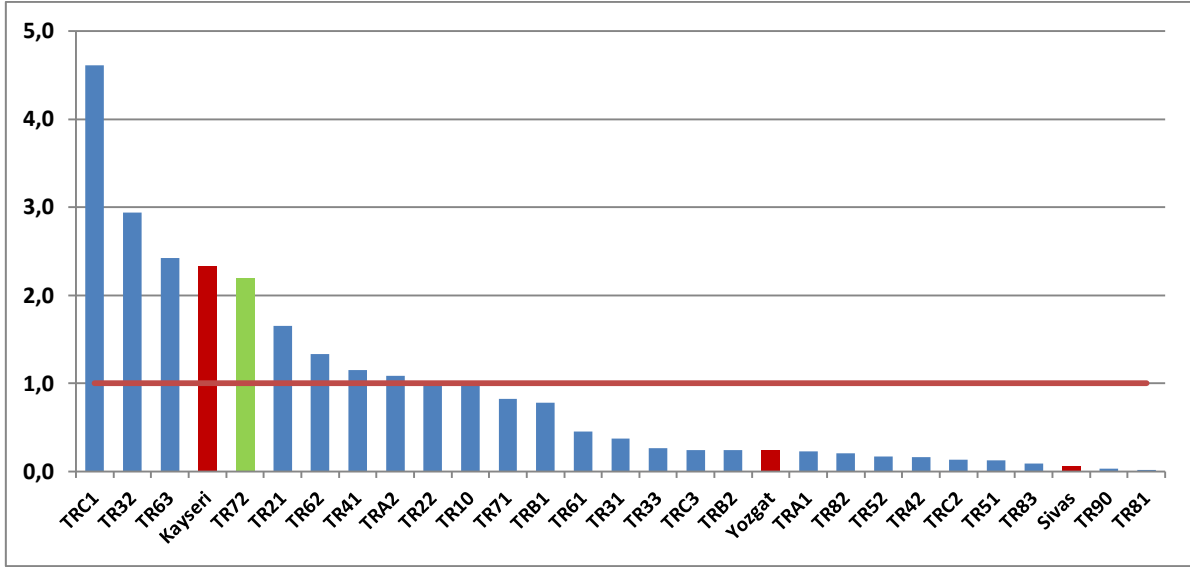
	TÜRKİYE	TR72	Kayseri	Sivas	Yozgat
Tekstil Ürünleri	5.454.264.594	47.601.914	320.564.955	1.117.306	801.020
Toplam İthalat	236.545.109.865	1.697.399.800%	1.589.200.636	89.808.360	18.390.804
	%2,31	%0,87	%673,43	%2,35	%1,68

Tablo 54. Türkiye, Bölge ve Bölge İllerinde Tekstil Ürünleri İhracatı (3)

	TÜRKİYE	TR72	Kayseri	Sivas	Yozgat
Tekstil Ürünleri	13.262.290.664	321.198.527	320.564.955	436.106	197.466
Toplam İhracat	152.478.451.065	1.685.397.375	1.582.491.411	93.294.582	9.611.382
	%8,70	2,42	%99,80	%0,14	%0,06

290. Ülke düzeyinde incelendiğinde Türkiye dünyada tekstil dış ticaretinde hem ihracatçı hem ithalatçı konumdadır. Hacimsel olarak bakıldığında ise ihracatın hacmi ithalatın hacminden oldukça büyüktür. Yani Türkiye bu sektörde net ihracatçı konumdadır. Bu durum Bölgede de bu şekildedir.

291. Bölge tekstil sektörü açısından incelendiğinde, özellikle Kayseri ilinde sektörün öne çıktığı görülmektedir. 2012 yılı verileri kullanılarak hesaplanan uzmanlaşma katsayısı verileri ışığında hazırlanan Şekil 71 incelendiğinde bu durum daha net anlaşılmaktadır. Bölge, 26 düzey2 bölgesi arasında ise 4. sıradadır. Bu durum Bölgede özellikle Kayseri ilinde tekstil sektörünün kümelenme potansiyeli olan sektörler arasında olduğunu doğrulamaktadır (Kümelenme potansiyeli taşıyan sektörler için Tablo 35'e bakınız).

Şekil 71. Düzey2 Bölgeleri Tekstil Sektörü Uzmanlaşma Katsayıları (3)

292. Tablo 55'e göre; Çin tek başına Dünya tekstil ihracatının %31,8 ini gerçekleştirmektedir. Türkiye ise 2007 yılında dünya tekstil ihracatının %3,7 sini gerçekleştirerek 5. sırada iken 2011 yılında dünya tekstil ihracatının %3,3'ünü gerçekleştirerek 7. sıraya gerilemiştir.

Tablo 55. En Büyük Tekstil İhracatçısı Ülkelerin Tekstil Dış Ticareti, Milyon ABD Doları (3)

	2007		2008		2009		2010		2011	
Ülkeler	İhracat	%	İhracat	%	İhracat	%	İhracat	%	İhracat	%
Çin	166	26,4	180	27,5	161	28,7	200	30,8	241	31,8
Almanya	35	5,5	37	5,7	32	5,6	34	5,3	39	5,2
İtalya	39	6,2	40	6,1	31	5,5	32	4,9	37	4,8
Hong Kong	41	6,5	39	5,9	32	5,7	34	5,3	35	4,6
Hindistan	21	3,3	23	3,5	22	3,9	27	4,2	30	3,9
ABD	22	3,5	23	3,5	18	3,3	24	3,6	29	3,8
Türkiye	23	3,7	23	3,5	19	3,4	22	3,4	25	3,3
Tekstil Toplamı	628	100,0	654	100,0	561	100,0	649	100,0	756	100,0
Tekstil/Dünya		4,5		4,1		4,5		4,3		4,3

293. Aynı dönemde tekstil sektörü ithalatı incelendiğinde Dünya tekstil ithalatını en çok yapan ülkenin Dünya genelinde toplam ithalatın %15,2'sini yapan ABD olduğu görülmektedir. Türkiye ise Dünya toplam ithalatının %1,9'unu yapmaktadır.

Tablo 56. En Büyük Tekstil İthalatçı Ülkelerin Tekstil Dış Ticareti, Milyon ABD Doları (3)

	2007		2008		2009		2010		2011	
Ülkeler	İthalat	%	İthalat	%	İthalat	%	İthalat	%	İthalat	%
Çin	25	4,3	25	4,1	22	4,1	30	4,8	38	5,3
Almanya	45	7,7	49	8,0	44	8,2	47	7,8	56	7,9
İtalya	27	4,5	28	4,5	23	4,3	26	4,2	30	4,2
Hong Kong	32	5,4	30	4,9	25	4,7	27	4,4	27	3,8
Hindistan	3	0,5	4	0,6	3	0,6	4	0,6	6	0,9
ABD	104	17,7	101	16,3	87	16,3	100	16,3	108	15,2

Türkiye	10	1,7	10	1,6	8	1,6	12	2,0	14	1,9
Tekstil Toplamı	588	100,0	615	100,0	533	100,0	611	100,0	711	100,0
Tekstil/Dünya		4,2		3,7		4,2		4,0		4,0

294. Tekstil sektörü bazında Türkiye yaptığı ihracattan daha az ithalat gerçekleştirerek 2007-2011 yılları arasında net ihracatçı pozisyonunu korumuştur.

Tablo 57. Tekstil ve Hammaddeleri Sektörü İhracatında İlk 10 İl (Bin ABD Doları) (76)

	İller	2011 Ocak-Aralık Değer	Pay %	2012 Ocak-Aralık Değer	Pay %	Değişim
1	İstanbul	3.886.406	48,9	3.865.141	49,2	-0,5
2	Bursa	1.046.238	13,2	1.053.228	13,4	0,7
3	Gaziantep	957.345	12	940.564	12	-1,8
4	K.Maraş	572.442	7,2	581.163	7,4	1,5
5	Adana	306.908	3,9	338.283	4,3	10,2
6	Kayseri	307.481	3,9	289.998	3,7	-5,7
7	İzmir	178.478	2,2	188.496	2,4	5,6
8	Denizli	213.090	2,7	175.257	2,2	-17,8
9	Tekirdağ	95.682	1,2	85.788	1,1	-10,3
10	Uşak	73.473	0,9	69.092	0,9	-6

295. Sektörde dış ticaret verileri değerlendirildiğinde Kayseri ili tekstil ve hammaddeleri ihracatında öne çıkan iller arasına girmektedir. Ancak 2011 ve 2012 yılları karşılaştırıldığında yaklaşık %6'lık bir düşüşle Kayseri ili Türkiye genelinde 5. en büyük sektörel ihracatı yaparken 6. sıraya gerilemiştir.

298. İlk yıllarda yabancı firmaların talepleri doğrultusunda gelişmiş olan Türk organik pamuk üretimi; ilerleyen yıllarda Türkiye'yi bu alanda söz sahibi ülkelere birine getirmiştir. 2008-2009 sezonunda 27.324 ton organik pamuk üretimi yapan Türkiye, Hindistan'dan sonra dünyanın en büyük ikinci organik pamuk üreticisi konumundadır. "Organic Exchange, 2009" verilerine göre dünya genelinde üretilen konvansiyonel pamuğun yalnızca % 2,17'sini üreten Türkiye, dünya organik pamuk üretiminin % 15,6'sını tek başına üretmektedir.

299. Organik pamuk üretiminin artmasına paralel olarak organik tekstil sektörü de giderek önem kazanmış olup, son yıllarda organik ürün yelpazesine organik bebek tekstili, havlu, ev tekstili ve yatak da eklenmiştir. Tekstil alt sektörleri içerisinde en hızlı büyüme organik pamuklu mamuller pazarında meydana gelmektedir. Türkiye'de her çeşit organik tekstil ve hazır giyim ürünleri üretilmektedir. ABD, İsviçre, Almanya, İngiltere, Fransa ve Japonya organik tekstil ürünlerini en çok talep eden ülkeler olup bu ülkeler gelir düzeyi yüksek olan ve çevre bilinci yaygın gelişmiş ülkelerdir.

300. Türkiye ve Bölgede de tekstil alanında daha yüksek katma değer üreten teknik tekstiller konusuna odaklanılmalıdır. Çok fonksiyonlu ve aynı zamanda yüksek performanslı teknik tekstil alanında faaliyet göstermek isteyen kuruluşlar, yatırımlarında Ar-Ge konularına ağırlık vermelidirler. AB ülkelerini ele aldığımız zaman bu tür yüksek performanslı teknik tekstillerle ilgili çalışmakta olan firmaların cirolarının %8-10 kadarını araştırma – geliştirme çalışmalarına ayırdıkları gözlemlenmektedir. Ülkemiz açısından yeni tanınmakta olan bu alan bilgi yetersizliği, tecrübe eksikliği

gibi sıkıntılar yaşamaktadır. Bu dezavantajlı durumu avantaj haline getirebilmek amacıyla üniversiteler, sektörel temsilciler, vakıflar vs. işbirliği halinde çalışarak mesafe kat etmeye çalışmalıdır.

301. Küçük ölçekli firmalar açısından teknik tekstil ve nanoteknoloji konularına geçiş için “kümelenme” modeli üzerinde çalışılabilir. Tekstil ve konfeksiyon sektöründe kümelenme konusundaki çalışmalar, AB fonlarından yararlanılarak finanse edilen “Moda ve Tekstil İş Kümesi Projesi”, kapsamında halen İstanbul merkezli olarak yürütülmektedir.

302. Akıllı tekstiller teknik tekstiller içerisinde değerlendirilen, katma değeri en yüksek ve ileri teknoloji gerektiren alanlardan birisidir. Bu tür ürünler; tıbbi tekstiller, koruyucu ve askeri teknik tekstiller, taşımacılık teknik tekstilleri gibi birçok alanın kapsamına giren, ancak yüklendikleri işlev ve yapıları itibarıyla ayrı bir kategoride değerlendirilmesi gereken bir gruptur.

303. Akıllı tekstiller tekstil teknolojisi ve tekstil bilimindeki gelişmelere ilave olarak malzeme bilimi, tasarım, elektronik ve bilgisayar mühendisliği, tıp gibi disiplinler arası bir çalışma sonucu ortaya çıkmıştır. Son birkaç yıl içerisinde, tekstil ve hazır giyim sektörleri içerisinde önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Gelecekte de akıllı tekstillerin değer yönünden tekstil ve hazır giyim sektörünün en önemli bölümünü oluşturacağı tahmin edilmektedir.

304. Ar-Ge faaliyetleriyle birlikte sürekli güncellenen, özgün, teknoloji içerikli ürünleri piyasaya sürme çalışmaları yapılmalıdır. Konvansiyonel tekstil üretim teknolojileri elbette varlığını sürdürebilmelidir. Ancak, gündelik giyim, ev tekstili gibi üretimlerden ziyade katma değeri çok daha yüksek, endüstriyel kullanıma müsait teknik tekstiller, akıllı tekstiller, organik tekstiller gibi alanlara yatırımlar yapılmalıdır. İlgili devlet teşvikleri de zaten bu şekilde bir yönlendirme içerisindedir (77).

1.6.4.6 Yozgat İmalat Sanayi²⁴

305. Yozgat, işsizlik oranı en yüksek 21’nci ildir. 2010 yılı itibarıyla kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus (15+ yaş) üzerinden hesaplanan işsizlik oranı %12,7’dir. Yozgat’ta istihdam oranı %40,9, işsizlik oranı %12,7 ve işgücüne katılma oranı %46,9 olarak gerçekleşmiş olup, her üç oranda da Bölgeden daha iyi performans sergilerken, Türkiye’nin gerisinde kalmaktadır. İlde işsizlik olgusu nedeniyle nitelikli ve çalışma çağındaki işgücü görece sanayileşmiş illere göç etmektedir.

306. Yozgat ili ekonomik yönden analiz edildiğinde; il ekonomisinde tarım ve hayvancılık sektörünün hâkim olduğu görülmektedir. 2001 yılı itibarıyla il gayri safi hasılası içinde tarım sektörü %28,4 pay ile ilk sırada yer almaktadır. 1978’de tarımın il gayri safi hasılası içindeki %58,9 olan payı, devamlı düşüş kaydederek 1987’de %45,6’ya, 1990’da %45,2’ye, 1995’de %44,9’a, 2001’de ise %28,4’e kadar gerilemiştir.

307. Yozgat ili tarihsel perspektifte ele alındığında, sanayi bakımından yeterince gelişmemiş bir il olduğu görülmektedir. Bunda ilin coğrafi konumu, sermaye birikiminin yetersizliği, ticaret pazarlarına

²⁴ Bu bölüm ORAN ve Kalkınma Bankası işbirliğiyle hazırlanan “Yozgat İli İmalat Sanayi Analizi” raporundan hazırlanmıştır (2013). Lütfen kaynaklar ve alıntılar için raporun orijinaline başvurunuz.

uzaklık ve kamusal desteklerden ve yatırımlardan yeterince faydalanamaması gibi faktörler etkili olmuştur. İlde sanayi sektörüne yönelik kamu yatırımları ve özel sektör yatırımları oldukça yetersiz düzeyde kalmıştır. 2001 yılı itibariyle il gayri safi hasılası içinde tarım sektörü %28,4 pay ile ilk sırada yer alırken, bunu %22,7 pay ile de ulaştırma ve haberleşme sektörü izlemektedir. Yozgat ili gayri safi hasılası içinde sanayi sektörünün payı ise ancak %12,1 olup, sanayi sektörü bu pay ile sektörler arası sıralamada üçüncü sırada bulunmaktadır. Türkiye genelinde imalat sanayii kesiminde yaratılan gayri safi hasılda Yozgat'ın payının 1987-2001 döneminde çok fazla değişmediği ve 1987 yılında %0,21 olan bu payın, 2001 yılında %0,20 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Yozgat bu payıyla, iller sıralamasında, 44'üncü konumda yer almıştır.

308. Yozgat, Türkiye'nin ortasında yani limanlara ve gümrüklere uzak bir konuma sahip olduğundan dış ülkelere açılmakta fiziki zorluklarla karşılaşmaktadır. 2012 yılı itibariyle Türkiye'nin ihracatı 152 Milyar ABD doları, Bölgenin ihracatı 1,6 Milyar ABD doları ve Yozgat'ın ihracatı ise 9 Milyon ABD doları düzeyinde gerçekleşmiştir. 2002-2012 döneminde, Türkiye'nin toplam ihracatı %323 oranında artarken, Bölgenin ihracatı %360, Yozgat'ın ihracatı ise ancak %56 oranında artış göstermiştir. 2002 yılında, Bölge ihracatından %1,7 oranında ve Türkiye toplam ihracatından %0,02 oranında pay alan Yozgat ili, 2012 yılında bu paylarını, sırasıyla %0,57 ve %0,01'e düşürmüştür.

309. Sosyoekonomik gelişmişlik açısından önemli bir kriter olan kişi başı ihracat rakamlarına bakıldığında, Türkiye'de kişi başı 2.017 dolar ihracat yapılırken, Bölgede 717, Yozgat'ta ise sadece 21 dolarlık ihracat yapıldığı görülmektedir. Yıllar itibariyle Türkiye'nin ve Bölgenin hem toplam ihracatında hem de kişi başı ihracat rakamında önemli ilerlemeler kaydedilirken, Yozgat'ta ihracat gelişme eksenini bulamamıştır.

310. Yozgat dış ticaretinin hemen hemen tamamı imalat sanayi tarafından karşılanmaktadır. 2012 yılı itibariyle il genelinde 9,6 milyon TL'lik ihracata karşılık 18,4 milyon TL ithalat gerçekleştirilmiştir. İmalat sanayi içinde ihracatın büyük bölümü metal eşya (%53), mineral ürünler (%16), ana metal (%7), giyim eşyası (%5) ve mobilya imalatı (%5) sektörlerinde yoğunlaşmaktadır. İthalatta ise kok kömürü ve rafine petrol (%19,3), kimyasal ürünler (%16,7), tekstil ürünleri (%12,4), makine ve teçhizat (%10,4) ve tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat (%10,2) sektörleri öne çıkmaktadır.

311. Yozgat imalat sanayi dış ticaretinde teknoloji açığı mevcuttur. Yozgat imalat sanayi ihracatı teknoloji düzeyi olarak da Türkiye ortalamasının gerisinde bir performans sergilemektedir. Daha çok emek yoğun ürünler ihraç eden Yozgat imalat sanayi, buna karşılık daha çok bilim bazlı ürünler ithal etmektedir. Yozgat imalat sanayi ihracatı orta-düşük ve düşük teknolojiye dayalı olarak gelişmektedir. 2002-2012 döneminde ihracatta düşük teknoloji ürünlerin payı %57 iken orta-düşük teknoloji ürünlerin payı ise %29 düzeyindedir. 2002-2012 döneminde Yozgat ilinin imalat sanayi ihracatında yüksek ve orta-yüksek teknoloji ürünlerin payı ortalama %14'ler civarındayken, ithalatta bu pay %51 düzeyindedir. Diğer bir deyişle Yozgat ili dış ticaretinde teknoloji açığı mevcuttur. Aynı dönemde Türkiye'de yüksek ve orta-yüksek teknoloji ürünlerin payı, ihracatta %34 iken, ithalatta ise %58 düzeyindedir.

312. Yozgat imalat sanayi ihracatında sektörel çeşitlenme azalırken, ihracat emek yoğun ve hammadde yoğun sektörlerde yoğunlaşmıştır. Yozgat'ta son 10 yılda imalat sanayi ihracatı sektörel

bazda daha az ürüne dayalı bir yapı sergilemektedir. Faktör kullanım yoğunluklarına göre Yozgat'ın ihracat yapısı incelendiğinde, ihracat yapısının emek yoğun ve hammadde yoğun sektörlere dayalı olduğu görülmüştür.

313. Yozgat ili gelişim bileşenlerinin bulunabilirliği açısından kısmen yeterli bir görünüm arz etmektedir. Temelde kuruluş yeri faktörlerini içeren ve yatırımların kârlılığı ve verimliliği üzerinde etkili olan 20 gelişim bileşeninin 6'sının yeterli, 9'unun kısmen yeterli ve 5'inin de yetersiz olduğu değerlendirilmektedir.

314. Yozgat ili imalat sanayiinde olgun küme özelliği gösteren sektör bulunmamakta, 3 sektör potansiyel küme 5 sektör de aday küme özelliği taşımaktadırlar. Türkiye Kalkınma Bankası, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü tarafından sanayi sicil belgesi sayısına göre Türkiye ile karşılaştırmalı olarak yapılan kümelenme çalışması sonucunda, ilde imalat sanayiinde "olgun küme" özelliği taşıyan sektör bulunmazken; işyeri sayısı ve istihdam kriteri açısından yapılan kümelenme analizinde 3 sektör potansiyel küme özelliği göstermektedir. Gıda ve Mineral ürünler sektörleri hem işyeri sayısına hem de istihdama göre; Giyim Eşyası sektörü ise sadece istihdam kriterine göre potansiyel küme özelliği göstermektedirler. Aday küme özelliği taşıyan 5 sektörden; İçecek İmalatı, Ağaç Ürünleri, Kok Kömürü, Diğer İmalatlar sektörleri hem işyeri sayısına göre hem de istihdama göre aday küme özelliği taşıırken; Mobilya imalatı sektörü ise sadece işyeri sayısı kriterine göre aday küme özelliği taşımaktadır.

315. Yozgat ilinin sahip olduğu kaynaklar, metal eşya, tekstil ve giyim eşyası, gıda ve mineral ürünler sektöründe hem sanayici hem de işgücü anlamında tecrübeli olması ve yeni teşvik sisteminde 5. bölgede yer alması dikkate alındığında, Yozgat ilinin tarımsal sanayi ve imalat sanayi ana sektör çerçevesinde gelişme potansiyelinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu sektörel gelişme eksenleri, Bölgenin tarım, gıda, tekstil gibi geleneksel yapı arz eden sektörlerini kapsadığı gibi, aynı zamanda yeni gelişim alanlarını içeren sektörleri de kapsamaktadır.

316. Yozgat ili özelinde yapılan imalat sanayi değerlendirme anketi sonuçlarına göre;

- Yozgat'ta 1990'lı yıllardan sonra canlanmaya başlayan imalat sanayi ağırlık olarak limited şirket ortaklık yapısında ve düşük-orta düzeyde teknolojik ürünler üreten firmalardan oluşmaktadır.
- Firmaların ilde kurulu olmalarının en baştaki avantajı kamu desteği ve hammadde temini, dezavantajı ise vasıflı işgücü temininde yaşanan güçlüklerdir. Genel olarak üretim faktörü temininde sorunlarla karşılaşmaktadırlar.
- Finansman sorunları ağırlık olarak; alacakların tahsili ve vadeli satışlardan kaynaklanmaktadır.
- İşgücü yetersizliği ve kalite sorunları üretim sürecinde karşılaşılan en temel sorunlardır.
- Firmaların rekabet güçlerinde geçmişe kıyasla önemli bir değişme yoktur.
- Firmalar genel olarak gelecek faaliyetlerine ilişkin iyimser beklenti içinde ve buna paralel olarak satış hacimlerinin ve istihdam düzeylerinin artacağını beklemektedirler.

- Firmaların çoğunluğu yöre kısıtı olmaksızın Türkiye geneline satış yapabilmektedirler.
- Firmaların pazarlama faaliyetindeki en önemli sorunu, ürünlerini yeterince piyasada tanıtamamalarıdır.
- Firmalar hammadde girdisini ve makine-ekipman ihtiyaçlarını yöre kısıtı olmaksızın Türkiye'nin her yerinden temin edebilmektedirler.
- Firmalar laboratuvar, test, kalibrasyon ihtiyaçlarını ağırlık olarak Bölge dışından sağlamaktadırlar.
- Firmalar daha çok sadece yurtiçi pazarlara dönük faaliyette bulunmaktadır. Bu duruma paralel olarak imalat sanayi ihracata dönük olarak gelişmemiştir.
- Firmaların üretimlerinde ithal girdi kullanımı oldukça düşüktür.
- Firmaların çoğunluğu Ar-Ge yatırımı yapmamaktadır. Üniversite-sanayi işbirliği oldukça zayıf bir düzeydedir.
- Firmalar ağırlık olarak yurtiçi-yurtdışı teşvik ve desteklerden ve özellikle Ekonomi Bakanlığı teşviklerinden yararlanmıştır.

317. Yozgat için öncelikle ilin sahip olduğu kaynaklar ve bu kaynakların kullanılabilme potansiyelleri dikkate alınarak; sektörel yatırım eğilimleri; kümelenme analizi; sektörel performans; girdi-çıkı analizleri gibi teknikler kullanılarak yatırım konuları tespit edilmiştir. Tespit edilen yatırım konularının değerlendirilmesinde ise "Kuruluş Yeri Faktörleri" analizi kullanılmıştır.

318. Yörenin doğal, sosyal ve ekonomik koşulları ve potansiyel gelişme eksenleri dikkate alınarak NACE Revize 2 faaliyet sınıflaması bazında belirlenen 20 yatırım konusunun kuruluş yeri faktörlerine göre değerlendirilmesi neticesinde, faaliyet alanlarının 7'si A grubunda, 13'ü ise B grubunda yer almaktadır (Tablo 58).²⁵

Tablo 58. Bölgede Gıda Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Özet Değerlendirmesi

Notu	Faaliyet Sayısı	Faaliyet Adı (NACE Rev. 2)
AA	2	Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması, Örne (trikotaj) ve tığ işi (kroşe) ürünlerin imalatı
AB	9	Patatesin işlenmesi ve saklanması, Süt ürünleri imalatı, Kauçuktan hijyenik ve eczacılık ürünlerinin imalatı, Plastik ürünlerin imalatı, Beton, çimento ve alçıdan yapılmış eşyalar ve hazır beton imalatı, Metal yapı ve yapı malzemeleri imalatı ve metal kapı pencere imalatı, Merkezi ısıtma radyatörleri ve sıcak su kazanları imalatı, Metal tank, rezervuar ve muhafaza kapları imalatı, Mobilya imalatı
BA	5	Etin işlenmesi ve saklanması ile et ürünlerinin imalatı, Hazır hayvan yemleri imalatı, Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünlerin imalatı, Diğer tekstil ürünlerinin imalatı, İş giysisi imalatı-diğer dış giyim eşyaları imalatı-iç giyim eşyası imalatı
BB	2	Tarım ve ormancılık makineleri imalatı, Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı
CB	2	Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı, Sabun ve deterjan ve diğer temizlik ürünleri imalatı,

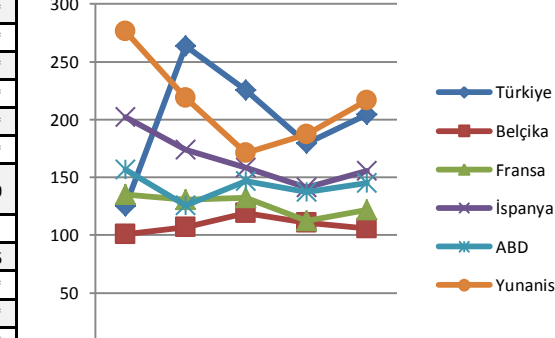
²⁵ ("A" grubu; "AA", "BA", "CA" ve ilgili faaliyet konusunun performans değerlendirilmesi olmadığı için yalnızca kuruluş yeri faktörlerine göre belirlenen "A" grubunun toplamını, "B" grubu ise "AB", "BB", "CB" ve yine ilgili faaliyet konusunun performans değerlendirilmesi olmadığı için yalnızca kuruluş yeri faktörlerine göre belirlenen "B" grubunun toplamını ifade etmektedir).

1.7 Hizmetler

319. Hizmetler sektörünün ekonomideki ağırlığı bir refah kriteri olarak değerlendirilmektedir (78). Sanayileşmeyle birlikte, ulaştırma hizmetleri ve belirli kamu hizmetlerinin gelişmesi, ardından nüfus artışı ve ürünlerin kitle üretimi doğrultusunda toptan perakende ile bankacılık ve sigorta hizmetlerinin yaygınlaşması beklenmektedir (79). Sonrasında, milli gelirin artmasını müteakip, gıda harcamalarının gelirdeki payı azalırken, dayanıklı mallar ile lüks mal ve hizmetlere yapılan harcamaların payı artmakta, hizmetler sektörünün son halkasını oluşturan otel lokanta, tamir-bakım, seyahat ve eğlence hizmetleri gelişmektedir (80).

320. **Hizmetler ekonomisi, son 20 yılda bütün ülkelerde önem kazanmış; Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) ve istihdamdaki payını artırmıştır** (81) (82). Hizmetler sektöründe dünya ticaretinde gelişmekte olan ülkelerin payı artmaya devam etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin küresel hizmetlerde 2000 yılında %23 olan payı, günümüzde %30'a yükselmiştir. 2012 yılında hizmetler sektörü ihracatında cari fiyatlarla ödemeler dengesi temelinde gözlemlenen artış, Asya (%8) ve ABD'deki (%6) gelişmekte olan ekonomiler ile geçiş ekonomileri (%7) tarafından sağlanmıştır. 2011 yılına göre en önemli azalma ise Avrupa'da görülmüştür (%-3) (82). **Gelişmekte olan ülkelerde hizmetler sektörü ihracatında en büyük payı ticari hizmetler ve diğer hizmetler sektörü almaktadır.** Ülke dış ticaretinde hizmetler sektörü payını önemli ölçüde artırmıştır.

Tablo 59. Seçilen Ülkeler için Yıllar İtibariyle Hizmetler Sektörü İthalat ve İhracatı (Cari fiyatlarla Toplam Hizmetler, Cari Döviz Kuru (milyon ABD doları)) (83)

	1980	1990	2000	2010	2012	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
	İhracat					
Türkiye	711	8,096	20,429	35,004	42,881*	
Belçika	12,925**	28,417**	49,747**	91,665	95,470*	
Fransa	43,506	67,782	80,603	192,159	209,026*	
İspanya	11,593	27,937	52,582	124,324	140,404*	
ABD	64,220	147,832	289,141	555,466	633,028*	
Yunanistan	3,947	6,560	19,337	37,717	34,454*	
Euro Bölgesi	157,600	311,300	461,700	1,201,300	1,304,300	
	İthalat					
Türkiye	569	3,071	9,061	19,511	20,986	
Belçika	12,827**	26,581**	41,847**	82,630	90,327*	
Fransa	32,148	51,947	60,802	171,149	171,523*	
İspanya	5,732	16,055	33,207	87,884	90,129*	
ABD	40,970	117,657	196,929	405,079	436,459*	
Yunanistan	1,428	3,000	11,292	20,170	15,918*	

* Tahmini, ** Belçika-Lüksemburg

321. Bölge dış ticaretinde hizmetler sektörü önemli bir pay almamakla birlikte, son 10 yılda toptan ve perakende ticaret ihracatındaki %19,08, diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmetler payını %7,57 bileşik büyüme oranı ile artırmıştır. Aynı dönemde toptan ve perakende ticaret ithalatındaki payı ise %53,72 bileşik büyüme oranı ile artmıştır.

Tablo 60. Bölgenin Dış Ticaret Göstergeleri, 2012 Yılı (3)

	İhracat, ABD doları	İthalat, ABD doları	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)	Toplam İhracat içindeki Pay (%)	Toplam İthalat içindeki Pay (%)
Tarım ve ormancılık	27.748.773	59.163.611	46,9	1,6	3,5
Balıkçılık	—	29.879	0,0	0,0	0,0
Madencilik ve taşocakçılığı	122.018.373	9.916.853	1230,4	7,2	0,6
İmalat sanayi	1.531.398.007	1.570.762.876	97,5	90,8	92,5
Toptan ve perakende ticaret	4.569.593 (12. sıra)	57.505.365 (9. Sıra)	7,9	0,3	3,4
Gayrimenkul, kiralama, ve iş faaliyetleri	6.205 (7. Sıra)	14.989 (7. Sıra)	41,4	0,0	0,0
Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmetler	2.381 (9. Sıra)	6.227 (13. Sıra)	38,2	0,0	0,0
Toplam	1.685.743.332	1.697.399.800	100	100,0	100,0

322. Hizmet ekonomisinin dış ticaret dışında üç temel göstergesi mevcuttur. Hizmet ekonomisine dönüşümde gözlenen ilk eğilim hizmet sektörünün istihdamdaki payının artmasıdır (79). Sanayileşen ülkelerde aktif nüfusun büyük bir bölümü, tarım sektöründen sanayi ve hizmet sektörlerine kaymaktadır (78) (79). 2011 yılında dünya genelinde istihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde, çalışanların % 34,1'i tarım sektöründe, % 22,1'i sanayi sektöründe ve % 43,8'i hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir (84). Hizmetler sektörünün birçok gelişmiş ülkedeki payı %70 civarındadır. Türkiye'de 2012 yılında 15+ yaş grubunda toplam 24.821.000 kişi çalışmakta olup, istihdam edilenlerin %49'u hizmet, %26'sı sanayi, %25'i tarım alanında istihdam edilmektedir. Bölgede ise ülkedeki çalışanların %3,2'sine karşılık gelen toplam 782.000 çalışanın %42'si tarım, %34'ü hizmet ve %24'ü sanayi alanında istihdam edilmektedir. Bölge hizmet sektöründe istihdam bakımından Düzey 2 bölgeleri arasında, 16. sırada gelmesine rağmen hizmet sektörünün toplam istihdamda aldığı pay bakımından 24. sıradadır (Şekil 72) (3).

Tablo 61. Hizmetler Sektöründe istihdamın Pay Bakımından Karşılaştırmalı Durum, 2010 (85) (3)

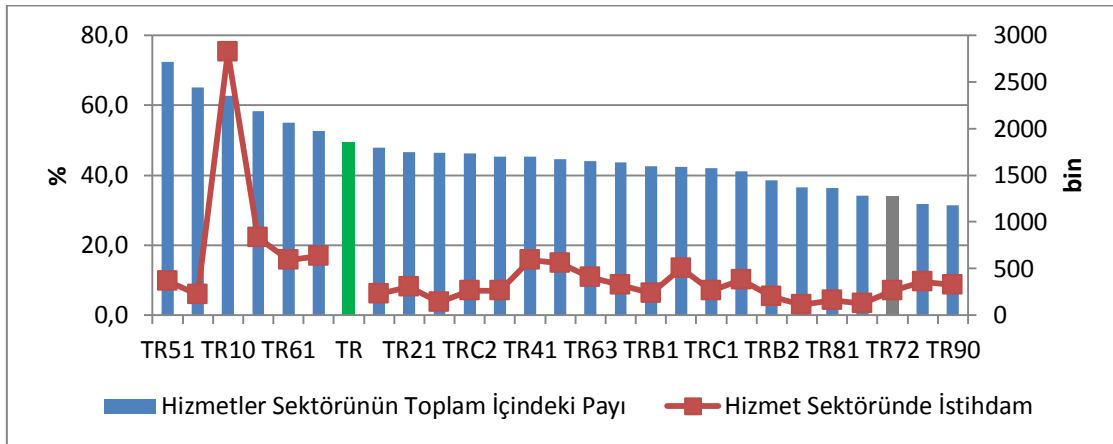
Ülke	%
Belçika	75,3
Fransa*	77,5
İspanya	72,5
ABD	81,2
Yunanistan	67,5
Euro Bölgesi	68,1
G-7*	75,8
Türkiye	49**

* Veriler 2009 yılına aittir.

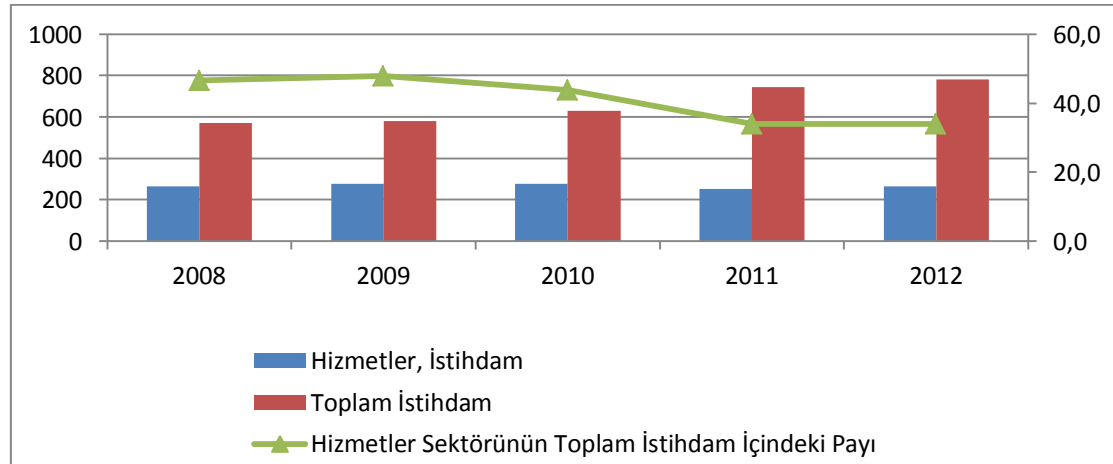
**Veri 2012 yılına aittir.

323. Bölgede toplam istihdamın payı artmasına rağmen, hizmet sektörünün istihdamdaki payı neredeyse aynıdır (Şekil 73). İstihdamla ilgili bulgular ülkenin ve Bölgenin henüz hizmet ekonomisi olarak görülemeyeceğini, ağırlıklı olarak tarım istihdam yapısı gösterdiğini ortaya koymaktadır. **Özellikle, tarımdan ayrılması beklenen işgücüyle birlikte, Bölgede hizmetler sektöründe istihdamın artırılması kilit öneme sahiptir.**

324. Alt hizmet gruplarının istihdamdaki payları, ülkenin hizmet ekonomisi olma yolunda ne derece ilerleme kaydettiğinin bir göstergesidir (78). **Bölgede, toplam çalışan sayısına göre, hizmetler sektöründe Kayseri ve Sivas'ta Toptan ve Perakende Ticaret sektörü (sırasıyla %9,47 ve %16,9), Yozgat'ta inşaat sektörü (%10,55) ön plana çıkmaktadır (86) (87) (88).**

Şekil 72. Düzey2 Bölgelerinin 2012 Yılı İtibariyle 15+ Yaş Nüfusun Hizmetler Sektörüne Göre İstihdam Durumu (3)

Şekil 73. Bölgede Yıllar İtibariyle 15+ Yaş Nüfusun Hizmetler Sektörüne Göre İstihdam Durumu (3)

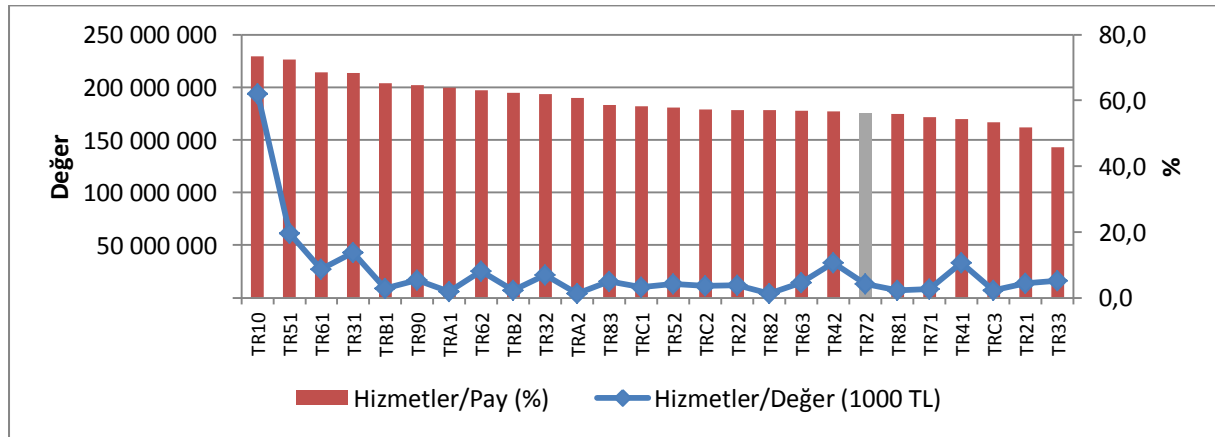
325. Hizmet sektörünün bir diğer göstergesi GSMH içindeki payıdır. Gelişmiş ülkelerde hizmet sektörünün GSMH içindeki payı hızlı bir şekilde artmakta, yani hizmet üretimi artmaktadır. OECD ülkelerinin çoğunda hizmetler sektörünün GSMH içindeki payı %70'ler düzeyindedir. Ülke makroekonomik göstergeleri incelendiğinde (2012), tarım ve sanayi ile birlikte hizmetler sektörü de büyüme eğilimindedir. Ülkede, GSYH içerisinde en büyük payı, hizmetler sektörü almaktadır (89).

Tablo 62. Türkiye'nin Makro Ekonomik Göstergeleri (89)

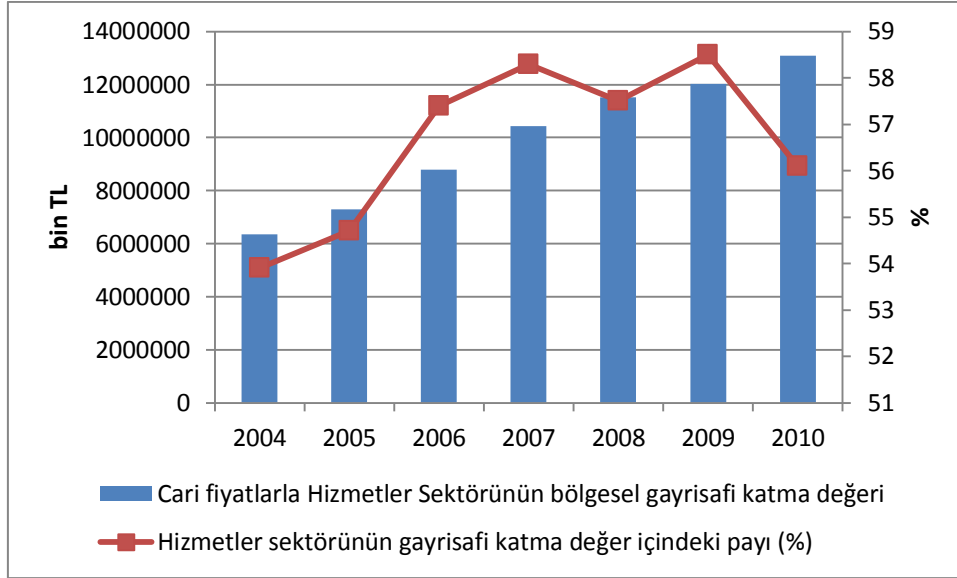
Büyüme Hızları (%)					
Sektörler	2009	2010	2011	2012 (1)	2012 (2)
Tarım	3,6	2,4	5,6	3,7	3,0
Sanayi	-6,9	12,8	9,4	3,1	4,0
Hizmetler	-3,2	8,6	8,9	3,2	4,2
GSYİH'nın Sektörel Dağılımı					
Sektörler	2009	2010	2011	2012 (1)	2012 (2)
Tarım	8,3	9,4	9,0	9,2	9,2
Sanayi	19,1	21,8	22,5	22,4	22,5
Hizmetler	72,6	68,8	68,5	68,4	68,3

326. Hizmetler sektörünün alt kollarından olan ve kriz döneminde en büyük daralmanın yaşandığı inşaat sektörü 2010 yılı içerisinde ülke içerisinde %17,1, toptan ve perakende ticaret sektörü %13,5, ulaştırma, depolama ve haberleşme sektörü %10,5, gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri %7,6 ve mali aracı kuruluşların faaliyetleri %7,2 büyümüştür. Hizmetler sektörünün içinde en fazla büyüme gösteren ve büyümeye en yüksek katkısı toptan ve perakende ticaret sektörü, 2011 yılının ilk yarısında yüzde 15,2 oranında artış göstererek, 2 puan ile imalat sanayinden sonra en yüksek katkısı yapan sektör olmuştur (85). Bu alt sektörler aynı zamanda Bölge için de değer taşıyan sektörlerdir.

327. Bölge 2010 yılı GSKD değerleri incelendiğinde, istihdamın sektörel dağılımından farklı olarak, %56,06'lık payla ilk sırada hizmet sektörü gelmektedir. Bölgenin hizmet ekonomisine geçiş süreci, verimliliğin düşük olduğu, gizli işsizlik unsurunu barındıran tarımsal istihdamın hizmetler ve sanayi sektörüne kaydırılması ile mümkün hale gelebilecektir. Hizmetler sektörünün payı bakımından Bölge, düzey 2 bölgeleri arasında 20. Sırada, hizmetlerin değeri bakımındansa 15. sırada gelmektedir (Şekil 74). Bölgede hizmetler sektörünün GSKD içerisindeki payı ve bölgesel gayrisafi katma değeri yıllar itibarıyla artış eğilimindedir denilebilir (Şekil 75). Bölgede, planlanan yatırımlarla özellikle turizm ve eğlence alanında artış eğiliminin devam etmesi beklenmektedir.

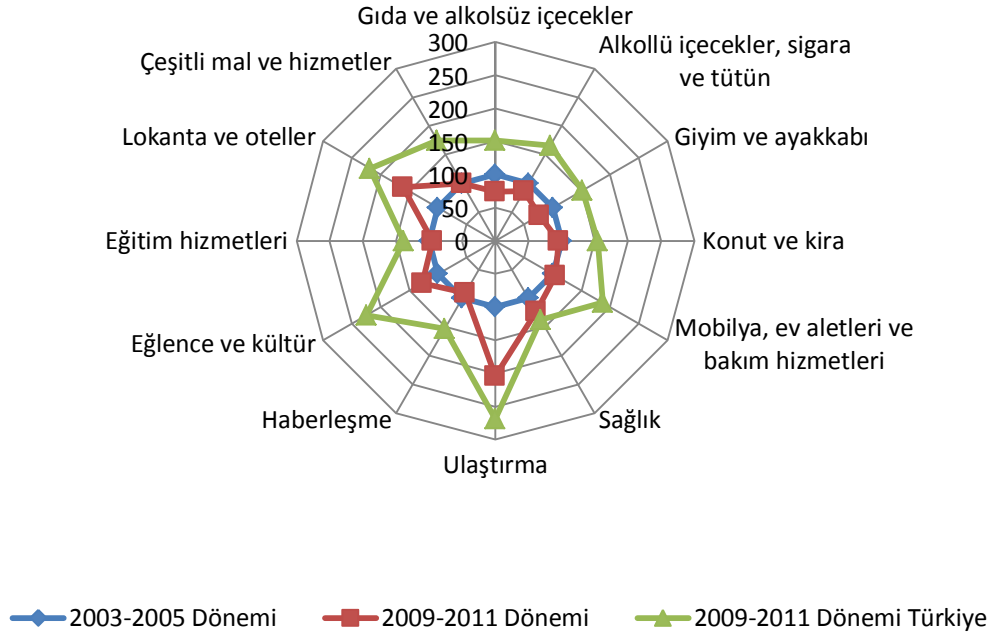
Şekil 74. Cari fiyatlarla Hizmetler Sektörünün Karşılaştırmalı Bölgesel GSKD Değeri ve GSKD İçerisinde Hizmetlerin Payı (2010) (3)

Şekil 75. Cari fiyatlarla Hizmetler Sektörünün Bölgesel GSKD'si ve GSKD İçerisinde Hizmetlerin Payının Değişimi (3)

328. Hizmet göstergelerinden bir diğeri tüketicilerin gelirleri ile tüketimleri arasındaki ilişkidir. Kişi başına düşen gelir, bir başka deyişle, tüketim harcamaları arttıkça, gıda maddelerine yapılan harcamaların gelirdeki paylarının azalması ve lüks mal ve hizmetler için yapılan harcamaların payının artması beklenmektedir. Bu çerçevede, Bölgede, gıda ve alkolsüz içecekler için yapılan harcamalar azalma eğilimi içindeyken, lokanta ve oteller ile özellikle ulaştırma için yapılan harcamalar ülkedekine göre, geride kalsa da, önemli ölçüde artmıştır (Şekil 76).

329. Bölgede hizmetler sektörünün bir parçası olarak, ülkemizin mukayeseli üstünlüğe sahip olduğu sektörler arasında yer alan turizm (kış, sağlık, doğa, kültür-inanç, termal turizmi) ve ulaşım hizmetleriyle (81), toptan perakende ve ticaret, inşaat ve lojistik hizmetleri ön plana çıkmaktadır.

Şekil 76. Bölge Hanehalkı Bütçe Anketine Göre Harcama Gruplarının Dağılımı (Yatay %), 2009-2011 (3)

*2003-2005 Dönemi Endeks Değeri 100 kabul edilmiştir.

**Türkiye için konut ve kira değeri, yakıtı; lokanta ve oteller değeri, otelleri ifade etmektedir.

1.7.1 Ticaret

330. Şehir ekonomilerini eskiden beri ayakta tutan en önemli unsurlardan biri ticarettir. Gerek Tarım ve Hayvancılık gerekse, İmalat Sanayi faaliyetleri sonucu ortaya çıkan ticari malların alım ve satımı yapılarak insanlar gelir elde etmektedirler. Ticaret erbabı denilen esnaf ve sanatkârlar, emek yoğun olarak çalıştıkları için istihdamı artırmada ve işsizliği azaltmada büyük katkı sağlamaktadırlar. Esnaf ve sanatkârlar talep değişikliklerine ve çeşitliliklerine daha kısa sürede ve daha kolay uyum sağlama, iller arası dengeli gelişmeye ve büyümeye katkıda bulunma, büyük sanayi işletmelerinin tamamlayıcısı durumunda olma ve yan sanayi olarak faaliyette bulunma, nitelikli (meslek sahibi) elemanların yetiştirilmesine katkıda bulunma, rekabet koşullarına süratle uyum sağlayabilme, gelir yelpazesi içinde orta sınıf rolü oynama ve denge unsuru olma unsurlarını bünyelerinde taşımaktadırlar.

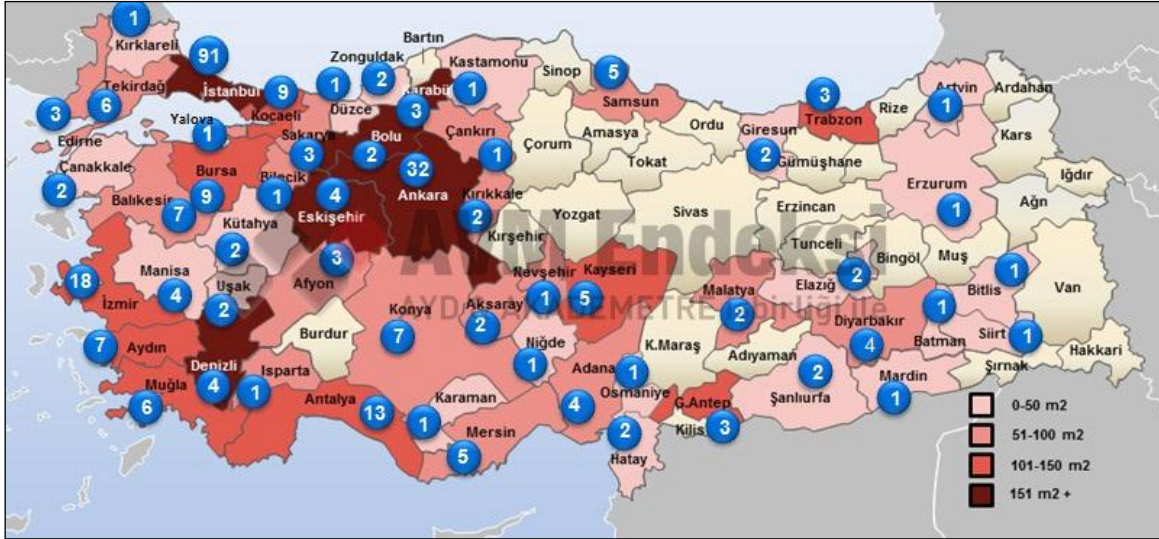
331. İŞKUR verilerine göre Bölgede, toplam çalışan sayısına göre, hizmetler sektöründe Kayseri ve Sivas'ta Toptan ve Perakende Ticaret sektörü (sırasıyla %9,47 ve %16,9), Yozgat'ta inşaat sektörü (%10,55) ön plana çıkmaktadır.

332. Türkiye'deki toplam oda sayısının %3,5'i; toplam aktif üye sayısının ise %3,1'i Bölgede bulunmaktadır (90) (Tablo 63).

Tablo 63. Bölgedeki Esnaf ve Sanatkarlar Odaları (90)

	Oda Sayısı	Türkiye Oranı %	Aktif Üye Sayısı	Türkiye Oranı %
Kayseri	42	%1,4	25.866	%1,3
Sivas	34	%1,1	19.467	%1,0
Yozgat	32	%1,0	17.681	%0,9
TR72	108	%3,5	63.014	%3,1
TÜRKİYE	3.098	%100,0	2.024.883	%100,0

333. Günümüzde şehir hayatında alış-veriş deyince akla hemen Alış Veriş Merkezi (AVM)'ler gelmektedir. Perakende sektörü açısından geleneksel ticaret yerini AVM'lere ve kredi kartı kullanımına bırakmaktadır. Türkiye genelinde 2011 yılında alışveriş merkezleri ve marketlerde POS makineleri ile 711,7 milyon adet işlem gerçekleştirilmiştir. Bu işlemlerle yapılan tüketim ise 24,2 milyar ABD Doları tutarına karşılık gelmiştir. Uluslararası standartlara göre Kayseri'de 1 büyük, 1 orta ve 3 adet küçük AVM olmakla birlikte Sivas ve Yozgat illerinde uluslararası standartlarda AVM bulunmamaktadır (91).

Şekil 77. Şehirler GLA (1.000 kişi başına düşen kiralabilir alan) Yoğunluk ve AVM Adetleri Haritası (son güncelleme 21 Mart 2013 (92)

334. Alışveriş Merkezi Yatırımcıları Derneği verilerine göre, Mart 2013 itibariyle Türkiye genelinde 299 AVM bulunmaktadır ve bu AVM'ler de 8,3 milyon metrekare kiralabilir alan mevcuttur. Türkiye'de 81 ilimizin 54'ünde AVM bulunmaktadır. 2013'te açılması planlanan 25 yeni AVM ile sektöre 1,1 milyon m² daha kiralabilir alan eklenmesi ve toplam kiralabilir alanın 9,4 milyon m²'ye ulaşması öngörülmektedir. Perakende sektöründe kayıtlı ekonominin ve istihdamın gelişiminde AVM yatırımlarının rolü büyüktür. Her AVM, ortalama 1.000-1.500 kişiye istihdam sağlamaktadır (92).

335. Genel olarak günümüz Türk perakende sektörü yaklaşık %60 oranındaki geleneksel perakende pazar payıyla, 1970'lerin Avrupa perakende pazarına çok benzemektedir. Modern perakende sektörünün, geleneksel perakende sektöründen pazar payı kazanmaya başlaması,

perakende sektöründeki istihdam verimliliği seviyesinin, ölçek ekonomisi ve uluslararası pazarlara yayılmanın faydalarının yanı sıra, tedarik zinciri yönetiminde modern bilgi işlem sistemlerinin de kullanılması ile arttığı çok açıktır. Türkiye’de gıda perakendecileri ile ilgili olarak son beş yılda, süpermarketlerin ve indirim mağazalarının sayısında önemli bir artış olmuştur. Süpermarketlerin ve indirim mağazalarının yükselişi Türk ekonomisi açısından yeni bir oluşumdur. Söz konusu bu marketlere ulaşımın kolay olmasından, örneğin konut alanlarına yakın olması ve alışveriş için daha az zaman harcanması sebebiyle, Türkiye’de bu tür yerlerden alışveriş giderek daha fazla tercih edilmektedir. Büyük süpermarketlerin açılmasından sonra, hızlı tüketim maddeleri fiyat endeksleri de düşme eğilimi göstermiş ve bu durum özellikle düşük gelir seviyesindeki ailelerin ürünleri daha ucuz fiyatlarla alabilmelerini sağlamıştır.

336. Gün geçtikçe yaygınlaşan e-ticaret elektronik ürün satışlarının; kitap, beyaz eşya, küçük ev aletlerinin yanı sıra gıda perakendeciliğinde de önümüzdeki yıllarda önemli satış kanallarından birisi olarak karşımıza çıkacağı öngörülmektedir. Türkiye’de e-ticaret 2007-2008 yıllarında önemli bir gelişme yaşamıştır. Firmaların web sitelerine uğrayan ziyaretçi sayılarını artırmaya yönelik promosyonlar yürütmesi, internet üzerinden kredi kartıyla yapılan harcamaların güvenliğinin yükseltilmesi ve internet üzerinden dolandırıcılıkların azalması gibi gelişmeler ile tüketici güveni artmıştır. Web sitelerine ve online işlemlere güven sağlandıkça Türkiye’de e-ticaret sektörü gelişimini sürdürecektir.

337. Bankalararası Kart Merkezi (BKM) 2011 yılsonu verilerine göre, 2011 yılı içerisinde yerli kredi kartları ile yerli ve yabancı sitelerde 135 milyon adet olmak üzere; 22 milyar TL değerinde işlem gerçekleşmiştir. 2010 yılı ile 2011 yılı e-ticaret ciroları karşılaştırıldığında, e-ticarette %57 oranında artış olduğu görülmektedir (93) (94). BKM 2011 yılı verileri, hızlı ve kolay alışveriş olanağı sağlayan e-ticareti tercih edenlerin her geçen gün arttığını göstermektedir.

1.7.1.1 Kayseri’de Ticaret

338. Kayseri ticaretinin ve ekonomisinin tarihi milattan öncesine dayanmaktadır. Kayseri’de ticari ve ekonomik hayatı meydana getiren kurum ve kuruluşlardan; Kayseri Ticaret Odasının aktif 15.000, Kayseri Sanayi Odasının 1.119, Kayseri Ticaret Borsasının 863, Esnaf ve Sanatkarlar Odalar Birliğinin 25.866 üyesi bulunmaktadır (95) (96) (97) (98).

339. Tarihinden gelen köklü ticaret geleneği olan Kayseri’de Esnaf ve Sanatkarlar işletmelerin %70’ini oluşturmakta olup istihdamdaki payları %45, üretim ve yatırımdaki payları %40 ve katma değerdeki payları %59 olarak hesaplanmaktadır. İl genelinde kayıtlı 42 oda mevcuttur ve toplam üye sayısı 25.866’dır (98).

340. Kayseri’de Erciyes Üniversitesi, Melikşah Üniversitesi ve Nuh Naci Yazgan Üniversitesi’nde 38 bine yakın öğrenci öğrenim görmektedir. Kuruluş çalışmaları devam eden Abdullah Gül Üniversitesi ise 2013-2014 yılı öğrenim döneminde öğrenci kabul etmeye başlamıştır. Gelecekte Kayseri’de 100 bin öğrenciye eğitim imkânı sağlanması hedeflenmektedir. Üniversitelerin sayı ve niteliklerindeki artış ile birlikte Kayseri, sanayi ve ticaret anlamında da ivme kazanacaktır.

341. Kayseri’de kamu ve özel toplam 30 hastane hizmet vermektedir. Tedavi ve tatil amaçlı yurt içi ve yurt dışından gelen birçok hasta kaliteli ve ekonomik sağlık hizmeti alabilmektedir. Ayrıca 1.583 yatak kapasiteli Kayseri Bölge Eğitim ve Araştırma Hastanesi’nin yapımı için çalışmalar başlamış olup hastanenin tamamlanması ile Kayseri, Bölgede önemli bir sağlık merkezi olacaktır. Bu durumun şehir ticaret hayatına olumlu katkılarının olması kaçınılmazdır.

342. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı tarafından yürütülen hızlı tren projesi kapsamında önümüzdeki yıllarda Kayseri Ankara’ya bağlanacaktır. Bu sayede ticaret ve turizm başta olmak üzere birçok alanda yeni yatırım fırsatları doğacaktır.

343. Kayseri’de son yıllarda gelişen önemli sektörlerden bir de turizmdir. “Erciyes Dağı Kayak ve Turizm Merkezi Projesi” ve “Anadolu Harikalar Diyarı Projesi” kapsamında gerçekleştirilen ve devam eden yatırımlar ile kış turizmi ve eğlence sektöründe alanında il ilerleyen yıllarda adından söz ettirecektir. Hizmet sektörünün bu projenin hayata geçmesiyle beraber canlanması beklenmektedir.

344. Ayrıca, uluslararası standartlara göre Kayseri’de bulunan 1 büyük, 1 orta ve 3 adet küçük AVM komşu iller için alışveriş anlamında ili çekim merkezi haline getirmektedir.

1.7.1.2 Sivas’ta Ticaret

345. Tarihi boyunca önemli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Sivas, ipek ve baharat yollarının kavşak noktasında bir ticaret kenti olarak ekonomik canlılığını uzun yıllar korumuştur. Özellikle İlhanlılar ve Selçuklular zamanında ekonomik açıdan en parlak dönemini yaşamıştır. Osmanlı döneminde ise sahip olduğu esnaf teşkilatı ve ticari potansiyeli ile tipik bir taşra kenti olmayı başarmıştır.

346. Sivas il ekonomisine tarımsal kesimin hakim olması nedeniyle, ticarete konu olan ürünlerin başında canlı hayvan ve bitkisel ürünler gelmektedir. İhtiyaç duyulan sanayi ürünleri ve kimyasal ürünler genelde il dışından sağlanmaktadır. İlden diğer illere genellikle hububat, büyük ve küçükbaş canlı hayvan, hayvansal ürünler, el sanatlarına dayalı hediyelik eşyalar ve bazı işlenmemiş madenler satılmaktadır. Son yıllarda OSB’de imalata yönelik kurulan sanayi tesislerinin üretmiş olduğu mobilya ve tekstil ürünleri ve makine aksam ve parçaları yurt içine ve yurt dışına gönderilmektedir. Diğer illerden ise yaş meyve sebze, akaryakıt, makine oto yedek parçaları, manifatura, cam eşya, kırtasiye, inşaat malzemeleri, plastik mamuller, petrol ve yan ürünleri ile diğer sanayi ürünleri temin edilmektedir (21). Ayrıca, Merkez ilçedeki ticari canlılık diğer ilçelerde görülmemektedir. İl genelinde kayıtlı 34 oda mevcuttur ve toplam üye sayısı 19.467’dir.

347. Rekabet edebilirlikteki yetersizliği nedeniyle Sivas diğer şehirlerin çekim alanına girmektedir. Özellikle giyim eşyası ticaretinde ve sağlık hizmetleri alanında Sivas’ın diğer şehirlerin (Kayseri, Ankara, İstanbul) çekim alanında yer aldığını ifade edilebilir. Sivas’ta henüz bir alışveriş merkezinin bulunmaması son yıllarda tüketici tercihlerinin bu alanlara kayması nedeniyle çekim etkisini de arttırmaktadır. Sivas’a en yakın ve ticari faaliyetler açısından gelişmiş iller arasında yer alan Kayseri’nin çekim etkisi son yıllarda oldukça artmıştır. Gemerek ve Şarkışla ilçeleri Kayseri’nin mutlak

çekim alanına girmektedir. Ticari hayatta bunun etkileri açıkça hissedilmektedir. Ulaşımındaki gelişmeler bu etkiyi daha da arttırmaktadır.

348. Sivas ili sahip olduğu arazi yüz ölçümü açısından Türkiye'nin en büyük 2.ildir. İl sadece sahip olduğu arazi büyüklüğü ile değil aynı zamanda stratejik konumu ile önemli bir noktada bulunmaktadır. Arazinin bu denli geniş olması Giresun, Ordu, Tokat, Erzincan, Malatya, Kahramanmaraş, Kayseri ve Yozgat olmak üzere toplamda 8 il ile komşu olmasını sağlamakta olup ticari ilişkiler adına alternatif yapıların oluşturulmasına olanak sağlamaktadır. Çevresindeki illerden gerek hammadde, gerek iş gücü gerekse de diğer kaynakların temini konusunda yararlanılabilmektedir. Bu da ilin her türlü gelişimi için kolaylık sağlamaktadır. Ayrıca çevresindeki iller için bir kavşak noktası olmakta ve il ticaret akışı içinde önemli bir yere sahip olmaktadır.

349. Çevre illerin özellikle Kayseri ve Tokat illerinin gelişmişliği Sivas için bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Kayseri'nin sanayi ve ticarete elde etmiş olduğu başarılar Sivas'ın arka planda yer alan bir il olmasına sebep olmaktadır. Özellikle kamuya ait bölge müdürlüklerinin Sivas'tan alınarak çevredeki illere verilmesi Sivas'ın ekonomik alanda gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Söz konusu etmenlerden dolayı Sivaslı iş adamları yatırımlarını Sivas dışına yapmaya başlamıştır. Bu da ilin potansiyelini etkin kullanamamasına neden olmaktadır. Mevcut olan bütün negatif etkilerin ortadan kaldırılması ve yatırımların Sivas'a kazandırılması amacıyla teşvik sisteminin yatırımcılara doğru tanıtılması gerekmektedir. Bu kapsamda kamu kurumları ve STK'ların ortak projelerle il içi ve dışında tanıtım organizasyonları düzenlemesi gerekmektedir.

350. Yaklaşık 33.000 öğrencisi bulunan Cumhuriyet Üniversitesi'nin şehir ticaret hayatına sağladığı katkı çok önemlidir. Aynı şekilde yaz aylarında yurtdışından ve büyük şehirlerden şehre gelen Sivaslılar kent ekonomisine canlılık getirmektedir.

1.7.1.3 Yozgat'ta Ticaret

351. Yozgat GSYİH'si içerisinde, en fazla payı %28,4 ile tarım sektörü oluşturmakta iken, ulaştırma-haberleşme sektörü %22,2'lik payı ile ikinci, devlet hizmetleri sektörü %15,6'lık payı ile üçüncü, sanayi sektörü %12,1'lik payı ile dördüncü, ticaret %10,6'lık payı ile beşinci ve inşaat sektörü %4,7'lik payı ile altıncı sırada yer almaktadır (3). İl genelinde kayıtlı 32 oda mevcuttur ve toplam üye sayısı 17.681'dir. Yozgat'ta en çok üye sayısı olan meslek grubu "Nakliyecilik ve Nakliyat Komisyonculuğu"dur (33). Özellikle Sorgun ilçesi Türkiye'de 2. el kamyon pazarında öne çıkan merkezlerden biri konumundadır.

352. Yozgat'ta ticarete konu olan ürünler; tahıl, baklagiller, sanayi bitkileri, meyve-sebzeler, yapağı, tiftik, canlı hayvan, et, un ve unlu yiyecekler, şeker ve şekerli yiyecekler, konfeksiyon, mobilya, tuğla, kiremit, madeni eşya, çimento, yapım tezgahları, makina araç ve yedek parçalarıdır.

353. Yozgat'tan geçecek olan YHT (Yüksek Hızlı Tren) ile büyük metropol kentlerin pazarına ulaşmada kolaylık yaşanacaktır ve bu da ildeki sanayileşmeye ve il ticaretine önemli katkılar sağlayacaktır.

354. 2006 yılında açılan ve yaklaşık 9.000 öğrencisi bulunan Bozok Üniversitesi kentin ticaret hayatına kısmen canlılık getirmiştir. Ancak şehir esnafı merkezden ayrı olan kampüs nedeniyle öğrencilerin şehir merkezine çok az indiğinden yakınmaktadırlar ve inmelerini sağlamak için şehir merkezinin daha cazip hale getirilmesi için gerekli altyapının ve sosyal alanların geliştirilmesi gerektiğine inanmaktadırlar.

355. Görev yapan memurların (doktor, hemşire, araştırma görevlisi, öğretmen vb.) Yozgat'ta ikamet etmeyi tercih etmedikleri, il merkezinde mevcut olan sosyal tesisler, öğretmen evi, hekim evi gibi konaklama alanlarında kullanarak asıl ikamet ettikleri Ankara ve Kayseri gibi büyük illere hafta sonu ve diğer nöbet dışı zamanlarda gittikleri gözlenmektedir.

356. Ankara ve Kayseri gibi illerin yakın olmasından dolayı halk dayanıklı tüketim, hazır giyim gibi ihtiyaçlarını bu illerden karşılayabilmektedir. Otomobil bakım ve servis işlemleri için büyük iller daha çok tercih edilmektedir.

357. Alternatif işlek caddelerin olmamasından dolayı ticaret daha çok Lise Caddesi ve Sarraflar Caddesi gibi yerlerde yoğunlaşmaktadır. Buralarda ise kira bedelleri genel itibarıyla yüksektir. Şehrin genişleyen bölgelerinde ticaret sınırlı kalmaktadır. İl merkezine AVM kurulması ticareti canlandıracaktır.

1.7.2 Bankacılık ve Finans

1.7.2.1 Finansal Hizmetler Sektörü

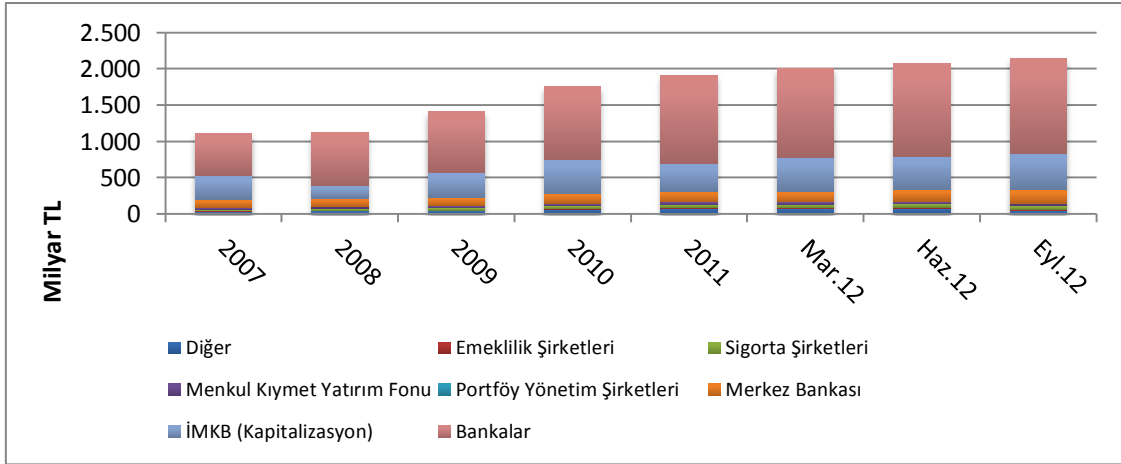
358. Finansal Hizmetler sektörü; mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, katılım bankaları, sermaye piyasaları, sigortacılık, finansal kiralama, faktöring ve tüketici finansmanı ve bireysel emeklilik sistemini içeren çok sayıda sektörü kapsamaktadır (99).

359. 1980'li yıllardan itibaren hız kazanan küreselleşme süreci, dünya genelinde finansal sistemin sağlamlığının ve istikrarının global düzeyde sağlanması amacıyla uluslararası finans sisteminin yapı taşlarını oluşturacak ortak standartların belirlenmesi ve hazırlanmasına yönelik çalışmalarla hız kazanmıştır. Dünya'da finansal hizmetler sektörü düşünüldüğünde ülkelerin büyümeleri ile doğru orantılı olarak finans kuruluşları büyümüşler, gerilemeleri ile de finans kuruluşları küçülmüşlerdir. Yine gerek global boyutta gerekse ülkeler düzeyinde yaşanan ekonomik krizlerin yönetiminde finans kuruluşları etkin rol almışlardır.

360. Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomiler için ana husus ise istikrarın korunması ve böylelikle ekonomik performanslarını sağlıklı bir şekilde yürütebilmeleridir. Bunun önündeki risk olarak iç ve dış makro dengesizliklerin varlığına işaret edilmektedir. Bu durum, küresel ekonomik ve finansal görünüm için büyük önem taşımakla birlikte (100), finansal hizmetler sektörünün Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde kilit sektörler arasında olduğunu göstermektedir.

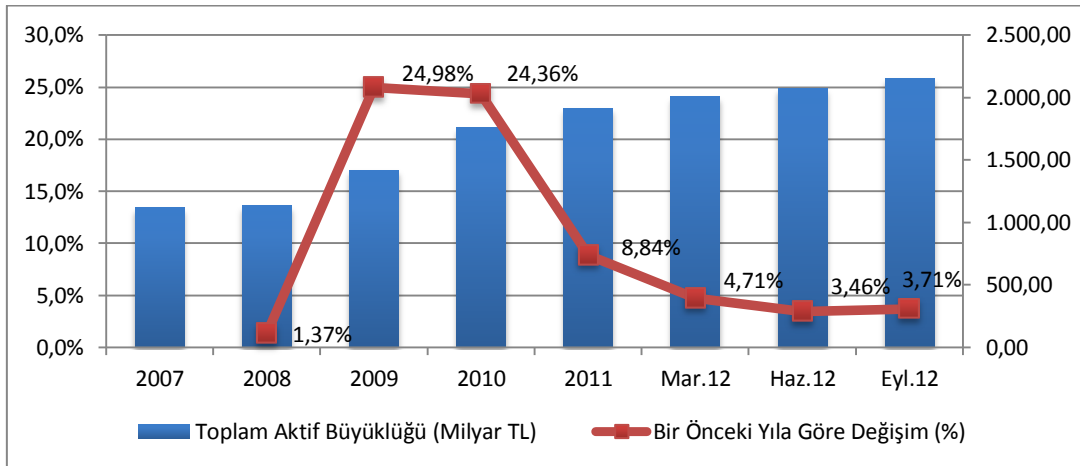
361. Bu süreçte Türkiye, sektördeki gelişmeleri takip ederek, devlet bünyesinde oluşturduğu kurumlarla sektörü denetleme ve dünya standartlarına uygun hale getirme çabasında olmuştur.

Özellikle 2001 krizinden sonra bu sektörde köklü yapılanmalar ve yaptırımlar getirilmiş denetleme kurumlarının etkinliği artırılmıştır. Bu sayede daha sağlam sektör aktörleri oluşturulmuş ve 2008 yılında global düzeyde yaşanan kriz sektör ağır hasarlar almadan atlatmıştır. Son yıllarda düşük faiz politikası ve düşük enflasyon değerlerinin de etkisiyle Türkiye finansal hizmetler sektörü hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. Dünyada finans krizinden çıkış yolları aranırken Türkiye, gözetim ve denetim otoritelerinin başarısı sayesinde sahip olduğu istikrarlı finans sistemi ile dünyaya örnek olmaktadır (101).

Şekil 78. Türkiye’de Finansal Hizmetler Sektörü Aktif Büyüklüğü (Türlerine Göre) (100)

362. Şekil 78’de de görüldüğü gibi Türkiye’de finansal hizmetler sektörü 2007-2012 yıllarında %100’e yakın bir aktif büyüklük artışı yakalamıştır. Aktif büyüklüğün %60-70’ini bankalar oluşturmaktadır. Banka aktif toplamlarının artışı oranında merkez bankası aktif büyüklüğü de artmıştır. Bankaların yükümlü oldukları zorunlu karşılık oranı gereği banka aktif toplamı ile orantılı olarak merkez bankası aktif toplam büyüklüğü de artmıştır.

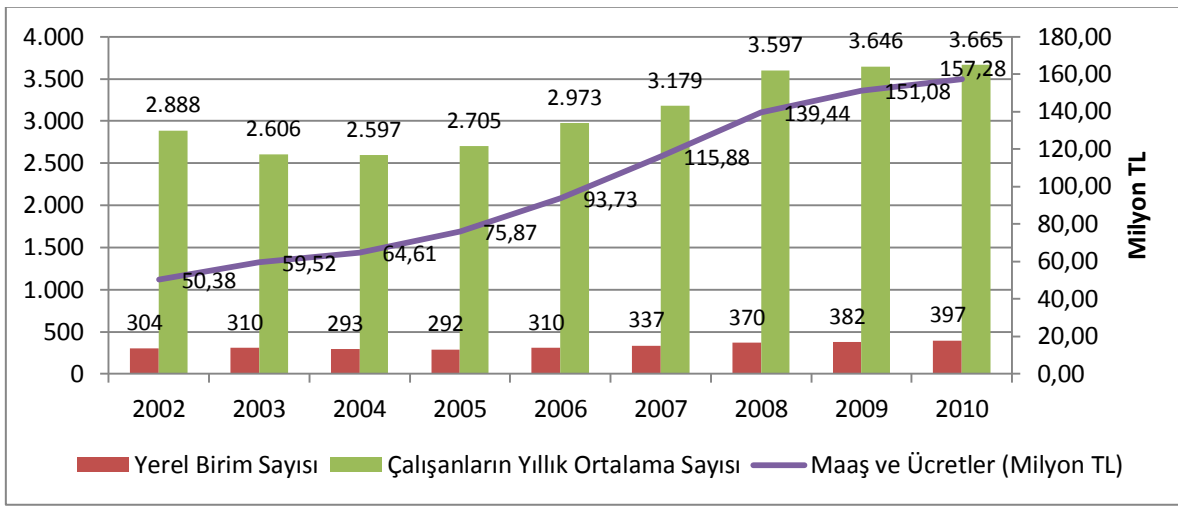

Şekil 79. Türkiye’de Finansal Hizmetler Sektörü Aktif Büyüklüğü ve Bir Önceki Yıla Göre Değişimi (100)

363. Türkiye’de finansal hizmetler sektörü büyüme oranları incelendiğinde ise 2008-2010 yılları arasında % 25 seviyelerinde bir büyüme gözlenmektedir. Buradaki büyüme enflasyon etkisinden

arındırılmamış olmasına rağmen dikkat çeken bir büyümedir. Dünyada 2008 yılında yaşanan finansal krizin etkileri azaltılmaya çalışırken, ülke ekonomileri kriz öncesi durumlarına ulaşmak için köklü politika değişikliklerine giderken Türkiye finansal sektörü hızlı ve dikkat çekici bir büyüme yaşamıştır. 2001 de kendi krizini yaşayan Türkiye finansal hizmet sektörü, 2001 krizi sonrası güçlü bir yapıya kavuşmuş ve Dünya’da dikkat çeken bir ekonomi haline gelmiştir. Uluslararası birçok makale ve raporda bu durumdan övgü ile bahsedilmektedir.

364. Genel olarak değerlendirildiğinde Şekil 80’de görülen duruma göre 2002-2010 yılları aralığında bu sektörde Bölgede faaliyet gösteren yerel birim yaklaşık %30’luk bir artışla 397’ye yine aynı aralıkta çalışanların yıllık ortalama sayısı ise %26 civarında bir artış ile 3.665’e yükselmiştir. Türkiye’deki gelişime paralel olarak Bölgede de finansal hizmetler sektöründe gerek çalışan ve yerel birim sayısı gerekse maaş ve ücretler bazında artış yaşanmaktadır.

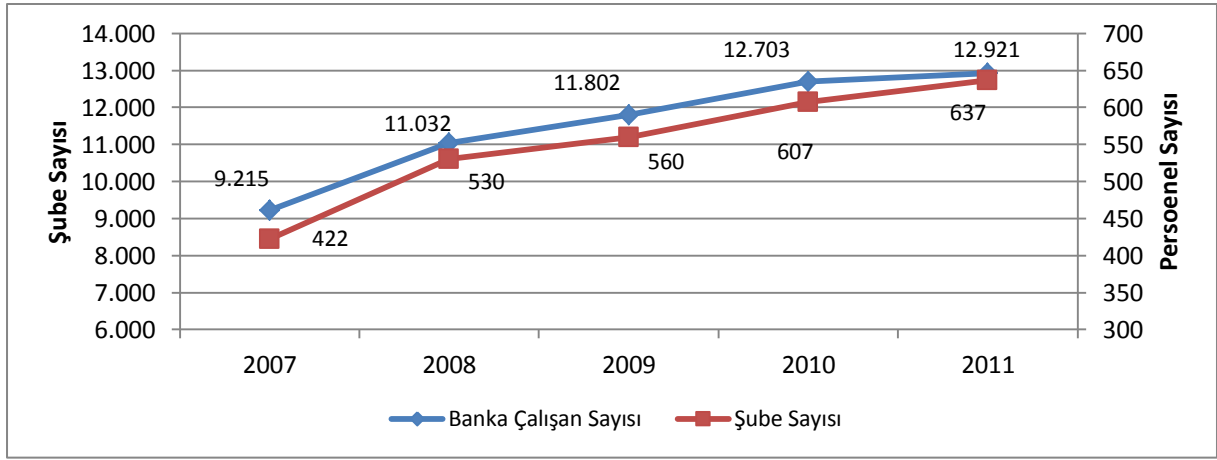
Şekil 80. Bölge Finansal Hizmet Faaliyetlerinde (Sigorta Ve Emeklilik Fonları Hariç) Yerel Birimler, İstihdam Ve Ödemeler 2010 (3)

1.7.2.2 Bankacılık

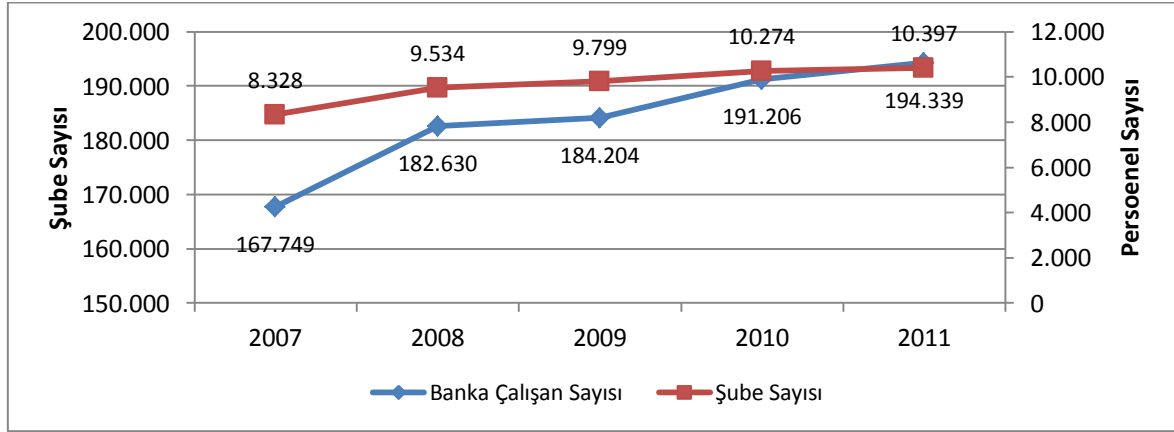
365. Türkiye’de 2011 yılsonu itibariyle 44 mevduat, kalkınma ve yatırım bankası ve bu bankalara ait 9.760 şube (yurtiçinde) bulunmaktadır (102). Mevduat bankalarının sayısı 31’dir. Bu bankaların 3 tanesi kamu, 1 tanesi fon, 11 tanesi özel ve 16 tanesi yabancı sermayeli bankadır (102). Katılım bankası olarak ise Türkiye’de 4 katılım bankası bulunmaktadır (103). Bu bankalara ait toplam 637 şube bulunmaktadır (103). Bu bankaların şubeleri nüfusa bağlı olarak İstanbul, Ankara ve İzmir gibi şehirlerde yoğunlaşmıştır (102), (103). 81 ilde şubesi olan banka sayısı 4’tür. Bunlardan 3’ü kamu bankası 1’i ise özel bankadır. Global piyasalardaki mali krizlere rağmen, Türkiye’de bankacılık sektörü güvenilir ve kârlı yapısını korumaktadır.

366. Türkiye’de Finans Kurumu olarak 4 kurum bulunmaktadır. Bu kurumların hepsi özel kurumlardır. Finansal hizmetler sektöründe katılım bankaların etkinliği, 1 Kasım 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile artmıştır. Kanun gereği katılım bankalarında hesabı bulunanların yatırımlarının kişi başı en fazla 50.000 TL’lik kısmı Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu (TMSF)

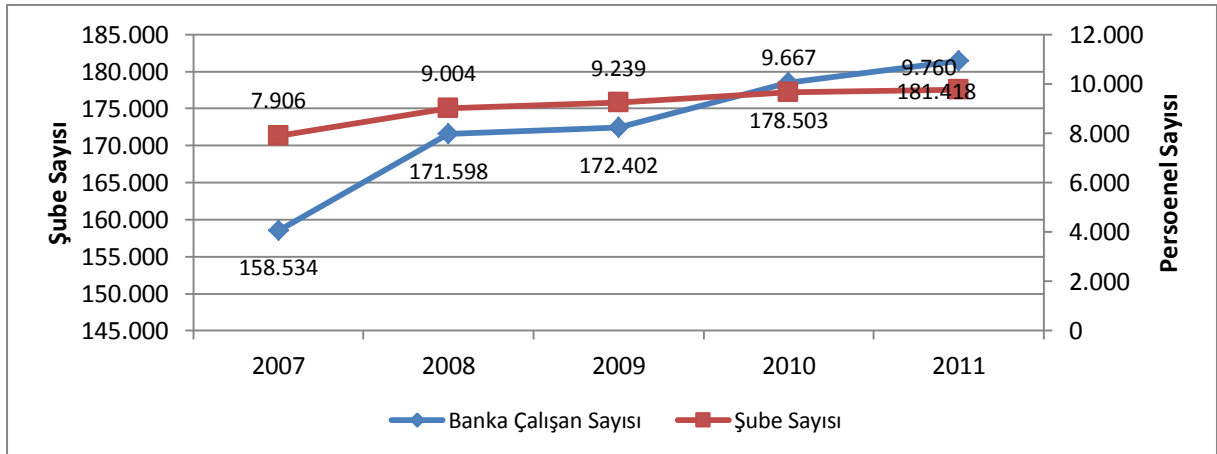
güvencesine alınmıştır. 2011 yılı verilerine göre katılım bankaları toplam aktifleri 45 milyon TL'dir (104).

Şekil 81. Türkiye'deki Katılım Bankaları Şube ve Çalışan Sayıları (103), (104)

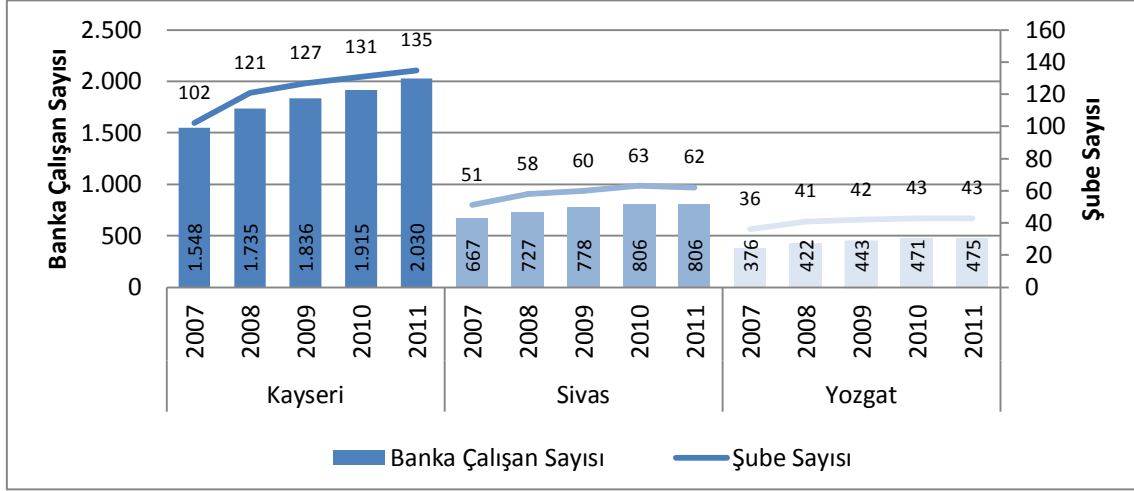

Şekil 82. Türkiye'deki Katılım Bankaları ve Bankalar Toplam Şube ve Çalışan Sayıları (103), (104)

Şekil 83. Türkiye'deki Bankalar Şube ve Çalışan Sayıları (103), (104)

367. Bankaların Bölgedeki hizmet ağı incelendiğinde 2011 yılı verilerine göre Kayseri’de 135 şube ve 2.030 banka çalışanı, Sivas’ta 62 şube ve 806 banka çalışanı Yozgat’ta ise 43 şube ve 475 banka çalışanı bulunmaktadır. 2005-2011 yılları arası şube sayısında yaklaşık % 35’lik, personel sayısında da yaklaşık % 25’lik bir artışla bankacılık sektörü hizmet ağı açısından en çok Kayseri’de gelişmiştir.

Şekil 84. Bölgedeki Banka Şube ve Çalışan Sayıları (105)

368. Katılım bankaları hizmet ağı: Kayseri’de 15, Sivas’ta 5 ve Yozgat’ta 2 olmak üzere toplam 22 şubeden oluşmaktadır. Türkiye geneline oranla katılım bankaları şubelerinin yaklaşık %3,5’u Bölgede bulunmaktadır.

Tablo 64. Bazı illerdeki Bankalar ve Finans Kurumları Şube Sayıları (106), (107), (108), (109), (110), (105)

2011	TÜRKİYE	TR72	İstanbul	Ankara	İzmir	Kayseri	Sivas	Yozgat
Finans Kurumları	637	22	338	69	38	15	5	2
Bankalar	10.811	269	3.223	1.070	766	152	70	47

369. Bölgede kişi başına düşen banka şubesi sayısı ve banka çalışanı sayısı değerleri Tablo 65’de verilmiştir. 2007-2012 yılları arasında 10.000 kişi başına düşen banka şubesi sayısı yaklaşık olarak Kayseri’de %32, Sivas’ta %22 ve Yozgat’ta %19’luk bir artışla iyileşme göstermiştir. Aynı dönemde Türkiye’de 10.000 kişi başına düşen banka şubesi sayısı ise yaklaşık % 23’lük bir artış göstermiştir. Bölgedeki artış Kayseri ilinde Türkiye ortalaması üzerinde gerçekleşirken Sivas ve Yozgat illerinde bu artış Türkiye ortalaması altında kalmıştır.

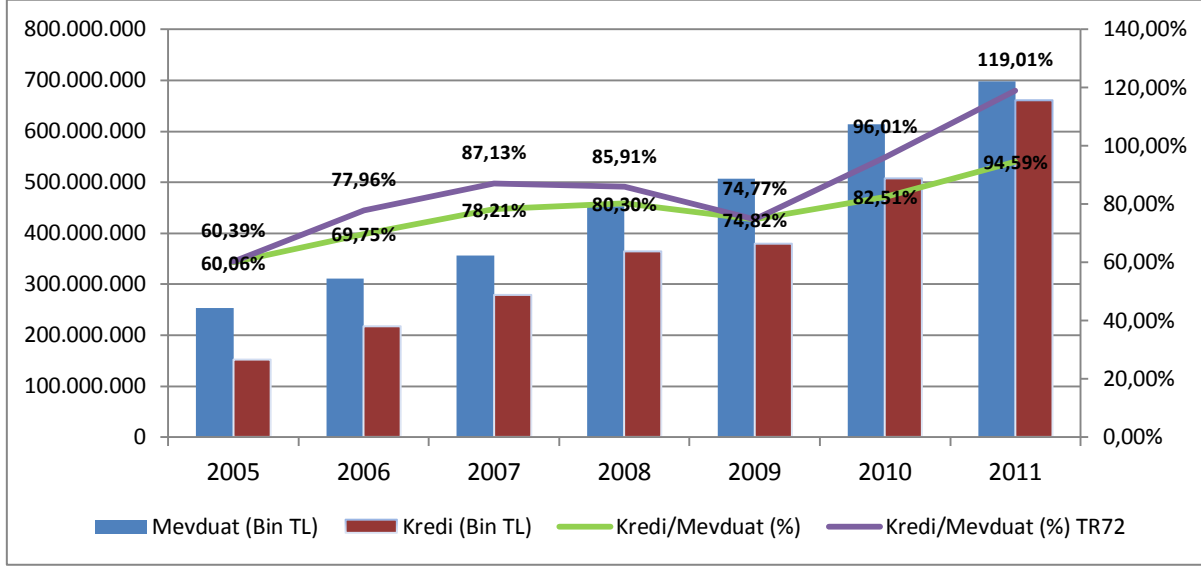
Tablo 65. Bölgede Kişi Başına Düşen Banka Şubesi ve Çalışan Sayısı (105) (3)

Bölge		2007	2008	2009	2010	2011
Kayseri	Şube Sayısı	0,813	0,964	1,012	1,044	1,075
	Banka Çalışanı Sayısı	1,233	1,382	1,463	1,525	1,617
Sivas	Şube Sayısı	0,813	0,925	0,957	1,005	0,989
	Banka Çalışanı Sayısı	1,064	1,159	1,241	1,285	1,285
Yozgat	Şube Sayısı	0,773	0,880	0,902	0,923	0,923

Bölge		2007	2008	2009	2010	2011
	Banka Çalışanı Sayısı	0,807	0,906	0,951	1,011	1,020
TÜRKİYE	Şube Sayısı	1,058	1,205	1,236	1,294	1,306
	Banka Çalışanı Sayısı	2,122	2,296	2,307	2,389	2,428

Şube Sayıları 10.000 kişi başına Banka Çalışanı Sayıları ise 1.000 kişi başına değerlerdir.

370. Türkiye’de, 2005-2011 yılları arasında toplam mevduat yaklaşık 3 katına, toplam kredi ise yaklaşık 4 katına çıkmıştır (Şekil 85).

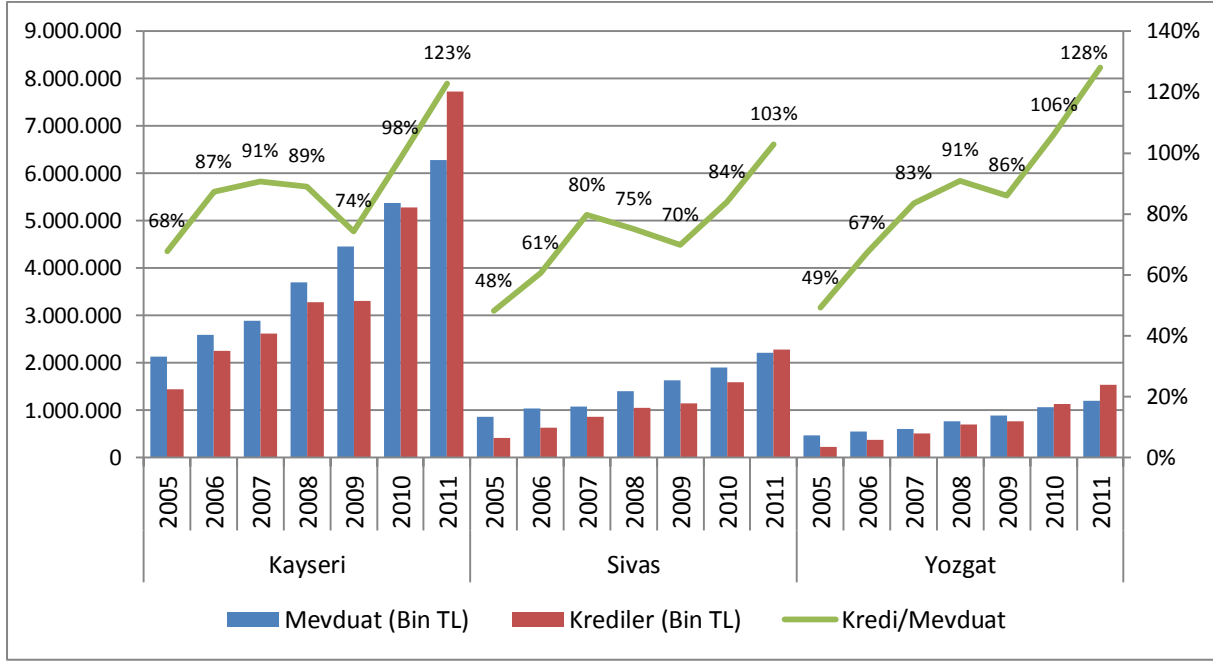

Şekil 85. Türkiye’de Mevduat ve Kredilerin Gelişimi (105)

371. Ayrıca 2008 yılında yürürlüğe giren “Varlık Barışı” uygulaması ile yurtdışından yaklaşık 28 milyar TL karşılığı döviz ve yurtdışından yaklaşık 20 milyar TL yastık altı para ekonomiyeye kazandırılmıştır. Yurtdışından ülkeye giren para ve yurtdışında yastık altı para birikimlerin ekonomiyeye kazandırılmasıyla sektör aktif büyüklüğünde uygulamanın etkisi hissedilir şekilde bir artış yaşanmıştır.

372. Aynı dönemde Türkiye’de kredi/mevduat yani mevduatın krediye dönüşme oranı ise % 60 seviyelerinden % 95 seviyelerine yükselmiştir. Yani bankalarda mevduat olarak bulunan her 10 TL’nin 2005 yılında yaklaşık 6 TL’si kredi olarak kullanılırken, 2011 yılında ise yaklaşık 9,5 TL kredi olarak kullanılmıştır. Buradan da anlaşılacağı gibi sektör son yıllarda oldukça hızlı bir büyüme trendi yakalamıştır. Bankacılık sektörü alınan doğru kararlar ve sağlam yapısı ile son yıllardan hızlı bir büyüme trendi yakalamıştır.

373. Bölgede ise Türkiye’deki değişime benzer bir gelişim gerçekleşmiştir. 2005-2009 yılları arasında Bölgedeki kredi/mevduat oranı, Türkiye kredi/mevduat oranları ile yaklaşık aynı değerlerdedir. Bu zaman aralığında Bölge kredi/mevduat oranı Türkiye ortalaması üzerinde gerçekleşmiştir. Özellikle 2009-2011 yılları arasında hızlı bir artış göstererek 2011 yılında Türkiye ortalamasından yaklaşık olarak 25 puan fazla gerçekleşerek %119,01 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran %100 üzerinde olduğu için Bölgede toplam mevduattan daha fazla kredi miktarı bulunmaktadır.

Şekil 86. Bölgedeki Mevduat ve Kredi (105)

374. Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinde kredi ve mevduat miktarları 2005-2011 yılları arasında artış göstermiştir. Mevduatın krediye dönüşme oranı yani kredi/mevduat oranı ise her üç ilde de artmıştır. Kayseri ve Yozgat illerinde toplam mevduat miktarının üzerinde bir kredi miktarı varken Sivas ilinde yaklaşık olarak mevduat ve kredi miktarları eşittir.

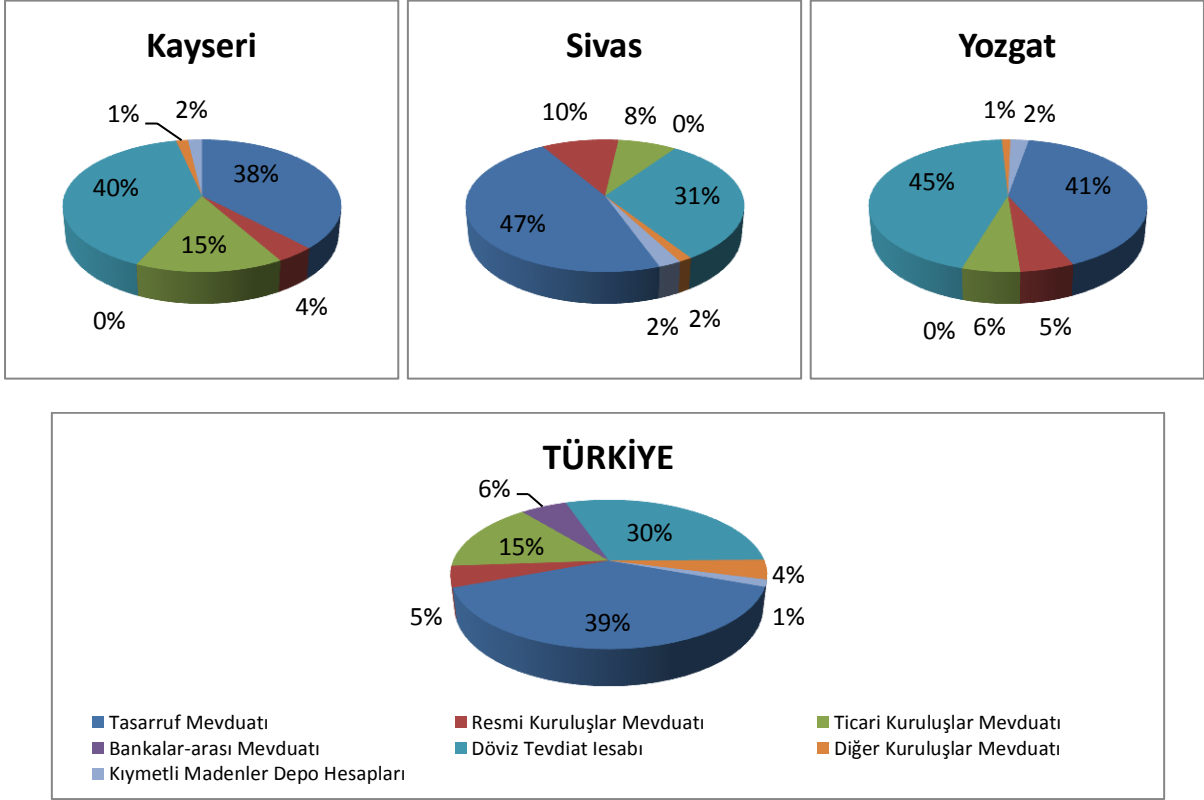
375. 2005 yılında Kayseri ilinde kredi/mevduat oranı Türkiye ortalaması üzerinde iken Sivas ve Yozgat illerinde bu oran Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. 2011 yılında ise her üç ilde de mevduatın krediye dönüşüm oranı Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. Kredi miktarı Sivas ve Yozgat ilinde Kayseri'ye oranla daha fazla artmıştır. Dikkat çeken diğer bir durum ise Yozgat ilinde 2005-2011 yılları arasında yaklaşık 3 kat artmıştır.

Tablo 66. Türkiye ve Bölge İlleri Mevduatın Türlerine Göre Dağılımı, Milyon TL - 2011 (111)

	Tasarruf Mevduatı	Resmi Kuruluşlar Mevduatı	Ticari Kuruluşlar Mevduatı	Bankalar- arası Mevduatı	Döviz Tevdiat Hesabı	Diğer Kuruluşlar Mevduatı	Kıymetli Madenler Depo Hesapları	Toplam	Kişi Başı Mev. (TL)
Kayseri	2.376	249	943	1	2.502	100	118	6.288	5.009
Sivas	1.042	229	174	0	690	30	51	2.216	3.534
Yozgat	487	66	70	0	536	14	30	1.203	1.919
TR72	3.905	544	1.187	1	3.728	144	198	9.707	4.134
TÜRKİYE	270.643	32.128	105.803	39.671	210.215	29.584	10.612	698.656	9.350

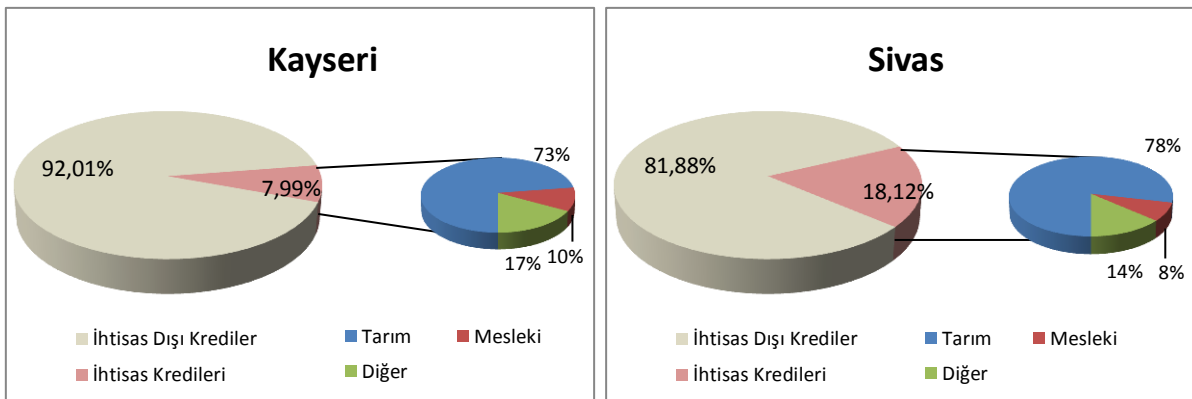
376. Bölge, mevduat türlerine göre dağılımları açısından incelendiğinde, Bölgede Türkiye genelinde olduğu gibi en yüksek oranı tasarruf mevduatları oluşturmaktadır. İkinci sırada ise yine Türkiye genelinde olduğu gibi döviz tevdiat hesapları yer almaktadır.

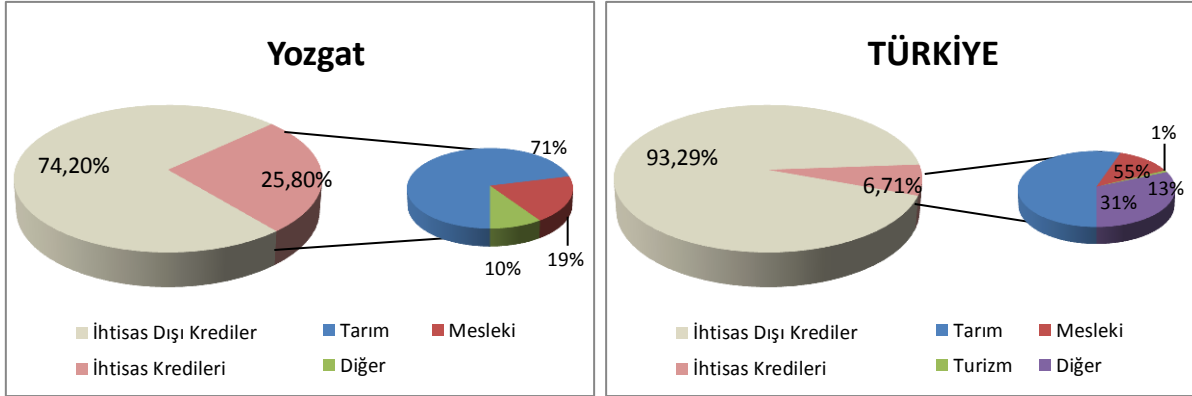
377. Kişi başına mevduat miktarları incelendiğinde Bölgede kişi başına düşen mevduat miktarı Türkiye ortalamasının yarısından daha da azdır. Bölge içerisinde kişi başına 5.000 TL'lik mevduat ile Kayseri ili birinci sırada, 3.534 TL'lik mevduat miktarı ile Sivas ili ikinci sırada ve 1.919 TL'lik mevduat miktarı ile de Yozgat ili üçüncü sıradadır. Bölgedeki üç ilin de kişi başına düşen mevduat miktarları Türkiye ortalamasının oldukça altındadır.

Şekil 87. Türkiye ve Bölge İlleri Mevduat Türlerinin Dağılımı (111)

378. Bölgedeki kredi türleri Türkiye kredi türleri dağılımına benzer niteliktedir. Kredilerin büyük bir bölümünü ihtisas dışı krediler oluştururken ihtisas kredilerini oluşturan büyük kısım ise tarım alanında kullanılan ihtisas kredileridir.

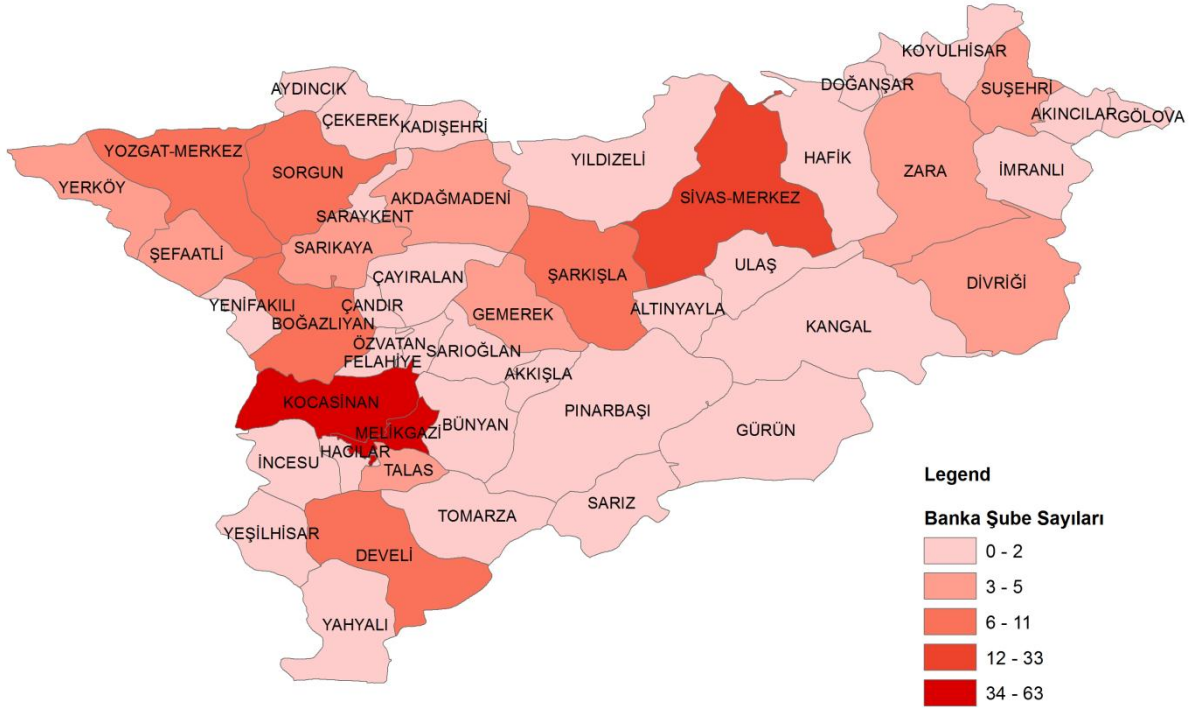
Şekil 88. Türkiye ve Bölge İlleri Kredi Türlerinin Dağılımı (111)

379. Şekil 88’de Kayseri, Sivas ve Yozgat ile tüm Türkiye’de kullanılan kredilerin türlerine göre dağılımı verilmiştir. Bu şekilde Kayseri ilindeki kredi dağılımının Türkiye geneli kredi dağılımına daha yakın olduğu söylenebilir. Sivas ve Yozgat illerinde ise ihtisas kredileri oranı daha yüksektir. Bu ihtisas kredilerinin dağılımı incelendiğinde önemli oranının tarım ihtisas kredisi olduğu görülmektedir. Bu kredi dağılımlarına bakılarak; Sivas ve Yozgat illerinde Kayseri iline göre tarımsal faaliyetlerin daha yüksek oranda gerçekleştirildiği söylenebilir.

Tablo 67. Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri Kredi Türlerine Göre Dağılımı, Milyon TL - 2011 (111)

	İhtisas Kredileri				İhtisas Dışı Krediler	Toplam	Kişi Başı Kredi (TL)
	Tarım	Mesleki	Turizm	Diğer			
Kayseri	449	63	0	106	7.112	7.729	6.157
Sivas	325	32	0	57	1.868	2.282	3.639
Yozgat	283	76	0	38	1.144	1.541	3.310
TR72	1.057	171	0	201	10.124	11.553	4.920
TÜRKİYE	24.528	5.541	347	13.960	616.508	660.884	8.844

380. Kişi başına düşen kredi miktarları incelendiğinde ise Bölgede kişi başına düşen kredi miktarının Türkiye genelinde kişi başına düşen kredi miktarından daha düşük olduğu görülmektedir. Ancak Şekil 86 incelendiğinde Bölgede mevduatın krediye dönüşüm oranının Türkiye ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir. Bölgede %100’ün üzerinde bir kredi/mevduat oranının olması Bölgeye dışarıdan kaynak geldiğinin ve Bölgede kredi olarak kullanıldığının bir işaretidir. Bölgede diğer bölgelerden Bölgeye aktarılan kaynaklar kredi olarak kullanılmaktadır.

Şekil 89. Bölge İlçelerinde Banka Şubeleri Dağılımı (105)

381. Bölgede Kayseri Kocasinan ve Melikgazi ilçeleri banka şubesi sayıları açısından en yoğun ilçelerdir (Şekil 89). Sivas Merkez ilçesi ikinci derecede yoğun ilçe iken Yozgat Merkez, Sorgun, Boğazlıyan, Develi, Şarkışla İlçeleri ise banka şubesi yoğunluğu açısından üçüncü derecede yoğun ilçelerdir. Ekonomik durum ile doğru orantılı olarak banka şubeleri sayısında bir dağılım görülmektedir.

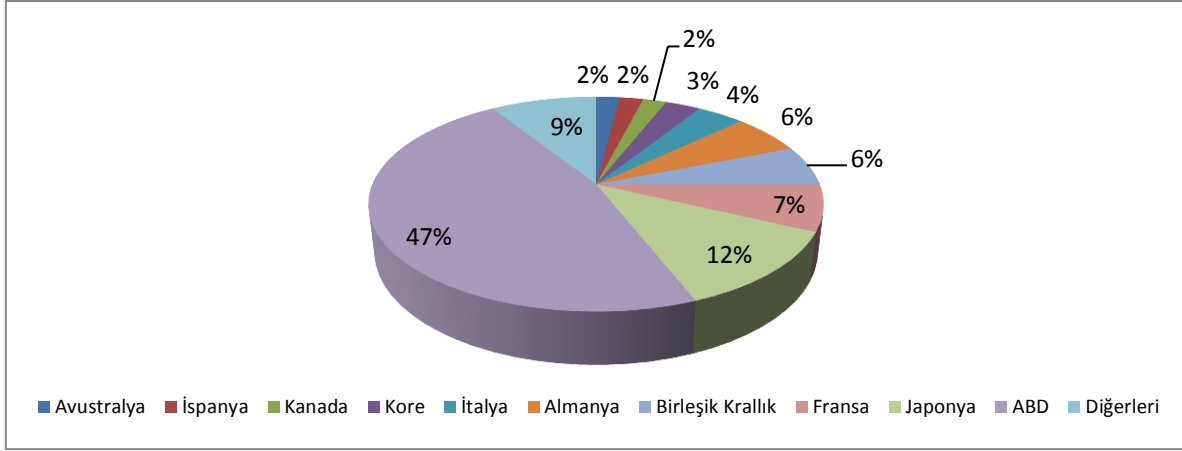
1.7.2.3 Sigortacılık

382. Sigorta belli bir miktar primin sigorta firmasına ödenmesi koşuluyla, önceden tanımlanan bir riskin gerçekleşmesi durumunda karşılaşılan zararın aynı riskle karşı karşıya olanlar arasında bölüştürülmesi esasına dayanan ve bu işlevi sistematik olarak yöneten bir sistemdir (99).

383. Ayrıca finansal hizmetler sektörü içerisindeki sigorta firmaları topladıkları primlerin bir kısmını gerek zorunlu olarak gerekse yönetsel kararları gereği teminat olarak ayırdıktan sonra geriye kalan miktar ile çeşitli fonlar oluşturarak da finansal hizmetler sektöründe faaliyet göstermektedir.

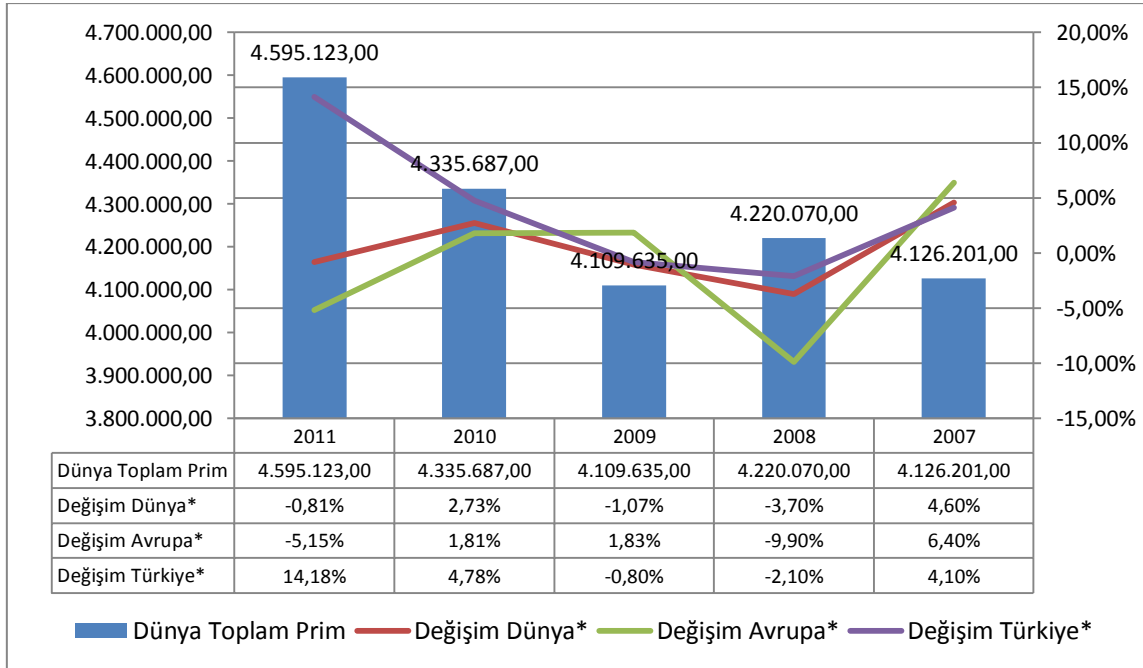
384. Finansal Hizmetler ve Sigortacılık sektörleri ülke genelinde değerlendirildiğine gelişen ekonomi ile sektörel gelişmelerine devam etmektedir. Ülkemizde yaşanan mali krizler özellikle 2001 krizi sonrasında gerekli tedbirlerin alınması ve bu sektörün daha sağlam temeller üzerine oturması için alınan yasal ve fiziki tedbirler sonucunda dünya genelinde yaşanan mali krizleri dahi ülkemiz finansal hizmetler sektörü göreceli olarak çok daha az etkilenecek atlatmıştır. Özellikle 2008 global krizinden sonra ülkemiz finansal hizmetler sektörüne olan yabancı yatırım talepleri de sektörün

gelişmekte olduğunun en açık göstergelerindendir. Sigortacılık sektöründe ise yaşanan sorunların giderilmesi için mevzuat değişikliklerine gidilmektedir.

Şekil 90. Sigortacılık Sektörü OECD Ülkeleri Pazar Payı 2012 - Toplam (112)

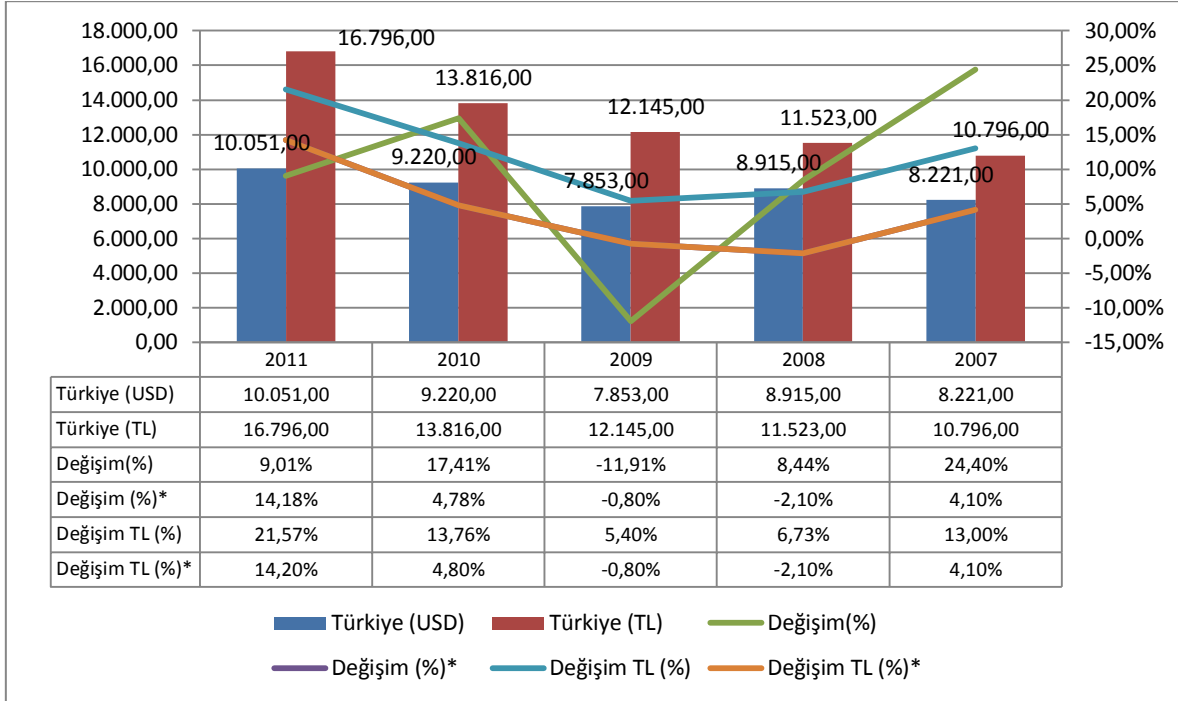
385. Dünya genelinde sigortacılık sektörü incelendiğinde 2007-2011 yılları arasında yaklaşık %10'luk bir büyümenin olduğu gözlenmektedir. Şekil 91 incelendiğinde 2008 yılında yaşanan ekonomik krizin sigortacılık sektörünün de olumsuz olarak etkilediği ve toplam prim miktarının bir düşüş yaşadığı görülmektedir. Avrupa sigortacılık sektörünün dünya sigortacılık sektörüne nazaran daha sert düşüşler ve çıkışlar yaşadığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Türkiye'de sigortacılık sektörü değişimi incelendiğinde ise 2008'de yaşanan ekonomik krizden Dünya ve Avrupa ortalamalarına göre Türkiye'nin daha az etkilendiği ve sonraki dönemde Türkiye'nin toparlanarak hızlı bir büyüme sürecine girdiği görülmektedir.

* Enflasyon Etkisinden Arındırılmış

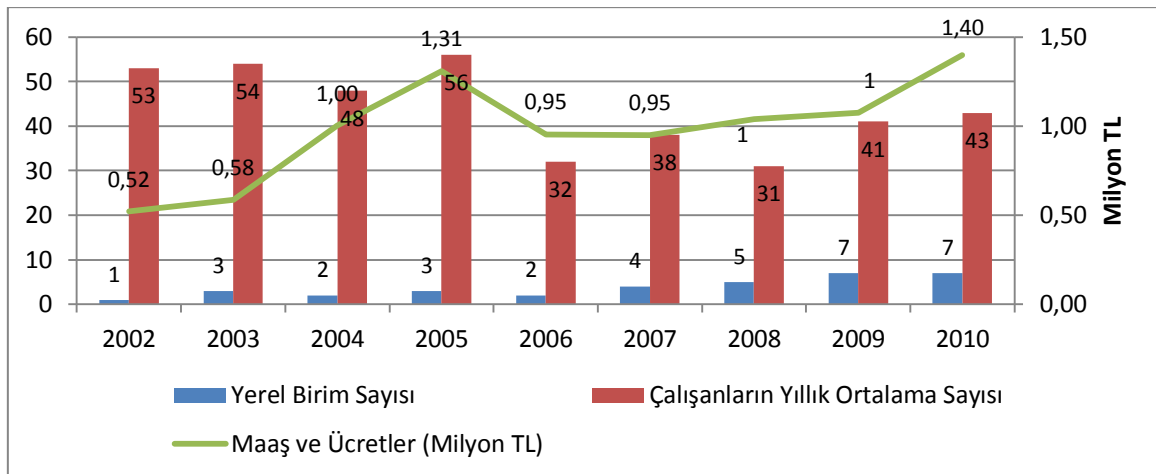
Şekil 91. Dünya Toplam Prim (USD) (112)

386. Şekil 92’de 2007-2011 yılları arasında sigorta prim miktarları hem ABD Doları hem de TL cinsinden incelenmiştir. Enflasyon etkisinden arındırılmış eğri incelendiğinde 2008 yılındaki yumuşak düşüşün ardından Türkiye’de prim miktarları marjinal olarak artan bir eğilime girmiştir.

Şekil 92. Türkiye Toplam Prim (112)

387. Türkiye geneli düşünüldüğünde Bölgede finans hizmetleri gelişmiş değildir. Bölgede Türkiye’de hizmet veren banka ve katılım bankalarının birçoğunun şubeleri bulunmaktadır. Sigortacılık sektöründe ise yine Türkiye’de hizmet veren birçok sigorta şirketinin acenteleri bulunmaktadır.

Şekil 93. Bölgede Sigorta ve Reasürans Şirketlerinde Yerel Birimler, İstihdam ve Ödemeler

388. Bölgede sigortacılık sektörü incelendiğinde 2002-2010 yılları arasında genel olarak yerel birim sayıları, çalışanların yıllık ortalama sayısı ile maaş ve ücret bazında artış gerçekleşmiştir. 2005 -2006 yılları arasında önemli bir düşüş gözlenmektedir. Ayrıca 2008 yılında da sektörde Bölgede küresel finansal krizin etkisi görülmekte ve firmalar çalışan sayılarında azaltma yoluna gitmektedir. Sektör bu süreçte incelendiğinde küresel trendlere uygun olarak Bölgede de gelişme göstermektedir.

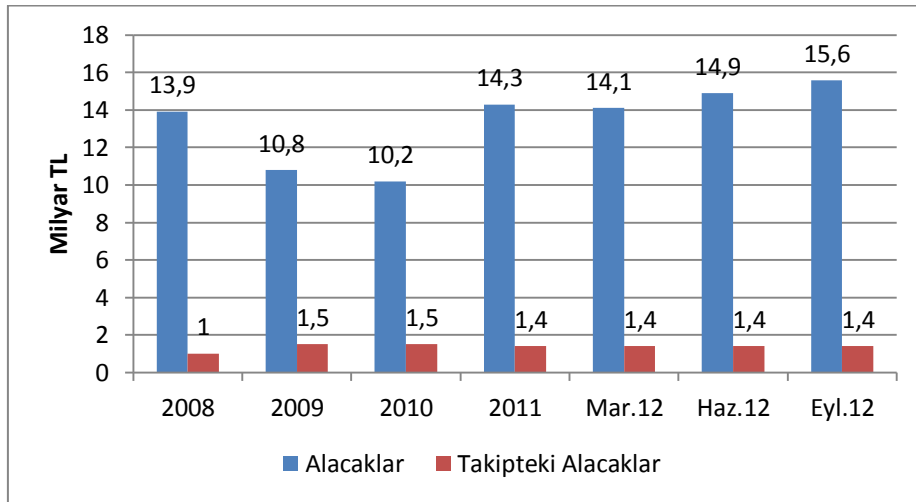
1.7.2.4 Diğer Finansal Hizmet Sektörleri

389. Diğer finansal hizmet sektörleri finansal kiralama (leasing) sektörü ve faktöring sektörü olarak iki başlık altında incelenmiştir.

390. Finansal kiralama, faktöring ve finansman şirketleri, bankaların faktöring işlemleri, katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının finansal kiralama işlemlerini düzenleyen 6360 sayılı “Finansal Kiralama, Faktöring ve Finansman Şirketleri Kanunu”, 13.12.2012 tarih ve 28496 sayılı gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (100). Bu kanun ile bu alandaki finansal hizmet sektörleri için gerekli mevzuat oluşturulmuştur. Yeni düzenlemelerin getirildiği sektörde faaliyetlerin etkin biçimde yürütülmesi beklenmektedir.

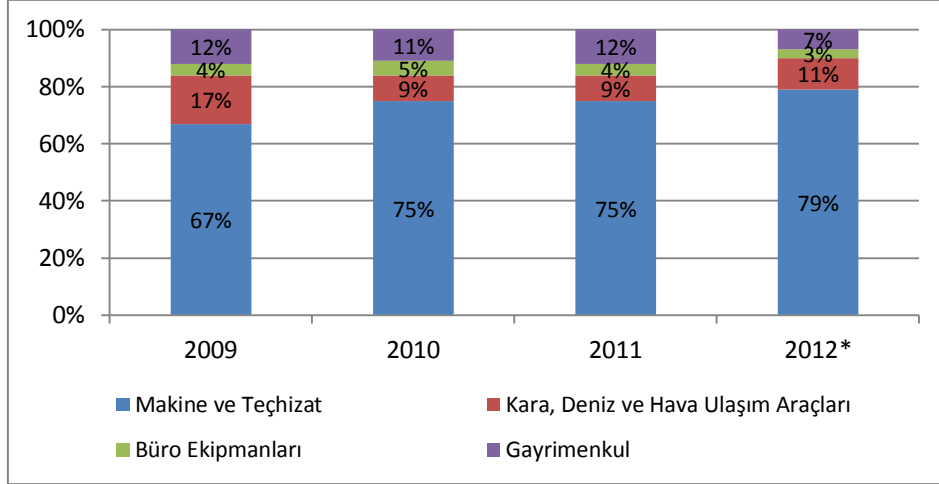
1.7.2.4.1 Finansal Kiralama

391. Finansal kiralama sektörü 2008 - 2012 yılları arasında incelendiğinde alacakların arttığı, takipteki alacakların ise 2008 - 2009 yılları arasında %50 artış gösterdiği, ayrıca 2009 - 2012 yılları arasında takipteki alacaklarda azalma olduğu görülmektedir. 2008 yılında takipteki alacaklar/alacaklar oranı; 0,072 iken 2012 yılı Eylül ayı verilerine göre finansal kiralama sektörü takipteki alacaklar/alacaklar oranı; 0,090 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 94. Türkiye Finansal Kiralama Sektörü Alacaklar ve Takipteki Alacaklar (100)

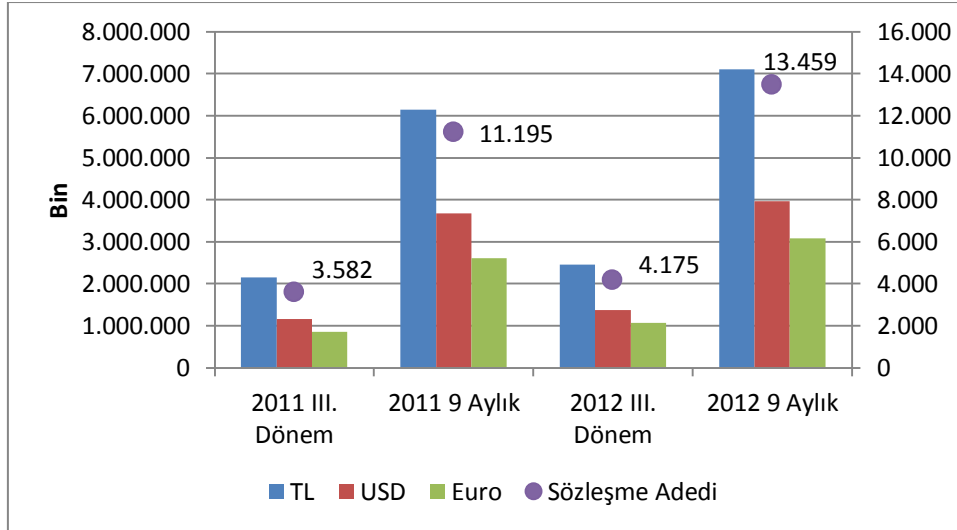
392. Finansal kiralama sektörünün bankacılık dışı sektör içindeki payı 2008 - 2012 yılları arasında %57,2’den %41,4’e düşmüştür. Zarar eden şirket sayısı 2012 yılı verilerine göre 5’tir (100).

Şekil 95. Türkiye Finansal Kiralama Sektörü Yıllar İtibariyle Mal Gruplarına Göre Dağılımı (113)

393. Şekil 95’de 2009-2012 yılları arasında finansal kiralama faaliyetinin gerçekleştirildiği mal grupları incelendiğinde en büyük payın makine ve teçhizat grubunda olduğu görülmektedir. Aynı aralıkta finansal kiralama yapılan en küçük paya sahip mal grubu ise büro ekipmanları grubudur. Makine ve teçhizat grubunun payı artarken diğer grupların payı azalmaktadır.

394. Şekil 96’da sektördeki işlem tutarları ve sözleşme sayıları incelendiğinde; 2012 yılı III. dönemde sözleşme sayısı 2011 yılının aynı dönemine göre yaklaşık %17’lik artışla 4.175 sözleşme, yine aynı döneme göre işlem tutarı TL cinsinden %16’lık bir artışla 7.105.682.000 TL olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 96. Türkiye Finansal Kiralama Sektörü İşlem Tutarları ve Sözleşme Sayıları (113)

395. Bölgede finansal kiralama işlemleri genel olarak ticari banka ve finans kurumlarının Bölgede bulunan şubeleri aracılığı ile uygulanmaktadır.

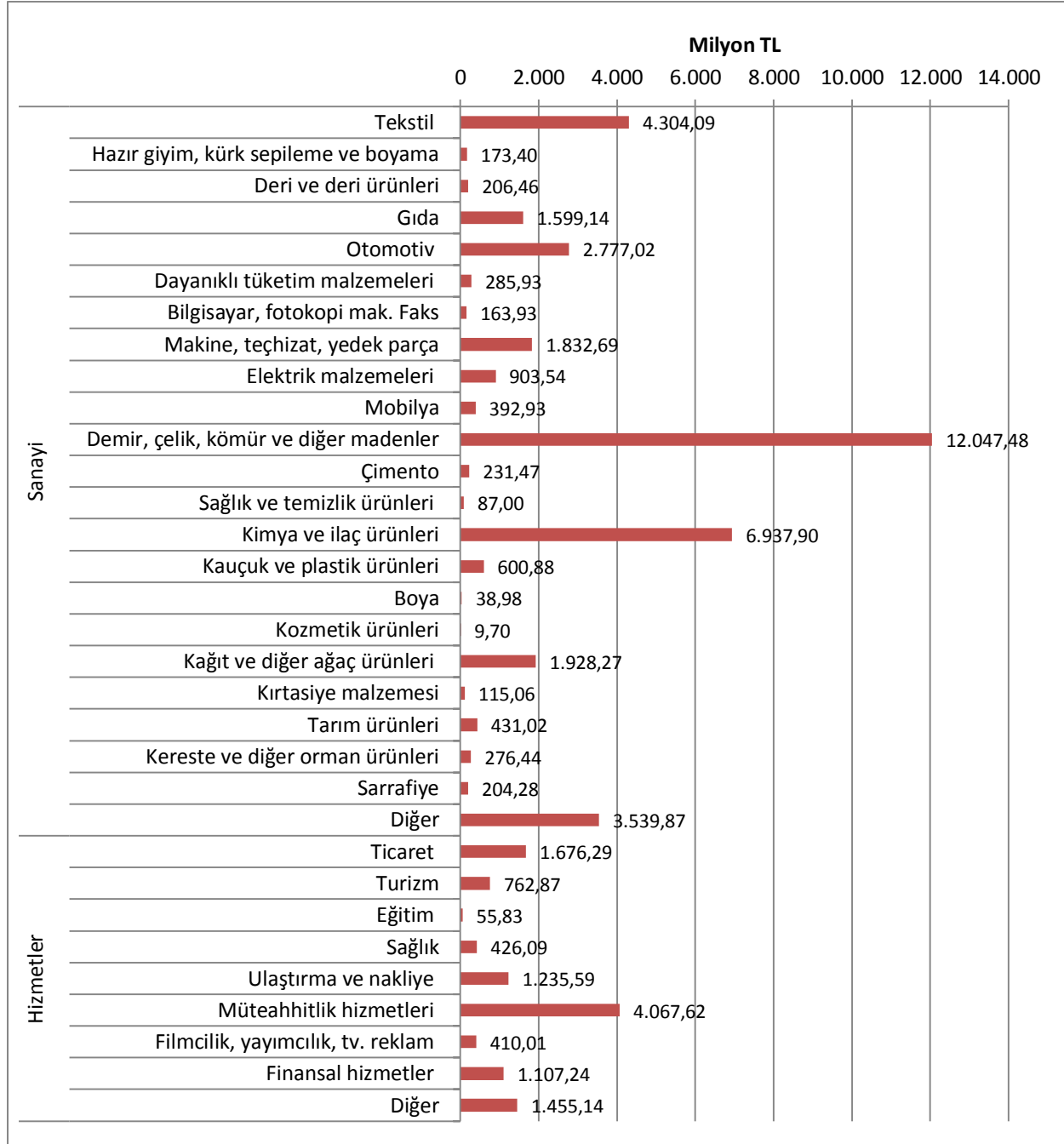
1.7.2.4.2 Faktöring

396. Faktöring, işletmelerin mal veya hizmet satışlarından doğmuş ya da doğacak vadeli, fatura veya fatura yerine geçen bir belgeye dayanan alacakların (çek, senet) faktöring şirketi tarafından temlik alınması yoluyla, finansman, garanti ve tahsilat hizmetlerinin sunulduğu bir finansal üründür (114). Kısaca faktöring vadeli alacağı olan bir işletmenin faktöring hizmeti veren bir kuruluş aracılığı ile alacağının tarihini öne alması ve belirli bir miktar alacağından bu zaman kazanımına karşılık vazgeçmesidir.

397. Dünyada modern anlamda faktöring 18 yy.'da İngiltere'de ortaya çıkmış 20 yy.'da ise Avrupa'da yayılmıştır. Türkiye'de ise 1950'li yıllarda gelişen finansal hizmetler sektörüne paralel olarak uygulamaları başlamıştır. Son yıllarda ise özellikle bazı sektörlerde çok tercih edilen bir finansal işlem olmuştur.

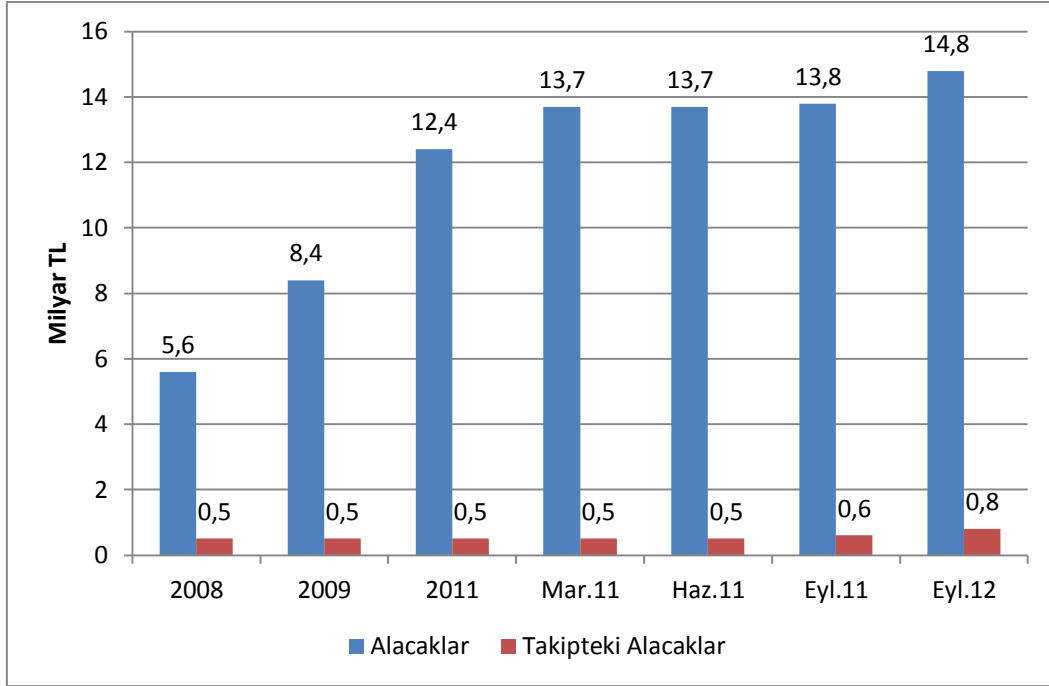
398. 2012 yılı üçüncü çeyreğinde faktöring sektörünün aktif büyüklüğü bir önceki yılın aynı dönemine oranla %7,1 oranında büyümüştür (100).

399. Şekil 97'de 2010 yılı verileri ile sektörel bazda gerçekleştirilen faktöring faaliyetlerinin işlem hacmi verilmektedir. Bu verilere göre faktöring sistemini kullanan ilk üç sektör sırasıyla demir, çelik, kömür ve diğer madenler; kimya ve ilaç ürünleri; tekstil sektörleridir.

Şekil 97. Türkiye Faktöring İşlem Hacmi - Sektörlere Göre 2010 (3)

400. Şekil 98’de 2008-2012 yılları arasında faktöring sektörü alacakları ve takipteki alacakları verilmiştir. 2008 yılından itibaren hızlı bir şekilde alacakların artmasına rağmen takipteki alacaklar daha az artmıştır. 2008 yılında takipteki alacaklar/alacaklar oranı 0,090 iken 2012 yılı Eylül ayında bu oran 0,054’ e gerilemiştir. Bu durum takipteki alacaklardaki artışın toplam alacaklardaki artıştan daha az olduğunun bir göstergesidir.

Şekil 98. Türkiye Faktöring Sektörü Alacaklar ve Takipteki Alacaklar (100)

401. Bölge genelinde ise kredi/mevduat oranlarındaki artış Bölgede krediye dönüşen mevduat miktarlarının son yıllarda arttığını göstermektedir. Rakamsal olarak incelendiğinde ise bu veri Bölgede diğer bölgelerde toplanan mevduatların Bölgede kredi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ancak Bölgede Finansal kiralama ve faktöring uygulamaları yeterli seviyelerde değildir. Bu konuda özellikle KOBİ'ler bilinçlendirilmelidir. Sigortacılık sektöründe ise Bölgede birçok firmanın acenteleri sigortacılık işlemlerini yürütmektedir.

1.7.3 Turizm

402. Turizm sektörü; ülkelerin ekonomisinde yabancı sermaye girişi, istihdam artışı, ekonomik ve kültürel gelişmeyi artırması ile önemli bir sektördür. Ayrıca insanlar arası ilişkileri, barışı ve dostluğu artıran, dünya barışını kuvvetlendiren önemli bir etkidir (115). Dünya üzerinde turizm, her yıl göstermiş olduğu artışla ülkeler için önemini korumaktadır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün 2012 yılında yayınladığı verilere göre; 1980 yılında 227 milyon olan turist sayısı, 1995 yılında 528 milyona çıkmış ve 2011 yılında ise 983 milyonu bularak 31 yıl içinde %233 artış göstermiştir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'ne göre bu yükseliş önümüzdeki 20 yıl boyunca da kesintisiz devam ederek, 2030 yılında dünya genelinde 1,8 milyar turist olacağı tahmin edilmektedir (116).

403. Dünya turizm sıralamasında uluslararası turist sayısında 2010 yılında 7. sırada bulunan Türkiye, 2011 yılında İngiltere'yi geçerek 6. sıraya yükselmiştir. 2023 vizyonu olarak dünyada turizm için tercih edilen ilk 5 ülke arasına girmek isteyen Türkiye, bu anlamda emin adımlarla ilerlemektedir. Dünya turizm gelir istatistiklerine baktığımızda ise 2010 yılında 11. sırada bulunan Türkiye'nin 2011 yılında 12. sıraya gerilediği görülmektedir. Listede sıra gerilemesine rağmen, turizm gelirlerinde

%10,6 ile önemli bir artış gerçekleştirmiştir (116). Ancak yine de turist sayısında 6. olup turizm gelirinde 12. olmasından üst gelir grubunun yanı sıra özellikle alt ve orta gelir grubunun ülkemizi tercih ettiği sonucu çıkarılabilir. Turist sayısında olduğu gibi, gelirden de öne çıkabilmek için dünya turizm harcamaları sırasında ilk 5 sırayı paylaşan Almanya, ABD, Çin, İngiltere ve Fransa'da üst segment tanıtımlarının yapılması yararlı olacaktır. Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) verilerine göre; Türkiye 2011 yılında turist sayısında % 9,8 ve turizm gelirinde %10,6 büyümeye dünya ve Avrupa ortalamasının oldukça üstündedir. Bu anlamda Türkiye'de turizmin iyi bir büyüme kaydettiği söylenebilir.

1.7.3.1 TR72 Bölgesinde Turizm

404. Bölge turizm potansiyeli olan bir bölge olmasına rağmen, turizmi daha çok deniz turizmine bağımlı olan Türkiye'de ön plana çıkamamıştır. Bölgede sağlık ve termal turizmi, dağ ve kış turizmi, kültür turizmi gibi turizm çeşitlerinde potansiyel mevcut olup, iç ve dış turizmi canlandırabilecek Erciyes Kayak Merkezi için Erciyes Master Plan, eğlence merkezi için Anadolu Harikalar Diyarı gibi çeşitli projeler bulunmaktadır. Bölgede turizm açısından fark yaratacak projelerin artırılması, Bölgenin gelecekte turizm potansiyelini ortaya çıkarması açısından önemli olacaktır.

405. Bölgenin turizm altyapısını incelemek için, Bölgede bulunan belediye belgeli tesis sayıları ve turizm yatırım ve işletme belgeli tesis sayılarını incelemek gerekecektir. Bölgede belediye belgeli tesisler Sivas ilinde 45 tesis ve 1119 oda ile başı çekmektedir. Kayseri ve Yozgat illerinde 25'er tesis ve sırasıyla 822 ve 682 oda bulunmaktadır. TR7 olarak adlandırılan Orta Anadolu Bölgesi içinde ise bu rakamlar Nevşehir ilindeki yüksek tesis sayısından dolayı ortalamada 45,8 olan tesis sayısından düşük çıkmaktadır.

Tablo 68. Türkiye ve TR7 Bölgesi İlleri Belediye Belgeli Tesisler Sayı - Oda- Yatak Analizi (2011) (117)

	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Kırıkkale	5	110	195
Aksaray	24	343	761
Niğde	11	278	535
Nevşehir	222	5267	13.179
Kırşehir	10	431	855
Kayseri	25	822	1.529
Sivas	45	1119	2.231
Yozgat	25	682	2.075
TR 7 TOPLAM	367	9.052	21.360
TR TOPLAM	8.893	223.025	504.877

406. Turizm yatırım ve işletme belgeli tesisleri incelediğimizde ise üç il içinde Kayseri'nin toplam 25 tesis ile en çok tesise sahip il olduğu görülmektedir. Sırasıyla Sivas ve Yozgat'ta 12 ve 6 tesis bulunmaktadır. TR 7 Bölgesinde ise sekiz ilde ortalama 15 tesis bulunmaktadır.

Tablo 69. Türkiye ve TR7 Bölgesi İlleri Turizm Yatırım ve İşletme Belgeli Tesisler Sayı - Oda - Yatak Analizi (2010) (118)

	Turizm Yatırımı Belgeli			Turizm İşletmesi Belgeli		
	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Kırıkkale	-	-	-	1	32	68
Aksaray	4	520	1.138	12	476	932
Niğde	2	417	848	2	115	240
Nevşehir	10	809	1.694	45	3928	8.424
Kırşehir	1	200	418	2	176	352
Kayseri	9	923	1.852	19	1388	2.827
Sivas	6	473	987	6	290	585
Yozgat	2	498	1.120	4	212	426
TR 7 TOPLAM	34	3.683	7.794	88	6428	13.489
TR TOPLAM	877	114.771	252.984	2.647	299.621	629.465

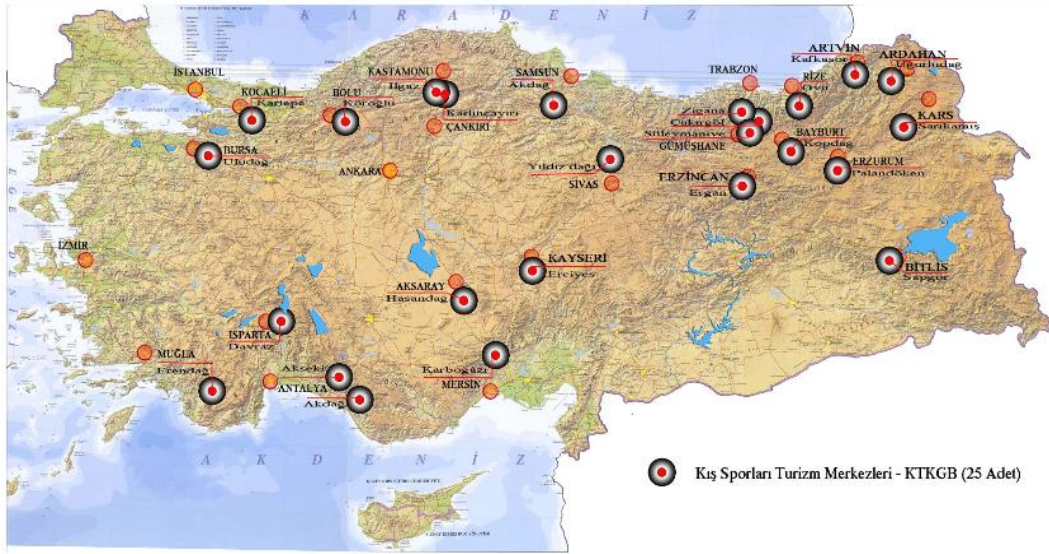
407. Belediye belgeli tesislerde ortalama kalış süresi incelendiğinde; 1,46 gün ile 2,2 gün olan Türkiye ortalamasının altındadır. Ancak özellikle Sivas ili kaplıcalarında ortalama kalış süresi 4,7 ile Türkiye ortalamasının hayli üzerindedir.

408. İlçe kalış süreleri incelendiğinde, Melikgazi ilçesinde tesise giriş sayıları oldukça yüksek olmasına rağmen, Sivas Merkez ilçesi ortalama kalış süresinin daha yüksek olması ile geceleme sayılarında Melikgazi ilçesine yaklaşmıştır. Melikgazi'nin ortalama kalış süresinin düşük olmasının en önemli sebeplerinden biri, Nevşehir'e gidecek turistlerin, Kayseri üzerinden geçmesi ve Kayseri'de gece konaklamasıdır (EK 11).

409. Turistlerin bir destinasyonu seçmelerindeki önemli etkenlerden biri de seyahat acenteleridir. Türkiye'de seyahat edenlerin %85-90'ının seyahat acentesi kullanmakta olduğu düşünülmektedir. (119). Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinde bulunan toplam 90 seyahat acentesinin 70'i Kayseri ilinde bulunmaktadır (120). Türkiye seyahat acenteleri toplam sayısı 6913 olup il ortalaması 85'tir. İstanbul (2311 acente), Antalya (1100 acente), Muğla (617 acente), Ankara (524 acente) ve İzmir (356 acente) illerini bu ortalama dışarı çıkarırsak geri kalan illerin ortalaması 26 acente ile yine Sivas ve Yozgat'tan yüksektir.

Tablo 70. Bölge illeri Turizm Seyahat Acenteleri Sayısı (120) (121)

Turizm Seyahat Acenteleri Sayısı	
Kayseri	70
Sivas	11
Yozgat	9
TOPLAM	90

Şekil 100. Türkiye’de Mevcut Kış Sporları Turizm Merkezleri (124)

412. KTB verilerine göre, Türkiye’de 25 adet Kış Sporları Turizm Merkezi bulunmaktadır. Kış Turizm merkezlerinden özellikle Bursa Uludağ Kayak Merkezi İstanbul’a yakınlığıyla ön plana çıkmaktadır. Erzurum Palandöken ise Universiade 2011 Kış Oyunlarına ev sahipliği yapmasından ötürü yapılan yatırımlarla öne çıkmış gelecek vadeden bir portre çizmiştir. Bölge ise, Kayseri ilinde bulunan ve son dönemde yapılan yatırımlarla Erciyes Dağı ve Sivas ilinde bulunan Yıldız Dağı ile Kış Turizminde yüksek potansiyele sahiptir.

413. Erciyes Dağı İç Anadolu Bölgesi’nin en yüksek, Türkiye’nin ise beşinci yüksek dağıdır. Kış turizmi dışında dağ turizmi ve yayla turizminde de Bölgedeki önemli noktalardan olup ziyaretçi sayısı yılın her ayında yüksektir. Özellikle şehir merkezine 25 km olması ve yılın 150 günü kayak yapılabilmesi ile dikkat çekmektedir.

Tablo 71. Türkiye’deki Kış Merkezlerinin Ulaşım ve Kayak Sezon Karşılaştırması (125)

Kayak Merkezi	Kent Merkezine Uzaklık (km)	Kayak Alanı Yüksekliği (mt)	Kayak Sezonu (gün)
Bursa Uludağ	36	1.750-2.547	120
Erzurum Palandöken	4-18	2.200-3.176	150
Bolu Kartalkaya	40	1.800-2.634	120
Kayseri Erciyes	25	2.200-3.100	150

414. Erciyes Kayak Merkezi’ni uluslararası müsabakalara ev sahibi yapmak, Kayseri’yi Türkiye’nin kış sporları merkezi haline getirmek, kış sporları ve kış turizmini, Kayseri kimliğinin önemli bir parçası haline getirmek amacıyla Kayseri Büyükşehir Belediyesi tarafından Erciyes Master Planı hazırlanmış ve çalışmalarına başlanmıştır. Erciyes Master Planı dâhilinde Kayseri ekonomisinde büyüme, istihdamda ve turist sayısında artış hedeflenmiştir. Proje sonrasında merkezde; Alp Disiplini Kayak, Snowboard, Telemark, Serbest Stil, Kayak Turları, Helikopter Kayağı, Kuzey Disiplini, Kar Uçurtması, Kar Kızağı, Kar Motoru, Buz Pateni, Kar Ayakkabılı Arazi Yürüyüşü, Oryantiring, Kızaklı Dağ Gezileri gibi kış

aktivitelerinin yanı sıra, tırmanma, dağ yürüyüşü, İskandinav yürüyüşü, paragliding, paraşüt, at sırtında gezi, yaz kızak yolu, uçurtma sörfü, kampingler, dağcılık, motokros, offroad, dağ bisikleti, paintball, cross golf ve okçuluk gibi aktivitelerden de yararlanılabilecektir (126).

415. Master Planın tamamlanması durumunda, Türkiye Kayak Merkezleri arasında Erciyes'in lift sayısında, kapasitede ve uzunlukta Türkiye'de bir numaralı kayak merkezi olması öngörülmektedir.

Tablo 72. Kayak Merkezleri Mekanik Lift Analizi (127)

Kayak Merkezi	Lift Adet	Kapasite (kişi/saat)	Uzunluk (metre)
Bursa Uludağ KM	20	15.000	18.514
Erzurum Palandöken KM	16	24.563	25.788
Bolu Kartalkaya KM	12	7.000	10.380
Kayseri Erciyes (Mevcut Durum)	5	4.650	7.514
Kayseri Erciyes (Master Plan Sonrası)	20	35.650	34.848

416. Aynı zamanda KTB verilerine göre, yatak kapasitesi ve konaklama bakımından kapasitesi düşük olsa da, hedeflenen yatak sayısına ulaştığında Erciyes Dağı, Palandöken'den sonra en yüksek yatak kapasitesine sahip kayak merkezi olarak öne çıkacaktır.

Tablo 73. Kayak Merkezler Konaklama Analizi (127)

Kayak Merkezi	Yatak Kapasitesi	
	Mevcut	Hedef
Bursa Uludağ KM	1.400	4.300
Erzurum Palandöken KM	2.100	8.850
Bolu Kartalkaya KM	1.200	3.700
Kayseri Erciyes KM	460	6.000

417. Master Plan tamamlandıktan sonra Erciyes Kayak Merkezi bilinirliğinin artırılması için çalışmalar yapılması gerekecektir. Hedefi dünyaca ünlü bir kayak merkezi haline gelmek olan Kayseri Erciyes Kayak Merkezi'nde (126) mevcut devam eden yatırımların yanı sıra, Avrupa'da bulunan kayak merkezleri ile yarışabilmesi için dünyanın en önemli kayak merkezlerindeki sosyal imkân, eğlence, alışveriş, kayak sonrası aktivitelerin incelenip, Erciyes'te uygulanabilirliğinin çalışmasının yapılması gerekebilir.

418. Erciyes Kayak Merkezi'nde yapılabilecek tanıtım ve canlandırma çalışmaları şu şekilde önerilmektedir:

- Her yıl geleneksel kış festivalleri düzenlenmeye başlanmış olup, tanıtım ve etkinliklerin artırılması gerekmektedir.
- Kayak yapmayan insanların da eğlenebilmesi için gastronomi, AVM, gece hayatı gibi alternatiflerin sunulması da önemlidir.
- Yaz aktivitelerini canlandırabilecek ağaçlandırma çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

- Dünyadan ve Türkiye’den gazetecilerin Bölgeye ilgisini artırmak için “FamTrip” düzenlenmesi ve yurtdışı tanıtımlarının yapılması elzemdir.
- Erciyes Kayak Merkezi’nin Kapadokya turizminin içine dâhil edilmesi ve Kapadokya turizm acentelerinin bu konuda bilgilendirme çalışmasının yapılması ayrıca gerekmektedir.

419. Bölgedeki ikinci Kış Turizm Merkezi 2010 yılı Temmuz ayında KTB tarafından ilanı yapılan Yıldız Dağı Kış Turizm Merkezi’dir. Master Planı çıkarıldıktan sonra, Bölgeye mekanik liftler yapılması ve yatırım çekmesi öngörülmektedir. Yıldız Dağı, beş ay kesintisiz kar bulunduran ve çığ tehlikesi olmayan ender dağlardan biri olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca havaalanı ile arasında 16 kilometrelik mesafenin bulunması Yıldız Dağı’nı turizm açısından cazip kılmaktadır.

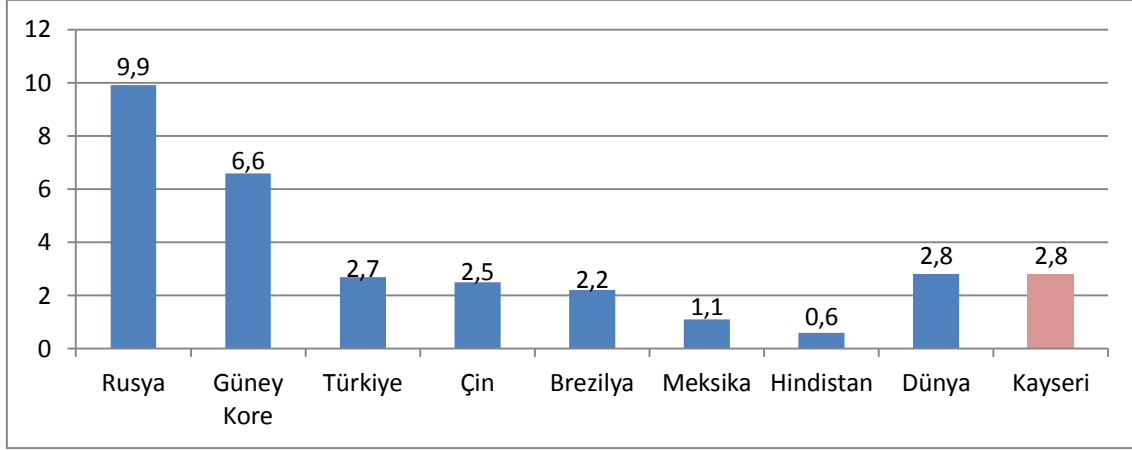
1.7.3.3 Sağlık ve Termal Turizm

420. Ülkemizde son yıllarda sağlık sektöründe Sağlık Bakanlığı bünyesinde önemli adımlar atılmış ve sağlık altyapısı gelişmiş ülkelerle yarışacak düzeye getirilmiştir. Sağlık Turizmi hem Sağlık Bakanlığının hem de KTB’nin 2023 vizyonunda önemli bir yer teşkil etmektedir. Sağlık Bakanlığı tarafından açıklanan 2023 Sağlık Vizyonunda Türkiye’nin sağlık turizminde Avrupa, Ortadoğu, Afrika, Orta Asya ve Rusya bölgesinin merkezi olacağı belirtilmektedir. KTB’nin 2023 Stratejileri içinde alternatif turizm çeşitlerinden olan Sağlık ve Termal Turizm iyileştirme ve tanıtım faaliyetlerine önem vermiştir. Sağlık turizmi sadece hastane tedavisi değil, termal ve yaşlı-engelli turizmi başlıklarını da içermektedir.

421. Bölgede özellikle Kayseri ili Yozgat ve Sivas illerine göre Sağlık Turizminde öne çıkmaktadır. Dünya’da ilk tıp medresesi olan Gevher Nesibe Şifahanesi ve Medresesi Selçuklular döneminde Kayseri’de kurulmuştur. Geçmişte ilde sağlık altyapısına verilen önem günümüzde de sürdürülmektedir.

Tablo 74. Kayseri İlinin Sağlık Kimliği (128)

S.B. Eğitim ve Araştırma Hastanesi	S.B. Devlet Hastanesi	Üniversite Hastanesi	Özel Hastane	Sağlık Kampüsü Yatak Kapasitesi	Kaplıca	Tüp Bebek Merkezi
1	11	1	14	1583	2	4

Şekil 101. 1000 Kişi Başına Düşen Hastane Yatak Sayısı (2009) (129)

422. Özellikle 1.583 yatak kapasiteli sağlık kampüsünün faaliyetlerine başlaması ile Kayseri’de 1000 kişi başına düşen yatak sayısında 4,5’e çıkılarak ülke ortalamasının çok üstünde yer alınacaktır. Şehir hastanelerinin bünyesinde bulunacak ve sağlık hizmetlerinde devrim sayılabilecek klinik otel, konukevi, anne evi, yürüyen bantlı koridorlar ve helikopter pistleri ve sedye yerini alacak elektrikle çalışan arabalar özellikle sağlık turizmine çok katkı sağlayacaktır. Bu bakımdan ilk açılacak şehir hastaneleri arasında yer alan Kayseri Şehir Hastanesi ayrı önem taşımaktadır.

423. Sağlık Bakanlığı mevcut verileri incelendiğinde; Kayseri ilinin özellikle yabancı uyruklu gelen hasta sayısında Türkiye’de İstanbul’dan sonra 2. il olduğu görülmektedir. Özellikle gurbetçi sayısının Bölgede fazla olması bu rakamı yukarılara çıkaran unsurlardandır.

Tablo 75. Türkiye 2008-2009-2010 Yabancı Uyruklu Gelen Hasta İstatistiği (130)

	2008		2009		2010		Özel Toplam	Devlet Toplam	Genel Toplam
	Özel	Devlet	Özel	Devlet	Özel	Devlet			
İstanbul	31.176	5.422	41.153	5.649	26.238	5.476	98.567	16.547	115.114
Kayseri	10.924	601	12.395	1.002	9.631	1.345	32.950	2.948	35.898
Adana	944	3.836	1.881	4.578	955	5.957	3.780	14.371	18.151
Gaziantep	3.363	0	2.353	2.065	4.061	1.666	9.777	3.731	13.508
Ankara	17	2.846	1.351	2.338	1.794	1.018	3.162	6.202	9.364
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
TOPLAM	56.891	17.817	72.022	21.442	53.248	21.783	182.161	61.042	243.203

424. Kayseri mevcut altyapısıyla Sağlık Bakanlığı 2012 verilerine göre Sağlık Turizminde Potansiyel İller listesine alınmıştır. Özellikle son yıllarda özel hastane sayısındaki artış, hem civar illerden hem de gurbetçilerden sağlık turisti artışını sağlamıştır. Sağlık turizminde daha aktif olunabilmesi için 14 Ağustos 2012 tarihinde İl Sağlık Müdürlüğü bünyesinde Sağlık Turizm Birimi oluşturulmuştur.

425. Kayseri’nin akreditasyona (JCI, AHA vs.) sahip hastane eksiği bulunmaktadır. Belgelerin yatırım geri dönüş oranının uzun vadede olması bölge hastanelerinin bir kısmı için dezavantaj olarak görülmektedir (131).

426. Kayseri’de sunulan tedaviler çok az bilinmektedir. Özellikle arama motorlarında Kayseri Sağlık Turizmi sonuçları İstanbul gibi şehirlere göre çok az çıkmaktadır. Reklam ve tanıtımlarda hem şehir hem de şehirdeki sağlık turizmi konusunda eksiklikler öne çıkmaktadır. Tanıtımların dışında, hastanelerde birden çok dil bilen personelin eksikliği de görülmektedir.

427. Sağlık kuruluşları arası rekabet fazladır ve işbirliği zayıftır. Kayseri ili sağlık kurum ve kuruluşları arasında kümelenme olarak yığınlaşma olmasına rağmen, ortak bir çalışma, platform/konsey bulunmamaktadır.

428. Kayseri ilinde Sağlık Turizminin geliştirilebilmesi için 3 aşamalı bir büyüme önerilmiştir (132). Bu anlamda öncelikle Kayseri’de bir Sağlık Turizm Konseyi oluşturularak, koordineli bir şekilde Kayseri’nin Sağlık Turizminde eksik yönlerine karşı bir eylem planı hazırlanması gerekecektir.

Şekil 102. Kayseri’de Sağlık Turizmi Büyüme Stratejisi (133)

429. Sağlık Turizmi alt başlıklarından olan Termal turizmi; Turizm Bakanlığı Termal Turizm Master Planı çerçevesinde, Orta Anadolu Termal Turizm Kentleri Bölgesi Yozgat ili, Kırşehir, Nevşehir ve Niğde illeriyle birlikte öncelikli geliştirilecek bölgeler arasında yerini almıştır. Aynı zamanda Sivas ili Kuzey Anadolu Termal Turizm Kentleri Bölgesi içerisinde Amasya, Tokat ve Erzincan illeriyle birlikte değerlendirilmektedir (133).

430. Sivas ilinde kaplıcalardan öne çıkanlar; coğrafi işaret kapsamında bulunan Kangal Balıklı Kaplıca ve Kalkım Balıklı Çermik’dir. Kangal Balıklı Kaplıca’nın ülkemiz termal kaplıcaları içerisinde kendine özgü bir yeri vardır. Kangal balıklı kaplıca, ülkemizde deri hastalıklarından; Sedef Hastalığı (Psoriasis) ve romatizmal hastalıkların tedavisinde ün yapmış bir kaplıcadır. Bu kaplıcanın önemi; suyun kimyasal özelliklerinden ve içinde yaşayan balıklardan ileri gelmektedir. Kaplıca suyunun 35+ 0,5 olması ve kimyasal içeriği nedeniyle çeşitli hastalıkları tedavi edici yöre halkı tarafından bilinmekte olup, bu tedavi özelliğinin tüm ülke ve dünya geneline yaygınlaştırılmasına çalışılmaktadır (134).

Kaplıcalar il turizm sektöründe lokomotif rolü üstlenmesine rağmen, özellikle sedef hastalığının dünyada tek tedavi merkezi olan Kangal Balıklı Kaplıca dış turizme yeterince açılmamıştır. Bu kapsamda tesisin yenilenmesi ve ek ünitelerle dünya standartlarına uygun bir tesis oluşturulması gerekmektedir. Aynı zamanda sedef hastalığına yönelik özel bir rehabilitasyon merkezinin kurulması tedavi amaçlı gelen turistler için büyük önem arz etmektedir. Sivas ilinde bulunan Kalkım Balıklı Çermik'te yine Kangal Balıklı Kaplıca suyunda yaşayan balıklarla aynı tür balıklar yaşamaktadır. Kalkım Balıklı Çermik'i suyunun Kangal Balıklı Kaplıca suyuna benzer şekilde cilt hastalıklarına (sedef) iyi geldiği söylenmektedir. Kalkım Balıklı Kaynak'ın 2.555 ha 05.06.2011 tarih ve 27955 sayılı resmi gazetede yayınlanarak "Termal Turizm Merkezi" ilan edilmiştir. Kalkım Balıklı Kaynak Termal Turizm Merkezinde henüz hiçbir tesis bulunmamaktadır.

431. Yozgat ili Sarıkaya ilçesinde, Roma döneminde hamam olarak kullanılmış antik hamamlar bulunmaktadır. Bu ilçe KTB tarafından Termal Turizm Merkezi ilan edilmiş olup, birçok hastalığa iyi gelen şifalı sulara sahip modern kaplıcalar turizme hizmet vermektedir. Bunun yanı sıra Boğazlıyan, Sorgun ve Yerköy ilçelerinde KTB tarafından Termal Turizm merkezi ilan edilmiş olup, bu ilçelerde turizme hizmet veren Bakanlık ve Belediye belgeli termal ve konaklama tesisleri bulunmaktadır. Romatizmal ağrılar, eklem kireçlenmeleri, bel fıtıkları ve buna bağlı siyatik ağrılar, ağrılı kadın hastalıkları, spastik ağrılar, spastik kolitler, böbrek taşlarının düşmesinde üreter üzerinde spazmatik etki, karaciğer ve safra kesesi taşları ve cilt rahatsızlıklarının tıbbi tedavilerini destekleyerek hastalıkların iyileşme sürecini olumlu etkilediği saptanmıştır (135).

432. Hızlı tren projesinin tamamlanmasından sonra Ankara'dan kısa sürede ulaşılacak bir şehir haline gelecek Yozgat'ta termal turizmin gelişmesi ve özellikle bu güzergâh üzerinden gelebilecek insanlara tanıtımının yapılması önemlidir.

Tablo 76. 2010 Yılı Kaplıcalara Yurtdışından Gelen Yabancı Konuk İstatistiği (136)

İller	Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos	Diğer Aylar	Tatil Amaçlı	Tedavi Amaçlı	60 Yaş Üstü	60 Yaş Altı	7 Günden Fazla Kalanlar
Sivas	266	206	-	472	15	457	472
Yozgat	-	10	10	-	-	10	10
TÜRKİYE	130.552	131.855	235.503	23.225	96.596	130.949	94.277

433. Yozgat ve Sivas illeri termal turizmin ön plana çıktığı şehirler olsa da 2010 yılı kaplıcalara gelen yabancı turist istatistiklerinde Türkiye'de Sivas ili %0,17 ve Yozgat ili de toplamda %0,004 gibi küçük bir paya sahiptir. Özellikle yurtdışı tanıtımların sınırlı olduğu şehirlerde, İstanbul, Ankara gibi şehirlerdeki acenteler ile işbirliği yapılması önemlidir. Var olan potansiyelin gerekli tanıtımlarla kullanılması gerekmektedir.

1.7.3.4 Kültür Turizmi

434. Bölgenin tarihi M.Ö. 4500 yıllarına kadar uzanmaktadır (137). Günümüze kadar pek çok medeniyete ev sahipliği yapan Bölgede; Hititler, Frigyalılar, Kimmerler, Lidyalılar, Persliler, Romalılar, Bizanslılar, Danişmentliler, Selçuklular ve Osmanlılar yaşamışlardır (138) (139). Bölgede hüküm sürmüş devletlerin Bölgede bıraktığı izlerin yanında, Sivas ili ayrıca Cumhuriyet tarihinde Sivas Kongresi ile önemli bir yere sahiptir.

435. KTB'nin 2007 yılında yayınladığı Türkiye Turizm Stratejisi 2023 belgesinde, 9 tematik kültür bölgesi oluşturulmuştur. Bölge bu tematik alanlardan ikisi içinde bulunmaktadır. İlki, Aksaray, Kayseri, Kırşehir ve Nevşehir illerinden oluşan Kapadokya Kültür Turizmi Gelişim Bölgesi, ikincisi ise Çorum ve Yozgat illerinden oluşan Hitit Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi'dir. Aynı zamanda Türkiye Turizm Stratejisi 2023 planları çerçevesinde Sivas ilinde Kültür Turizmi canlandırılarak marka kültür kentlerinden biri olması hedeflenmiştir (140).

436. KTB tarafından üç ilin farklı kültür bölgelerinde incelenmesinden dolayı, üç il için ayrı ayrı kültür turizm incelenmesinin yapılmasında fayda olacaktır.

1.7.3.4.1 Kayseri İli Kültür Turizmi

437. Kayseri ili tematik bölgelerden Kapadokya Kültür Turizmi Gelişim Bölgesi içinde yer almaktadır. Gelişim Bölgesi içinde ulaşım için Kayseri Erkilet Havaalanının kullanılması Bölge içinde Kayseri'nin önemini artırmaktadır. Kapadokya Kültür Turizmi Gelişim Bölgesi'nde turizm çeşitliliğinin artırılması ve çömlekçilik, kilimcilik, halıcılık gibi zengin el sanatlarının yanı sıra, gurme turizmi gibi turizm çeşitlerinin pazarlanması hedeflenmektedir (140).

438. Kayseri ilinde bulunan başlıca tarihi ve kültürel eserler; Kültepe – Kaniş – Karum Örenyeri, Gevher Nesibe Medresesi ve Şifahanesi, Kurşunlu Camisi, Saat Kulesi, Bürüngüz Camisi, Sahabiye Medresesi, Roma Mezarı, Hacı Kılıç Cami ve Medresesi, Kayseri Kalesi, Kapalı Çarşı, Vezir Hanı, Bedesten, Ulu Cami, Hunat Hatun Külliyesi, Atatürk Evi ve Müzesi, Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi ve müzelerdir (141).

439. 2012 yılı Turizm öncelikli yöre belediyeleri listesinde Kayseri ili için Develi ilçesi listelenmiştir (142). Develi özellikle Kapadokya bölgesine yakınlığı, patentli Develi Cıvıklısı, yöreye özgü yemekleri, kaya kiliseleri, yeraltı şehirleri, Selçuklu döneminden kalma türbe ve eserleriyle Kapadokya Kültür Turizmi Gelişim Tematik Bölgesi'nde turizm geliştirici projelerin yapılmasıyla öne çıkabilecek bir belediyedir.

1.7.3.4.2 Sivas İli Kültür Turizmi

440. Sivas ili KTB 2023 stratejisinde tematik bir alan içinde bulunmasa da, Kültür Turizmi canlandırılarak on beş marka kültür kentlerinden biri olması hedeflenmiştir. Türkiye'de UNESCO Dünya Miras Listesi'ne alınan 9 yapı bulunmaktadır ve ilki Sivas ilinde bulunan Divriği Ulu Camii ve Darüşşifasıdır. Mengücekoğulları döneminde 1228-1229 yıllarında yaptırılan eser mimari özelliklerinin

yanı sıra, Anadolu geleneksel taş işçiliği örnekleriyle göz doldurmaktadır (143). Türkiye’de bulunan eserler arasında önemli bir yeri bulunan Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası’nın yeterince bilinmemesi bu konuya ilişkin tanıtım eksikliği olduğunu göstermektedir.

441. Sivas ilinde bulunan diğer eserler; Çifte Minareli Medrese, Şifaiye Medresesi, Buruciye Medresesi, Kale Cami, Kongre Binası Atatürk ve Etnografya Müzesi, Jandarma Binası, Gündük Minare, Ulu Cami, Gök Medrese, Eğri Köprü, tarihi konak, türbe ve hamamlardır.

442. 2012 yılı turizm öncelikli yöre belediyeleri listesinde Sivas ili için Gürün ilçesi listelenmiştir (142). Önemli turizm değerleri arasında Gökınar Gölü, Şuğul Kanyonu, Kaya Mağara Evleri başta gelmektedir. İlk tarihi yazıtların bulunduğu Türkiye’nin en uzun kanyonlarından biri olan Şuğul Kanyonu bugüne kadar turizme yeterince kazandırılmamıştır. Bölgede turizm altyapı çalışmalarının yapılarak tanıtıma ağırlık verilmesiyle turizmde canlanma beklenmektedir.

1.7.3.4.3 Yozgat İli Kültür Turizmi

443. Yozgat ili tematik bölgelerden Hitit Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi içinde yer almaktadır. Çorum ve Yozgat illerini kapsayan bölgede şehir içi otellerin doluluğunun artabilmesi için yurtiçi ve yurtdışı organize turlara öncelik verilmesi gerekmektedir (140). “Turizm Merkezi ” ilan edilebilecek alanların belirlenerek ve turizm acenteleri ile işbirliği yapılarak, rotaların içine dâhil edilmesinin sağlanması gerekmektedir.

444. Yozgat ilinde bulunan başlıca tarihi ve kültürel eserler; Saat Kulesi, Büyük Camii, Fatih (Kilise) Cami, Hayri İnal Konağı, Başçavuş Camisi, Yozgat Müzesi, Tavium Antik Kenti, Sarıkaya Roma Hamamı, tarihi cami ve türbelerdir.

445. 2012 yılı Turizm öncelikli yöre belediyeleri listesinde Yozgat ili için Aydıncık İlçesi Kazankaya mevki listelenmiştir (142).

1.7.3.5 Eğlence Turizmi

446. Kayseri Kocasinan ilçesi sınırları içerisinde, 500.000m²’lik alanda yapımı devam eden Anadolu Harikalar Diyarı Projesi ile Bölge çevre iller içinde eğlence turizmi ile ön plana çıkacaktır. Aylık ortalama 20.000 ziyaretçinin beklendiği proje, oyun parkı, hayvanat bahçesi, buz pisti, su kayağı parkı, sosyal tesisler, lazer oyun merkezi, binicilik gibi aktiviteleri ile özellikle sosyal hayat imkânları kısıtlı olan Anadolu yöresinde, Kayseri ilinin bir cazibe merkezi haline gelmesini sağlayacaktır (144).

1.7.3.6 Doğa Turizmi

447. Bölgenin doğa turizmi açısından potansiyeli olup, tanıtımları yeteri kadar yapılamamıştır. Özellikle iç turizm ve Bölge insanına hitap edebilecek doğa turizminin Bölge içinde tanıtılması canlanmayı sağlayacaktır.

448. Doğa turizmi açısından önemli yerlerin başında; Yozgat Kazankaya Kanyonu gelmektedir. Kanyon, doğal güzelliklerinin yanı sıra Hellenistik döneme ait kalıntılarıyla önemli bir turizm merkezidir. Doğa turizm potansiyeli olan başka bir yer ise Aladağlar Milli Parkı'dır. Ülkenin en büyük milli parklarından olan Aladağlar Milli Parkı, özellikle dağ yürüyüşü ve doğa turizmi için tercih edilen yerler arasındadır. Sivas ilinde ise Şuğul Vadisi, Sızır Şelalesi ve Hafik Gölü doğa turizmi açısından elverişlidir.

1.7.3.7 Hava Sporları Turizmi

449. Bölgede hava sporlarından yamaç paraşütü turizmi Ali Dağı'nda bulunmaktadır. KTB sitesinde yer alan 7 yamaç paraşütü bölgelerinden biri Ali Dağı'dır. İl merkezine 15 dk. uzaklıkta olması ve otomobil ile çıkışa imkân vermesi açısından önemlidir. Erciyes Üniversitesi bünyesinde bulunan Sivil Havacılık MYO hafta sonları burada eğitim uçuşları düzenlemektedir. Kalkışta kuzey ve güney rüzgârlarına uygun 2 pisti ve iniş yapılabilecek alanları ile Ali Dağı, yamaç paraşütü tutkunlarının uğrak mekânıdır.

450. Ali Dağı aynı zamanda her yıl düzenlenen Yamaç Paraşütü Festivali ve Ali Dağı Cup ile bu alanda adını duyurmayı başarmıştır. Ayrıca 2012 yılında Yelkenkanat Avrupa Şampiyonası'na da ev sahipliği yaparak 17 ülkeden 71 sporcuyu ağırlamıştır.

1.7.3.8 Akarsu Turizmi

451. Ülkemizde bulunan raftinge uygun yedi akarsudan olan Zamantı Nehri Bölgede yer almaktadır. Yahyalı ilçe sınırları içerisinde yer alan 51 km'lik Zamantı Irmağı'nın 15. Km'sinde Milli Rafting Parkuru yer almaktadır. Uzunluğu, su debisi, yeraltı geçişleri ve kanyonlarının yanı sıra, profesyonel ve amatör raftingcilerin kullanabileceği parkurları olması nedeniyle ilgi görmektedir. İki doğal köprü'nün altından geçen parkur, Kapuzbaşı Şelalelerinde son bulmaktadır.

452. Nisan ve Eylül ayları arası rafting sporuna elverişli olan ırmakta, Kayseri Valiliği Yahyalı ilçesinde her yıl Rafting şenliği düzenlemektedir.

1.7.3.9 Kuş Gözlemciliği Turizmi

453. Kayseri il sınırı içinde bulunan Sultansazlığı, Kuş Gözlemciliği Turizmi açısından Türkiye'de önemli noktalardan birisidir. 1971 yılında, Orman Bakanlığı tarafından Su Kuşları Koruma ve Üretme Sahası olarak ilan edilmiştir. Türkiye'nin taraf olduğu Ramsar Sözleşmesi'ne dayanarak oluşturulan uluslararası öneme sahip sulak alanlar listesine 1994 yılında dâhil edilen Sultansazlığı, 2006'da da milli park ilan edilmiştir. Kuzey yarım kürenin en önemli sulak alanlarından Sultansazlığı Milli Parkı eşine az rastlanan tatlı ve tuzlu ekosistemini bir arada bulundurmaktadır. Zengin biyolojik çeşitliliğe ev sahipliği yapan ve kuş göç yollarının kesişme kavşağında bulunan Sultansazlığı, 301 kuş türü ve 428 bitki türüne ev sahipliği yapmaktadır (145).

454. Dünya ölçütlerinde 25 bin su kuşunu bulunduran sulak sahalar 1. dereceden önemli saha kabul edilmekte iken, Sultansazlığı'nda 500 bin su kuşu bulunmaktadır (141). Ünü ülke sınırlarını aşan

milli parkı, her yıl doğasever kuş gözlemcileri, bilim adamları ve araştırmacılar ziyaret etmektedir (146).

1.7.4 İnşaat

455. Son dönemde global ekonomide ve inşaat sektöründe yaşanan durgunluk rakamlara yansımış olsa da, Türkiye ekonomisinde inşaat sektörünün tek başına %5,5'luk bir oranla ilk sırada yer alması ve GSYH değişimlerinden en çok etkilenen sektör olması, Bölge için de sektörü odak noktası haline getirmiştir. İnşaat sektörünün ülke ve Bölge ekonomisinde bu değişmeyen önemini üç etkene bağlamak mümkündür (147) ;

- Konut, okul, yol, hastane ve benzeri altyapıların hayata geçirilme zorunluluğu,
- Hacim olarak sektörün büyüklüğü,
- İnşaat alanında kullanılan malzemelerin üretimdeki rolü ve sahip olduğu yüksek etki gücü.

456. Sektörün Bölgede toplam cirodan aldığı pay ve inşaat sektöründe çalışan işgücünün toplam işgücü maliyetleri içerisinde aldığı pay, istihdam, işyeri sayısı inşaat sektörünün Bölge için önemini ortaya koyan göstergelerdir. Bu çerçevede, 2003-2008 döneminde, inşaat sektörünün Türkiye ekonomisinde cirodan aldığı pay 1,67 kat artarken, Bölgede toplam Bölge cirosundan alınan pay 2,64 kat artmıştır. Öte taraftan toplam işgücü maliyetleri içerisinde inşaat sektörünün Türkiye içindeki payı 1,57 kat, Bölgede payı ise tam 4 kat artmıştır (Tablo 78).

Tablo 77. Türkiye ve Bölgedeki İnşaat Sektörü Temel Göstergeleri (2003-2008 karşılaştırması) (148)

Sektörün Ciro/Toplam Ciro				Sektörde İşgücü Maliyeti/Toplam İşgücü Maliyeti			
2003		2008		2003		2008	
TR	TR 72	TR	TR 72	TR	TR 72	TR	TR 72
3,1	2,8	5,2	7,4	3,5	2,4	5,5	9,7

457. Bölgede inşaat sektöründe çalışanların Bölgede tüm sektörlerde çalışanlara oranı Türkiye'de inşaat sektöründe çalışanların tüm sektörlerde çalışanlara oranından yüksektir. İller ve Bölge bazında inşaat sektöründe çalışanların sayıları incelendiğinde, sektörel büyüklük açısından Kayseri ilk sırada gelmekle birlikte, sektörde çalışanların tüm çalışanlar içindeki payı dikkate alındığında, %12,9'luk bir oran ile Sivas ilk sırada gelmekte, bunu sırasıyla Yozgat ve Kayseri illeri izlemektedir (Tablo 78).

Tablo 78. Türkiye, Bölge ve Bölge İllerinde İnşaat Sektöründe İstihdam (2012) (86) (87) (88)

Kriterler	Sivas	Yozgat	Kayseri	TR72	TÜRKİYE
İnşaat Sektöründe Çalışan Sayısı	23.178	7.622	80.172	110.972	1.431.000
İnşaat Sektöründe Çalışanların Tüm Çalışanlara Oranı	%12,9	%10,5	%6,6	%8,2	%6,3

458. 2003-2008 döneminde inşaat sektöründe faaliyet gösteren işyeri sayısının, toplam işyeri sayısına oranındaki gelişme incelendiğinde (Tablo 79), Bölgede bu oranın 2,8 kat artarken, Türkiye

ortalamasının 1,7 kat arttığı görülmektedir. Dolayısıyla, sektörün Bölgede Türkiye ortalamasının üzerinde büyüdüğünü söylemek mümkündür. Benzer şekilde, sektörde yaratılan istihdam Türkiye’de 1,7 kat artarken, Bölgede 4 katına çıkmıştır. Firma sayısı ve istihdam bakımından sektör Bölgede daha dominant hale gelmektedir.

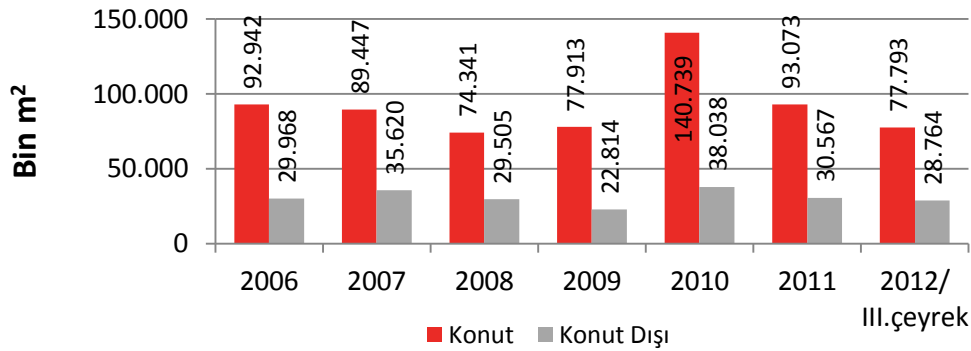
Tablo 79. Türkiye ve Bölgede İnşaat Sektöründe Toplam İşyeri Sayısı ve İstihdam (2003 – 2008 Karşılaştırması) (148)

Sektördeki İşyeri Sayısı/Toplam İşyeri Sayısı				Sektördeki İstihdam/Toplam İstihdam			
2003		2008		2003		2008	
TR	TR 72	TR	TR 72	TR	TR 72	TR	TR 72
2,3	3,1	3,9	8,7	4,2	3,2	7,1	12,9

459. Firma sayıları baz alındığında Kayseri’de inşaat sektörünün önde geldiğini ve toplam sanayicinin dörtte birinin bu sektörde olduğunu görebiliriz. Bölgede firmalar arasında ilerde oluşturulabilecek birlik ve kümelenme çalışmaları için bu üstünlük avantajlı bir durumdur. Benzer üstünlük diğer Bölge illerinde de geçerlidir.

1.7.4.1 Sektörün Yapıtışı: Konut

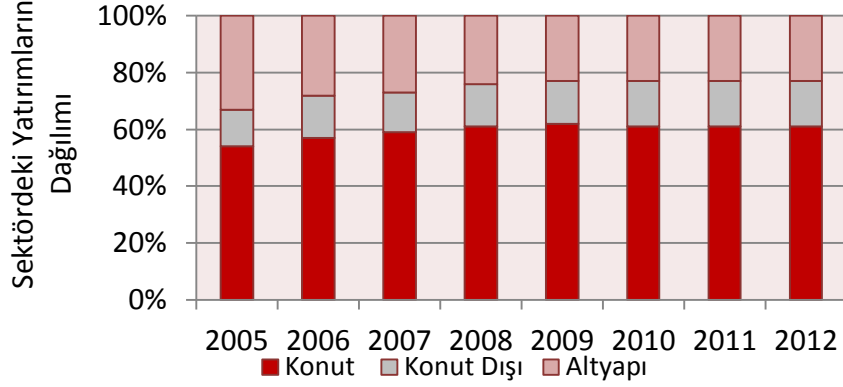
460. Gerek Türkiye’deki inşaat harcamalarında ve yapılan yatırımlarda, gerek Bölgede inşaat sektörünü ayakta tutan unsur “konut” ve barınma ihtiyacıdır. 2012 yılında konut satışları beklenen seviyenin altında kalsa da, 2006-2012 yılları arasında ruhsatı alınan binaların yüzölçümleri karşılaştırıldığında (Şekil 103) tek başına konut sektörü inşaat sektörü toplam yatırımlarının %70-75’ini oluşturmaktadır. Bu nedenle, inşaat sektörüne yönelik malzeme, iş makinası üretimi ve müteahhitlik hizmetlerinde konuta olan yoğunlaşma bir katma değer sağlayacaktır.

Şekil 103. Türkiye’de Üretilen Yapı Türlerinin Yüzölçümü Karşılaştırması (2006-2012) (Yapı Ruhsatına Göre) (3)

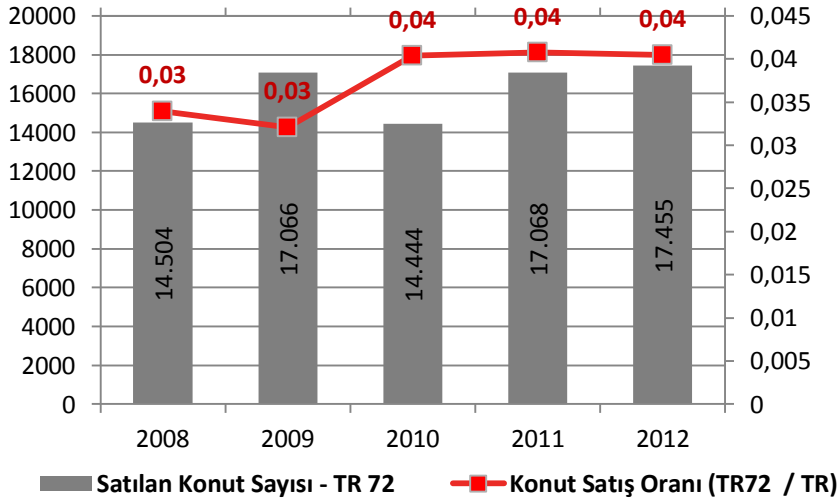
461. T.C. Kalkınma Bakanlığı tarafından açıklanan “2013 Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar” raporunda, konut yatırımları 2011 yılında sabit sermaye yatırımlarının %12’sini oluşturmaktadır. Konut yatırımlarının 2012 yılında %11,4; 2013 yılında ise %11,2 oranında tüm yatırım programından pay alacağı öngörülmektedir. 2011 yılı Hanehalkı Bütçe Araştırması’ndan elde edilen sonuçlara göre ise; Türkiye genelinde hanehalklarının yaptığı harcamalar içinde en yüksek payı %25,8 oranıyla konut

ve kira harcamaları almaktadır. Bu durum inşaat ve konut sektörünün eğitim ve sağlıktan daha fazla büyüme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. İnşaat sektörü ve alt sektörleri bazında, yatırımlar konut sektöründe yoğunlaşmaktadır (Şekil 104).

Şekil 104. Türkiye'de İnşaat Sektörü Yatırımlarının Dağılımı (2005-2012) (149)

462. Bölge, 2012 yılı sonu itibarı ile konut satışlarında 7. sırada yer almaktadır. Toplamda Türkiye’de satılan konutlardan %4’lük sabit bir pay Bölgeye aittir. Sektöre en çok dinamizm katan bir alandaki bu başarı, Bölge için önemli bir potansiyeldir. Çünkü konut satışlarının yapı malzemeleri sanayisine olumlu yansımaları olacaktır (Şekil 105).

Şekil 105. Türkiye'de ve TR 72'de Karşılaştırmalı Konut Satışları (2008 – 2012 (3))

artışı devam etmekte ve şehir göç almaktadır. Bundan dolayı Bölgedeki en fazla konut satışı gerçekleştiren şehirdir. Dikkat çekici bir husus ise; Sivas için yapılan nüfus projeksiyonlarında, şehrin azalan bir grafik çizmesine rağmen, şehirdeki eski binaların oranının neredeyse İstanbul ile aynı oluşu (%70) sonucu konut talebinin canlı kalmasıdır. Bölgedeki emlak piyasasından alınan verilere göre, şehrin kimi bölgelerinde konutların m² fiyatları, Kayseri'deki aynı kalitedeki konutlardan bile yüksek olabilmektedir. Eski yapı oranı azaldıktan sonra, nüfusun azalışından dolayı taleplerde de azalmanın olması beklenmektedir. Yozgat'ta ise, nüfus azalmakta, yapıların neredeyse %40'ı yeni olduğu için mevcut konut ihtiyacı piyasada hâlihazırdakilerin el değiştirmesiyle çözülmekte ve yeni üretim de doğal olarak az olmaktadır (Tablo 80). Yapı malzemeleri konusunda Bölgede yapılacak üretimler, iç pazarda en fazla Kayseri'de talep bulacaktır.

1.7.4.2 Yapı Malzemeleri Sektörü

466. Türkiye yapı malzemeleri sektörü, pek çok inşaat alt sektöründe toplamda yüksek bir kurulu kapasiteye sahiptir. Son yıllardaki global krizin kapasite kullanım oranları üzerindeki olumsuz etkisine rağmen, global üretim rakamları göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye pek çok inşaat malzemeleri alt sektöründe yakın coğrafyasında önemli bir konuma sahiptir.

Tablo 81. Yapı Malzemelerine İlişkin Temel Göstergeler (150)

Sektörler	Sektörde Üretilenin İhracat Oranı (2009)	Sektörün Global İhracattan Aldığı Pay (2009)	Sektörün Üretim Açısından Yakın Coğrafya Sıralaması*
Altyapı ile ilgili sektörler			
Çimento	%28	%13	1.(Dünya'da 7.)
Demir-Çelik (inşaat demiri)	%57	%28	3.(Ham Çelik)
Üstyapı ile ilgili sektörler			
Alçı	%20	%80	3. (Avrupa'da 4.)
Boya (dekoratif)	≈ %10	%10	≈ 2. (Avrupa'da 6.)
Düz cam	%30	%10	4. (Avrupa'da 4.)
Doğaltaş-Mermer	%40	%80	2.(Dünya'da 5.)
İklimlendirme, Klima, Soğutma	%30	%30	(Avrupa'da 1.)
Seramik Kaplama Malzemeleri	%33	%30	2. (Avrupa'da 3.)
Seramik Sağlık Gereçleri	%44	%40	(Avrupa'da 1.)

* Yakın coğrafya içerisinde, Doğu Avrupa Ülkeleri, Rusya, Kuzey Afrika ve Komşu ülkeler yer almaktadır.

467. TOBB İnşaat malzemeleri raporuna göre, üretilen yapı malzemeleri arasında en çok ihraç edilen malzeme demir-çeliktir. Türkiye, 2011 yılında 34,1 milyon tonluk ham çelik üretiminde bulunmuştur. Sektörde 29 firma faaliyet göstermekte olup, 35.000'in üzerinde kişi istihdam edilmektedir (150). Mevcut üretim kapasitelerine göre kıyaslama yapıldığında, Türkiye'nin yaptığı cam üretiminin Dünya pazarında sadece %10 gibi bir oranda yer bulabilmesi düşündürücüdür (Tablo 81). Cam imalatı konusunda petrol ve hammadde bağımlılığımızın olmaması, Bölgede cam üretim

kapasitemizin arttırılmasında bir fırsat olarak görülebilir. Ancak sektörde yerinde üretimin gerekliliği ve lojistik maliyetleri hakkında etraflıca bir araştırılma yapılmalıdır.

468. TOBB 2011 raporuna göre, Doğaltaş-Mermer üretiminde son derece başarılı olunmasına rağmen, Türkiye'nin Dünya'da üretim sıralamasında 5. olmasının nedeni, diğer ülkelerin ancak kendi doğal taş ihtiyaçlarını giderebildikleri şeklinde yorumlanabilir. Bölgedeki doğal taş üreticilerinin en büyük sorunlarından biri kendi markalarını dünya pazarına duyuramamalarıdır. Ayrıca sektördeki firmaların katma değeri düşük kaplama ve bloklar ürettiği bilinmektedir.

469. Bölgede nitelikli ve nitiksiz insan kaynağı bulma açısından sektörde sıkıntı yaşanmaktadır. Ayrıca sektörde kullanılan makine ve ekipmanların bakım ve onarım işleriyle ilgili altyapı oluşmamıştır. Limanlara uzaklık ise ihracatta Afyon ve Denizli gibi diğer illerle rekabette dezavantaj oluşturmaktadır, nakliye masraflarını %10-15 artırmaktadır. Bölge için yurtiçi satışlarda en önemli konulardan biri de nihai tüketiciye doğal taş konusunda tanıtım yapılmasıdır. Üniversite sanayi işbirliği bu alanda yine geliştirilmeye ihtiyaç duyulan konular arasındadır. Bölgede doğal taş konusunda büyük ölçekli firmalar ihracat ve yeni pazarlara giriş konusunda, KOBİ'ler ise teknik ve üretim altyapısı (makine ve ekipman) bakımından desteklenmeye ihtiyaç duymaktadır.

470. Seramik kaplama malzemeleri konusunda dünya sıralamasında iyi bir yerde olmamızda, son yıllarda sektöre giren büyük firmaların payı vardır. Düşük hammadde ithalat oranı ve gerekse Bölgedeki maden yataklarının yeterliliği, seramik sektörünü Bölgede öne çıkarmaktadır.

471. Boya ve plastik inşaat malzemeleri sektörlerinde ciddi başarılar gösterilemeyişinin de en büyük nedeni esasında petrol bağımlılığıdır. Bundan dolayı özellikle Bölgede sektöründe bu alanlarda rekabetçilik beklenmemelidir. Türkiye'deki inşaat malzemesi dış ticaret verileri incelendiğinde, ihracat açığımız olan ve rekabetçi kabul edilebileceğimiz alt sektörler görülebilmektedir.

Tablo 82. Türkiye'de İnşaat Malzemeleri Dış Ticaretinin Üç Yıllık Ortalaması (2009-2011) (151)

İnşaat Malzemeleri	İhracat (bin ABD doları) 2009 - 2011 ortalama	İthalat (bin ABD doları) 2009 - 2011 ortalama	Dış ticaret dengesi
İklimlendirme Cihazları	413.944	920.506	-506.562
Elektrik Malzemeleri	405.685	864.824	-459.138
Demir Çelik Vida Cıvata	134.740	476.769	-342.029
Musluk ve Vana	226.319	469.565	-243.247
Aydınlatma Cihazları	228.306	302.094	-73.788
Ağaçtan İnşaat Malzemeleri	374.434	446.586	-72.152
Kilitler ve Donanım Eşyası	416.319	461.475	-45.156
Asansör	25.354	66.726	-41.372
Duvar kağıtları	10.337	31.112	-20.775
Mineral Yünler	12.603	26.249	-13.646
Düz Cam, Yalıtım Camı, Cam Tuğla	111.855	122.588	-10.732
Tuğlalar, Karolar, Kiremitler	6.802	1.144	5.658
Boyalar ve Vernikler	308.917	295.685	13.232

İnşaat Malzemeleri	İhracat (bin ABD doları)	İthalat (bin ABD doları)	Dış ticaret
Alüminyum Sağlık Gereçleri	56.129	22.410	33.719
Demir Çelik Sağlık Gereçleri	48.008	13.049	34.960
Cam Yünü	89.931	40.995	48.936
Alçı	69.357	6.381	62.976
Asfalt, Alçı, Çimento ve Betondan Eşya	121.341	44.607	76.734
Seramik Sağlık Gereçleri	158.167	8.022	150.146
Prefabrik Yapılar	191.488	35.408	156.081
Seramik Kaplama	342.647	61.276	281.371
Demir Çelik Radyatör	409.512	17.692	391.820
Alüminyum İnşaat Malzemesi	520.122	42.666	477.457
İşlenmiş Doğal Taş (mermer, Granit)	807.232	172.627	634.605
Plastik İnşaat Malzemeleri	1.016.478	295.365	721.113
Demir Çelik İnşaat Aksamı	975.257	51.531	923.725
Yalıtımlı Kablolar	1.161.568	186.024	975.544
Demir Çelikten Boru ve Boru Bağlantı	1.630.650	628.174	1.002.476
Çimento	1.081.753	7.839	1.073.914
Demir Çelik Çubuk Profil ve Teller, Çivi, Tuvalet Eşyası Aksamı	5.241.981	418.852	4.823.129
TOPLAM	16.597.236	6.538.241	

472. Demir ve demir ürünleri, çimento, yalıtımlı kablo ve işlenmiş doğaltaş segmentlerinde sahip olduğumuz yüksek ihracat oranlarına bakılırsa (Tablo 82), Bölgede de önde gelen bu alt sektörlerdeki potansiyel, avantajlı bir durumdur. Özellikle Yozgat'ın ön planda olduğu tuğla ve kiremit sanayiine ilişkin rakamların düşük olması, malzemelerin birim fiyatlarının düşüklüğünden kaynaklanmaktadır. Ancak özellikle alçı ve alçı ürünleri, seramik kaplama ve sağlık gereçleri ve prefabrik yapı malzemeleri sahip olduğumuz maden rezervleri de düşünüldüğünde yapı malzemeleri sektöründe Bölgenin büyümesi için birer fırsata dönüştürülebilecek durumdadırlar.

473. Hammadde ithalat oranları %40-70 arasında olan iklimlendirme ve soğutma üniteleri, aydınlatma malzemeleri, yalıtım malzemeleri ve boya dışında, dışa bağımlılığımızın son derece düşük (%0-20) olduğu cam ve seramik kaplama malzemelerinde; asansör ve duvar kağıdı gibi katma değeri yüksek ve Bölgenin işgücü ve know-how konusundaki birikimlerini aktif bir şekilde kullanabileceği sektörlerde; vida-civata ve armatür gibi metal ürünlerinde Bölge önemli bir potansiyele sahiptir. Bölgede dış ticaret açığımızın olduğu inşaat malzemelerinin üretimine destek verilmesi, Bölgede ihracat rakamlarını yükseltecektir.

Tablo 83. Yapı Malzemeleri Sektörü Hammadde İthalatı (150)

Sektörler	Hammadde İthalat Oranı				Hammadde İçerisinde Petrokimya ve Türevleri Oranı
	%0 - 20	%20 - 40	%40 - 70	%70 - 100	
Altyapı ile ilgili sektörler					
Çimento					Düşük
Demir-Çelik					Düşük
Üstyapı ile ilgili sektörler					
Alüminyum					Düşük
Aydınlatma Gereçleri					Düşük
Boya					Yüksek
Düz Cam					Düşük
Doğaltaş-Mermer					Düşük
Yalıtım*					Yüksek
İklimlendirme, Klima, Soğutma					Düşük
Mutfak Mobilyası					Düşük
Plastik Profil					Yüksek
Seramik Kaplama Malzemeleri					Düşük
Seramik Sağlık Gereçleri					Düşük

* Özellikle yalıtım sektöründe Kayseri bazlı firmaların petro-kimya tabanlı hammaddenin sadece belli araçlarla tedarik edilebildiği konusunda sıkıntıları dile getirmektedirler.

474. Hammaddede dışarı bağımlılığın yüksek oluşu, üretimi oldukça etkilemektedir. Bölgede bulunan maden rezervleri, Bölgede inşaat malzemeleri üretimi için de oldukça uygundur. Bölgedeki illerin rezervlerine ve yapı malzemeleri sektöründeki kullanım yerlerine bakacak olursak; sadece BIMS olarak bilinen duvar elemanının hammaddesi pomzada; Türkiye Avrupa'nın % 53'ünü ve Kayseri Türkiye'nin %25'ini barındırmaktadır. Türkiye'de yıllık 300.000 konutun ihtiyacı olan 60 milyon m² duvar elemanı üretilmesi gerekmektedir (152).

Tablo 84. Bölge İlleri Maden Envanteri ve Yapı Malzemeleri Sektöründe Kullanım Alanları (153)

	TR721 – Kayseri Maden Envanteri	Muhtemel Rezerv (ton)	Yapı Malzemeleri Sektöründe Kullanım Yerleri
1	Pomza (=BIMS,süngertaşı)*	725.000.000 ton	BIMS blok , Puzzolan çimento, prefabrik yapı ekipmanları
2	Tuğla-Kiremit	18.000.000 ton	Şömine tuğlası, Kiremit, Duvar elemanı
3	Diyatomit	12.750.000 ton	Hafif beton elemanları , cam ürünler , tuğla, boya
4	Demir	10.000.000 ton	İnşaat demiri, iskele, korkuluk, çelik kapı, armatür, çelik konstrüksiyon v.s.
5	Kum-Çakıl	4.600.000 m3	Çimento, hazır siva , hazır beton
6	Gips(Alçı taşı)	1.500.000 ton	Seramik kalıbı , kiremit kalıbı, alçı siva, alçıpan, vitrikiye ürünleri
	TR722- Sivas Maden Envanteri	Muhtemel Rezerv (ton)	Yapı Malzemeleri Sektöründe Kullanım Yerleri
1	Demir	190.000.000	İnşaat demiri, iskele, asansör , çelik kapı, armatür, çelik konstrüksiyon...v.s.
2	Kaolen (Feldspat'a dönüşüyor)	50.000.000	Porselen, seramik , boya
3	Talk	48.000.000	Banyo-mutfak seramiklerinde ve boyada
4	Kireçtaşı	46.000.000	Yapı kimyasalları , asfalt katkısı, beton, çimento, cam, tuğla, demir-çelik

	TR721 – Kayseri Maden Envanteri	Muhtemel Rezerv (ton)	Yapı Malzemeleri Sektöründe Kullanım Yerleri
5	Çimento Hammaddeleri	35.000.000	Beton, yapı elemanları, hazır sıva
	TR723 - Yozgat Maden Envanteri	Muhtemel Rezerv (ton)	Yapı Malzemeleri Sektöründe Kullanım Yerleri
1	Feldspat	138.718.750	Cam sektörünün vazgeçilmezi, alternatif & ekonomik boya katkı malzemesi
2	Tuğla-Kiremit	80.000.000	Şömine tuğlası, Kiremit, duvar elemanı
3	Çimento Hammaddeleri	50.000.000	Beton, yapı elemanları, hazır sıva ,
4	Kuarsit	7.800.000	Cam, seramik , boya, gazbeton (Ytong),

475. Bölgede yıllık satılan 17.000 adet konutun inşa edilebilmesi için (**Şekil 105**), Bölgenin her yıl; 1.000.000 m² mantolama, 1.800.000 m² duvar, 38 milyon adet blok, 1.500.000 m² seramik, 150.000 adet PVC doğrama, 150.000 m² ısıcam, 150.000 iç kapı, 100 bin ton demir, 1.000.000 m³ beton ihtiyacı vardır. Bölge bu ihtiyacını kendisi karşılayabilmelidir.

476. Sektördeki firmalarla yapılan görüşmeler, anket incelemeleri ve sektör raporlarından derlenen bilgilere göre, sektörün en önemli problemlerinin başında firmaların tanıtım sorunu gelmektedir. Ulusal ve hatta yerel ölçekte kalan firmalar, yüksek maliyetteki ulusal televizyon kanallarının reklamlarını finanse edemedikleri için iç piyasada ancak rağbet bulmaktadırlar.

477. Bölgede bulunan firmaların birçoğu aile şirketi durumundadır. İhracata yönelik gerekli adımları ve ulusal ve uluslararası yasa ve mevzuatı (Kyoto protokolü, dış ticaret mevzuatı ve CE kalite belgesi gibi) bilmeyen yapı malzemeleri üreticileri; pazara hem üstün standartlarda ürün çıkartamamakta, ihracatında sorunlar yaşamaktadırlar.

478. Bazı inşaat malzemeleri üreticileri, ihtiyaç duydukları hammaddelerin uluslararası piyasada tekelleşmiş kuruluşların elinde olduğunu, esas hammadde sağlayıcısı ile irtibata geçebildikleri takdirde, fiyat politikalarının da iç piyasada ve ihracatta daha makul seviyelere düşebileceğini belirtmişlerdir.

479. Doğaltaş sektöründe üretim yapan firmaların kâr marjları düşük olup, büyük konut firmalarında iş yapabilmek için minimum kârla çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu tür firmalar, üretimi bırakarak müteahhitlik sektörüne yönelmektedirler. Sektörün en önemli sorunlarından birisi de insan kaynağı sıkıntısıdır. Özellikle nitelikli ara eleman bulamayışlarından dolayı firmalar, bireysel olarak sektördeki işgücü kalitesini geliştirmek için aksiyonlar almakta ve kimi zaman Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) onaylı sertifika programları geliştirmektedir.

480. Ar-Ge ve inovasyon konusunda pazar ve müşteri trendlerini takip eden, marka yönetimi ve operasyon alanlarında sektörün yeni pazar şartlarına uyum sağlayacak ve kısa vadede uygulama kalitesini en üst noktaya taşıyacak ehliyeteye sahip yönetici kadrosu bulma konusunda firmalar sıkıntı çekmektedirler.

1.8 Tarım ve Hayvancılık²⁶

481. Son dönemlerde dünyada refah artışına bağlı talep artışı, çevre, gıda güvenliği, halk sağlığı konularında toplumların artan duyarlılığı, iklim değişikliği ve küresel ısınma, nüfus artışı, tarım

²⁶ Mekânsal analizlere alt bölge stratejilerinde yer verilmiştir. Mekânsal gösterimler için TR72 Bölgesi Tarım Raporuna başvurulabilir (202).

kaynaklarının kıt olması, temel girdi fiyatları ve ticaretlerinde öngörülemeyen dalgalanmalar ve artışlar, mali krizler, tarım müzakereleri ve müzakere gruplarının pozisyonları, tüketim alışkanlıklarındaki değişim yanında tüm bunların bir ölçüde tetiklediği gıda güvencesi (154) gibi faktörler, tarımın ve tarımsal üretimin önemini dünyada olduğu kadar ülkemizde de artırmaktadır. **Küresel ölçekte, 2004 yılından 2008 yılına kadar olan süreçte tarım sektörünün pazar değeri yıllık %6, üretim değeri ise %3,5 bileşik büyüme oranı göstermiş ve toplam 1.557 milyar ABD dolarına ulaşmıştır** (155). 2010 yılı verilerine göre ise dünya tarım sektöründe yaratılan katma değeri 1.422.759 milyon ABD dolarına yükselirken, Türkiye tarım sektörü katma değeri 32.125 milyon ABD dolarına yükselmiştir. 2007-2010 arasında dünya tarım sektörü katma değeri %8,7 oranında artarken, Türkiye tarım sektörü katma değeri aynı dönemde %10,5 oranında artarak dünya ortalamasının üzerinde bir performans ortaya koymuştur (156). **Türkiye, dünyanın 7. büyük tarım üreticisi** (157) olup, bitkisel üretimden hayvansal üretime kadar büyük bir tarımsal ürün çeşitliliğine sahiptir. **Tarımsal GSYH değeri 61,8 milyar ABD doları'dır** (3). **Diğer taraftan, canlı hayvan sektörü gelişmekte olan ülkelerde en hızlı büyüyen tarımın alt sektörlerinden birisidir.** Bu gelişme, canlı hayvan ürünleri için hızla artan talep, nüfus artışıyla gelen talep, kentleşme ve gelişmekte olan ülkelerin gelirlerindeki artışla sürüklenmektedir. **Tarımsal GSYİH'deki payı, %33'tür ve yükselme eğilimindedir** (155) ve Bölge için de değer taşımaktadır.

482. Bölgede bitkisel üretim bakımından özellikle tahıllar, endüstriyel bitkilerden şekerpancarı, yumru bitkilerden ülke genelinde tohumluk ihtiyacının %60'ının karşılandığı patates, spesifik kuru baklagiller ile küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık ön plana çıkarken, Bölge; hayvansal ürünlere hizmet eden kırmızı et ve et ürünleri, süt, tavuk yumurtası, iç su alabalık yetiştiriciliği ve arıcılık bakımından ülke genelinde önemli bir pay almaktadır. Bölge ayrıca, zengin florasıyla tıbbi ve aromatik bitkiler, yem bitkileri yetiştiriciliği, çeşitli alanlarda çerezlik kabak, elma, kayısı, üzüm gibi spesifik ürünlerle meyvecilik ve jeotermal enerji kaynaklarıyla seracılık bakımından geliştirilmeye açık bir potansiyel sergilemektedir. Bu çerçevede, Bölge, sadece bitkisel üretim bakımından değil, hayvansal üretim bakımından da önemli bir değer taşımaktadır.

Tablo 85. Türkiye ve Bölge Ölçeğinde Temel Göstergeler İtibariyle Sektörün Durumu (3), (154), (158), (159)

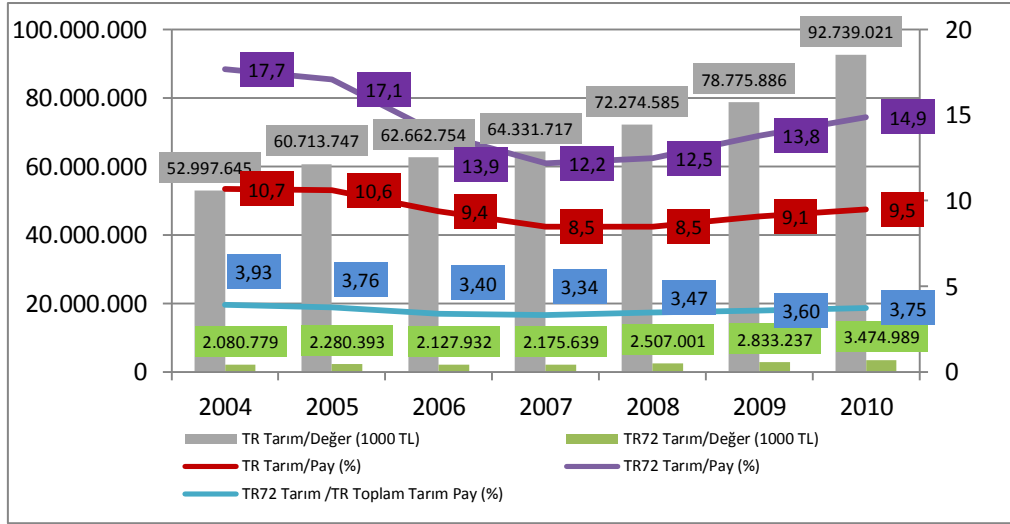
Temel Göstergeler	2011					
	TÜRKİYE	Tarım	(%)	TR72	Tarım	(%)
Nüfus	74.724.269	-	-	2.348.101	-	-
Nüfus Yoğunluğu	95	-	-	39	-	-
Net Göç/Net Göç Hızı	0/0,00	-	-	-16.317/-6,92	-	-
İstihdam (15+)	24.110.000	6.143.000	25,48	743.000	298.000	40,11
Kişi Başına GSKD (ABD	8.926	-	-	6.639 (Sıra, 16)	-	-
GSKD (bin TL)**	980.547.016	92.739.021	9,46	23.331.184	3.474.989	14,89
Tarımda Çalışan Kadınların Dağılımı	-	2.944.000	47,92	-	143.000	47,98
İhracat (ABD doları)*	134.906.868.830	5.352.613.466	3,97	1.548.514.757	25.840.129	1,67
İthalat (ABD doları)*	240.841.676.274	8.943.900.554	3,71	1.833.596.919	139.047.685	7,58
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	-	-3.591.287.088	59,85	-	-68.839.811	16,04
Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE)	-	223,23	10,54	-	-	-
Kişi Başı Bitkisel Üretim Değeri (TL), 2010	-	1.086	-	-	994 (Sıra, 14)	-
Kişi Başı Canlı Hayvanlar Değeri (TL), 2010	-	636	-	-	1.134 (Sıra, 6)	-
Kişi Başı Hayvansal Üretim Değeri (TL), 2010	-	517	-	-	826 (Sıra, 7)	-
	TÜRKİYE			TR72		
Toplam Tarım Alanları, da (Toplam Alanlar, %)	785.347.000	236.300.634	30,09	59.886.000	20.953.198	34,99
Ekilen Alanlar, da (Toplam Tarım Alanlar, %)	236.300.634	158.455.139	67,06	20.953.198	12.644.843	60,35
Sebze ve Meyve, da (Toplam Tarım Alanları, %)	236.300.634	37.673.525	15,94	20.953.198	509.346	2,43
Nadas Alanları, da	236.300.634	40.171.970	17,00	20.953.198	7.799.009	37,72
Çayır-Mera Alanları, da (Toplam Alanlar, %)	785.347.000	146.170.000	18,61	59.886.000	12.596.710****	21,03
Yem Bitkileri Verimi (kg/da), 2010	-	386,25	-	-	194,83	-
Tahıl Verimi (kg/da), 2010	-	272,53	-	-	203,56	-
Ekonomik ve Teknik Olarak Sulanabilir Alanlar (ha) (Toplam Alanlar, %)	23.630.063,4	8.500.000	35,97	Detaylar ilgili bölümde verilmiştir.	Detaylar ilgili bölümde verilmiştir.	72,56
Sulanan Alanlar, (Toplam Alanlar) da	236.300.634	55.000.000+	23,28	20.953.198	4.498.680****	21,47
Nadas Hariç 1 da Toplam Tarım Alanı Başına Düşen Tarım Makinesi (%)	196.128.664 da	1.139.314	172	13.154.189 da	58.989	223
Kayıtlı Çiftçi Sayısı	2.318.506***	-	100	113.768	-	4,91
Alana düşen büyükbaş (km ² /baş)	16	-	-	13	-	-
Alana düşen küçükbaş (km ² /baş)	41	-	-	20	-	-
Gübre Tüketimi (İşlenebilir Arazi, kg/da)	196.128.664 da	1.847.778.000 g	9,42	13.154.189 da	90.867.000 g	6,91
Pestisit Tüketimi (İşlenebilir Arazi, (kg/lt)/da)	196.128.664 da	40.110.958 kg/lt	0,21	13.154.189 da	1.698.822 kg/lt	0,13
TR işletme sayısı (1.000) (154)				3 076		

* ISIC Rev3 sınıflandırmasına göre Tarım ve Ormancılık ile Balıkçılığı içermektedir.

**Ulaşılabilir en son veridir. Veriler 2010 yılına aittir (Cari fiyatlarla bölgesel gayrisafi katma değer (temel fiyatlarla)

*** (160), **** (161), *****TÜİK Yıl Sonu Üretici Fiyatları Endeksi: İlgili yılın, Aralık ayı Üretici Fiyat Endeksi değerini ve bir önceki yılın Aralık ayına göre değişimi, + (162)

484. Tarım sektörünün Türkiye ekonomisi içerisindeki önemi, eş düzeydeki ülkelere göre yüksektir (163). AB ve uluslararası politikaların da etkisiyle tarımsal nüfus ve istihdamın payıyla, tarımın toplam GSKD içerisinde aldığı payda (dünya genelinde, 72. sırada (157)), son yıllarda ülke ölçeğinde görülen azalmaya karşın, bu göstergeler, ülke ve Bölgenin toplam nüfus, istihdam ve GSKD'si içinde halen önemli düzeyde bir pay almaktadır. Öte yandan, söz konusu politikaların etkisi ve Türkiye'de tarımdan, sanayi ve hizmetler sektörlerine doğru kayma dikkate alındığında, tarım istihdamında uzun vadeli azalma eğiliminin devam ettiği görülmektedir (23) (Şekil 107, Şekil 108 ve Şekil 109).

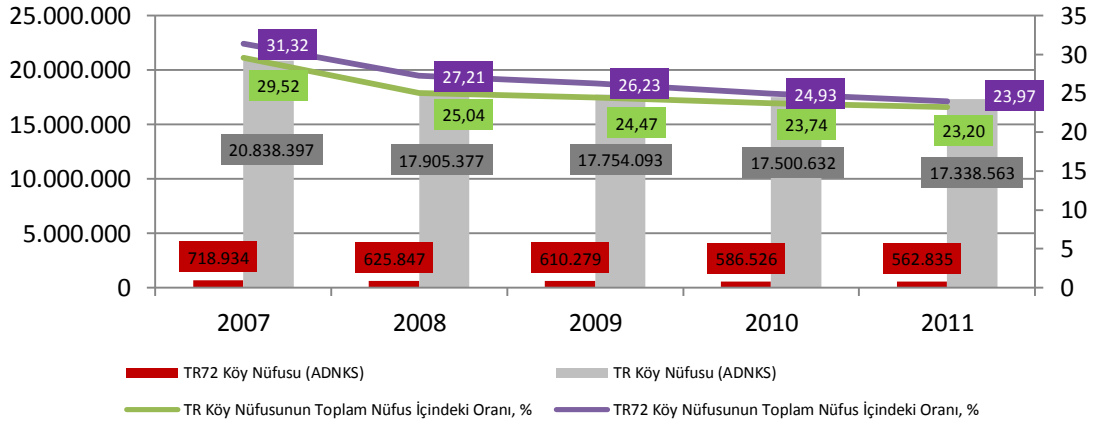
Şekil 107. Yıllar İtibariyle Cari Fiyatlarla Bölgesel GSKD ve Tarım Sektörünün GSKD İçindeki Payı-Temel Fiyatlarla, 2012 (3)

485. 2012 yılı Dünya Bankası verilerine göre, Türkiye, kırsal nüfusun toplam nüfus içerisinde aldığı pay bakımından dünya ülkeleri arasında 142. sırada gelmektedir (157). Bölge, 2.348.101 kişilik nüfusuyla ülke nüfusunun % 3,14'ünü oluşturmaktadır. En fazla dramatik değişim Kayseri'de olmakla birlikte, Kayseri, Sivas ve Yozgat il/ilçe merkezleri son 5 yılda göç alırken (artış oranı sırasıyla %24,7, %3,0, %0,2), köy/belde merkezlerinde nüfus azalmıştır (sırasıyla %41,2, %12,3 ve %17,4 oranında). 2011 yılı TÜİK verilerine göre, Türkiye'deki nüfusun %23,20'si, Bölgedeki nüfusun %23,97'si köy ve belde merkezlerinde yaşamakta ve Türkiye'de istihdamın %25,48'i, Bölgedeyse istihdamın % 40,11'i tarım sektöründe gerçekleşmektedir (2012 yılında %42) (3).

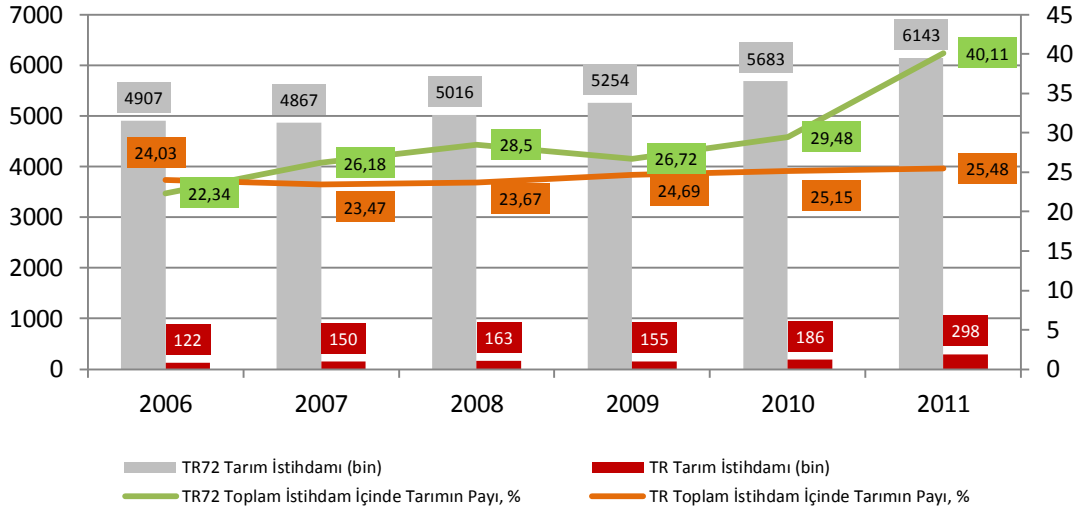
486. Son beş yılda, tarımsal istihdamın Bölge toplam istihdamı içerisindeki payı Türkiye'dekine göre, daha yüksek bir oranda gerçekleşmiştir. Aynı dönemde, kırsal nüfusta meydana gelen azalmaya karşın, tarımsal istihdamda beliren artış, dünyada görülen ekonomik krize rağmen, son yıllarda kaydedilen ekonomik büyüme, nüfus artış hızı ve ekonomik krizin dolaylı etkisi olarak, tarım sektörünün güvenli bir sektör görülmesi gibi faktörlerle açıklanmaktadır (Şekil 109).

487. Bölgede halen Türkiye ortalamasının (%13) oldukça üzerinde olan ücretsiz aile işçiliği önemli bir pay almaktadır (%25). Ücretsiz aile işçiliğinin sektörel durumu irdelendiğinde, istihdam edilenlerin %93,85'i tarımda yer almaktadır. Ücretsiz aile işçilerinin cinsiyet bakımından dağılımında, çalışanların %73,85'inin kadın olduğu görülmektedir (3). Bu durumda, gelecek 10 yılda tarımdan hizmet ve sanayi sektörüne kaymayla birlikte göç olgusunu tetikleyen tarım sektöründe

çözülmenin artmasının beklenmesi, kadınlar ve diğer dezavantajlı gruplar için Bölgede ilave tedbirlerin alınmasını gerektirmektedir.

Şekil 108. Yıllar İtibarıyla Türkiye ve Bölge Ölçeğinde Nüfusun Değişimi (3)

Şekil 109. Yıllar İtibarıyla Türkiye ve Bölge Ölçeğinde İstihdamın Değişimi (3)

488. Ülke genelinde, tarımın geleneksel olarak küçük aile işletmesi şeklinde sürdürülmesi, ücretsiz aile işçiliğinin yaygın olması, tarımda çalışan nüfusun eğitim düzeyinin nispeten düşük olması ve kalifiye olmaması, kadınların bir bölümünün tarımda çalışması, dolayısıyla tarımın kayıt dışı ve gizli işsizlik unsurlarını barındırması, son yıllarda göç etkisiyle meydana gelen kırsal nüfustaki azalma gibi faktörler, 2001 yılından beri tarımda görülen çözülmenin kontrolsüz bir şekilde gelişmesine ve istihdamın azalmasına yol açmakta, yoksulluk ve işsizliğin istenilen düzeylere çekilememesinde rol oynamaktadır (163). **Bölgede ilçeler bazında yürütülen stratejik analiz toplantılarında elde edilen sonuçlar ile net göç, net göç hızı, kırsal nüfus ve istihdam verileri, söz konusu faktörler açısından Bölgede durumun benzerliğini göstermektedir.**

489. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine Göre (ADNKS) (2011) sonuçları dikkate alınarak, kırsal alanlarda OECD sınıflandırma sistemine (164) göre, **Bölge illeri arasında Sivas ve Yozgat, baskın kırsal**

alanlar²⁷, daha ileri bir ayrımla tamamen kırsal²⁸ kategorisine girerken, Kayseri orta ya da önemli kırsal alanlar²⁹ kategorisine girmektedir. Kayseri'yi tamamen kırsal kategorisine girmekten alıkoyan etmen, nüfusun, toplam il nüfusunun %75,38'inin yaşadığı merkez ilçeler olan Kocasinan, Melikgazi ve Talas ilçelerinde yoğunlaşmasıdır. Bölgede yer alan Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı işletmeler bakımından ise, Yozgat %44, Sivas %29, Kayseri %26'lık pay almaktadır (165). Tarımda çalışanların cinsiyet durumları bakımından Bölge, ülke ile neredeyse eş düzeydedir.

490. Kırsal Alan sınıflaması, kırsal nüfus, tarım nüfusunun toplam istihdamda aldığı pay, Bölge GSKD içerisinde tarımın aldığı pay dikkate alındığında, Bölge için tarım (toplam GSKD içinde aldığı pay giderek azalsa da) Türkiye'de olduğundan daha önemli ekonomik ve sosyal bir faaliyettir. Bu çerçevede, istihdamın önemli bir bölümünün tarımdan karşılandığı, kırsal nüfusun ve tarımsal GSKD'nin halen önemli bir pay aldığı Bölge için, ilçelerden, il merkezlerine ve Bölge dışına yaşanan göç ve söz konusu politikaların da etkisiyle uzun vadede beklenen sosyo-ekonomik sorunların hafifletilmesi için makro politikalara dayalı gerekli tedbirlerin alınması elzemdir.

491. Bölge tarımsal üretim değeri içinde en büyük payı, bitkisel üretim değeri (Düzey2 bölgeleri arasında 17. sırada) almakla birlikte, bunu canlı hayvanlar (5. sıra) ve hayvansal ürünler değerleri (6. sıra) takip etmektedir. Bölgenin bitkisel, canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler değerleri yıllar itibariyle artmıştır (3). 2010 yılı TÜİK verilerine göre, Bölgenin ülke tarımsal üretim değeri içindeki payı bitkisel üretim bakımından %2,92, canlı hayvanlar bakımından, %5,69 ve hayvansal ürünler bakımından %5,10'dur. Bununla birlikte, 2010 yılında Bölge tarımsal üretim değeri içerisinde canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler değerlerinin aldıkları pay ile Türkiye tarımsal üretim değeri içerisindeki canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler değerlerinin aldıkları pay (TÜİK) karşılaştırıldığında, Bölgede oransal olarak daha yüksek bir değere ulaşılmaktadır. Ayrıca, Bölgenin kişi başı bitkisel üretim (14. Sıra), kişi başı canlı hayvanlar (6. Sıra) ve kişi başı hayvansal ürünler değerleri (7. Sıra), çayır ve mera alanları varlığı ve hayvancılığa uygun koşulları da dikkate alındığında, Bölgedeki hayvancılığın ve hayvansal üretimin ülke için önemi daha iyi anlaşılmaktadır. İller arasında, bitkisel üretim değeri açısından Kayseri 30., Sivas 41., Yozgat 28. sırada, canlı hayvanlar değeri bakımından Kayseri 12., Sivas 9., Yozgat 26., hayvansal ürünler değeri bakımından ise Kayseri 20., Sivas 3., Yozgat 24. sırada gelmektedir.

Tablo 86. Bölgedeki Tarımsal Üretim Değerleri –Detay (3)

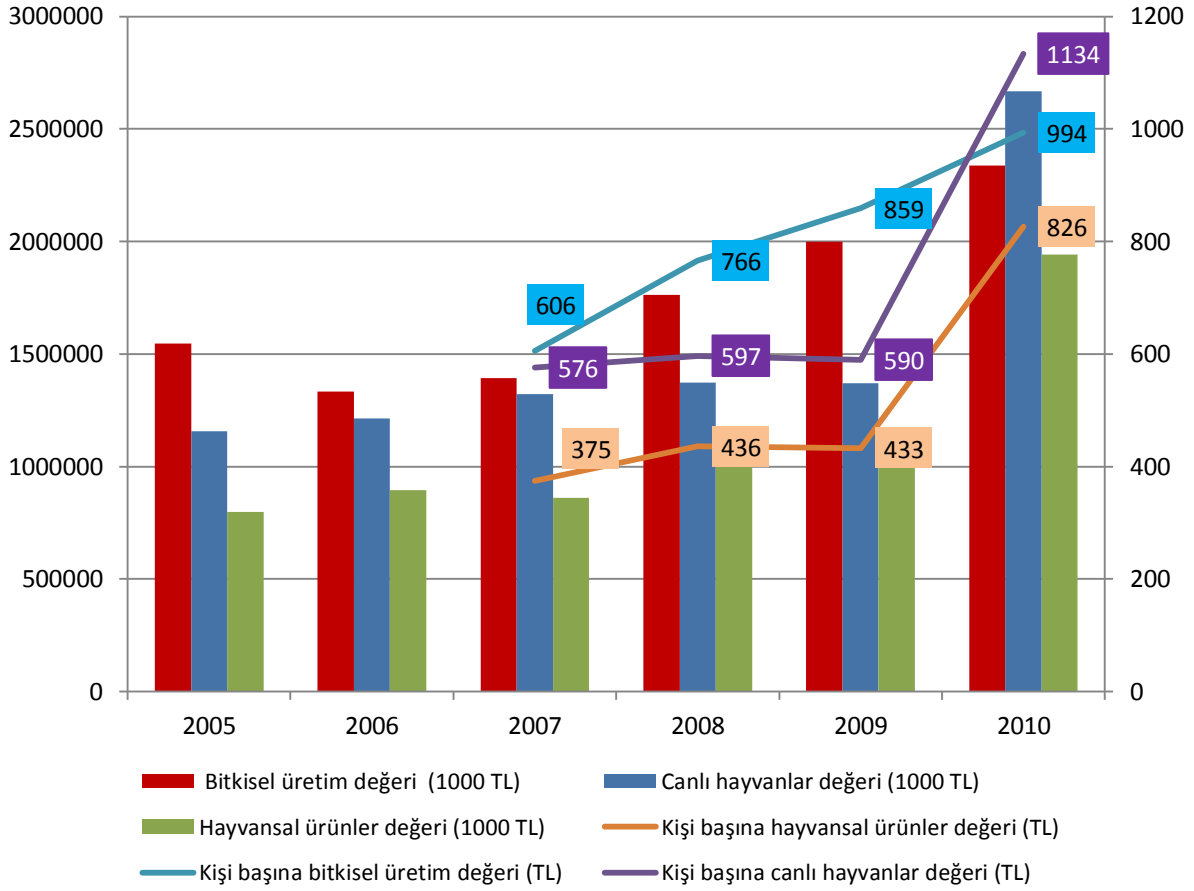
İl	2011 (TL)					2012 (TL)		
	Tarla	Sebze	Meyve	Hayvansal Ürünler	Canlı Hayvanlar	Tarla	Sebze	Meyve
Kayseri	649.947.543	117.155.172	239.705.993	258.968.179	1.271.399.580	631.771.213	120.895.264	203.963.193
Sivas	655.790.998	18.008.945	41.194.836	540.802.186	1.342.973.403	563.396.357	23.709.820	36.138.290
Yozgat	826.118.751	135.864.518	55.791.841	235.846.598	877.242.097	808.417.526	51.618.775	44.774.486

*2012 yılı bilgileri geçicidir. 2012 yılı canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler hesaplama aşamasındadır.

²⁷ Bir ildeki toplam nüfusun %50'den fazlasının, km² başına 150 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip ilçelerde yaşadığı alanlar

²⁸ Bir ildeki ilçelerin %100'ünün, km² başına 150 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip alanlar

²⁹ Bir ildeki toplam nüfusun %15 ile %49,9'unun, km² başına 150 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip ilçelerde yaşadığı alanlar

Şekil 110. Yıllar İtibariyle Bölgedeki Tarımsal Üretim Değerleri (139)

492. Bölge, ülke ile kıyaslandığında daha düşük bir değere haiz olan kişi başına düşen gayrisafi katma değer açısından 16. sırada gelmektedir. Bölge, gayrisafi katma değer (tarım) açısından, Düzey 2 Bölgeleri arasında 2004 yılında 13. sırada, 2005 yılında 14. sırada, 2006, 2007 ve 2008 yıllarında 16., 2009 yılında 15., 2010 yılında 14. sırada gelmektedir. Bölge, tarım GSKD'nin ülke tarım GSKD içindeki payı yıllar itibariyle giderek azalmış, 2010 yılında %3,75 seviyelerine gerilemiştir (3).

493. 2011 yılında yılsonu itibariyle ÜFE'nin sektörlere göre durumu analiz edildiğinde; tarım sektörü fiyatları %10,54 oranında artış göstermiştir. Ulusal ölçekte olduğu kadar Bölge için de bitkisel ve hayvansal üretimde temel kısıtlayıcı faktörler; temel girdi fiyatlarının yüksekliği, kâr marjının düşük olması, son birkaç yılda ithalatın serbest bırakılmasıyla bir ölçüde tetiklenen canlı hayvan ve hayvansal ürün piyasalarındaki dalgalanmadır. Ayrıca, Bölgede üretimin ve dış ticaretin hizmet ve sanayi sektörüne kayması (shift-share analizi³⁰), Bölgede geleneksel metotlarla üretimin yaygın olması ve profesyonel işletmelerin sınırlı varlığı, tarımın yan gelir kolu olarak görülmesi, Bölgede üretilen tarım ürünleri katma değerinin nispeten düşük olması, tarıma dayalı sanayi sektörünün ve yatırım altyapısının Bölgede (sırasıyla Yozgat, Sivas ve Kayseri) geliştirilmeye ihtiyaç duyması, tarım ürünlerinde alıcı ülke koşullarına bağlı ihracat standartlarının yüksek olması ve ihracat odaklı üretim eksikliği (ve ayrıca İTU, GLOBAL-G.A.P., HACCP, organik tarım vb. uygulamaların Bölgede yeterince

³⁰ Detaylar için TR72 Bölgesi Tarım Raporuna (2013) (202) bakınız.

öne çıkmaması), Bölgede çeşitli fon kaynaklarına yönelik proje uygulama kapasitesinin ve örgütlenme altyapısının zayıf olması, bitkisel üretim ve hayvancılığın gelişmesinin önündeki diğer kısıtlayıcı faktörlerdir. Öte yandan ülkemizde AB'ye uyum çerçevesinde, açılış ve kapanış kriterleri belirtilen fasılların etkisiyle yasal düzenlemelerin uzun vadede Bölge tarımsal üretiminde gerekli tedbirler alınmadığı takdirde zorlayıcı bir faktör olması beklenmektedir (ŞAP, süt vd.).

494. 2007 yılından itibaren Bölgede tarım sektörü, ulusal bazda olduğundan daha yüksek bir işgücü payını istihdam etmekte, dolayısıyla yerelde tüketildiğinden daha fazla üretmektedir. Tarım dışı istihdam içinse tam tersi bir durum söz konusudur³¹. Sonuç olarak, son yıllardaki, dünya genelinde yaşanan krizlere rağmen, son üç yılda 2008 yılında %4,3, 2009 yılında %3,6 ve 2010 yılında ise %2,4 oranında ülke genelinde büyüme gösteren tarım sektörü (166), Bölgede, 2007 yılından itibaren diğer sektörlerle göre daha avantajlı hale gelmiştir (165).

1.8.1 Tarım ve Hayvancılıkta Dış Ticaret

495. Bölgede, yetersiz örgütlenme ile karakterize edilen küçük işletmeler üretim maliyetini düşürmede ve tarımsal ürünlerini pazarlamada büyük işletmeler kadar başarılı olamamaktadır. Ürün bazında spesifikleşmiş olan örgütlenme yapısı, örgütlenmenin Bölgede çıkan diğer ürünler bazında yetersiz olduğunu ve tüm ürünler için il genelini kapsamadığını göstermektedir. **Üretici birliklerinin konu itibarıyla sayı ve etkinliklerinin artırılması ihtiyacı Bölgede öne çıkan bir başka konudur (165).**

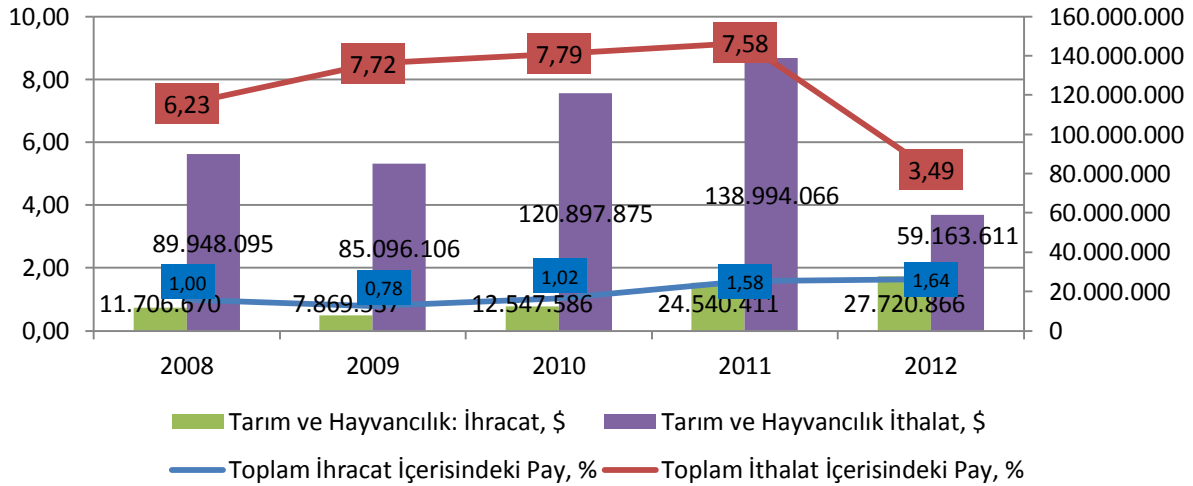
496. Tarım, halen ülkenin dış ticaretinde önemli bir pay alırken, ihracat bakımından Bölgenin dış ticaretinde aldığı pay, göreceli olarak daha düşüktür. Bölgenin tarım (toplamda) dış ticaret dengesi önemli bir düzeyde açık vermektedir. Başka bir deyişle, sektörün ödemeler dengesi üzerindeki döviz kazandırıcı net etkisi negatiftir. Sektörde ithalat lehine gelişen dış ticaret sonucunda, ihracatın ithalatı karşılama oranı (X/M) da ülkedekine göre düşük düzeylerde seyretmektedir (Tablo 87). Sektör bütünü itibarıyla aşağıdaki endekslerle de doğrulandığı üzere (2006 yılı hariç) **rekabetçi değildir**. Ancak, rekabetçilik açısından belli başlı alt sektörler ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede, **Bölgede tarımsal ürünlerin rekabetçiliğinin artırılması ve uzmanlaşmanın ve markalaşmanın sağlanması gerekmektedir**. Sektör, özellikle kırsal alanlarda Bölge için sosyo-ekonomik bağımlılık arz etmektedir.

Tablo 87. Bölgenin Tarım ve Hayvancılık Dış Ticaret Durumu (ISIC Rev3-Düzyey2), (3)

2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Gösterge (ABD doları)
8.211.939	5.475.948	11.706.670	7.869.537	12.547.586	13.154.189	27.720.866	X (TR72 ihracat)
85.429.156	103.265.310	89.948.095	85.096.106	120.897.875	81.994.000	59.163.611	M (TR72 ithalat)
9,61	5,30	13,01	9,25	10,38	16,04	46,85	X/M (%) Bölge
123,05	83,13	64,93	98,08	78,44	59,85	69,73	X/M (%) Ülke
-77.217.217	-97.789.362	-78.241.425	-77.226.569	-108.350.289	-68.839.811	-31.442.075	X-M (ABD doları) Bölge
+676.401.129	-788.046.645	-2.255.998.693	-88.583.095	-1.399.304.914	-3.591.287.088	-2.253.803.650	X-M (ABD doları) Ülke
217	-33	-177	-256	-225	-160	-83	Balassa

³¹ TÜİK'ten elde edilen GSKD (2004-2008) ve istidam verileri (2004-2008 ve 2006-2010) üzerinden yapılan Shift Share (Değişim Payı) ve istihdam verileri üzerinden yapılan Location Quotient (Yerellik Katsayısı) analizi sonuçları için TR72 Bölgesi Tarım Raporuna (202) bakınız.

497. TÜİK verilerine göre, 2012 yılında Bölgenin tarım ve hayvancılık ihracatı 23.441.631 ABD doları olarak gerçekleşirken, ithalat ise 54.544.603 ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2006-2012 dönemi içerisinde Bölgenin dış ticaret verileri incelendiğinde (ISIC Rev-3), tarım ve hayvancılık (ISIC 1, Düzey2) ihracatı %19,10 oranında yıllık bileşik büyüme oranı ile büyürken, ithalat ise %7,21 oranında yıllık bileşik büyüme oranı ile küçülmüştür. **Bölgenin toplam ihracatı içindeki tarım ve hayvancılığın (ISIC 1) payı, aynı dönemde, %1,05-1,53 bandında seyrederken, Bölge toplam ithalat içerisindeki payı %7,25-3,46 bandında seyretmiştir.**

Şekil 111. Bölgenin Toplam İhracat ve İthalatı İçerisinde Tarım ve Ormancılık Sektörünün Payı (ISIC Rev 3, Düzey1) (4 Şubat 2013 tarihi itibarıyla) (3)

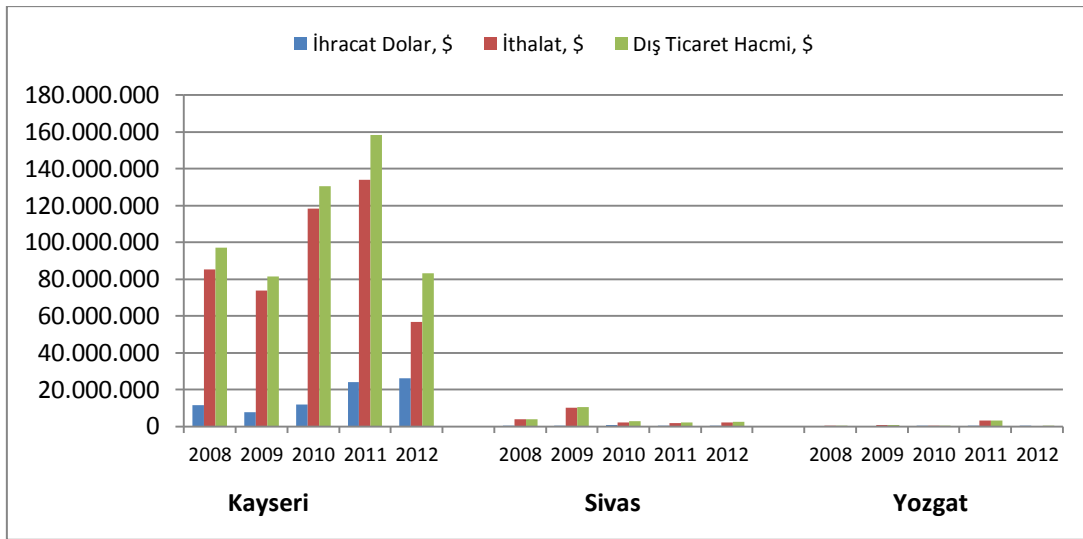
498. 2006-2012 yılları arasında söz konusu ihracatta en büyük payı, %56,49 yıllık bileşik büyüme oranı ile 22.160.632 ABD doları seviyesine ulaşan başka yerde sınıflandırılmamış hayvanlar ve hayvansal ürünler almıştır (2012 yılı toplam tarım ve hayvancılık ihracatı içerisindeki payı %94,54). Bölgenin bu grupta ülkeye göre rekabet edebilirlik oranının yüksek olduğunu söylemek mümkündür (Tablo 88). İthalatta en büyük payı yıllık %-7,97 bileşik büyüme oranı ile 51.575.978 ABD doları büyüklüğe ulaşan ve 2012 yılı toplam tarım ve hayvancılık ithalatı içerisindeki payı %94,56 olan tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler almaktadır.

Tablo 88. Dış Ticaret Durumunun Detaylı İncelenmesi (3)

	TR72 Bölgesi İhracatın İthalatı Karşılama Oranı %					TR İhracatın İthalatı Karşılama Oranı %				
	2008	2009	2010	2011	2012	2008	2009	2010	2011	2012
Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler	4,33	0,51	1,56	3,84	1,34	16,86	31,21	23,94	15,50	20,07
Sebze, bahçe ve kültür bitkileri ürünleri	4,38	0,09	0,00	27,79	12,19	392,06	455,42	468,22	373,27	355,17
Meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri	66,33	2,93	18,35	34,89	132,41	416,25	435,75	438,80	408,90	358,34
Siğir, koyun, keçi, at, eşek, bardo, katır v.b.	0,00	-	0,00	0,00	0,00	15,16	42,15	0,22	0,22	0,26

	TR72 Bölgesi İhracatın İthalatı Karşılama Oranı %					TR İhracatın İthalatı Karşılama Oranı %				
	2008	2009	2010	2011	2012	2008	2009	2010	2011	2012
Başka yerde sınıflandırılmamış hayvanlar ve hayvansal ürünler	6113,60	4036,89	4806,76	5439,20	8428,95	319,63	456,82	403,87	467,52	525,84

499. Bölge tarım ve hayvancılık dış ticaretinde en büyük payı, Kayseri ili almaktadır. Bunu sırasıyla Sivas ve Yozgat illeri takip etmektedir (2012 yılı verilerine göre Kayseri %99,22 pay almaktadır (3). Öte yandan **2008-2012 döneminde Bölgenin dış ticaret hacmi küçülmüştür. Bu küçülme de Yozgat'ın etkisi daha büyük olmuştur. Sivas ve Yozgat'ta görülen durum da, ihracatçı müşavir firmaların büyük çoğunluğunun Kayseri'de olması sebebiyle ihracat yapmak isteyen Sivas ve Yozgat'taki yatırımcıların Kayseri'ye yönlendirilmesi etkilidir** (165). Bu bağlamda Sivas ve Yozgat'ta uygun yatırım altyapısının desteklenerek geliştirilmesi gerekmektedir.

Şekil 112. Yıllar İtibariyle İller Bazında Tarım ve Hayvancılık Dış Ticaret Durumu (3)

Tablo 89. Tarım ve Hayvancılık Dış Ticaretinde Bileşik Büyüme Oranları³² (3)

	İhracat, ABD doları	İthalat, ABD doları	Dış Ticaret Hacmi, ABD doları
CAGR (Compound Annual Growth Rate) (Bileşik Yıllık Büyüme Oranı), Kayseri	22,64	-9,70	-3,82
CAGR, Sivas	11,05	-12,31	-11,42

1.8.2 Alan Kullanımı ve Arazi Yapısı

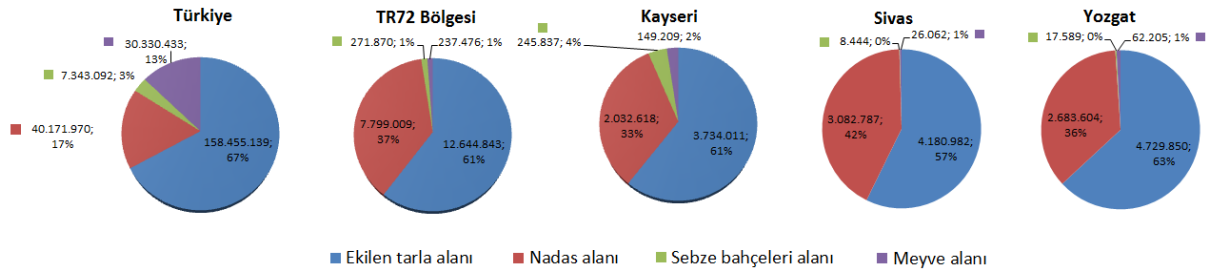
500. Türkiye ile kıyaslandığında daha yüksek bir alana ulaşmakla birlikte, Bölgede toplam tarım alanı, toplam Bölge yüzölçümünün yaklaşık %35'ine karşılık gelen 20.907.358,10 da'dır, bölgeler

³² Yozgat'ın 2012 yılında ithalat değeri, 2008 ve 2009 yıllarında ihracat değeri gözükmemesi nedeniyle hesaplanamamıştır. Yozgat'ın 2012 yılında ithalat değeri, 2008 ve 2009 yıllarında ihracat değeri gözükmemesi nedeniyle hesaplanamamıştır.

arasında 2. sıradadır. Bölge illeri arasında Sivas, Yozgat ve Kayseri ülke genelinde 4, 5 ve 6. sıradadır (3).

501. Türkiye işlenen tarım alanları oranı bakımından dünya ülkeleri arasında, Belçika'yla birlikte 21. sırayı paylaşmaktadır (157). Bölge, toplam işlenen tarım alanı bakımından, ülkemizde düzey bölgeleri arasında ilk sıradadır. Ekilen tarım alanı 12.743.580 da olup, toplam işlenen tarım alanının yaklaşık %60'ına karşılık gelmektedir. Ekilen alan oranı bakımından düzey2 bölgeleri arasında 3. sırada gelen Bölge, Türkiye ile kıyaslandığında, daha düşük bir değere sahiptir. Bu durum Bölgede, nadas alanları oranının yüksek (%37), olması ve Bölgede iklim koşullarının sertliği ile tetiklenmektedir. Nadas alanları bakımından en büyük payı Bölge illeri arasında Sivas (%42) almaktadır (Şekil 113) (3). Arazi kullanım kabiliyeti bakımından yapılan tarımsal alanların sınıflandırmasına göre, Sivas ili topraklarının yüzde 65'lik bölümü tarıma elverişli olmayan V-VIII. sınıf arazilerden oluşmaktadır. Bu durum ilde tarımı sınırlayan faktörlerin başında gelmektedir. Sivas'ta bulunan tarım arazilerinin büyük bir bölümü VII. sınıf tarım arazisine girmektedir. Ancak işlemeli tarıma elverişli olmayan V-VIII. sınıf arazilerin yüzde 13'ünde de işlemeli tarım yapılmaktadır (165). Nadas hariç toplam tarım alanı en fazla Pınarbaşı (455.299 da), Kangal (547.240 da), Sivas Merkez (483.442 da), Yozgat Merkez (468.359 da) ve Kocasinan (455.299 da) ilçelerindedir (3).

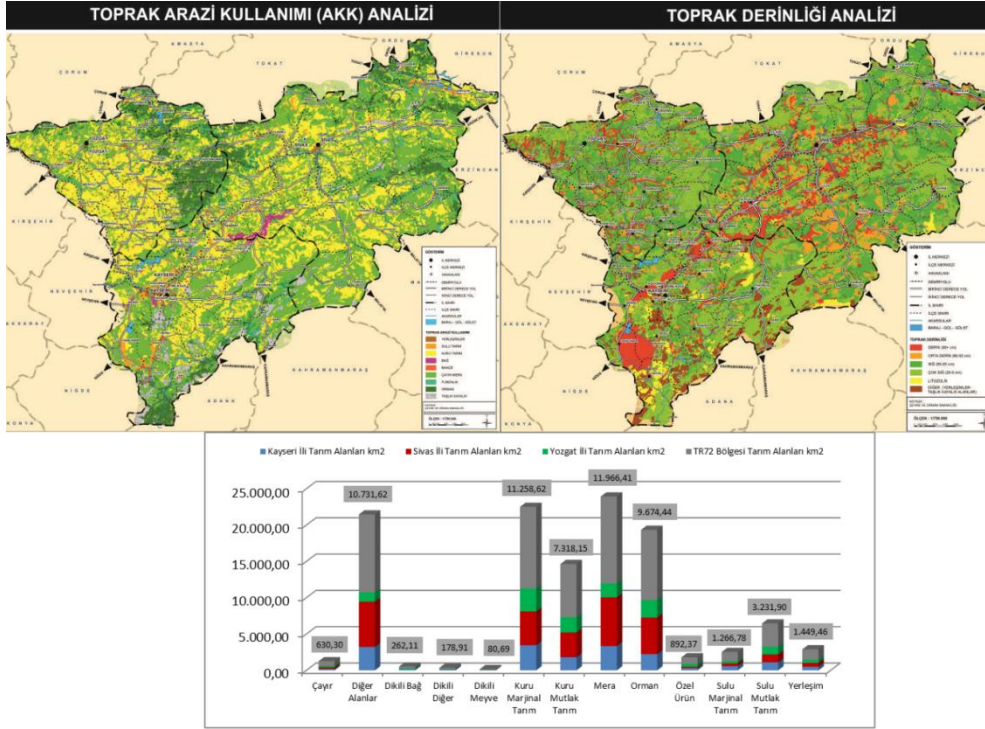
502. Sebze ve meyve üretiminde Türkiye ile kıyaslandığında oldukça düşük bir oranda (%2,43) kalan Bölgede lokal alanlarda belirli çeşitlerde üretim yoğunlaşmakta ve katma değer sağlanmaktadır. Özellikle Kayseri'nin lokal alanları, bu konuda ön plana çıkmaktadır.

Şekil 113. Bölge Tarım Arazileri Karşılaştırmalı Alan Kullanımı (3)

503. Alan kullanımı bakımından Bölge, %21,03 çayır-mera alanı ile Türkiye ortalamasının üzerinde bir alana sahiptir. Mera alanlarının aşırı otlatma ve tarım alanlarına açılması nedeniyle bilinçsiz kullanımı, yalnızca mera alanlarının azalması ya da kalitesinin bozulmasına yol açmamakta aynı zamanda çevre ve üzerindeki biyo-çeşitliliğin de olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır. Bölgede aşırı otlatma erozyona sebep olan faktörlerden biridir (167). Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanteri Değerlendirme Raporunda (2009-2010) mera ıslahı ve yönetimi, Kayseri'de 2., Sivas'ta ise 4. sırada öneme sahiptir. Bölgede, son zamanlarda Kayseri, Sivas ve Yozgat illerini de kapsayan Ulusal Mera Kullanım ve Yönetim Projesi uygulanmıştır.

504. Bölgede alan kullanımına ilişkin durum şekilde gösterilmiştir. Bölgede, toprak ve topoğrafik sınırlamaları nedeniyle, üzerinde sadece geleneksel toprak işlemeli tarımın yapıldığı, yerel önemi olan ve kullanım kararlarının yerel ihtiyaçlara göre belirlendiği özellikle kuru marjinal tarım arazileri (168), çayır ve mera alanlarına ayrılan alanla birlikte önemli bir pay almaktadır ve başat kullanım alanlarından biridir.

Şekil 114. Bölge Karşılaştırmalı Alan Kullanımı (161)

505. Tarımda kullanılabilir su kaynakları potansiyeli mevcut olmasına rağmen, Bölgede sulanan alanlar sulanabilir arazinin küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Sulanabilir tarım arazisi yıllar itibarıyla herhangi bir farklılık göstermezken, Bölgede sulanan arazi miktarları artmıştır. **Sulanabilir alanlar toplam tarım alanının Sivas'ta yaklaşık %28,11'ini, Kayseri'de %98,56'sını ve Yozgat'ta %91,02'sini oluşturmaktadır.** Bölge genelinde %72,56'ya karşılık gelen bu oran, sulanabilir alan oranı %32,68 olan Türkiye'nin çok üzerindedir. Mevcut durumda ise tarım alanlarının ancak, Kayseri'de %14,50'si, Sivas'ta %15,20'si, Yozgat'ta 12,51'i, Bölgede ise %14,07'si sulanmaktadır. **Bölge kuru tarım ağırlıklı bir yapı sergilemektedir** (165) (169) (170) (171). Modern sulama tekniklerinin kullanılmasıyla, Bölgede mevcut sorunlardan biri olan vahşi sulama sorununa çözüm getirilmesi ve sulama açısından istenilen düzeye ulaşılması hedeflenmektedir (169). Bununla birlikte, 2012 yılı Kamu Yatırım Programında yer alan ve Devlet Su İşleri (DSİ) sorumluluğunda, çalışmaları Kayseri'de devam eden Bahçelik (1995-2016), Yamula (2009-2015), Sarıoğlan (1990-2013) ve Develi II. Merhale (1990-2016) projeleriyle, Sivas'ta çalışmaları devam eden Suşehri (1976-2016) ve İmranlı I. merhale (1993-2014), Pusat-Özen (1995-2014), Şarkışla Kanak (2010-2014), Sivas-Yıldızeli-Nevruz (2011-2015), Yozgat'ta çalışmaları devam eden Aş. Çekerek I. Merhale Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi (YHGP) (1990-2017), Yozgat-Musabeyli (2007-2015), Gelingüllü (1985-2017) projelerinin sulanan alanlara önemli bir katkı sağlaması beklenmektedir (172). **Bölgede sulanan alanların artırılmasına ve basınçlı sulama sistemlerinin yaygınlaştırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.**

506. **Yozgat'ta tarım topraklarının amaç dışı kullanımı bulunmamakla birlikte,** Bölgede tarım topraklarının amaç dışı kullanımına ilişkin nedenleri arasında Kayseri'de kentleşme/yapılaşma baskısı, Sivas'ta ise denetimsizlik ilk sıradadır (Tablo 90).

Tablo 90. Tarım Topraklarının Amaç Dışı Kullanım Nedenleri (167)

	Denetimsizlik	Kentleşme/Yapılaşma Baskısı	ÇDP Bulunmaması	Mevzuat Yetersizliği	ÇDP ve/veya İmar Planı çalışmaları ile amaç dışı kullanıma yönelik tedbirlerin alınmaması
Kayseri	3	1	4		2
Sivas	1	4	2	3	

507. Teknik ve ekonomik açıdan tarımsal verimliliği düşüren ve Türk tarımının genel sorunlarından biri olan optimum işletme büyüklüğünün altındaki tarım işletmeleri bitkisel üretimde ilçelere göre farklılaşmakla birlikte, Türkiye ortalamasının üzerinde olan Kayseri (10 ha) hariç Bölgenin de genel sorunları arasındadır. Bölgede çalışmaları devam eden 57.900 ha alanla birlikte projesi hazırlanan 65.970 ha alanın daha toplulaştırılması beklenmektedir (173). **Bu bağlamda, toplulaştırmayla birlikte üretimde verimlilik artışı ve katma değer artışını da beraberinde getiren, üretim çeşitliliği açısından son derece önemli olan sulama konusunda Bölgede sulanan alanların artırılması ve altyapının güçlendirilmesi ihtiyacı mevcuttur. Bu kapsamda, Bölgede bulunan göletlerin sulama amaçlı kullanılması için gerekli çalışmaların yapılmasıyla mevcut su kanallarının bakım çalışmalarının yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca, Bölgede özellikle sulamaya açılacak alanlarda (örneğin Bahçecik Barajı sulama sahası, Develi Ovası³³ (165). Uygun üretim desenin özel sektör, üniversiteler ve kamu kurumları ile müşterek çalışmalarla ortaya çıkarılması katma değeri yüksek çeşitlerin yaygınlaştırılması, dolayısıyla çiftçi gelirlerinin ve bitkisel üretimin ekonomik değerinin artırılması açısından önem taşımaktadır.**

1.8.3 Bitkisel Üretim

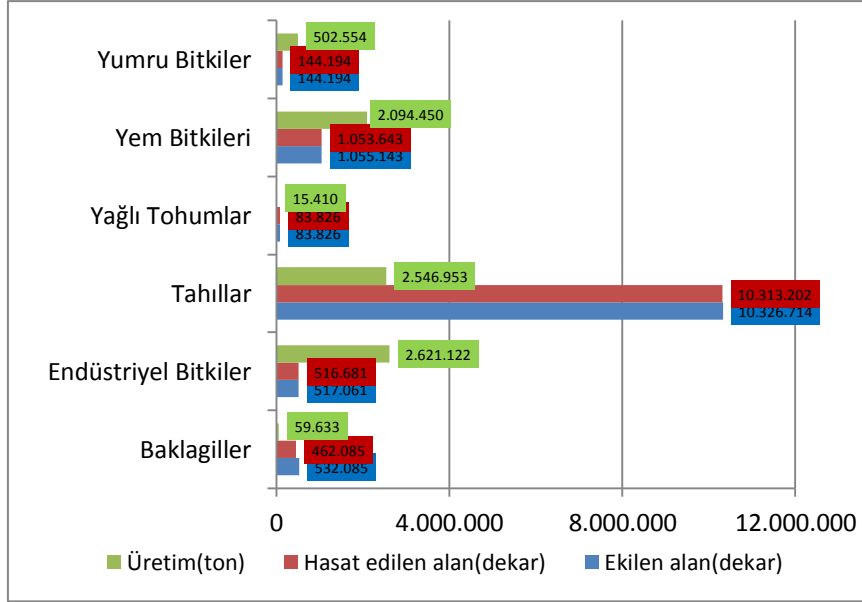
508. Bölge gerek düzey2 bölgeleri arasında yüzölçümü ve toplam işlenen tarım alanı itibariyle ilk sırada gelmesi ve ekilen alan bakımından üçüncü sırada yer alması, gerekse yer yer gösterdiği mikroklima özellikleri yanında tarımsal üretime uygun toprak ve iklim koşulları ile tahıllar, spesifik yumru bitkiler ve endüstri bitkileri üretimi başta olmak üzere ülkemiz tarımsal üretiminde önemli bir pay almaktadır (Şekil 115) (Tablo 92). **Tarımsal alet ve makinelerinin bölgesel dağılımının incelenmesi, bölgesel mekanizasyonun düzeyini göstermesi açısından anlamlı bir göstergedir. TÜİK verilerine göre, bitkisel üretimde sahip olunan ekim makineleri bakımından Türkiye ile karşılaştırıldığında, Bölge bazı ilçeler istinasiyla iyi durumdadır. Bölge 31.382 adet ekim makinesi sayısı ve %7,7 bölgesel pay ile 3. sırada yer almaktadır. Bölge, 24.008 adet gübre dağıtma makine sayısına sahipken, %6,4 bölgesel pay ile 6. sırada yer alarak önemli bir makine stokuna sahiptir. Bölge 58.107 adet traktör sayısı ve %5,2 bölgesel pay ile 9. sırada yer alırken, 882 adet biçerdöver sayısı ve %6,2 bölgesel pay ile 7. sırada yer almaktadır (3).**

509. Şekil 116'da 2000 yılı tarla bitkileri üretim değeri 100 kabul edildiğinde 2011 yılındaki değişim Bölge ve Türkiye bazında gösterilmiş, Tablo 92'de belli başlı ürünlerin 2009 ve 2010 yılları Bölgenin bitkisel üretim miktarı ve Türkiye geneli sıralamaları sunulmuştur.

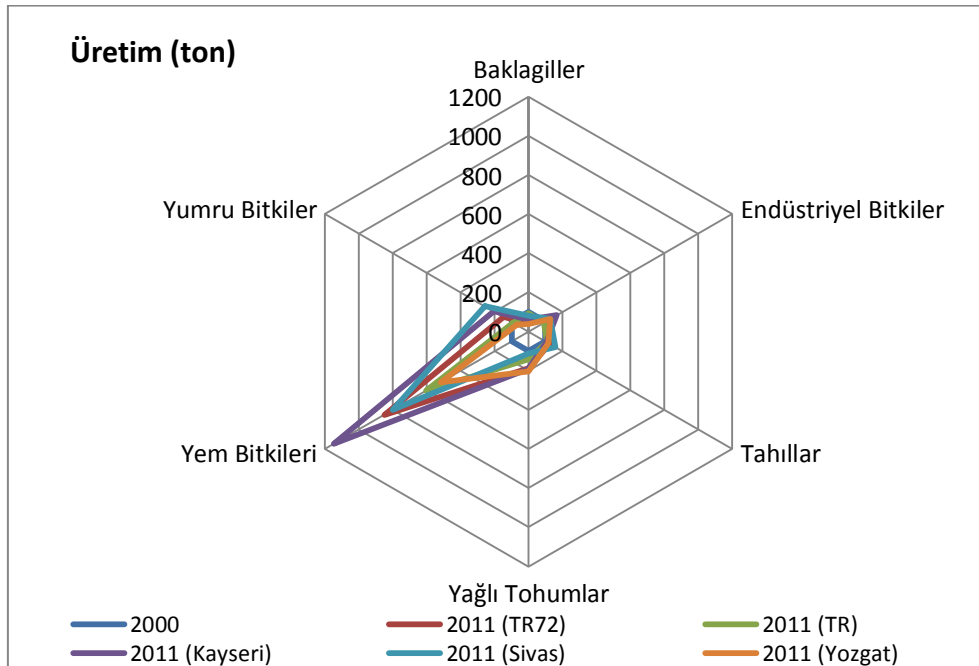
³³ Kayseri İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü (2012) görüşleri

Tablo 91. 2000 -2011 Yılları Bölge ve Türkiye'nin Karşılaştırmalı Tarla Bitkileri Üretimi, 2011

Baklagiller	100	61	80	37	47	94
Endüstriyel Bitkiler	100	165	128	128	137	90
Tahıllar	100	107	157	118	125	109
Yağlı Tohumlar	100	192	114	204	189	143
Yem Bitkileri	100	1150	799	517	851	605
Yumru Bitkiler	100	204	259	70	148	90

Şekil 115. ISIC Rev 3 Sınıflamasına Göre Bölgenin Tarla Ürünleri Ekilen, Hasat Edilen Alan ve Üretim Durumu 2011 (3)

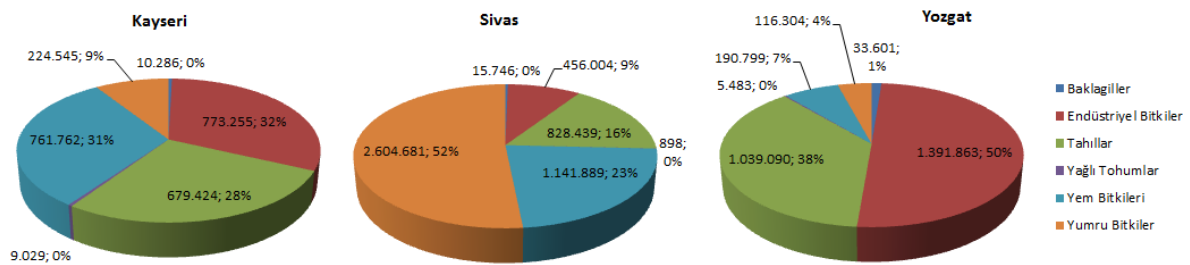

Şekil 116. 2000 -2011 Yılları Bölge ve Türkiye'nin Karşılaştırmalı Tarla Bitkileri Üretimi (3)

Tablo 92. Bölgenin Bitkisel Üretim Durumu (3)

	2009		2010		2012	
Bitkisel Üretim Kalemleri	Üretim Miktarı (ton)	Türkiye Geneli Sırası	Üretim Miktarı (ton)	Türkiye Geneli Sırası	Üretim Miktarı (ton)	Türkiye Geneli Sırası
Toplam Tahıl	2.266.599	5	2.194.404	6	2.234.970	4
Buğday	1.648.776	4	1.596.428	4	1.645.714	4
Çavdar	61.196	2	68.214	2	69.648	2
Arpa	541.732	6	516.266	6	502.553	6
Mısır (Dane)	2.571	22	1.362	22	3.083	21
Mısır (Hasıl)	135	20	-	-	-	-
Patates	401.710	3	362.219	4	473.069	5
Kurubaklagiller	65.765	9	57.464	8	56.536	8
Şekerpancarı	2.663.724	2	3.139.152	2	2.585.482	2
Toplam yağlı tohumlar	9270	19	12.635	18	23.063	18
Kolza	129	10	135	9	-	-
Ayçiçeği	7.617	13	10.977	13	22.603	12
Meyveler (zeytin ve turuncgiller hariç)	180.617	17	249.284	17	228.541	18
Üzüm	36.158	19	67.136	14	49.046	18

510. Bölge toplam tarla ürünleri üretiminde en fazla payı sırasıyla endüstri bitkileri, yem bitkileri, tahıllar, yumru bitkiler, baklagiller ve yağlı tohumlar almaktadır. Bölgede tahıllar, ekilen tarla alanı bakımından ilk sırada gelmesine rağmen, üretim açısından üçüncü sırada gelmektedir. Bu durum bir ölçüde şekerpancarı ve yem bitkileri veriminin tahıllara göre yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. TÜİK (2011) verilerine göre Bölgede **baklagillerden nohut, fiğ dane ve kuru fasulye, endüstri bitkilerinden şekerpancarı, tahıllardan buğday, arpa ve çavdar, yağlı tohumlardan ayçiçeği, yem bitkilerinden yonca, korunga ve silajlık mısır ve yumru bitkilerden patates ve soğan ön plana çıkmaktadır (3). 2000 yılına göre yeşil mercimek üretimi baklagiller arasında üretimi en fazla daralan ürün olmuştur (yaklaşık -%86).**

Şekil 117. Bölge İlleri Tarla Bitkileri Üretim Durumu 2011 (3)

511. Bölge ülke genelinde toplam hububat üretimi bakımından önemli bir yere sahiptir. 2012 yılında ise 2.234.970 ton ile 4 sırada yer almıştır. Toplam tahıl üretimi, 2000 ve 2010 yılları arasında Türkiye’de de %0,16, TR7 Bölgesinde %0,60 ve Bölgede %0,73 bileşik büyüme oranıyla büyümüştür. Bölge toplam tahıl üretiminde Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinin aldıkları paylar arasında en büyük payı Yozgat (%38) almaktadır (Sivas %32, Kayseri, %30) Bölgede tahıllar içerisinde arpa, buğday ve çavdar

üretimi ilk 3 sırada üretimi yapılan ürünlerdir (Tablo 93). Mısır üretimi ise ülke üretiminin aksine, Bölge genelinde çok azdır.

512. Her ne kadar önemsiz düzeyde olsa da Bölge tarım ve hayvancılık ithalatı içerisinde en büyük payın, tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış ürünler olduğu düşünüldüğünde, tahıl grubu üretiminin Bölge için önemini korumaya devam edeceği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, düzey2 bölgeleri arasında verimin önemli ölçüde düşük olduğu tahıl grubunda verimin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu kapsamda Bölge ve iklime uygun verimliliği yüksek çeşitlerin ıslah ve adaptasyon çalışmaları yanında sertifikalı tohumluk üretiminin yaygınlaştırılması, sulanan alanların artırılması ve verimliliği artırıcı diğer iyi uygulamalara yönelik (gübreleme, minimum toprak işleme, sulama, yetiştiricilik vb.) eğitim programlarının düzenlenerek çiftçilerin bilinçlendirilmesine de ihtiyaç bulunmaktadır.

Tablo 93. Bitkisel Üretim Durumu Detay-Bölgeler Arası Sıralama (2012) (3)

	Hasat edilen alan (ha)	Üretim (ton)	Verim (kg/ha)
Arpa	6	6	15
Buğday	1	4	19
Çavdar	2	2	3
Mısır Dane	22	14	14
Patates	4	5	5
Kurubaklagiller	8	8	-
Şekerpancarı	2	2	8
Toplam yağlı tohumlar	14	18	-
Ayçiçeği	11	12	15
Meyveler (zeytin ve turunçgiller hariç)	20	18	-
Üzüm	12	18	-

513. Bölge 26 düzey2 bölgesi arasında 2012 yılında ise 8. sırada yer almaktadır. 2012 yılı TÜİK verilerine göre, Bölgedeki toplam baklagil ekim alanlarının %75'i nohut, %13'ü fiğ (dane), %6'sı kuru fasulye, %6'sı mercimek üretimine ayrılmıştır. Bu bağlamda, Bölgede baklagil üretimi arasında en fazla payı, nohut, fiğ ve fasulye üretimi almaktadır. Bunları mercimek üretimi takip etmektedir. Düzey 2 bölgeleri arasında iyi bir yere sahip olan Bölge, ülke yeşil mercimek (ülke üretiminin %13,05'i), nohut (ülke üretiminin %9,29'u) ve fiğ (dane) (ülke üretiminin %6,19'u) üretiminde önemli bir pay almaktadır. **2000-2010 yılları arasındaki dönemde, toplam baklagil üretimi %0,30 bileşik büyüme oranı ile artarken, TR7 Bölgesinde %1,33, Bölgede ise %6,37 oranında küçülmüştür. Baklagil üretiminde iller arasında en büyük payı sırasıyla Yozgat (%64,2), Sivas (%19,6) ve Kayseri (%16,2) almaktadır (3).** Katma değeri nispeten yüksek olan ve son 10 yıllık süreçte Bölgede üretimi önemli ölçüde düşen baklagil üretiminin uygun alanlarda yaygınlaştırılmasına ve veriminin artırılmasına ilişkin çalışmaların yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

514. Bölgede endüstriyel bitkiler üretimi olarak yalnızca şekerpancarı bulunmakta ve bu ürün Bölgede en büyük üretim kalemini oluşturmaktadır. Bölgede sadece endüstriyel bitkiler arasında değil, tarla ürünleri arasında da şeker pancarı üretimi ön plandadır. TÜİK 2012 yılı verilerine göre

Bölge, Türkiye şekerpancarı üretiminin önemli bir bölümünü karşılamaktadır (yaklaşık % 17). Bölge, şekerpancarı üretiminde 2009 yılında 2.663.724 ton ile 26 düzey2 bölgesi arasında 2. sıradaki yerini 2010 ve 2012 yılında da korumuştur. Bölgede Kayseri ve Yozgat'ta (Sorgun ve Boğazlıyan) faaliyet gösteren toplam 3 kuruluş bulunmaktadır. 2000-2010 yılları arasında Türkiye'deki bileşik büyüme oranı -0,48'ken, Bölge %5,10 bileşik büyüme oranı ile pozitif bir eğilim sergilemiştir. TR7 Bölgesi ise %2,12'lik bileşik büyüme oranı göstermiştir. Bölge 2000-2010 yıllık dönemde Türkiye şekerpancarı üretiminde aldığı payını, %7,35 oranında artırmıştır. 2012 yılı TÜİK verilerine göre Bölge üretiminde en büyük payı %56,5 üretim oranına karşılık gelen 1.461.227 ton ile Yozgat almaktadır (Kayseri %28,6, Sivas %14,9). Pancardan şeker üretimi konusunda iyi bir konumda olan Bölgede, pancar küspesinin Bölgede önemini koruyan hayvancılık faaliyetlerinde hayvan yemi olarak kullanılabildiği de dikkate alındığında, pancar üreticilerine üretim teknikleri ve Bölgede pancarın alternatif değerlendirme metotları açısından teknik destek sağlanması son derece yararlı olacaktır.

515. Yağlı tohumlar bakımından Bölge 18. sırada gelmektedir (3). **Bölgede, en fazla ayçiçeği üretimi yapılmakta, ayçiçeği üretimininse tamamına yakınına çerezlik ayçiçeği oluşturmaktadır. 2010 yılı TÜİK verilerine göre, Bölge, yağlı tohumlar bakımından, Türkiye aspir üretiminin %5,86'sını, ayçiçeği (çerezlik) üretiminin ise %6,92'sini karşılamaktadır. Kolza ve ayçiçeği (yağlık) üretiminde ise Türkiye üretiminin sırasıyla ancak %0,13 ve %0,04'ünü karşılayabilmektedir. Yağlı tohumlar bakımından ülkemiz ağırlıklı olarak ithalatçı bir konumdadır. Bölge kolza üretimi, Türkiye üretiminin her ne kadar oldukça küçük bir bölümünü oluştursa da düzey2 bölgeleri arasında 2010 yılında 9., 2012 yılında 5. sırada (500 ton) gelmektedir. Son 10 yıllık dönemde, yağlı tohumlar üretimi Türkiye'de %2,80, TR7 Bölgesi'nde %10,15 ve Bölgede %4,45 bileşik büyüme oranı göstermiştir. Toplam yağlı tohumlar bakımından iller arasında en büyük üretim payını, 23.063 ton ile Bölge üretiminin %62,3'ünü oluşturan Kayseri almaktadır. Yozgat, %35,1, Sivas ise ancak %2,6'lık pay alabilmiştir. 2012 yılında ise TÜİK kayıtlarına göre kolza üretimi gözükmemektedir. Yağlı tohumlarda spesifik ürünlere odaklanılması ve Bölgede yaygınlaştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.**

516. Bölgedeki hayvansal üretimde karşılaşılan en önemli sorunlardan birini de yem girdi fiyatlarının yüksek olması oluşturmaktadır. Bölge yem bitkileri üretiminde önemli bir pay almaktadır. 2011 yılı TÜİK verilerine göre, **Bölgede yetiştirilen ürün grupları arasında 2.094.450 ton üretim miktarı ile üçüncü sırada gelen yem bitkileri grubu arasında en büyük payı yonca almaktadır. TÜİK (2012) verilerine göre, yoncayı takiben korunga ve mısır üretiminin de payı önemli bir seviyededir. Ancak korunga (yeşil ot) üretimi açısından Bölge, düzey2 bölgeleri arasında ikinci sırada gelmektedir. Türkiye yonca yeşil ot üretiminin %8'i, korunga (yeşil ot) üretiminin %22'si, fiğ yeşil ot üretiminin %3'ü, silajlık mısır üretiminin ise %3'ünü karşılamaktadır. Öte taraftan, Sivas'ta Sivas Ticaret Borsası işbirliğiyle, kaba yemin pazarlanmasını sağlayarak yem bitkileri ekim alanlarını artırmak ve böylece hayvancılığı geliştirmek amacıyla "Kaba Yem Ot Borsası" kurulmuştur (174). Kayseri'de de ot borsasının kurulması ve yem bitkileri üretiminin planlanmasıyla ilgili çalışmaların desteklenmesi önerilmektedir (165). 2012 yılında saman ve ot üretimi bakımından iller arasında en büyük payı Bölge üretiminin %46'sına karşılık gelen 848.680 ton ile Kayseri almaktadır. Bunu, sırasıyla Sivas (%45) ve Yozgat (%9) takip etmektedir (TÜİK, 2010 (3)). 2000-2010 döneminde toplam yem bitkileri üretimi TR'de %19,05 bileşik büyüme oranı ile artarken, TR7 Bölgesinde %19,85, Bölgede ise %26,02 bileşik büyüme oranı ile artış göstermiştir.**

517. Bölge 450.506 ton yumru bitkiler üretimine sahiptir. **Yumru bitkiler arasında yer alan patates üretimi Bölgede ön plana çıkan ürünler arasındadır.** Türkiye'nin patates dış ticaret hacminin (26.693.000 ABD doları) ithalat ağırlıklı (16.955.000 ABD doları) olduğu (175) ve Bölgenin Türkiye patates üretiminin %9,5'ünü karşıladığı dikkate alındığında, Bölgenin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. **Nevşehir ve Niğde illerinde görülen patates siğili hastalığı nedeniyle üretimin önemli bir bölümü toprak ve iklim koşulları patates yetiştiriciliğine uygun olan Bölgeye kaymaya başlamıştır.** Ülke patates tarımının en büyük engellerinden biri yeterince sertifikalı tohumluk üretiminin bulunmamasıdır (176). **Ülkemizde yapılan yemeklik ve sanayilik patates üretimi için yıllık 500.000 ton sertifikalı patates tohumluğuna ihtiyaç vardır. Ancak hali hazır durumda yaklaşık 60.000 ton üretim yapılmaktadır (177). Bu çerçevede, özellikle, Patates Üretim Alanlarının ve Pazarlama Olanaklarının Artırılması Projesi ile Sivas ili, Kangal, Şarkışla, Gemerek ve Yıldızeli ilçeleri "tohumluk üretim alanı" ilan edilmiştir. Bu proje ile ülke genelinin %60 tohumluk ihtiyacı Sivas ilinde üretilmiştir (177) (166).** Bölgede patates dışında öne çıkan bir diğer ürünse soğandır. Toplam yumru bitkiler üretimi bakımından illerin aldıkları paylar arasında 174.052 ton ile Kayseri (%39) ilk sırada, 150.848 ton ile Sivas (%33 ton) ikinci sırada 125.506 ton ile Yozgat (%28) ise üçüncü sırada gelmektedir. **2000-2010 döneminde bileşik büyüme oranı olarak TR üretimi %1,56, TR7 üretimi %3,64 azalırken, Bölge üretimi %2,86 oranında artmıştır.**

518. Bölgede küçük çaplı olsa da, meyve ve sebze tarımı yapılmaktadır. Bölgede, meyve ve sebze tarımı için uygun mikro klima bölgelerinin bulunması, düşük bağıl nem ve yüksek rakım, ürünlerin zararlılara karşı daha kolay korunabilmesine ve pazarda rekabet kabiliyetini artıran aromatik, kaliteli ve sağlıklı ürün yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır (178). Meyvesi yenen sebzeler içerisinde en büyük payı alan ilk üç ürün arasında domates (41.826 ton-sofralık domates ve salçalık domates 3.169 ton), karpuz (19.741 ton) ve kavun (12.970 ton) gelmektedir. Bölge toplam sebze üretiminde (TÜİK 2010), ilçelerin aldıkları paylar bakımından, sırasıyla Kocasinan, Yerköy, Yeşilhisar, Akıncılar, Yozgat (Merkez), İncesu, Develi, Yahyalı, Gemerek ve Sivas (Merkez) ilçeleri ilk sıralarda gelmektedir. **2000-2010 döneminde Türkiye üretimi %2,39 (CAGR) oranında artarken, TR7 Bölgesi üretimi %0,72 (CAGR) oranında küçülmüş ve Bölge üretimi %2,84 (CAGR) oranında artmıştır.** Bölgenin toplam meyve üretimi (TÜİK 2010) içinde ilçelerin aldıkları paylar bakımından sırasıyla Yahyalı, Yeşilhisar, İncesu, Bünyan, Kocasinan, Melikgazi, Yozgat Merkez, Özvatan, Gürün ve Develi ilçeleri en büyük payı almaktadır. **Henüz istatistiklere yansımaya da Yozgat Kadışehri'nde yürütülen proje³⁴ ile bu ilçenin ilerleyen dönemlerde Bölge meyve üretimine büyük oranda katkı sağlanması beklenmektedir.** Elma üretiminin önemli bir pay tuttuğu Develi, Yeşilhisar ve Yahyalı ilçelerinde, depolama ve satış projeleri ve pazar payı yüksek yarı bodur ve bodur çeşitlerin Bölgede yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmaların hayata geçirilmesi önemlidir (165). Bölgede bağ kültürü ve belirli alanlarda iklim ve toprak koşulları uygun olmasına rağmen gittikçe azalan üzüm üretimi yaygınlaştırılmalıdır.

519. Diğer taraftan, 2003-2011 yılları arasında Yozgat'ta şekerpancarı üretimi %35, buğday üretimi % 30, Kayseri'de kabak üretimi %1245, kayısı üretimi %317, üzüm üretimi %172 ve Sivas'ta kavun üretimi %412, üzüm üretimi %377 ve patates üretimi %140 oranında artmıştır (Kayseri 2003-2011, 2011; Sivas 2003-2011, 2011; Yozgat 2003-2011, 2011). Bölgede kabak üretimi Tomarza ilçesinde çok yaygın olup, 2011 ve 2012 yıllarında 240.000 da arazide ekim yapılmaktadır. **Nadas**

³⁴ Bakınız Büyük Projeler: Deveci Havzası Meyvecilik Entegrasyon Projesi

alanlarının da bu amaçla kullanılan susuz çerezlik kabakla ilgili ıslah ve tohumluk üretimine ilişkin çalışmaların sürdürülmesine ihtiyaç bulunmaktadır (165). Ayrıca, Tomarza ilçesinde çerezlik kabak çekirdeğiyle ilgili üretim, işleme ve satış planlamasının yapılması gereklidir.

520. Sonuç olarak, Bölgede bitkisel üretim önemli bir tarımsal faaliyet olup, ürün artışı yanı sıra üretimde verimlilik ve katma değer artışı son derece önem taşımaktadır. Bu çerçevede, çiftçilerin çevreye duyarlı güvenilir gıda üretimi konularında bilinçlendirilmeleri, sulanan alanların artırılması ve mikro klima bölgelerinde ürün deseninin değiştirilerek, katma değeri yüksek çeşitlere yönltilmesi sertifikalı üretimin Bölgede yaygınlaştırılması ve bitkisel üretimde tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi (paketleme tesisleri ve dondurulmuş ürünler vb.), Bölgenin bitkisel üretimde rekabet edebilirlik gücünü büyük ölçüde artıracaktır.

521. Dünya Bankası verilerine göre, 2009 yılında işlenebilir alanlarda gübre kullanımına ilişkin dünya ortalaması 10,96 kg/da'dır (157)³⁵. Türkiye'de gübre kullanımı bu değer altındadır. Bölgede gübre kullanımıysa Türkiye ile kıyaslandığında neredeyse 1,5 kat düşüktür. Bu durum Bölgenin tarımsal-çevre, halk sağlığı ve organik tarım üretimi bakımından Bölgeyi avantajlı hale getirmekle birlikte, gerekli uzmanlaşma Bölgede sağlandığı takdirde, Bölgede üretilen ürünlerin ihracatı bakımından önem taşımaktadır. Bölge, 2005 ve 2010 yılları arasında organik tarım üretim alanını 9,75 kat, üretim miktarını ise 102 ton'dan 1.330 ton'a çıkararak yaklaşık 13 kat artırmıştır. Bu süreçte, çiftçi sayısı önemsiz denebilecek bir oranda artış göstermiştir. Organik tarım verim düzeyleri bakımından Bölge, Türkiye ile kıyaslandığında, Bölgenin verim düzeyi son 2 yılda Türkiye'ye göre daha yüksektir. Bu durum, verim düzeyi yükselme seyrine giren Bölge, organik tarım açısından avantajlı hale getirmektedir. Organik tarım yönünden Bölgeyi avantajlı hale getiren bir diğer konu, Bölgenin gübre ve ilaç kullanımıyla nispeten kirlenmemiş geniş tarım arazilerine sahip olmasıdır. **Sivas organik tarımda kümelenme potansiyeli taşımaktadır. Bölgenin toplam bitkisel üretimi içerisinde aldığı pay göz önüne alındığında, hâlihazırda Bölge için önemli bir ekonomik faaliyet olarak gözükmese de, Bölge çiftçisinin organik tarım gibi sertifikalı üretim programlarına yönlendirilmesi, Bölgenin tarım ürünlerinde rekabet edebilirliğini artırması yanında, tarım ürünleri ihracat imkânını getirecek, ayrıca ürünün katma değerini yükselterek çiftçinin eline geçen fiyat değerini artıracaktır. Dolaylı olarak da, gıda güvenliğine katkıda bulunarak, tüketici sağlığı açısından olumlu etkiye bulunacaktır.**

522. Bölge toplam tarım GSKD'si içinde ve toplam bitkisel üretim miktarı içerisinde örtü altı üretimin önemli bir payı bulunmamaktadır (3). Bölgede örtü altı meyve üretimi ise bulunmamaktadır. Öte yandan, Bölge alternatif enerji kaynağı jeotermal kaynaklar bakımından zengindir. Bölgede özellikle Yozgat'ta jeotermal enerji kaynaklarının bulunduğu Yerköy, Boğazlıyan, Sorgun, Sarıkaya, Saraykent gibi yerlerde seracılık önemli bir alternatif üretim modeli fırsatı sunmaktadır. Ayrıca, Sivas'ta Yıldızeli, Suşehri ve Şarkışla ilçeleri ile Balıkcıermik bölümü, Kayseri'de Himmetdede-Tekgöz mevkii ve Bayramhacılı mevkii güneş enerjisiyle birlikte jeotermal seracılık için uygun özellik taşıyan alanlardır³⁶. Örtü altı üretim bakımından Bölgedeki iller arasında Bölge üretiminin %68'ini karşılayan Sivas ilk sırada gelmektedir. Bunu Yozgat ve Kayseri illeri takip etmektedir. Örtü altı üretimde ürün çeşitliliği oldukça azdır. Bölgede örtü altı tarımında en fazla tercih edilen ürün 980 ton ile domatestir. **"Tarıma Dayalı İhtisas OSB" uygulama yönetmeliği, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın 2015**

³⁵ Bitki Besin Maddesi üzerinden

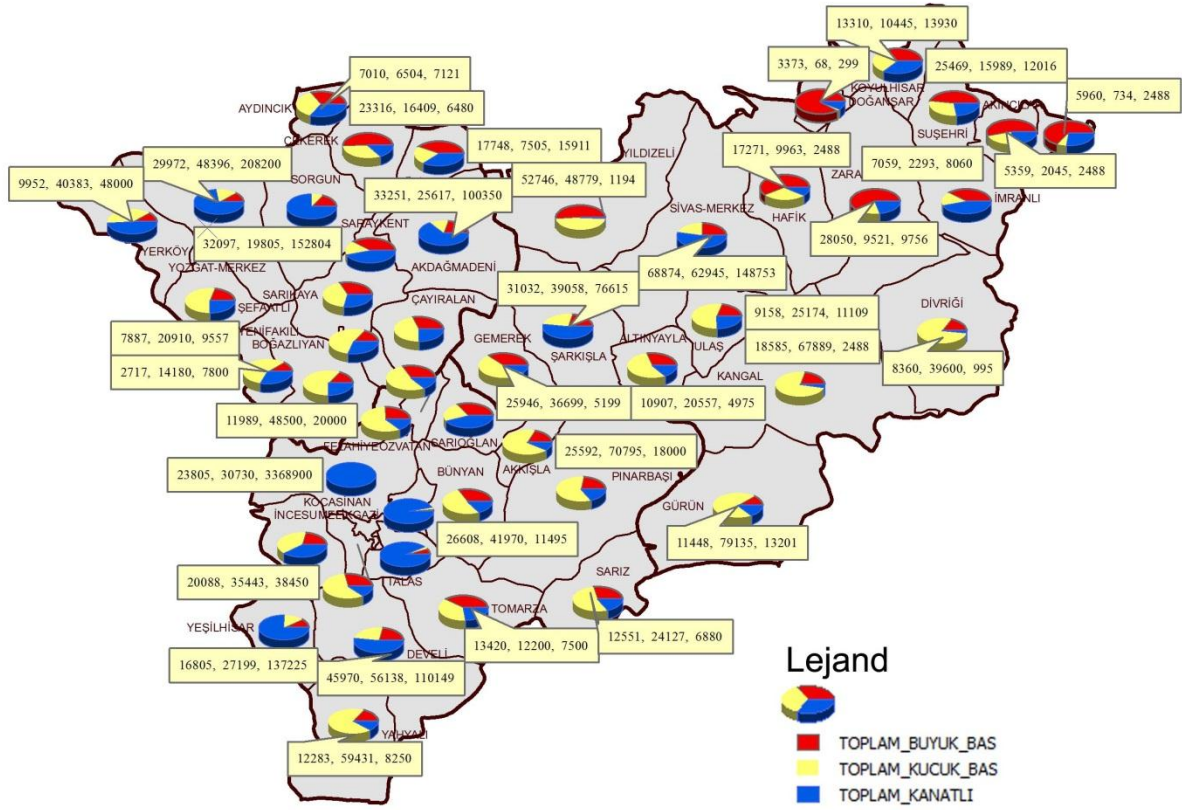
³⁶ Jeotermal kaynakların bulunduğu alanlar için www.mta.gov.tr web sitesi ve TR72 Bölge Profilinden (2011) yararlanılmıştır.

yılı hedefleri doğrultusunda 10 ilde tarıma dayalı organize sera bölgesi kurmayı hedeflemektedir. Bu iller; Afyonkarahisar, Aydın, Denizli, Diyarbakır, İzmir, Konya, Kütahya, Manisa, Şanlıurfa ve Yozgat illeridir.

523. Türkiye Avrupa-Sibirya, Akdeniz ve İran-Turan olmak üzere üç farklı biyocoğrafik bölgenin kesişme noktasıdır. Bölge ağırlıklı olarak İran-Turan biyocoğrafik bölge içerisine girmektedir. Türkiye’de hacmi giderek büyüyen sektörün ihracat ve ithalat miktarı yıllar itibarıyla artış trendindedir. **Bölge tıbbi ve aromatik bitkiler bakımından son derece zengin bir potansiyele sahiptir. Sivas Tarım Hayvancılık ve Gıda Sektörel Çalışma Grubu Raporu’nda (2011) bildirildiği üzere, Bölgede yer alan Sivas’ta, tek başına ülkemizde bulunan bitki türlerinin yaklaşık % 15’i bulunmaktadır.** Sivas’taki 1.508 bitki taksonunun % 27,9’u endemiktir (57’si sadece Sivas’ta bulunan endemikler, 363 tanesi ise hem Sivas’ta hem de Sivas ili dışında bulunan endemiklerdir) (179). Bölgede özellikle Sivas’ta kekik, nane ve kapari yetiştiriciliği yapılabilecek ihracat şansı yüksek bitkilerdir (176). **Bölgede özellikle tıbbi ve aromatik bitkiler bakımından sınırlı araştırma yapılmıştır. Bölgeye önemli bir katma değer sağlama potansiyeli açısından, envanter, kültür ve ıslah alanlarında özellikle tıbbi ve aromatik bitkilerle ilgili daha fazla araştırma ve güncel çalışmalar yanında doğaya zarar vermeden tıbbi ve aromatik bitkilerin (drog) toplanmasıyla ilgili teknik destek çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.**

1.8.4 Hayvancılık ve Hayvansal Üretim

524. Son resmi rakamlara göre (TÜİK, 2011 (3)), Türkiye’de 12.483.969 baş büyükbaş, 32.309.518 baş küçükbaş ve 241.498.538 adet kanatlı mevcuttur. İlçeler bazında dağılım Şekil 118’de sunulmuştur. **Bölgede başta büyükbaş hayvancılık olmak üzere, küçükbaş ve kanatlı sektörü önemli bir alt ekonomik faaliyettir.** Bölgede her ne kadar büyükbaş hayvancılık öne çıksa da özellikle küçükbaş hayvancılık için de koşullar uygundur. Ülkemizde bitkisel üretim değerinin altında üretim değerine sahip, canlı hayvan ve hayvansal ürünler, Bölge için Türkiye için olduğundan daha büyük bir öneme haizdir. **Bölge, Türkiye ortalamasının üzerinde yer alan çayır-mera alanları, yem bitkileri yetiştiriciliğine uygun geniş tarım alanları, yem bitkileri üretimi, arazi yapısı ve uygun çevre koşulları ile büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği konusunda yatırımcılara önemli fırsatlar sunmaktadır.**

Şekil 118. Büyükbaş, Küçükbaş ve Kanatlı Sayıları (3)

525. Bölgede bulunan 774.494 baş büyükbaş hayvanın %28,17'si Kayseri'de (218.770 baş), %43,44'ü Sivas'ta (337.334 baş), %28,38'i ise Yozgat'ta (220.390 baş) bulunmaktadır. En fazla büyükbaş bulunan Bölge ilçeleri ise Sivas Merkez (68.874 baş), Yıldızeli (52.746 baş) ve Develi ilçeleridir (45.970 baş), Akdağmadeni (33251 baş), ve Sorgun'dur (32097 baş). **Bölgede bulunan büyükbaş hayvan türlerine göre dağılım incelendiğinde, melez ırk her ne kadar ağırlıktaysa da, yerli ırk (%24, 185.928 baş) halen hatırı sayılır bir düzeydedir. Bu durum, Bölgede görülen verim düşüklüğünün başlıca sebeplerinden biridir.** Bölgede, 948.961 baş küçükbaş hayvan bulunmakla birlikte, hâkim ırk 822.422 baş ile yerli koyundur (%87). Bölgedeki küçükbaş hayvanlar, 378.421 baş ile Kayseri (%40), 322.485 baş ile Sivas (%34), 248.055 baş ile Yozgat'ta (%26) bulunmaktadır. Bölgede en fazla küçükbaş bulunan ilçelerse, Gürün (79.135 baş), Pınarbaşı (70.795 baş), Kangal (67.889 baş), Sivas Merkez (62.945 baş) ve Yahyalı'dır (59.435 baş). Et ve yumurta tavuğu ise birlikte değerlendirildiğinde, ilçeler arasında Kocasinan (3.368.900), Melikgazi (449.500), Yozgat Merkez (208.200), Talas (200.000) ve Sorgun (152.804) şeklinde bir sıralama mevcuttur (3).

526. **Bölgedeki hayvancılık işletmeleri optimum büyüklüğünün altındadır. 50 baş ve altındaki büyükbaş işletmelerin oranı Kayseri'de %99, Sivas'ta %83 olup, Yozgat'ta da durum benzerdir.** Bu durum Bölgenin hayvancılık alanında rekabetçiliğini düşürmektedir (165) (171). GAP ve DAP illerinde uygulanan etçi ve sütçü ırklarla kurulacak olan 50 baş üzeri damızlık sığır işletmelerinin desteklenmesi projesi kapsamına Bölge illerinin de alınması yararlı olacaktır (171).

527. TÜİK 2012 verilerine göre Bölgede 5.232.656 adet kanatlı mevcut olup, hâkim tür 4.574.847 adet (%87) ile yumurta tavuğudur (Şekil 52). Kanatlıların iller bazında dağılımı incelendiğinde,

Kayseri’de %85,49’u yumurta tavuğu ve %14,20’si et tavuğu olan toplam 3.788.666 adet kanatlı (Bölge içindeki payı %73), Sivas’ta %94,83’ü yumurta tavuğu olan toplam 330.011 adet kanatlı (Bölge içindeki payı %6), Yozgat’ta ise %91,83’ü yumurta tavuğu olan toplam 1.113.979 adet kanatlı (Bölge içindeki payı %23) bulunmaktadır. **Yumurta üretimi bölgede önemli bir alt ekonomik faaliyettir.**

528. Geliştirilmesi halinde küçükbaş hayvancılık için oldukça uygun koşullar sunmakla birlikte, Bölgede hali hazırda rekabet edebilirlik potansiyeli küçükbaş hayvancılığa göre büyükbaş hayvancılıkta nispeten yüksektir. Buna göre, büyükbaş hayvan sayısında Türkiye ortalamasının üzerinde yer alan Bölge, düzey2 bölgeleri arasında sığır (yerli) hayvan sayısı bakımından 2010 yılında 5. Sırada, 2011 yılında 8. sırada, toplam manda sayısı bakımından 2010 ve 2011 yıllarında 5. sırada, sığır (kültür) sayısı bakımından 2010 yılında 8. Sırada, 2011 yılında 7. sırada, sığır (melez) sayısı bakımından ise 2010 ve 2011 yıllarında 4. sırada gelmektedir. Ancak Türkiye ile kıyaslandığında büyükbaş ve küçükbaşta km²’ye düşen hayvan varlığı daha azdır.

529. Türkiye’de 1990’lı yıllardan (1991’de 45.232.000, 2011’de 32.309.518 baş) sonra koyun sayısında azalmalar başlamıştır. Bunun en önemli sebebi çoban sıkıntısı olduğu gibi koyundan elde edilen kâr marjının değişmemesi de önemli bir faktördür. Koyun fiyatlarında bir türlü istikrar yakalanamadığı için koyunculuk hep dar boğazlar içerisinde kalmıştır. Kırsalda yaşayan genç nüfus ise bu darboğazlarla uğraşmaktansa büyükşehirlere göçü tercih etmektedir (180). **Bölgede çoban/hayvan bakıcısı sıkıntısı, küçükbaş hayvanlar için olduğu kadar büyükbaş hayvanlar için de genel bir sorun olarak görülmektedir.**

530. Diğer taraftan, Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında 2005/8503 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı çerçevesinde “Halk Elinde Ülkesel Küçükbaş Hayvan Islahı Projesi” hazırlanmış, 2005-2010 yıllarını kapsayan birinci 5 yıllık dönemde 12 ırk ve tipte 13 ilde uygulamaya konulmuş, 2011-2015 yıllarını kapsayan ikinci 5 yıllık dönemde küçükbaş hayvan ırkları yanında Anadolu Manda ırkını da içine alan **“Halk Elinde Hayvan Islahı Ülkesel Projeleri”**nin uygulamaya alınması planlanmıştır (181). Bu çerçevede, proje; Akkaraman, Morkaraman, Karya, Karayaka, Anadolu merinosu, Karacabey merinosu, Hemşin, Pırlak, İvesi, Ankara Keçisi ve Sivas’a özgü Kangal Akkaraman ırklarını kapsamaktadır. Her bir proje 6.000 damızlık koyun ve 300 koç olmak üzere toplam 6.300 baş hayvanla yürütülmektedir (182). **Bölgede Sivas (Kangal Akkaraman ırkı) ve Yozgat (Akkaraman ırkı) illerini kapsayan proje, ülkede küçükbaş hayvancılığın geliştirilmesi için oldukça önemlidir.**

531. Hayvan ve hayvansal ürünlerin pazarlamasında üretici ile tüketici arasındaki önemli pazarlama kanallarından biri de hayvan pazarlarıdır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü (GKGM) (2013)³⁷ verilerine göre, Bölgede Kayseri’de Bünyan Belediyesi Hayvan Pazarı, Çiftlik Belediyesi Hayvan Pazarı, Sivas’ta Sivas Belediyesi Hayvan Pazarı, Yozgat’ta Boğazlıyan Belediyesi Hayvan Pazarı, Çekerek Belediyesi Hayvan Pazarı, Sorgun Belediyesi Hayvan Pazarı, Saraykent ve Doğankent Belediyesi Hayvan Pazarları olmak üzere, toplam 8 ruhsatlı hayvan pazarı bulunmaktadır. Bununla birlikte, **Bölgede en büyük pazarlardan biri olan Şarkışla Hayvan Pazarı ile Pınarbaşı’nda ve Develi de bulunan hayvan pazarları il dışından çok sayıda canlı hayvan alım satım işiyle ilgili kişi çekerken, ruhsatlı değildir. Şarkışla ve Gürün Hayvan Pazarı’nın**

³⁷ Veriler 2012 yılı içerisinde temin edilmiştir.

modernizasyonu ve ruhsatlı hale getirilmesiyle ilgili çalışmalar devam etmektedir. Bu pazarların ruhsatlı hale getirilmesi Bölge ekonomisine olumlu katkılar sağlayacaktır.

532. Ülkemizin AB'ye üye olabilme kriterlerinden biri de Fasil 12 Kapanış Kriterleri arasında yer aldığı üzere, AB üye devletleri ile işbirliğini güvence altına alacak şekilde, hayvan hastalıkları bildirimine ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmesi ve AB'ye bildirim zorunlu hayvan hastalıkları için surveylans ve kontrol önlemleri uygulaması gereklidir. Ayrıca, AB müktesebatında yer aldığı şekilde, başlıca epizootik hastalıklar için acil eylem planları uygulamalı ve önceden hazırlanmış ayrıntılı bir eradikasyon planı aracılığıyla şap hastalığına ilişkin AB müktesebatını tümüyle uygulamalıdır. Ülkemiz Fasil 12 için müzakere pozisyon belgesinde şap hastalığı ile mücadele amacıyla 2025 yılına kadar aşılama yapılması ve şap hastalığı ile mücadelede itlaf politikasının 2025 yılından itibaren uygulanmasını talep etmiştir (183). Küçükbaş hayvancılıkta Sivas'ta görülen önemli hastalıklar şap, brucella ve çiçek hastalıklarıdır. Büyükbaşlarda da şap ve brusella yaygın olarak görülmektedir. Bu çerçevede, en fazla mücadele, şap, koyun keçi vebası, brusella ve şarbon hastalıklarına karşı yapılmıştır (178). **Hayvan sağlığının korunması ve gıda güvenilirliğinin devamı olarak sığır ve koyun yetiştiricilerinin en büyük problemi olan ve pek çok hastalığa da yatkınlık sağlayan persiste (kalıcı) viral hastalıklarla mücadele oldukça önemlidir. Aynı zamanda Bölgede faaliyet gösteren ve civar illerden de hayvan getirilen Bölgede bulunan hayvan pazarlarının önemli bir bölümünün ruhsatsız ve modern bir altyapıya sahip olmaması ve özellikle kapanış kriterlerinde vurgulanan başta şap hastalığı olmak üzere diğer hayvan hastalıklarının yayılmasına zemin hazırlaması diğer bir husustur. Bu çerçevede, önlem alınmadığı takdirde, kapanış kriterlerinin Bölge ve bir üst ölçekte TR7 Bölgesi için zorlayıcı bir unsur olması beklenmektedir.**

533. Bölgede su ürünleri üretimi alanında alabalık yetiştiriciliği ön plana çıkmaktadır. Bölge, 7.949 ton ile Türkiye ortalamasının 2,64 kat üzerinde bir alabalık üretimine sahiptir. Alabalık yetiştiriciliği bakımından, Bölge düzey2 bölgeleri arasında 4. sırada yer almaktadır. Kayseri, alabalık yetiştiriciliğinde 2011 yılında Türkiye'de 3. sırada, 2012 yılında ise 4. sırada iken, Sivas 2012 yılında 16. sırada yer almaktadır. Öte taraftan, Sivas tek başına yavru üretiminde 5. sırada gelmektedir. Ayrıca, 2006 yılında 18 olan işletme sayısı 2012 yılında 51'e, 2006 yılında 228,03 ton olan alabalık üretimi 2012 yılında 5.089,50 tona, 1.362.000 adet olan yavru balık kapasitesi 22.710.830 adede yükselmiştir. İşleme konusunda, Bölgede tek bir alabalık işleme tesisi mevcut olup, Kayseri Pınarbaşı ilçesinde faaliyet göstermektedir. Söz konusu işletme tamamen yabancı sermayelidir. Balık işleme tesisi Bölge alabalık arzının yetersiz kalması nedeniyle diğer illerden alabalık sevkıyatı yapmaktadır. Sivas'ta su ürünleri işleme tesisi kurulması yönünde çabalar sürdürülmektedir.

534. Bölge toplam süt (büyükbaş ve küçükbaş) üretimi bakımından 2011 yılı TÜİK verilerine göre, 958.177 ton üretim ile 3. sırada gelmektedir.

535. 2009 yılı TÜİK verilerine göre, büyükbaş hayvan toplam et üretimi konusunda, Bölge 8. sırada, küçükbaş hayvan toplam et üretimi konusunda ise 16. sırada gelmektedir

536. 2009 yılı TÜİK verilerine göre, 4.665.410 adet (2011 yılında 5.373.247 adet) kümes hayvanı bulunan Bölge, Türkiye'de 26 düzey2 bölgesi arasında 6.330 ton ile beyaz et üretimiyle 12. Sırada

gelmektedir. Bölge aynı zamanda 26 düzey2 bölgesi arasında 904.428.000 adet/yıl tavuk yumurtası üretimiyle Türkiye ortalamasının üzerine çıkarak, 5. sırada yer almıştır.

537. Bölge yüksek rakımı ve zengin florasıyla arıcılık ve bal ve bal mumu üretimi bakımından Türkiye üretiminde önemli bir potansiyele sahiptir. Bölgede Arıcılık Kayıt Sistemi verilerine (2012) göre, Bölgede bulunan toplam kolonilerin %89,61'i aktiftir. **Bölge, 2010 yılında 3.602 ton bal üretimiyle 26 düzey2 bölgesi arasında 5. sırada, 236 ton bal mumu üretimiyle ise 4. sıradadır.** Bölge, TÜİK verilerine göre, bal üretimi bakımından 2011 yılında 4.757 ton ile 4. sıraya yükselmiş, bal mumu üretimindeki yerini ise 260 ton ile 2011 yılında da korumuştur. 2011 yılı verileri dikkate alındığında, Bölge Türkiye bal üretiminin %5'ini, balmumu üretiminin ise %6,1'ini karşılamaktadır. **Bal verimi (kovan başına bal üretimi) açısından, Bölge, 16,66 kg değeri ile Türkiye'nin verim düzeyinden (14,48 kg-TÜİK 2010) daha yüksek bir değere sahip olup, düzey2 bölgeleri arasında 4. sırada yer almaktadır.** Bölgede iller bazında Sivas bal üretiminde ön plana çıkmaktadır. **Bölge bal (2010 yılında %72, 2011 yılında %80,75) ve bal mumu üretiminin (2010 yılında %88, 2011 yılında %89,16) önemli bir bölümünü karşılayan Sivas, tek başına Türkiye bal üretiminin %3,39'unu (2011 yılında %4,08), bal mumu üretimininse %5,01'ini (2011 yılında %5,47) karşılamaktadır.** Bölge zengin nektar kaynaklarına sahip olması nedeniyle, gezici arıcılık için de oldukça cazip bir merkez konumundadır. Bölgede en fazla bal üretimi Zara (708,225 ton), İmranlı (707,056 ton), Sivas Merkez (378, 778 ton), Yıldızeli (339,048 ton) ve Divriği (339,048 ton) ilçelerindeyken, bal mumu üretimi ise İmranlı (58,2 ton), Hafik (49,374 ton), Divriği (40,686 ton), Zara (28,3 ton)ve Sivas Merkez (11,086 ton) ilçelerindedir. **Bal üretiminde güvenilirlik, kalite, standartlara uygun üretim (kalıntı) ve süreklilik son derece önem taşımaktadır. Çiftçilerin bu yönde bilinçlendirilmesi ve ihracata yönelik bal üretiminin teşvik edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Organik bal üretimi Bölge için bir fırsattır (165).**

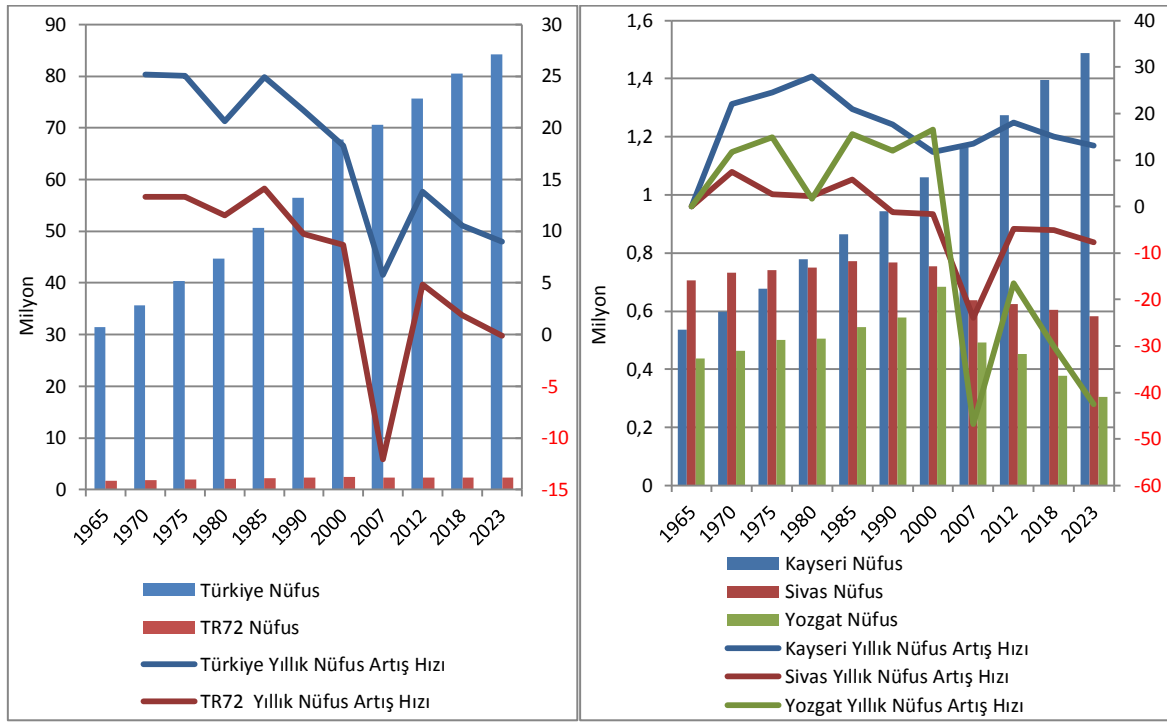
538. Su ürünleri, arıcılık, et ve et ürünleri, süt ve süt ürünleri, kanatlı üretimleri alt bölge stratejilerinde detaylı olarak ele alınmıştır.

2. SOSYAL KALKINMA

2.1 Nüfus, Göç ve Eğitim

2.1.1 Nüfus

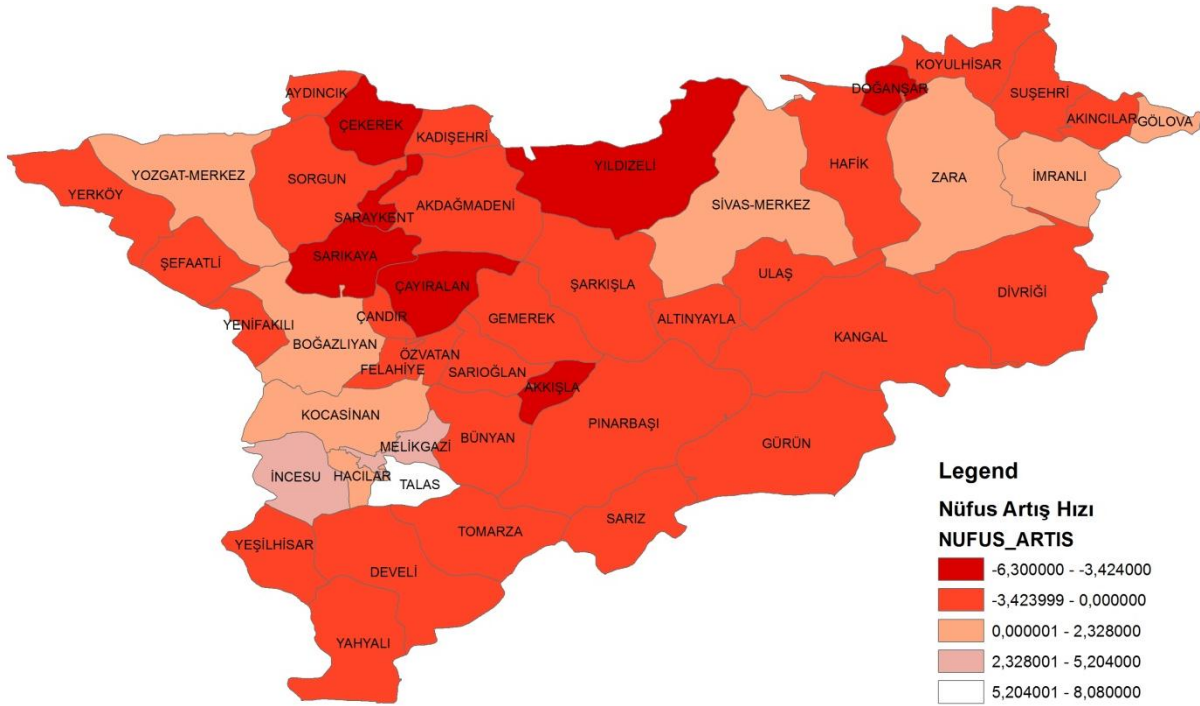
539. 2012 yılı ADNKS'ye göre; Bölge, Türkiye toplam nüfusunun %3,1'ine sahip olup, 26 düzey2 bölgesi arasında nüfus büyüklüğü bakımından 11. sıradadır. Bölge nüfusunda yıllar içinde artış gerçekleşmiş olsa da, Bölge Türkiye nüfus artış hızını 1965 yılından sonra yakalayamamış olup, Bölgenin nüfus artış hızı genel olarak Türkiye nüfus artış hızının 10 puan altında seyretmiştir. Bölgedeki nüfus özellikle 2000'li yıllarda artışını sürdürememiştir ve projeksiyonlarda da artışın azalarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir (Şekil 119). İllerin nüfus gelişimleri incelendiğinde, Kayseri'nin göç alan il konumundayken, Sivas ve Yozgat'ın ise göç veren iller konumunda oldukları görülmektedir. Bölgede, Kayseri ilinde nüfus artış göstermekteyken; Sivas ve Yozgat illerinde nüfus özellikle 2000'li yıllardan sonra devamlı azalma göstermektedir (3).

Tablo 94. Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri 2023 Yılı Nüfus Projeksiyonları ve Nüfus Artış Hızları (3)

	2012	2023 Projeksiyon	2023-2012 Nüfus Artış Hızı
Kayseri	1.274.968	1.488.752	%1,41
Sivas	623.535	582.283	%-0,62
Yozgat	453.211	305.907	%-3,57
TR72	2.351.714	2.376.942	%0,10
TÜRKİYE	75.627.384	84.247.088	%0,98

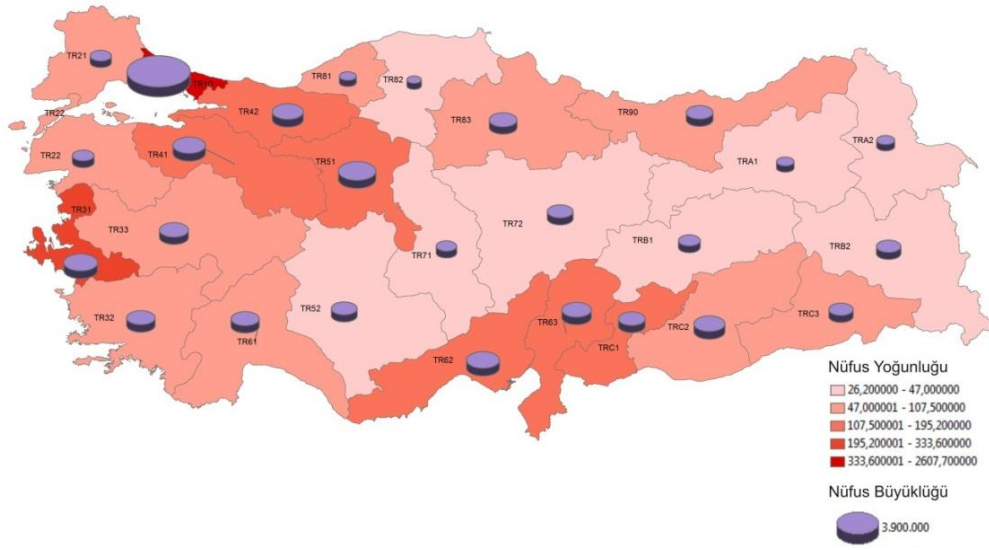
540. Bölgede nüfus, özellikle merkez ilçelerde toplanmış ve 2007-2012 yılları arasında da bu ilçelerde artmaya devam etmiştir (3). Gölova, Hacılar, İncesu, İmranlı, Zara, Boğazlıyan gibi ilçelerin merkez ilçe olmamasına rağmen, nüfuslarında artış göstermesi, ilçelerde doğum oranlarının ölüm oranlarından fazla olması ve yeni iş olanaklarının artması ile ilişkilendirilebilir. Merkez ilçelerden Kayseri ili Talas ilçesinin üniversite ilçesi olarak bilinmesi, yeni üniversitelerin açılması ile öğretim görevlisi ve öğrenci nüfusunda artış olması nedenleriyle nüfusta yükseliş görülmektedir. Merkez olmayan ilçelerde nüfusun merkez ilçelere göç etmesi Bölgedeki en büyük problemlerden biridir. Merkez dışı ilçelerde yaşanabilirlik seviyesinin artırılması, sosyal olanakların geliştirilmesi, yeni istihdam yaratılması göçün önlenmesi bakımından önemlidir.

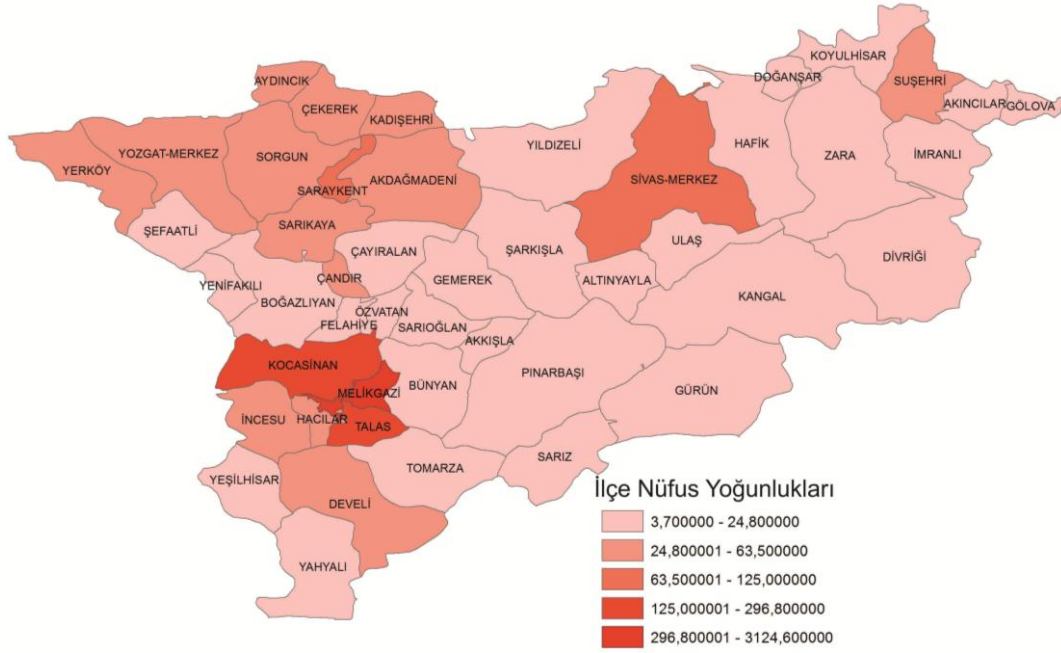
Şekil 120. Bölge İlçeleri 2007-2012 Ortalama Nüfus Artış Hızları (3)

541. Kayseri ili Melikgazi ilçesi kilometrekare başına 3.124 kişi ile İstanbul'un ortalama nüfus yoğunluğu olan kilometrekare başına 2.607 kişiden fazla bir yoğunluğa sahiptir. Yüzölçümü olarak görece küçük bir ilçe olan Melikgazi'nin nüfusu Yozgat ili de dâhil 41 ilin nüfusundan fazladır (3). Talas ilçesinin nüfusu da üniversitelerin çoğalması ve faaliyete geçmesi ile yoğunluğu artan bir ilçe haline gelmiştir. Yozgat ili Merkez ilçesinde nüfus sayı olarak fazla olmasına rağmen, yüz ölçümü olarak geniş olması sebebiyle en yoğun 8. ilçe olarak görülmektedir. Merkez ilçelerin nüfus yoğunluğu diğer ilçelerin nüfus yoğunluğuna göre düşüktür. Yozgat ilinde dağılım daha orantılı iken, Sivas ve Kayseri illerinde ise, merkez ilçeler ile diğer ilçeler arasında nüfus yoğunluk farkları yüksektir (Şekil 120) (3). Buradan özellikle Kayseri ve Sivas illerinde il merkez ilçelerinin gelişmelerinin diğer ilçeleri nüfus yoğunluğu anlamında olumsuz yönde etkilediği sonucuna varılabilir.

542. 2012 yılı nüfus sonuçlarına göre Türkiye'de kilometrekare başına düşen kişi sayısı 96'dır. Bölge, düzey2 bölgeleri arasında en büyük yüzölçümüne sahip olup, kilometrekare başına düşen kişi sayısında; 39 kişi ile 26 düzey2 bölgesi arasında sondan 4. sıradadır (3).

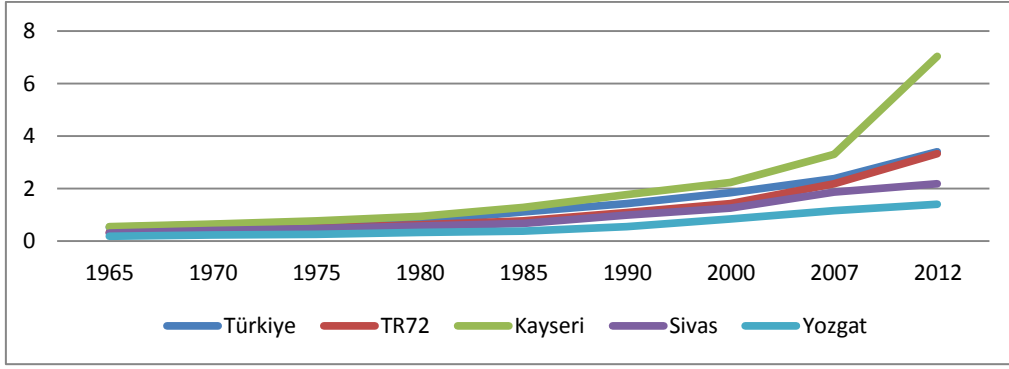

Şekil 121. Düzye2 Bölgeleri Nüfus Yoğunlukları (3)

Şekil 122. Bölge İlçelerinin Nüfus Yoğunlukları (3) (184)

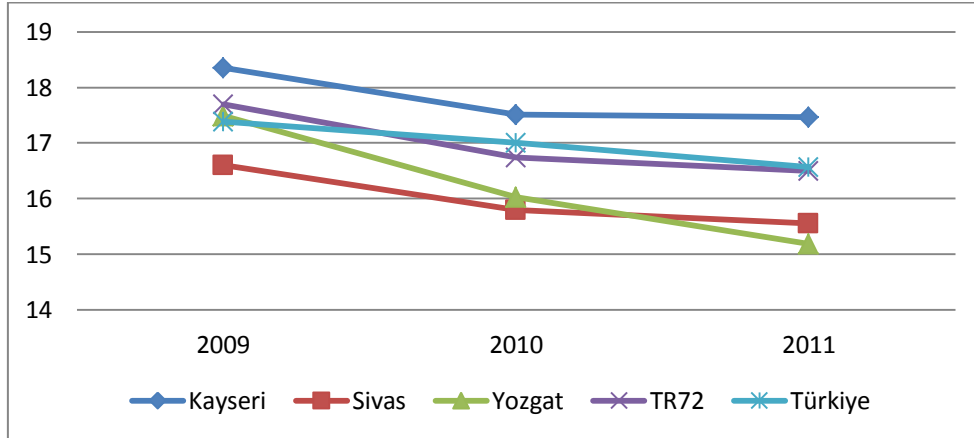
543. 20. yüzyılın en önemli özelliklerinden birisi kentsel nüfusun tüm dünyada hızla artmasıdır. 2008 yılı itibariyle dünya üzerinde yaşayan her iki kişiden birinin kentlerde yaşadığı tahmin edilmektedir (3). Kentsel nüfus artışı hem Türkiye’de hem de bölgede görülmüştür. Özellikle 1965 sayımında neredeyse köy nüfusunun yarısı kadar şehir nüfusu bulunduran Kayseri’de Türkiye’ye oranla çok hızlı bir şehirleşme gerçekleşmiştir. Bunda Kayseri’de gelişen sanayi ile birlikte köyden kente göçün etkisi büyüktür. Yozgat ve Sivas’ta ise şehirleşme oranı Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Bu tablodan bu iki kentte ekonominin tarım ve hayvancılığa Türkiye ortalamasına göre daha fazla dayandığı söylenebilir.

Şekil 123. Yıllara Göre Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri Şehirleşme Oranı (3)

2.1.1.1 İller Kaba Doğum Hızı

544. Kaba doğum hızı, bin kişi başına düşen yıllık doğum sayısı ile bulunur. Bölgede yıllık doğum hızları 2009, 2010 ve 2011 yıllarına göre incelendiğinde, Kayseri ilinin doğum hızının Türkiye ortalamasından yüksek olduğu, ancak Sivas ve Yozgat illerinin Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir (3). Yozgat ve Sivas illerinde nüfusun giderek yaşlanıyor olması ve genç nüfusun göç ile başka illere gitmesi doğum hızının düşük olma sebeplerindendir.

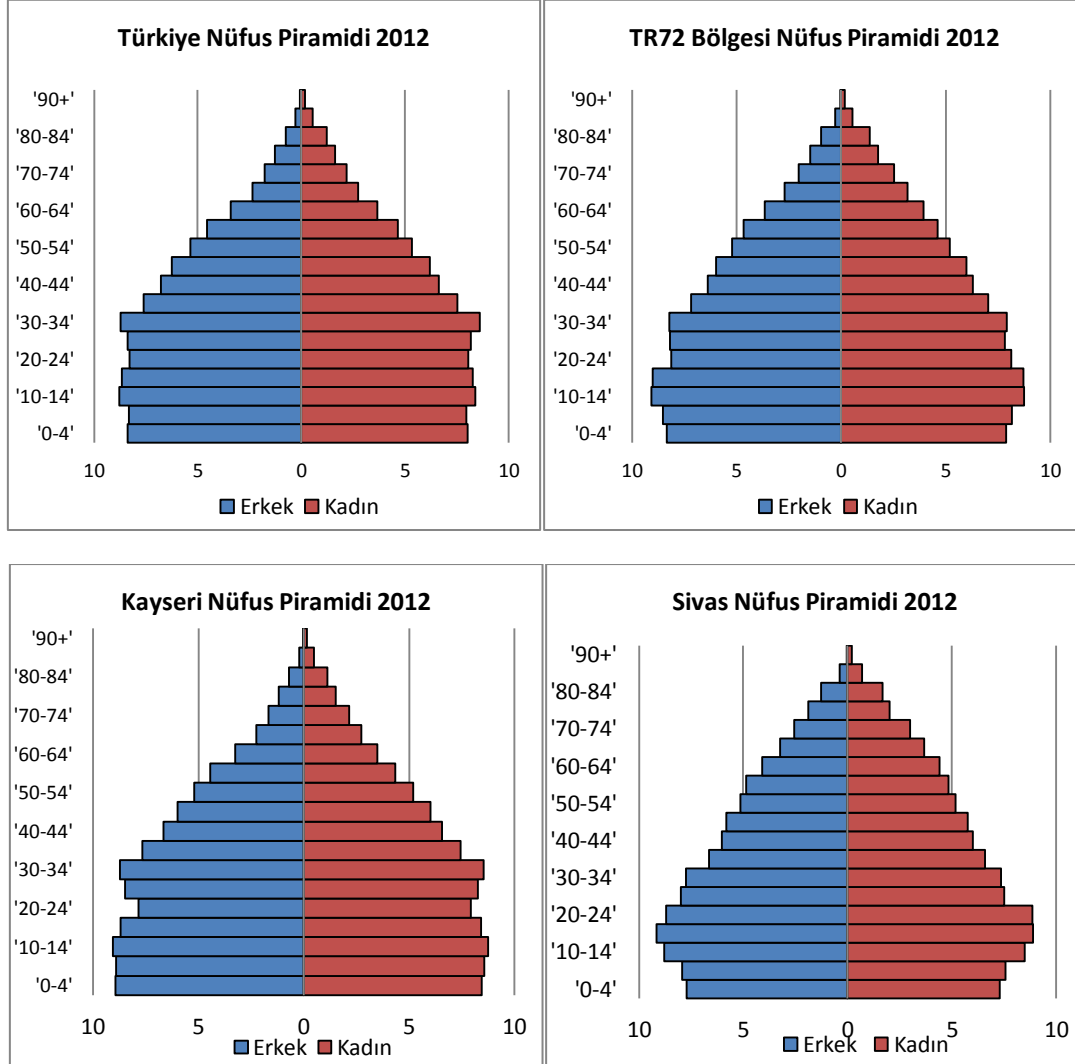

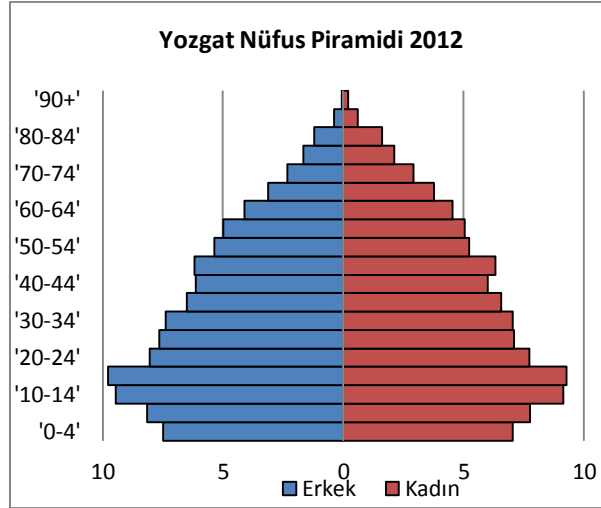
Şekil 124. Yıllara Göre Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri Kaba Doğum Hızları (3)

2.1.1.2 Nüfusun Yaş Bakımından İncelenmesi

545. Yaş durumunun incelenmesi bir coğrafyanın gelişmişlik düzeyinin, çalışabilir ve çalışamaz durumdaki nüfusunun anlaşılması açısından önemlidir. Türkiye'nin 2012 yılı nüfus piramidinin, gelişmekte olan ülkeler ile paralellik gösterdiği söylenebilir. Gelişmiş ülkelere nüfusun %30'undan azını çocukların ve %15 kadarını da yaşlıların oluşturduğu düşünülürse; erkeklerde %25,5 çocuk oranı ve %6,5 yaşlı oranı, kadınlarda %24,3 çocuk oranı ve %8,5 yaşlı oranı ile Türkiye'nin çocuk oranında gelişmiş ülkelere benzer bir nüfus yapısı gösterdiği, ancak yaşlı oranında farklı bir yapısı olduğu görülmektedir. Bölge, erkeklerde %26 çocuk oranı ve %7 yaşlı oranı ile kadınlarda %25 çocuk oranı ve %10 yaşlı oranı ile Türkiye nüfus piramidine yakın değerler göstermektedir (3). Nüfus piramit yapısı hem Türkiye'de, hem de Bölge illerinde benzer bir yapı göstermektedir. Nüfus piramitlerine göre,

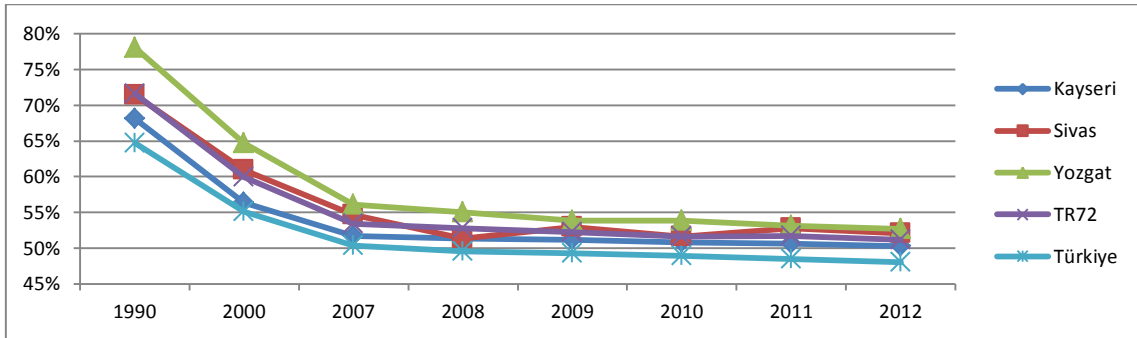
Kayseri ilinde nüfus artış hızı sabitlenmiş gözüktüğü de, Sivas ve Yozgat illerinde göçün ve doğum oranının etkisiyle, çocuk nüfusunda azalma gözükmektedir. Türk Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD)'ın yayınlamış olduğu "2050'ye Doğru Nüfus Bilim ve Yönetim" raporunda nüfus piramidi çeşitlerinden, IV. Evre olarak adlandırılan, doğum ve ölüm hızlarının düşük olduğu, yüksek bağımlılık oranı ve uzun yaşam ümidi özelliklerinin görüldüğü piramit çeşidinin bölge yapısına uygun olduğu söylenebilir (3).

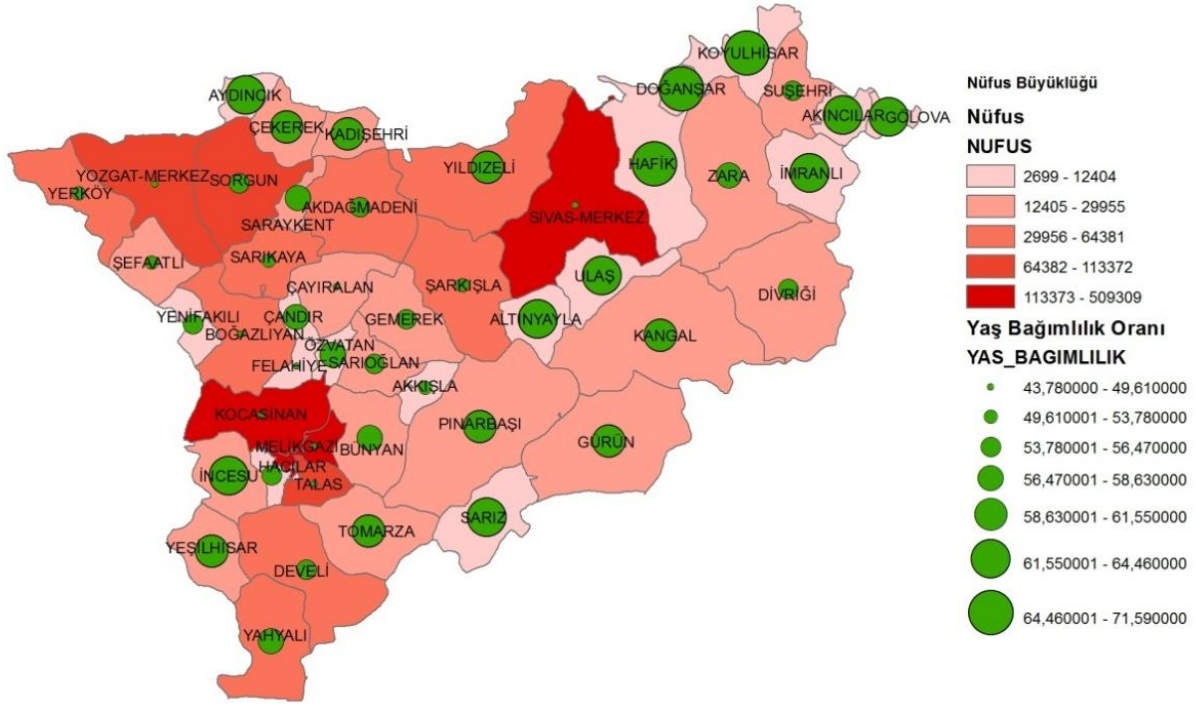
Şekil 125. Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri 2012 Yılı Nüfus Piramitleri (3)

546. Yaş bağımlılık oranı bir bölgede çalışma yaşında sayılan her 100 kişinin bakmakla yükümlü olduğu çalışmayan nüfus sayısını gösterir. Başka bir ifade ile bir bölgedeki 0-14 yaş ve 65 yaş üstü nüfus toplamının 15-64 yaş grubundaki nüfusa oranının yüzde olarak ifade edilmesidir. Gelişmiş ülkelerde bu oran %50 civarındayken az gelişmiş ülkelerde ise daha yüksektir. 2011 yılı verilerine göre; Almanya %51, Pakistan %64 ve Suriye %67 yaş bağımlılık oranlarına sahiptir (185). Yaş bağımlılık oranı özellikle devlet desteğine muhtaç olan nüfusun oranının görülmesi açısından önemlidir. Türkiye’de bu oran, son 20 yılda hızlı bir şekilde azalmış ve %48 seviyelerine gerilemiştir. Bu oranın azalmasında özellikle aile planlaması çalışmalarının etkisi görülmektedir. Bu oran, Bölgede Türkiye ile yakın değerler göstermektedir.

Şekil 126. Yıllar İtibariyle Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri Yaş Bağımlılık Oranları (3)

547. İlçeler bazında yaş bağımlılık oranları incelendiğinde; özellikle merkez ilçelerde çalışan nüfus yoğunluğundan dolayı yaş bağımlılık oranının düşük olduğu, merkez olmayan ilçelerde ise bu oranın %70 seviyelerine kadar yükseldiği görülmektedir. Özellikle Doğanşar, İmranlı ve Hafik gibi ilçelerde yaşlı bağımlılık oranları %40 seviyelerinde olup, bu durum nüfusun önemli bir bölümünün yaşlandığını göstermektedir (3) (Şekil 127).

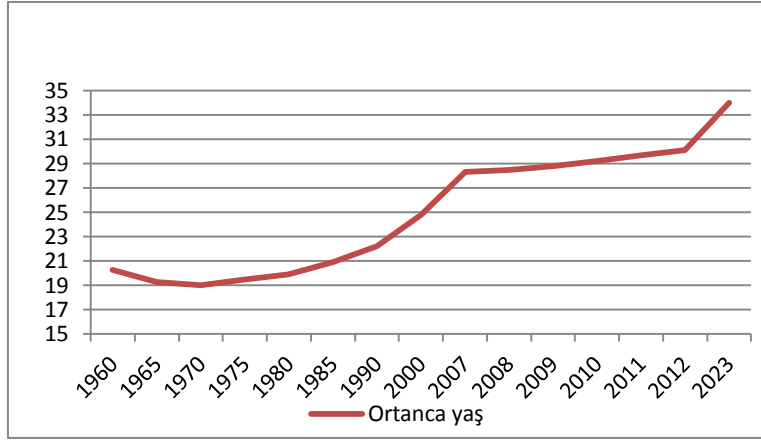

Şekil 127. 2012 Yılı Bölge İlçeleri Nüfus ve Yaş Bağımlılık Oranı Haritası (3)

548. Türkiye’de ortalanca yaş özellikle 1985 yılından günümüze kadar yükselme eğilimi göstermiştir. 2023 projeksiyonlarında ortalanca yaşın 34’e yükseleceği tahmin edilmektedir (Şekil 128). Bu bağlamda, Türkiye, genç nüfusu yoğunlukta olan bir ülkeden, nüfusu giderek yaşlanan bir ülke olma yolunda ilerlemektedir. Yozgat ilinde 2023 yılında ortalanca yaşın kadınlarda 43, erkeklerde 40 olması beklenmektedir (3). Bunun en büyük etkenlerinden biri, Yozgat ilinin göç veren bir il olması ve bunu önümüzdeki yıllarda da devam ettirecek olmasıdır. Bu sebeple Yozgat ilinin nüfusu yaşlanmaya devam edecektir.

Tablo 95. Türkiye, Bölge ve Bölge illerinde Ortanca Yaş Dağılım ve Projeksiyonu (3)

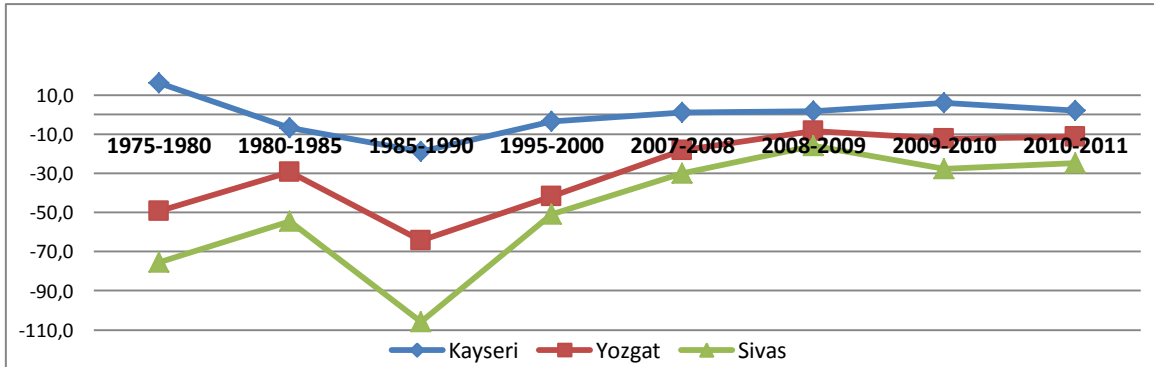
	2012			2023		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Kayseri	29,31	28,87	29,78	33,06	32,53	33,57
Sivas	30,37	29,84	30,93	35,47	34,83	36,13
Yozgat	30,48	29,63	31,39	41,63	40,1	43,23
TR72	29,82	29,27	30,4	-	-	-
TÜRKİYE	30,07	29,49	30,65	34	33,3	34,6

Şekil 128. Yıllara Göre Türkiye'de Ortanca Yaş Dağılımı (3)

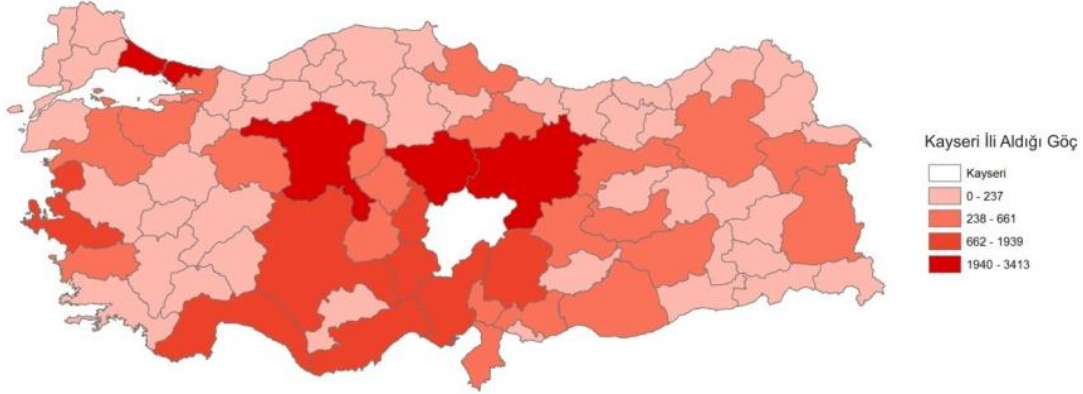
2.1.2 Göç

549. Kayseri ili özellikle 2000'li yıllardan sonra göç almış, Yozgat ve Sivas illeri ise göç vermiştir (3). Sivas ilinde her yıl %2'den fazla bir nüfusun göç etmesinin, şehrin geleceği açısından olumsuz bir etkisi bulunmaktadır. Yozgat ilinde de nüfustaki azalma sebeplerinden biri, ilin göç vermesidir.

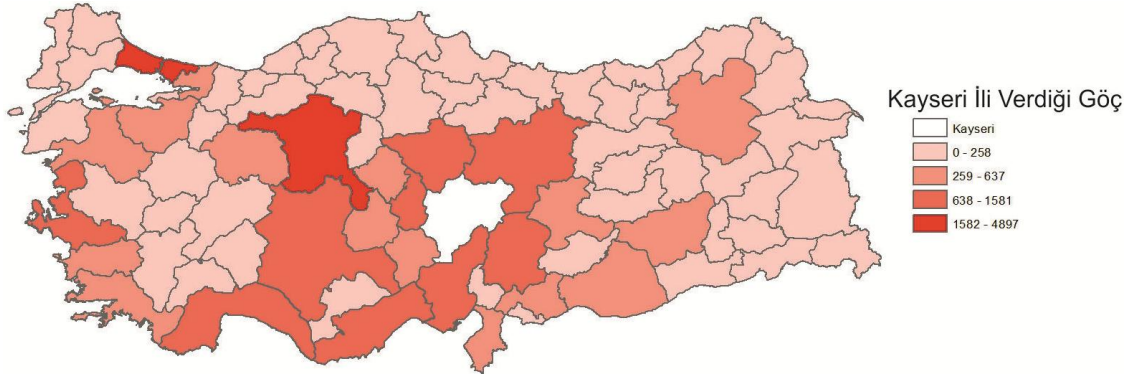

Şekil 129. Yıllara Göre Bölge İllerinde Net Göç Hızı (Binde) (3)

550. Kayseri ili özellikle komşu illerine göre sanayi anlamında gelişmiş bir şehir olmasından dolayı, Sivas, Yozgat illeri ile Nevşehir gibi illerden göç almaktadır. Nüfusa Kayseri'de kayıtlı olarak farklı şehirlerde ikamet eden toplam **453.272** kişiden **150.585** kişi İstanbul'da, **95.209** kişi Ankara'da ve **28.308** kişi Antalya'da ikamet etmektedir (3). İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerden göç almasının nedenleri arasında ise, daha önce bu şehirlere yerleşen Kayserililerin geri dönmesi, üniversite okumaya giden Kayserili öğrencilerin mezun olup Kayseri'ye gelmesi, yeni iş imkânlarının oluşmaya başlaması sayılabilir.

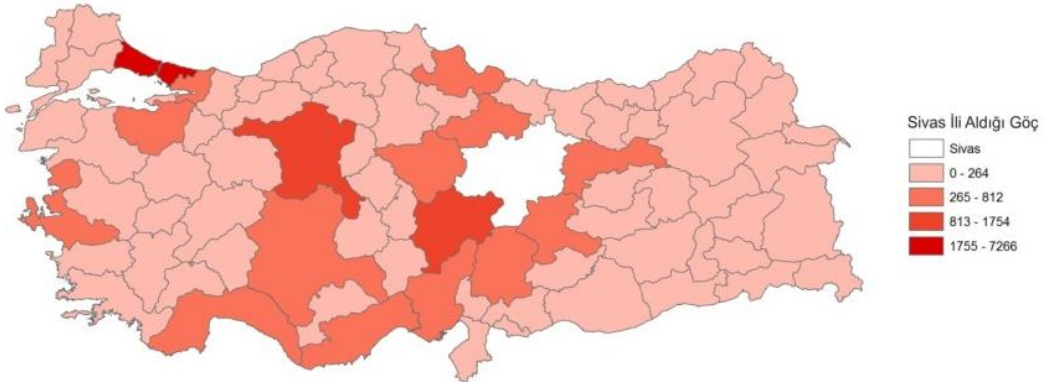

Şekil 130. Kayseri İli Alınan Göç Haritası, (3)

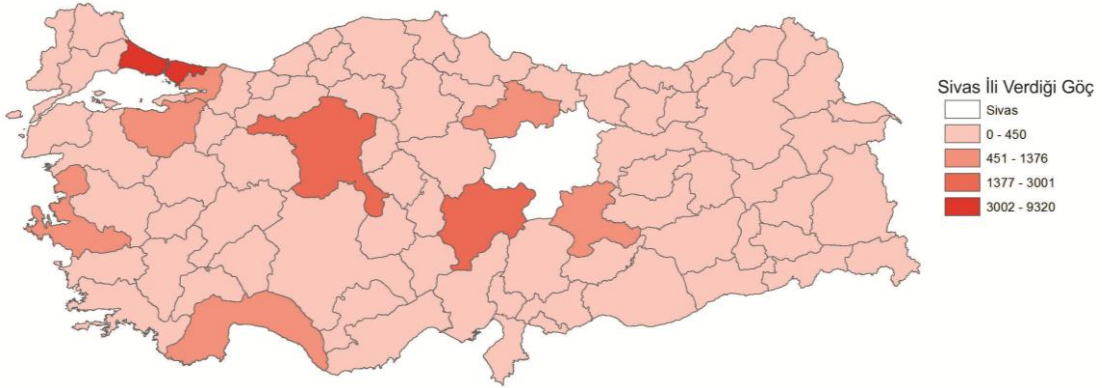

Şekil 131. Kayseri İli Verilen Göç Haritası (3)

551. İstanbul ilinde ikamet eden nüfusun nüfusa kayıtlı olduğu illere bakıldığında; 728.956 kişi ile Sivaslıların İstanbul’da yaşayan en kalabalık grup olduğu görülebilir (3). Bu nüfus Sivas’ta ikamet eden Sivaslı nüfusundan fazladır. Özellikle İstanbul’da yaşayan Sivaslıların geri dönmeleri ile Sivas ilinde tersine göçe bağlı nüfus artışı yaşanabilir. Bu sebeple Sivas ilinde yeni iş alanlarının oluşturulması yararlı olacaktır. Sivas ili en çok göçü İstanbul’dan aldığı gibi yine en çok göçü İstanbul’a vermektedir. Özellikle İstanbul’daki Sivaslılar göçün İstanbul’a doğru gitmesinde etkindir. Sivas ili göç sebeplerinin derinlemesine analiz edilip, önlem alınması önemlidir. İstanbul ilinde yapılan Sivaslılara özgü günlerde Sivas ilindeki iş ve yatırım olanaklarının tanıtılması, göçün geri gelmesine etken olabilir.

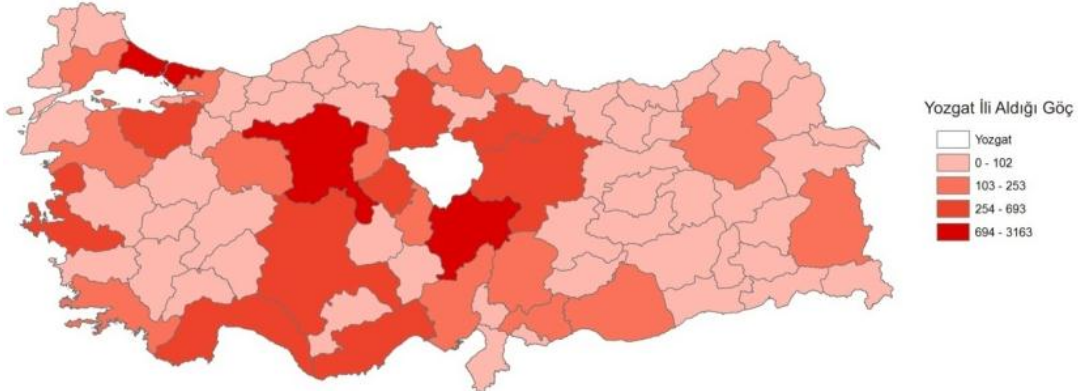

Şekil 132. Sivas İli Alınan Göç Haritası, (3)

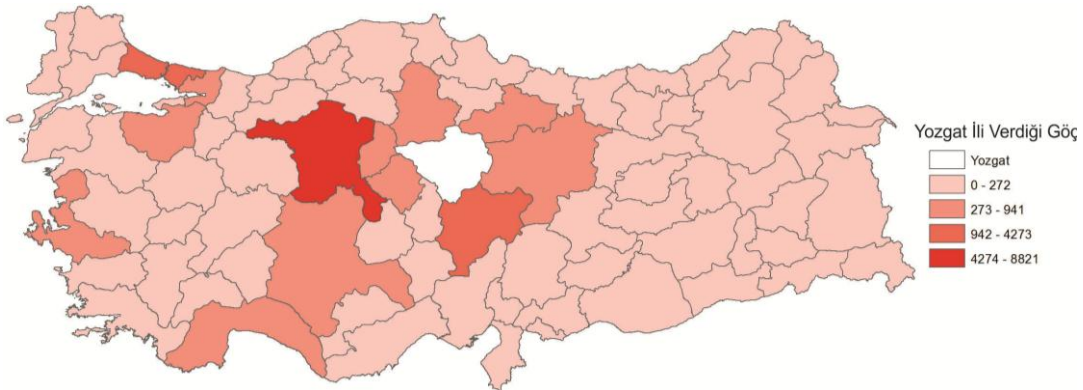

Şekil 133. Sivas İli Verilen Göç Haritası (3)

552. Yozgat ilinin en çok göç aldığı iller Ankara, İstanbul ve Kayseri illeri olup, en çok göç verdiği il ise Ankara'dır. Özellikle yakın olmasından dolayı Ankara'ya göç etmiş, Ankara'da ikamet eden Yozgatlı sayısı **323.611**'dir. Bu sayı İstanbul'da **134.451**, Kayseri'de **59.248**'dir (3). Yine Sivas'ta olduğu gibi, Yozgat ilinde de yeni iş imkânlarının oluşması, sosyal hayatın canlanması göç eden kesimin geri gelmesinde etkili olabilir. Aynı şekilde, Yozgat ili göç sebepleri derinlemesine araştırılıp, Ankara'da yapılabilecek etkinliklerde Yozgat potansiyel iş ve yatırım imkânları tanıtımları yapılabilir.

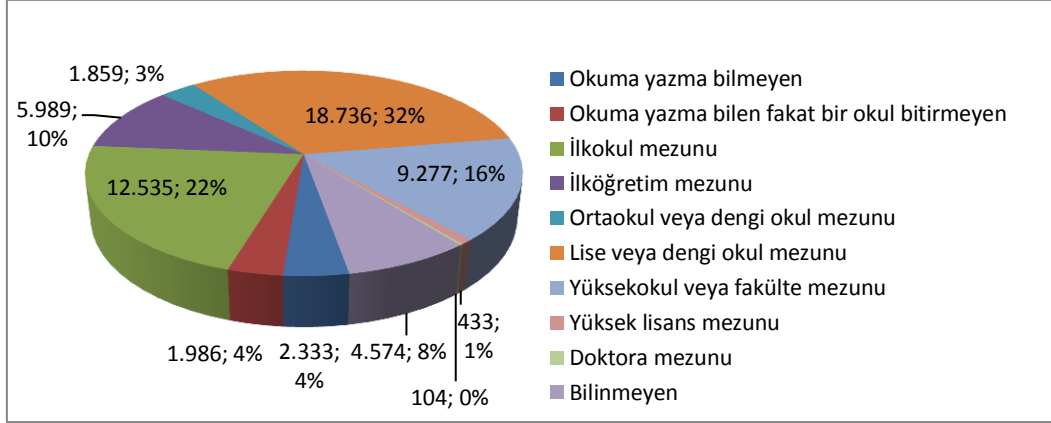

Şekil 134. Yozgat İli Alınan Göç Haritası (3)

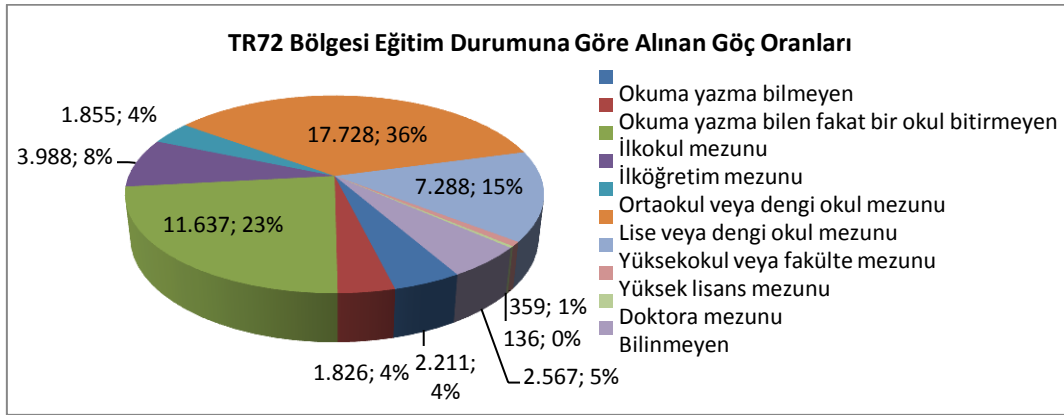

Şekil 135. Yozgat İli Verilen Göç Haritası (3)

553. 2009 yılı verilerine göre Bölgeye gelen ve Bölgeden giden nüfusun en çok lise ve dengi okul mezunu olduğu görülmektedir (Şekil 136) (Şekil 137).

Şekil 136. Bölgeden Eğitim Durumuna Göre Verilen Göç Oranları (2009) (3)

Şekil 137. Bölgenin Eğitim Durumuna Göre Aldığı Göç Oranları (2009) (3)

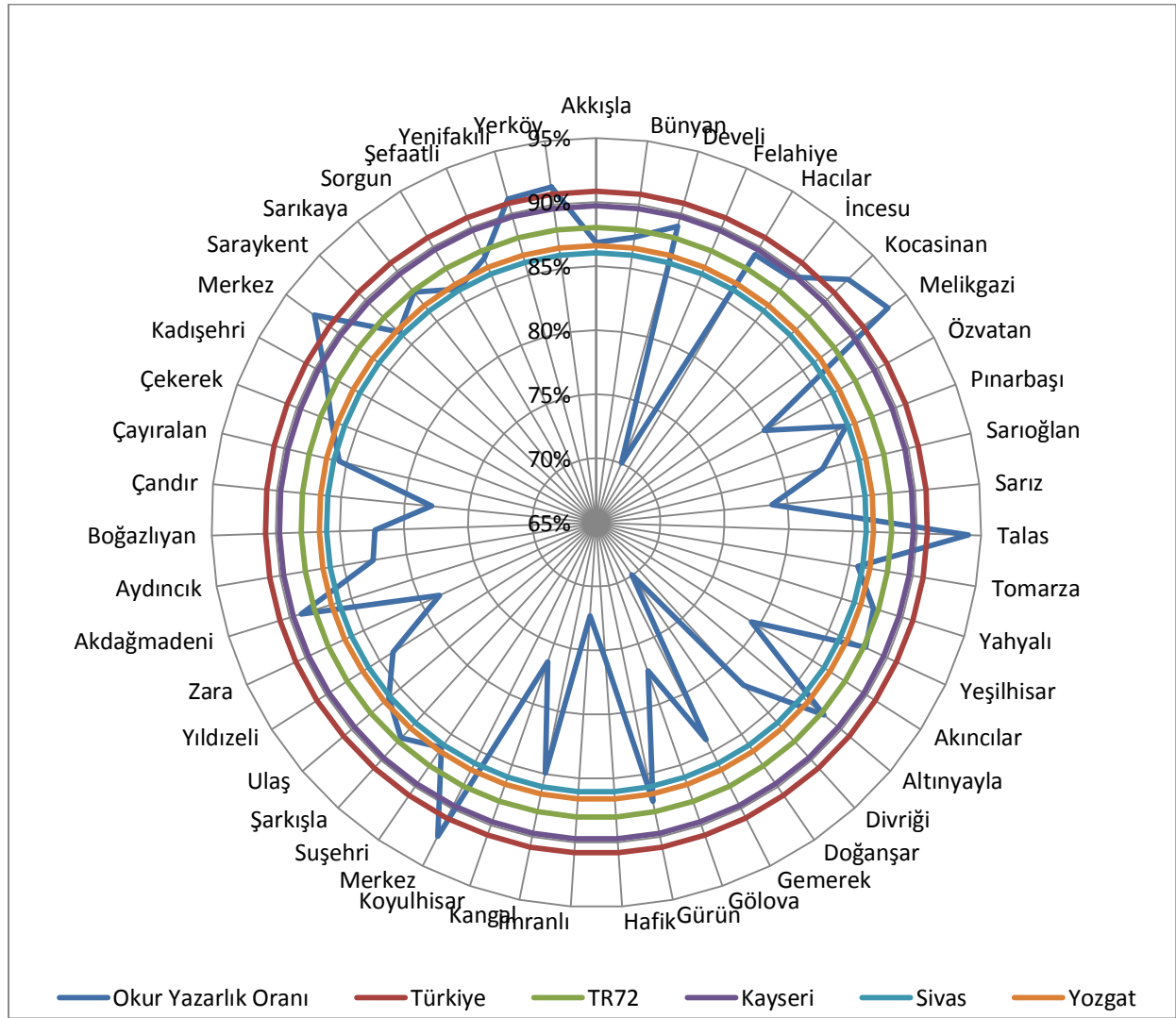
2.1.3 Eğitim

554. Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısına ilişkin veriler; okul çağı nüfusunun büyüklüğü, yeni kayıt oranları, okullaşma oranlarının hesaplanması konusunda yön gösterir ve eğitim politikalarında temel oluşturur. Aynı zamanda nüfus yaş oranlarının projeksiyonları, eğitim hizmetleri planlamaları için de elzemdir. TÜSİAD'ın yayınlamış olduğu "2050'ye Doğru Nüfus Bilim ve Yönetim" raporuna göre, okul çağı nüfusu ilk 8 yıl içinde çok az artış gösterecek olmasına rağmen, 2020 yılından sonra sürekli azalma gösterecek ve 2050 yılında okul çağındaki nüfusun payı (3-22 yaş) %35'ten, %25'e düşecektir. Bu azalma eğitim sektörü bakımından Türkiye'ye bir avantaj olarak dönebilir, bu yıllarda eğitimin niteliğini geliştirme, cinsiyet eşitliğinin sağlanması gibi konularda bir fırsat yaratabilir. Aynı şekilde giderek artan yetişkin nüfusun eğitim ihtiyaçları için de yeni düzenlemeler gerekebilir (186).

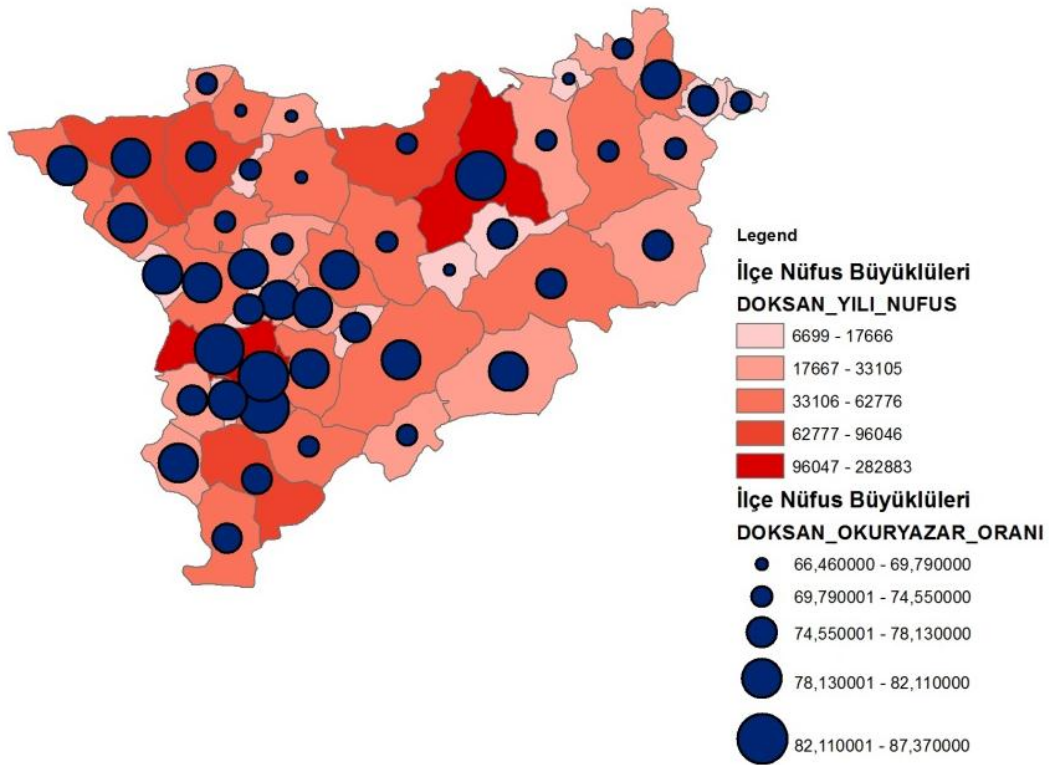
2.1.3.1 Okuryazarlık Oranları

555. Türkiye'de okuryazarlık oranı ilköğretimin zorunlu hale getirilmesi ile son 10 yılda hızlı bir artış göstermiş olup 2012 yılı için ortalamada %90,81 seviyelerine yükselmiştir. Bölge ise aynı dönemde %88,01'lik oran ile Türkiye'nin gerisinde kalmış olsa da, yine son 10 yılda gelişme göstermiştir. Ancak Bölgedeki genel gelişme, ilçelere aynı oranda yansıyamamıştır. 1990 yılında

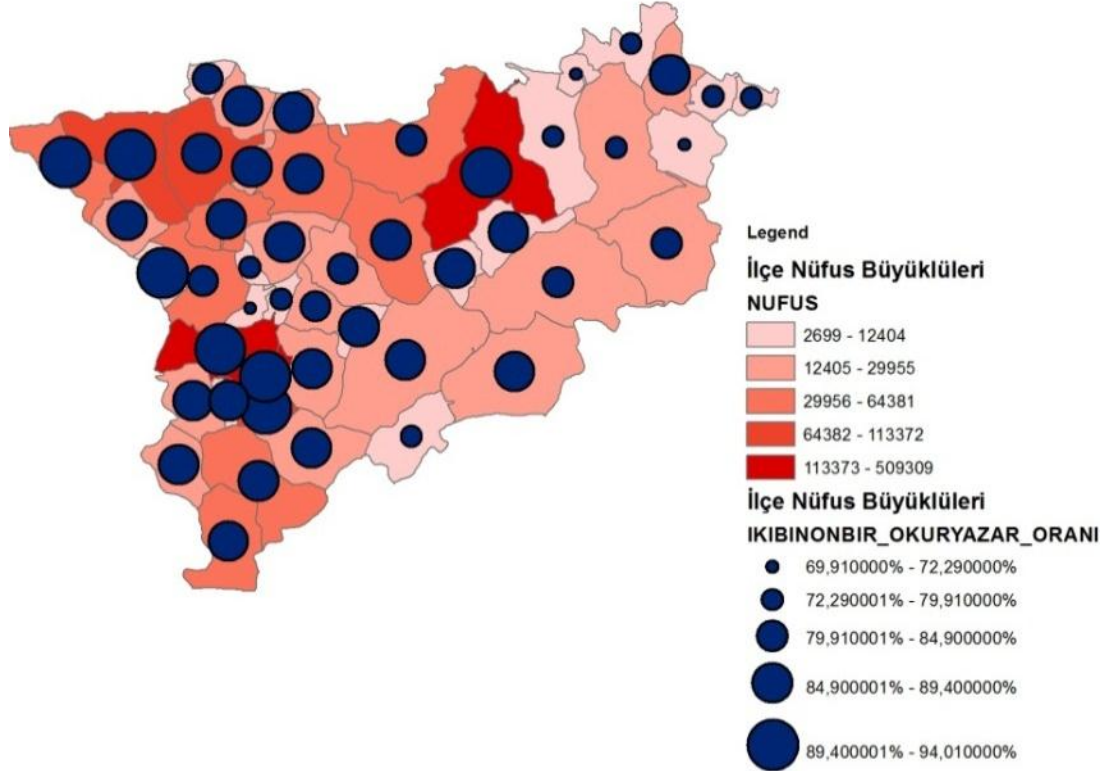
okuryazarlık ilçelerde %66 ile %87 arasında değerler alırken, 2012 yılına geldiğimizde %69 ve %94 arasında değerler almaktadır. 1990 yılında okuryazarlık özellikle Kayseri ilçelerinde yüksek değerler alırken, 2012 yılına gelindiğinde Yozgat'ın da ilçelerde yüksek değerler almaya başladığı görülebilir. Sivas ilinin bu anlamda 2012 yılı için ortalamada Yozgat ile yakın değerler sergilediği bilinse de, bu değerlerin özellikle Sivas Merkez ilçesinden kaynaklandığı ve merkez dışı ilçelerde ise okuryazarlık oranlarında geride kaldığı görülebilir. Bu sebeple Sivas ili için merkez dışı ilçelerde halkın okuryazarlık seviyesinin artması sağlanmalıdır. Bölgede özellikle; Kayseri ilinden Felahiye, Özvatan ve Sarız ilçeleri, Sivas ilinden Akıncılar, Doğanşar, Gölova, İmranlı, Koyulhisar ve Zara ilçeleri, Yozgat ilinden ise Çandır ilçesinde okuryazarlık programları açılması ve halkın bilinçlendirilmesi önemlidir.

Şekil 138. Türkiye, Bölge ve Bölge İlçeleri Okuryazarlık Oranları (3)

Şekil 139. Şekil 21. 1990 Yılı Bölge İlçeleri Nüfus Büyüklük ve Okuryazar Oranları (3)

Şekil 140. Şekil 22. 2011 Yılı Nüfus Büyüklük ve Okuryazar Oranları (3)

2.1.3.2 Okul Öncesi Eğitim Oranları

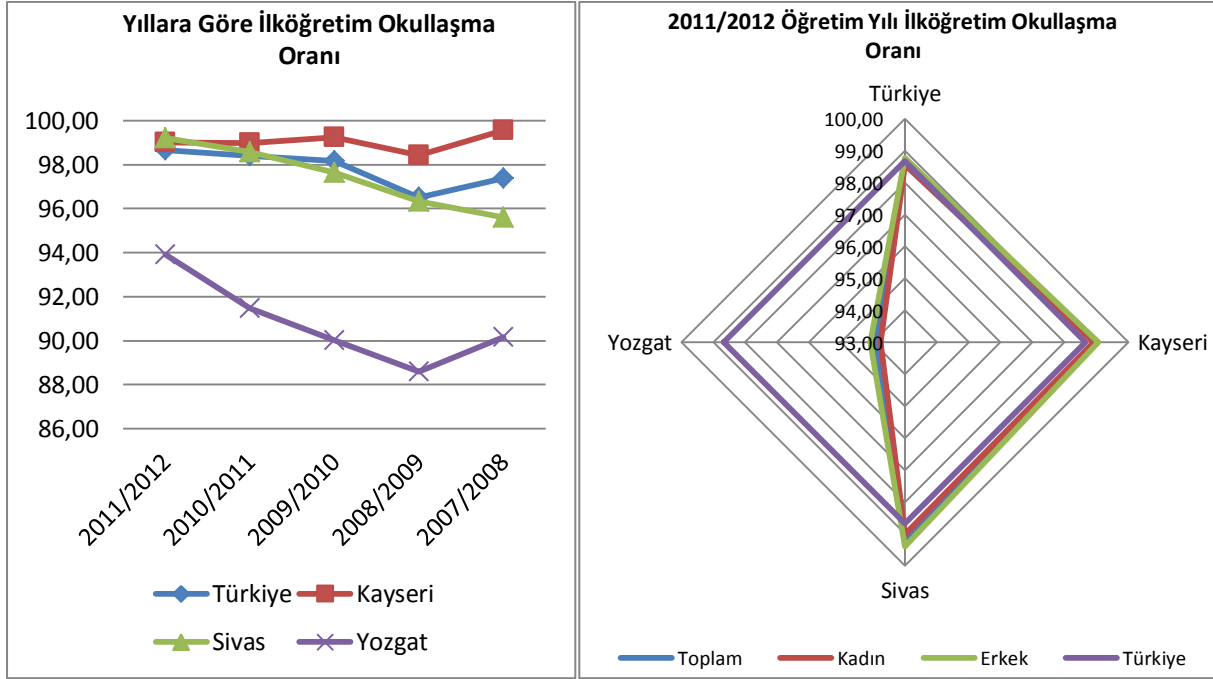
556. Okul öncesi dönem (0-6 yaş) büyüme ve gelişmenin en hızlı olduğu, yaşamın en önemli dönemlerinden biridir (187). MEB'in yayınlamış olduğu "Milli Eğitim İstatistikleri"nde okul öncesi eğitim 3-5, 4-5 ve 5 yaşları için incelenmektedir. Bölge illerinde, bu yaşlarda okullaşma oranları sadece Yozgat ilinde Türkiye genel ortalamasının üzerinde iken, Sivas ve Kayseri illerinde düşük seviyelerde görünmektedir (188). Bölgede okul öncesi net okullaşma oranlarının az olmasının sebeplerinin araştırılıp, ailelerin okul öncesi eğitime verdiği önemin artırılması elzemdir.

Tablo 96. Türkiye ve Bölge İlleri Okul Öncesi Eğitim Net Okullaşma Oranları (188)

	Yaş Aralığı	Okul Öncesi Net Okullaşma Oranları
Kayseri	3-5	%27,38
	4-5	%40,44
	5	%57,04
Sivas	3-5	%26,58
	4-5	%38,71
	5	%50,42
Yozgat	3-5	%31
	4-5	%44,67
	5	%56,27
TÜRKİYE	3-5	%30,93
	4-5	%44,04
	5	%55,35

2.1.3.3 İlköğretimde Okullaşma Oranları ve Fiziki Yapı

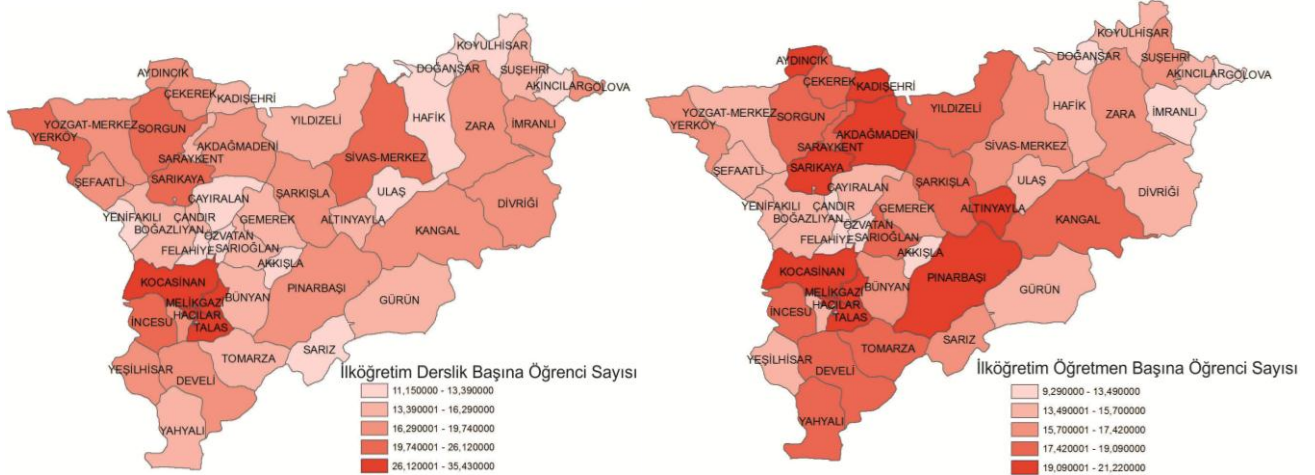
557. İlköğretim okullaşma oranlarında, Türkiye son yıllarda yapılan politikalar ile büyük bir başarı yakalamıştır. 2011/2012 eğitim-öğretim yılı verilerine göre, Türkiye ortalamada %98,67 oranına ulaşmıştır. Aynı başarıdan Bölgenin tüm illeri için söz etmek mümkün değildir. Kayseri ilinde, 2007/2008 yılına ait değer %99,57 ile yüksek değerleri yakalamışken, 2011/2012 yılına gelindiğinde bu değer düşüğü görülmektedir. Sivas ilinde gösterilen gelişme Türkiye ortalamasını son yıllarda geçmiştir. Yozgat ilinde ise, son 5 yıllık dönemde ilköğretim okullaşma oranı her ne kadar gelişme eğrisi gösterse de, Türkiye ortalamasının bir hayli altında seyretmiştir (188). İlköğretimde okullaşma oranının Yozgat ilinde düşük olmasının sebepleri konusunda detaylı araştırma yapılması yararlı olacaktır.

Şekil 141. Yıllar İtibariyle Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri İlköğretim Okullaşma Oranları (188)

558. Bölgenin derslik başına düşen öğrenci göstergesi bakımından, 24 öğrenci ile Türkiye ortalaması olan 30 öğrenciden daha iyi konumda olduğu söylenebilir. Kayseri’de derslik başına ortalama 28, Sivas’ta 21 ve Yozgat’ta 19 öğrenci düşmektedir (55). İlköğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı ilçelere göre incelendiğinde; özellikle merkez ilçeler olan Kocasinan, Melikgazi, Talas, Sivas Merkez’de derslik başına düşen öğrenci nüfusunun yoğun olduğu görülmektedir. Melikgazi ilçesi derslik başına düşen ortalama 35,4 öğrenci ile yoğun dersliklere sahip ilçelerdendir. Melikgazi, Talas ve Kocasinan ilçeleri için ilköğretim çağındaki öğrenci sayısının projeksiyonu yapılarak, derslik ihtiyaç analizinin yapılması elzemdir.

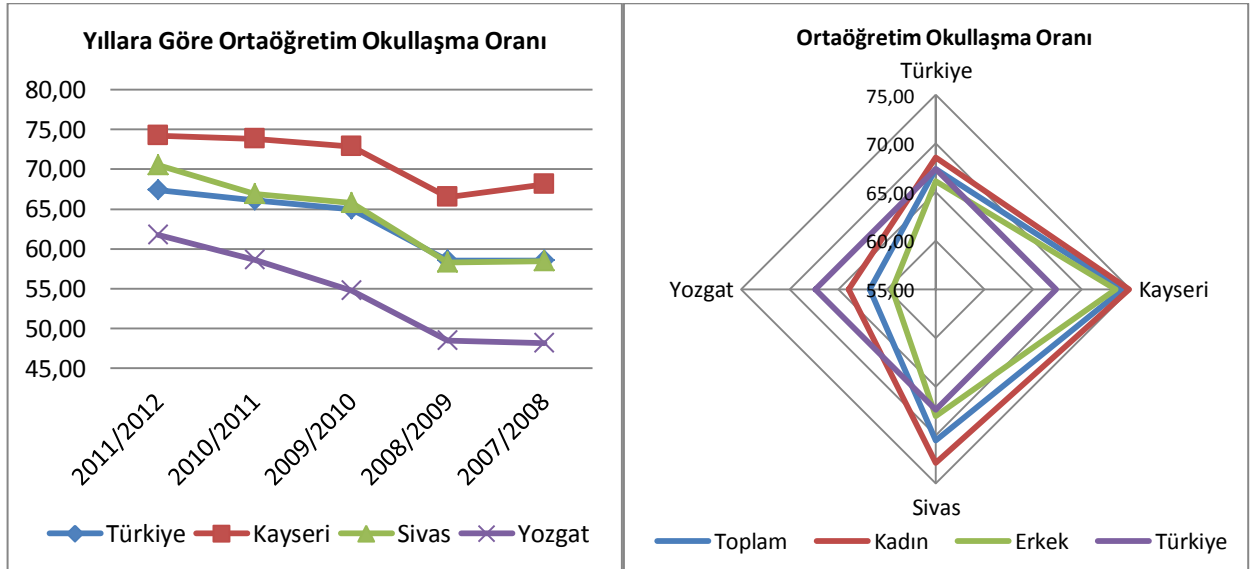
559. Öğretmen başına düşen öğrenci mevcudu 2011/2012 Öğretim Yılı için Türkiye’de ortalama 20 öğrencidir. Bölgede ise öğretmen başına ortalama 18 öğrenci düşmekte olup; Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinde sırasıyla 19, 17 ve 17 öğrenci düşmektedir (55). İlçeler bazında bu değer incelendiğinde; derslik tablosundan daha farklı bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Kayseri ilinden Kocasinan, Melikgazi, Talas ve Pınarbaşı ilçeleri, Sivas ilinden Altınyayla ilçesi ve Yozgat ilinden Aydıncık, Kadışehri, Akdağmadeni ve Sarıkaya ilçelerinde öğretmen başına düşen öğrenci mevcudunun diğer ilçelere göre yüksek olduğu görülmektedir. Merkez ilçelerde bu oranın yüksek olması öğrenci sayısının çok olmasından kaynaklanmaktadır.

Şekil 142. Bölge İlçeleri İlköğretimde Derslik ve Öğretmen Başına Öğrenci Sayıları (55)

2.1.3.4 Ortaöğretimde Okullaşma Oranları ve Fiziki Yapı

560. Son 5 yılda Türkiye’de ortaöğretimde okullaşma oranı %10’a yakın artarak %67 değerine ulaşmıştır. Kayseri ilinde ortaöğretimde okullaşma oranı Türkiye’nin son 5 yılda hep üzerinde değerler alarak 2011/2012 Öğretim Yılı’nda %74 seviyelerine ulaşmıştır. Sivas ili bu göstergede genel olarak Türkiye ortalaması ile yakın değerler alırken, Yozgat ili ilköğretimde olduğu gibi Türkiye ortalamasının altında değerler almaktadır (188). Bu sebeple, özellikle Yozgat ilinde ailelerin eğitim konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bölgede genel olarak kız öğrencilerde okullaşma oranı daha yüksek gözükmemektedir. Özellikle Türkiye’nin doğu illerinde görülen kız öğrencilerin okullaşma oranlarındaki düşüklük Bölgede gözlenmemektedir. Bölgede ortaöğretim eğitiminde cinsiyet eşitsizliğinin olmadığı söylenebilir.

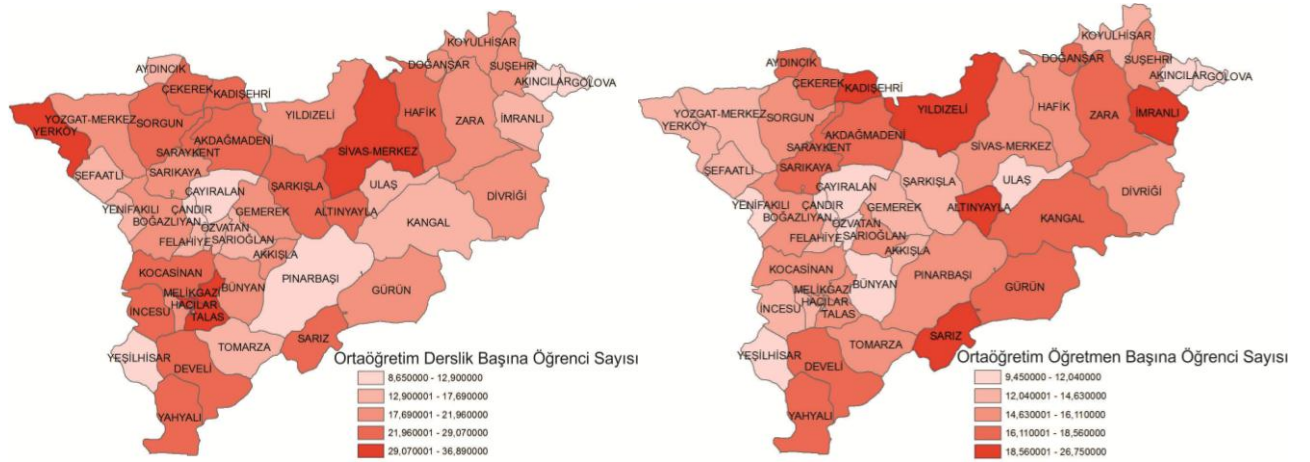

Şekil 143. Yıllara ve illere Göre Ortaöğretim Okullaşma Oranı (188)

561. Ortaöğretimde Bölge, derslik başına ortalama 27 öğrenci ile Türkiye ortalaması olan derslik başına 31 öğrenciden iyi durumdadır. Aynı ortalama Kayseri için 29, Sivas için 28 ve Yozgat için 22’dir.

İlçeler bazında ise; Melikgazi ilçesinde 37, Sivas Merkez ilçesinde 36, Yerköy ilçesinde 35 ve Talas ilçesinde 30 öğrenci ile dersliklerde öğrenci yoğunluğu olduğu görülmektedir (55). Özellikle Melikgazi, Sivas Merkez ve Yerköy ilçelerinde bu anlamda yapılacak analizler ile derslik ihtiyaçları belirlenmelidir.

562. Türkiye’de ortaöğretimde öğretmen başına ortalama 16 öğrenci düşmekte iken, Bölgede ortalama 15 öğrenci düşmektedir. Aynı ortalama Kayseri ve Yozgat illerinde 15, Sivas ilinde 16 öğrencidir (55). İlçeler incelendiğinde merkez dışı ilçelerden özellikle Kadışehri, Yıldızeli, Altınyayla, İmranlı ve Sarız ilçelerinin öğretmen başına öğrenci yoğunluğu yaşadığı görülebilir. Kadışehri ve Altınyayla ilçelerinde hem ilköğretimde hem de ortaöğretimde aynı yoğunluk görülmekte olup, bu durumun nedenlerinin araştırılması gerekmektedir.

Şekil 144. Bölge İlçeleri Bazında Ortaöğretimde Derslik ve Öğretmen Başına Öğrenci Sayıları (55)

563. Türkiye’de eğitimde başarıdaki ana ölçüt kriterlerinden, Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS) 2010 yılı sonuçlarına göre Kayseri ili özellikle sayısal alanlarda ilk 10’a girerken, Yozgat ili başarı sıralamasında oldukça gerilerde kalmaktadır (189). Yozgat 2023 Çalıştay sonuçlarında da yer alan bu sorun için ilde çözümler üretilmesi gerekmektedir.

Tablo 97. 2010 Yılı YGS Sonuçlarına Göre Bölge İlleri Başarı Sıralaması (189)

İl	Matematik	Fizik	Kimya	Biyoloji	Türkçe	Tarih	Coğrafya	Felsefe	Sayısal 1	Sözel 1	Eşit Ağırlık 1
Kayseri	8	7	7	6	9	10	19	14	5	7	6
Sivas	35	41	36	33	27	20	35	26	32	31	32
Yozgat	54	67	73	66	52	7	5	14	61	41	50

564. Bölgede ortaöğretim düzeyinde mesleki eğitimler, endüstri meslek liseleri, sağlık liseleri, ticaret liseleri, güzel sanatlar liseleri, turizm meslek liseleri, ziraat meslek liseleri, teknik liseler, imam hatip liseleri, kız meslek liseleri ve işitme engelliler meslek liseleri ile yapılmaktadır. Kayseri’de mesleki ve teknik lise kapsamında 113, Sivas’ta 62 ve Yozgat’ta 82 okul bulunmaktadır (188).

Tablo 98. Bölge İlleri Ortaöğretim Mesleki Eğitim İstatistikleri (188)

	Okul Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı	2011/2012 Yılı Mezun	2012/2013 Yılı Yeni Kayıt	Okul Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Şube Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı
Kayseri	113	40.528	5.321	11.716	322	23	14	28
Sivas	62	20.261	3.019	5.765	302	23	14	31
Yozgat	82	16.889	2.668	4.948	196	21	13	22
Türkiye	6.204	2.269.651	332.154	651.734	326	24	15	34

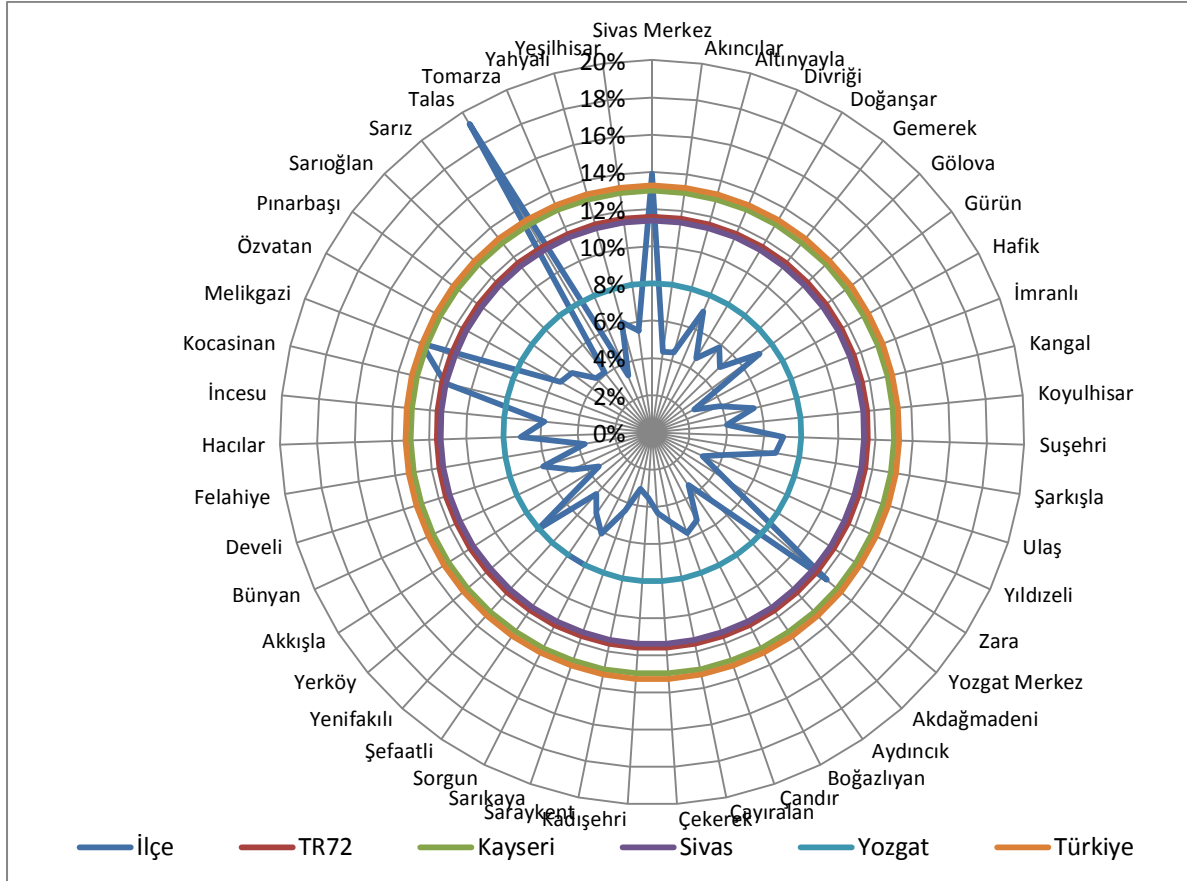
565. Bölgede Kayseri ili toplam okul ve öğrenci sayısı ile ortaöğretimde mesleki eğitimde ağırlık sahibidir. Sivas ilinde okul sayısı Yozgat iline göre az olsa da öğrenci sayısı fazladır. Yozgat ili özellikle okul başına düşen öğrenci azlığı ile dikkat çekerken, ilde mesleki eğitimin öneminin vurgulanması ve öğrencilerin yönlendirilmesi önemlidir.

2.1.3.5 Yükseköğretim Oranları

566. Bölge gelişmişlik düzeyini belirleyici etmenlerden biri Bölgedeki eğitim durumudur. OECD'nin her yıl yayınlamış olduğu Bir Bakışta Eğitim (Education at a Glance) 2012 yılı raporuna göre; 25-64 yaş arası yükseköğrenim mezunlarının yüzdesi; Kanada'da %51, İsrail'de %46, Japonya'da %45, ABD'de %42, Güney Kore'de %40, Avustralya'da %38 ve Norveç'te %37 iken, Türkiye'de aynı oranın %13'de kalması, eğitim konusunda geride kaldığını göstermektedir (190). Ekonomiye katkısı tartışmasız olan Ar-Ge ve yenilikçilikte özellikle üniversite, yüksek lisans ve doktora mezunlarının en büyük katkısı yaptığı düşünüldüğünde, Türkiye'de üniversite eğitiminin yaygınlaştırılmasının gerekliliği görülebilir. 22 yaş üstü nüfus için fakülte veya üzeri mezunların oranı Türkiye'de ortalama %13,26'dır. İçinde 6 üniversiteyi barındıran Bölge, bu oranda %11,59 ortalama ile Türkiye ortalamasının altında kalarak düzey2 bölgeleri arasında 13. Sırada yer almıştır. Kayseri ili %12,98 ortalama ile 81 il içinde 14., Sivas ili %11,38 oran ile 36. ve Yozgat ili %7,99 oranı ile 76. sırada gelmektedir (3).

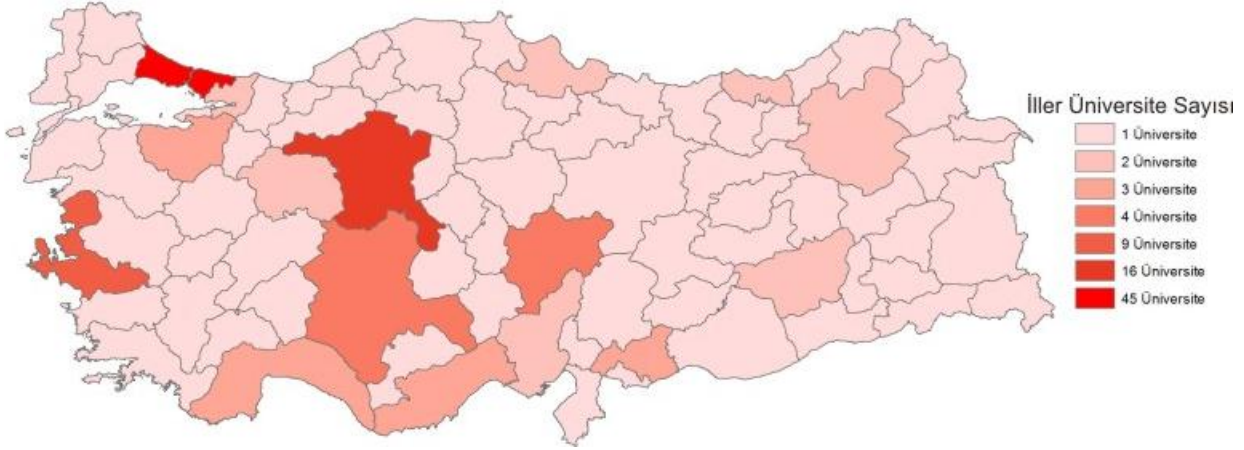
567. Bölgede öğrenci yoğunluğunu oluşturan 3 üniversiteden; Cumhuriyet Üniversitesi 1974, Erciyes Üniversitesi'nin 1978 yılında, Bozok Üniversitesi ise 2006 yılında kurulmuştur. Yozgat şehrinde üniversite görece yeni bir kurum olduğu için, üniversite mezun sayısında bir hayli geride olan şehrin zaman içinde üniversite mezunu sayısının artması beklenmektedir. Bölgede üniversite mezunu oranının düşük olmasının sebeplerinden biri de, sanayisi gelişmiş bir şehir olan Kayseri'nin bile üniversite mezunlarını cezbeden bir ekonomik yapıya sahip olmamasıdır. Özellikle İstanbul, Ankara gibi şehirlerin maaş skalalarının Bölgede yakalanamaması da nitelikli işgücünün göçmesine sebep olmaktadır.

568. Üniversite ilçesi olarak bilinen Talas ilçesi yükseköğrenim oranında %19'luk değer ile Türkiye ortalamasının üzerinde değer almaktadır. Ancak Bölgede %5 oranını geçebilen az sayıda ilçe bulunmaktadır. Türkiye ortalamasını sadece Melikgazi, Talas, Sivas Merkez ve Yozgat Merkez ilçeleri geçebilmiştir. Ancak bu ilçeler de Türkiye ortalamasını çok yüksek oranlarda geçemediği için Bölgenin Türkiye ortalamasını geçmesini sağlayamamışlardır (Şekil 145) (3).

Şekil 145. Bölge İlçeleri Yüksek Öğrenim Oranları (3)

569. Yükseköğrenim seviyesi Bölgede düşük olmasına rağmen, önümüzdeki yıllarda özellikle Kayseri ilinde yükseköğrenim oranlarında bir ivme beklenmektedir. Kayseri ili üniversite sayısı ile ön plana çıkan iller arasındadır. Bölgede bulunan 6 üniversitenin 4'ü Kayseri ilinde bulunmaktadır. Kayseri ili 4 üniversitesi ile Türkiye'de üniversite sayısı bakımından İstanbul, Ankara ve İzmir'den sonra Konya ili ile birlikte 4. sıradadır. Özellikle Kayseri'de bulunan üniversitelerin tam kapasite ile eğitim hizmetlerini vermesi durumunda öğrencilerin ve öğretim görevlilerinin il genel yükseköğretim seviyesini artıracakı düşünülmektedir.

Şekil 146. Türkiye Üniversite Haritası (191)

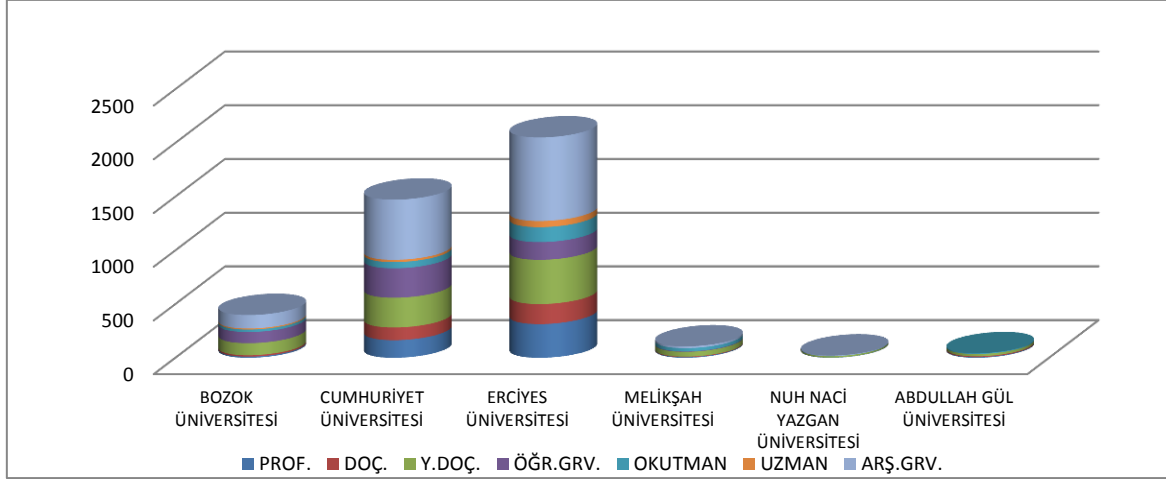
İllerdeki üniversite öğrenci sayıları, 2011/2012 öğretim yılı için Kayseri’de 40 bine yakın, Sivas’ta 30 binlerde, Yozgat’ta ise 10 bine yakındır (192). Kayseri’de Abdullah Gül Üniversitesi’nin, Melikşah Üniversitesi’nin ve Nuh Naci Yazgan Üniversitelerinin tam kapasite öğretime devam etmesi ile bu sayılar artacak, Kayseri öğrenci şehri olması ile de tanınacaktır.

Tablo 99. Bölgedeki Üniversitelerin Öğrenci Sayıları (192)

Üniversite	2011/2012 Yılı Öğrenci Sayısı	Öğretim Elemanı Başına Düşen Öğrenci Sayısı
Erciyes Üniversitesi	37.052	18
Cumhuriyet Üniversitesi	33.169	23
Bozok Üniversitesi	8.456	21
Melikşah Üniversitesi	1.270	12
Nuh Naci Yazgan Üniversitesi	100	5
Abdullah Gül Üniversitesi	-	-

570. Öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı, gelişmiş ülkelerden Almanya’da 12, Norveç’te ise 9’dur (190). Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) 2011/2012 yılı istatistiklerine göre, Türkiye’de toplamda 118.839 öğretim elemanı ve 4.353.542 üniversite öğrencisi bulunmaktadır (192). Türkiye, öğretim elemanı başına düşen 36 öğrenci sayısı ile gelişmiş ülkelerin bir hayli gerisinde kalmaktadır. Bölgedeki üniversitelerin, Türkiye’ye göre görece iyi konumda olmalarına karşılık, Avrupa ülkelerine göre bu gösterge bakımından geride kaldıkları söylenebilir.

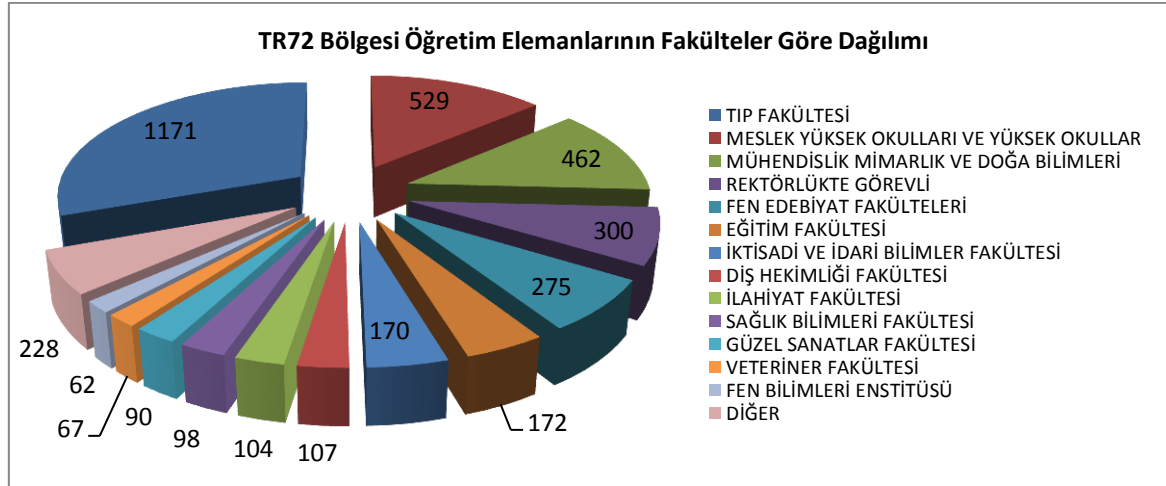
571. Türkiye’de her 7 öğretim elemanından 1’i profesör unvanına sahipken, bu oran Bozok Üniversitesi’nde 36’da 1, Cumhuriyet Üniversitesi’nde 9’da 1, Erciyes Üniversitesi’nde 6’da 1, Melikşah Üniversitesi’nde 17’de 1, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi’nde 10’da 1 ve Abdullah Gül Üniversitesi’nde 7’de 1 şeklindedir (192). Özellikle Bozok Üniversitesi’nde profesör sayısının az olması öğrencileri cezbetme yönünden bir dezavantaj olarak ortaya çıkmaktadır.

Şekil 147. Bölge Üniversiteleri Öğretim Elemanları Unvan Dağılımı (192) (193)

572. Bölgede bulunan üniversitelerde, öğretim görevlilerinin %31'i Tıp Fakültesi'nde görev almaktadır. Özellikle Erciyes Üniversitesi, Biyomedikal Mühendisliği'nden, Çin Dili ve Edebiyatı'na, Uçak Gövde Motor Bölümü'nden, Enerji Sistemleri Mühendisliği'ne kadar farklı dallarda öğretim hayatına devam etmektedir.

573. Bölge üniversiteleri bünyelerinde Erciyes Üniversitesi'nde 9 Meslek Yüksek Okulu (MYO); ve 68 program, Cumhuriyet Üniversitesi'nde 13 MYO ve 100'den fazla program ve Bozok Üniversitesi'nde 6 MYO ve 36 program bulunmaktadır (194) (195) (196).

Şekil 148. Bölge Üniversiteleri Öğretim Elemanları Fakülte Dağılımı (192) (193)

2.2 İşgücü ve İstihdam

574. İstihdam ve işsizlik bir ülkenin ekonomisinin işleyişi hakkında fikir veren önemli iki göstergedir. Ayrıca insanların refah düzeyi ile de doğrudan ilgilidir. Eğer işsizlik oranı yüksekse, bireysel düzeyde birçok insanın kendisini ve ailesini geçindiremediği düşünülür. Öte yandan sosyal problemler de işsizlik neticesinde tetiklenir. Makro düzeyde işsizlik ise, ülkenin iş gücü kaynağının ve

potansiyelinin verimli kullanılmadığını ve milli gelire katkı yapılamadığını gösterir. Günümüz konjonktüründe işsizliği azaltıp istihdam yaratmak, ülkelerin ekonomi politikalarının birincil hedefleri arasındadır (186) (197).

575. İstihdam, milli gelire katkının yanı sıra sosyolojik olarak da önemli bir araçtır. Bireyler toplumsal statü ve güven kazanmak için hayatlarını kazanmaya dolayısıyla işe ihtiyaç duyarlar. Bu olanak sağlanmadan temel haklardan ve sosyal güvenlikle yoksun kalırlar. Bu yüzden istihdam sosyal kalkınmanın da önemli unsurlarındandır (198) .

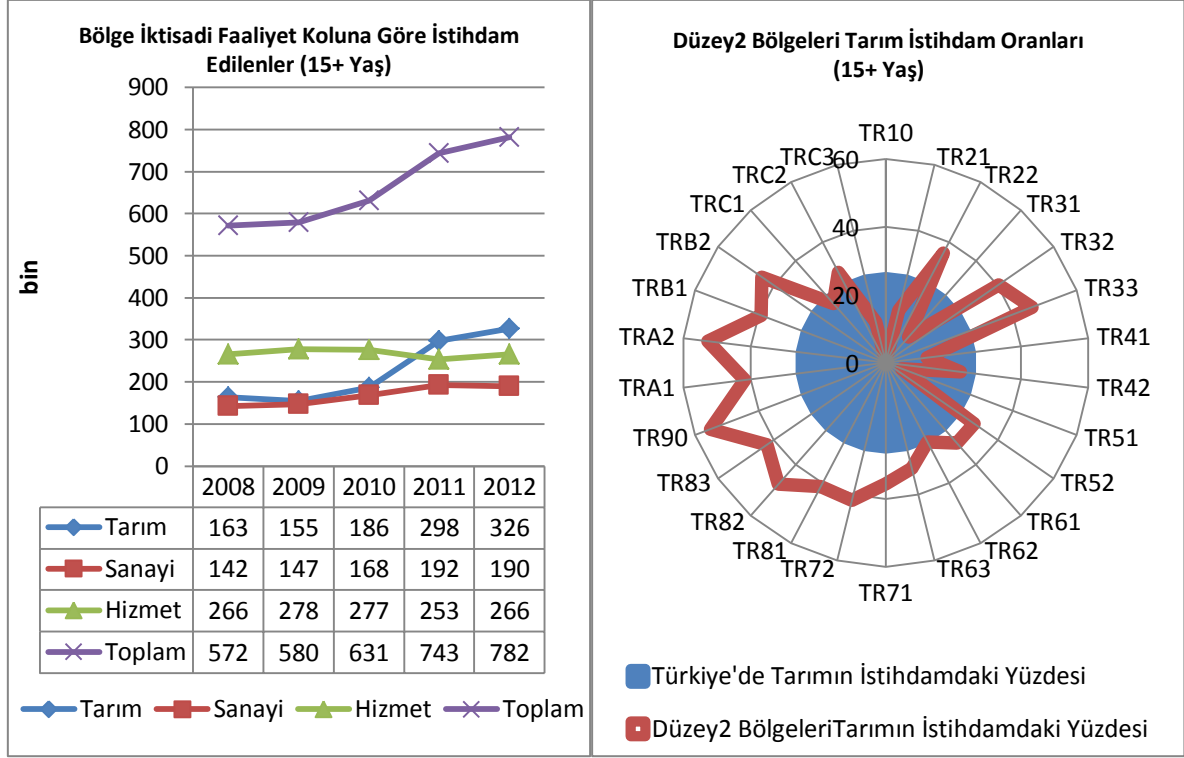
576. International Labour Organisation (Uluslararası Çalışma Örgütü) (ILO) tarafından 2013 yılında yayınlanan Global İstihdam Trendleri-2013 verilerine göre; 2012 yılında dünya genelinde toplam işsiz sayısı 197 milyonu bulmuş olup, projeksiyonlara göre işsiz sayısının, 2013 ve 2014 yıllarında sırasıyla 202 ve 205 milyona çıkacağı öngörülmektedir (199). 2012 yılında, 2007 yılındakinden 28 milyon fazla işsiz olması, küresel krizin etkilerinin sürdüğünün bir göstergesi sayılabilir.

577. Dünya’da genel olarak %6 civarında seyreden işsizlik oranı Türkiye’de %9 olup, 2015 yılında %8,7 olması öngörülmüştür (200). İşsizlik oranında azalma öngörülse de dünya ortalamasının hayli üzerinde yer almaktadır.

578. Türkiye içinde bulunduğumuz yıllarda “**Demografik Fırsat Penceresi**” olarak adlandırılan, 15-64 yaşları arasındaki çalışma çağı nüfusun hızla arttığı bir döneme girmiştir. Bu dönem önümüzdeki 28 yıl boyunca devam edecek olup, 2041 yılına kadar artış sağlayacaktır. Ülkelerin tarihlerinde bir defa yaşanabilecek bu durumdan Doğu Asya ülkeleri yararlanmış ve üretimlerini artırarak hızlı bir büyüme süreci yakalamışlardır. Aynı şekilde Türkiye’nin de bu durumu avantajına çevirerek hızlı bir büyüme yakalaması, istihdam politikalarını bu duruma göre ayarlaması gerekmektedir. Eğer gerekli istihdam imkânları yaratılmaz, işgücüne olan talep çalışma çağındaki nüfustan az olursa, işsizlikte artış görülecek ve toplumdaki düzen bozulmaya başlayacaktır (186).

2.2.1 İşgücü Sektörel Dağılım

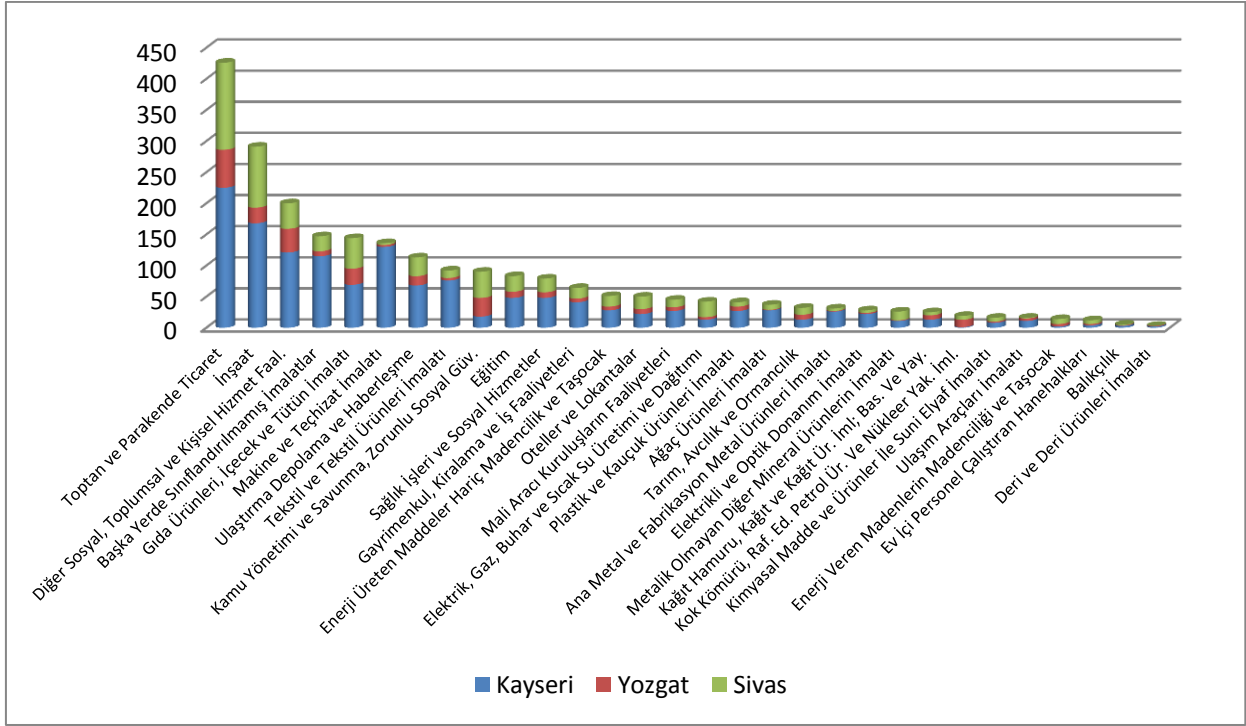
579. Türkiye’de 2012 yılında 15+ yaş grubunda toplam 24.821.000 kişi çalışmakta olup, istihdam edilenlerin %49’u hizmet, %26’sı sanayi, %25’i tarım alanında istihdam edilmektedir. Bölgede ise ülkedeki çalışanların %3,15’ine karşılık gelen toplam 782.000 çalışanın %42’si tarım, %34’ü hizmet ve %24’ü sanayi alanında istihdam edilmektedir (3). Son yıllarda, toplam istihdam sayısında neredeyse tüm sektörlerde artış görülmüştür. Tarım alanında istihdam edilenlerin sayısında diğerlerine göre nispeten fazla görülen artışta, dolaylı olarak 2008 yılında yaşanan kriz nedeniyle tarımın güvenli sektör olarak görülmesinin etkileri mevcuttur. Bölge, tarımda istihdamın yoğun yaşandığı düzey2 bölgeleri arasındadır.

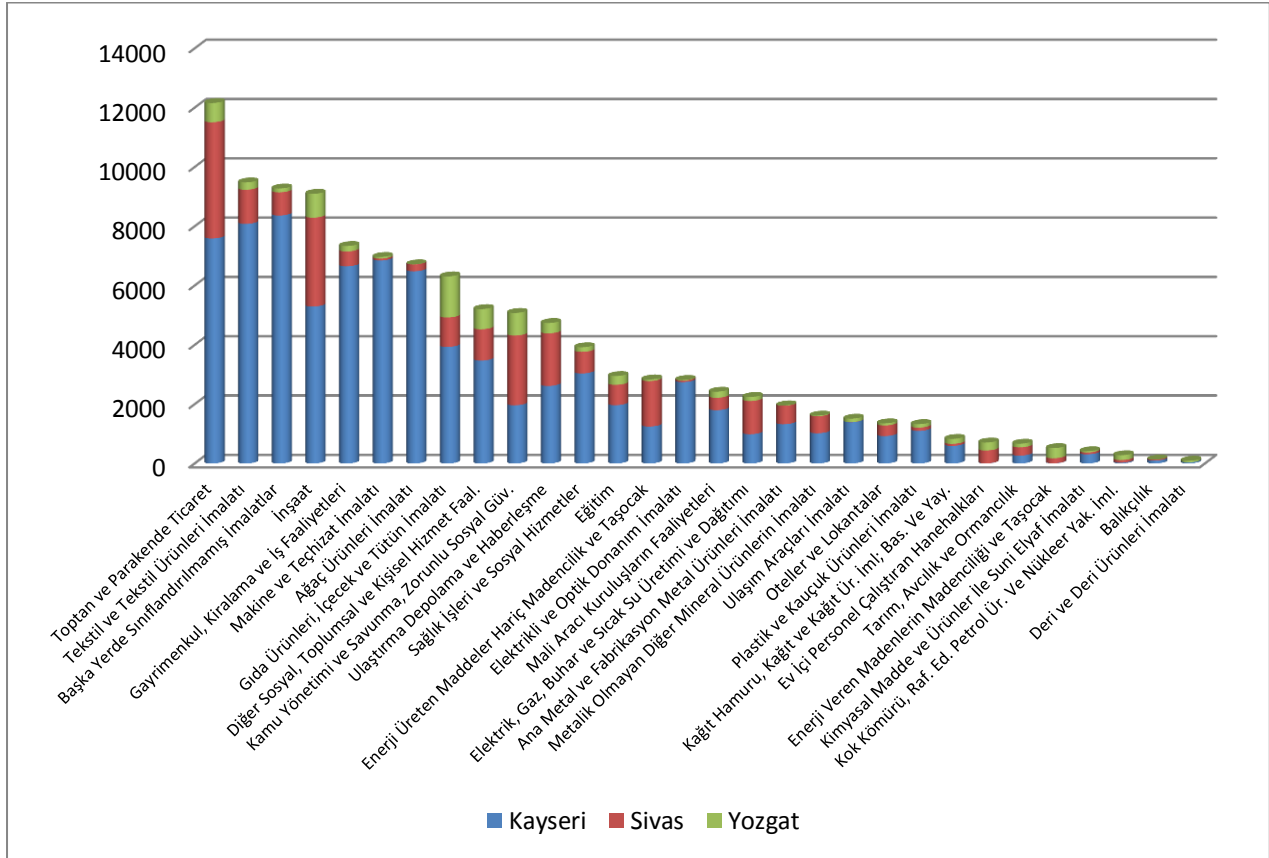
Şekil 149. Bölge İktisadi Faaliyet Koluna Göre İstihdam Edilenler Grafiği ve Düzye2 Bölgeleri Tarım İstihdam Oranları Grafiği (2012) (3)

580. Türkiye’de sanayi istihdamı oranı 2012 yılı için %26 iken, Bölge %24 ile buna yakın bir değere sahiptir. Hizmetler sektöründe ise bu oran Türkiye’de %49,4, Ankara’da %72,4, İstanbul’da %62,7, İzmir’de %58,35’dir. Bölge ise bu oranda %34 ile düzye2 bölgeleri arasında sondan 3. sıradadır. Aynı oran Hollanda’da 2012 verilerine göre, %86, ABD’de %81 ve İngiltere’de %80’dir (201). Bölgede yer alan büyük turizm projeleri ve sağlık projeleri ile hizmetler sektörü istihdam oranının önümüzdeki yıllarda artması beklenmektedir.

581. Kayseri, Sivas ve Yozgat’ta en fazla iş yeri “Toptan ve Perakende Ticaret” sektöründe bulunmaktadır. Toplam işyerlerinin Kayseri’de %16,2’si, Sivas’ta %21,3’ü, Yozgat’ta %19,6’sı bu sektörde faaliyet göstermektedir. Toplam çalışan sayısına göre, Kayseri’de “Başka Yerde Sınıflandırılmamış İmalatlar” sektörü (%10,4), Sivas’ta “Toptan ve Perakende Ticaret Sektörü” (%16,9), Yozgat’ta “Gıda Ürünleri, İçecek ve Tütün İmalatı Sektörü” (%18,2) ön plana çıkmaktadır (86) (87) (88).

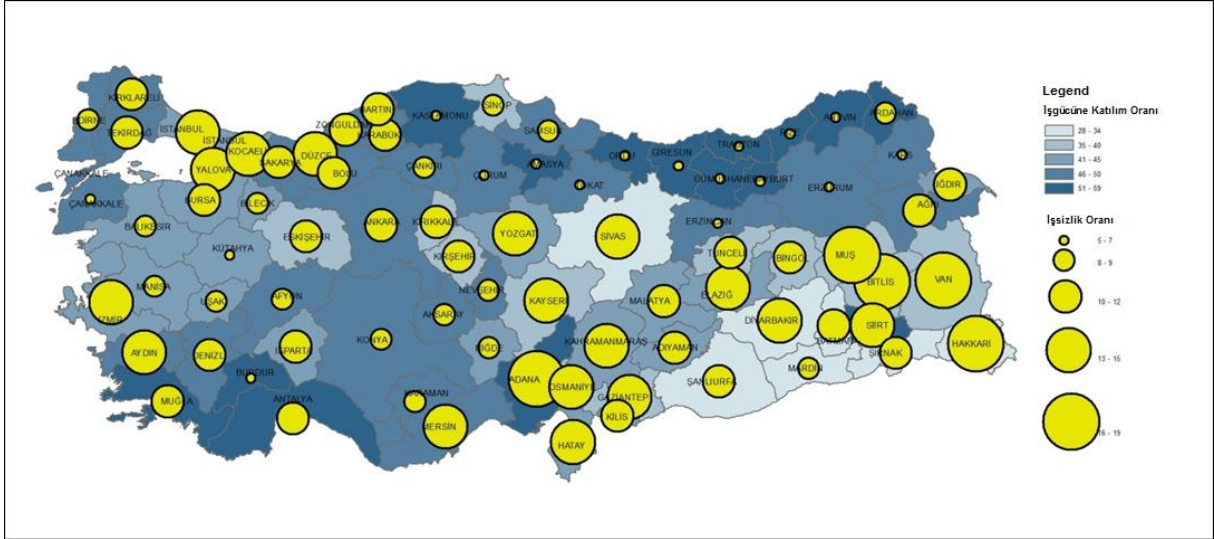

Şekil 150. Bölgedeki İşyeri Sayısının Sektörel Dağılımı, 2012 (86) (87) (88)

Şekil 151. Bölgedeki Çalışanların Sektörel Dağılımı, 2012 (86) (87) (88)

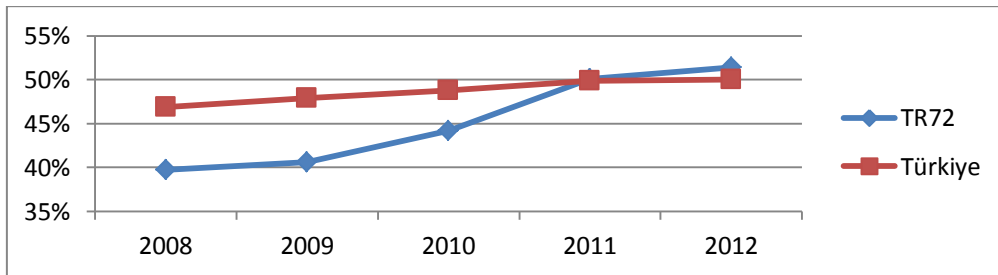
582. İşsizlik oranının en yüksek olduğu bölge Doğu Anadolu Bölgesi olurken, bu bölgede işgücüne katılım oranı düşüktür. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde işgücüne katılım oranı yüksek ve işsizlik oranı düşüktür. İşgücüne katılımın yüksek olduğu bölgelerde tarım ya da hizmetler sektörünün geliştiği, kadınların da istihdama katıldığı gözlenmekte, bu yüzden istihdama katılım oranlarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bölgede ise işgücüne katılım oranı en yüksek olan il Yozgat olurken Sivas ili işgücüne katılım oranının en düşük olduğu ildir. Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinde işsizlik oranı benzer şekilde %13-15 aralığındadır (Şekil 152) (3).

Şekil 152. İllerde İşgücüne Katılım ve İşsizlik Oranları 2012 (%) (3)

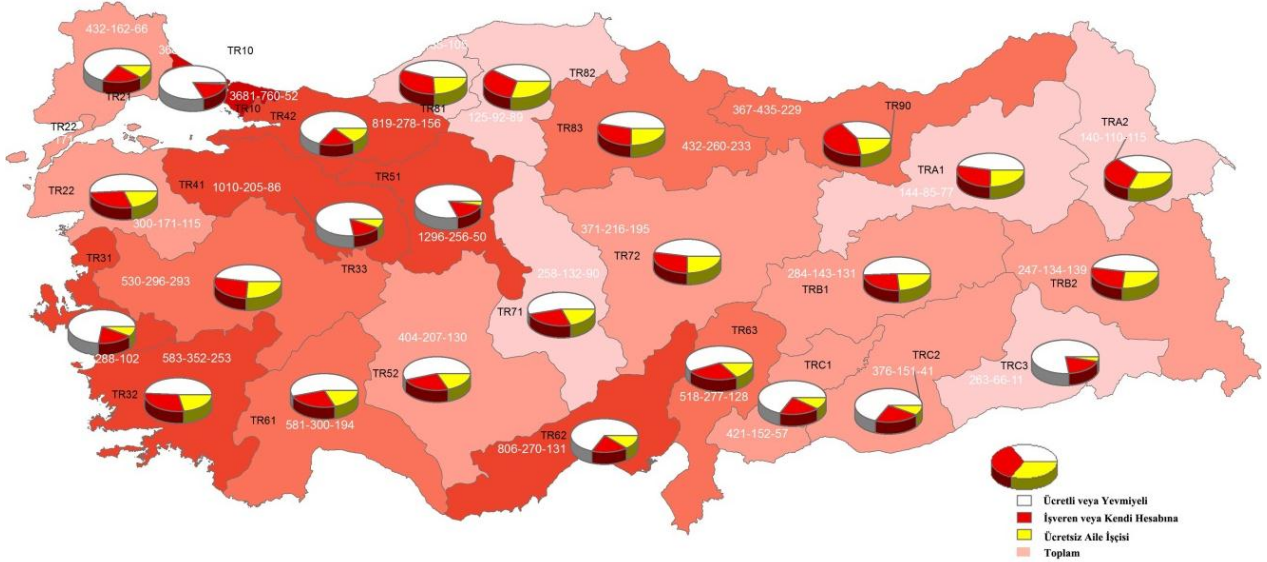
2.2.2 Nüfus, İşsizlik ve İstihdam Edilen Nüfus

583. Türkiye'de 2012 yılı verilerine göre, 54,7 milyon kurumsal olmayan 15 yaş üstü nüfus bulunmaktadır. Kurumsal olmayan 15 yaş üstü nüfusun yaklaşık %50'si işgücü içerisinde yer almaktadır. Türkiye'deki 27,3 milyon işgücünün, %90,8'i istihdam edilmiş olup, 2,5 milyon kişi ile %9,2'lik işsizlik oranı mevcuttur. Bölge, 852 bin kişilik işgücü ile, bu gösterge bazında düzey2 bölgeleri arasında 13. sıradadır. Bölgede, 782 bin kişi istihdam edilmiş olup, işsizlik oranında (%8,2) Türkiye ortalamasının altındadır. İşgücüne katılma oranında ise, Bölge %51,4 değeri ile Türkiye ortalamasının üzerinde bir değer olarak, düzey2 bölgeleri arasında 11. sırada yer almıştır. Son yıllara bakıldığında, Bölgede, işgücüne katılmada yükselen bir trend yakalanmış, Türkiye ortalaması geçilmiştir (3). Bu tablonun oluşmasında özellikle 2008-2012 yılları arasında tarım sektöründe oluşan 180 binlik istihdamın etkisi büyüktür.

Şekil 153. Yıllara Göre Türkiye ve Bölgedeki İşgücüne Katılma Oranları (2007-2012) (3)

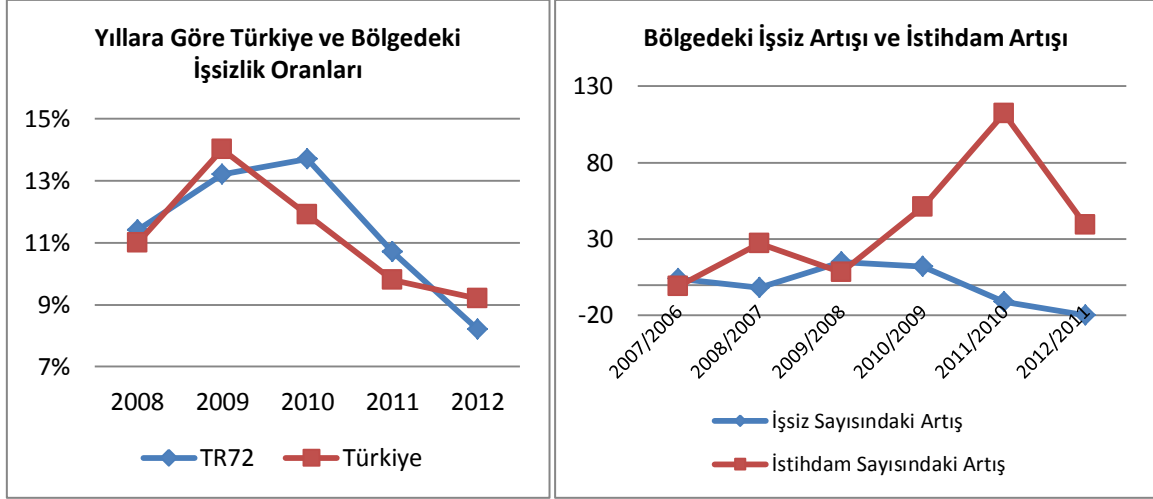
584. Bölge işveren veya kendi hesabına çalışanlar bakımından, düzey2 bölgeleri arasında 12. sırada, ücretli ve yevmiyeli çalışanlar bakımındansa 16. sıradadır. Bölgede halen Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde (%13) olan ücretsiz aile işçiliği önemli bir pay almaktadır (%25) (3).

Şekil 154. Düzey2 Bölgeleri İşteki Duruma Göre Dağılım (3)

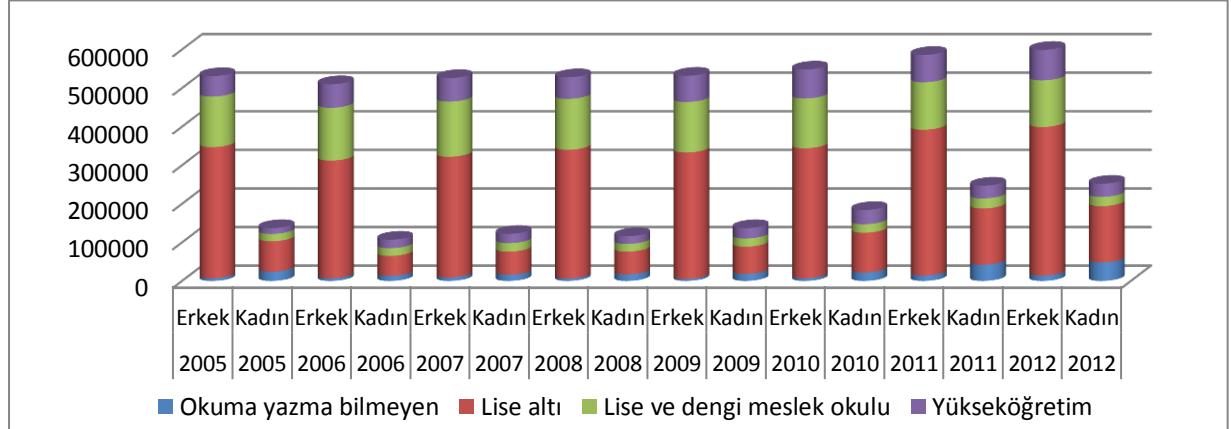
585. Ücretsiz aile işçiliğinin sektörel durumu irdelendiğinde, istihdam edilenlerin %93,85'inin tarımda, %1,03'ünün sanayide, %4,62'sinin ise hizmetler sektöründe yer aldığı görülmektedir. Ücretsiz aile işçilerinin cinsiyet bakımından dağılımında, çalışanların %26,15'inin erkek, %73,85'inin kadın olduğu görülmektedir (3). Bu duruma göre, gelecek 10 yılda tarımdan hizmetler ve sanayi sektörüne kaymayla birlikte göç olgusunu tetikleyen tarım sektöründe çözülmenin artmasının beklenmekte olup, kadınlar ve diğer dezavantajlı gruplar için Bölgede ilave tedbirlerin alınması gerekmektedir.

586. 2012 yılında Bölgedeki işsizlik oranı, Türkiye ortalamasından düşüktür. Özellikle 2010 yılından sonra işsizlik oranı ciddi bir şekilde düşüşe geçmiş, 2011 yılında 2010 yılına göre 112 bin istihdam fazlası görülmüştür. İstihdam artışındaki bu oran, çoğunlukla tarım sektöründeki istihdam artışından kaynaklanmakta olup, önümüzdeki yıllarda çözümlerin görülmesi olasıdır.

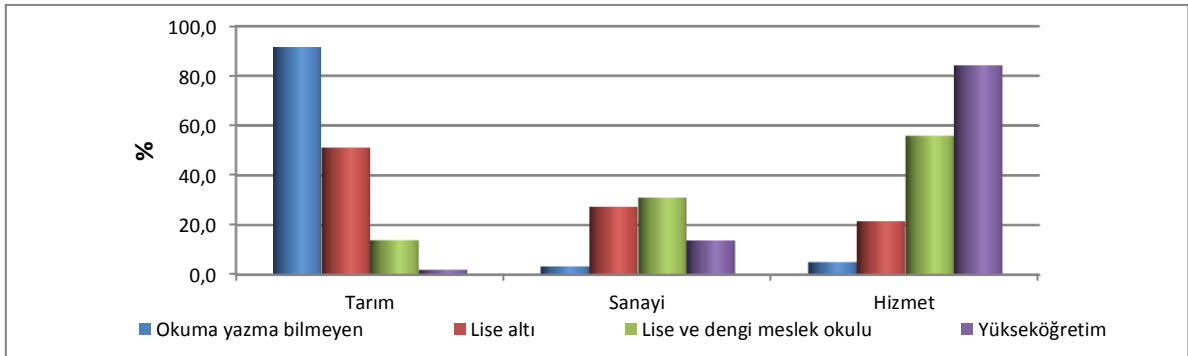

Şekil 155. Türkiye ve Bölgedeki İşsizlik Oranları ve Bölgedeki İşsiz, İstihdam Artışı (3)

587. Eğitim düzeyine göre; Bölge okuma-yazma bilmeyenlerin istihdam oranı bakımından 8. sırada, lise altı istihdam oranı bakımından 8. sırada, lise ve dengi meslek okulu bakımından 17. sırada, yükseköğretim istihdam oranı bakımından ise 10. sırada gelmektedir. Bölgedeki okuma yazma bilmeyen ve lise altı istihdamın özellikle tarımda, yükseköğretim ve lise istihdamının ise hizmetler sektöründe yoğun olduğu görülmektedir.

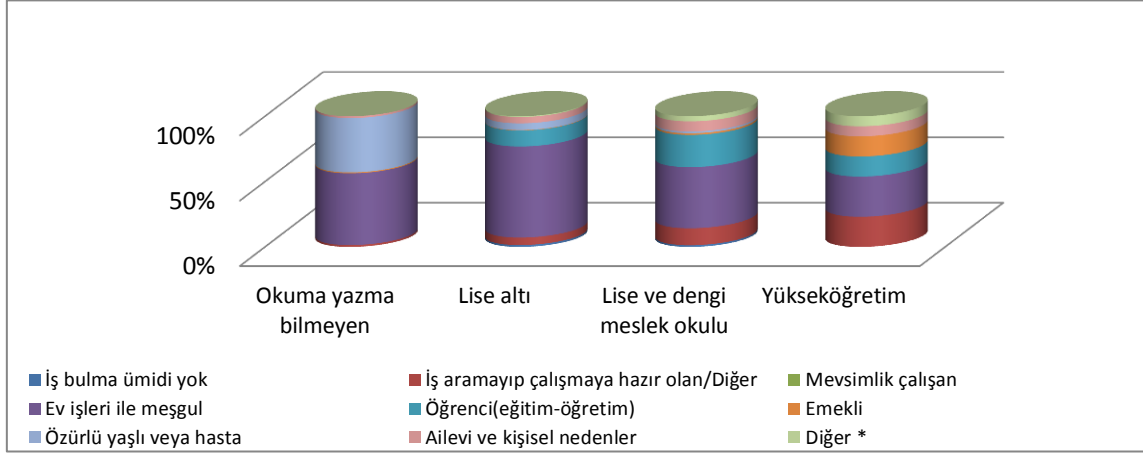

Şekil 156. Yıllara ve Eğitim Durumuna Göre Bölgedeki İşgücü (3)

Şekil 157. Bölgede Sektöre, İş Durumuna ve Eğitim Seviyesine Göre İstihdam Durumu (3)

588. Bölgede işgücüne dâhil olmamanın sebepleri arasında en öne çıkanı “Ev işleri ile meşgul olma”dır (3). Bölgede tipik Anadolu özelliği olan kadının evde ev işleri ile meşgul olma sebebi ile çalışmaması yaygındır. Kadınlarda yükseköğretim mezunlarında bile ev işleri ile meşgul olmak işgücüne dâhil olmamadaki en çok görülen nedendir.

Şekil 158. Bölgedeki Kadınlarda İşgücüne Dâhil Olmama Nedenlerinin Dağılımı (3)

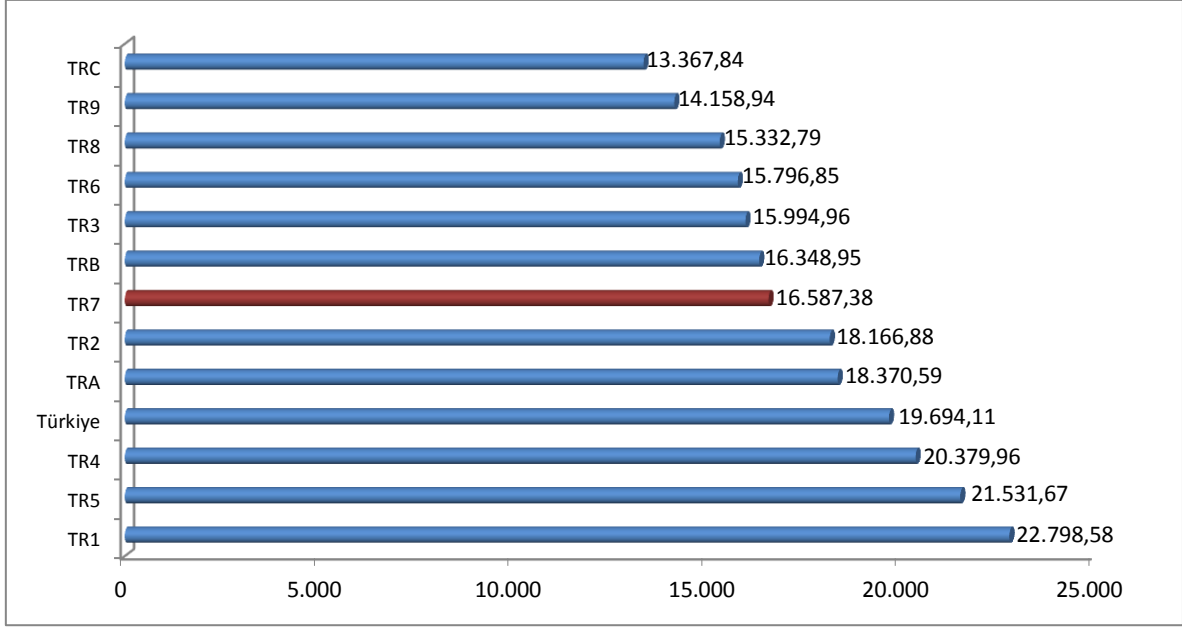
589. Kayseri, Sivas ve Yozgat İşgücü Piyasası Araştırmaları (2011) sonuçlarına göre, 2010 yılı sonunda İŞKUR Kayseri İl Müdürlüğü'ne kayıtlı 28.899, İŞKUR Sivas İl Müdürlüğü'ne kayıtlı, 15.128 İŞKUR Yozgat İl Müdürlüğü'ne kayıtlı 7.891 işsiz bulunmaktadır (86) (87) (88).

2.2.3 Kayıt Dışı İstihdam

590. TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2011" raporuna göre, Bölge %51 kayıt dışı istihdam oranı ile Türkiye ortalaması olan %42 değerinin üzerinde değer alarak, 26 düzey2 bölgesi arasından 14. sırada yer almıştır (10). Kayıt dışı istihdam oranları Bölgede tarımda %80, sanayide %40 ile hizmetlerde %26 değerlerini alırken, Türkiye'de sırasıyla %84, %32 ve %26 değerlerini almıştır. Sanayide kayıt dışı istihdam oranı ile Bölge, düzey2 bölgeleri arasında 19. sıradadır. Herhangi bir sosyal güvencesi olmadan çalışan nüfusun yoğun olduğu Bölgede ivedilikle önlemler alınması gerekmektedir.

2.2.4 Kazanç

591. Yıllık ortalama brüt kazançlar, düzey1 bölgeleri bazında incelenabilmektedir (3). TR7 Bölgesi yıllık ortalama kazançta Türkiye ortalamasının oldukça altında kalmaktadır. Bölgede hissedilen en önemli sorunlardan biri ücret politikalarıdır. Bu da kalifiye ve eğitilmiş işgücünün göçüne sebep olmaktadır. Bu nedenle Bölgede özellikle ucuz işgücünden ziyade, teknoloji artırımı, inovasyon ve verimlilik esaslı kazanç farkındalığının sağlanması gerekmektedir.

Şekil 159. Düzey1 Bölgeleri Bazında Yıllık Ortalama Brüt Kazançlar (TL) (2010) (3)

2.2.5 Meslek Edindirme Kursları

592. Bölgede hali hazırda uygulanan ve önümüzdeki dönemde uygulaması planlanan büyük projelerin Bölgenin işgücü piyasası üzerine olumlu etkilerde bulunması beklenmektedir. Bu çerçevede, Kayseri’de uygulanan Erciyes Master Planı, Sivas’ta hazırlanan Yıldızdağı Master Planı, Kalkım Balıklı Kaplıca tesisi, Kayaş- Elmadağ-Kırıkkale-Yerköy-Yozgat-Sivas, Sivas-Erzincan-Erzurum-Kars Hattı ve Yerköy-Kayseri hızlı tren hatları, Sivas-Merkez 2. OSB altyapı inşaatı, 2012 yılında uygulaması tamamlanmış Sivas-Erzincan Kalkınma Projesi, Bölgede uygulaması devam eden kamu yatırımları programına girmiş sulama projeleri, hayvancılığın Bölgedeki gelişimi ve uygulanan IPARD programı ile diğer büyük çaplı projeler dikkate alındığında Bölgenin nitelikli ve nitelsiz işgücü ihtiyacının önümüzdeki dönemde önemli ölçüde artacağı dikkate alınmalıdır.

593. Bölgede işgücü ihtiyacı duyulan mesleklerde mesleki eğitim kursları açılması ve işgücü piyasasının talep ettiği nitelik ve becerilere yönelik eğitim sağlanması, İş ve Meslek Danışmanlığı faaliyetleri ile işsizler ve öğrencilerin işgücü piyasasının eleman ihtiyacı duyduğu mesleklere yönlendirilmesine yönelik tedbirler alınmalıdır. Özellikle kış turizmi gibi önümüzdeki yıllarda Bölgede etkili olması beklenen alanlarda mesleki eğitimin artırılması gerekmektedir. İŞKUR tarafından verilen mesleki eğitim kursları, Bölgede sanayinin ihtiyacı olan mobilya imalatı, mobilya döşemesi, metal levha, yatak imalatı, çelik kapı montajı gibi alanları kapsamaktadır. Ancak; özellikle Kayseri’de mobilya, çelik kapı ve yatak üretimine olan kilitlenme hali dikkate alındığında, yeni alanlarla birlikte bu alanlardaki kursların yaygınlaştırılması ve artırılması gerekmektedir (202). Bölgede, yaygın eğitim veren kurumlardan, mesleki eğitime yönelik olan eğitimlerin istatistikleri Tablo 100’de verilmiştir.

Tablo 100. Bölgedeki Yaygın Eğitim İstatistikleri, 2010-2011 Öğretim Yılı Sonu (3)

Eğitim Kurumu	Kurum	Başlayan	Devam eden	Bitiren	Öğretmen	Derslik
Halk Eğitim Merkezi	47	97.127	93.861	93.861	188	168
Mesleki Eğitim Merkezi	16	11.193	11.193	11.193	176	109
3309 Sayılı Kanuna Göre Açılan Meslek Kursları	-	3.320	3.059	2.761	-	-
Pratik Kız Sanat Okulu	12	1.033	989	988	-	-
Olgunlaşma Enstitüsü	1	79	75	75	30	18
Turizm Eğitim Merkezi	-	-	-	-	-	-
Yetişkinler Teknik Eğitim Merkezi	-	-	-	-	-	-

2.2.6 İş Sağlığı ve Güvenliği

594. İş kazası istatistikleri incelendiğinde Bölge illeri arasında en fazla iş kazası Kayseri'deyken (ülke genelinde 10. sırada), meslek hastalığı sadece Sivas'ta istatistiklere yansımıştır (Tablo 101) (203). Kayseri başta olmak üzere Bölgede tarım, sanayi, hizmet sektörlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği çalışmaları hakkında farkındalık düzeyinin artırılması, Bölgede halk sağlığı hizmetlerinin yanı sıra Bölgedeki çalışanlar için çalışma koşulları ve iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin iyileştirilmesine yönelik faaliyetler geliştirilmesi son derece önemlidir.

Tablo 101. 5510 Sayılı Kanunun 4-1/a Maddesi Kapsamındaki Aktif Sigortalılardan İşlemi Tamamlanan İş Kazaları, Meslek Hastalıkları, Sürekli İş Göremezlik ve Ölüm Vakalarının İllere ve Cinsiyete Göre Dağılımı, 2012 (203)

Yozgat	Sivas	Kayseri	İller			Meslek hastalığı sayısı	Sürekli iş göremezlik sayısı						Ölüm sayısı					
			İş kazası sayısı				İş kazası	Meslek hastalığı	Toplam	İş kazası	Meslek hastalığı	Toplam						
			Erkek	Kadın	Toplam													
69	219	2.478	Erkek	79	0	Erkek	79	3	82	0	0	0	Erkek	12	0	12		
0	7	79	Kadın		0	Kadın							Kadın	0	0	0		
69	226	2.557	Toplam		0	Toplam							Toplam					
0	3	0	Erkek	3	0	Erkek	9	0	9	2	0	2	Erkek	7	0	7		
0	0	0	Kadın		0	Kadın							Kadın	0	0	0		
0	3	0	Toplam		0	Toplam							Toplam					
11	9	79	Erkek	9	0	Erkek	11	2	11	0	0	0	Erkek	2	0	2		
0	0	3	Kadın		0	Kadın							Kadın	0	0	0		
11	9	82	Toplam		0	Toplam							Toplam					
0	2	0	Erkek	2	0	Erkek	11	0	11	0	0	0	Erkek	11	0	11		
0	0	0	Kadın		0	Kadın							Kadın	0	0	0		
0	2	0	Toplam		0	Toplam							Toplam					
11	11	79	Erkek	11	0	Erkek	11	2	11	0	0	0	Erkek	11	0	11		
0	0	3	Kadın		0	Kadın							Kadın	0	0	0		
11	11	82	Toplam		0	Toplam							Toplam					
2	7	12	Erkek	7	0	Erkek	7	0	7	0	0	0	Erkek	7	0	7		
0	0	0	Kadın		0	Kadın							Kadın	0	0	0		
2	7	12	Toplam		0	Toplam							Toplam					
0	0	0	Erkek	0	0	Erkek	0	0	0	0	0	0	Erkek	0	0	0		
0	0	0	Kadın		0	Kadın							Kadın	0	0	0		
0	0	0	Toplam		0	Toplam							Toplam					
2	7	12	Erkek	7	0	Erkek	7	0	7	0	0	0	Erkek	7	0	7		
0	0	0	Kadın		0	Kadın							Kadın	0	0	0		
2	7	12	Toplam		0	Toplam							Toplam					

2.3 Sağlık

595. Kayseri ve Sivas'ta başta tıp fakültelerinin etkisiyle önemli bir sağlık altyapısı mevcuttur. Kayseri'nin sağlık altyapısı çok eskilere dayanmaktadır. Dünyadaki ilk tıp medresesi olarak bilinen Gevher Nesibe Şifahiyesi ve Medresesi Selçuklular döneminde Kayseri'de yapılmıştır. Yozgat'ta yer alan Bozok Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrenci kabul etse de, eğitim-öğretime Hacettepe Üniversitesi'nde devam edilmektedir.

596. Hastane sayısı ve yatak sayıları incelendiğinde, Kayseri ilinin Bölgede öne çıkan bir sağlık altyapısına sahip olduğu söylenebilir. Sayı bakımından Kayseri'de özel hastaneler öne çıkmaktadır ve özel hastane sayısı artmaya devam etmektedir. İl merkezindeki hastanelerin önemli bir özelliği coğrafi olarak yoğunlaşmış olmalarıdır. Kayseri'de sağlık önemli bir sektördür ve gelişmeye devam etmektedir. Bunun da bir sonucu olarak Kayseri'deki hastanelere çevre illerden de talep olmaktadır. Bu açıdan Kayseri ili bulunduğu Bölgede bir sağlık merkezidir. Hatta Bölgede gurbetçi sayısının yüksek olmasının da etkisiyle ildeki pek çok özel hastanenin yurtdışındaki bazı sigorta şirketleriyle anlaşmaları vardır. Kayseri, yurtdışı hasta kabul birimi olan kamu hastanesinin bulunduğu Türkiye'deki 18 ilden biridir. Ayrıca Kayseri'de ülke genelinde pek de yaygın olmayan genetik hastalıklar tanı merkezi, pediatrik kalp damar cerrahisi yapılan hastaneler vb. bulunmaktadır. Bunlara ek olarak, ilde sağlık kampüsü temeline dayanan şehir hastanesi kurulacaktır. Söz konusu şehir hastanesi, Türkiye'de ihalesi tamamlanan 3 şehir hastanesinden biridir ve yapımına başlanmıştır (128).

Tablo 102. Bölge İlleri Hastane ve Yatak Sayıları, 2011 Yılı (3)

	Kamu		Özel		Toplam Yatak Sayısı
	Hastane sayısı	Yatak sayısı	Hastane sayısı	Yatak sayısı	
Kayseri	13	3.097	15	822	3.919
Sivas	19	2.275	1	82	2.357
Yozgat	15	933	1	50	983

597. Yüz bin kişi başına düşen hastane yatak sayısı incelendiğinde, Sivas'ın büyük bir farkla Bölge illeri arasında önde yer aldığı görülmektedir (Tablo 103). Türkiye'de, Sivas bu değişken bakımından 8. sırada, Kayseri ise 15. sırada gelmektedir. 2012 yılında Bozok Üniversitesi Araştırma ve Eğitim Hastanesi'nin hizmet vermeye başlaması ile Yozgat'ta bu rakamların ve il sıralamasının bir sonraki veri döneminde iyileşme ihtimali bulunmaktadır. Bölge genelindeki yüz bin kişi başına düşen hastane sayısının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Ancak; OECD ülkelerinin 2010 yılı ortalaması ise yüz bin kişiye 490 yataktır (204). Buna göre, hem Türkiye hem de Bölge ortalaması OECD ortalamasının altındadır.

598. Dünya Sağlık Örgütü tarafından yayınlanan rapora (205) göre, dünyada sağlık çalışanlarının sayıca yetersiz olduğu ülkeler Afrika ve Güney Asya'da yoğunlaşmıştır. Ayrıca sağlık personelinin yetersiz olduğu ülkelerin yine hastalık yükünün fazla olduğu ülkeler olduğu söylenmektedir. Türkiye, kişi başına düşen hekim sayısı bakımından OECD ortalamasının gerisinde kalmaktadır. Bin kişiye düşen hekim sayısı OECD ülkelerinde 3,1 iken, Türkiye'de 1,7 civarındadır (204). Yüz bin kişiye düşen

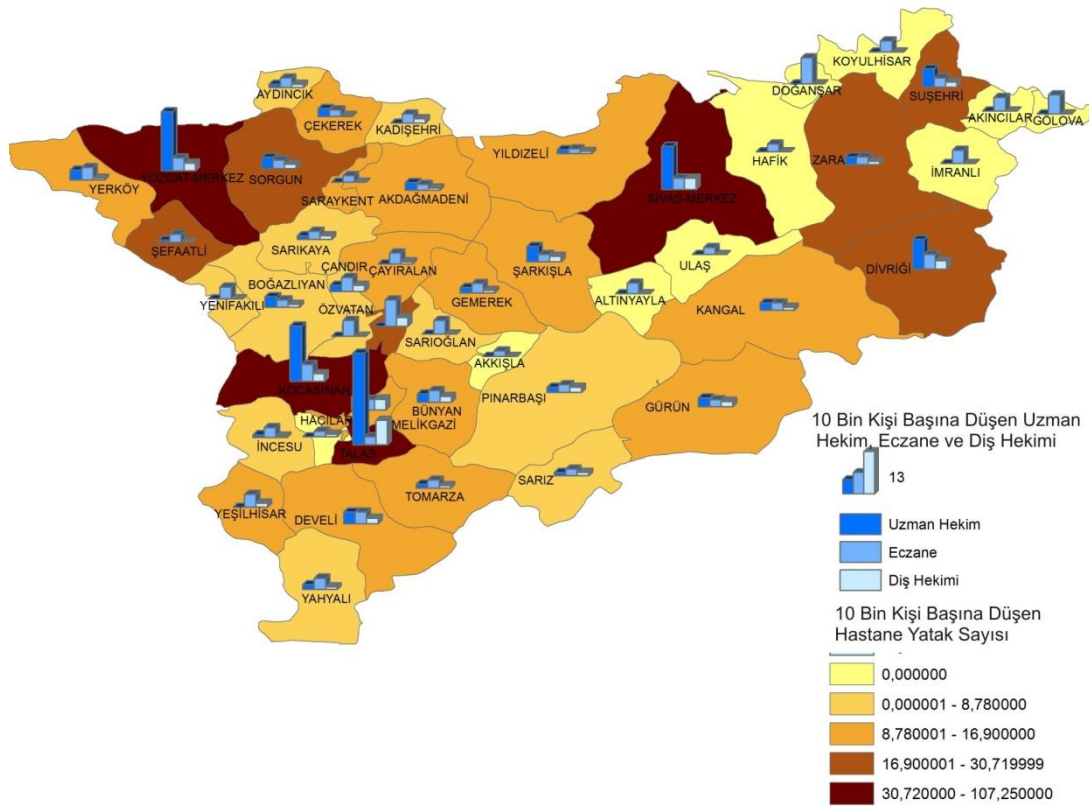
yatak sayısında Bölge, Türkiye ortalamasının üstünde olsa da hekim sayısında ortalamaya yakın bir değere sahiptir (Tablo 103). Buna Yozgat'ta kişi başına düşen hekim sayısının düşük olması neden olmaktadır. Kayseri ve Sivas illeri ise, ortalamanın üstünde değerlere sahiptir. Sonuç olarak Bölgede sağlık altyapısı açısından Yozgat en az gelişmiş ildir. Bununla birlikte, Sivas her ne kadar iyi değerlere sahip olsa da, Kayseri'de sektörün ticari olarak daha fazla geliştiği söylenebilir. Kayseri sağlık sektörü açısından bir çekim merkezi halini almıştır. Kayseri'de bu potansiyelin daha fazla değerlendirilebilmesi için ildeki hastanelerin bazı uluslararası sertifikalara sahip olması faydalı olacaktır. Örneğin, Kayseri'de JCI akreditasyonu olan hastane bulunmamaktadır. Ayrıca Kayseri ili için sektöre yönelik bir portal oluşturulması, bu portal aracılığı ile tanıtım ve rehberlik faaliyetlerinin yapılması önemli konulardan biridir.

Tablo 103. Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri Yüz Bin Kişi Başına Hekim ve Yatak Sayısı Sıralaması (3)

	Hastane yatak sayısı/100.000 kişi	İl sıralaması (yatak sayısına göre)	Toplam hekim ³⁸ sayısı/100.000 kişi	İl sıralaması (hekim sayısına göre)
Kayseri	312	15	178	17
Sivas	376	8	179	16
Yozgat	211	54	125	52
TR72	309	-	168	-
TÜRKİYE	252	-	169	-

599. İlçeler bazında on bin kişi başına düşen yatak ve uzman hekim sayısı incelendiğinde, Kayseri ilinden Kocasinan ve Talas ilçelerinin, Sivas ve Yozgat illerinden merkez ilçelerin öne çıktığı görülmektedir (206) (207) (208). Özellikle Sivas ilinde 17 ilçenin 8'inde hastane yatak sayısının sıfır olması incelenmesi gereken bir konudur. Bu ilçelerdeki halkın en yakın yataklı hastane güzergâhları incelenerek, altyapının güçlendirilmesi gerekmektedir. Kayseri ilinde özellikle Kocasinan, Melikgazi, Talas koridorunun Bölgenin sağlık merkezi olduğu söylenebilir. Hacılar gibi bu koridora yakın ilçelerde sağlık altyapısının gelişmemiş olması merkeze ve dolayısıyla bu koridora yakınlık ile doğrudan ilişkilidir.

³⁸ Toplam hekim sayısı; uzman hekim, pratisyen hekim ve asistan hekim toplamı olarak alınmıştır. Yüz bin kişiye düşen hekim sayısı 2011 yılına ait hekim sayısının il nüfuslarına bölünerek 100.000 ile çarpılmasıyla elde edilmiştir. Hekim sayısı ve nüfus ayrı olarak TÜİK'ten temin edilmiştir.

Şekil 160. Bölge İlçeleri 10 Bin Kişi Başına Düşen Hastane Yatak, Uzman Hekim, Eczane ve Diş Hekimi Sayıları (206) (207) (208)

600. Sağlık sektörü açısından önemli olan bir başka değişken ise hekim başına düşen hemşire sayısıdır. Bu oran için sağlık sisteminin düzgün çalışması bakımından gerekli olan değer net olmamakla beraber 4 ila 8 arasındadır. ABD ve Kanada'da hekim başına 4 hemşire düşerken, Latin Amerika'nın bazı ülkelerinde hemşireden daha fazla sayıda hekim bulunabilmektedir (205). 2010 yılı OECD ortalaması için bu değer 3 civarındadır. Türkiye içinse nerdeyse 1 hekime 1 hemşire denk gelmektedir (204). 2011 yılında Bölge ve Bölge illeri için bu değer hesaplanırsa yine 1 civarında bir oran bulunmaktadır.

601. Genel olarak bir değerlendirme yapılacak olursa, Türkiye sağlık altyapısı göstergelerinde gelişmiş ülkelerin gerisinde kalmaktadır. Bölge ise, Türkiye ortalamasına yakın veya ortalamanın üzerinde değerlere sahiptir.

Tablo 104. Bölge İlleri Sağlık Personeli Sayısı (55)

		Hekim	Diş Hekimi	Hemşire	Sağlık Memuru	Ebe	Eczacı
Kayseri	2011	2.234	292	2.513	2.827	979	414
Sivas	2011	1.124	118	1.199	1.132	537	185
Yozgat	2011	581	66	669	858	367	116

2.4 Sosyal Uyum ve Sosyal İçerme

602. Kalkınma çok boyutlu bir kavram olup ekonomik kalkınmanın yanında sosyal kalkınmanın da sağlanması gerekmektedir. Toplumsal bütünleşmenin sağlanması, refahın toplumun tüm katmanlarına yayılması önem arz etmektedir. Göç, uzun süreli işsizlik, yeterli eğitim alamamışlık, engellilik, ailevi açıdan yaşanan sıkıntılar, kronik hastalıklar, yaşlılık, korunmaya muhtaçlık, suç ve madde bağımlılığı gibi etkenler sosyal dışlanmışlığa neden olabilmektedir. Sosyal devletin uygulayacağı politikalar bu kesimlere topluma katılma yönünde yardımcı olmaktadır.

603. Sosyal dışlanma ve dezavantajlılıkla mücadelede sosyal yardım transferleri önemli bir yer tutmaktadır. Ülkemizde dezavantajlı gruplara yönelik sosyal yardımlar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), yerel yönetimler ve STK'lar tarafından sağlanmaktadır. Özellikle mahalli idarelerin engelli, yaşlı, bakıma muhtaç, kadın ve çocukların ihtiyaçlarını dikkate alan hizmet sunumu yöntemleri geliştirmeleri sosyal kalkınmaya destek sağlayacaktır. Yardım dağıtan kuruluşlar arasında hali hazırda herhangi bir koordinasyon olmaması bir eksiklik olarak görülmektedir. Bu sorunun çözümüne yönelik "Ortak Veri Tabanı" oluşturulmalıdır ve ilgili kurumlar bu veri tabanını kullanmalıdır.

604. Engellilere yönelik olarak Bölgede hizmet veren özel ve resmi özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri bulunmaktadır. Bu merkezlerde zihinsel, fiziksel, işitme ve görme engellilere eğitim verilmektedir.

Tablo 105. Bölgedeki Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri (2013) (209) (210) (211)

	Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi		Hizmet Verilen Engelli Sayısı
	Resmi	Özel	
Kayseri	6	14	2.728
Sivas	3	8	1.149
Yozgat	-	12	1.237
TR72	9	34	5.114

605. Çocuklara yönelik Bölgede il bazında yer alan Özel Kreş ve Gündüz Bakımevi sayıları ve hizmet verilen çocuk sayıları aşağıda verilmiştir.

Tablo 106. Bölgede Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri (2013) (209) (210) (211)

	Özel Kreş ve Gündüz Bakımevi Sayısı	Hizmet Verilen Çocuk Sayısı
Kayseri	37	1.391
Sivas	10	414
Yozgat	3	117
TR72	50	1.922

606. Herhangi bir sağlık güvencesi olmayan vatandaşlarımız için uygulanan "Yeşil Kart" projesi ile sağlık hizmetlerinin tüm toplum katmanlarına yayılması hedeflenmiştir. Yeşil Kart sahipleri sayısının il

nüfusuna oranlarına baktığımızda illerin gelişmişlik düzeyine paralel olarak en az oran sırasıyla Kayseri, Sivas ve Yozgat'ta gerçekleşmiştir (Tablo 107).

Tablo 107. Bölgede Yeşil Kart Sahipliği (2011) (212)

2011	Yeşil Kartlı sayısı	Yeşil Kart Sahipleri Sayısı/Türkiye'deki Yeşil Kart Sahipleri Sayısı (%)	Nüfus	Yeşil Kart Sahipleri/Nüfus (%)
Kayseri	80.939	%0,9	1.255.349	%6,4
Sivas	87.178	%1,0	627.056	%13,9
Yozgat	75.304	%0,9	465.696	%16,2
TR72	243.421	%2,8	2.348.101	%10,4
Türkiye	8.814.969	%100	74.724.269	%11,8

607. Türkiye'de yoksullukla mücadele konusunda merkezi idare, yerel yönetimler ve STK'lar eliyle yürütülen çeşitli uygulama örnekleri mevcuttur. Bu konuda merkezi hükümet tarafından sağlanan ayni ve nakdi yardımlar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) tarafından dağıtılmaktadır. SYGM sosyal yardım faaliyetlerini Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynaklarını kullanarak, ülke genelindeki tüm il ve ilçelerde bulunan 973 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığıyla yürütmektedir. Türkiye genelinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'ndan 2011 yılında 2.276.808.480 TL yardım dağıtılmıştır. Bölgede 2011 yılında, Kayseri'de 17.052.196 TL, Sivas'ta 13.678.991 TL, Yozgat'ta ise 13.202.046 TL olmak üzere toplamda 43.933.233 TL yardım dağıtılmıştır ve bu yardımlar Türkiye genelinde dağıtılan yardımların %1,9'na denk gelmektedir (213) .

608. Kayseri göç alan il konumundadır. Sivas ve Yozgat illerinde ise şehir merkezine göç son yıllarda oldukça azalmış olup, genelde büyük şehirlere göçler yaşanmaktadır (Bakınız Başlık 2.1.2.) Bölge illerinden Kayseri'de Sivas ve Yozgat illerinden daha çok yabancı uyruklu uluslararası koruma statüsü sahibi kişiler bulunmaktadır. Bu kişileri de göz önünde bulundurarak göç eden nüfusun eğitim düzeyi ve mesleki becerileri geliştirilerek iş gücü piyasalarına katılımı kolaylaştırılmalı, kentsel altyapı ve hizmetler göç dinamiklerini dikkate alacak şekilde geliştirilmelidir. Yaşlılar, engelliler ve çocuklar öncelikli olmak üzere toplumun farklı kesimleri için yaşanabilirliği hedefleyen; fırsat eşitliğini ve hakkaniyeti gözeterek mekânsal planlama ve kentsel tasarım uygulamalarının hayata geçirilmesi önemlidir.

2.5 Kurumsal Kapasite ve Sosyal Sermaye

2.5.1 Kurumsal Kapasite

609. Katılım, kalkınmayla doğrudan bağlantılı tüm program ve projelerin temel bileşenleri arasında yer almaktadır. Kalkınmanın odağında yer alan proje hedef kitlelerinin, meslek odaları ve STK'ların planlama kararları ve uygulama süreçlerine aktif katılımının kalkınmadaki etkisinin yadsınamayacağı açıktır (214). Katılımcılığın kurumsallaştığı ve aktif toplumsal katılım ilişkilerinin içinde cereyan

edeceği kurumsal yapıların, kaynaklara ve temel hizmetlere erişimi ile bu yapıların insan hakları temelinde hukuki, mali, idari açılardan güçlendirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması son derece önemlidir (215). Bu süreçte kamu, STK ve özel sektör temsilcilerini bir araya getirmeyi hedefleyen kalkınma ajansları bölgesel yönetişimin ve bölgesel düzeyde kurumlar arası koordinasyonun aktörleri olarak önemli bir rol üstlenmiştir. Faaliyet alanı TR72 Bölgesi (Kayseri, Sivas ve Yozgat) olan ORAN bünyesinde karar organı olan Yönetim Kurulu ve danışma organı olan Kalkınma Kurulu bölgesel yönetişimin kilit yapılarıdır. Bölgesel kalkınma hedeflerine hizmet eden kurum ve kuruluşlar arasında ORAN, kuruluşundan bu yana kısa bir süre geçmesine rağmen tanınan bir kurum haline gelmiştir.

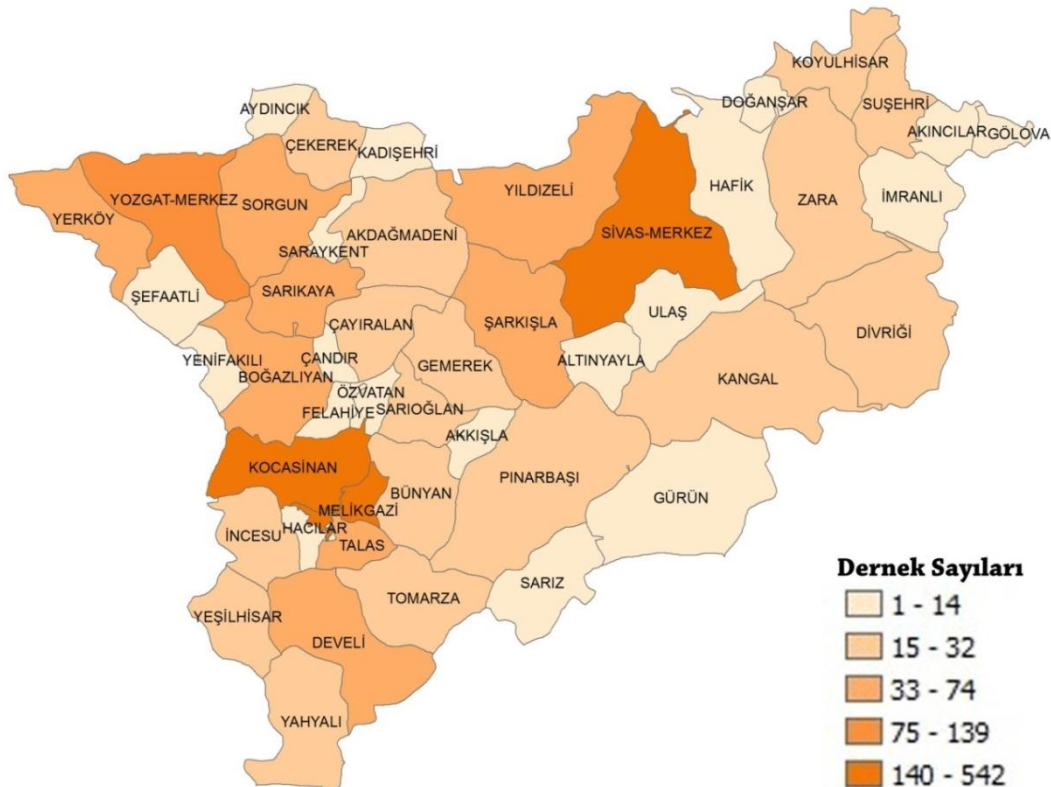
610. Bölge illeri arasında Kayseri’de 1 büyükşehir, 16 ilçe ve 32 belde belediyesi, 433 mahalle ve 397 köy bulunmaktadır. Sivas’ta 1 il belediyesi, 16 ilçe ve 28 belde belediyesi, 298 mahalle ve 1.222 köy bulunmaktadır. Sivas ülkede en fazla köy sayısına sahip ildir. Yozgat’ta 1 il belediyesi, 13 ilçe ve 51 belde belediyesi, 280 mahalle ve 557 köy bulunmaktadır (216) (217) (218) (219). 23 Temmuz 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu ile Kayseri Büyükşehir Belediyesi’nin sınırları yeniden düzenlenmiştir. Daha önce iki metropol ilçeden oluşan Kayseri Büyükşehir Belediyesi yeni yasa ile beş ilçe belediyesinden (Kocasinan, Melikgazi, Hacılar, İncesu ve Talas) oluşmaktadır (219). 2012 yılında yayımlanan ve Bölgede Kayseri’yi etkileyen 6360 Sayılı Kanun ile büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırları olarak, büyükşehir belediyesi içinde kalan ilçe belediyelerinin sınırları da ilçe mülki sınırları olarak değiştirilmiş olup, büyükşehir belediyesinin mülki sınırları içinde kalan tüm köy ve belediyelerin kamu tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalleye dönüştürülmüştür. Bu kanun ile gelen önemli değişikliklerden biri de İl Özel İdarelerinin kaldırılması olmuştur (220).

611. Kent Konseyleri, yerel düzeyde demokratik katılımın yaygınlaştırılmasını sağlamak; yerellik ilkesi çerçevesinde, demokrasiyi ve uzlaşma kültürünü geliştirmek; sivil toplumun gelişmesine ve kurumsallaşmasına katkıda bulunmak; çocukların, gençlerin, kadınların ve engellilerin toplumsal yaşamdaki etkinliklerini arttırmak ve yerel karar alma mekanizmalarında aktif rol almalarını sağlamak; kent yönetiminde saydamlık, katılım, hesap verebilirlik, öngörülebilirlik ilkelerinin uygulanmasına katkıda bulunmak amacıyla kurulmuş yapılardır. Yerel kalkınmada yönetim ilkesinin hayata geçirilmesinde önemli bir paya sahip olan Kent Konseyleri Bölgenin üç ilinde de bulunmaktadır. Yozgat Kent Konseyi Bakanlar Kurulu Kararıyla yenilenen Kalkınma Kurulunda da rol almaktadır. Bölgede Kent Konseyleri, çalışma grupları ve meclisler vasıtasıyla, gençlik oluşumlarının bir araya getirilmesi amacıyla platform kurulması, cinsiyet ve kadın hakları, kent sorunlarının ve güncel olayların tartışılması gibi konularda birçok etkinlik düzenlemektedirler. Ancak Bölgedeki Kent Konseylerinin organizasyonlar için kaynak bakımından güçlendirilmelerine ihtiyaç duyulmaktadır.

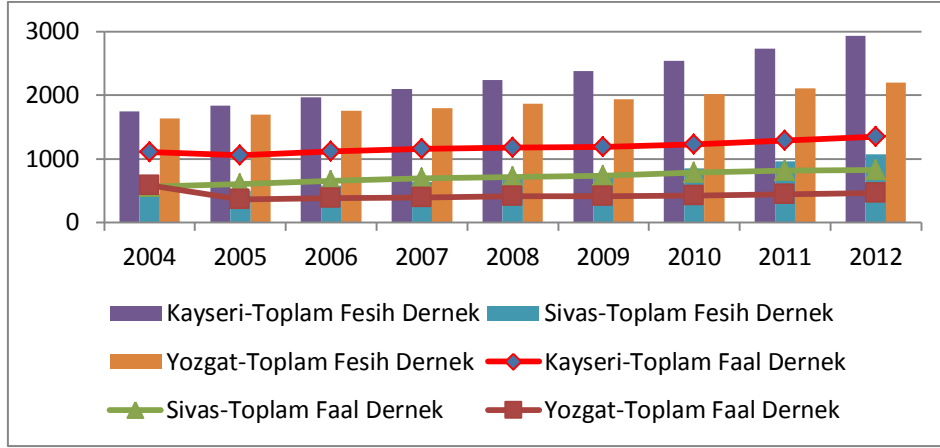
612. Bölgede, Kayseri’de ikisi vakıf, ikisi devlet olmak üzere 4 üniversite, Sivas ve Yozgat’ta birer üniversite bulunmaktadır. Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinde merkez ilçeler dâhil toplam 47 ilçe bulunmaktadır. Bölgede, merkezi düzeydeki kurum ve kuruluşlarla ilişkiler il merkezlerindeki Valilikler aracılığıyla sağlanırken, ilçe merkezlerinin Valiliklerle ilişkileri Kaymakamlıklar aracılığıyla kurulmaktadır. Bölge, merkezi kurumların birçok bölge, il ve ilçe düzeyinde örgütlenmiş teşkilatının odağı konumundadır. Bunlar; bakanlıkların ve merkezi kamu kuruluşlarının bölge ve il müdürlükleri ile şube müdürlükleri düzeyindeki taşra birimleridir. Bölgede 17’si Kayseri’de, 11’i Sivas’ta ve 1’i

Yozgat'ta olmak üzere toplam 29 bölge müdürlüğü bulunmaktadır. Bölge, Bölge Müdürlükleriyle kamusal hizmetler alanında çevre illerden özellikle Nevşehir, Kırşehir, Niğde için çekim merkezi konumundadır. Bölgede bulunan kamu kurum ve kuruluşlarının Kayseri'de 49'unu, Sivas'ta 45'ini, Yozgat'ta ise 65'ini, belediyeler oluşturmaktadır (217) (221) (222) (223).

613. Bağımsız ve etkin bir sivil toplum, demokratik ülkelerde devletin daha etkin olmasını ve kontrol altında çalışmasını sağlayacak en önemli mekanizmadır. Bu nedenle, toplumsal ve siyasal yapının gelişmişliğinin, sivil toplum devlet ilişkisiyle doğru orantılı olduğu kabul edilmektedir. İçişleri Bakanlığı, Dernekler Dairesi Başkanlığı (2013) verilerine göre, 2012 yılında Kayseri'de 1.349 (ülkedeki payı %1,38; iller arasında 15. sırada), Sivas'ta 829 (ülkedeki payı %0,85; iller arasında 31. sırada) Yozgat'ta ise 466 (ülkedeki payı %0,48; iller arasında 50. sırada) toplam faal dernek bulunmaktadır. 2012 yılında Kayseri'de 2.931, Sivas'ta 1.071 ve Yozgat'ta 2.201 adet dernek fesih edilmiştir (Şekil 161). 2012 yılı verilerine göre, Kayseri'de 8, Sivas'ta 3, Yozgat'ta 1 faal federasyon bulunurken, Bölgedeki tek konfederasyon Kayseri'de bulunmaktadır. Bölge, toplamda 2.644 faal dernek sayısı ile düzey2 bölgeleri arasında 13. sırada gelirken, dernek sayısı nüfusa oranlandığında ise bölgeler arasında 5. sırada gelmektedir. Bu bakımdan, Bölgede örgütlenme kültürünün geliştirilmeye ihtiyaç duyduğu ve dernekleşmenin merkez ilçelerde yoğunlaştığı söylenebilir. Ancak Yozgat'ta ilçelerdeki yoğunlaşma diğerlerine göre biraz daha fazladır. Kayseri'de faal derneklerin %79,98'i il merkezi ve merkez ilçelerde faaliyet göstermektedir. Sivas'ta bu oran, %61,90, Yozgat'ta ise %32,10'dur (224) (225) (226) (227) (228).

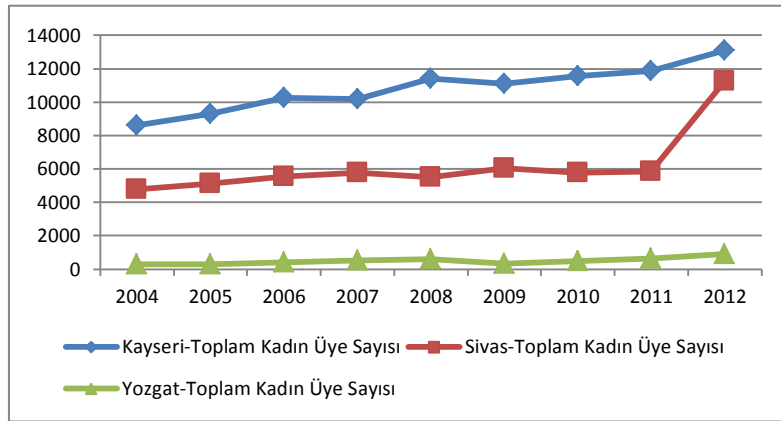

Şekil 161. Bölgedeki Faal Derneklerin İlçelere Göre Dağılımı ((224) (225) (226))

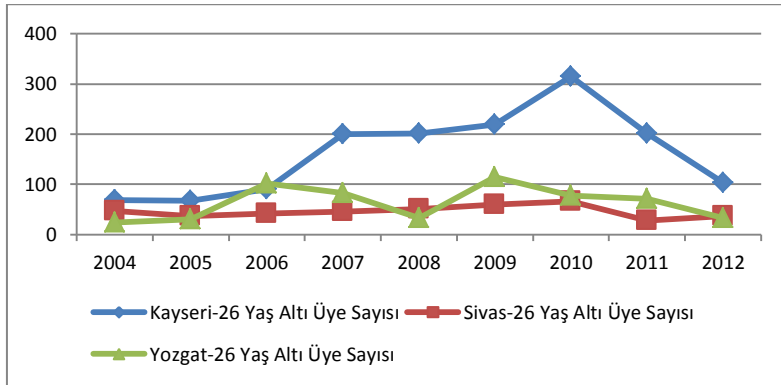

Şekil 162. Yıllar itibariyle Bölge illerinde Faaliyet Gösteren ve Fesih Edilen Dernek Sayıları (229)

614. Toplam dernek üye sayıları yıllar itibariyle artış eğilimindeyken, 2012 yılında Kayseri’de kadın üyelerin oranı %11,68 (iller arasında 41. sırada), Sivas’ta %21,04 (iller arasında 4. sırada) ve Yozgat’ta %5,55’tir (iller arasında 78. Sırada). 26 yaş altı genç üye oranı ise oldukça düşüktür. Özellikle Kayseri ve Yozgat’ta kadınların ve Bölgedeki genç üyelerin sivil toplum faaliyetlerine katılım oranının artırılması önemlidir.

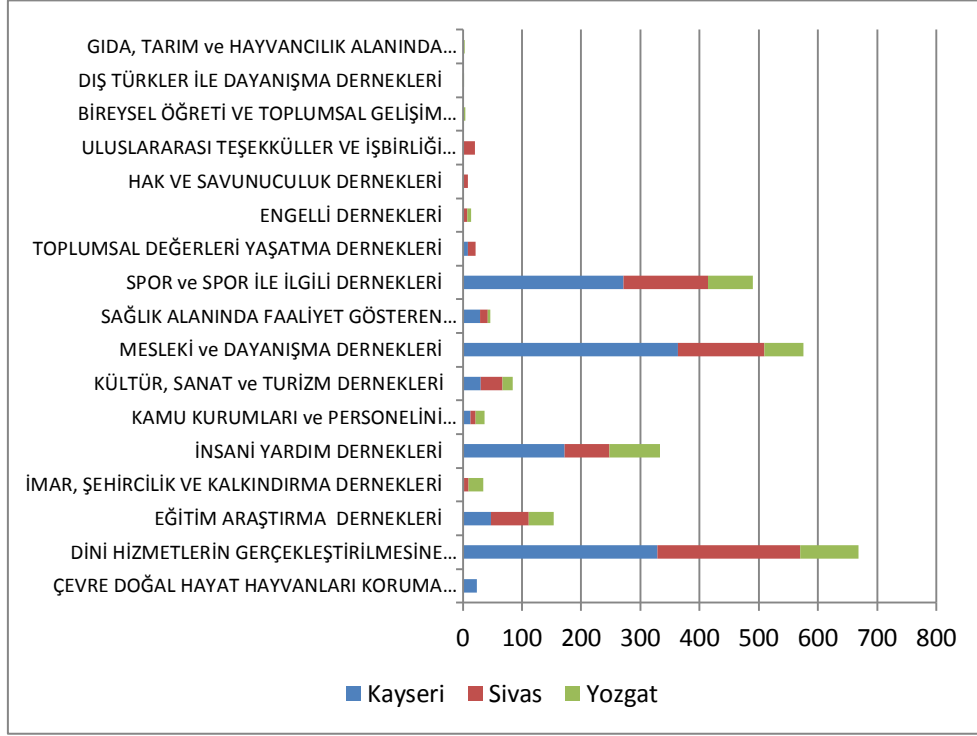

Şekil 163. Yıllar itibariyle Bölge illerinde Faaliyet Gösteren Derneklere Kayıtlı Kadın Üye Sayısı (229)

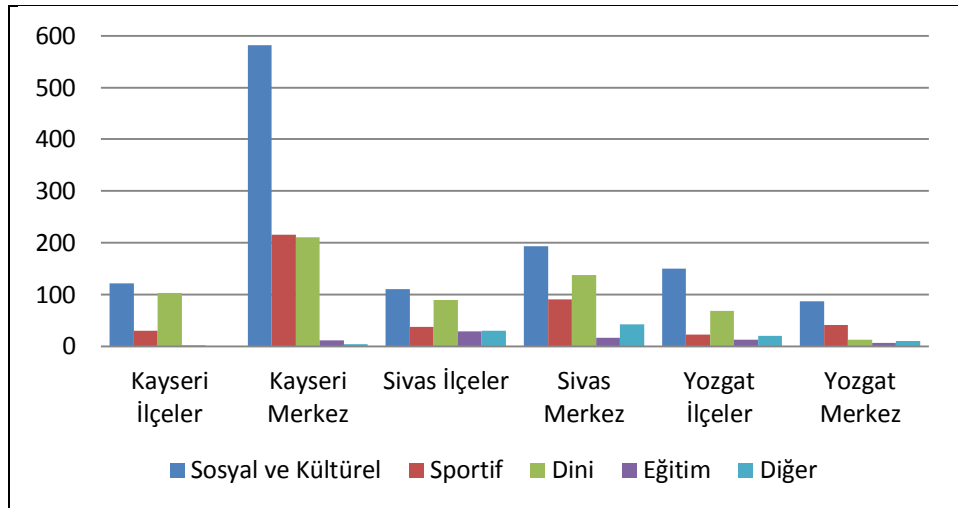

Şekil 164. Yıllar itibariyle Bölge illerinde Faaliyet Gösteren Derneklere Kayıtlı Kadın ve 26 Yaş Altı Üye Sayısı (229)

615. Derneklerin faaliyet alanlarına göre dağılımı incelendiğinde Bölgede dini hizmetlerin geliştirilmesi, mesleki ve dayanışma, insani yardım, spor alanlarında faaliyet gösteren derneklerin ağırlıkta olduğu göze çarpmaktadır (Şekil 165). **Bölgede dernekler özellikle yönetim ve idari kapasiteleri açısından güçlendirilmeye ihtiyaç duymaktadır.**

Şekil 165. 2012 Yılında Bölgede Faaliyet Gösteren Derneklerin İller Bazında Kuruluş Amacına Göre Dağılımı (224) (225) (226)

Şekil 166. Bölgede Faaliyet Gösteren Derneklerin Faaliyetlerine Göre Dağılımları (224) (225) (226)

616. Kayseri’de toplam 80, Sivas’ta 41, Yozgat’ta 26 vakıf faaliyet göstermektedir (Tablo 108) (230) (231).

Tablo 108. Bölgede ve Bölge İllerinde Nevilerine Göre Vakıfların Dağılımı (230) (231)

İl	Mülhak Vakıf	Türk Medeni Kanuna Göre Kurulan Vakıf					Cemaat Vakfı
	Mütevelli Eliyle İdare Olunan	Yeni Vakıf Genel Merkezi	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Çevre Koruma Vakfı	Yeni Vakıf Şubesi	Vakıf Temsilciliği ve İrtibat Bürosu	
Kayseri	6	55	17	1	28	-	1
Sivas	5	18	17	1	30	3	-
Yozgat	1	10	14	1	24	1	-
TR72	10	83	48	3	82	4	1

617. Bölgede en fazla esnaf ve oda, Kayseri’de bulunmasına rağmen, nüfus başına düşen esnaf sayısı bakımından, Yozgat, Bölgede ilk sırada gelmektedir. Ancak 2010 yılından bu yana esnaf sayısında Bölgede bir tek Yozgat’ta azalma meydana gelmiştir³⁹ (Tablo 109).

Tablo 109. Bölgede Faaliyet Gösteren Esnaf Sanatkârlar ve Odalar Birlikleri (232)

İl	Esnaf Sayısı (2010)	Esnaf Sayısı (2012)	İş Yeri Sayısı (2012)	Esnaf/Nüfus Oranı (%) (2012)	Oda Sayısı (2010)	Oda Sayısı (2012)
Kayseri	23.557	25.381	26.996	1,99	42	42
Sivas	16.509	17.824	18.935	2,86	36	34
Yozgat	17.563	17.150	17.915	3,78	32	32

618. Türkiye genelinde TOBB’a kayıtlı 365 adet kuruluşun 16 tanesi Bölgede yer almaktadır. Bunlar, Bünyan Ticaret Odası, Develi Ticaret Odası, Kayseri Sanayi Odası, Kayseri Ticaret Borsası, Kayseri Ticaret Odası, Yahyalı Ticaret Odası, Sivas TSO, Sivas Ticaret Borsası, Boğazlıyan TSO, Boğazlıyan Ticaret Borsası, Şefaattli TSO, Sorgun TSO, Yerköy Ticaret Borsası, Yerköy TSO, Yozgat Ticaret Borsası, Yozgat TSO’dur (233) (234). Kayseri ve özellikle Yozgat’ta ilçelerde bu çerçevede bir kurumsal kapasite oluşmuşken, Sivas’ta merkezi düzeyde bir teşkilatlanma söz konusudur. Toplamda en fazla kooperatifleşme Bölge illeri arasında Kayseri’de görülmesine rağmen Yozgat ili, Bölgede faal olan kooperatifler bakımından ilk sırada gelmektedir (Tablo 110). Odaların gerek kuruluş yılı gerekse üye sayıları dikkate alındığında Kayseri’nin yıllara dayanan ticari geçmişinin farkı kendisini ticari örgütlenmelerde de ortaya koymaktadır.

Tablo 110. Bölge İllerinde TOBB’a kayıtlı TSO’lar ile Faaliyet Gösteren Kooperatif Sayıları (233) (234)

	Kayseri	Sivas	Yozgat
TSO Sayısı	5 ⁴⁰	1	5
Ticaret Borsası Sayısı	1	1	3
İlde Faaliyet Gösteren Faal Kooperatif Sayısı	51	58	58
Kooperatif Ortak Sayısı (faal olan)	9.168	10.518	13.731
Toplam Kooperatif Sayısı (faal olan ve olmayan)	157	93	80
Kooperatif Ortak Sayısı (faal olan ve olmayan)	14.828	11.842	14.195

³⁹ Bölgede esnafın sorunları Ticaret bölümünde değerlendirilmiştir.

⁴⁰ 4 Ticaret Odası, 1 Sanayi Odası bulunmaktadır.

müşteri memnuniyeti ve tanımlanmış yazılı kural ve prosedürler bakımından kurumsal kapasitesi yeterli olup, iller arasında istatistiksel olarak önemli derecede bir fark bulunmamaktadır. Bütçe ve ödenek açısından Bölgedeki kurumların güçlendirilmesi gerekli olup, Sivas'ta bu ihtiyaç diğer illere nazaran daha fazla ön plana çıkmaktadır.

Tablo 111. Bölgedeki Kurumsal Kapasite Anketi Değerlendirme Sonuçları

	Yeterli	%	Geliştirilmeli	%
İnsan Kaynakları Kapasitesi	☐	40,79	☒	58,21
Proje Hazırlama ve Uygulama Kapasitesi	☐	25,38	☒	74,62
Teknolojik İmkanların Kullanımı	☐	44,17	☒	45,83
Bölgesel Kurumlarla İşbirliği (Protokol, ortak proje yapma, ortak etkinlik düzenleme, web sitesinde link verme vb.)	☐	27,07	☒	72,93
Paydaşlarla İletişim (Resmi yazışma, e-posta, sözlü görüşme vb.)	☒	60,90	☐	39,10
Tanımlanmış Yazılı Kural ve Prosedürler	☒	59,59	☐	40,41
Kurumsal İmaj/Görünürlük	☐	45,49	☒	54,51
İdari Yapılanma ve Yönetim	☒	57,71	☐	42,29
Bütçe/Ödenek	☐	22,93	☒	77,07
Arşiv Sistemi	☐	45,49	☒	54,51
Müşteri Memnuniyeti	☒	51,32	☐	48,68

2.5.2 Sosyal Sermaye

621. Dünya Bankası'na göre sosyal sermayenin bileşenleri aile, toplum, firmalar, STK'lar, kamu kurumları, etnik köken ve cinsiyettir. Sosyal sermaye; ekonomi, çevre, kırsal ve kentsel kalkınma, yenilikçilik, eğitim, istihdam, suç, finans, sağlık, bilgi teknolojileri, yoksulluk gibi konularla ilgilidir (236). Ülke ve Bölge bazında bu alanlardaki değerlendirmeler Bölge Planının ilgili konu başlıkları altında yapılmıştır.

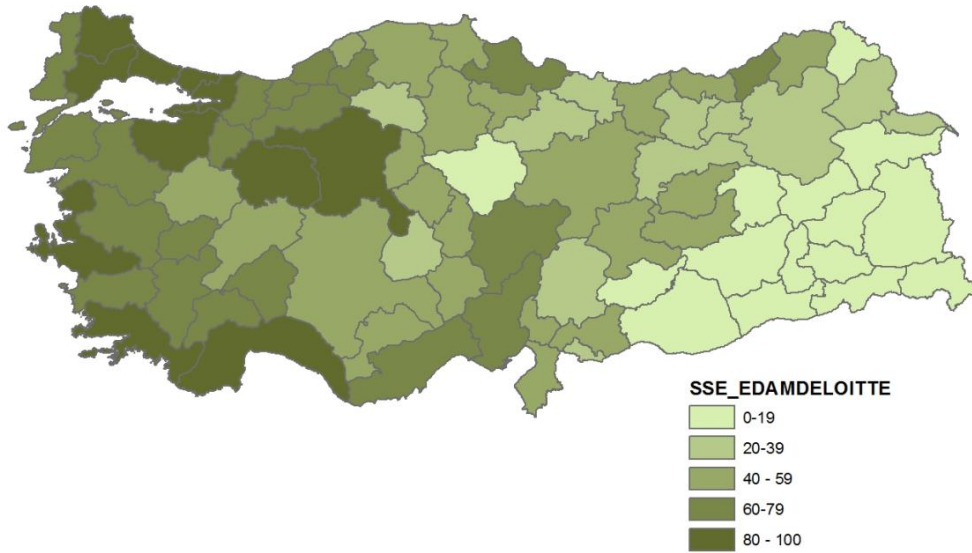
622. Sosyal sermayenin güven düzeyi yönüyle ölçülmesine yönelik yapılan Dünya Değerler Anketi'ne göre, ankete katılan 20 ülke içerisinde Türkiye %4,9'luk oran ile güven düzeyi (insanlara ilişkilerde ve birlikte iş yaparken güven) en düşük ülke konumundadır. Bu oranın yüksek olduğu, sosyal sermayesi de yüksek olan ülkeler özellikle İskandinav ülkeleridir. Gelişmiş ülkelerin sadece ekonomik olarak değil, sosyal sermaye açısından da ön planda oldukları görülmektedir (237). UNDP tarafından doğumda yaşam beklentisi ile ölçülen ömür; yetişkinlerde okuma yazma oranı ile ilköğrenim, lise ve yüksekokul okullaşma oranları ile ölçülen eğitim düzeyi ve kişi başına reel GSYİH ile beşeri kalkınma endeksinin hesaplanmasına ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Beşeri kalkınma endeksleri yüksek olan ülkelerin aynı zamanda güven düzeyleri de yüksek olmakla birlikte, Türkiye'nin güven düzeyi ve beşeri kalkınma endeksi bu ülkelere göre oldukça düşüktür (238).

623. Kalkınma Bakanlığı uzmanlık tezi olarak hazırlanan bir çalışmada, 10.000 kişi başına düşen dernek sayısı, seçimlere katılım oranı, intihar oranı, hükümlü sayısının toplam nüfusa oranı, kişi başı yıllık gazete-dergi tirajı, boşanma oranı, eğitilmiş nüfus oranı, elektrik kayıp-kaçak oranları, iç göç hızı bileşenleri kullanılarak düzey2 bölgeleri Sosyal Sermaye Endeksi (SSE) temel bileşenler analizi yoluyla 2000 ve 2010 yılları için hesaplanmıştır (Şekil 168) (238). 2000 yılında negatif endeks değerine sahip

625. 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı tarafından yapılan, sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi (SEGE) çalışması sonuçları ile düzey2 bölgelerinin SSE değerleri karşılaştırıldığında, SSE'si düşük olan bölgelerdeki illerin genellikle sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesine göre yapılan sıralamada da son sıralarda yer aldığı görülmektedir. Batıda yer alan bölgeler doğu ve güneydoğuda yer alan bölgelere göre sosyal sermaye açısından daha gelişmiş olup, Bölge SSE'ye göre 3. grupta yer almaktadır (239) (238). (Şekil 169).

626. Bölgeler arası sosyal sermayenin taşınmasında göç de önemli olabilmekte olup, sosyal birikimler göç ile taşınabilmektedir. 2011 yılı net göç değerleri pozitif olan TR10, TR51, TR41, TR61, TR42, TR21, TR31, TR32 ve TR22 bölgelerinin, aynı zamanda SSE'leri de yüksek olan bölgeler olmaları net göç değeri ile sosyal sermaye arasındaki pozitif yönlü ilişkiye de işaret etmektedir. Kayseri ilinin net göç değeri pozitif, Sivas ve Yozgat illerinin net göç değerlerinin negatif olması, SSE sıralamasında Kayseri ilinin ön sıralarda, Sivas ilinin orta, Yozgat ilinin ise son sıralarda yer almasını açıklayan sebeplerden biridir (238). Göçün gelişmiş bölgelere yapıldığı düşünüldüğünde bu beklenen bir durum iken, Kayseri iline göç eden kişilerin ilin sosyo-ekonomik yapısına etkileri ayrıca araştırılması gereken bir konudur.

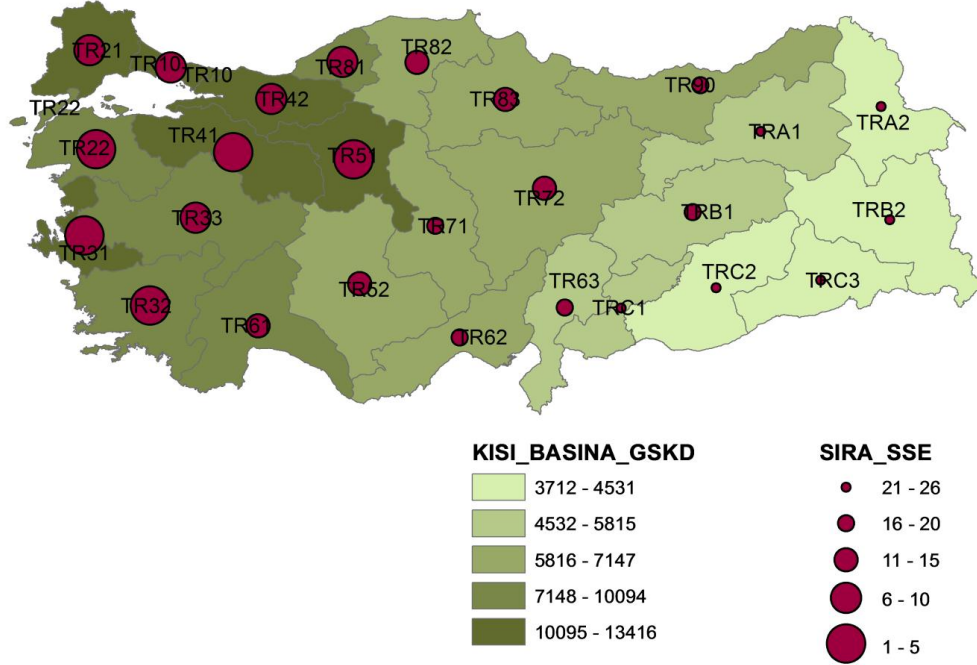
627. SSE'nin iller bazında hesaplanmasına yönelik çalışmalardan biri Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi (EDAM) ve DELOITTE'nin ortak çalışması olan "Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi" çalışmasıdır. Hanehalkı büyüklüğü, 10.000 kişi başına düşen doktor ve sinema sayısı, gazete tirajı; kız okullaşma oranı, 1000 kişi başına STK sayısı, kişi başı konut elektrik tüketimi, net göç oranı, okuma yazma oranı değişkenleri kullanılarak iller bazında SSE hesaplanmıştır. Kayseri bu çalışmaya göre SSE sıralamasında iller arasında 27., Sivas 54., Yozgat ise 67. sıradadır. Yapılan bu hesaplamada da doğu-batı arasındaki farklılaşma açıkça görülmektedir (240).

Şekil 170. İller Bazında SSE (240)

628. Ekonomik göstergelerden biri olan GSKD değeri aynı zamanda SSE endeksi ile de ilişkilidir. Bu değerin düşük olduğu bölgeler aynı şekilde SSE sıralamasında da son sıralarda yer almaktadır. Bölge iki gösterge bakımından da ortalamada kalmaktadır (Şekil 171). Bu durum ekonomik gelişmeye

yönelik yapılacak çalışmalarda sosyal sermaye unsurunun göz ardı edilmemesinin gerektiğini göstermektedir.

Şekil 171. Düzey2 Bölgeleri Kişi Başına Düşen GSKD-SSE Sırası Karşılaştırması (240) (3)

629. Çalışmalarda hesaplanmış olan SSE'lere bakıldığında, Bölgenin 26 düzey2 bölgesi arasında ortalamada kaldığı görülmekte olup; il bazında yapılan sıralamalarda ise Kayseri, Sivas ve Yozgat illerine göre daha iyi konumda yer almaktadır. Sosyal sermaye çok sayıda alt bileşenden oluştuğu için, sosyal sermayenin nispeten düşük olması, bazı bölgelerde eğitim kalitesinin düşüklüğünden, bazı bölgelerde yoksulluktan kaynaklanabileceği gibi, bazı bölgelerde sosyal yaşam alanlarının yetersizliğinden, bazı bölgelerde ise toplumun ortak iş yapma kültürünün eksikliğinden kaynaklanabilmektedir. Dolayısıyla, sosyal politikalar belirlenirken, çalışmanın yapıldığı bölgenin yerel dinamikleri göz önünde bulundurulmalı, bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması, ekonomik gelişmenin sağlanması amacıyla yapılacak çalışmalarda sosyal sermayenin arttırılmasına da önem verilmelidir.

630. İl merkezi ile ilçeler arasındaki eğitim, sosyal ve ekonomik hataya katılım, sağlık altyapısı gibi değişkenlerdeki farklar özellikle Kayseri ilinde ön plana çıkmaktadır. Örneğin; Kayseri ili merkez ilçelerinden biri olan Kocasinan ilçesindeki hekim sayısı Bölgedeki en yüksek değer iken, Kayseri'nin bazı ilçelerinde hekim yok denecek kadar azdır. Bölgede sosyal hayata katılım seviyesi de oldukça düşüktür. Bunun nedenleri arasında "Başlık 2.6"da da belirtildiği üzere, Bölge genelinde -özellikle Yozgat'ta- kültürel altyapının, düzenlenen kültürel faaliyetlerin yetersiz olması yer almaktadır. Kadınların, gençlerin sosyal ve ekonomik hayata katılım seviyeleri düşük olup, bunun arttırılması toplumun sosyal sermayesini arttırabilecek unsurlardan biridir. Sosyal sermaye eğitim açısından değerlendirildiğinde ise, Kayseri ve Sivas'ın okuryazarlık oranları düşük olan ilçeleri olduğu; yükseköğretimde ise yalnızca Bölgedeki il merkezlerinin Türkiye ortalamasının üstünde kaldığı görülmektedir. (Bakınız Başlık 2.1.3)

631. Bölgede eski dönemlerden kalma Ahilik kültürünün etkileri görülse de, ortak iş yapma kültürü, kurumlar arası işbirliği ve iletişim seviyesi düşüklüğü de sosyal sermayeyi etkileyen unsurlardan biridir. Bölgedeki üniversiteler, STK'lar ve özel sektör arasındaki işbirliğinin artırılmasının bilgi paylaşımının artmasına olumlu katkıları olabilecek olup, bunun yolu sosyal sermayenin de bir unsuru olan ilgili kurumlar arasındaki güven düzeyinin artmasından geçmektedir.

2.6 Sosyal ve Kültürel Yapı

632. Bölge illerinde Yozgat başta olmak üzere, kültürel altyapının yetersiz olduğu dile getirilmektedir. Üniversitelerin illere kültürel altyapı açısından olumlu bir katkı sağladığı yaygın bir görüştür. Bölgede yer alan üç ilde de üniversite bulunmasına rağmen kültürel faaliyetler yetersiz olarak değerlendirilmektedir. Bu durum kırsal kesimde daha da çarpıcıdır.

633. Bölge illerinde KTB'ye ait faal olan birer kültür merkezi bulunmaktadır. Bunların dışında bazı belediyelerin de kültür ve kongre merkezleri bulunmaktadır. Kayseri Kültür Merkezi'nde iki adet salonda toplamda 762 kişilik kapasite bulunmaktadır. Sivas Atatürk Kültür Merkezi ise 620 kişi kapasiteli bir salona sahiptir. Ayrıca Sivas'ta yapımı devam eden bir kültür merkezi daha bulunmaktadır. Yozgat Kültür Merkezi'nde ise iki salonda 362 kişilik kapasite ile hizmet verilmektedir. Yozgat Yerköy'de yer alan kültür merkezi belediyeye devredilmiştir (241).

634. Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı Kayseri'de 63, Sivas'ta 36, Yozgat'ta 48 tane tesis bulunmaktadır. Bu tesisler büyük oranda futbol sahalarından oluşmaktadır. Kayseri'de uluslararası standartlara sahip olarak kurulan Kadir Has Kongre ve Spor Merkezi ile Kadir Has Stadyumu önemli organizasyonlara ev sahipliği yapmaktadır. Bu nedenle Kayseri'de spor organizasyonları sıklıkla gerçekleşmektedir. Ayrıca yamaç paraşütü (Ali Dağı), kayak (Erciyes Dağı), rafting (Zamantı Irmağı) gibi doğa sporları da ilde yaygın olarak yapılmaktadır. İl merkezinde ayrıca belediyeye ait çeşitli spor merkezleri, havuz ve tenis kortlarından halk yaygın olarak faydalanmaktadır.

635. Gazete ve dergi tirajı bakımından Türkiye'de doğal olarak batıdan doğuya doğru azalma eğilimi vardır. İlk üç sırada ise üç büyük il İstanbul, Ankara, İzmir yer almaktadır. Bölgede toplam 90 gazete ve 47 dergi yayınlanmaktadır. Bu gazete ve dergilerin toplam tirajı Türkiye içinde %2 civarında bir orana sahiptir ve bu oran ile Bölge, düzey2 bölgeleri arasında 16. sırada yer almaktadır. Yayımcı sayısı açısından da resim değişmemekte, üç büyük il önde yer almaktadır. Türkiye'deki yayımcıların yaklaşık %2,5'inin yer aldığı Bölgede ise Kayseri önemli bir farkla öndedir. Yayınlanan kitap sayısında ise Bölgenin oranı %1'i bile bulamamaktadır. Bunun en önemli nedeni Türkiye'de yayınlanan kitapların %86'sının İstanbul ve Ankara'da yayınlanmasıdır. Kayseri, Bölgede yine önde yer aldığı gibi Türkiye'de de yayınlanan kitap sayısı bakımından 9. sıradadır. Sivas, Bölgede en fazla halk kütüphanesinin bulunduğu ildir. Bölgede oran olarak diğer değişkenlere nispeten, halk kütüphanesi sayısında oldukça iyi durumdadır ve Türkiye'deki halk kütüphanelerinin yaklaşık %6'sına sahiptir (3).

636. Sinema salon sayısı açısından Yozgat'ın geride kaldığı görülmektedir. Yüz bin kişiye düşen sinema salon sayısı bakımından Bölgedeki tüm iller Türkiye ortalamasının altındadır (Tablo 112) (3). Bu değişken açısından diğer iller arasında Sivas ön sıralarda yer almakta; Kayseri ve Yozgat ise gerilerde kalmaktadır.

637. Tiyatro salonu sayısına bakıldığında ise Kayseri'nin biraz farkla önde olduğu görülmektedir (3). Ancak Bölgenin tek devlet tiyatrosu Sivas'tadır. Kayseri'de zaman zaman özel tiyatrolar turne kapsamında oyun sergilemektedir. Ancak Bölge illerinde sergilenen oyun sayısı sınırlıdır.

638. Bölgede gerçekleştirilen konser organizasyonları da son derece yetersizdir. Konserler çoğunlukla üniversite şenliklerindeki konserler ile bazı festival benzeri yerel organizasyonlarda sahne alan sanatçıların konserleriyle sınırlıdır. Düzenli olarak (haftada bir, ayda bir gibi) konser organizasyonları gerçekleştirilen bir mekân yoktur. Orkestra, koro ve müzik topluluklarının konser istatistiklerine (Tablo 112) göre, Bölgedeki organizasyonlar Türkiye toplamının ancak %1,85'ini oluşturmaktadır ve bunlar ağırlıkla Sivas'ta gerçekleşmektedir (3). Bu açıdan Kayseri ve Yozgat çok geride kalmaktadır.

639. Kayseri'de Arkeoloji Müzesi, Etnoğrafya ve Güpgüpzade Konağı Müzesi ve Atatürk Müzesi olmak üzere üç tane müze vardır. Ayrıca ilde Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Müzesi ve Selçuklu Müzesi adlarıyla iki adet özel müze bulunmaktadır. Sivas'ta da üç adet müze bulunmaktadır. Bunlar Atatürk Kongre ve Etnoğrafya Müzesi, Arkeoloji Müzesi ile Şarkışla Âşık Veysel Müzesi'dir. Yozgat'ta ise sadece Arkeoloji Müzesi bulunmaktadır. Bölgede, Kayseri'deki Yeşilhisar Soğanlı Örenyeri ve Kültepe Örenyeri olmak üzere iki adet örenyeri bulunmaktadır (241). Yozgat ise, müze ve örenyeri ziyaretçi sayılarında, Bölgedeki iller arasında gerilerde kalmaktadır (Tablo 112).

Tablo 112. Kültür ve kültürel altyapı göstergeleri (3) (241)

	Yıl	Kayseri	Sivas	Yozgat	Türkiye	Bölge/TÜRKİYE(%)
Sinema salonu sayısı	2011	22	21	3	1.917	2,40
Yüz bin kişiye düşen sinema salonu sayısı/sıralama	2011	1,75	3,35	0,64	2,57	-
Yüz bin kişiye düşen sinema salonu-il sıralaması	2011	44	7	65	-	-
Tiyatro salonu sayısı	2011	8	5	5	511	3,52
Orkestra, koro ve müzik topluluğu konser sayısı	2011	3	24	5	1.729	1,85
Gazete ve dergi tiraj yüzdesi (%) ⁴²	2011	-	-	-	100	2,04
Yayımcı sayısı	2011	24	7	10	1.683	2,44
Yayınlanan kitap sayısı	2011	159	77	22	39.247	0,66
Halk kütüphanesi sayısı	2011	21	28	19	1.118	6,08
Müze ve örenyeri ziyaretçi sayısı	2012	95.240	85.357	9.891	28.781.308	0,66

640. Kültürel etkinlikler Bölgede sınırlı sayıdadır. Üniversite şenliklerinde çoğunlukla konserler yer almaktadır. Buna ek olarak yukarıda da bahsedildiği gibi belediyeler zaman zaman konser, festival gibi etkinlikler organize etmektedirler. Özel tiyatroların turneleri kapsamında yine seyrek olarak - çoğunlukla il merkezlerinde olmak üzere- oyun sergilenmektedir. Kayseri'de ayrıca yaz aylarında eskiden beri halkın eğlenmeye gidebileceği fuar kurulmaktadır. Fuarda konserlerin yanı sıra lunapark da yer almaktadır. Ayrıca yakın zamanda tamamlanması planlanan Anadolu Harikalar Diyarı da Kayseri'deki önemli projelerden biridir. Proje kapsamında eğlence ve oyun parkı, hayvanat bahçesi, akvaryum, buz pisti, piknik alanı, binicilik tesisi gibi çeşitli alanların Kocasinan ilçesindeki bu merkezde

⁴² Tiraj yüzdesi bölgelerin Türkiye toplamı içindeki oranını vermektedir. Veri bölge bazlı olduğu için, il temelinde değer bulunmamaktadır.

2013 yılı içerisinde tamamlanması planlanmaktadır. Kayseri’de yer alan bir başka proje de Erciyes Dağı için hazırlanan Master Plan’dır. Büyük yatırımların yapıldığı plan kapsamında Erciyes Dağı’nın önemli bir kış turizmi merkezi olması beklenmektedir. Bu nedenle, projenin Kayseri’deki sosyal hayatı canlandıracağı da tahmin edilmektedir.

641. Kayseri’de her sene Mimar Sinan Günleri düzenlenmekte, bu kapsamda konser, panel gibi etkinliklere yer verilmektedir. Mevlana’nın hocası Seyyid Burhaneddin’in türbesi başta olmak üzere Kayseri’de pek çok türbe bulunmaktadır. Bütün bu türbeler ve tarihi yapılar şehirle bütünleşmiş durumdadır. Sivas’ta merkezde yer alan tarihi yapılar (Buruciye Medresesi, Çifte Minareli Medrese, Kongre Binası, vd.) bir meydan düzeni içinde kültürel ortam sunmaktadır. Burada çay bahçeleri, dükkânlar yer almakta ve özellikle üniversite öğrencileri için ortam sunmaktadır. Sivas Kongresi’nin yıldönümü vesilesiyle 4 Eylül haftasında Sivas’ta çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Yozgat’ta ise bu tip ortamlar ve etkinlikler yaygın değildir.

642. Kayseri’de halk boş vakitlerinde çoğunlukla alışveriş merkezlerini tercih etmektedir. Bunun yanı sıra bağ kültürü çok yaygındır. Maddi imkânı yeterli olanlar kışı şehirdeki evlerinde, yazı ise serin olması nedeniyle aslında şehir merkezine uzak olmayan bağlarda geçirmektedir. İldeki sosyal yaşamda “oturma” adı verilen akşam sohbetleri önemli yer tutmaktadır. Kayseri’de yeme-içme son derece önemlidir. Pastırma, sucuk, mantı, yağlama gibi ile özgü pek çok yemek çeşidi hatırı sayılır üne sahiptir. Sivas’ta sosyal hayat diğer Bölge illerine göre bazı açılardan daha hareketlidir. Havaların ısınmaya başlaması ile halk il merkezindeki meydanda ve bu meydana çıkan caddede gezintiye çıkmakta ve şehri hareketlendirmektedir. İlde yer alan devlet tiyatrosu da ilin sosyalliğinin önemli bir göstergesidir. Yozgat ise sosyal açıdan hem Bölgede hem de ülke genelinde zayıf bir konumdadır.

643. Kayseri’deki yemek kültürü, ile ait coğrafi işaretlerde de kendini göstermektedir. Kayseri mantısı, sucuğu, pastırması ve Develi cıvıklısı coğrafi işarete sahip Kayseri’ye özgü yiyeceklerdir. İlde coğrafi işarete sahip diğer ürünler Yamula patlıcanı, Yahyalı el halısı, Bünyan el halısı, Soğanlı (Yeşilhisar) bebeğidir. İlin el halıları ünlü olsa da günümüz rekabet koşullarında halıcılığın artık eski önemi kalmamıştır. Tomarza kabak çekirdeği ve taşı için de coğrafi işaret başvurusu bulunmaktadır. Sivas’a ait coğrafi işaretlerse Kangal Balıklı Kaplıcası, Kangal koyunu, Sivas el halısı ve Sivas köftesidir. Yozgat’a ait mevcutta coğrafi işaret bulunmamaktadır; ancak Yozgat’a özgü arabaşı, çanak peyniri ve parmak çöreği için başvuru bulunmaktadır.

644. Türkiye’nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması’na göre Yozgat sosyal performansına göre 60. sırada yer alırken Kayseri ve Sivas sırasıyla 13. ve 16. sıradadırlar. Sosyal performans kapsamında kültür/sanat kategorisi detayında inceleme yapılırsa Kayseri ve Sivas’ın sırasıyla, 37. ve 36. Yozgat’ın ise 72. sırada kaldığı görülmektedir (2).

647. Yıllık kişi başı su potansiyeli Türkiye için 3.000 m³'ün üzerindedir (Tablo 113). Ancak kullanılabilir rezerv söz konusu olduğunda bu değer 1.519 m³'e düşmektedir. Bu değer dikkate alındığında Türkiye su sıkıntısı bulunan bir ülkedir (242). Bölgede yüzey suyu dikkate alındığında Sivas, yeraltı suyu içinse Kayseri önde gelmektedir. Yakın zamanda yapılan araştırmalar neticesinde Kayseri'nin 2050 yılına kadar su sorununun olmayacağı dile getirilmektedir. Sivas'ın da kişi başına su potansiyeline göre, su zengini bir il olduğu söylenebilir (Tablo 113). Ancak bu değerlerin güncellenmesi ve suyun erişilebilirliği ve kullanılabilirliğinin değerlendirilmesi önemlidir. Kullanılabilir su potansiyeli ile toplam su potansiyeli oranını ifade eden yıllık kişi başı kullanılabilir su potansiyeli bakımından Kayseri ve Yozgat'ın su kıtlığı çeken iller sınıfında olduğu söylenebilmektedir (Kayseri, 1.640, Sivas, 4.956, Yozgat için 1.131 m³). Bu nedenle, sürdürülebilir kalkınmanın benimsendiği günümüzde su potansiyeli yüksek olsa dahi **sınırlı kaynakların verimli kullanımı vurgulanmalı ve su tüketimi kontrol altına alınmalıdır. Bu konuda, Bölgedeki çiftçi, sanayici ve halkın bilinçlendirilmesi ihtiyacı öne çıkmaktadır.**

Tablo 113. Türkiye, Bölge ve Bölge İllerinde Su Potansiyeli (242) (243) (244)

	Yüzey suyu (milyon m ³ /yıl)	Yeraltı suyu (milyon m ³ /yıl)	Toplam (milyon m ³ /yıl)	Kişi başı su potansiyeli (m ³ /kişi- yıl)
Kayseri	3.733	498	4.231	3.427
Sivas	6.308	342	6.650	10.355
Yozgat	1.033	92	1.125	2.363
TR72	11.074	932	12.006	5.103
TÜRKİYE	193.000	41.000	234.000	3.174

648. Su potansiyelinde olduğu gibi Yozgat ili Kayseri ve Sivas'a göre fakir durumdadır. Kayseri'de yerüstü suyu alanları her ne kadar fazla olsa da su potansiyeli Sivas'a göre düşüktür (Tablo 114).

Tablo 114. Bölge İllerinde Yerüstü Suları Yüzey Alanları, Ha (243) (244)

	Doğal göller	Baraj rezervuarları	Gölet rezervuarları	Akarsu yüzeyleri	TOPLAM
Kayseri	11.730	10.636	146	1.404	23.916
Sivas	400	10.528	826	3.197	14.951
Yozgat	-	2.788	981	1.019	4.788

3.1.1.2 Orman alanları

649. Food And Agriculture Organization (Gıda ve Tarım Örgütü) (FAO)'nun hazırlamış olduğu rapora göre, dünyada ormanlık alanların oranı %31, 1.000 kişiye düşen orman alanı ise 597 ha'dır. Türkiye, dünyada en az ormanlık alana sahip olan Batı ve Orta Asya ülkeler grubunda yer almaktadır. Türkiye'nin yer aldığı Batı Asya bölgesinde ormanlık alan oranı %4, 1.000 kişiye düşen orman alanı ise 89 ha'dır. Grupta yer alan ülkeler arasında Türkiye ve İran orman varlığı açısından öne çıkmaktadır. Nitekim bölgedeki orman varlığının %41'i Türkiye'de, %40'ı İran'dadır. Raporda yer alan 234 ülke arasında ise Türkiye orman alanı oranı bazında 151. sırada gelmektedir (245). Orman Genel Müdürlüğü (OGM) 2010 yılı verisine göre Türkiye 21,54 milyon ha ormanlık alana sahiptir ve bu alan

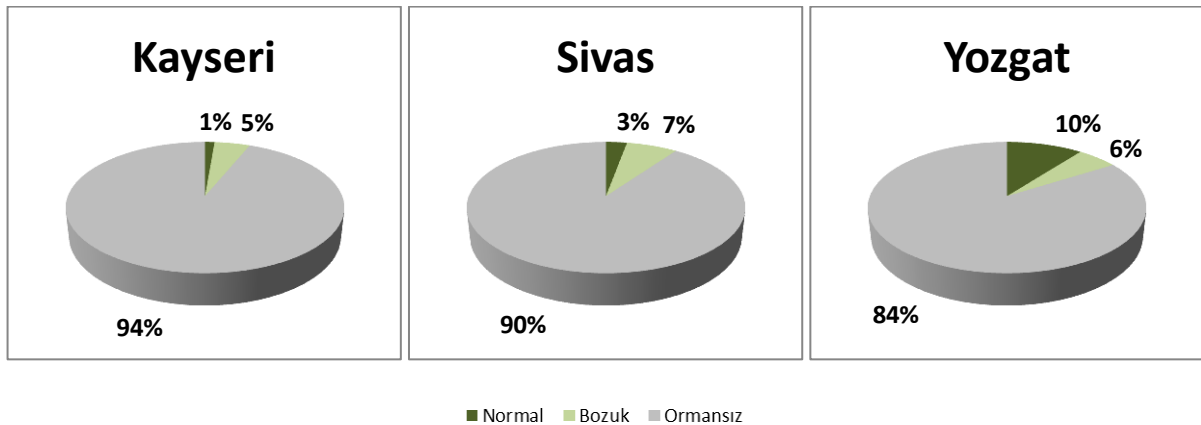
Türkiye’deki toplam alanın %28’ine denk gelmektedir⁴³. Ancak ormanlık alanların %48’i bozuk statüdedir (246). Sonuç olarak Türkiye’nin toplam yüzölçümü dikkate alındığında ormanlar açısından fakirdir.

650. Türkiye’de ormanlık alanlar başta Karadeniz olmak üzere kıyı bölgelerinde yoğunlaşmıştır. **Zaten ormanlar açısından fakir olan ülkede Bölge, daha da şanssız bir konumdadır.** Bölge illerindeki normal ve bozuk orman alanları Tablo 115’de verilmiştir. Bozuk olmayan ormanlar açısından Yozgat öne çıkmaktadır. Şekil 173’de orman alanlarının **toplam il alanına oranına bakıldığında Yozgat yine yüksek orana (%16) sahiptir.** Ayrıca orman alanları içinde bozuk orman alanlarının oranı Yozgat’ta diğer illere göre gözle görülür şekilde düşüktür. Ancak Türkiye’deki %28’lik oran düşünüldüğünde bu değerler de düşük kalmaktadır. Ayrıca Sivas’ta bozuk vasıflı orman alanlarının 200.000 ha’ya yakın bir alan kaplaması dikkat çekicidir. Orman alanlarının az olmasının en önemli nedeni iklim koşullarıdır. Olumsuz iklim ve toprak şartlarının olduğu bölgelerde ağaçlandırma yüksek maliyetli olmakta; bu nedenle de kamu kesimi ağaçlandırma çalışmalarında özel kesime göre daha fazla rol oynamaktadır (247). Buna bağlı olarak **devletin ağaçlandırma çalışmalarına daha fazla ağırlık vermesinin yanı sıra özel ağaçlandırmayı teşvik edici araçların geliştirilmesi gerekmektedir.**

Tablo 115. Bölge İllerinde Orman Varlığı, ha (246)

Orman Alanları	Kayseri	Sivas	Yozgat
Normal	22.982	80.925	146.283
Bozuk	84.955	197.430	78.241
Toplam	107.937	278.355	224.524

651. 2015 yılında Türkiye’de toplam orman alanının 22 milyon ha olması hedeflenmektedir (246); bu da %0,2’lik bir artışa denk gelmektedir. Bu hedef dikkate alındığında **Bölgede aynı oranda artış sağlanması için 122,2 ha ormanlık alanın Bölgeye kazandırılması gerekmektedir.** Mevcutta çeşitli ağaçlandırma çalışmaları hem kamu kurumları hem de özel sektör eliyle yürütülmektedir; ancak özel sektörün katkısı düşük seviyededir.

Şekil 173. Bölge İllerinde Orman Alanları (Normal Ve Bozuk) İle Ormansız Alanların İl Yüzölçümüne Oranı (246)

⁴³ Bu değerler FAO’ya ait veriden farklı olması FAO’nun ağaçlık alanları “orman” ve “diğer ağaçlık alan” olarak iki kategoriye ayırmasından ve değerlendirmelerde sadece ilkinin kullanmasından kaynaklanmaktadır.

3.1.1.3 Maden ve enerji kaynakları

3.1.1.3.1 Madenler

652. Doğal kaynağın bulunduğu yerde yapılması zorunluluğu nedeniyle madencilik, yerel ve bölgesel kalkınmada olumlu etkisi olan bir sektördür ve kırsaldan kente olan göçü önleyecek potansiyele sahiptir. Sanayinin önemli girdilerinden biri olan madenlerin çeşitliliği açısından Türkiye zengin bir ülkedir. Dünyada ticareti yapılan 90 çeşit madenden yalnızca 13'ü Türkiye'de bulunmamaktadır. Türkiye'de bulunan maden çeşitlerinin de 50'si kaynak bakımından çok zengin veya zengin olarak nitelendirilmektedir. Türkiye'nin rezerv yönünden önde gelen madenleri şöyledir: bor, trona, bentonit, mermer, feldspat, manyezit, alçıtaşı, pomza, perlit, stronsiyum ve kalsit (248). Bölgede de önemli maden kaynakları bulunmaktadır.

653. **Türkiye'nin en önemli demir yatakları Bölge sınırları içerisinde, Bunlardan biri Sivas'ın Divriği ilçesinde, diğeri ise Kayseri'nin Yahyalı ilçesinde bulunan demir yataklarıdır. Kayseri ve Sivas'taki rezervler dikkate alındığında, Türkiye'deki demir cevherinin % 50'sinden fazlası Bölgededir. Yozgat'ta da demir rezervleri bulunmasına rağmen tenör düşüklüğü ve yüksek silisyum dioksit gibi nedenlerle işletilememektedir (249). Bölgenin bir başka önemli metalik madeni ise kromdur. Krom yatakları ağırlıklı Kayseri ve Sivas'ta yer almakla birlikte Yozgat'ta da bulunmaktadır. Krom rezervleri Kayseri'nin güneyinden Sivas'ın kuzeydoğusuna doğru uzanan bir hat boyunca yoğunlaşmaktadır. Bölgede öne çıkan bir başka metalik maden de Bölgede üç ilde de bulunan kurşun-çinkodur.**

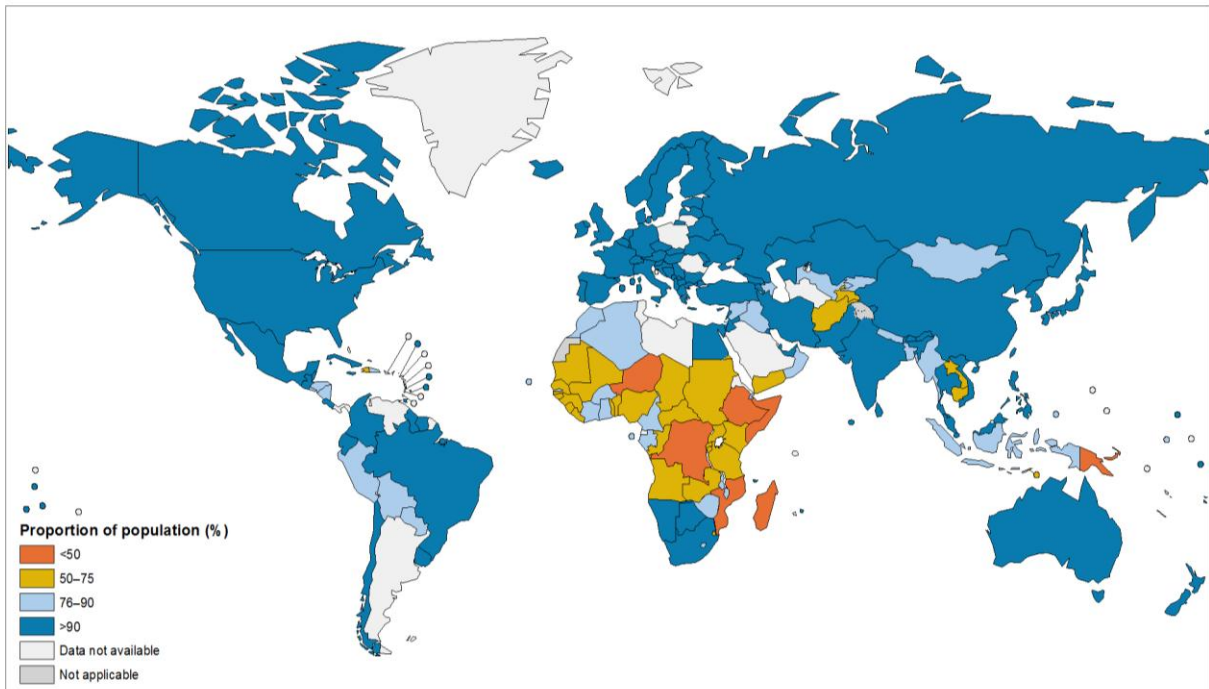
654. Metalik madenlerin yanı sıra Bölgede önemli endüstriyel hammadde kaynakları da bulunmaktadır. Özellikle Yozgat'ta madencilik sektöründe endüstriyel hammaddeler öne çıkmaktadır. **İldeki başlıca endüstriyel hammaddeler kireçtaşı (kalker), feldspat ve kaya tuzudur. Bunlara ek olarak kuvarsit, tuğla-kiremit hammaddeleri, fluorit, bazalt, çimento hammaddesi marn ile grafit ildeki önemli endüstriyel hammaddelerdir (249). Sivas'ta özellikle doğaltaş sektörü önemli yer tutmaktadır. İlin doğaltaş üretiminin % 70'i "sarı traverten"e aittir. İlde öne çıkan endüstriyel hammaddeler traverten ve mermer, jips, kaolin, sölestin, kaya tuzu, talk ve zeolit olarak sıralanabilir (67). Kayseri ise endüstriyel hammaddelerden pomza açısından zengin bir ildir. Dolomit, kireçtaşı, kaolin, diatomit, bazalt, mermer ildeki diğer önemli endüstriyel hammaddelerdir.**

655. Enerji hammaddesi olarak **liniyit Sivas'ın Kangal ilçesi ile Yozgat'ın Sorgun ilçesinde bulunan maden kaynağıdır. Son zamanların önemli gündem maddelerinden biri olan nükleer santrallerin hammaddesi uranyum için de Sorgun'da çalışmalar bulunmaktadır. Bölgede ayrıca önemli jeotermal sahalar bulunmaktadır. Ancak bu sahaların sıcaklık ve debileri düşük olduğu için elektrik üretimine uygun değildir. Yozgat'ta pek çok jeotermal saha bulunmaktadır. Sivas'ta da çeşitli jeotermal sahalar bulunup, özellikle soğuk ve sıcak çermik kaplıcaları önemli sayılabilecek bir üne sahiptir. Sedef hastalığının tedavi edildiği Kangal Balıklı Kaplıca uluslararası tanınırlığı ile önemli bir potansiyeldir. Çoğunlukla kaplıca olarak kullanılan jeotermal kaynaklar yer yer sera ve şehir ısıtmasında da kullanılmaktadır (71).**

656. Genel olarak Kayseri’de başta demir ve krom olmak üzere metalik madenler öne çıkmaktadır. Sivas ise Türkiye’de doğaltaş ve metalik madenlerden demir açısından önemli bir ildir. Yozgat maden çeşitliliği açısından zengindir ancak rezerv ve tenör bakımından yeterince öne çıkamamaktadır. Örneğin ilde demir rezervleri bulunmasına rağmen bu rezervler tenör düşüklüğü, yüksek silisyum dioksit gibi nedenlerle işletilememekte, manganez içinse yüksek tenöre karşın rezerv düşük kalmaktadır (249). Ancak, rezerv ve tenör açısından sorun olmayan sahalar da mevcuttur (ör: kurşun-çinko). İl, genel olarak jeotermal sahaları ve endüstriyel hammadde kaynakları ile öne çıkmaktadır.

3.1.2 Su Temini, Atıksu Bertarafı ve Su Kirliliği Kontrolü

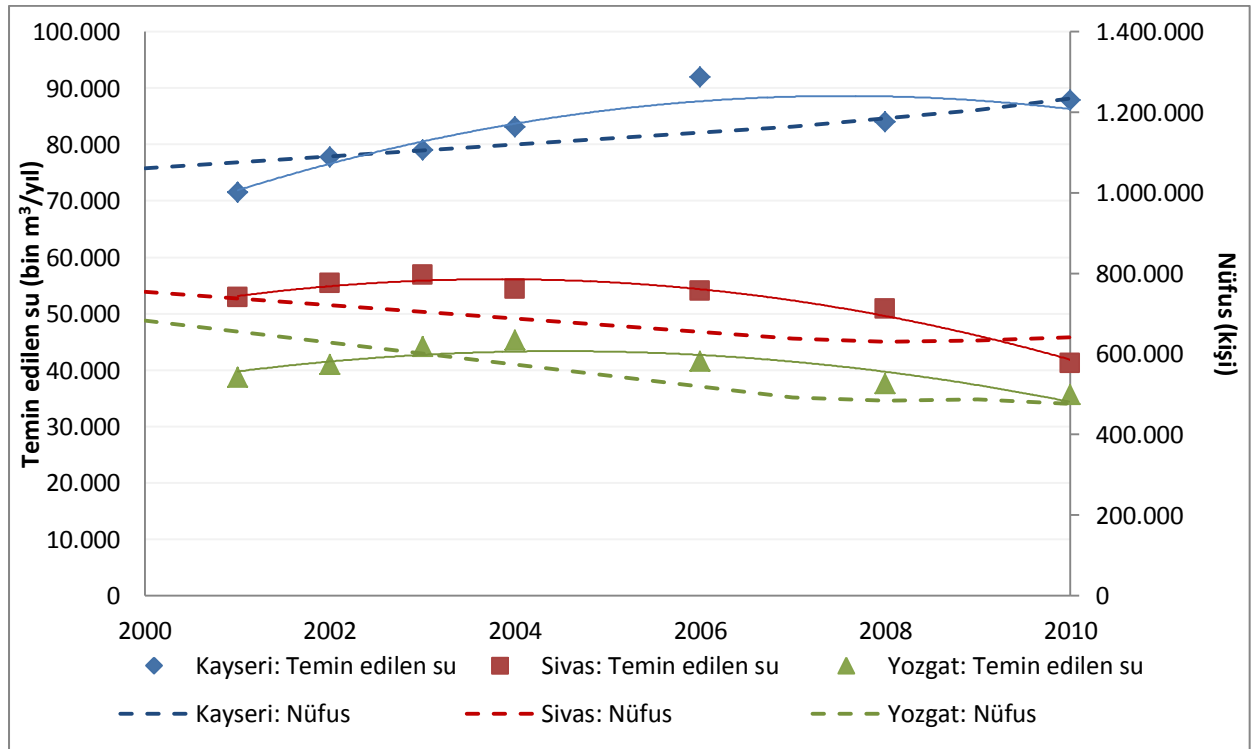
657. Su kaynaklarının varlığının yanı sıra suya yeterli miktarda ve güvenilir şekilde erişim de son derece önemlidir. Dünyada 1,1 milyar kişi gelişmiş içme suyu kaynağına erişiminden yoksundur. Bu da salgın hastalıklara ve ölümlere yol açmaktadır. Güvenilir içme suyuna ve temel sanitasyona sürdürülebilir erişimi olamayanların sayısının 2015’e kadar yarıya indirilmesi Binyıl Kalkınma Hedefleri arasında yer almaktadır (250). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından yayınlanmış olan haritada (Şekil 174) toplam nüfus içinde gelişmiş içme suyuna erişebilenlerin oranı düşük olan ülkelerin Afrika kıtasında yoğunlaştığı görülmektedir. Türkiye ise bu oranın %90’ın üzerinde olduğu ülkeler sınıfındadır. TÜİK verisine göre 2010 yılında içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusuna oranı %99’dur (3). **Bölge incelendiğinde, Türkiye geneline benzer bir tablo ortaya çıkmakta, toplam nüfusta %99’luk bir oranla içme ve kullanma suyu şebekesi hizmeti verilmektedir.**

Şekil 174. Gelişmiş içme suyu kaynağına erişimi olan nüfusun oranı, 2010 (251)

658. Temin edilen su miktarının fazla olması her zaman olumlu bir gelişme olmamaktadır. Kontrolsüz su tüketimi özellikle Türkiye gibi su sıkıntısı çeken bir ülke için su kaynaklarının geleceğini olumsuz etkilemektedir. Şekil 175’de görüldüğü üzere Kayseri’de artan nüfusa paralel olarak temin edilen su miktarı da artmıştır. Sivas ve Yozgat’ta ise nüfus ve temin edilen su miktarı arasında belirgin bir korelasyon yoktur. Ancak son yıllarda azalan nüfusla beraber temin edilen su miktarının da azaldığı söylenebilir. Buna rağmen **başta Yozgat olmak üzere bu iki ilde kişi başına temin edilen su miktarı yüksek kalmaktadır**. Bölgede kişi başına belediye tarafından temin edilen su miktarının Türkiye ortalaması üzerinde olduğu Tablo 116’te görülmektedir. Kayseri ise Türkiye geneline benzer özelliktedir.

659. Tablo 116’te temin edilen toplam su miktarı ve buna karşılık arıtılan içme ve kullanma suyu miktarı verilmektedir. Sivas’ta içme ve kullanma suyunun yaklaşık üçte birlik bir kısmı barajlardan temin edilmektedir. Bu yapıyla Türkiye geneline benzer bir grafik çizmektedir. 2012 yılı itibariyle temin edilen içme ve kullanma suyunun yarısı 4 Eylül Barajı’ndan temin edilmektedir. Geri kalan kısmı ise Tavra Havzası’ndan elde edilmektedir. Bu suyun verildiği bölgelerde sınır değerler aşılmamakla beraber sertlik daha fazla olmaktadır. 2013 yılından sonra tüm şehre 4 Eylül Barajı’ndan su verilmesi planlanmaktadır (252). Kayseri ve Yozgat ise yeraltı suyu kullanımıyla öne çıkmaktadır.

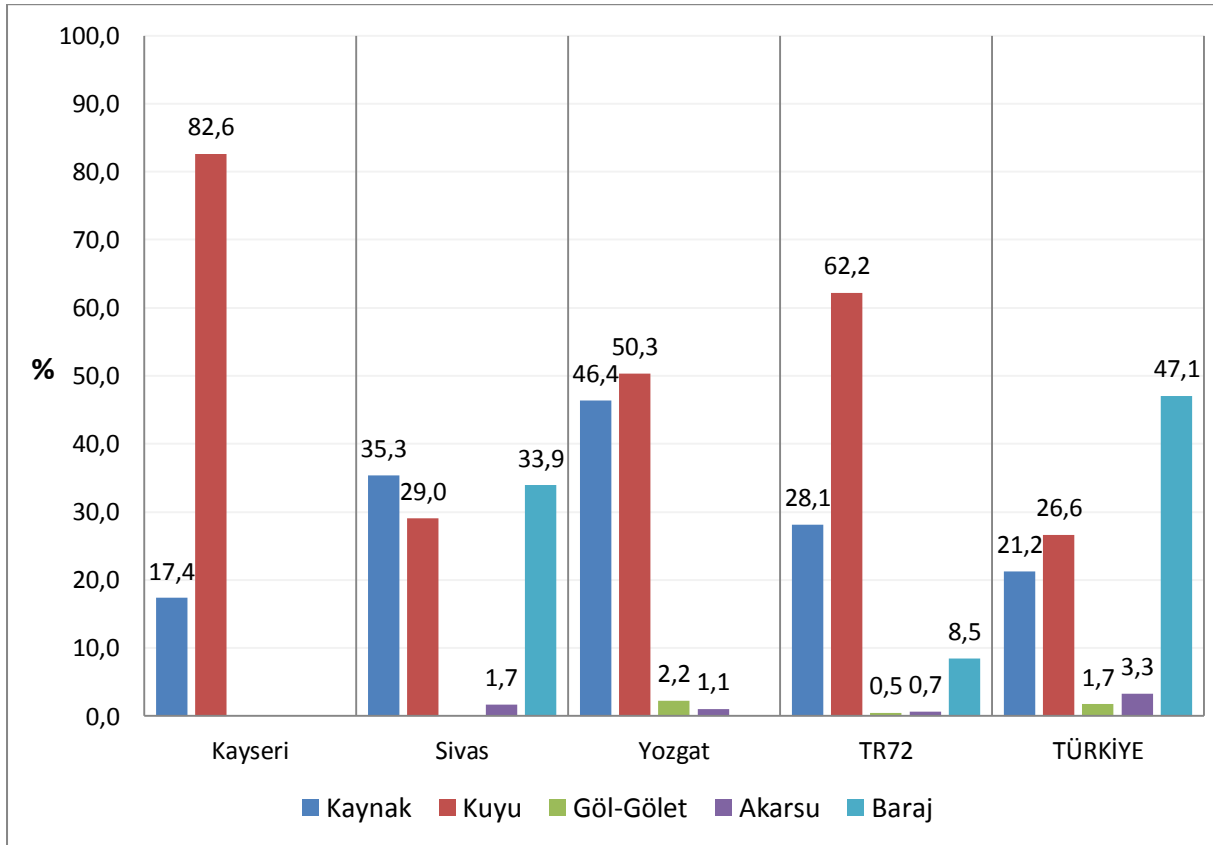

Şekil 175. Bölge illerinde yıllar itibariyle belediyelerce temin edilen içme ve kullanma suyu (3)

Tablo 116. Türkiye, Bölge Ve Bölge İllerinde Belediyelerce Temin Edilen Ve Arıtılan İçme Ve Kullanma Suyu Miktarı, 2010 (3)

	Toplam temin edilen su (1000 m ³ /yıl)	Arıtılan içme ve kullanma suyu (1000 m ³ /yıl)	Kişi başı temin edilen su (litre/kişi-gün)
Kayseri	87.822	-	217
Sivas	41.265	14.000	233
Yozgat	35.697	1.261	283
TR72	164.784	15.261	233
TÜRKİYE	4.784.734	2.520.085	216

660. Kayseri’de içme ve kullanma suyunun tamamı yeraltı (kaynak veya kuyu) suyu olduğu için (Şekil 176) arıtma tesisi bulunmamakta, şebekenin çeşitli noktalarında klorlama yapılmaktadır. Yozgat’ta da %3 civarında bir oranda yüzey suyu kullanılmakta, buna paralel olarak da temin edilen içme ve kullanma suyunun az bir kısmı arıtma tesisinde arıtılarak şebekeye verilmektedir. Sivas’ta da arıtılan su miktarının temin edilen toplam su miktarına oranı yüzey suyu oranıyla paralellik göstermektedir. Sivas Belediyesi’ne ait 135.000 m³/gün kapasiteli içme ve kullanma suyu arıtma tesisi bulunmaktadır. 2010 verisi dikkate alındığında bu kapasitenin yıl bazında ancak yaklaşık %30’luk bir kısmı kullanılmıştır.

Şekil 176. Türkiye, Bölge Ve Bölge İllerinde Belediyelerce Temin Edilen İçme Ve Kullanma Suyunun Kaynaklarına Göre Dağılımı (2010) (3)

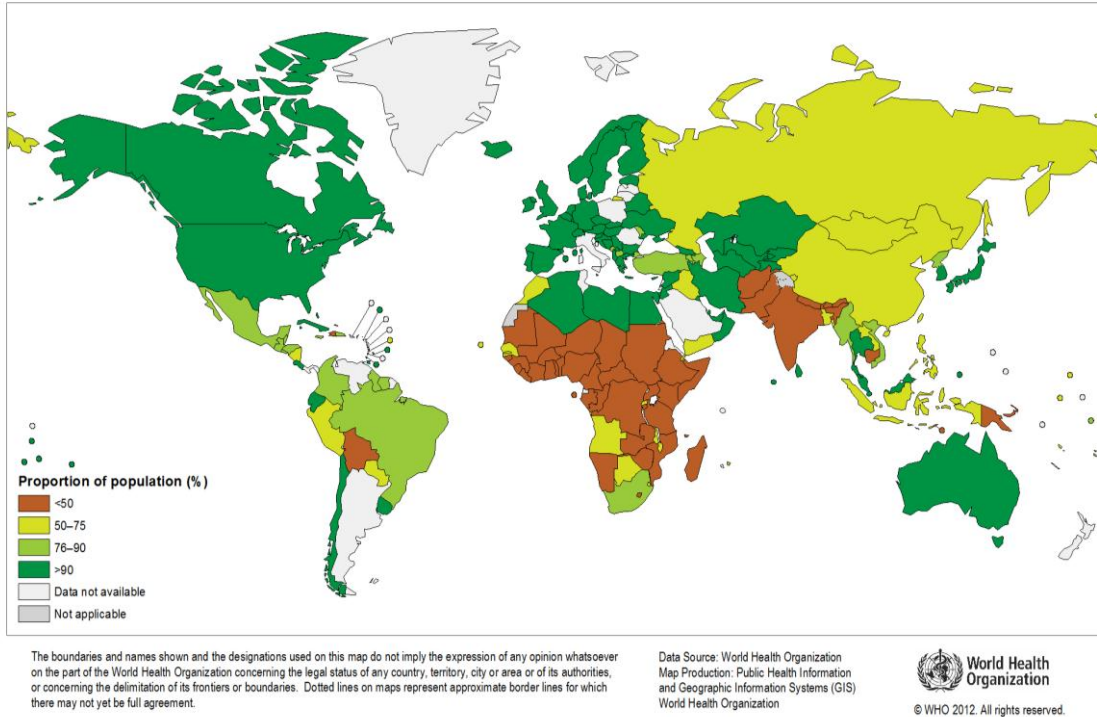
661. Bölgede kırsal kesimin içme suyu durumu açısından (Tablo 117) Bölgenin Türkiye geneline göre iyi durumda olduğu söylenebilmektedir. Sulu köy ve bağlılarının oranları özellikle Sivas ve Yozgat'ta yüksektir. Sivas'ta susuz köy bulunmaktadır; fakat düşük bir orana sahiptir. Kayseri'de ise %12 civarında suyu yetersiz olan köy veya bağlısı bulunmaktadır. Son yıllarda Kayseri'de suyu yetersiz olan köy ve bağlısının payı artmıştır.

Tablo 117. Türkiye ve Bölge İllerinde 31.12.2011 Tarihi İtibariyle Kırsalda İçme Suyu Envanteri (253)

	SUSUZ (%)	YETERSİZ (%)			SULU (%)		
		Şebekeli	Çeşmeli	Toplam	Şebekeli	Çeşmeli	Toplam
Kayseri	0,0	12,1	0,0	12,1	82,4	5,4	87,8
Sivas	0,5	0,1	0,2	0,3	91,0	8,2	99,2
Yozgat	0,0	0,2	0,2	0,4	98,6	1,0	99,6
Türkiye	1,3	4,0	4,6	8,6	83,3	6,7	90,0

662. Temin edilen suyun kullanılması sonucu üretilen atıksuyun çevre ve insan sağlığına zarar vermeyecek şekilde belli standartlar sağlanarak alıcı ortama deşarj edilmesi gerekmektedir. Dünyada yetersiz sanitasyonla ilgili olarak ishali hastalıklar nedeniyle her yıl 2 milyon kişi hayatını kaybetmektedir (250). 1990-2010 yılları arasında gelişmiş sanitasyona sahip olan nüfus oranı %49'dan %63'e çıkmış olsa da dünyada hala 2,5 milyar kişi gelişmiş sanitasyondan yoksundur ve 2015 projeksiyonları, %75 hedefinin (Binyıl Kalkınma Hedefleri) altında kalmaktadır (254). Ülkelerin gelişmiş sanitasyon kullanım oranı (Şekil 177) incelendiğinde Türkiye'nin %76-90 orana sahip olan ülkeler arasında yer aldığı, bu oranla ABD ve Avrupa'nın gerisinde kaldığı görülmektedir. Ancak ilgili raporda kullanılan veriye göre Türkiye'de kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfus oranı %90 ile üst grubun sınır değerine eşittir.

663. Kent ve kır arasındaki fark sanitasyon söz konusu olduğunda daha da belirginleşmektedir. Dünyada, nüfus bazlı gelişmiş sanitasyon tesisi kullanım oranı şehirlerde %79 iken, kırsalda %47'dir. Türkiye'de ise bu oran kentte %97, kırsalda %75'tir (254). Bu durumda, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kanalizasyon sistemlerinin yaygınlaştırılması kırsal yerleşimlerde daha önemlidir.

Şekil 177. Gelişmiş Sanitasyon Kullanan Nüfusun Oranı, 2010 (251)

664. Bölgede kanalizasyon sistemi açısından iyi bir durum söz konusudur. Kanalizasyonla hizmet verilen belediye nüfusunun oranı Yozgat'ta %87, Kayseri ve Sivas'ta %95 civarındadır (3). Ancak il özel idarelerinin stratejik planlarında (255) (256) (257) ortaya konan mevcut duruma göre **Kayseri ve Yozgat'ta kırsal ünitelerin (köy ve bağlısının) sırasıyla %31 ve %17'sinde kanalizasyon sistemi mevcuttur. Sivas'ta ise köylerin %36'sı kanalizasyon sistemine sahiptir.** Bu yüzdeler nüfus temelli olmadığı için bir kıyaslama yapılması doğru olmasa da **birçok kırsal yerleşim biriminin kanalizasyon gibi temel insani hizmetlerden faydalanamadığı bir gerçektir.**

665. Belediye atıksu istatistikleri Tablo 118'de verilmiştir. **Bölgede, kişi başı atıksu üretiminin en yüksek olduğu il Yozgat'tır. Bu durum, kişi başı temin edilen su miktarının Yozgat'ta fazla olmasıyla ilişkilidir.** Kişi başı su tüketiminin en az olduğu Kayseri kişi başı atıksu üretiminde de en düşük orana sahiptir. **Kayseri'de üretilen atıksu büyük bir oranda artırılırken Yozgat'ta atıksuyun çok az bir kısmı artılmaktadır. Atıksu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun oranına bakıldığında Yozgat'ın çok geride kaldığı görülmektedir. Yozgat il merkezinde bulunan atık su biyolojik arıtma tesisi mevcut ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. Bu sebepten belirlenen tarihlerde yeni bir tesis inşaatı planlanmaktadır.** Sivas'ta ise son yıllara kadar belediyeye ait bir atıksu arıtma tesisi mevcut olmadığı için arıtım yapılamamaktaydı. Ancak geçtiğimiz yıllarda uzun havalandırmalı aktif çamur tipi bir atıksu arıtma tesisi devreye alınmış ve Sivas'taki atıksuyun arıtıldıktan sonra Kızılırmak'a deşarj edilmesine başlanmıştır. Kayseri Büyükşehir Belediyesi'ne ait atıksu arıtma tesisi ise 2004 yılında işletmeye alınmıştır. İleri atıksu arıtma ünitesinin bulunduğu tesiste arıtılan atıksu Kızılırmak'a bağlanan Karasu Deresi'ne deşarj edilmektedir. Tesisten çıkan ham çamur stabilize edilirken ortalama günlük 7.000 m³ biyogaz üretilmektedir. 2010 yılında biyogazdan 10.000 kWh/gün'lük enerji sağlanarak tesisin enerji ihtiyacının % 23'ü karşılanmıştır (258). Kırsal kesimde ise doğal arıtma yöntemi kullanılmaktadır.

Tablo 118. Türkiye, Bölge ve Bölge İllerinde Belediye Atıksu İstatistikleri, 2010 (3)

	TÜRKİYE	TR72	Kayseri	Sivas	Yozgat
Belediyelerde kişi başı günlük atıksu miktarı (litre/kişi-gün)	182	160	160	144	187
Belediyelerde kanalizasyon şebekesinden deşarj edilen atıksu miktarı (bin m ³ /yıl)	3.582.131	108.999	63.429	24.709	20.861
Belediyeler tarafından arıtılan atıksu miktarı (bin m ³ /yıl)	2.719.151	81.654	58.826	15.528	7.300
Atıksu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusu içindeki payı (%)	62	70	88	65	19

666. Su verimliliğinde önemli başka bir konu ise yağmur suyunun ayrı bir toplama sistemine sahip olmasıdır. Bu konuyla ilgili ORAN desteği ile Sivas'ta proje geliştirilmiş ve uygulanmıştır.

667. Türkiye'de su kirliliğinin 1. öncelikli sorun olduğu iller Marmara Bölgesi'nde yoğunlaşmıştır. Bölgede ise su kirliliği Yozgat'ta 1., Kayseri'de 2., Sivas'ta ise 3. öncelikli sorundur (259). Su kirliliğinin en önemli nedenleri arasında ilçelerin çoğunda arıtma tesisinin bulunmaması ve atıksuların akarsulara veya göllere direk deşarjının yapılmasıdır. Tarımsal faaliyetlerde kullanılan gübre ve ilaçların da sızıntı suları ile yeraltı suyuna ve yüzey akışı ile yer üstü sularına karışması su kirliliğine neden olmaktadır. Kayseri'de geçmişteki faaliyetlerden (tarımsal faaliyetler ve atıksu deşarjı) dolayı kirlenen Sultansazlığı ve Yay Gölü'nde iyileştirme çalışmaları devam etmektedir. Su kirliliği ile ilgili diğer etkenler arasında atıkların su kaynaklarına yakın yerlerde vahşi depolanması ve özellikle Sivas'ta madencilik faaliyetleri sayılabilir (260). Mevcutta ilçelerde atıksu arıtma tesislerinin yapımı ile ilgili çalışmalar devam etmektedir. Tesislerin işletmeye alınması ve sulak alanlarla ilgili eylem planlarının hayata geçirilmesi ile su kaynakları üzerinde oluşturulan baskı azalacaktır. Ayrıca Türkiye'de tüm sulak alanlarla ilgili eylem planlarının yapılması için çalışmalar başlatılmıştır.

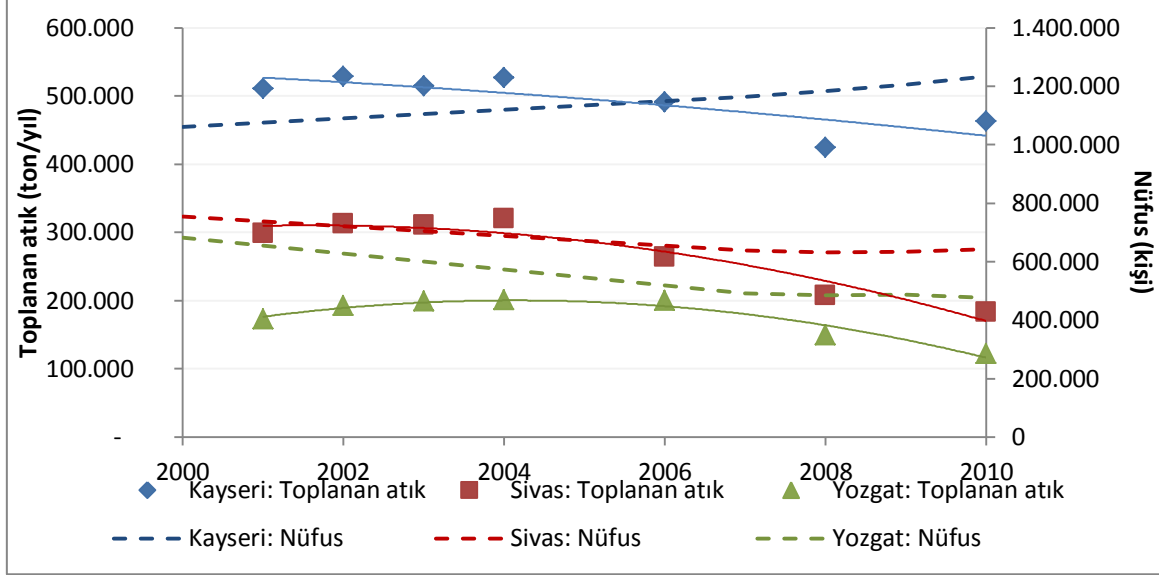
3.1.3 Katı Atık Yönetimi

3.1.3.1 Belediye atıkları

668. 2010 yılı TÜİK verisine göre Türkiye'de katı atık üretim miktarı kişi başı günlük 1,14 kg'dır. Bu değer Avrupa'da 1,40 kg, ABD'de ise 1,80 kg civarındadır (261) (262). OECD ülkelerinde ise kişi başı günde 1,6 kg belediye atığı üretilmektedir (263). Katı atık üretim oranı yaşam tarzına bağlı olarak sosyo-ekonomik açıdan geri kalmış bölgelerde genellikle düşüktür. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde üretilen katı atık miktarı daha fazla olmaktadır. Bölgede katı atık üretim oranı kişi başı 1,09 kg/gün ile Türkiye ortalamasının az bir farkla altındadır (3). Tablo 119'da görüldüğü gibi katı atık üretim oranı sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesinin yüksek olduğu Kayseri'de en fazla, gelişmişlik sıralamasında geride yer alan Yozgat'ta ise en azdır. Kış ve yaz sezonları ayrı ayrı incelendiğinde de bu durum değişmemektedir.

Tablo 119. Türkiye ve Bölge İllerinde Kişi Başı Ortalama Belediye Atık Miktarı, 2010 (3)

kg/kişi-gün	TÜRKİYE	Kayseri	Sivas	Yozgat
Ortalama	1,14	1,13	1,05	0,98
Yaz	1,15	1,13	1,06	1,01
Kış	1,10	1,14	1,05	0,95

Şekil 178. Bölge İllerinde Yıllar İtibariyle Belediyelerce Toplanan Atık Miktarı (3)

669. Şekil 178'de belediyelerce toplanan atık miktarının zaman içerisindeki değişimi il nüfuslarıyla birlikte gösterilmektedir. 2004 yılından sonra üç ilde de atık miktarının azalma eğilimine girdiği görülmektedir. Sivas ve Yozgat'ta 2004 yılından sonraki eğilime göre nüfus azaldıkça toplanan atık miktarı da azalmaktadır; Kayseri'de ise tam tersi bir durum gerçekleşmiş, nüfus artarken atık miktarı azalmıştır. Kayseri'de henüz bir düzenli depolama sahası bulunmamakta, evsel nitelikli katı atıklar Molu Köyü yakınında bir alanda depolanmaktadır. Fizibilitesi yapılan düzenli depolama sahasının 2014 yılında tamamlanması beklenmektedir. Düzensiz depolama koku problemine neden olmaktadır. Sivas'ta da vahşi depolama yapılmakla beraber düzenli depolama sahasının yapımı tamamlanmış olup geçici faaliyet belgesinin alınması süreci devam etmektedir. Yozgat'ta ise Bölgenin tek düzenli depolama sahası 2007 yılından beri hizmet vermektedir.

670. Atık hizmeti verilen nüfusun oranı Kayseri'de %90'ın üzerindeyken, Sivas ve Yozgat'ta %70'ler civarındadır. Türkiye'deki %83'lük oranla kıyaslandığında Sivas ve Yozgat'ta katı atık hizmetinin nispeten geri kaldığı ortaya çıkmaktadır (3). Bölgede katı atıkların neredeyse tamamı çöp depolama sahalarında bertaraf edilmektedir. Bölgedeki belediyelerin çoğunluğu Türkiye genelinde olduğu gibi katı atık bertarafı için kendi çöplüklerini kullanmaktadırlar (

671. Tablo 120). Düzenli depolama yöntemi kullanan belediye sayısı Bölgede çok düşüktür ve az da olsa bazı belediyeler halen açıkta yakma, gömme ve göle/dereye dökme gibi çevreye olumsuz etkileri olan yöntemler kullanmaktadır. Bu bilgiler katı atık yönetiminin Bölgede önemli çevresel sorunlar arasında yer aldığını göstermektedir.

Tablo 120. Türkiye ve Bölge İllerinde Katı Atık Bertaraf Yöntemine Göre Belediye Sayısı, 2010 (3)

	TÜRKİYE	Kayseri	Sivas	Yozgat
Büyükşehir belediyesi çöplüğü	20	5	-	-
Belediye çöplüğü	1.916	33	37	52
Başka belediye çöplüğü	196	-	2	-
Düzenli depolama	518	-	-	3
Kompost tesisi	11	-	-	-
Açıkta yakma	146	1	-	1
Göle ve dereye dökme	43	1	-	3
Gömme	50	1	1	-
Diğer ⁴⁴	127	6	3	4

3.1.3.2 Ambalaj atıkları

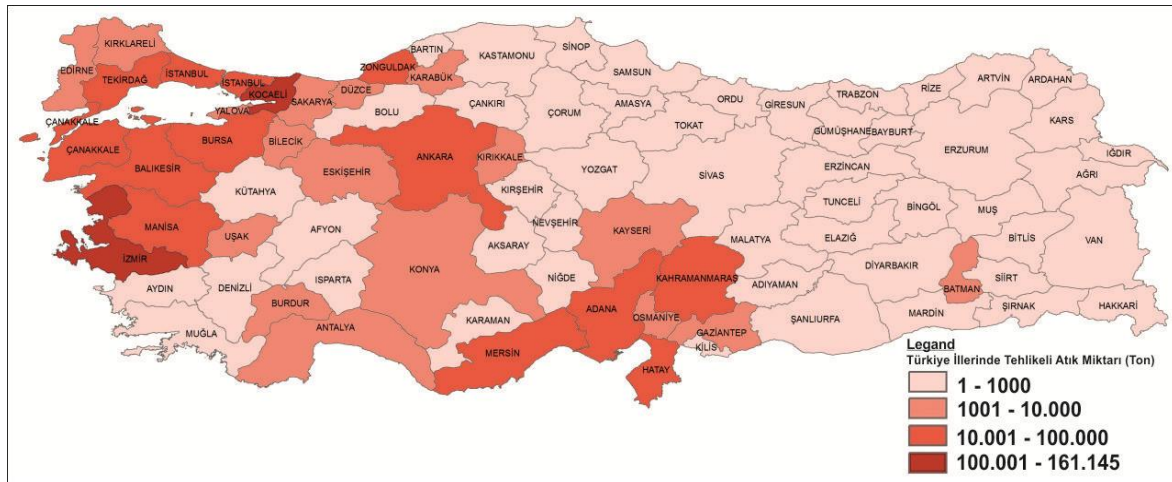
672. Üretilen katı atıkların büyük bir kısmını ambalaj atıkları oluşturmaktadır. Türkiye 2020 yılında cam, plastik, metal ve kâğıt/karton ambalaj atıklarının her biri için %60 oranında geri kazanım hedeflemektedir. AB üyesi ülkelerde (EU-27) 2010 yılında ulaşılan ambalaj atığı geri kazanım oranı ise %63,2'dir. 23.01.2013 tarihi itibarıyla Kayseri'de 3 adet firmanın ambalaj atığı toplama ve ayırma lisansı bulunmaktadır. Ayrıca ambalaj atığı geri kazanım lisansı bulunan 6 firma, geçici faaliyet belgesi bulunan 3 firma vardır (264). **Kayseri'de 2010 yılında toplanan yaklaşık 8.000 ton ambalaj atığı ile geri kazanım oranı %15 civarındadır (265). Bu rakam AB ortalamasının çok gerisinde kaldığı gibi %37 olan Türkiye'nin 2010 yılı ambalaj atığı geri kazanım hedefinin de altındadır.** Ancak, Kayseri'de ambalaj atıkları ile ilgili çalışmalar il merkeziyle sınırlı olmakla birlikte gün geçtikçe artmaktadır. Sivas'ta ise 2 firma toplama ve ayırma, 1 firma ise geri kazanım lisansına sahiptir. Ayrıca toplama ve ayırma ile geri kazanım için geçici faaliyet belgesi bulunan 1 firma bulunmaktadır. Yozgat'ta ise lisans ya da geçici faaliyet belgesi alan herhangi bir firma yoktur (264). **Sivas ve Yozgat'ta ambalaj atıkları ile ilgili faaliyetler nispeten düşük seviyededir.** Ancak Sivas'ta bazı kamu kurumlarında yapılan çalışmalar sonucunda 2009 yılında 11 ton civarında atık kâğıt toplanmıştır (266). Sivas'ta yaklaşık 20.000 nüfusluk bir Bölgede atıkların kaynakta ayrıştırılması için pilot çalışma başlatılmış, pek çok okulda eğitim verilmiştir. Okullar arasında yapılan yarışmada geri dönüşüm oranına göre ödüller verilmektedir. **2013 yılından sonra geri dönüşüm ile ilgili faaliyetlerin il geneline yaygınlaştırılması planlanmaktadır (267). Toplanan geri dönüştürülebilir atıkların bir kısmı Sivas'ta bir kısmı ise Kayseri'de geri dönüştürülmektedir.** Yozgat'ta da kamu kurumlarında atık kâğıt toplanması ile ilgili çalışmalar yürütülmüş olup, elde edilen gelir ile Valilik fakir öğrencilere kırtasiye yardımında bulunmuştur. 2005-2006 yıllarında toplanan atık kâğıt miktarı 150 tonu bulmuştur (268).

3.1.3.3 Tehlikeli atıklar

673. Tehlikeli atıkların diğer atıklardan ayrı bir şekilde ele alınması ve bertarafının gerçekleştirilmesi gereklidir. Aksi takdirde çevre üzerinde son derece olumsuz etkilere sebebiyet verilebilir. Tehlikeli atıkların sanayinin yoğun olduğu bölgelerde yüksek oranda üretilmesi beklenir.

⁴⁴Dolgu yaparak, eski taş ocağı, kömür dekapaj sahası, kuru dere yatağı, boş alan, tarımsal arazi, ormanlık arazi kapsamaktadır.

Nitekim (Şekil 179) incelendiğinde sanayinin yoğun olduğu bölgelerde tehlikeli atık üretimi de yüksektir. Türkiye’de üretilen tehlikeli atığın %69’unun geri kazanımı sağlanmaktadır (260).

Şekil 179. İllerde Tehlikeli Atık Üretimi Dağılımı, 2009 (260)

674. Bölgede imalat sanayisi ile öne çıkan Kayseri’nin tehlikeli atık üretiminde büyük bir farkla öne çıktığı görülmektedir (Tablo 121). Sivas ve Yozgat’ın toplamının 4 katından fazla tehlikeli atık üretilen Kayseri’de 48 adet tehlikeli atık taşıma lisanslı araç ile 3 adet lisanslı ve 1 adet geçici faaliyet belgeli olmak üzere 4 adet tehlikeli atık geri kazanım tesisi hizmet vermektedir. Geri kazanım tesislerinden 2 tanesi baca tozu işlemektedir. Sivas’ta ise 1 adet tehlikeli atık taşıma lisanslı araç ve 1 adet geçici faaliyet belgesi olan geri kazanım tesisi bulunmaktayken son derece düşük tehlike atık üretiminin olduğu Yozgat’ta herhangi bir lisans alınmamıştır (264) (269).

Tablo 121. Türkiye ve Bölge İllerinde Özel Atık Miktarları (260) (270) (271)

	Yıl	Birim	Kayseri	Sivas	Yozgat	Türkiye
Tehlikeli atık miktarı	2009	ton	3.558	807	15	629.029
Tıbbi atık miktarı	2007	kg/gün	4.712	3.431	984	238.260
Toplanan atık akü miktarı	2008	kg	1.104	732	1.100	48.519
	2009	kg	1.156	830	1.000	53.047
Toplanan atık pil miktarı	2008	kg	1.825	0	29	252.020
	2009	kg	17.312	254	229	325.361

3.1.3.4 Tıbbi atıklar

675. Türkiye’de artan nüfus ve hastane sayısı ile beraber tıbbi atık miktarı da artmaktadır. 2010 yılında üretilen tıbbi atık miktarı 104 bin ton olarak tespit edilmiştir (260). Sağlık sektörünün gelişmiş olduğu Kayseri, en yüksek tıbbi atık üretimi miktarına sahiptir (Tablo 121). Yine sektörün gelişmişliği ile paralel olarak Kayseri’yi Sivas ili izlemekte, Yozgat ise bu iki ilden çok daha düşük üretim miktarı ile son sırada yer almaktadır. 2010 yılında yayımlanan yönetmelik ile enfeksiyon yapıcı atıkların ön işleme tabi tutulmadan düzenli depolama tesisine kabul edilmesi yasaklanmıştır. Nitekim son yıllarda Türkiye’de sterilizasyon tesisi sayısı artmıştır. Ayrıca aynı yıl yayımlanan bir genelge ile kapasite açığı olması nedeniyle mevcut sterilizasyon tesislerine çevre illerden de atık kabul edilmesi gerektiği

belirtilmiştir. **Bu genelgeye göre Kayseri ilinde yer alan tesis Nevşehir ilinden de atık kabul edecek, Yozgat ise tıbbi atıklarını Çorum iline gönderecektir.** Genelgede, Sivas Aralık 2011'e kadar bir sterilizasyon tesisinin işletmeye alınmasının gerektiği iller arasında yer almaktadır. Kayseri'de tıbbi atıklar 2008 yılında işletmeye alınan sterilizasyon tesisinde zararsız hale getirildikten sonra bertaraf edilmektedir. Daha önce kireçleme yönteminin kullanıldığı Sivas'ta da sterilizasyon tesisi tamamlanarak hizmete açılmıştır. Yozgat'ta ise yapımı 2011 yılında tamamlanan lisanslı bir sterilizasyon tesisi bulunmaktadır. Ayrıca, Kayseri'de 3 adet, Yozgat'ta ise 1 adet tıbbi atık taşıma lisanslı araç bulunmaktadır (269).

3.1.3.5 Diğer atıklar

676. Son yıllarda özel muamele gösterilen bir başka atık türü de atık yağlardır. İlgili mevzuatın oluşturulması ile 2004 yılından sonra atık yağların geri kazanımı artmıştır. Bölge illerinde bitkisel ve diğer atık yağların geri kazanımı ile ilgili çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Ancak **atık yağlar toplandıktan sonra geri kazanımı Bölge dışında yapılmaktadır.**

677. Atık pillerin geri kazanımı Türkiye'de yapılamadığı için yurtdışına gönderilmektedir. Geri kazanımı yapılamayan piller ise düzenli depolama sahalarının özel olarak ayrılmış alanlarında bertaraf edilmektedir. Atık aküler için Türkiye'de 2010 yılı itibarıyla 18 adet geri kazanım tesisi bulunmaktadır.

678. Atık pil miktarlarına bakıldığında son yıllarda verilen önem neticesinde hem Türkiye'de hem de Bölge illerinde 2009 yılında artış gerçekleşmiştir. **Kayseri ve Sivas'ta atık akü geçici depolama alanı bulunmaktadır; ancak Bölgede bir geri kazanım tesisi yer almamaktadır** (260).

679. Arıtma çamurları da atık yönetiminde önemli sorunlardan birisidir. Susuzlaştırılan arıtma çamurları Bölgede evsel nitelikli atıklarla beraber bertaraf edilmektedir. Yapılan bir çalışma **Kayseri'deki atıksu arıtma tesisinden çıkan çamurun tarımsal amaçlı kullanıma uygun olmadığını göstermiştir** (272). Bunun en büyük nedeni de **OSB'den çıkan atıksuyun da bu tesiste arıtılıyor olmasıdır. OSB'nin kendi arıtma tesisinin işletmeye alınması ve bu tesiste sadece evsel atıksuların arıtılması çamurun tarımsal kullanımı için tekrar çalışma yapılmasını gerektirmektedir.**

680. Yukarıda yer alanların dışında da bazı atık tipleri bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak elektrikli ve elektronik eşya atıkları, hafriyat toprağı, inşaat ve yıkıntı atıkları, maden atıkları gibi atık tipleri sayılabilir. Özellikle madencilik faaliyetlerinin bazı ilçelerde yoğun olduğu Bölgede il bazında veri bulmak zor olduğundan, **maden atıkları ile ilgili çalışma yapılması yerinde olacaktır.**

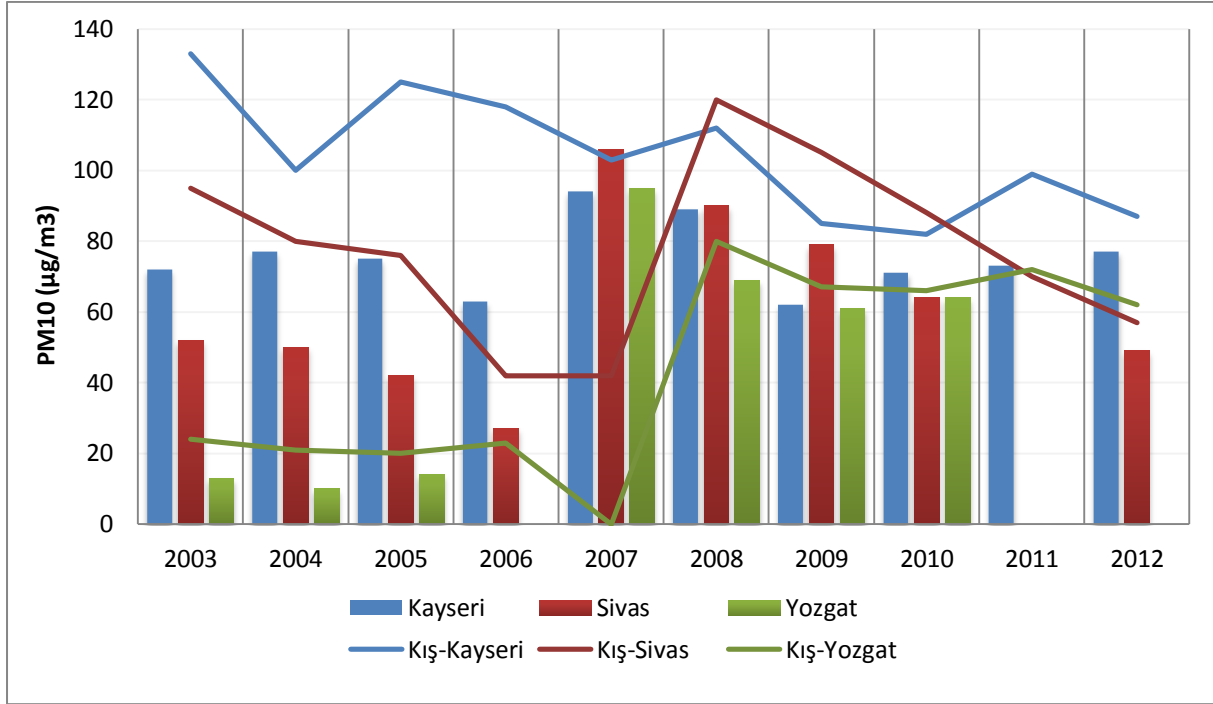
3.1.4 Hava Kirliliği Kontrolü

681. **Hava kirliliği, Bölgede en önemli çevre sorunu olarak görülmektedir.** Karasal iklimin sonucu olarak kış aylarında Bölgede gözle görülür bir kirlilik yaşanmaktadır. 2012 yılında hazırlanan Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanteri'ne göre **hava kirliliği Sivas'ta 1., Yozgat'ta 2. ve Kayseri'de 4. öncelikli çevre sorunudur** (259). Önceki dönemlere bakıldığında, hava kirliliği üç ilde de en öncelikli sorun olarak belirlenmiştir (273) (274). **Kayseri'de alınan önlemler neticesinde hava kirliliği eski şiddetini yitirmiştir. Ancak kömürün yoğun olarak kullanıldığı bazı bölgelerde sorun hala önemini**

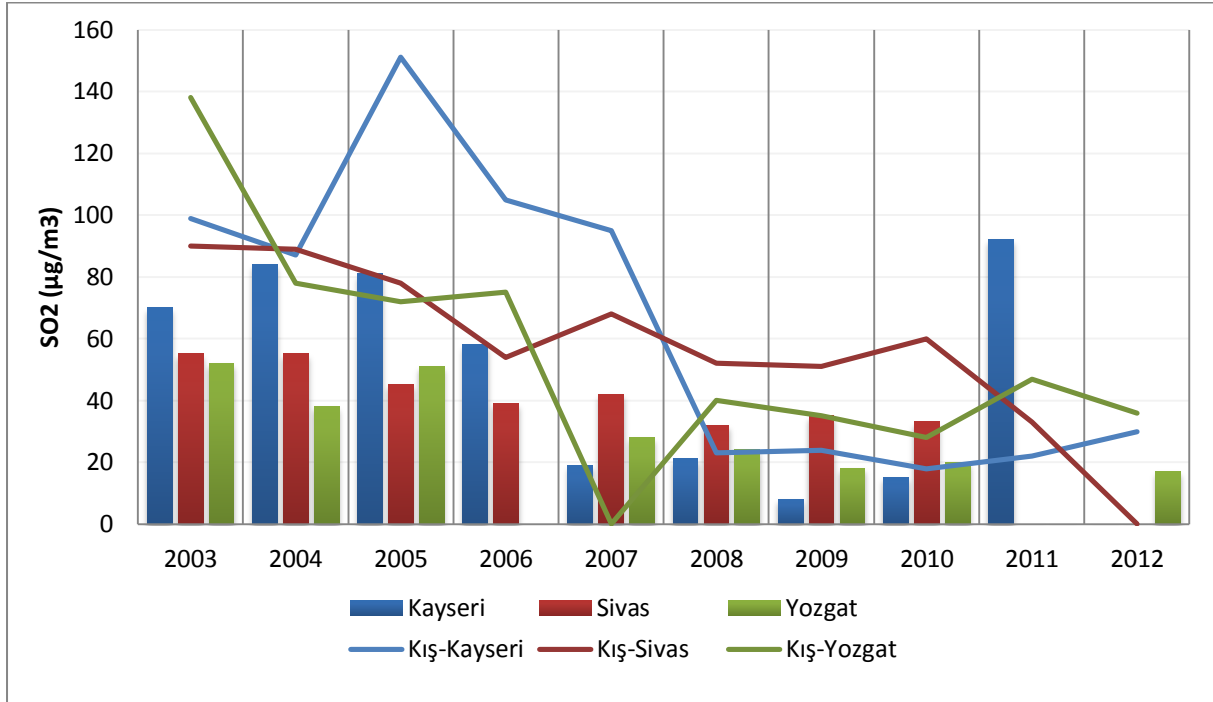
korumaktadır. 2008, 2009, 2010 ve 2012 yıllarında yayınlanan “Hava Kirliliğinin Kontrolü ve Önlenmesi”⁴⁵ hakkında genelgelere göre ise Bölgedeki üç il (merkez ve merkez ilçeler) de ‘I. Grup’ kirli iller arasında yer almaktadır. 2008 yılında Yozgat’ın Sorgun ilçesi, Kayseri’nin Bünyan, Özvatan ve Tomarza ilçeleri ‘I. Grup’ kirli ilçe olarak değerlendirilmiştir. 2009, 2010 ve 2012 yıllarında Yozgat’ın Sorgun ilçesi üç genelgede de ‘I. Grup’ kirli ilçe olarak gösterilirken diğer ilçeler ‘II. Grup’ kirli ilçeler arasındadır. İl ve ilçe gruplarına göre kullanılacak kömür kalitesi belirlenmekte, hava kalitesi artırılmaya çalışılmaktadır.

682. Sivas ve Yozgat’ta birer adet, Kayseri’de ise üç adet ÇŞB’ye ait hava kalitesi izleme istasyonu bulunmaktadır. Şekil 180 ve Şekil 181’de sırasıyla PM₁₀ ve SO₂ konsantrasyonları yıllık ortalama ve kış ortalaması olarak verilmiştir. PM₁₀ konsantrasyonları incelendiğinde, 2007 yılına kadar bir azalma eğiliminin olduğu, 2007 yılında ani bir artıştan sonra tekrar azalma eğiliminin başladığı görülmektedir. 2007 yılındaki bu ani artışa bu yıla kadar Sağlık Bakanlığı hava kalitesi ölçüm sonuçları kullanılırken bu yıldan sonra Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ölçümlerinin temel alınmasının sebep olması yüksek ihtimaldir. PM₁₀ konsantrasyonunda olduğu kadar belirgin olmasa da SO₂ konsantrasyonu genel seviyesinde de 2007 yılından sonra bir değişim olmuştur. **2007 yılındaki bu değişiklik dikkate alınmadığında PM₁₀ ve SO₂ değerlerinde bir azalış gerçekleştiği görülmektedir. Son yıllarda doğalgaza geçişin hız kazanması bu azalışın en önemli etkenleri arasındadır.** Kayseri’de ilk doğalgaz dağıtım lisansı 2003 yılı sonunda verilmiş olup ilk gaz arzı 2004 sonlarında gerçekleşmiştir. Sivas ve Yozgat’ta ise sırasıyla 2005 ve 2006 yılları sonunda ilk doğalgaz arzı gerçekleşmiştir (275). Kayseri 2007 yılından önce Sivas ve Yozgat’a kıyasla yüksek kirlletici konsantrasyonlarına sahiptir. Yüksek nüfus, yoğun sanayi ve Kayseri’nin çanak yapısı nedeniyle ventilasyonun yetersiz olması bu durumu doğuran etmenlerdir. Bu etmenlere rağmen sonraki yıllarda aradaki fark kapanmış ve diğer illere göre Kayseri hava kirliliğinin azalmasında daha iyi performans göstermiştir. Örneğin, Kayseri’de belediye otobüslerinin büyük bir kısmı doğalgazla çalışmaktadır, bu da hem SO₂ hem de PM₁₀ konsantrasyonunda azalmada etkili olmuştur. Doğalgaza geçiş dışında verimlilik uygulamaları, çevresel mevzuatın zorlayıcı hale gelmesi gibi etkenler de emisyonların azalmasında ve dolayısıyla konsantrasyonların düşmesinde etkili olmuştur. **Ayrıca Kayseri’de diğer illere örnek oluşturabilecek bir başka uygulama büyükşehir belediyesi tarafından kurulan KAYBİS adlı bisiklet sistemidir. Çeşitli yerlerde bisiklet istasyonu kurulmuş ve bisikletler kayıt olarak kart sahibi olan vatandaşın kullanımına sunulmuştur. Ancak bisiklet yolları açısından ilave yatırım yapılması gerekmektedir. Bisiklet yollarının iyileştirilmesi ile bisiklet kullanım oranının artırılması trafik yükünün ve sonuç olarak çevre üzerindeki stresin azaltılması adına önemli bir girişim olabilecektir.**

⁴⁵ 2012 yılında çıkarılan yönetmelikle paralel olarak Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Genelgesi adıyla yayınlanmıştır.

Şekil 180. Bölge illerinde Partikül Madde (PM₁₀) Yıllık Ortalama Konsantrasyonu⁴⁶ (3) (276)

Şekil 181. Bölge illerinde Sülfür Dioksit (SO₂) Yıllık Ve Kış Ayları Ortalama Konsantrasyonu⁴⁷ (3) (276)

⁴⁶ Eksik olan sütunlar ve x-eksenini kesen (0 değerini gösteren) kış sezonu serisi, minimum ölçüm sayısının sağlanamamasına bağlı olarak ilgili dönem ve ilde ortalama hesaplanmadığını ve verinin olmadığını gösterir.

⁴⁷ Eksik olan sütunlar ve x-eksenini kesen (0 değerini gösteren) kış sezonu serisi, minimum ölçüm sayısının sağlanamamasına bağlı olarak ilgili dönem ve ilde ortalama hesaplanmadığını ve verinin olmadığını gösterir.

683. Bölge karasal iklime sahip olduğu için kirletici yoğunluğu kış aylarında daha yüksektir. Bölgede doğalgaz yerine kömür kullanımının yaygın olduğu semtlerde özellikle kalitesiz kömürün tercih edildiği düşük gelirli kesimlerde kış aylarında hava kalitesi hissedilir ölçüde düşmektedir. Hava kirliliğine neden olan etkenler arasında evsel ısınma hem Kayseri hem de Sivas ve Yozgat için önem açısından ilk sırada gelmektedir. Bu durum Türkiye illerinin %71'inde böyledir (259). Sınır aşım sayıları (Tablo 122) incelendiğinde aşımaların özellikle Kayseri'de Hürriyet semtinde yer alan istasyonda yoğunlaştığı söylenebilir. Bunun dışında aşımalar çoğunlukla Kayseri'deki istasyonlarda ve PM₁₀ konsantrasyonu için gerçekleşmiştir.

Tablo 122. Bölge İllerinde İstasyon Bazında Hava Kirleticileri Sınır Değerleri Aşım Sayısı (276)

	2012 Yılı Kısa Vadeli Sınır Değer Aşım Sayısı		2012 Yılı Yıllık İlk Seviye Uyarı Eşiği Aşım Sayısı		2011/2012 Kış Sezonu İlk Seviye Uyarı Eşiği Aşım Sayısı	
	PM ₁₀	SO ₂	PM ₁₀	SO ₂	PM ₁₀	SO ₂
Kayseri OSB	15	0	0	0	3	0
Kayseri Melikgazi	13	0	0	0	2	1
Kayseri Hürriyet	59	0	8	0	9	0
Sivas	5	0	0	0	0	0
Yozgat	0	0	0	0	0	0

684. Hava kalitesinin artırılması için hem dünyada hem de Türkiye'de önemli çalışmalar yapılmaktadır. Bölgede de Kayseri daha fazla öne çıkmakla birlikte çalışmalar devam etmektedir. Bina yalıtımının zorunlu hale getirilmesi sonucu 2017 yılına kadar tüm binaların yalıtımının yapılması gerekmektedir. Bu nedenle önümüzdeki yıllarda kirletici konsantrasyonlarında düşüş yaşanması muhtemeldir. Bilgilendirme çalışmaları, alternatif enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması, denetimlerin artırılması gibi tedbirler alındığı takdirde hava kalitesinde daha fazla gelişme yaşanacak ve sınır değer aşım sayıları azaltılacaktır.

3.1.5 Toprak Kirliliği Kontrolü

685. Bitki besin maddesi kullanım miktarının toplam işlenen tarım alanına oranı bakımından Yozgat 60., Kayseri 63., Sivas ise 68. sıradadır. Bitki koruma ürünleri kullanım oranında ise Kayseri 43., Yozgat 51., Sivas da 66. sıradadır. Görüldüğü gibi Sivas tarımsal ilaç ve gübre bakımından geri sıralarda yer almaktadır. Kayseri ve Yozgat da tarımsal kimyasalların yüksek oranda tüketildiği iller değildir. Bu da Bölgede tarım kaynaklı toprak ve su kirliliği riskini düşürmektedir. Ancak, Türkiye'de olduğu gibi Bölge illerinde de toprak kirliliği ile ilgili detaylı bilgi bulunmamaktadır. Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanteri Değerlendirme Raporuna göre, öncelik sırası (1; en önemli-7; en önemsiz) bakımından toprak kirliliğinde Bölge illeri arasında Kayseri ve Sivas 5. sırada, Yozgat ise 4. Sırada gelmektedir. Bölgede Toprak kirliliğine neden olan etkenler, alınan önlemler Tablo'da özetlenmiştir. Bölgenin **tarım dışındaki kaynakların da toprak kirliliği potansiyeli araştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.**

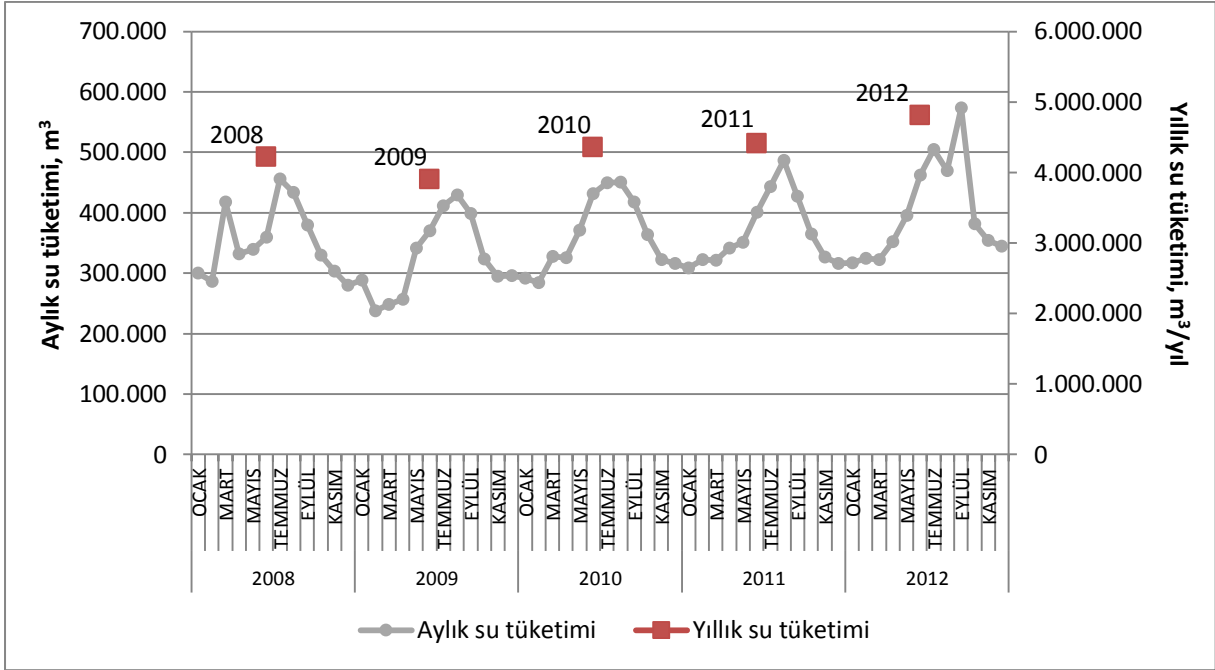
Tablo 123. Bölgede Toprak Kirliliğine Neden Olan Etkenler ve Alınan Önlemler (259)

Etkenlerin Öncelik Sırası	Kayseri	Sivas	Yozgat	Alınan Önlemler	Kayseri	Sivas	Yozgat
Sanayi Kaynaklı Atık Boşaltımı		4	4	Sanayi Tesislerinin sıvı, katı ve gaz atıklarının mevzuata uygun bertarafının sağlanması	5	2	1
Vahşi Depolanan Evsel Katı Atıklar		2	5	Kentleşmenin Çevre Düzeni Planlarına Uygun Olarak Gerçekleştirilmesi	4		4
Vahşi Depolanan Tehlikeli Atıklar	1	6		Mevzuata uygun, gübreleme, ilaçlama ve sulamanın yapılması	3	3	3
Plansız Kentleşme	3	5	1	Erozyonla mücadele çalışmaları	1	1	2
Aşırı Gübre Kullanımı	2	1	2	Geri Dönüşüm/Yeniden Kullanım Uygulamaları	2	4	
Aşırı Tarım İlacı Kullanımı	4	3	3				

3.1.6 Ekonomik Faaliyetler-Çevresel Sorun İlişkisi

686. Türkiye’de de son yıllarda endüstriyel kirliliğin önlenmesi amacıyla gerçekleştirilen faaliyetler hız kazanmıştır. Bunun en büyük tetikleyicisi AB uyum sürecidir. Çevre mevzuatı büyük bir ölçüde uyumlaştırılmıştır. Entegre kirlilik önleme ve kontrolü ile ilgili çalışmalar devam etmektedir. Konuyla ilgili ilk tebliğ tekstil sektörü için yayınlanmıştır. Ayrıca doğal kaynakların korunarak çevre kirliliğinin önlenmesine yönelik pek çok proje yürütülmektedir. **Bölgede, sanayi Kayseri ilinde yoğunlaştığı için endüstri kaynaklı çevre kirliliği açısından en fazla risk bu ildedir. Melikgazi ilçesi başta olmak üzere sanayinin yoğunlaştığı, Talas dışındaki merkez ilçelerde risk çok daha fazladır. Ancak diğer ilçelerde de madencilik faaliyetlerinden doğan risk bulunmaktadır. Bu açıdan, madencilik faaliyetlerinin yoğun olduğu Yahyalı ve Pınarbaşı ilçeleri riskli konumdadır.**

687. Kayseri’de yer alan OSB’lerde su kuyulardan temin edilmektedir. Mimarşinan OSB ile İncesu OSB’de üretimde olan firma sayısı son derece azdır ve yoğun bir su tüketimi bulunmamaktadır. Kayseri OSB’deki su tüketiminin zaman içerisindeki seyri Şekil 182’de verilmiştir. Ekonomik krizin etkilerinin yoğun olarak yaşandığı 2009 yılında su tüketimi belirgin şekilde azalmış, diğer yıllarda ise artış gözlemlenmiştir. Günlük fiili su tüketimi 13.000 m³ civarında olduğu Kayseri OSB’de 2010 yılında tüketilen su miktarı belediye tarafından temin edilen su miktarının %5’ine denk gelmektedir. Sanayilerde alınacak önlemlerle %90’a kadar su tasarrufu sağlanabilmektedir. Kayseri OSB’de gerçekleştirilecek %60 oranında bir tasarrufla yılda 3 milyon m³’e yakın su tüketilmemiş olacaktır. Böylece 13.000 kişinin bir günlük su tüketimine eşdeğer tasarruf sağlanmış olacağı gibi, arıtılması gereken su ve tüketilen enerji miktarı da azalmış olacaktır. Grafikte OSB’de su tüketiminin yaz aylarında pik yaptığı açıkça görülmektedir. Bu da yaz aylarında endüstriyel faaliyetlerin daha yoğun olmasına bağlıdır.

Şekil 182. Kayseri OSB Yıllık Ve Aylık Su Tüketimi (277)

688. **Bölgede OSB'lere ait atıksu arıtma tesisleri bulunmamaktadır.** Bazı firmaların kendi arıtma tesisi bulunmaktadır; ancak bunların sayısı çok fazla değildir. Bu nedenle endüstriyel atıksular genellikle ön arıtmaya tabi tutulmadan şehir şebekesine ya da doğrudan alıcı ortama deşarj edilmektedir. İlçelerde çoğunlukla akarsulara deşarj uygulanmaktadır. Bu da yüzey sularında kirlenmeye yol açmaktadır. Kayseri OSB'nin kendisine ait atıksu arıtma tesisi tamamlanmak üzeredir. Ayrıca 2011 yılında Sivas Merkez I OSB için atıksu arıtma tesisi fizibilitesi ORAN Doğrudan Faaliyet Desteği programı kapsamında aldığı destekle gerçekleştirilecektir. Mevcut durumda Sivas'ta OSB, atıksuyunu büyük oranda şehir kanalizasyonuna vermektedir; ancak OSB'de yer alan firmaların faaliyetleri gereği ortaya çıkan atıksular evsel atıksu arıtma tesisinde sorun oluşturmamaktadır. Sivas'ta OSB dışında yoğun olarak faaliyet gösteren doğaltaş firmaları ise atıksularını dinlenme havuzlarındaki çöktürme işleminden sonra yine şehir şebekesine vermektedir (252).

689. **OSB'ler atık yönetimi konusunda düşük performans sergilemektedir.** Evsel nitelikli atıkları genellikle belediyeler toplamaktadır. Geri dönüşüm konusunda da OSB'lerin geneline yaygınlaştırılmış bir çalışma bulunmamaktadır.

690. **Pek çok ilde sadece 1 adet hava kalitesi izleme istasyonu bulunmaktadır.** Bu nedenle ve emisyonlarla ilgili veri toplanmadığı için sanayinin hava kalitesi üzerindeki etkisini değerlendirmek oldukça güçtür. Ancak 2012 yılında yayınlanan yönetmelik ile 2016 yılından itibaren bazı faaliyetlerden kaynaklanan sera gazı emisyonlarının raporlanması zorunlu olacaktır. Divriği'de yer alan peletleme tesisi, Kangal'da bulunan termik santral, Kayseri'de yer alan doğalgaz çevrim santrali bu kapsamda değerlendirilecek tesisler arasındadır. Kapasitelerine göre kapsama dâhil olabilecek başka tesisler de bulunmaktadır. Türkiye'de sera gazı emisyonlarının neredeyse dörtte üçü enerji üretimi faaliyetlerine aittir. Geriye kalan kısım ise endüstriyel, tarımsal ve atık bertarafı faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Endüstriler 2010 yılındaki sera gazı salınımının sekizde birinden

sorumludur. 1990 yılına göre sera gazı emisyonunda %100'ün üzerinde bir artış olmuştur (3). Kyoto Protokolünü kabul eden Türkiye'nin ilerleyen dönemde azaltım taahhüdünde bulunması durumunda önemli tedbirler alınması gerekecektir. Bu durumda enerji üretimi faaliyetleri ve sera gazı salınımı yüksek olan endüstriyel faaliyetler odak noktası olacaktır.

691. Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanterine göre, mobilya ve ağaç ürünleri, elektrikli teçhizat, metal ve metal ürünleri imalatı gibi Kayseri'de öne çıkan sektörler en çok hava kirliliği sorununa yol açmaktadır. Hava kirliliğinden sonra su kirliliği ve katı atık oluşturmaları bu faaliyet türlerinin en çok neden olduğu sorunlardır. Bölgede yaygın olan madencilik faaliyetleri ise en çok hava kirliliği, toprak kirliliği, orman alanlarını etkilemesi ve görüntü kirliliği oluşturmaları ile ön plana çıkmaktadır. Sivas ilinde yoğun olan taş ve mermerin kesilmesi ile şekil verilmesi faaliyetlerinde ise katı atık oluşumu ile görüntü kirliliği öne çıkan çevresel sorunlardır. Yozgat'ta endüstriyel faaliyetler çok yoğun olmadığı için endüstriyel kirlilik de önemli bir sorun halinde değildir. Madencilik faaliyetlerinde endüstriyel hammadde çıkarımı yaygın olduğu için toz emisyonu en çok neden olunan çevresel sorunlar arasındadır (259).

692. Temiz üretim uygulamaları Türkiye'de son zamanlarda yaygınlaşmaktadır. Ancak temiz üretimin firmalara kazancının doğru ve detaylı bir şekilde aktarılması ve üreticilerin bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bölgede konuya çok fazla ilgi henüz bulunmamakla birlikte örnek teşkil edecek çalışmalar vardır. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV)'nin yürüttüğü Eko-Verimlilik (Temiz Üretim) Programı kapsamındaki 10 pilot uygulamadan biri de Kayseri'de gerçekleştirilmiştir. İçecek sektöründe faaliyet gösteren Gülsan Gıda firmasında yapılan çalışmada yıllık su tüketiminde %55 civarında kazanım sağlanmıştır (278). Bu tip projelerin ve sonuçlarının yaygınlaştırılması endüstriyel kirliliğin önlenmesinde son derece önemlidir.

3.1.7 Tarımsal Faaliyetler Ve Çevre

693. Tarımsal sulamada tüketilen elektriğin işlenen tarım alanına oranı⁴⁸ değerlendirildiğinde en fazla elektrik tüketiminin ha başına 131 kWh ile Kayseri'de gerçekleştiği görülmektedir. Sivas ve Yozgat'ta ha başına elektrik tüketimi sırasıyla 24 ve 64 kWh civarındadır. Türkiye'deki 186 kWh/ha civarındaki elektrik tüketimi düşünülünce tarımsal sulamada elektrik tüketimi açısından Bölge performansının yüksek olduğu söylenebilir. En iyi performans ise Sivas'a aittir. İlde su kaynaklarının bol olması su iletiminde tüketilen elektriğin düşük olmasının sebebi olabilir.

3.1.8 Çevresel Sorunların Önceliklendirilmesi

694. Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanterine göre (2009-2010) (Tablo 124), Türkiye'de öne çıkan sorunlar **hava kirliliği, atıklar ve su kirliliğidir. Bölgede de durum benzerdir. Bunlara ek olarak erozyonun da Kayseri ve Sivas için önemli bir sorun olduğu ve ilk üç önemli sorun arasında yer aldığı görülmektedir.** Orman alanlarının oransal olarak daha yüksek olduğu Yozgat ilinde erozyon çevre sorunları arasında son sırada yer almaktadır. Doğal çevrenin tahribatı son sıralarda yer alsa da diğer çevresel sorunların doğal çevrenin tahribatında rol oynadığı göz ardı edilmemelidir. Önceki

⁴⁸ TÜİK kullanım yerlerine göre elektrik tüketimi ve toplam işlenen tarım alanı verisi kullanılarak hesaplanmıştır.

dönemlere göre Kayseri’de hava kirliliği eski önceliğini yitirmiş, atıklar ise daha öncelikli hale gelmiştir. Bunun nedeni emisyonların azaltılması için alınan tedbirlerin hava kirliliğinin azaltılmasında etkili olması ve endüstriyel faaliyetlere bağlı olarak bertaraf edilmesi gereken atıkların artmasıdır. Yozgat ve Sivas’ta ise öncelikli sorunlarda önemli bir değişiklik gerçekleşmemiştir.

Tablo 124. Bölge İllerinde Çevresel Sorunların Önceliklendirilmesi, 2009-2010 (259)

	Kayseri	Sivas	Yozgat	1. sorun olduğu il sayısı yüzdesi
Hava kirliliği	4	1	2	%40,74
Su kirliliği	2	3	1	%27,16
Toprak kirliliği	5	5	4	%1,23
Atıklar	1	4	3	%28,40
Gürültü kirliliği	6	6	5	%1,23
Erozyon	3	2	7	%0,00
Doğal çevrenin tahribatı ⁴⁹	7	7	6	%1,23

695. Bölgede yer alan tüm belediyelere “Çevre Sorunları Anketi” gönderilmiştir (EK2). Bu ankette öncelikle belediyenin hizmet alanında hangi sorunların öncelikli olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Sonrasında ise belediye için öne çıkan çevresel sorunların en önemli nedenleri sorulmuştur. İlk üç sorun belediye türlerine göre Tablo 125’de, Bölge illerine göre ise Tablo 126’da verilmiştir. Anket sonuçlarına göre **Bölgede öne çıkan sorun atıklardır. Diğer öne çıkan çevresel sorunlar ise erozyon, hava kirliliği ve su kirliliği olarak sıralanabilir. Erozyon beldelerde ve ilçelerde öncelikli çevresel sorunlar arasındayken, il merkezlerinde hava kirliliği öne çıkmaktadır.** Tablo 126’ya göre atıklar üç il için de en önemli sorun olarak görülmektedir. **Sivas ve Yozgat’ta erozyon ilk üç sorun arasında yer alırken, Kayseri’de erozyonun yerini hava kirliliği almaktadır.**

Tablo 125. Belediye Türlerine Göre Öncelikli Üç Çevresel Sorun

	Belde belediyesi	İlçe belediyesi	Merkez ilçe/il/Büyükşehir belediyesi
1. sorun	Atıklar	Atıklar	Hava kirliliği
2. sorun	Erozyon	Su Kirliliği	Atıklar
3. sorun	Su kirliliği/Toprak kirliliği	Erozyon	Su kirliliği/Doğal çevrenin tahribatı

Tablo 126. Bölge İllerinde Öncelikli Çevresel Sorunlar

	Kayseri	Sivas	Yozgat
1. sorun	Atıklar	Atıklar	Atıklar
2. sorun	Hava kirliliği	Erozyon	Su Kirliliği
3. sorun	Su kirliliği/Toprak kirliliği	Su Kirliliği	Erozyon

696. Ankete katılan belediye sayısı az olduğu için büyük farkla önde olan nedenler dâhil edilmiştir (Tablo 127). **Atıklarla ilgili sorun için en önemli neden konutlardır. Erozyon içinse doğal yapı ve tarımsal faaliyetler en önemli iki nedendir. Kayseri ilinde önemli sorunlar arasında yer alan hava kirliliğine ise neden olan faktörler başlıca konutlar ve trafik olarak belirlenmiştir.** Yine konutlar ve tarımsal faaliyetler su kirliliğinin önemli nedenleri olarak belirtilmiştir. Doğaltaş sektörünün yoğun

⁴⁹ Orman, mera, sulak alan, kıyı, biyolojik çeşitlilik ve habitat kaybı

olduğu Sivas ilinde su kirliliğinin başlıca nedenleri arasında madencilik faaliyetleri de yer almaktadır. **Tarımsal faaliyetler ayrıca toprak kirliliğinin tek öne çıkan nedenidir.** Sonuç olarak ulaşan anket sonuçlarına göre genel bir değerlendirme yapıldığında **Bölgede çevresel sorunlara neden olan öğeler başlıca konutlar ve tarımsal faaliyetlerdir.**

Tablo 127. Öncelikli Çevresel Sorunların Nedenleri⁵⁰

Bölge	1. Neden	2. Neden
Atıklar	Konutlar	Tarımsal faaliyetler
Erozyon	Doğal yapı	Tarımsal faaliyetler
Hava kirliliği	Konutlar	Trafik
Su kirliliği	Tarımsal faaliyetler	Konutlar
KAYSERİ	1. Neden	2. Neden
Atıklar	Konutlar	İşyerleri
Hava kirliliği	Konutlar	Trafik
Su kirliliği	Konutlar	Tarımsal faaliyetler
Toprak kirliliği	Tarımsal faaliyetler	-
SİVAS	1. Neden	2. Neden
Atıklar	Konutlar	Tarımsal faaliyetler
Erozyon	Doğal yapı	Tarımsal faaliyetler
Su kirliliği	Madencilik faaliyetleri	Tarımsal faaliyetler
YOZGAT	1. Neden	2. Neden
Atıklar	Konutlar	Tarımsal faaliyetler
Su kirliliği	Tarımsal faaliyetler	Konutlar
Erozyon	Doğal yapı	Tarımsal faaliyetler

697. Tablo 128’de hem tüm değişkenlerin kullanıldığı genel değerlendirmeye hem de alt gruplara göre ilk 10 ve son 10 sıradaki iller verilmiştir. Genel değerlendirme sonuçları incelendiğinde genelde gelişmiş illerin daha yüksek çevresel performans sergilediği görülmektedir. Son sıralarda ise doğu illerinin çoğunlukta olduğu söylenebilir. Türkiye’nin batısında doğusuna göre kanalizasyon, arıtma, vb. altyapı hizmetlerinin daha gelişmiş olması bu sonuçta önemli etkenlerden biridir. “Altyapı ve kaynaklar” değişken grubuna göre yapılan sıralamada bu durum daha belirgin bir şekilde görülmektedir. İlk onda yer alan iller çoğunlukla Türkiye’nin en gelişmiş illeriyken, az gelişmiş iller son sıralarda yoğunlaşmaktadır. “Atık üretimi ve kirlilik” grubunda ise bu yapı korunamamıştır. Nitekim gelişmiş iller genellikle sanayi yoğun olduğu için atık üretimi ve kirliliğin daha fazla olması beklenir. Ancak unutulmaması gereken nokta bu illerde nüfusun genellikle daha fazla olduğudur. Bu nedenle nüfusu fazla olan illerde çevresel performans atık üretimi açısından daha yüksek görülebilmektedir. Bir başka konu da gelişmiş illerde atık azaltımı, geri dönüşüm gibi çevresel performans artırıcı ve atık üretimi azaltıcı faaliyetlerin daha yaygın olmasıdır. Bu nedenle İstanbul ve Kocaeli gibi sanayi illeri ilk onda yer alabilmektedir. “Tüketim” grubunda da nüfus önemli bir etkidir. Bu nedenle kişi başı

⁵⁰ Çevresel performansın ölçülmesi amacıyla il bazında bir endeks hesaplanmıştır (EK 2)

tüketim miktarları dikkate alındığında yine batıda verimliliğin daha yüksek olduğu, doğu illerinde ise düşük olduğu “tüketim” ile ilgili değişkenlere göre yapılan sıralamada görülmektedir.

Tablo 128. İllerin Çevresel Performans Sıralaması

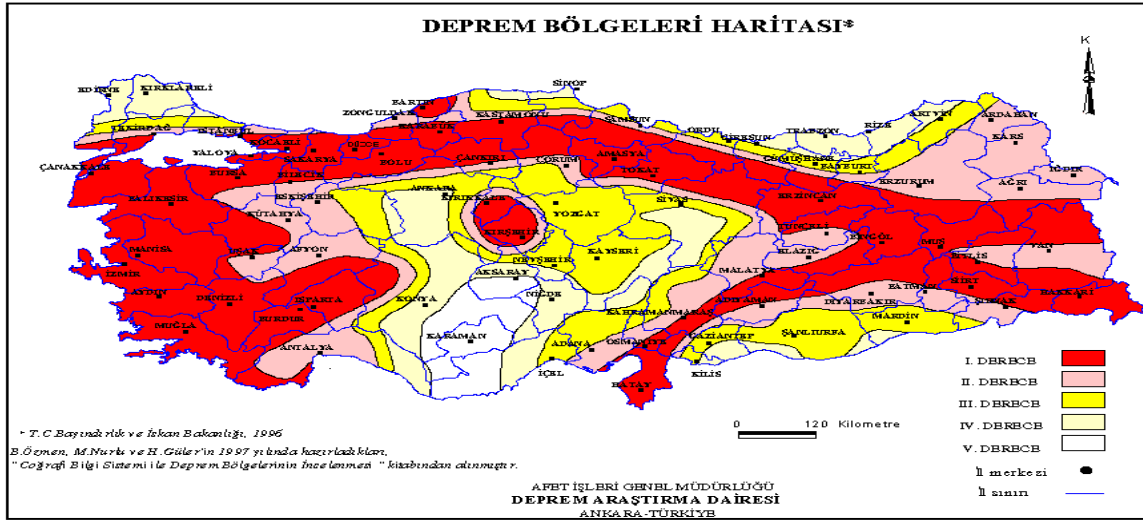
Sıra	Genel	Altyapı ve Kaynaklar	Atık Üretimi ve Kirlilik	Tüketim
1	İstanbul	İstanbul	Bartın	İstanbul
2	Karabük	Kocaeli	Zonguldak	Kocaeli
3	Bursa	Karabük	İstanbul	Sakarya
4	Eskişehir	Bursa	Kars	Karabük
5	Adana	Ankara	Kırklareli	Zonguldak
6	Gaziantep	İzmir	Karabük	Kırklareli
7	Diyarbakır	Adana	Yozgat	Bursa
8	Mersin	Gaziantep	Kocaeli	Yalova
9	Malatya	Bolu	Sinop	Düzce
10	Ankara	Isparta	Ardahan	Adana
72	Tekirdağ	Aksaray	Mardin	Bayburt
73	Muş	Bayburt	Batman	Mardin
74	Muğla	Bingöl	Afyonkarahisar	Kırşehir
75	Afyonkarahisar	Bitlis	Malatya	Kırıkkale
76	Kars	Kars	İzmir	Aksaray
77	Batman	Iğdır	Karaman	Van
78	Edirne	Ağrı	Isparta	Bingöl
79	Bartın	Hakkâri	Antalya	Muş
80	Iğdır	Ardahan	Iğdır	Iğdır
81	Ardahan	Muş	Manisa	Ağrı

698. Bölge illerinin çevresel performans sıralamasında Türkiye illeri arasındaki yeri Tablo 129’de verilmiştir. Kayseri ve Sivas illeri “altyapı ve kaynaklar” bakımından nispeten üst sıralarda yer alsalar da “atık üretimi ve kirlilik” ile “tüketim” başlıklarında geri sıralara düşmüşlerdir. Yozgat’ta ise tam tersi bir durum vardır. Bu sonuçlara göre beklendiği gibi altyapı Kayseri ilinde daha fazla gelişmiştir. Ancak büyük oranda yüksek sanayi kapasitesine bağlı olarak atık üretimi ve kirlilik daha fazladır. Yozgat ise sanayi çok yoğun olmadığı için daha az tüketim ve sonuç olarak daha az atık üretimine sahiptir. Genel çevresel performansta ise Kayseri ve Sivas daha yüksek performansa sahiptir ve Türkiye’de üst sıralarda yer almaktadırlar; Yozgat ise nispeten düşük sıralarda bulunmaktadır.

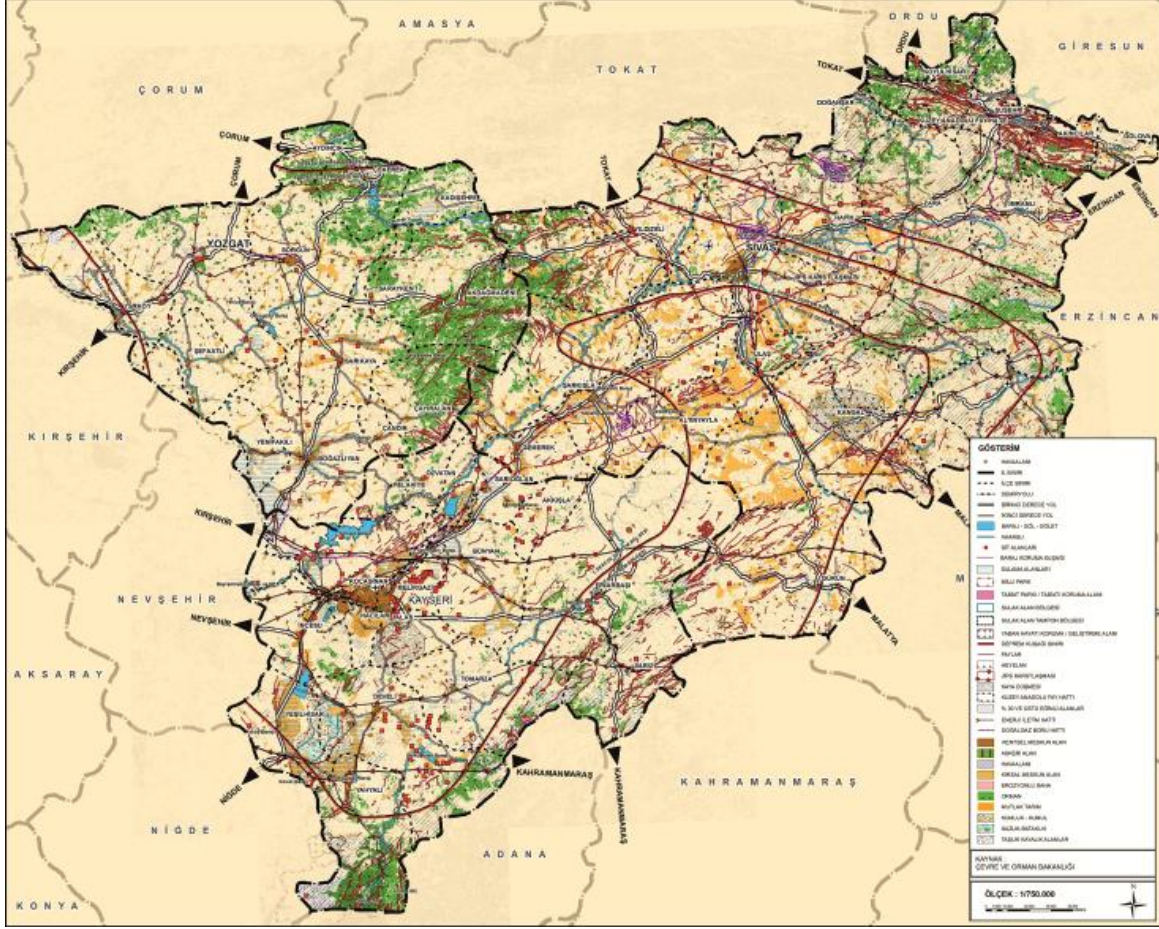
Tablo 129. Bölge İllerinin Çevresel Performans Sıralamasındaki Yeri

İl	Genel	Altyapı ve Kaynaklar	Atık Üretimi ve Kirlilik	Tüketim
Kayseri	14	11	70	53
Sivas	13	29	42	54
Yozgat	28	48	7	15

699. Bölgede Kayseri, Sivas (iki, üç ve dördüncü kuşak) ve Yozgat Türkiye Deprem Haritasına göre üçüncü derecede deprem kuşağındadır. Planlama Bölgesi'nin büyük kısmı, yaklaşık olarak üçte ikisi dağlık, yüksek arazilerden ve dalgalı bir topoğrafyadan oluşmaktadır. Bu karakterdeki araziler, Planlama Bölgesi'nin kuzeyinde, Yozgat-Sivas sınırlarındaki Akdağlar'dan başlayarak, Sivas ilinin hemen hemen tamamı ile Kayseri ilinin doğusu ve güneyinde bulunmaktadır. Bu dağlık alanlar, aynı zamanda, Planlama Bölgesi'nde bulunan jeolojik açıdan riskli alanların da yer aldığı bölgeleri oluşturmaktadır (52).

Şekil 183. İller Deprem Bölgesi Haritası (279)

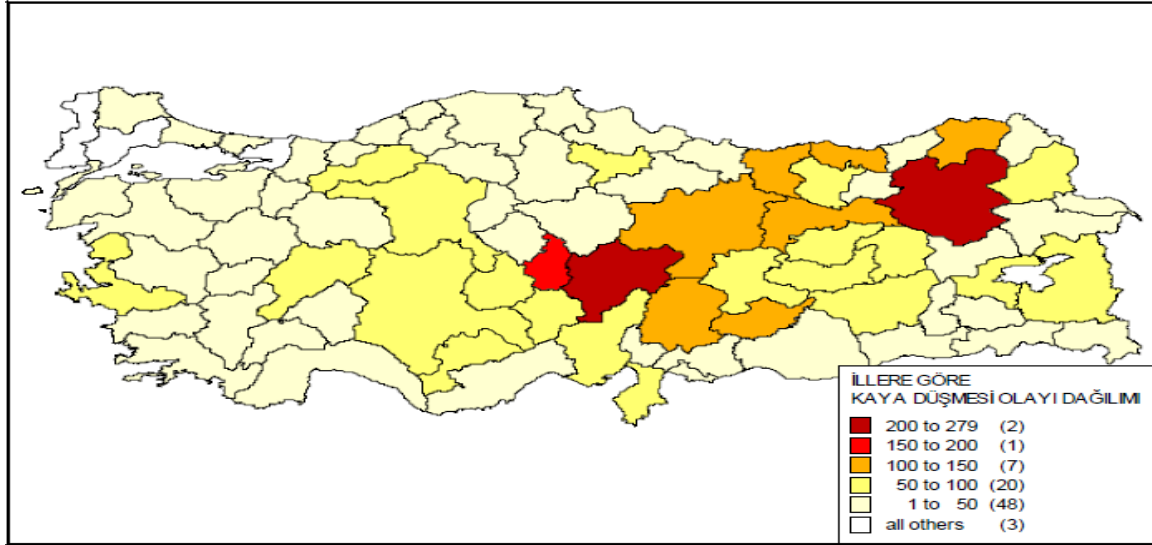

Şekil 184. Bölge Eşik Analizi

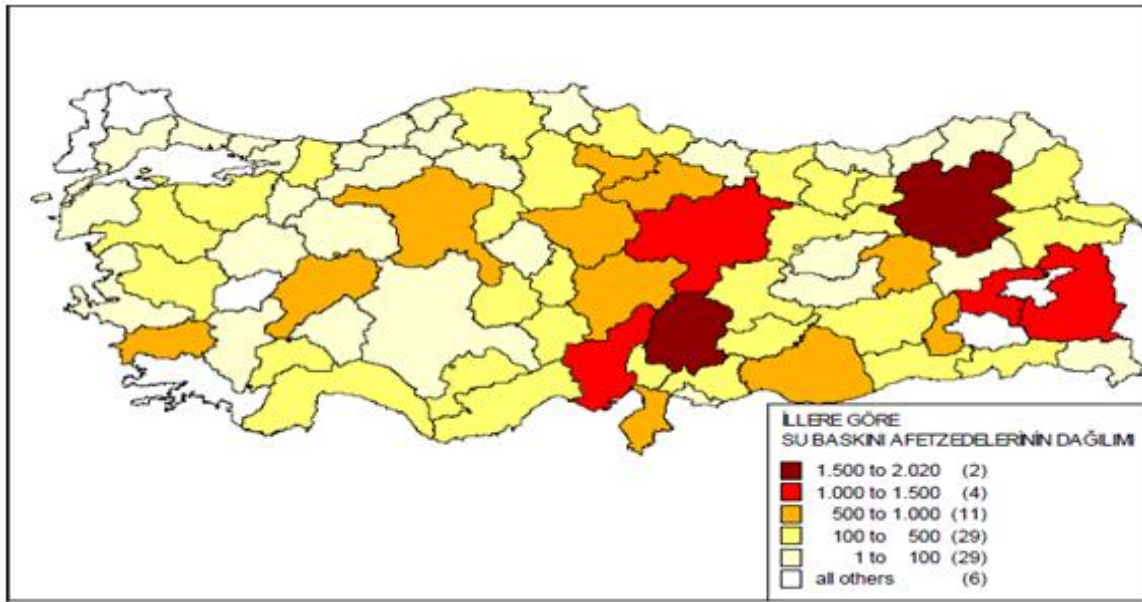
700. Kuzey Anadolu Fay Zonu, Planlama Bölgesi'nde Sivas'ın kuzeydoğusundaki Koyulhisar, Suşehri ve Akıncılar ilçelerinden geçmektedir. Bu ilçeler ile birlikte, Sivas'ın, Zara, İmranlı, Doğanşar ve Gölova ilçeleri, Planlama Bölgesi'nin I.derece deprem bölgesinde kalan ilçelerdir. Planlama Bölgesi'nde genel olarak deprem dereceleri II., III. derece ağırlıklıdır. Kayseri'nin Adana, Kahramanmaraş, Malatya sınırı boyunca bir kısım alan ise IV. derece deprem kuşağından kalmaktadır. Kuzey Anadolu Fay Zonu içinde kalan, Koyulhisar, Suşehri ve Akıncılar ile birlikte, Gölova ve Kangal civarları; Yozgat'ın Çekerek ilçesi ve civarları, Kayseri'nin ise Erciyes Dağı ve Çevresi ile Tomarza'nın güneyinde yer alan bir bölge, Planlama Bölgesi'nde heyelan ve kaya düşmesi tehlikelerinin yoğunlaştığı bölgelerdir. Buna ilaveten, Sivas'ın, Merkez, Ulaş ve Hafik ilçeleri arasında kalan bir bölüm ise, jips karstlaşması ile jeolojik açıdan riskli bir alanı oluşturmaktadır (52).

701. Bölgede Kayseri kaya düşmesi olay sayısında 279 olayla 1. sırada, afettede sayısı bakımından 2934 kişiyle yine 1. sıradadır. Sivas ise ilk 10 il değerlendirildiğinde 129 olay sayısı ile 4. Sıradadır. Ancak afettede sayısı bakımından 10 il arasında bulunmamaktadır. Sel ve su baskını afeti ülkemizde hemen hemen her ilimizde etkin olan bir diğer doğal afet türüdür. Arasında Kayseri sel ve su baskını olay sayısında 187 olayla 4. sırada, afettede sayısı bakımından 761 kişiyle 10. sıradadır. İlk 10'da yer alan iller bakımından ise Sivas 2. Sıradadır (90).

702. Riskli alanlarda afet çeşidine göre alınan tedbirlerin artırılması gerekmektedir.

Şekil 185. Bölgede Kaya Düşmesi Olay Dağılımı (90)

Şekil 186. Bölgede Su Baskını Afetzedelerin Dağılımı (90)

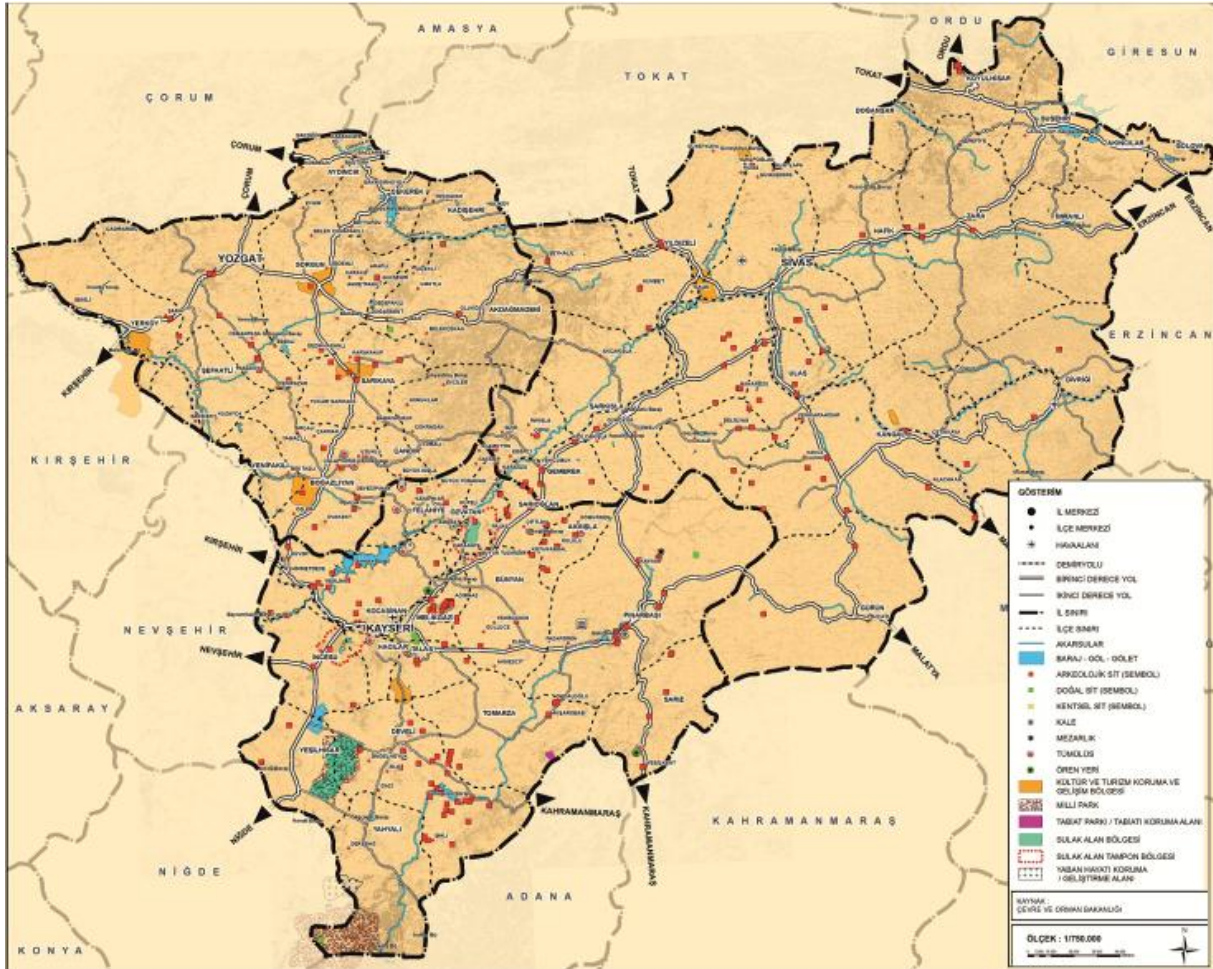
3.2 Korunan Alanlar

703. Ülkemizde yasal olarak koruma altına alınmış, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiat koruma alanları, uluslararası öneme sahip sulak alanlar, yaban hayatı geliştirme sahaları, muhafaza ormanları, özel çevre koruma alanları, tohum bahçeleri, gen koruma sahaları olmak üzere birçok alan vardır. Korunan alanların, doğa ve biyolojik çeşitliliğin korunması, ziyaretler sebebiyle ekonomiye olan katkısı yanında sağlık, eğitim, temiz hava, su ile turizm konusunda sağladıkları pek çok yarar vardır. Korunan alan oranı ülke yüz ölçümünün yaklaşık %7 sine karşılık gelen 5.647.568 ha'dır.

704. 2011 yılı itibariyle Türkiye’de büyüklüğü 848.119 ha alana ulaşan toplam 40 milli park alanı mevcut olup, Yozgat’ta Yozgat Çamlığı ve Kayseri’de Sultan Sazlığı ve Aladağlar bulunmaktadır. Bununla birlikte, Bölge dâhilinde Kayseri’de Derebağ Şelalesi, Sivas’ta Kızılkavraz, Karşıyaka, Yozgat’ta Üçtepeler, Davulbaztepe, Kadıpinarı, Oluközü, ülke genelindeki toplam 180 tabiat parkı arasında yer almaktadır. Türkiye’de toplam 106 tabiat anıtı arasında Bölgede yalnızca Yozgat’ta Ulukavak bulunmaktadır. Ayrıca, Kayseri, Yahyalı ilçesinde Aladağlar, Yaban Keçisi Geliştirme Sahası olarak tanımlanmıştır. Türkiye’de Ramsar Sözleşmesine konu 13 alan bulunmaktadır. Kayseri’de 1994 yılında Ramsar alanı olarak ilan edilen Sultan Sazlığı, 2006 yılında Sulak Alan Koruma Bölgesi yapılan Hörmetçi Sazlığı, 2007 yılında Sulak Alan Koruma Bölgesi yapılan Palas Gölü, Kapuzbaşı Kaynakları, Zamantı Nehri; Sivas’ta Hafik Gölü, Tödürge Gölü, Ulas Gölleri, Bölgede yer alan Türkiye’nin uluslararası öneme sahip sulak alanları listesindedir (280). Bölgede korunan alanlar Kayseri’de yoğunlaşmakta olup, **Sivas’ta da vakıf kültür varlıklarının korunması ve bu doğrultuda izinsiz ve bilinçsiz kazıların önlenmesi önem taşımaktadır.**

Şekil 187. Türkiye Korunan Alanlar Haritası (281)

Şekil 188. Bölgenin Korunan Alanlar Haritası

3.2.1 Milli Parklar

705. **Yozgat Çamlığı:** Yozgat Çamlığı 05.02.1958 tarihinde Milli Park olarak ilan edilmiş olup, 267 ha'lık bir alan kaplamaktadır. Türkiye'nin ilk milli parkıdır. Ortalama yüksekliği 1500 m'dir (280). Milli park, İç Anadolu'da insan etkisi ile meydana gelen (antropojen) step içerisinde yer alan sayılı relikt (kalıntı) ormanlardan biridir. Tabiatın iklim, toprak-su dengesinin değişmesi ile ortaya çıkan kısıtlamalara, yanlış ve aşırı arazi kullanımlarının da eklenmesi, milli park ve çevresinde geniş alanları kaplayan ormanlardan yoksun bozkır peyzajlarını meydana getirmiştir. Eski çağların bakir ormanlarından günümüze bu karaçam korusu ulaşabilmiştir (282). **Doğal kaynak değerlerinin yanında, il merkezine 5 km uzaklıkta bulunan parkın halkın rekreasyon ihtiyacını karşılaması bakımından da büyük önemi bulunmaktadır** (282) (283). 2009 yılında yapılan Hızlı Değerlendirme ve Önceliklendirme Çalışması raporuna göre (284), ülke genelinde 2005 yılına göre planlamada en hızlı ilerleme kaydeden milli parklar arasında yer almıştır. Alanda yer alan oteller, kır gazinosu ile konaklamaya ve eğlenmeye, 5 ha'lık bölümde yer alan piknik üniteleri ve oyun gruplarıyla piknik yapmaya uygun olan Milli Park aynı zamanda 3700 m²'lik yürüyüş parkuru ve 10 adet köprüsüyle sportif amaçlı kullanıma, 15 m²'lik yükseklikteki ahşap görüntülü çok amaçlı (Kuş Gözlemi, Seyir, Dinlenme, vb) kulesiyle gözleme müsait bir alandır (283).

706. **Sultan Sazlığı:** Daha önce tabiatı koruma alanı iken 17.03.2006 tarihinde Milli Park olarak ilan edilmiş olup, 24.357 ha'lık bir alan kaplamaktadır (280). Ortalama yüksekliği 1.300 m'dir. **1994 yılında 17.200 ha'lık alan RAMSAR alanı olarak ilan edilmiştir.** İç Anadolu Bölgesi'nde, koruma alanı idari olarak Kayseri ili, Yeşilhisar, Develi ve Yahyalı ilçeleri arasında, ayrıca üç önemli turizm merkezinin ortasında yer almaktadır. Step ekosistemi içerisinde **tatlı ve tuzlu su ekosistemlerinin bir arada bulunduğu nadir bir ekosistem oluşu, nesli dünya ölçeğinde tehlikeye düşmüş veya düşebilir türlerin de yer aldığı 301 kuş türünün beslenme, barınma ve kuluçka alanı oluşu,** bu bakımdan **Avrupa ölçeğinde "Korunmada Öncelikli Türlerin" bulunması,** su kuşu göç yolu üzerinde bulunması ve bağımsız popülasyonunun %1'den fazla olması, **Avrupa'da turna, flamingo, akbalıkçıl, kaşıkçı kuşlarının bir arada kuluçkaya yattığı tek alan** oluşu kaynak değerlerini oluşturmaktadır (285). A sınıfı bir sulak alan olan Sultansazlığı'ndaki ekosistem özelliklerinin ideale yakın olduğu dönemlerde, Sultansazlığı ve çevresinde 600.000 su kuşunu görmek mümkündür. Bu çerçevede, Sultan Sazlığı kuş gözlemcileri için önemli bir alan olması sebebiyle bu amaçla düzenlenecek geziler ve tur rotalarına alanın dâhil edilmesi Bölgenin turizm gelirini artıracaktır. Rekreasyon alanları sınırlı olan Sultansazlığı alanında 2002-2004 yılları arasında yapılan flora çalışmaları sonucunda **428 doğal bitki türünün bulunduğu ve bunların 48'inin endemik olduğu tespit edilmiştir.** Endemik türler içerisinde yer alan Puccinellia bulbosa (Grossh.) subsp. Caesaria Kit Tan türünün ise dünyadaki tek yayılış alanının Sultansazlığı olması bu alanın önemini daha da artırmaktadır (285).

707. Erciyes Tekir Yaylası, buradaki tesisler ve neredeyse tamamı Develi sınırları içinde yer alan Sultan Sazlığına dönük turizm hareketlerinden yeteri kadar ilçe ekonomisine katkı sağlanamamaktadır. Bu bağlamda doğa turizmi potansiyelleri için Erciyes Master Planı ve Sultan Sazlığı ile ilgili büyük kamu yatırımlarının uygulanıyor olması Bölge için önemli bir fırsattır. (286) (287)

708. Koruma Alanı çevresinde Develi İlçesine bağlı Sindelhöyük Kasabası ile Yenihayat Köyü, Yeşilhisar İlçesine bağlı İlçe Merkezi, Yeşilova Köyü ve Musahacılı Köyü ile Yahyalı İlçesine bağlı Senirköy yerleşim alanları bulunmaktadır. Koruma Alanı sınırları içerisinde ise Develi İlçesine bağlı Çayırözü ve Soysallı Köyü ile Sindelhöyük Kasabasının 4 mezrası (Devesazı Damları, Çarıklı Sazdamları, Yağzılı Sazdamları, Karapınar Damları) ve Yeşilhisar İlçesine bağlı Ovaçiftlik Köyü yerleşim alanları bulunmaktadır. Sultansazlığı, plansız saz kesimi, saz yangınları, plansız turizm, tarım için su kaynağı olarak kullanılması gibi nedenlerle risk altındadır (285), (169). 2009 yılında yapılan Hızlı Değerlendirme ve Önceliklendirme Çalışması raporuna göre (284), Sultan Sazlığının yatırım baskıları nedeniyle tabiatı koruma alanı statüsünün hafifletilmiş olması, olası tahribatin engellenmesine yönelik gerekli müdahalelerin yapılmasını ve statüsü hafifletilmiş bu tür alanlarda, koruma hedeflerine ulaşılması için mutlak koruma statülerinin geri kazanılmasına yönelik gayretlerin sürdürülmesi gerekmektedir.

709. **Aladağlar Milli Parkı:** Aladağlar Milli Parkı, 21.04.1995 tarihinde Milli Park olarak ilan edilmiş olup, 55.064 ha alan kaplamaktadır (280). Aladağlar Milli Parkı 730 rakımdan 3.756 rakıma kadar yaklaşık 3.000 m' lik rakım farkıyla muazzam bir biyo-çeşitlilik örneği sergilemektedir (288). **Kayseri, Adana, Niğde ili sınırlarının kesiştiği noktalarda bulunan milli park alanının %60'ı Kayseri ili, %30'u Adana ili, %10'u da Niğde ili hudutları dâhilindedir** (289).

710. Park, Akdeniz ve İran-Turan bitki coğrafyası bölgelerinin kesiştiği noktada yer alması hasebiyle **393'ü endemik ve 26'sı Aladağlara özgü olan 1.567 bitki türüne sahip olup, dağ, orman, step, orman üst sınırından itibaren Alpin zonu ve Alpin çayırları gibi farklı ekosistem tiplerini barındırmaktadır.** Yüksek kesimlerinde kalıcı karlar bulunmaktadır. Jeomorfolojik açık hava müzesi niteliğindedir. Sirk gölleri ve morenler gibi buzul çağına ait örnekler görülebilmektedir. Milli park, sarp ve engebeli yapısı, yoğun ve tahrip edilmemiş orman alanları ile yaban hayatına da önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Bu bakımdan, birçok tür yanında **nesli küresel ölçekte tehlike altında bulunan Küçük akbaba, iç su balığı (Barbatula sehanensis) ve Apollo (Parnassius apollo) gibi türler ile ülkemize endemik Aladağ zıpzıpına ev sahipliği yapmaktadır.** Hacer Boğazı, Karagöl deresi vadisi, Susuz deresi vadisi, Aksu deresi vadisi, Emli boğazı, Yedigöller, Hacer Ormanı, Aksu Kanyonu, Zamantı vadisi, Kapuzbaşı takım şelaleri, Demirkazık tepesi (Niğde) ve Acısu (Adana) kaynakları alandaki önemli değerlerdir. Ayrıca, 3.000m ve üzerinde yer alan Yıldız gölü, Çömçe gölü, Karagöl, Direk gölü, Dipsiz göl, Sarımahmutlu gölü önemli karstik ve sirk gölleridir. Yedigöller çanağında 21 adet göl bulunmaktadır. **Aladağlar milli parkı yöre için önemli bir turizm potansiyeli taşımaktadır. Aladağlar dağcılık ve doğa yürüyüşü için Torosların en uygun bölümüdür.** Ayrıca, Milli Park mağara turizmi, foto safari, oto safari, bisiklet safari, yamaç paraşütü, rafting, kano, doğa yürüyüşü için de uygundur. Bu bağlamda peyzajıyla Yedigöller Türkiye'nin en önemli doğal yürüyüş alanlarından biridir. Rekreatyon amaçlı kullanılan, Demirkazık ve çevresi, Yedigöller bölgesi, Kartalkaya yöresi, toplam 7 şelaleden oluşan ve yükseklikleri 30-86 m arasında değişen Kapuzbaşı takım şelaleri ve Hacer ormanları, dağcılık, yürüyüş ve sportif amaçlı da kullanılmaktadır (281).

711. 2009 yılında yapılan Hızlı Değerlendirme ve Önceliklendirme Çalışması raporuna göre, gelecekte otlatmanın Aladağlar Milli Parkında önemli bir tehdit olduğu belirtilmektedir (284). Ayrıca Bölgedeki korunan alanlar otlatma yanında, orman alanlarının tahribatı, kaçak kesim, kanalizasyon, plansız turizm, tarım vb. konularda tehdit altındadır.

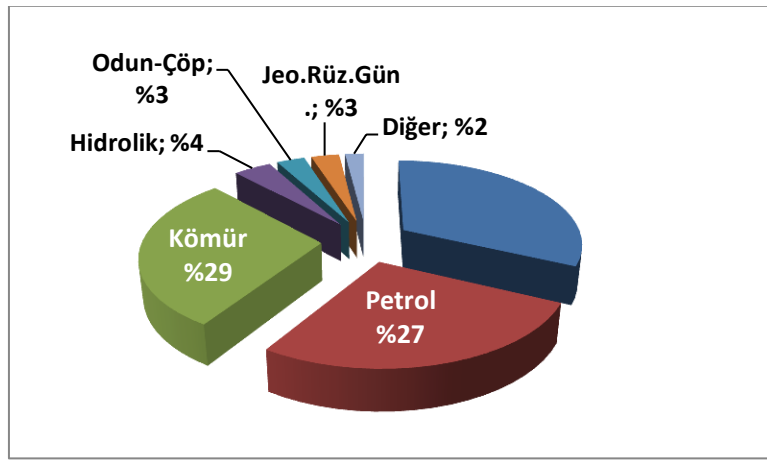
712. Genel olarak özellikle turistik değer taşıyan korunan alanlara ulaşımın geliştirilmesi korunan alanların çevresiyle ekonomik sürdürülebilirliğini temin edecektir. Örneğin birçok yabancı ve yerli turistin olduğu Sultansazlığı'na Ovaçiftliği kavşağında inildikten sonra yaklaşık 2 km yürüyüşle pansiyonların bulunduğu alana ulaşılabilirken, Kapuzbaşı Şelalelerine ise Yahyalı'dan sonra 65 km'lik yolda dolmuş ya da taksi kiralayarak ulaşım sağlanmaktadır. **Korunan alanlarda ulaşım ağlarının ve konaklama altyapılarının iyileştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.**

713. Türkiye genelinde alan yönetimi planları Milli Parkların neredeyse tamamı için hazırlanmış olup, diğerleri içinse, yakın zamanda tamamlanması beklenmektedir. Alan yönetimi planlarının her 5 yılda bir güncellenmesi beklenmektedir.

3.3 Enerji Altyapısı

714. Dünya nüfusu 1950'den beri 2,5 kat artarken enerji talebi 2011'e gelindiğinde 7 kat artmıştır. Gelişen teknoloji ve üretim teknikleri, ekonomik kalkınma, artan nüfus ve refah seviyesi dünya enerji tüketimini her geçen yıl artırmaktadır.

715. 2011 yılında dünya birincil enerji tüketimi 12,3 milyar TEP (ton eşdeğer petrol) olmuştur (290) (291). Fosil yakıtlar %87'lik paya sahip olmuştur (Petrol: %33, Kömür: %30, Doğalgaz: %24) ve 2030 yılına kadar da karbon emisyonu endişelerine rağmen bu ağırlığını koruyacağı beklenmektedir (292). Çin 2011 yılında %11,2 artan enerji talebiyle, ABD'yi geride bırakmış ve dünyanın en büyük enerji tüketicisi olmuştur. Son yıllarda yeni sondaj teknikleri ile bugüne kadar çıkarılamayan kaya gazına (shale gas) ulaşmayı başarak büyük bir enerji potansiyeline erişen ABD, 2009 yılında ilk kez Rusya'yı geride bırakarak dünyanın en büyük doğalgaz üreten ülkesi olmuştur ve 2011 yılında bu durumu devam ettirmiştir. Önümüzdeki yıllarda dünya enerji tüketimindeki artışın en büyük kısmının Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerden geleceği öngörülmektedir (293). Türkiye'de 2011 yılında birincil enerji tüketimi yaklaşık 114,5 milyon TEP olup dünya birincil enerji tüketiminin %0,9'na denk gelmektedir ve dünyada 23. sıradadır (294).

Şekil 189. Türkiye Birincil Enerji Tüketim Dağılımı (2011) (294)

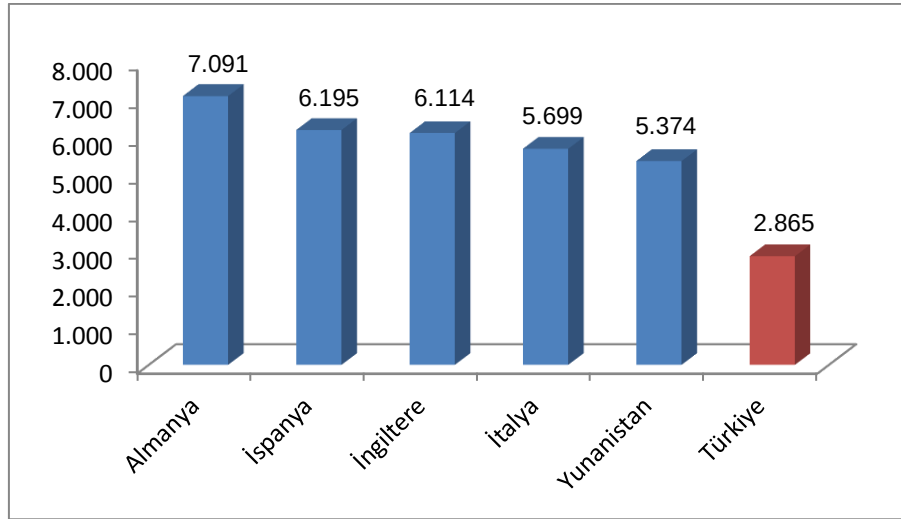
716. Ülkemizde birincil enerji tüketiminde fosil yakıtlar kullanımı dünya ile paralel olarak %88 oranındadır (Petrol: %27, Kömür: %29, Doğalgaz: %32) (294). Ancak ülkemiz fosil yakıtlarda %73 gibi büyük bir oranla dışa bağımlıdır ve ithal edilen enerji ülkemiz cari açığında en büyük nedendir. Türkiye enerji ithalatı için 2011 yılında 54,1 milyar ABD doları harcamıştır. Enerjide dışa bağımlılığın azaltılması ve yerli kaynakların kullanıma sunulması için, milli petrol şirketimiz TPAO'nun yabancı şirketlerle ortaklık modeliyle özellikle Karadeniz, Trakya ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde petrol, doğalgaz ve kaya gazı ve petrolü arama, sondaj ve üretim faaliyetleri devam etmektedir.

717. Ekonomik büyümenin en önemli göstergelerinden biri olan elektrik üretimine bakıldığında, 2011 yılında ülkemizde 229,4 milyar kWh elektrik üretilmiştir. 2023 yılı için öngörülen tüketim ihtiyacı ise yaklaşık 500 milyar kWh'tır. 2011 elektrik üretiminin %45,4'ü doğalgazdan, %28,9'u kömürden, %22,8'i hidrolik kaynaklardan ve geriye kalan %3'lük kısmı da jeotermal, rüzgâr, biyokütle ve diğer yakıtlardan (fuel-oil, motorin vb.) sağlanmıştır (295). Türkiye'de ithal edilen doğalgazın yaklaşık olarak yarısı elektrik üretiminde, dörtte biri sanayide, dörtte biri de konutlarda kullanılmaktadır. 2011 yılında Türkiye'de 44,1 milyar m3 doğalgaz tüketilmiştir. Ülkemiz kurulu gücü ise Nisan 2013 itibarıyla 58.042 MW'a ulaşmıştır (295) (296). Hidrolik kaynaklar %33 ile ilk sırayı alırken, kurulu gücün büyük kısmını doğalgaz (%30) ve kömürle (%23) çalışan termik santraller oluşturmaktadır. Uygulanan politikalarla, kurulu güçte özel sektör oranı gittikçe artmaktadır ve 2011 itibarıyla oran %54'e

yükselmiştir. Büyük Hidroelektrik Santrali (HES)'lerin denge unsuru olarak kamuda kalması öngörüsüyle 2023 özel sektör hedefi ise %75'tir.

718. 2023 yılına kadar Türkiye'nin toplam kurulu kapasitesinin talebi karşılayabilmek için en az ikiye katlanarak yaklaşık 100.000-125.000 MW seviyesine çıkması gerekmektedir. Bu da her yıl yaklaşık 4.000-5.000 MW yatırım anlamına gelmektedir. 2023'e kadar elektrik üretiminde yenilenebilir kaynakların payını %30'a çıkarılması, doğalgazın payının da %30'a düşürülmesi, %30'unu kömürden ve kalan %10'unun da nükleer enerjiden sağlanması hedeflenmektedir. 2023 yılında kurulu gücün; yerli kömürde 30.000 MW'a (2012: 8.140 MW), hidroelektrikte 36.000 MW'a (2012: 17.699 MW), rüzgâr enerjisinde 20.000 MW'a (2012: 2.312 MW), nükleer enerjide 10.000 MW'a (2012: 0 MW), güneş enerjisinde 3.000 MW (2011: 7 MW) ve jeotermal enerjide 600 MW'a (2011: 98 MW) ulaşması hedeflenmektedir (297). Mersin Akkuyu'da 4.800 MW kurulu gücünde nükleer santral yapımı için Rus Hükümeti ile Sinop'ta kurulması planlanan nükleer santral yapımı içinse Japonya Hükümeti ile anlaşma imzalanmıştır.

719. Türkiye'de kişi başı brüt elektrik tüketimi 2010 yılında 2.865 kWh/yıl olup AB ülkelerine kıyasla oldukça düşük seviyededir (294). Bu durum gelişmekte olan bir ülke için ihtiyaç duyulan enerji yatırımlarının önemini açığa çıkarmaktadır.

Şekil 190. Kişi Başı Elektrik Tüketimi, kWh/kişi (2010) (294)

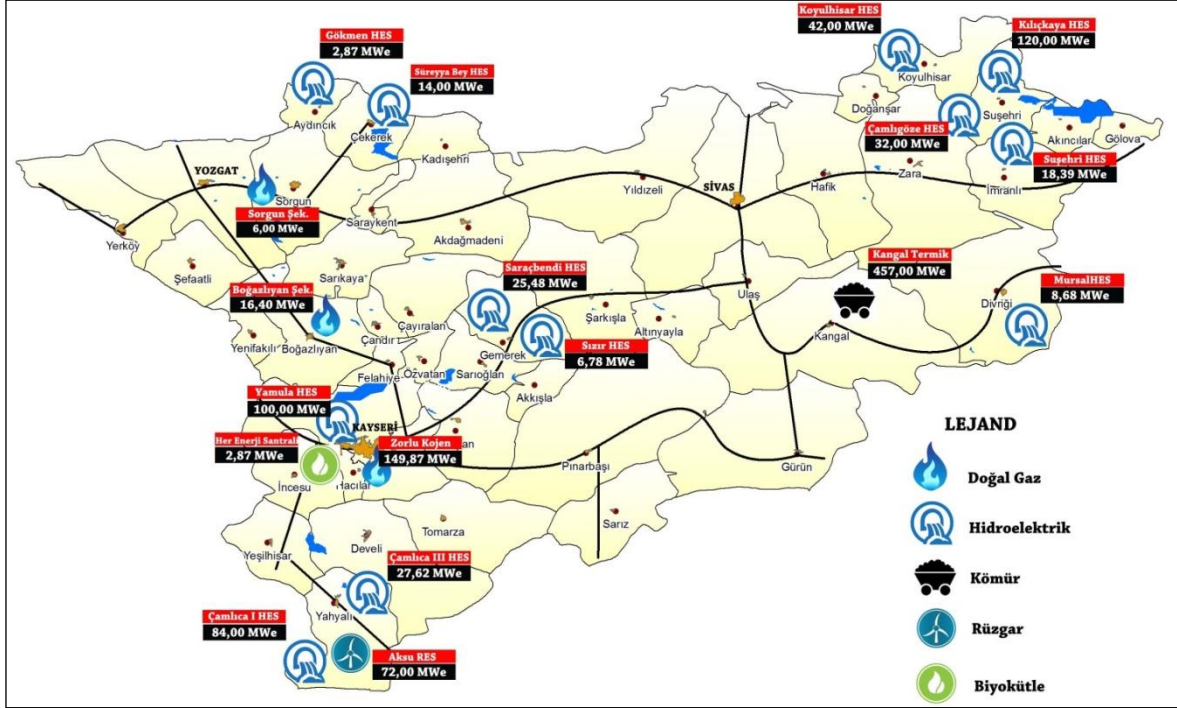
3.3.1 TR72 Bölgesinde Enerji

3.3.1.1 Elektrik

720. EPDK verilerine göre, Bölgede 2012 itibarıyla işletmede olan kurulu güç toplamı 1.147 MW olup Türkiye kurulu gücünün yaklaşık %2'sine denk gelmektedir. Mevcut durumda verilen lisanslar kapsamında ulaşılması hedeflenen kurulu güç ise 1.894 MW'tır (275) (298).

721. Bölgede yer alan tesis türüne göre önemli elektrik üretim santralleri aşağıda şematik olarak gösterilmiştir. Elektrik üretiminde Kayseri'de öne çıkan tesisler; özel sektöre ait olan, Kayseri OSB'de bulunan 150 MW kurulu gücündeki doğalgaz kombine çevrim santrali, Kızılırmak nehri üzerinde

bulunan 100 MW kurulu gücündeki Yamula Barajı ve Yahyalı'da Zamanti nehri üzerinde bulunan 84 MW gücündeki Çamlıca-1 HES ve yine Yahyalı'da bulunan 72 MW kurulu gücündeki rüzgâr enerji santralidir. Sanayisi Bölgedeki diğer illere göre gelişmiş olan Kayseri'de bazı fabrikaların kendilerine ait otoprodüktör olarak elektrik üreten tesisleri mevcuttur. Develi ilçesinde kurulu bulunan bir halı fabrika sahası içerisinde 4,3 MW gücünde sıkıştırılmış doğalgaz (CNG) ile çalışan enerji üretim santrali Kasım 2011' de elektrik üretime başlamıştır.

Şekil 191. Bölgede İşletmede Olan Önemli Elektrik Üretim Santralleri

722. Sivas, akarsular açısından zengin olması nedeniyle hidroelektrik potansiyeli yüksektir. Sivas genelinde kurulu gücü 629 MW, üretim kapasitesi 2,2 milyar kWh olan 61 adet HES planlanmıştır. Halen kurulu gücü 305 MW, üretim kapasitesi 1,21 milyar kWh olan (EÜAŞ'ye ait olanlar dâhil) 18 adet HES işletme aşamasındadır. Ayrıca 5 adet HES'in inşaat çalışmaları devam etmektedir. Sivas ili Kangal ilçesinde yer alan, 2013 yılı başında özelleştirilen, 457 MW kurulu güçteki kömür ile çalışan termik santral ve Suğehri ilçesinde bulunan EÜAŞ'a ait 120 MW kurulu güçteki Kılıçkaya HES'in de etkisiyle Sivas elektrik üretimi açısından güçlü bir pozisyona sahiptir.

723. Yozgat ilinde öne çıkan tesis ise Boğazlıyan ilçesinde Kayseri Şeker Fabrikası'na ait otoprodüktör olarak elektrik üreten 16,0 MW kurulu gücündeki doğalgaz santralidir. Ayrıca Çekerek Çayı üzerinde inşa edilen 14,4 MW kurulu gücündeki Süreyya Bey Barajı enerji ve sulama amaçlı olarak hizmete girmiştir. Yine Sorgun Şeker Fabrikası'na ait otoprodüktör olarak elektrik üreten 6,0 MW kurulu gücündeki doğalgaz santrali de ildeki önemli tesislerdendir.

724. 2011 yılı itibarıyla Bölgede 4,6 milyar kWh (Kayseri: 2,8 milyar kWh, Sivas: 1,2 milyar kWh, Yozgat: 0,6 milyar kWh) elektrik tüketilmiş olup, Türkiye elektrik tüketiminin yaklaşık %2'ne denk gelmektedir. Düzey2 bölgeleri arasında Bölge elektrik tüketiminde 15. sıradadır (3).

725. Bölge genel olarak Türkiye ortalamasının altında kişi başı tüketim değerlerine sahiptir. Düzey2 bölgeleri arasında toplam kişi başı elektrik tüketiminde 16. sırada yer alan Bölgenin bu durumu orta düzeydeki gelişmişlik seviyesiyle doğru orantılıdır. Bölge illerinden Kayseri hem mesken hem de sanayi elektrik tüketiminde en yüksek, Yozgat ise en düşük kişi başına değerlere sahiptir. Kayseri ve Sivas'ta sanayide tüketilen elektrik miktarı toplam tüketimin yarısı, meskenlerde tüketilen ise dörtte biri civarındayken, Yozgat'ta toplam tüketimin üçte biri sanayi, üçte biri de meskenlere aittir.

Tablo 130. Bölgede Kişi Başı Elektrik Tüketimi, kWh/kişi (2011), (3)

	Kişi Başı Toplam Elektrik Tüketimi	Kişi Başı Sanayi Elektrik Tüketimi	Kişi Başı Mesken Elektrik Tüketimi	Kişi Başı Toplam Elektrik Tüketimi Türkiye Sırası
Kayseri	2.301	1.205	501	28/81
Sivas	1.837	991	418	44/81
Yozgat	1.250	391	370	62/81
TR72	1.968	986	453	16/26
TÜRKİYE	2.490	1.177	592	-

726. Bölgede özellikle tarımsal sulama ve arıcılıkta elektrik dağıtım şebekesinin üretim alanlarına yakın olmadığı sorunu bildirilmektedir. Türkiye genelinde olduğu gibi şebekeden uzak bölgelerde tarımsal sulamada elektrik üretiminde benzin ve dizel yakıt yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu alanda güneş ve rüzgâr enerjisinden ve hayvansal atığın çok olduğu yerlerde biyogaz enerjisinden daha çok faydalanılmalıdır. Elde edilen fazla elektrik şebekeye tekrar satılabilmektedir. Finansman konusunda da mikro finans uygulamaları geliştirilebilir. 15 Mart 2013 tarihinde TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilerek yasalaşan Elektrik Piyasası Kanunu'na göre, lisanssız elektrik üretiminde kurulabilecek tesis kapasitesi 500 kW'tan 1 MW'a çıkması bu uygulamaların önünü daha da açacaktır. Ayrıca fabrika, sanayi tesisi, AVM, site, belediye tesisleri, otel, hastane gibi aboneler ekonomik şekilde, kendi elektrik ihtiyaçlarının tamamını veya yakınıni kendileri üretebileceklerdir.

3.3.1.2 Doğalgaz

727. Bölge illerinden Sivas ve Kayseri doğu-batı ekseninde doğalgaz boru hatlarının (İran, Azerbaycan gazı) geçtiği güzergâh üzerinde yer almaktadır. Türkiye'den geçen petrol ve doğalgaz boru hatları incelendiğinde özellikle Sivas'ın bir enerji geçiş bölgesi olduğu görülmektedir. Bakü-Ceyhan petrol boru hattı Sivas'tan geçmektedir. Mevcut projelere göre NABUCCO ve TANAP doğalgaz boru hatları da Sivas'tan geçecektir. Ayrıca, Doğu Anadolu Doğalgaz Ana İletim Hattı Projesi kapsamında Sivas'a BOTAŞ tarafından kompresör istasyonu yapılmıştır.

728. Bölgedeki 3 ilde de doğalgaz kullanımı mevcuttur. Kayseri şehri, doğalgaz dağıtım ihalesi EPDK tarafından yapılan ilk şehir olma özelliğini taşımaktadır. Kayseri, Sivas ve Yozgat'ta ilk doğalgaz arzı sırasıyla 2004, 2005 ve 2006 yıllarında gerçekleşmiştir. Kayseri'de Kocasinan, Melikgazi, Talas, Hacılar, İncesu ilçelerinde, Sivas'ta Merkez, Suşehri ve Şarkışla (Cemel Beldesi dâhil) ilçelerinde, Yozgat'ta ise Merkez, Boğazlıyan, Sorgun ve Yerköy ilçelerinde doğalgaz arzı sağlanmıştır. Doğalgazın ülke

genelinde yaygınlaştırılması hedefi doğrultusunda, 28 Nisan 2013 Tarihli ve 28631 Sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren "Mevcut Doğal Gaz Dağıtım Bölgeleri Lisans Kapsamı Dışında Kalan İlçelere Doğal Gaz Ulaştırması Amacıyla BOTAŞ Genel Müdürlüğü’nün Görevlendirilmesine İlişkin Bakanlar Kurulu Karar”ı gereği, merkez nüfusu 10 binin üzerindeki ilçelerden belirlenen koşulları taşıyanlara doğalgaz ulaştırılması planlanmaktadır. 2012 ADNKS bilgilerine göre bu kapsama, Kayseri’den Bünyan, Develi, Pınarbaşı ve Yahyalı; Sivas’tan Divriği, Kangal ve Zara; Yozgat’tan ise Akdağmadeni, Sarıkaya ve Çekerek ilçeleri girmektedir.

729. Kayseri’de şehir içi ulaşımında sıkıştırılmış doğalgaz (CNG) ile çalışan otobüsler de kullanılmaktadır.

730. 2011 yılı itibariyle Bölgede 720 milyon m³ (Kayseri: 540 milyon m³, Sivas: 130 milyon m³, Yozgat: 45 milyon m³) doğalgaz tüketilmiş olup, Türkiye doğalgaz tüketiminin yaklaşık %1,6’sına denk gelmektedir.

3.3.1.3 Kömür

731. Hem dünyada hem ülkemizde ana enerji kalemlerinden olan kömür stratejik öneme sahiptir. Enerjide dışa bağımlılığı azaltma hedefi kapsamında yerli kaynakların azami derecede kullanılması önem kazanmıştır. Bu anlamda, Bakanlar Kurulu tarafından 15.02.2013 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan kararla, elektrik üretiminde yerli kömür kullanan elektrik üretim santrallerinin yapıldıkları Bölgede 5. bölgenin teşvik imkânlarından yararlanması kararlaştırılmıştır. Santraller, 6. bölge sınırları içinde yapırlar ise 6. bölge desteğinden faydalanacaklardır.

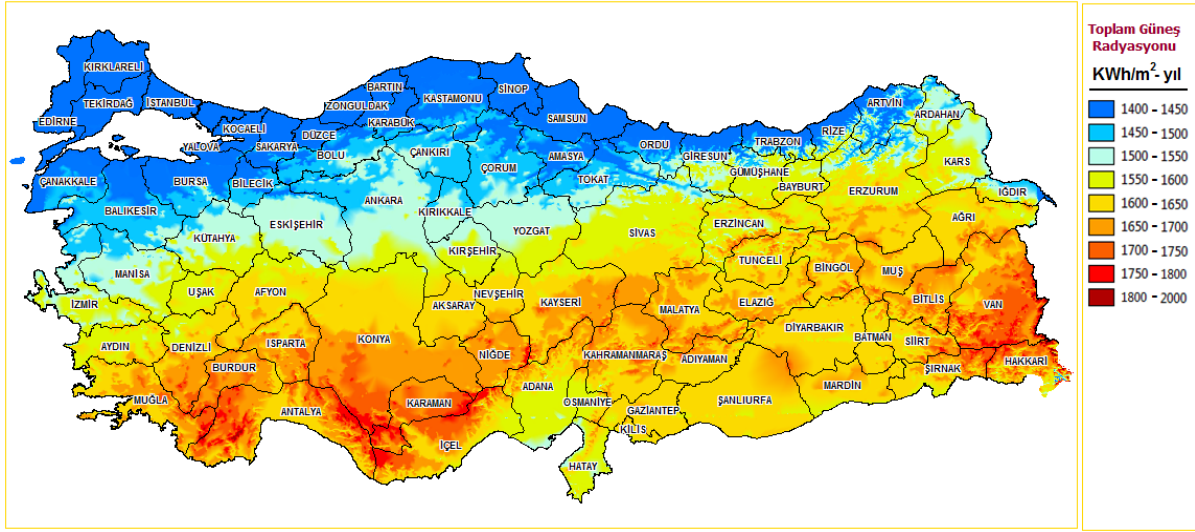
732. Toplam dünya linyit rezervinin yaklaşık %1,6’sı ülkemizde bulunmaktadır. Türkiye’nin toplam linyit rezervi 12,4 milyar ton seviyesinde olup işletilebilir rezerv miktarı ise 3,9 milyar ton düzeyinde bulunmaktadır. Bölgede önemli kömür rezervleri Sivas’ın Kangal ilçesi ve Yozgat’ın Sorgun ilçesinde bulunmaktadır. Kangal’da 202,6 milyon ton olan linyit rezervleri, yine ilçede yer alan yıllık 4,2 milyon ton/yıl kapasiteli 457 MW kurulu güçteki termik santralde kullanılmaktadır. Kangal’da özel bir şirket 100 MW kurulu güce sahip termik santral için EPDK’dan lisans almıştır.

733. Sorgun’da kömürün yanı sıra uranyum rezervi de tespit edilmiş olup Türkiye toplam rezervinin yarısı olduğu tahmin edilmektedir. Fizibilite çalışmaları sonrası Bölgeden çıkarılabilecek uranyumun Mersin’de ve Sinop’ta kurulması planlanan nükleer santrallerde yakıt olarak kullanılabileceği öngörülmektedir.

3.3.1.4 Güneş enerjisi

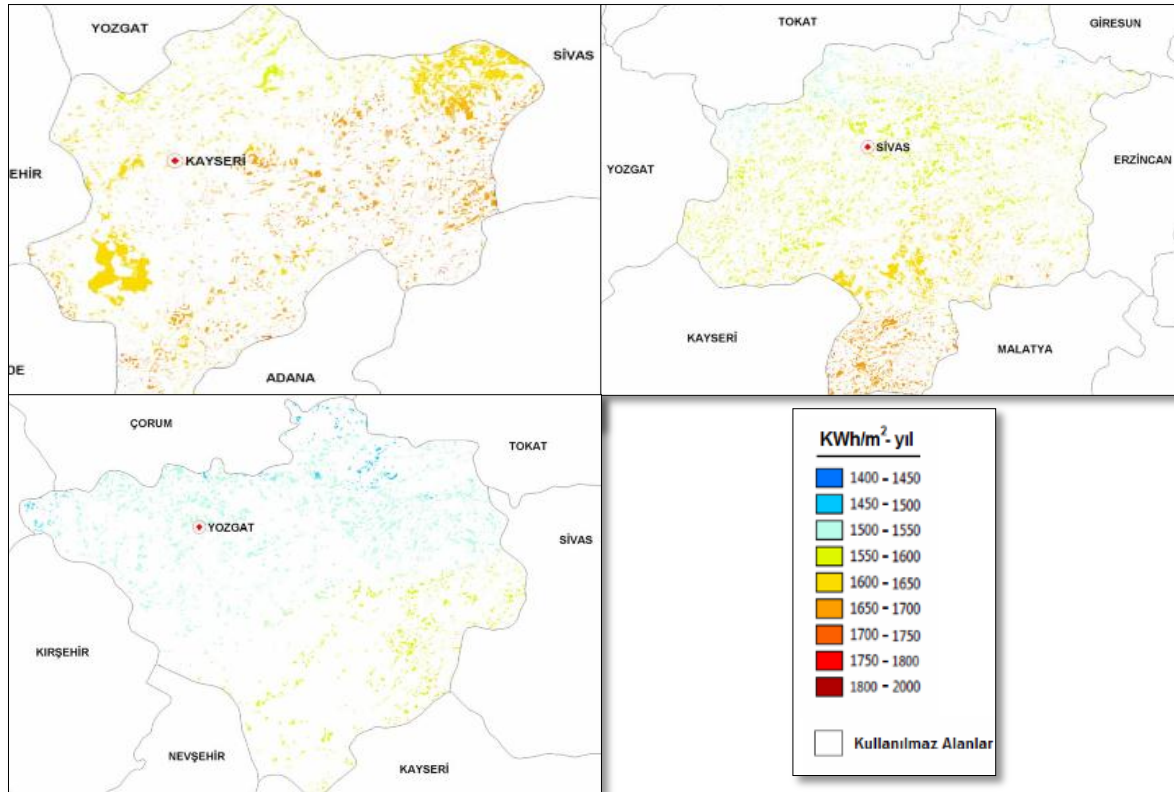
734. Türkiye güneş enerjisi potansiyeli atlası incelendiğinde Akdeniz, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgeleri’nin öne çıktığı görülmektedir. Bölge incelendiğinde ise Bölgenin güneyinden başlayıp kuzeydoğu yönünde uzanan bir kuşak dikkati çekmektedir. Güneşlenme süreleri ve global radyasyon değerleri dikkate alındığında, Kayseri’de Pınarbaşı ve Sarız ilçeleri, Sivas’ta ise Gürün ilçesi güneş enerji santrali kurulumu açısından uygun alanlar içermektedir. Enerji Piyasası Düzenleme

Kurumu (EPDK) tarafından ülke genelinde toplamda 600 MW'lık güneş enerjisi lisans başvurularının 10-14 Haziran 2013 tarihlerinde alınacağı açıklanmıştır.

Şekil 192. Türkiye Güneş Enerjisi Potansiyel Atlası (299)

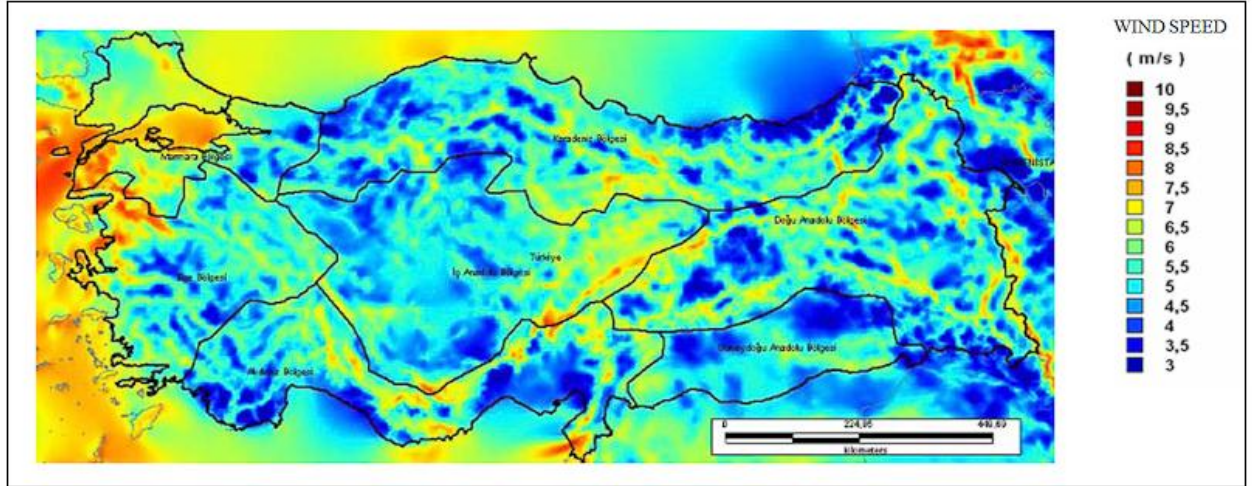
735. Bölgede yer alan Kayseri, Sivas, Yozgat illerine ilişkin güneş enerji santrali kurulabilecek yerler aşağıdaki şekilde verilmiştir:

Şekil 193. Bölge İlleri Güneş Enerjisi Potansiyeli (299)

3.3.1.5 Rüzgâr enerjisi

736. Aşağıda verilen Türkiye Rüzgâr Enerjisi Haritası incelendiğinde rüzgâr enerjisi potansiyeli açısından bilindiği gibi Ege Bölgesi ve Güney Marmara Bölgesi öne çıkmaktadır. Rüzgâr Enerji Santralinin (RES) ekonomik olabilmesi için rüzgâr hızının 50 m yükseklikte en az 7m/sn ve kapasite faktörünün de en az %35 olması gerekmektedir.

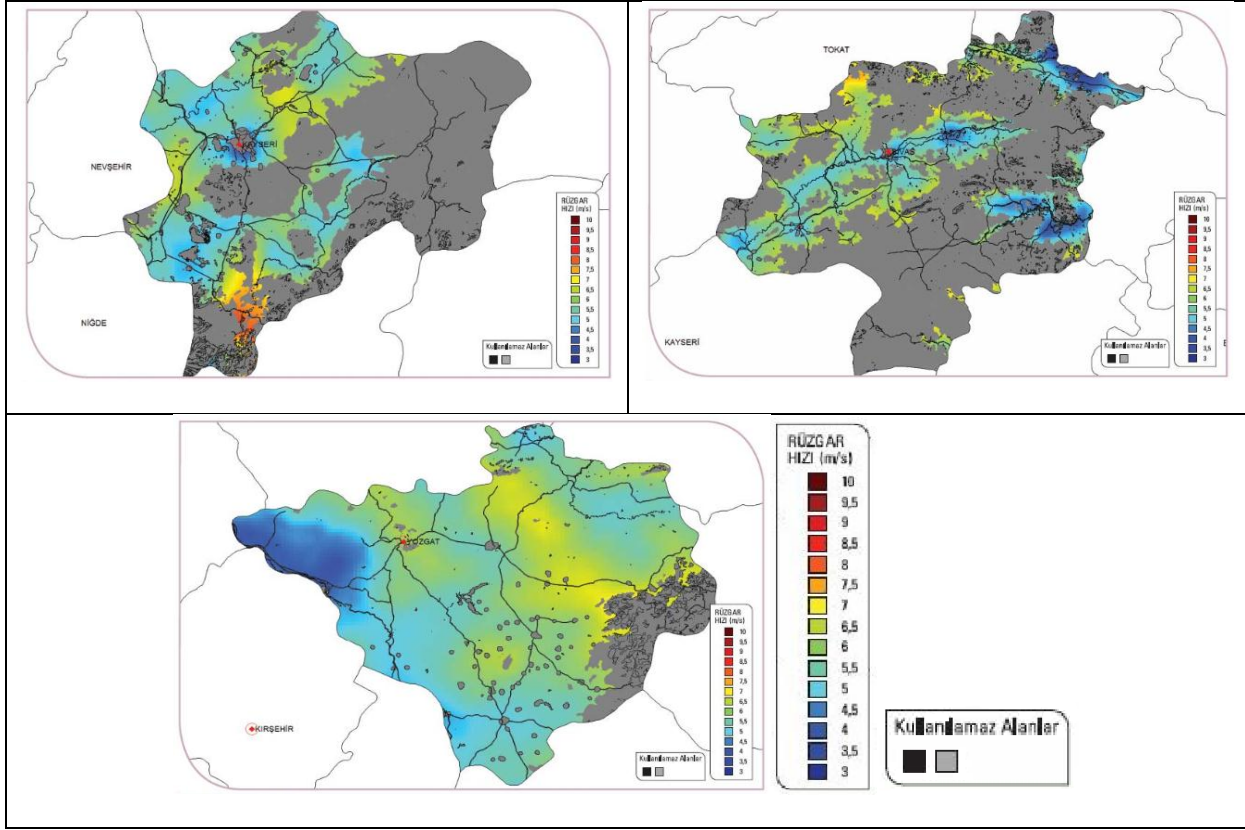

Şekil 194. Türkiye Rüzgâr Enerjisi Haritası (300)

737. Bu bilgiler ışığında Kayseri’de Yahyalı, Sarız ve Pınarbaşı ilçeleri, Sivas’ta Gürün ilçesi ile Yıldızeli’nin kuzeydoğusu, nispeten düşük olmakla beraber Yozgat’ta Sorgun-Akdağmadeni hattı potansiyele sahip görünmektedir. Bu potansiyele paralel olarak yürürlükte olan lisanslar Kayseri’de Yahyalı ve Pınarbaşı, Sivas’ta ise Gürün, Yıldızeli, İmranlı ve Kangal ilçelerinde yer almaktadır. Yozgat’ta düşük olan potansiyel nedeniyle sadece 1 adet lisans bulunmaktadır. Üstelik bu lisansa sahip tesis EPDK haritasında yüksek potansiyel bulunmayan Yerköy ilçesinde yer almaktadır. Rüzgâr enerjisinde Bölgede 541 MW Kurulu güce sahip tesis için lisans alınmıştır, ancak işletmede olan sadece bir santral olup, Kayseri Yahyalı ilçesinde yer alan 72 MW’lık rüzgâr santralidir. EPDK’da yer alan il bazlı potansiyel bilgisine göre Bölgedeki toplam rüzgâr güç potansiyeli 4.600 MW civarındadır. Teknik ve ekonomik nedenlere bağlı olarak bu potansiyelin tamamı değerlendirilemese de mevcut kurulu güç yeni yatırımlarla artırılabilir. Ayrıca Kayseri’de yenilenebilir enerji kaynağı kullanan otoprodüktörler teşvik edilebilir. Mevcut durumda otoprodüktörler termik ve hidrolik kaynaklardan yararlanmaktadırlar.

Tablo 131. Bölgenin Rüzgâr Enerjisi Potansiyeli ve Lisans Durumu (298) (300)

	Kurulu Güç potansiyeli (MW)	Yürürlükteki Rüzgâr Enerjisi Santrali Lisans Sayısı	Lisansı Alınan Santrallerin Kurulu Gücü (MW)
Kayseri	1.885	7	309
Sivas	1.642	4	187
Yozgat	1.076	1	45
TR72	4.603	12	541

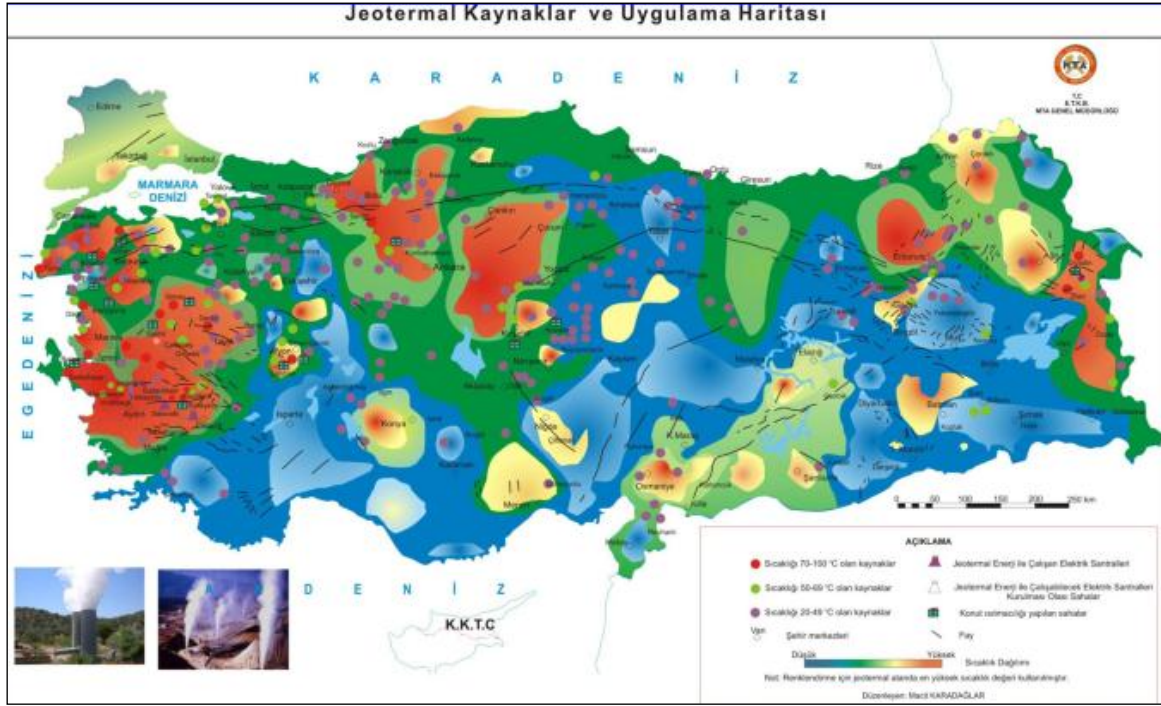

Şekil 195. Kayseri, Sivas, Yozgat Rüzgâr Enerji Santrali Kurulabilir Alanlar (300)

3.3.1.6 Jeotermal

738. Jeotermal enerji, akışkanın sıcaklığına göre farklı alanlarda kullanılabilir. Elektrik üretimi için genelde 150-200°C sıcaklıkla jeotermal su gerekmektedir. Ayrıca bu enerji kaynağı, başta termal ve sağlık turizminde olmak üzere, kereste kurutulmasında, balık vb. yiyeceklerin kurutulmasında, konservecilikte, ev ve sera ısıtma ve soğutmada, kümes ve ahır ısıtmada, balık çiftliklerinde, karbondioksit (CO₂) gazı üretiminde kullanılabilir.

739. Bölgede Yozgat jeotermal sahalarıyla öne çıkmaktadır. Ancak bu sahalardaki kaynaklar sıcaklık ve debi açısından elektrik üretimi için uygun değildir ve çoğunlukla kaplıca turizmi ve sera ısıtılmasında kullanılmaktadır. 2011 yılı itibarıyla Yozgat'ın Sorgun, Yerköy ve Sarıkaya ilçelerinde konut ısıtması amaçlı jeotermal enerji kullanımı mevcuttur. Sivas'ta bulunan, su sıcaklığı 35°C-45°C olan Sıcak Çermik daha çok sağlık amaçlı kullanılmaya elverişlidir.

Şekil 196. Türkiye’de Jeotermal Kaynaklar ve Uygulama Haritası (299)

3.3.1.7 Biyokütle

740. Biyokütle için mısır, buğday gibi özel olarak yetiştirilen bitkiler, otlar, yosunlar, denizdeki algler, hayvan dışkıları, gübre ve sanayi atıkları, evlerden atılan tüm organik çöpler (meyve ve sebze artıkları) kaynak oluşturmaktadır.

741. Biyokütle açısından, Bölgede yaygın bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak buğday, şeker pancarı ve aspir gibi biyoyakıt hammaddesi bitkiler için Bölge iklimi uygundur ve buğday ve şeker pancarı Bölgede yaygın olarak yetiştirilmektedir. Uygun programlar geliştirildiği takdirde enerji bitkilerinin yetiştirilmesi kırsal kalkınmaya önemli katkı sağlayabilir. Ayrıca yaygın olan hayvancılık faaliyetlerinden kaynaklanan atıkların da enerjiye dönüştürülme potansiyeli değerlendirilebilir.

742. Kayseri İli, Molu Köyü’nde özel bir şirket EPDK’dan aldığı üretim lisansı ile çöp gazından elektrik üretmek üzere 4,5 MW kurulu gücünde tesis kurmuş ve 2013 itibarıyla elektrik üretimine başlamıştır. Sivas ve Yozgat illerinde bu alanda herhangi bir tesis bulunmamaktadır.

3.3.2 Enerji Verimliliği

743. Enerjide yüksek oranda dışa bağımlı olan ülkemiz için enerji verimliliği daha da önem kazanmaktadır. 2023 yılında ülkemizde, birim hâsıla üretmek için harcanan enerjiyi ifade eden enerji yoğunluğunun, ETKB 2010-2014 Stratejik Planına göre 2008 yılı değerinden %20 oranında azaltılması hedeflenmiştir. 2011-2014 dönemine ilişkin olarak yayımlanan “Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi”nde “Enerji verimliliği hususunda alınacak tedbirlerle 2020 yılına kadar sanayide, binalarda ve ulaştırma sektöründe daha az enerji kullanımının sağlanması” öngörülmektedir.

744. 2011-2013 dönemine ilişkin hükümet hazırlanan Orta Vadeli Program (OVP)'de "Enerji ve Ulaştırma Altyapısının Geliştirilmesi" başlığı altında yer alan "Enerji" alt başlığında "Elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımında kayıp/kaçakların asgari seviyeye indirilmesi, Enerji Verimliliği Kanunu çerçevesindeki destekleme imkânlarının artırılması, talep tarafı yönetimi, yüksek verimli kojenerasyon ve yalıtım gibi uygulamaların yaygınlaştırılması yönünde politikalar izlenecektir" ifadesi yer almaktadır.

745. Evlerde kullanılan elektriğin büyük kısmı elektrikli ve elektronik eşyalar tarafından tüketilmektedir. Bu cihazlardan verimliliği yüksek olanların devlet tarafından teşvik edilmesi ve eski cihaz stokunun azaltılarak yenilerle değiştirilmesi gerekecektir. Enerji Kimlik Belgesi mevcut binalarda 2017'den itibaren zorunlu olacaktır ve ısı yalıtımı yapılmayan bina kalmaması hedeflenmektedir.

746. Sanayide kullanılan elektrik enerjisi kullanan ekipmanlar içinde elektrik motorları en büyük paya sahiptir. Bu nedenle özellikle sanayide elektrik motor sistemlerinde verimliliğin iyileştirilmesi elektrik enerjisinin verimli kullanımı açısından büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda Kayseri OSB'de "dağıtım altyapısının iyileştirilmesi, fabrikaların ısıtma sistemlerinin iyileştirilmesi, makine ve ekipman tüketimlerin analiz edilmesi ve iyileştirilmesi" konularında verimlilik çalışmaları devam etmektedir. Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası destekli, enerji verimliliğinin artırılması ve yenilenebilir enerjinin yaygınlaştırılmasına yönelik finans destek programı olan TURSEFF (Türkiye Sürdürülebilir Enerji Finansmanı Kredisi) kredilerinden Kayseri ilinde faydalanan firmalar mevcuttur (301).

747. Özellikle sanayi tesislerinde enerji verimliliği sağlamak amacıyla "Enerji Performans Sözleşmeleri" uygulamasıyla enerji verimliliği danışmanlık şirketi, finans kuruluşu ve tesis sahibi şirket bir araya gelerek kazanç sağlanabilir. Enerji Performans Sözleşmeleri enerji verimliliği ya da yenilenebilir enerji projeleri sayesinde elde edilen maliyetteki azalmaları kullanarak, bu tür projeleri finanse edebilmek için sermaye oluşturmayı sağlayan oldukça başarılı ve yaratıcı bir finansman yöntemidir. Temelinde, teknik risklerin işletmelerden, performans garantisi veren enerji verimliliği projesini gerçekleştiren şirketlere aktarılması yatmaktadır.

4. KENTSEL VE KIRSAL ALTYAPI

4.1 Ulaşım Altyapısı

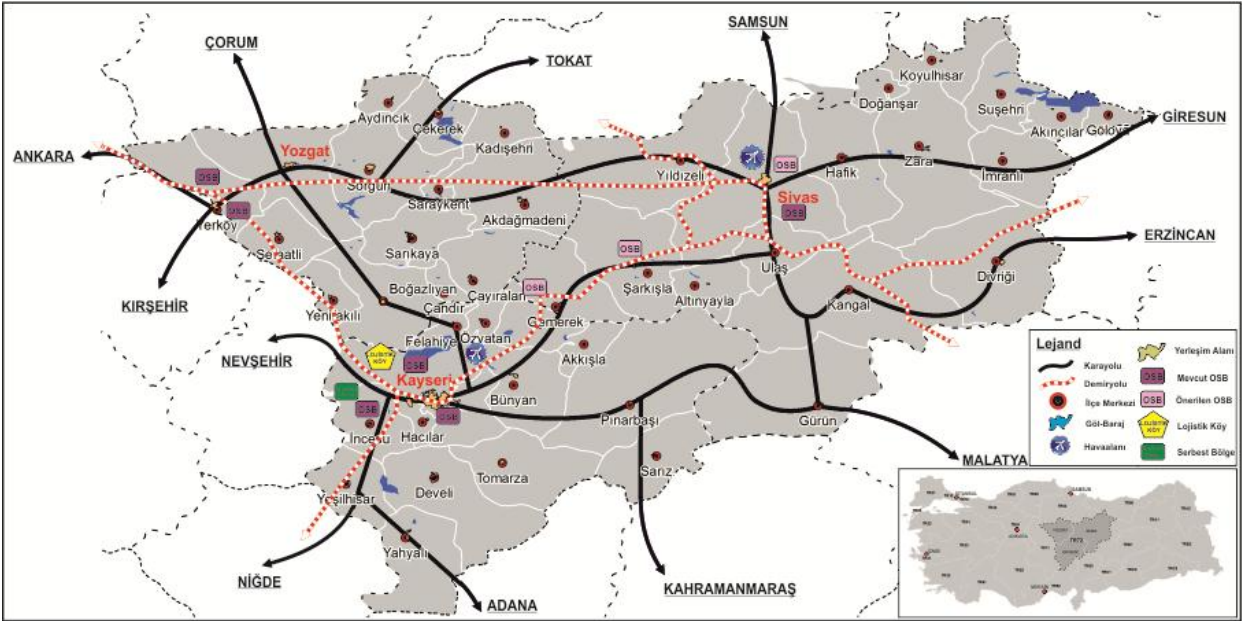
748. Dünyada ticaretin giderek serbestleşmesine paralel olarak rekabetin artması ve küresel ve bölgesel ölçekte organizasyonların ağırlık kazanmasıyla ulaşım ve taşımacılık sektörüne olan talebi artırmıştır. Taşıma mesafelerinin uzaması, hammadde ve işlenmiş ürünlerin alıcılara düşük maliyetle ve zamanında ulaştırılması ve ulaşım türleri arasındaki entegrasyonun (kombine taşımacılık) önemini artırmıştır (302).

749. Türkiye’de artan ulaşım talebine uygun olarak demiryolu ve denizyolu fiziki altyapısının yeterince geliştirilememesi ve kapıdan kapıya taşımacılık için en uygun ulaştırma türünün karayolu taşımacılığı olması, yük ve yolcu taşımalarının ağırlıklı olarak karayolu ağına yüklenmesine yol açmıştır. Bu durum taşıma türleri arasında dengesiz ve verimsiz bir ulaşım sisteminin oluşmasına sebep olmuştur (302).

750. Demiryolu yoğunluğu açısından Türkiye, AB üyesi ülkelerle karşılaştırıldığında en az yoğunluğa sahip ülkedir. Şehirlerarasındaki ana koridorlarda taşımacılık nispeten eskimiş bir altyapı üzerinde sürdürülmektedir. Demiryolu altyapısının en önemli problemi büyük nüfuslu şehirlerarasındaki demiryolu hatlarının yüksek hız ve kaliteli servise uygun olmamasıdır. Km başına toplam trafik birimi itibarıyla da Türkiye AB ortalaması olan 3,2’nin oldukça altındadır (302).

4.1.1 Bölgenin Ülke Ulaşım Ağındaki Yeri

751. Bölgeye Doğu-Batı ekseninde Ankara-Yozgat-Sivas-Erzincan ve Ankara-Kırşehir-Kayseri-Malatya, Kuzey-Güney ekseninde Samsun-Tokat-Sivas-Kayseri-Niğde-Adana devlet karayolları ile ulaşılabilir. İllerin kendi arasındaki ulaşımının büyük çoğunluğunun karayolu ile yapıldığı görülmektedir. Bölgeye Ankara-Erzurum ve Samsun-İskenderun yönlerinde devam eden demiryolu hatları ile ulaşım yapılabilmekte, Yozgat-Yerköy, Sivas ve Kayseri il merkezlerinden demiryolu geçmektedir.

Şekil 197. Bölgenin Ulaşım Ağı

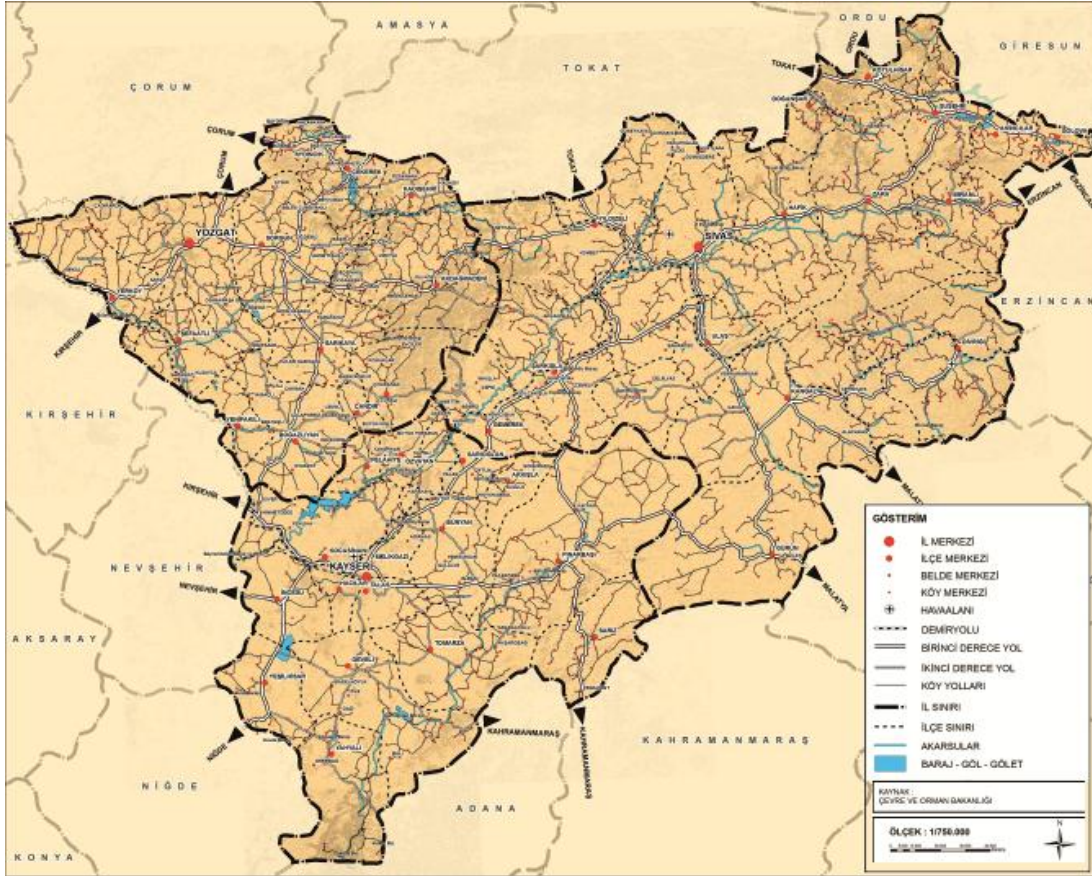
752. Bölge, kuzey-güney ve doğu-batı ulaşım akslarının kesiştiği bir konuma sahip olup, Bölgeye ulaşım kara yolu, demir yolu ve hava yolu (Kayseri ve Sivas Hava Limanı) ile sağlanmaktadır. Bölge Samsun, Mersin, İskenderun ve Adana Liman ve Lojistik Köylerine (Gelemen ve Yenice Lojistik Köyü) erişim açısından merkezi bir konumda bulunması nedeni ile de önemli bir potansiyele sahiptir. Sivas ve Kayseri illeri Türkiye’de kara ve demir yollarının kavşak noktası oluşturduğu illerdir.

4.1.2 TR72 Bölgesi Ulaşım Alt Yapısı

4.1.2.1 Karayolu Ulaşımı

753. Türkiye’de yol hiyerarşisine paralel olarak, Bölgedeki yol ağı da devlet yolları, il yolları ve köy yolları olarak ayrılmaktadır. Ankara-Sivas karayolu ile Samsun-Kayseri-Mersin karayolları Yozgat’tan geçmektedir. Bu yollar, uluslararası taşımacılıkta önemli bir yere sahiptir. Ülkemizden ve Avrupa ülkelerinden Ortadoğu’ya yapılan ticaret, bu yolların önemini daha da artırmaktadır.

754. Yozgat ili, doğu-batı istikametinde Ankara'dan başlayıp, Sivas ili İmranlı ilçesinden sonra, İstanbul'dan başlayıp Gürbulak Sınır Kapısı'na kadar uzanan E80 Karayolu'na birleşen, E88 Karayolu güzergâhı üzerinden bulunmaktadır. Buna ilaveten, güneydoğu-kuzeybatı istikametinde Ankara-Adana Karayolu'na bağlanan, Kırşehir-Samsun D795 Karayolu güzergâhında yer almaktadır.

Şekil 198. Bölgenin Karayolu Ulaşım Ağı (303)

755. Sivas ili, doğu-batı istikametinde Ankara'dan başlayıp, İmranlı ilçesinden sonra, İstanbul'dan başlayıp Gürbulak Sınır Kapısı'na kadar uzanan E80 Karayolu'na birleşen, E88 Karayolu güzergâhı üzerinden bulunmaktadır. Buna ilaveten, güneydoğu istikametinde, Kayseri-Adana-Mersin Karayolu güzergâhına ulaşan, D260 Karayolu güzergâhında yer almaktadır.

756. Kayseri ili, doğu-batı istikametinde Kırşehir'den gelip Sivas'a devam eden D-260 karayolu ile Aksaray ve Nevşehir'den gelip Malatya'ya devam eden D-300 Karayolunun kesişiminde yer almaktadır. Bu konumuyla il, transit geçişler için de kavşak noktası durumundadır.

Tablo 132. Bölge İllerinin Devlet Yolu Uzunlukları ve Satış Cinsleri (3)

	Devlet Yolları								
	Asfalt Yollar			Parke	Stabilize	Toprak	Geçit Vermez	Toplam Uzunluk	Bölünmüş Yol
	Asfalt Beton	Sathi Kaplama	Toplam						
Kayseri	146	963	1.109	2	0	0	48	1.159	483,2
Sivas	344	1.676	2.020	0	31	0	32	2.083	691,89
Yozgat	160	868	1.028	7	3	0	7	1.045	347,4

Tablo 133. Bölge İllerinin İl Yolu Uzunlukları ve Satış Cinsleri (3)

İl Yolları									
	Asfalt Yollar			Parke	Stabilize	Toprak	Geçit Vermez	Toplam Uzunluk	Bölünmüş Yol
	Asfalt Beton	Sathi Kaplama	Toplam						
Kayseri	4	632	636	2	0	0	48	686	27,2
Sivas	12	969	981	0	31	0	32	1.044	32,413
Yozgat	9	581	590	6	3	0	4	603	21,55

4.1.2.2 Havayolu Ulaşımı

757. Bölgede havaalanı bulunmayan tek il Yozgat'tır. Kayseri ve Sivas ilinde havaalanı bulunmaktadır. Kayseri'de Erkilet Havaalanı bulunmakta olup, il merkezine 5 km. uzaklıktadır. Erkilet Havaalanı, uluslararası havaalanı statüsündedir. Sivas Havaalanı şehir merkezine uzaklığı 25 km'dir ve sivil kategorisindedir.

Tablo 134. Bölgenin Havayolu ile Yük ve Yolcu Taşıma İstatistik Bilgileri (3)

Yıl	Bölge Adı	İniş-kalkış yapan uçak sayısı / Toplam	İniş-kalkış yapan uçak sayısı / Türk	İniş-kalkış yapan uçak sayısı / Yabancı	İniş-kalkış yapan uçak sayısı / Diğer	Yolcu sayısı / Toplam	Yolcu sayısı / İç hat gelen	Yolcu sayısı / İç hat giden	Yolcu sayısı / Dış hat gelen	Yolcu sayısı / Dış hat giden	Taşınan yük / Toplam	Taşınan yük / İç hat gelen	Taşınan yük / İç hat giden	Taşınan yük / Dış hat gelen	Taşınan yük / Dış hat giden
2011	Kayseri	10.991	9.065	815	1.111	1.223.760	478.918	490.024	125.960	128.858	15.895	4.936	5.115	2.949	2.895
2011	Sivas	2.382	2.041	26	315	228.599	110.866	110.183	4.265	3.285	2.248	1.061	1.026	106	55
2011	Yozgat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

758. Bölgeden yurt içine ve yurt dışına çok sayıda uçuş seferleri düzenlenmektedir. Yurt içi seferler İstanbul, İzmir, Ankara ve Kıbrıs; yurt dışı uçuş seferlerinde ise Almanya, Ukrayna, İtalya, Fransa, İsveç, İngiltere, Belçika ve Sudi Arabistan gibi ülkeler başta gelmektedir.

759. Bölgede, demiryolu ulaşımının direkt olarak il merkezinden sağlanamadığı tek il Yozgat'tır. Bununla birlikte, Türkiye demiryolu ulaşım ağı Yozgat il sınırlarından geçmekte olup, il merkezine en yakın istasyon 41 km. mesafedeki Yerköy ilçesinde bulunmaktadır. Ayrıca Şefaati ilçesinde de istasyon mevcuttur. Yapımı süren Ankara-Sivas hızlı tren hattı Yozgat ilinden geçmekte, Sorgun-Kadışehri-Akdağmadeni güzergâhını izlemektedir.

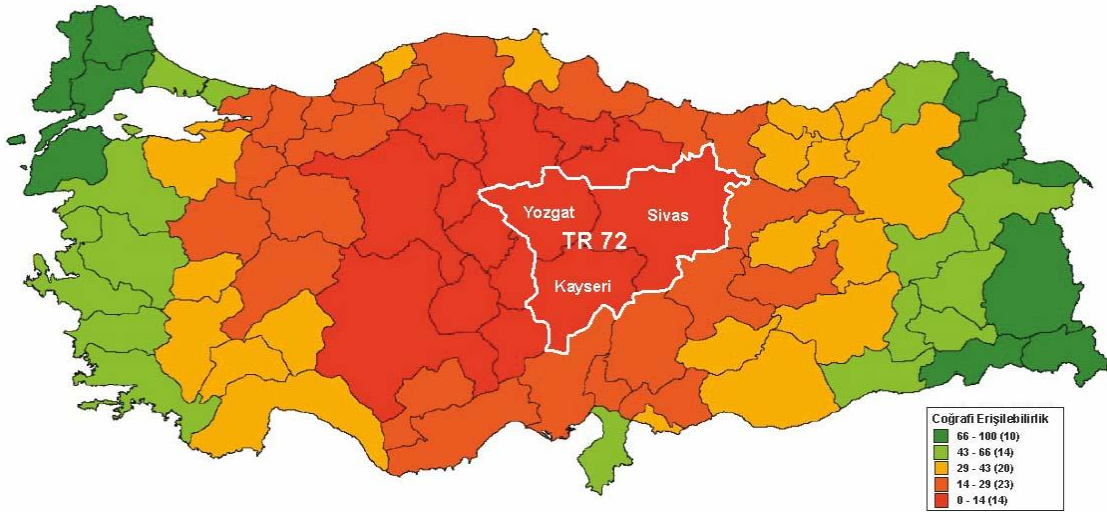
Şekil 200. Türkiye Geneli ve Bölgenin Demir Yolu Ağı (305)

760. Sivas il merkezi, Yıldızeli, Kangal, Divriği, Şarkışla ve Gemerek ilçeleriyle birlikte, Türkiye demiryolları ulaşım ağında yer almaktadır. İl, doğu-batı istikametinde Kapıkule'den başlayıp, Ermenistan sınırına kadar ulaşan güzergâh üzerindedir. Yapımı süren Ankara - Sivas hızlı tren hattının ilin ulaşılabilirliğini artırması beklenmektedir.

761. Kayseri il merkezi Türkiye demiryolları ulaşım ağında yer almaktadır. İl, doğu-batı istikametinde Kapıkule'den başlayıp, Ermenistan sınırına kadar ulaşan güzergâh üzerindedir. Bu güzergâh, batıda Yozgat ilinden gelip Bünyan ve Sarioğlan ilçeleri üzerinden doğuda Sivas'a devam etmektedir. İl merkezinin doğusundan güneyde Adana ve İskenderun'a ulaşan demiryolu hattı ise, İncesu ve Yeşilhisar ilçelerinden geçmektedir.

4.1.3 Erişilebilirlik

762. Türkiye geneli coğrafi erişilebilirlik haritası incelendiğinde özellikle merkezden çepelere coğrafi erişilebilirlik düşmektedir. Şekil 200 'de görüleceği gibi illerin coğrafya üzerindeki konumlarına göre erişilebilirlik endeksi sonuçlarına göre en erişilebilir il ise merkezi konumda olan Kırıkkale'dir. Onu Yozgat, Kırşehir, Kayseri izlemektedir. En az erişilebilir il ise Hakkari olup, Hakkari'den sonra sırasıyla Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Van dezavantajlı konumda yer almaktadır.

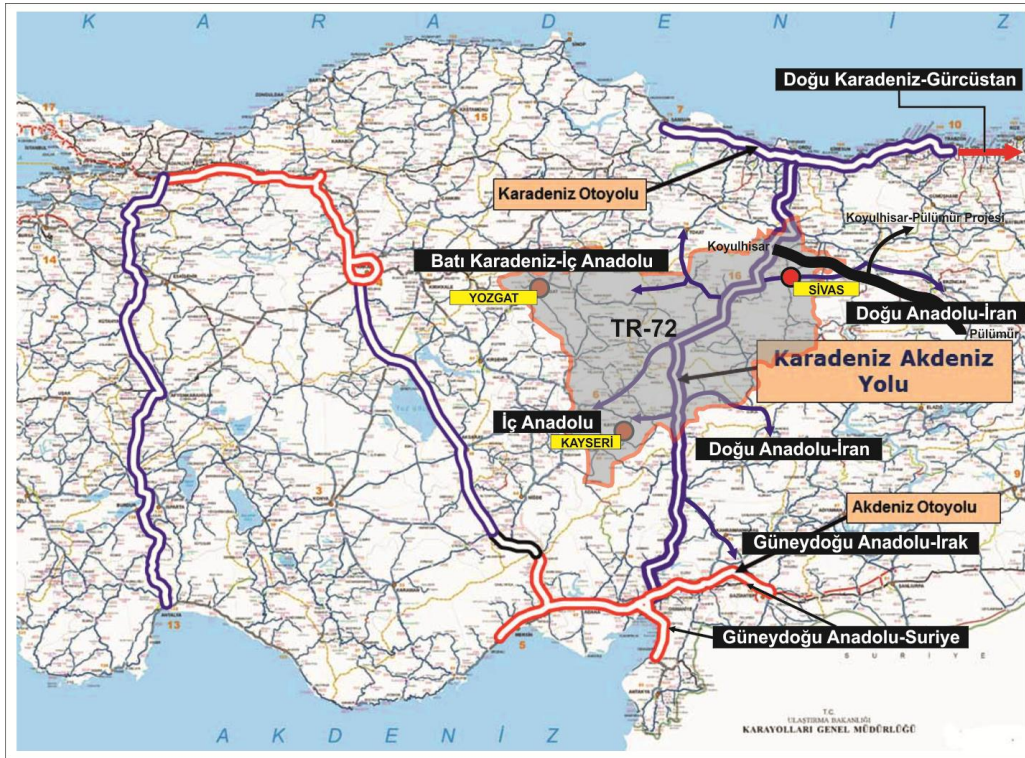
Şekil 201. Türkiye Bölgenin Coğrafi Erişilebilirlik Endeksi (23)

763. Coğrafi Erişilebilirlik endeksinde Bölge, diğer bölgelere göre yüksek bir değere sahip olup avantajlı konumdadır.

4.1.4 TR72 Bölgesi Ulaşım Altyapısı Önemli Projeler

4.1.4.1 Karadeniz-Akdeniz Bölünmüş Oto Yol Projesi (KAP)

764. KAP, Ordu'yu Sivas ve Kayseri üzerinden Hatay ve İskenderun'a kadar bağlayacak uzun bir otoyol projesidir.

Şekil 202. KAP Projesi (306)

765. Bu yol, bu şekli ile geniş bir coğrafyayı, birçok bölgeyi ilgilendirdiği gibi, Türkiye'nin komşu ülkelerini ve bu ülkeler ile yapılan ticareti de yakından ilgilendirmektedir. Yol sayesinde sağlanacak zaman, yakıt tasarrufu, ticaretin kolaylaşması ve ulaşımın ucuzlaması sonucu kar oranının artması gibi unsurlar bir arada düşünüldüğünde çok önemli fırsatları içinde bulunduran bir projedir.

766. KAP tamamlandığında bu yol üzerinden geçen 5 bölge, 40'tan fazla il, Türkiye'nin yarısı ve birçok devlet bu projeden fayda sağlayacaktır. Böylece Akdeniz, İç Anadolu ve Karadeniz ekonomileri bu projeden olumlu bir şekilde etkilenecektir. Normalde Ordu-Osmaniye arası 17-18 saat sürerken, proje tamamlandığında bu süre 6-7 saate inecektir.

4.1.4.2 Koyulhisar-Pülümür Otoyol Projesi

767. Karayolu Genel Müdürlüğü'nce Sivas, Erzincan, Tunceli illeri ile ilçelerinin sınırları içerisinde Koyulhisar-Pülümür Otoyol Projesi'nin yapımı ve işletilmesi önümüzdeki yıllarda planlanmaktadır. Bu proje ile Sivas, Tunceli ve Erzincan illerinin Karadeniz yolu bağlantısı ve limanlara erişimi sağlanmış olacaktır. Böylece bu illerden diğer bölgelere yolcu ve yük taşımacılığı maliyeti azalacak, mevcut mesafe kılacak, yakıt tasarrufu, ticaretin kolaylaşması ve ulaşımın ucuzlaması sonucu kar oranının artması bakımından Bölge ekonomisine önemli katkı sağlanacaktır.

4.1.4.3 KayseRAY Projesi

768. Kayseri tarihinin en büyük projelerinden birisi olan Kayseri Raylı Sistem projesi yaklaşık 3 yıllık yapım süresinden sonra 1 Ağustos 2009 tarihi itibari ile işletmeye açılmıştır. 2. etap kapsamında, hâlihazırdaki raylı sistem hattı Mimarsinan Kavşağı'ndan Beyazşehir-İldem'e kadar uzatılmış olup, 3. etapta; Sivas Caddesi-Erciyes Üniversitesi-Talas hattı planlanmaktadır (307).

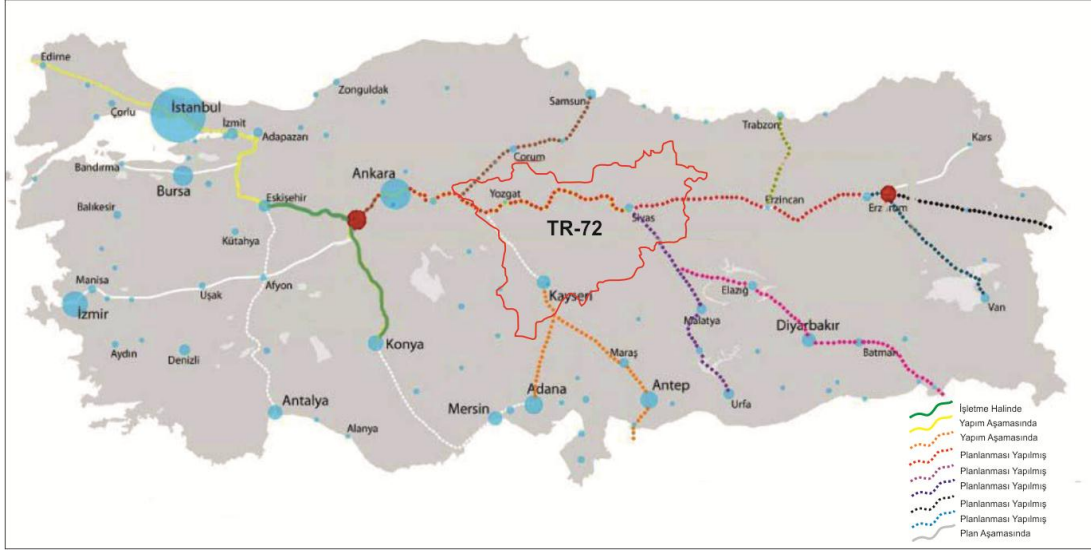

Şekil 203. Kayseri Raylı Sistem Projesi (307)

769. Çift hattın oluşan Kayseri Raylı Taşıma Sistemi, kentin batısında OSB'deki Ana Depo ve Bakım Tesisleri Sahası ile bağlantılı Batı Terminalinden başlamakta, Şehit Büyükelçi Taha Carım, Hasan Esat Işık, Şehit Büyükelçi İsmail Erez ve Ahmet Gazi Ayhan Bulvarları'nın ana eksenleri boyunca giderek DSİ Bölge Müdürlüğü karşısında Osman Kavuncu Bulvarının ana eksenine geçmesinin ardından, Karayolları Kavşağı sonrasında Düvenönü, Cumhuriyet Meydanı, NATO ve FUZULİ altgeçitleri, Tuna Cad.-Sivas Cad. Kavşaklarından geçerek kentin doğusunda Mimarsinan Kavşağı yakınındaki Doğu Terminaline ulaşmaktadır. Güzergâhın toplam uzunluğu yaklaşık 17,5 km.'dir.

4.1.4.4 Ankara-Sivas Hızlı Tren Projesi ve Bölgeye Etkisi

770. Yapımı süren Ankara-Sivas hızlı tren hattı Yerköy, Yozgat il merkezinden geçmekte, Sorgun-Kadişehri-Akdağmadeni güzergâhını izlemektedir.

Şekil 204. Türkiye Geneli Hızlı Tren Güzergâhları (308)

771. YHT'nin Sivas'taki sektörler üzerine etkisinin araştırıldığı, "Sivas-Ankara Yüksek Hızlı Tren Projesi'nin Sektörel Etki Analizi" raporuna göre, ulaşım sektörünün genelinde (kamu ve özel) YHT'nin Bölgeye gelişinin net etkisinde %20'lik bir artış beklenmektedir. Ancak ulaşım sektörü özel ve kamu kesimi olarak ayrı ayrı değerlendirildiğinde, YHT'nin ulaşım sektörü kamu kesimini % 34 oranında olumlu etkilemesi beklenmektedir ki bu oran net etki bakımından sektörler arasında ilk sıradadır. Ancak, ulaşım sektörünün özel kesiminde ise yüksek hızlı trenin net pozitif etkisi % 1'den bile daha az bir orandadır. YHT sonrasında, ulaşım sektörü kamu kesimini % 17 ile eğitim, % 15 ile sağlık, % 14 ile turizm, % 12 ile hizmet, % 8 ile ticaret izlemektedir. Bu durumda en fazla gelişmesi beklenen sektör ulaşımken, en az gelişmesi beklenen sektörsel ticarettir. Bununla birlikte, ulaşım sektöründe beklenen genel durum iyileşmesinin, sektörün mevcut hedeflerinden % 13 daha kötü durumda olmasından kaynaklanması göz önünde bulundurulmalıdır. YHT'nin incelenen sektörler üzerinde ortalama %14 seviyesinde olumlu etkide bulunması beklenmektedir. Ulaşım, eğitim ve sağlık sektörlerinde YHT sonrası beklenen iyileşme genel ortalama iyileşme oranının (% 14) üstündedir.

Şekil 205. Ankara-Sivas Hızlı Tren Projesi Güzergâhları ve İstasyonları (309)

772. Yüksek hız kapasitesi ve güzergâhının da daha kısa olması bir araya geldiğinde hâlihazırda trenle 12 saat süren Sivas-Ankara arası yolculuk süresi YHT ile yaklaşık 2 saat 51 dakikaya, yaklaşık 21 saat süren Sivas-İstanbul arası yolculuk süresi ise YHT ile 5 saat 49 dakikaya düşecektir.

4.2 Lojistik Altyapısı

773. Lojistiğin gelişmesi, ülkelerin lojistik olanak ve yeteneklerine bağlıdır. Dünyanın bazı bölgeleri, başarılarında önemli paya sahip mükemmel lojistik olanaklara sahip iken diğer bölgeler, bu özelliklerden yoksundur. Lojistikte bölge değerlendirmesi, coğrafik, fiziksel ve kurumsal altyapıya göre yapılır. Bu tür değerlendirmeler lojistiğin gelişmesi için gerekli olan yatırım ve düzenlemelere ışık tutmaktadır. Lojistik merkezlerin önemi hem yurtiçi hem de yurtdışında önemli açılımlar sağlayan Türk lojistik sektörü açısından gittikçe artmaktadır (310).

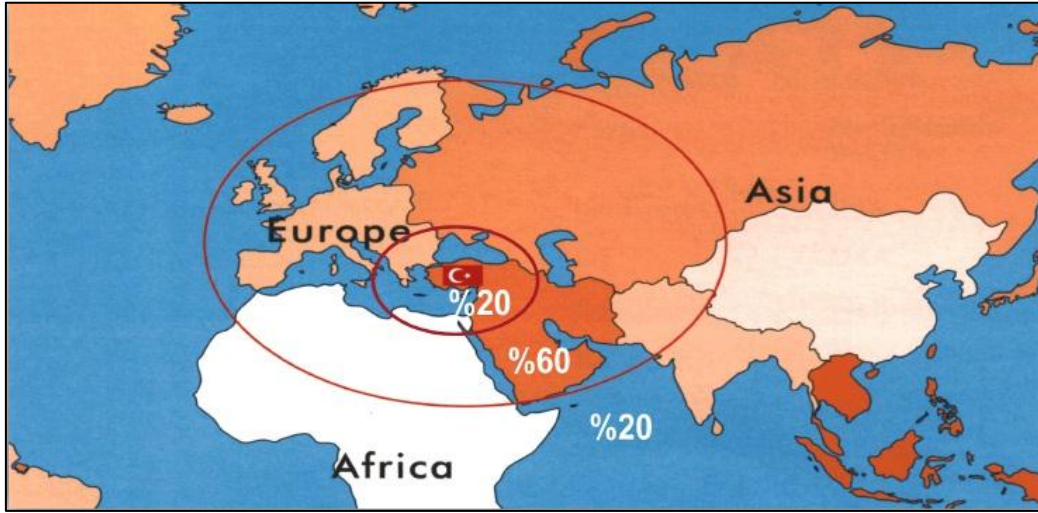
774. Avrupa'da 8 ülkede 40'tan fazla lojistik köy faaliyettedir. En önemlileri, Fransa, Almanya, İspanya, İtalya, Yunanistan, Danimarka, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Polonya, Ukrayna, Macaristan ve Portekiz'de bulunmaktadır. Yaklaşık 2.400 adet taşıma işletmecisi bu köylerden yararlanmakla birlikte lojistik köylerin hepsi bulundukları büyük şehirlerin 10 mil yakınındadır (311).

775. Sektörden sektöre, üründen ürüne geçişe de ortalama olarak bir ürünün satış fiyatının % 4 ile %20'sini lojistik giderleri oluşturmaktadır. Lojistik giderleri; Kuzey Amerika'da GSMH'nin %10'u; Avrupa'da %11'i, Türkiye'de ise tahminen %13'üdür. Buna göre Türkiye'deki potansiyel lojistik pazarının 90-100 milyar dolar olduğu söylenebilir. Başta Uluslararası Taşımacılık ve Gümrük olmak üzere dış kaynak kullanımının %50 olduğu varsayımıyla mevcut pazar büyüklüğü 50-55 milyar dolar olduğu söylenebilir.

4.2.1 Türkiye’de Lojistik Köy

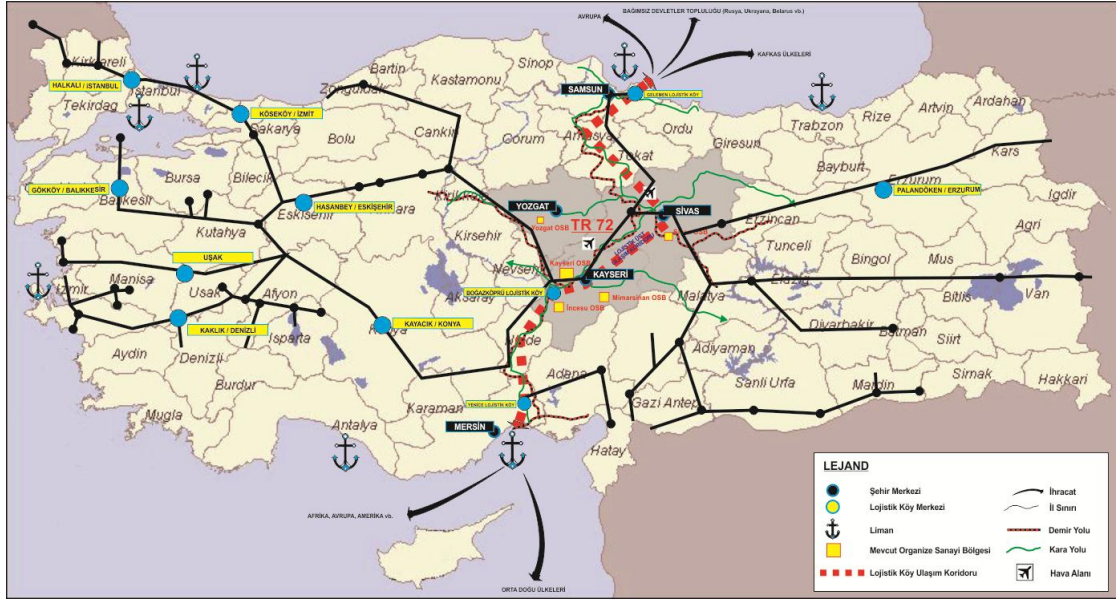
776. Türkiye coğrafyasının lojistik bakış açısıyla önemli üstünlükleri vardır. Ülkemiz jeo-stratejik açıdan Asya ve Avrupa ile Karadeniz ve Akdeniz arasında kavşak konumunda olup üç kıtanın kesişim noktasındadır. Bu bakış açısıyla Türkiye; Avrupa, Balkanlar, Karadeniz, Kafkaslar, Hazar, Orta Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri için bir dağıtım ve toplama(aktarma) merkezi olabilecek özelliği ile uluslararası lojistik açısından çok uygun bir konumdadır. Ancak fiziksel ve kurumsal altyapı eksikliklerimiz vardır (312).

777. Türkiye, ticaretinin çok büyük bir kısmını bölgesel olarak komşu olduğu ülkelerle yapmaktadır. Avrupa ülkeleri, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri, 2010 yılı itibariyle yapılan ihracatımızın %82’sini, ithalatımızın ise %65’ini oluşturmaktadır. Lojistik akımları da, yapılan ticarete paralel olarak, bu bölgelerin çevresinde gelişmektedir (Şekil 206).

Şekil 206. Türkiye Eksenli Bölgesel Nakliye Akımları (313)

778. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları (TCDD) tüm taşıma sistemlerinin entegre olduğu, yük taşımacılığı ile ilgili tüm hizmetlerin en iyi şekilde verildiği, müşterilerin idari, teknik, sosyal, tüm ihtiyaçlarının karşılanabildiği yük merkezlerinin belli noktalarda oluşturulması, taşımaların ve taşıma kalitesinin artırılması, dolayısı ile müşteri memnuniyetinin sağlanması bakımından 2006 yılında lojistik merkezlerin kurulması çalışmalarını başlatmıştır. Bu kapsamda TCDD tarafından farklı ölçeklerde karayolu, demiryolu, denizyolu ve yerine göre havayolu erişimi ile kombine taşımacılık imkânlarının olduğu 17 noktada lojistik köy merkezi kurmuştur. Bu merkezler; İstanbul (Halkalı/Yeşilbayır), İzmit (Köseköy), Samsun (Gelemen), Eskişehir (Hasanbey), Kayseri (Boğazköprü), Balıkesir (Gökköy), Mersin (Yenice), Uşak, Erzurum (Palandöken), Konya (Kayacık), Denizli (Kaklık), Bilecik (Bozüyük), Kahramanmaraş (Türkoğlu), Mardin, Kars, Sivas lojistik merkezleridir (314).

Şekil 207. Türkiye Geneline Lojistik Köy Merkezleri, Limanlar ve Demiryolu Bağlantıları

779. Planlanan lojistik merkezlerle beraber TCDD'nin 2023 hedefleri içerisinde; Türkiye'nin coğrafi, tarihsel ve kültürel ihtiyaçlarına cevap verebilecek ölçüt ve büyüklüklerde İstanbul, Mersin, İzmir ve Samsun'da özel sektör işbirliğiyle 2-4 milyon metrekare büyüklüğünde "Küresel Lojistik Merkezler" kurulması planlanmaktadır (314).

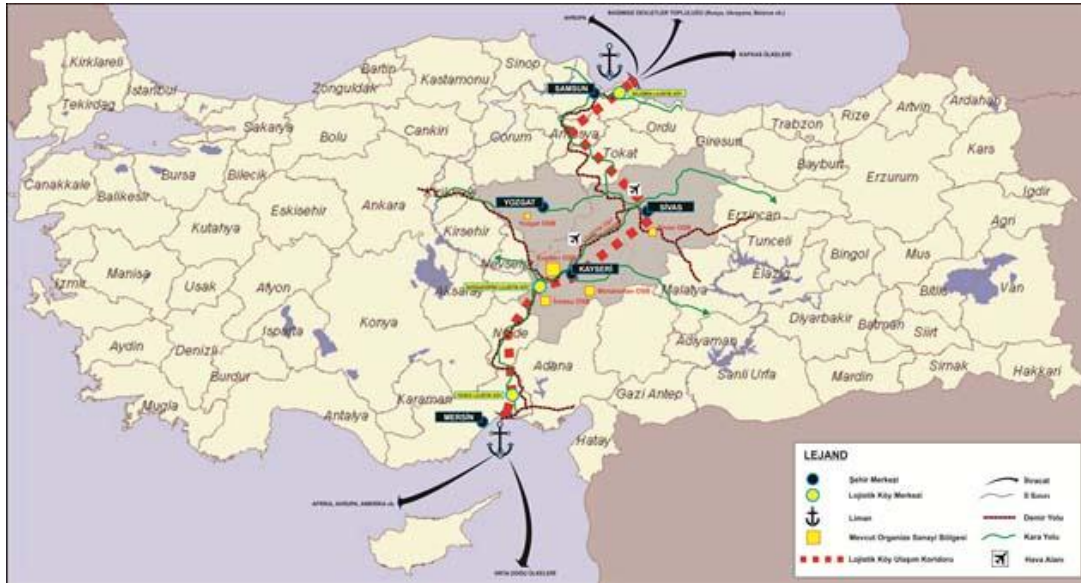
780. Tamamlanan lojistik merkezlerin yapım çalışmalarına göz atıldığında, Samsun (Gelemen), Halkalı, Uşak işletmeye açılmış, Denizli (Kaklık), İzmit (Köseköy), Eskişehir (Hasanbey), Kayseri (Boğazköprü) inşaat çalışmalarının 1. etabı tamamlanmıştır. Eskişehir (Hasanbey)'in 2. Etap işleri ile Erzurum (Palandöken)'in 1. etap ve Balıkesir (Gökköy)'ün tamamının inşaat işlerine başlanmış olup, diğer lojistik merkezlerle ilgili çalışmalar devam etmektedir.

Tablo 135. TCDD Lojistik Köylerin Alanları, Mevcut Yük Potansiyelleri ve Son Durumu

Lojistik Köy	Toplam Alan (m ²)	Mevcut Yük Potansiyeli (ton/yıl)	Taşınan Mal Cinsleri	Durumu
Balıkesir	211.000	1 milyon	Otomobil, konteyner, sunta, mdf, mermer ürünleri, gıda maddesi (et ve süt ürünleri, kuru gıda vb.), kaolin, elyaf ve sentetik malzeme, içecek maddeleri, kömür, askeri yükler, demir cevheri, sanayi ürünleri vb.	Binaları tamamlandı
Bilecik (Bozüyük)	400.000	1,9 milyon	Konteyner, seramik, izolasyon malzemesi, demir çelik ürünler, inşaat malzemesi, askeri yük vb.	İnşaatı başladı
Denizli (Kaklık)	120.000	500 bin	Mermer ve işlenmiş mermer, kömür, klinker, konteyner, tekstil ürünleri, bakır hammaddesi vb.	İhalesi bitti, inşaatı başladı
Erzurum (Palandöken)	276.000	437 bin	Otomobil, kömür, demir, un, tuğla, kiremit, konteyner, seramik, gıda malzemesi, su, içecek maddeleri, gübre, askeri taşımalar, yem ve saman vb.	Hizmet binası bitti, alt üst yapı inşaatı başladı
Eskişehir (Hasanbey)		1,4 milyon	Fayans, feldispat, demir, seramik, inşaat malzemeleri, buzdolabı, konteyner, manyezit, gıda maddesi, su, kömür vb.	2. etap inşaatı devam ediyor
Konya (Kayacık)	1.000.000	1,7 milyon	Kömür, çimento, mermer, gıda maddesi, un, yem, saman, gübre, şeker, tarım makineleri, tarım ürünleri, konteyner, askeri eşya vb.	Kamulaştırma yapılıyor
Mardin (GAP)	316.000	1,5 milyon	Konteyner, seramik, izolasyon malzemesi, demir çelik ürünleri, askeri, inşaat malzemesi vb.	Kamulaştırma ve sınır tespiti yapılıyor
İstanbul (Halkalı)	1.060.000	944 bin	Konteyner, ihracat eşya, ithal eşya, tekstil, işlenmiş deri, küçük ev aletleri, kum, oto yedek parçası, TIR, temizlik maddesi, gıda maddesi, kâğıt, MDF, boru vb.	İnşaatı bitti
İstanbul (Yeşilbayır)	1.000.000	6 milyon	Konteyner, ihracat eşya, ithal eşya, tekstil, işlenmiş deri, küçük ev aletleri, kum, oto yedek parçası, TIR, temizlik maddesi, gıda maddesi, kâğıt, MDF, boru vb.	Arazi anlaşması yapıldı
İzmit (Köseköy)	800.000	2 milyon	Otomobil, mdf, sunta, petrol ürünleri, alçıtaşı, konteyner, klinker, demir, selüloz, emaye hammaddesi, su, borasit, çelik sac, odun, tutkal	1. etap bitti, 2. etap için kamulaştırma yapılıyor
Kahramanmaraş (Türkoğlu)	797.000	1,9 milyon	Pamuk, iplik, dokuma kumaş, örme kumaş, gübre, krom, çimento, seramik, demir, kömür, odun, mermer vb.	Kamulaştırma başladı
Kars	316.000	412 bin	Kömür, askeri eşya, gübre yem, konteyner, un, akaryakıt vb.	Yer tespiti tamamlandı
Kayseri (Boğazköprü)	1.511.000	1,8 milyon	Demir, boru, yem, konteyner, sac levha, seramik, kömür, pamuk, çinko, mobilya, kablo, oto lastik, askeri yükler, soba vb.	1. etap bitti, 2. etap için kamulaştırma yapılıyor
Samsun (Gelemen)	1.760.000	1,1 milyon	Demir, hurda, rulo sac, bakır, klinker, konteyner, çimento, kömür, kereste, buğday, gıda maddesi, un, gübre	1.etap faaliyette, ek imalatlar yapılıyor

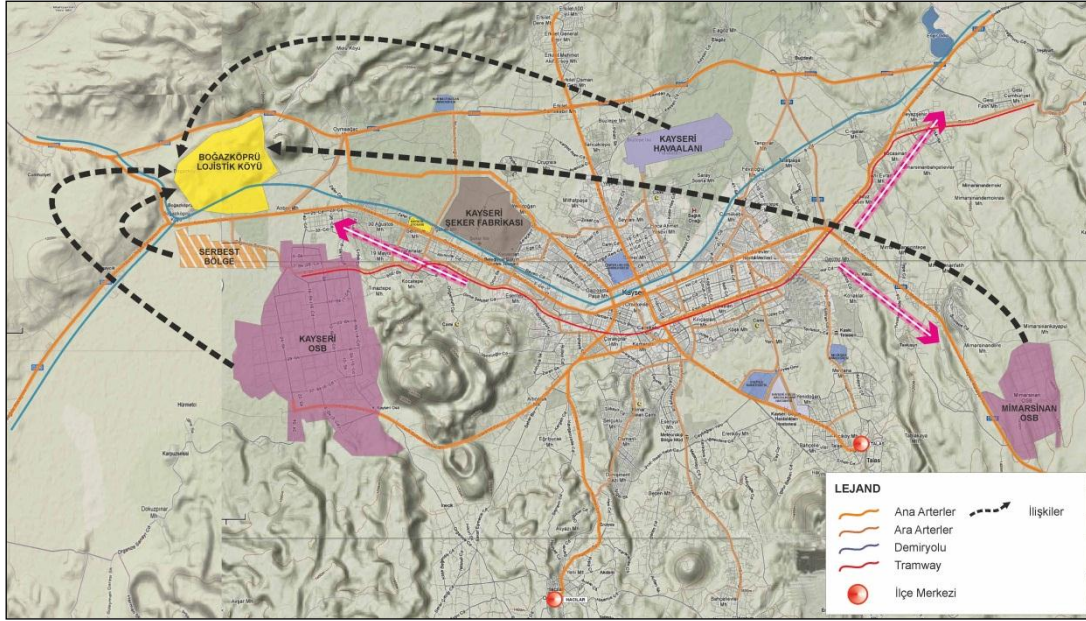
Lojistik Köy	Toplam Alan (m ²)	Mevcut Yük Potansiyeli (ton/yıl)	Taşınan Mal Cinsleri	Durumu
Sivas	500.000	1 milyon	Seramik, kömür, demir cevheri, işlenmiş demir, inşaat malzemesi, gübre, hurda, askeri ve idari malzeme, travers vb.	Yer tespit çalışmaları yapılıyor
Uşak	140.000	246 bin	Seramik, konteyner, battaniye, iplik, mermer, mermer tozu, plastik hammaddesi, makine ekipmanları, gıda maddeleri vb.	İnşaatı bitti
Mersin (Yenice)	398.000	896 bin	Konteyner, araç, makine yedek parçası, tarım aletleri, çelik, boru, gıda maddesi, pamuk, seramik, kimyasal madde, çimento, askeri yükler, ambalaj malzemesi vb.	Kamulaştırma yapıldı

4.2.1.1 TR72 Bölgesinde Lojistik Köy Uygulaması ve Ulaşım Altyapısı

Şekil 208. Bölgenin Boğazköprü-Yenice-Gelemen Lojistik Köy ve Limanlarla İlişkisi

781. Kayseri ve Sivas illerinde Lojistik köy kurulması planlanmıştır. Kayseri ilinde yaklaşık 1.511 bin m² arazi üzerine kurulması plânlanan lojistik köyün 111 bin m²'lik kısmının kamulaştırma çalışmaları büyük ölçüde tamamlanmış olup, geri kalan kısmının kamulaştırma çalışmaları devam etmektedir. Ayrıca alt yapı ve binalara ait projeler hazırlanmış, yol yapımı ve altyapı ihalesine çıkmıştır. Boğazköprü Lojistik Köyü'nün faaliyete geçmesiyle birlikte yaklaşık 717.000 ton/yıl olan yük taşıma miktarı 1.782.000 ton/yıla çıkacaktır. Lojistik köyden yurt içine ve yurt dışına demir, boru, yem, konteynır, sac levha, seramik, kömür, pamuk, çinko, mobilya, kablo, oto lastiği ve askeri malzeme taşınacaktır.

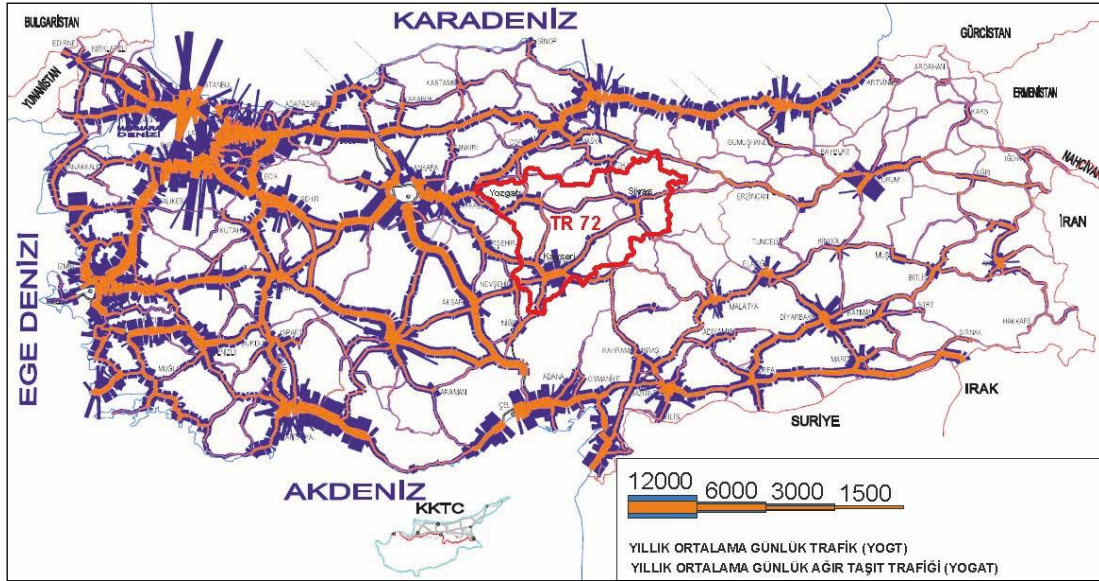

Şekil 209. Kayseri-Boğazköprü Lojistik Köyü-OSB-Serbest Bölge-Havaalanı İlişkisi

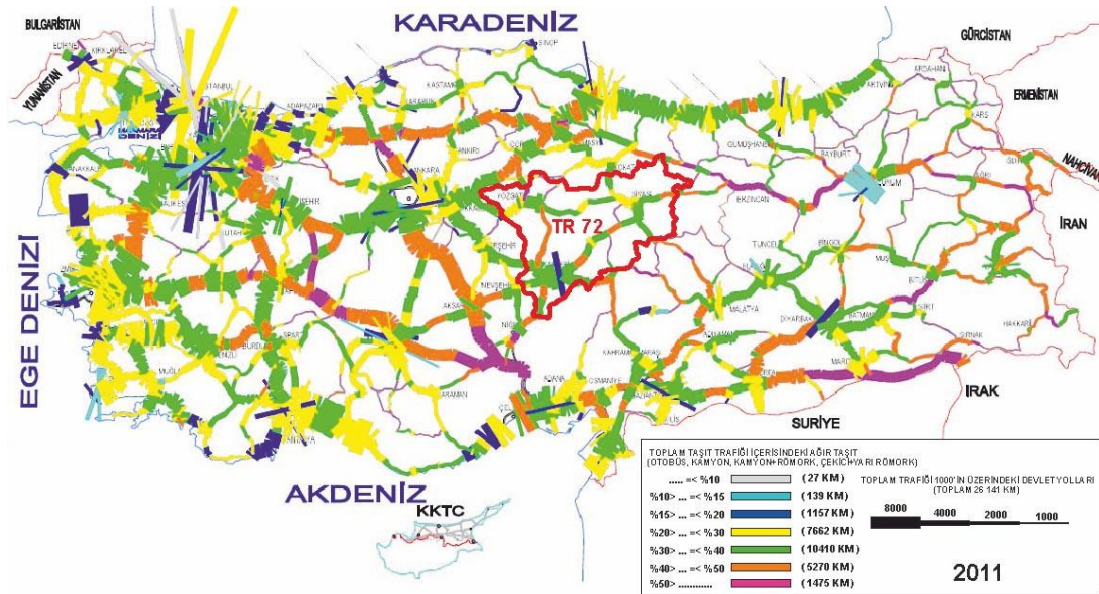
782. 500.000 m² üzerine kurulacak Sivas Lojistik Köyü ile ilgili yer tespit çalışmaları devam etmektedir. Sivas Lojistik Köyü tamamlandığında yılda 1 milyon ton yük taşınması tahmin edilmektedir. Sivas Lojistik Köyünden seramik, kömür, demir cevheri, işlenmiş demir, inşaat malzemesi, gübre, hurda, askeri ve idari malzeme, travers vb. mallar taşınacaktır.

4.2.2 Taşımacılık

783. Türkiye’de yük taşımacılığının önemli bir kısmı karayolları ile yapılmaktadır. Kamyon sayısının çokluğu karayolu ile taşımacılık yapan firmalar için bir dezavantaj oluşturmaktadır. Kamyonla yük taşıyan şirketler arasında büyük rekabetler yaşanmakta, taşımacılıkta düşen birim fiyatlar firmaları kamyon sahiplerini aşırı yüklemeye yöneltmektedir. Bu durum Türkiye’deki asfalt ve betonlu yollarda hem çatlamalara hem de tekerlek izine ve oturma problemine yol açmaktadır.

784. 2009 Karayolları Genel Müdürlüğü verilerine göre, Bölgedeki devlet yollarında gerçekleşen toplam yolcu taşıma miktarı ise 6.189.846.000 yolcu kilometre ile Türkiye geneli devlet yolları üzerinde taşınan toplam yolcu miktarının %3'ünü oluşturmaktadır.

Şekil 212. Toplam Trafik Hacim Haritası

Tablo 136. 2009 Yılı Devlet Yolları Yolcu ve Yük Taşıma Miktarları (Bin)

2009 Yılı Devlet Yolları Yolcu ve Yük Taşıma Miktarları (Bin)					
	Kayseri	Sivas	Yozgat	TR72	TÜRKİYE
Taşıt Kilometre	800.065	697.479	460.791	1.958.335	72.432.000
Yolcu Kilometre	2.592.369	2.170.105	1.427.375	6.189.849	212.464.000
Ton Kilometre	2.083.351	1.762.666	1.092.847	4.938.864	176.455.000

785. Karayolları Genel Müdürlüğü 2009 verilerine göre Bölgede bulunan devlet yolları üzerinde gerçekleşen toplam yük taşıması 4.938.864.000 ton kilometre ile Türkiye genelinin %2,8'ini oluşturmaktadır. Ayrıca karayolu ile yük ve yolcu taşımacılığı bir kanuna bağlı olmaksızın sık sık değiştirilen yönetmeliklerle yönetilmiştir. Bu sektörler kontrol altına tam olarak alınamamış ve gerekenden fazla taşıma şirketleri filoları oluşmuştur. AB sürecine uyum aşamasında yük ve yolcu taşıma piyasalarına giriş çıkışların denetlendiği tasarılar oluşturulmaktadır.

786. Önümüzdeki süreçte hem ülke genelinde hem de Bölgede ulusal düzeyde alınacak bu tedbirlerin karayolu taşımacılığını daha disiplinli ve karlı bir sektör haline getirmesi beklenmektedir. Lojistik sektörü günümüzde önemi gittikçe artan bir alandır. Bölgedeki gelişmiş sanayi göz önüne alındığında lojistik açıdan bir potansiyel bulunmakta olup bu sektörün desteklenmesi önemlidir.

Tablo 137. Türkiye Demiryollarında Yük ve Yolcu Taşımaları (Milyon)

	2004	2005	2006	2007	2008
Ton Kilometre	9.417	9.152	9.676	9.921	10.739
Yolcu Kilometre	5.237	5.036	5.277	5.553	5.097

787. Bölgedeki üç ilden de TCDD demiryolu ağının ulaştığı her limana ulaşım imkânı vardır. Bu imkân Bölgede ihracat ve ithalat yapan firmalar tarafından kısmen de olsa tercih edilmektedir. Kayseri ilinde yük taşımacılığı önemli bir yere sahiptir. Yük taşımacılığı genelde kamyon ve çekicilerle yapılmaktadır. Yolcu taşımacılığı ise yerel otobüs firmaları ve il üzerinden transit geçiş yapan diğer otobüs firmaları tarafından sağlanmaktadır. Sivas ilinde yük taşımacılığında çekici ve kamyonların önemli bir yeri olup, yolcu taşımacılığı ise ildeki otobüs firmaları ve çevre illere ait otobüs firmaları tarafından sağlanmaktadır. Yozgat İmalat Sanayi Raporunda bildirildiği üzere, Yozgat, Türkiye'nin ortasında yani limanlara ve gümrüklere uzak bir konuma sahip olduğundan dış âleme açılmakta fiziki zorluklarla karşılaşmaktadır. İle en yakın liman olan Samsun limanına yaklaşık 300 km uzaklıktadır. Bu coğrafi yapı ilin ihracat olanaklarını önemli ölçüde sınırlandırmıştır. Ancak günümüzde taşımacılık sektörü çok büyük mesafeler kat etmiş ve ulaşım maliyetleri makul seviyelere indirgenmiştir. Yozgat'ta faaliyette bulunan sanayici ve yatırımcıların da katıldığı "2023 Yozgat Kalkınma Çalıştayı"nda vurgulandığı üzere taşıma ve ulaşım maliyetleri artık katlanabilir durumdadır. Ayrıca ilde bulunan demiryolu sayesinde Ankara'ya ve Kayseri'ye bağlantı ve yük taşımacılığı yapılabilmektedir. İlin demiryolu ile Samsun limanına bağlantısının da sağlanması özellikle ihracat için önemli bir avantaj sunacaktır.

788. Modlar arası girişkenliğin sağlandığı lojistik köyler çok sayıda hizmetin aynı kümenin içinde toplanmasına imkân tanımaktadır: Dağıtım merkezleri, depolar, antrepolar, gümrük birimleri, ulaşım terminalleri, irtibat ofisleri vb. lojistik köylerin önceden iyi planlanması ve verimli yönetilmesi ve karayolu, demiryolu, denizyolu, hatta hava bağlantıları olması gerekmektedir. Lojistik köyler lojistiklerle ilgili hizmetleri aynı çatı altında kullanıcılarına sunduğu için ölçek ekonomisi oluşturmaktadır. Taşıma hizmetlerinin maliyetleri düşmekte, güvenliği ve güvenilirliği artmaktadır. Böylece, o ülkedeki şirketlerin rekabet gücü artmaktadır. Ayrıca, Türkiye gibi, modlar arası pazar payı dağılımının bozuk olduğu ülkelere lojistik köyler yüklerin modlar arasında daha dengeli dağılımını da sağlayabilir. Örneğin, lojistik köyler demiryollarının daha yoğun kullanımına zemin sağlayabilmektedir.

789. Doğu-Batı ve Kuzey-Güney ekseninde önemli ticaret yollarının ve geçiş yollarının kesişiminde bulunan Bölge lojistiği için coğrafya avantajı tek başına yetmemektedir; fiziksel ve kurumsal alt yapılar en az coğrafya kadar önemlidir. Bu çerçevede, Bölge ve ülke için Lojistik Master Planına gereksinim vardır. Lojistik Master Planı ise ülkemizin ve Bölgenin sanayi ve ticaret envanteri ve projeksiyonlarının yapılmasını gerektirir. Lojistik bölge yer, fonksiyon ve büyüklükleri başka bir şekilde belirlenemez. Lojistiğin taşımacılıktan çok daha geniş bir bakış açısına sahip olduğu unutulmamalıdır. Bu bakımdan, tedarik zinciri yaklaşımı ile lojistik yol haritasının çizilmesi önemlidir.

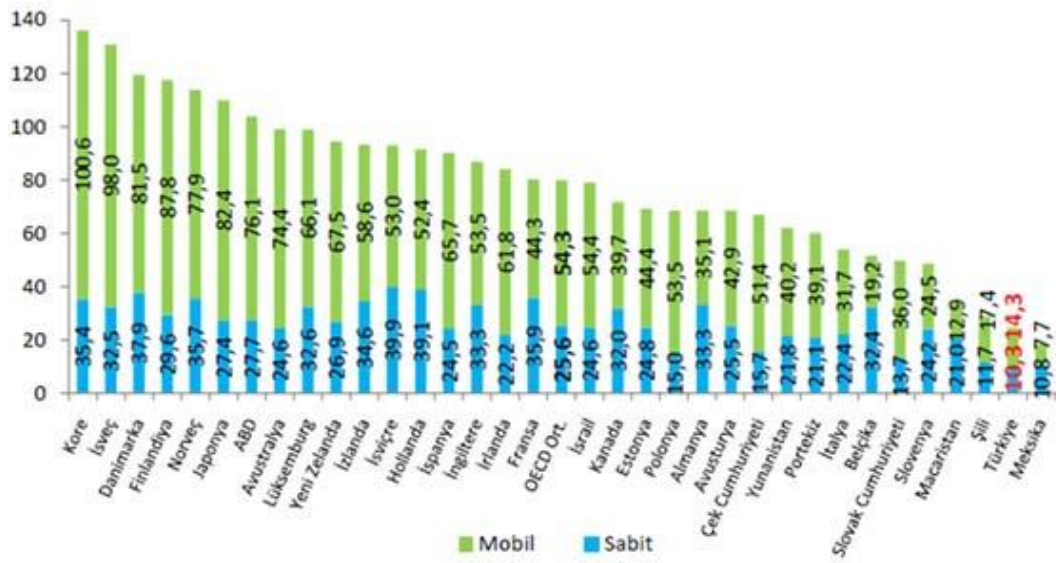
4.3 Bilgi ve İletişim Teknolojileri

790. Gelişmekte olan ülkelerin küresel ortamda rekabetçi konumlarını sürdürebilmeleri ve güçlendirebilmeleri, büyümelerini verimlilik artışlarına dayandırmalarına ve yeni mukayeseli üstünlük alanları yaratabilmelerine bağlıdır. Bu doğrultuda, yenilikçiliğe önem verilmesi, bilim ve teknoloji kapasitesinin artırılması, beşeri sermayenin geliştirilmesi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin

biçimde kullanabilmesi büyük önem taşımaktadır. Önümüzdeki dönemde; biyoteknoloji ve nanoteknoloji gibi alanlar öne çıkmaktadır (302).

791. Ülkemizde Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payı 2002 yılı itibarıyla % 0,67 olup, bilim ve teknoloji alanında gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça düşük olduğu görülmektedir. 2005 yılından itibaren bilim ve teknolojiye ayrılan kamu kaynakları önemli ölçüde artırılmış olmakla birlikte, Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payı halen % 1'in altındadır (302).

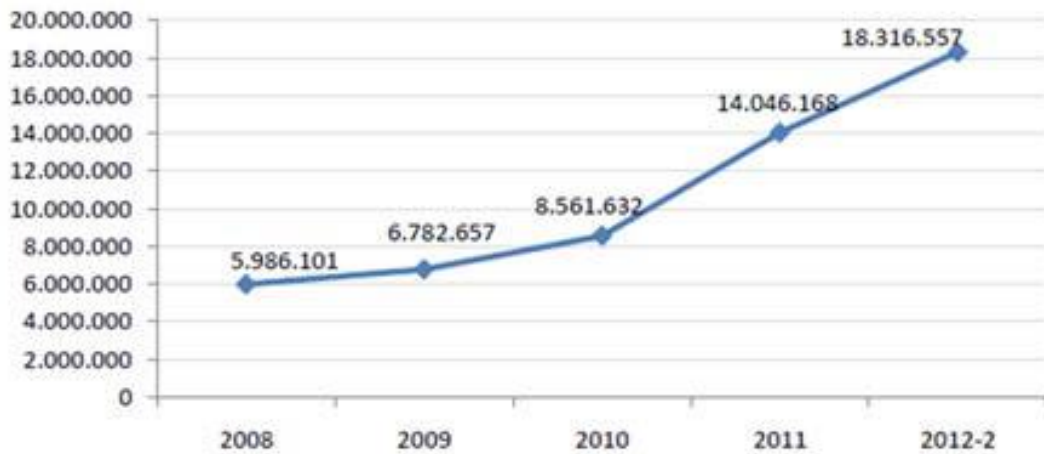
792. OECD ülkeleri ve Türkiye'deki nüfusa göre sabit ve mobil genişbant penetrasyon oranları incelendiğinde Türkiye'de nüfusa göre sabit genişbant penetrasyon oranı %10,3 iken, OECD ülkeleri penetrasyon ortalaması %25,6'dır. Mobil genişbant penetrasyon oranı Türkiye'de %14,3 iken OECD ortalaması %54,3'tür (315).

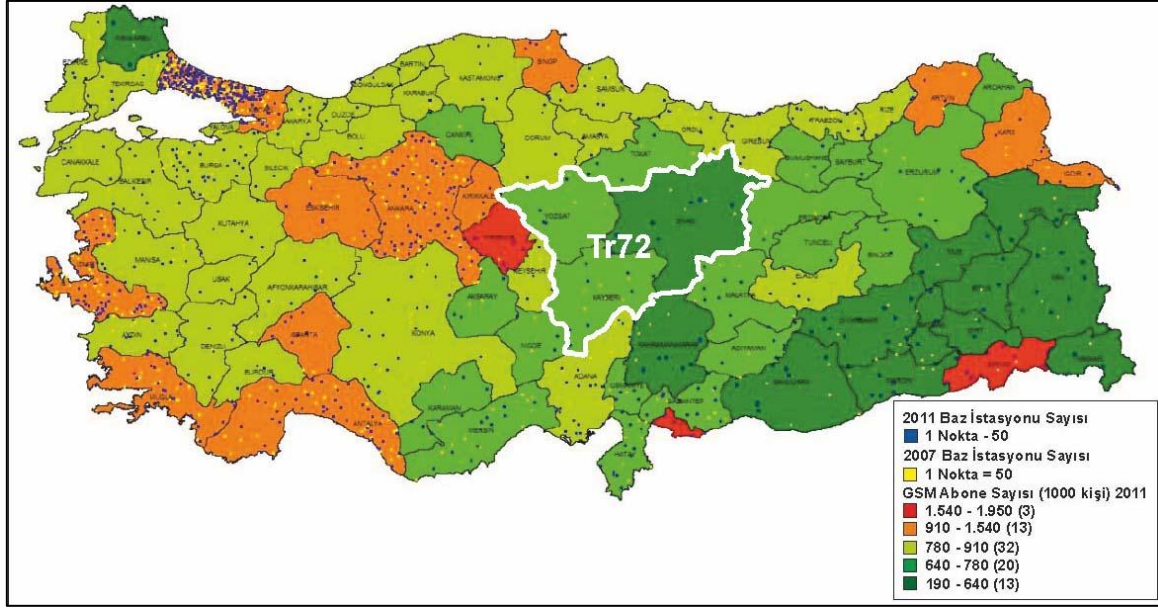

Şekil 213. OECD Ülkelerinde Sabit-Mobil Genişbant İnternet Penetrasyon Oranları (315)

4.3.1 Türkiye'de ve TR72 Bölgesinde Bilişim

793. E-Dönüşüm Türkiye Projesinin başlatılması ile birlikte kamu hizmetleri sunumunda bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımı giderek yaygınlaşmış, vatandaş ve işletmelerin bu teknolojiler konusunda farkındalığı ve hizmet taleplerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler, internete erişim talebini ve bunun sonucunda geniş bant altyapısı yatırımlarını önemli ölçüde artırmış, geniş bant abone sayısı Bilgi Teknolojileri Kurumu (BTK) raporuna göre 2012 yılı sonu itibarıyla 18,30 milyonu geçmiştir.

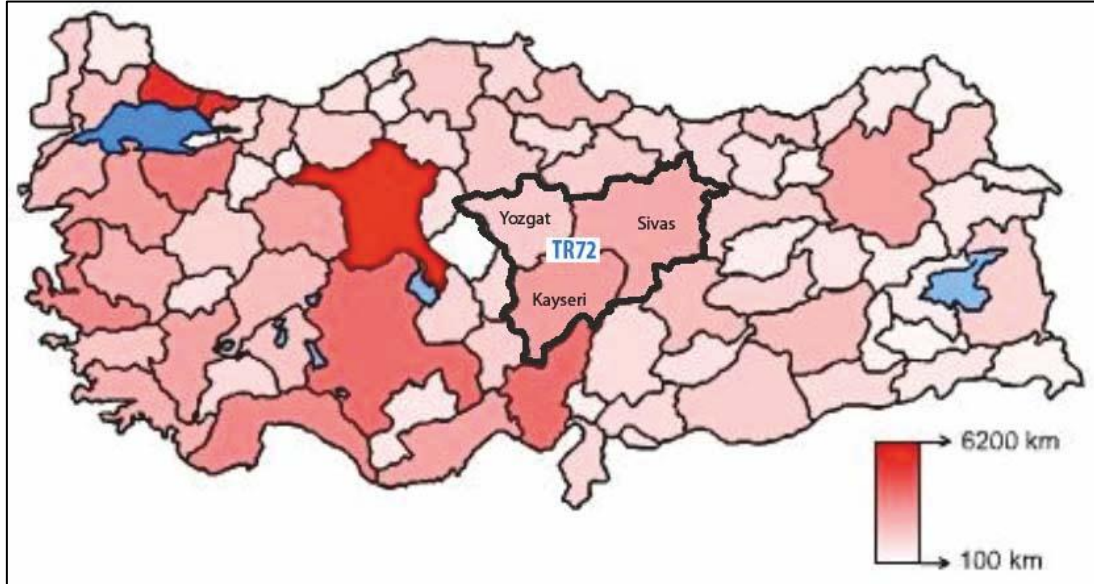

Şekil 216. Baz İstasyonu Sayısı ve GSM Abone Sayısı (1000 kişi) 2011 (23)

4.3.2 Mevcut Fiber Altyapısı

796. Türk Telekom'un 2013 yılı Mart ayı itibarıyla 168.000 km fiber optik altyapısı bulunmakta olup bunun 17.890 km'si erişim amaçlı kullanılmaktadır. Türk Telekom'un fiber altyapısının ülkemiz genelindeki görünümü Şekil 217 'de verilmektedir. Şekilden de görüleceği üzere fiberin en fazla yoğunlaştığı iller Ankara ve İstanbul olup, diğer şehirlerdeki fiber altyapısı göreceli olarak daha azdır (316).

Şekil 217. İl Bazında Türk Telekom Fiber Altyapısı (316)

797. Bölgenin fiber altyapısı incelendiğinde, Kayseri ve Sivas illerinin İstanbul, Ankara, Konya, Adana, Mersin, Antalya, Denizli, İzmir ve Bursa illerine göre kötü bir konumda, diğer illere göre ise iyi bir konumda olduğu söylenebilir.

4.3.3 Hanehalklarında Bilişim Teknolojileri Kullanımı

798. Bilişim teknolojilerinin ülke kalkınmasında hızlandırıcı rolünden daha çok yararlanılması, bilgiye dayalı ekonomiye dönüşümler rekabet gücünün kazanılması, eğitim yoluyla insan gücü yaratılması ve sanayi ötesi toplum olmaya yönelen ileri ülkeler düzeyine çıkılması için her konuda bilişim sektörünün tüm kesimlerinin destek ve katkısını arttırıcı işbirliğini geliştirmek ve desteklemek gerekmektedir.

799. TÜİK tarafından 16.08.2012 tarihinde açıklanan, 2012 yılının ilk üç ayının referans dönemi olarak alındığı “Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması” raporuna göre; TR7 Bölgesinde internete erişim imkânı olan hanehalkı oranı %41, bilgisayar kullanım oranı ise %44,6’dır. Bu oranlar ile 12 düzey1 bölgesi arasında TR6, TR8, TR9, TRA, TRB, TRC bölgelerinin önündedir (3).

5. BÖLGEDE UYGULANAN ÖNEMLİ PLAN VE PROJELER

800. Türkiye için kamu yatırımları, Bölge gelirleri üzerinde olumlu bir etkiye bulunmakla beraber, bölgesel kalkınma politikalarının da önemli bir aracıdır (318). Bu bağlamda, Cumhuriyet sonrası dönemde, Türkiye’de devlet eliyle yapılan yatırımların önemi aşikârdır.

801. Bölgede havayolu, karayolu ve demiryolu ulaşım ağları tesis edilmiş ve iyileştirilmiştir. Kayseri’nin, Ankara (1927), Sivas (1930) ve Niğde üzerinden Çukurova (1933) ile demiryolu bağlantısı sağlanarak, ilin ulaşım sorunu azaltılmaya çalışılmıştır (319). Şehir merkezine 23 km uzaklıkta kurulan Sivas Nuri Demirağ Havaalanı 1957 yılında hizmete açılmıştır. Sivas Havaalanı 1991 yılında sivil trafiğe açılmış, 31.01.2002 tarihinde hava trafiğine kapatılmış, 17.10.2003 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile yeniden sivil trafiğe açılmıştır (210). Devlet Hava Meydanları İşletmesi (DHMI) Kayseri Havalimanı 15 Kasım 1998 yılında sivil hava trafiğine açılmıştır. PİST ve APRON’un toplam alanı 40.800 m²’dir. Havalimanı Askeri-Sivil kategoridedir (320).

802. Enerji alanındaki yatırımlar ise tüm ülke genelinde elektrik üretim ve dağıtımını yapacak olan şirketlerin kurulması ile başlamıştır. Bölgede 1926 yılında özel sektör yatırımı olarak kurulan Kayseri ve Civarı Elektrik Ticaret Anonim Şirketi, ilk olarak Bünyan HES’i kurarak, şehrin aydınlatma ihtiyacını ve kısmen de sanayinin enerji ihtiyacını karşılamıştır (319). Çamlıbel Elektrik Dağıtım A.Ş. ise Bölgede hizmet veren bir başka kuruluştur.

803. 1926 yılında tekstil sektöründe kamu-özel işbirliği sonucu kurulan Bünyan Halı İpliği Fabrikası, Kayseri ve çevre illerdeki kilim-halı üretiminde kullanılan ipliğin üretimini yapmıştır. 1933 yılında Sümerbank’a devredilen kamu payı, 1997 yılında yapılan özelleştirme ile elden çıkarılan şirket özelleştirmeden önceki 70 yıl boyunca yünlü battaniye ve tiftik battaniyesi üretmiştir. 2005 yılından sonra tesis baza kumaşı ve yatak kumaşı üretimine başlamıştır (321), (322), (323). Bölgedeki bir diğer büyük yatırım ise Sümerbank Bez Fabrikası’dır. Cumhuriyet sonrası kalkınmada mihenk taşı olan Sümerbank bünyesinde Kayseri’de, 1935 yılında ilk büyük sanayi kompleksi olan Kayseri Bez Fabrikası ve Lojmanları kurulmuştur. Kuruluş, sadece bir endüstri yapısı değil, arkasında çağdaşlaşma zihniyetinin de benimsendiği bir kalkınma hareketi olarak değerlendirilebilir. Sümerbank, işçisini çalıştırmaya başlamadan önce eğitip, onlara beceri ve sanat kazandırarak işlerinde uzman bireyler olmalarını sağlamasıyla tanınmıştır. Yetişen bu uzman bireylerin pek çoğu, fabrikadaki çalışma sürelerinin ardından, özel girişimleri ile yeni tesisler kurmuş ve başta Kayseri olmak üzere ülkenin ekonomik gelişimine katkıda bulunmuştur. Sümerbank Kayseri Tesisleri 1999 yılında Erciyes Üniversitesi’ne devredilmiş, 2003 yılında da tarihi anıt statüsüne alınmıştır. ORAN ve Erciyes Üniversitesi arasında yapılan protokol ile de tarihi bina aslına uygun olarak restore edilmiş ve ORAN hizmet binası olarak kullanılmaya başlanmıştır. Tesisler, Abdullah Gül Üniversitesi’ne devredilmiş olup, Üniversite, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk sanayi yerleşkesinin ülkemizdeki en büyük dönüşüm projesi ile eğitime kazandırılan Sümer Kampüsü’nde ilk öğrencilerini 2013-2014 akademik yılında almıştır.

804. Önemli gıda sektörü yatırımlarından olan Kayseri Şeker Fabrikası ise 1955 yılında faaliyete geçmiştir. Kurulduğu dönemde Kayseri ve çevresinin pancar ekiminin devamlılığını sağlayan fabrika,

halkın tarımsal üretimine hareketlilik getirmiştir. Fabrikanın %90 hissesi özelleştirme kapsamında satılmış olup kalan %10 hissesi ise özelleştirme planındadır (323).

805. Ağır sanayi alanında, uçak yapımı, onarımı ve buna bağlı yan sanayi için 1925 yılında Ankara’da kurulan Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi (TOMTAŞ), Hava Kuvvetleri’nde bulunan uçakların geniş çaplı bakımlarını yapmak ve üretimini gerçekleştirmek amacıyla Kayseri’de bir fabrika kurulmasını kararlaştırmıştır. 1926 yılında açılan Kayseri Tayyare Fabrikası’nda farklı amaçlar için değişik türlerde 300 civarında uçak üretilmiştir. 1950 yılında Tayyare Fabrikası’nın adı Hava İkmal Merkezi’ne dönüştürülmüştür. Türkiye’deki üç ikmal merkezinden biri olan Kayseri 2. Hava İkmal Bakım Merkezi’nde günümüzde yüksek teknolojik sistemlerle Hava Kuvvetleri’nin ihtiyaçları yönünde üretim yapılmaktadır (325), (326).

806. Bir diğer önemli ağır sanayi yatırımı olan 1926 yılında kurulan Ana Tamir Bakım ve Onarım Merkezi ise kurulduğu yıldan beri askeri sanayiye hizmet etmektedir.

807. Taksan Takım Tezgahları San. ve Tic. A.Ş., 1975 yılında KİT olarak Kayseri’ye bağlı İncesu ilçesinde kurulmuştur. İşletme kurulduğu zaman Türkiye’de lider, dünyada ise sayılı takım tezgahı üreticilerinden biri olmuştur. 1989 yılında Türkiye’de CNC (Computer Numerical Control) Dik İşleme Merkezi’ni üreten ve Bölge sanayisinin hizmetine sunan Taksan, 2003 yılındaki özelleştirme programı kapsamında satılmıştır (327). Bölge halkı tarafından “fabrika üreten fabrika” olarak bilinen Taksan günümüzde tam kapasite ile çalışmamaktadır.

808. Çinko Kurşun Metal San. A.Ş. (ÇİNKOM), Bölgedeki karbonatlı cevherlerin işlenerek metal çinkoya dönüştürülmesi amacıyla, 1968 yılında, Türkiye-Kanada işbirliğiyle Kayseri Adana Karayolu üzerinde kurulmuştur. Özelleştirme yoluyla ilk önce İranlı bir firmaya satılan ÇİNKUR, bu firmanın iflas etmesi sonucu mahkeme yoluyla satılmıştır. Adı Çinkom olarak değiştirilen fabrika, günümüzde ülkemizdeki demir çelik tesislerinden çıkan baca tozunu hammadde olarak kullanmaktadır (328).

809. Yukarıdaki kamu yatırımlarının dışında, Kayseri’de iktisadi kalkınmayı tetikleyen bazı büyük özel sektör yatırımları da olmuştur. 1950’lerden sonra tekstil sektöründe çok ortaklı yapılar ortaya çıkmıştır. 1950’li yılların ortasında şehirde kurulan Orta Anadolu ve Birlik Mensucat fabrikaları, 1970’lerde Develi’de kurulmuş olan Gazi Keçe ve Saray Halı fabrikaları, Saray Çiftliği halen işlevselliğini sürdürmekte olup, bölge ve ülke sanayisine katkıda bulunmaktadır. Tarıma dayalı gıda sektörü yatırımlarından olan dönemin bir diğer özel sektör yatırımı ise Kayseri Değirmencilik İşletmesi’dir.

810. Cumhuriyet Döneminde kurulan fabrika ve işletmeler Sivas ekonomisinde önemli bir yer tutmuştur. Önceki yıllarda özelleştirilen Divriği Demirçelik Fabrikası, DİVHAN Maden İşletmeleri, Çimento Fabrikası ve halen kamuya ait olan ve Sivas’ta ilk büyük yatırım olan Türkiye Demiryolu Makinaları San. A.Ş. (TÜDEMSAŞ), Beton Travers Fabrikası ve Kangal Termik Santrali il ekonomisi için önemini koruyan tesislerdir (210).

811. 1943 yılında ise Sivas Sümerbank Çimento Fabrikası kurulmuş ve bu fabrikayla Orta Anadolu’nun çimento ihtiyacının karşılanması amaçlanmıştır. 1981 yılına kadar Sümerbank’a bağlı bir kuruluş olan Sivas Çimento Fabrikası, Türkiye Çimento ve Toprak Sanayi Ticaret Anonim Şirketi

(ÇİTOSAN)'a bağlı bir işletme haline getirilmiş, 1987 yılına kadar da öyle kalmıştır. 1992 yılında özelleştirilerek satışı gerçekleştirilen fabrika, halen çalışmalarını Çimpor Yibitaş olarak sürdürmektedir.

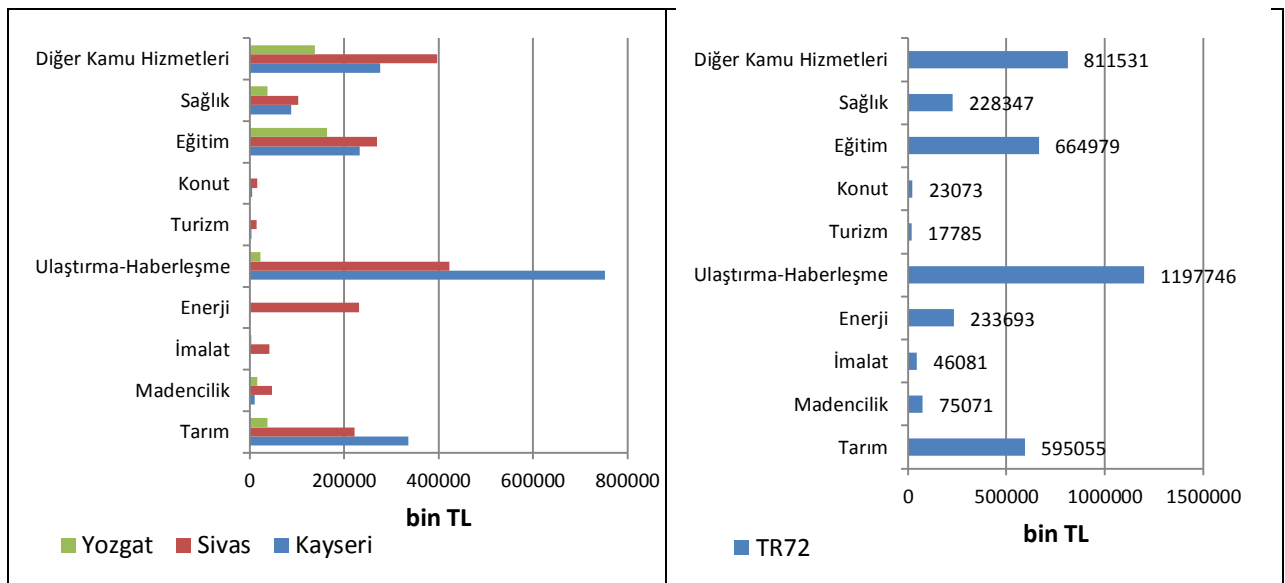
812. 1945 yılında Sivas Merkez'de işletmeye açılan Askeri Dikimevi Bölgede yapılmış diğer kamu yatırımları olarak görülmektedir. Sivas Yem, Sivas Süt, Sivas Hazır Giyim Fabrikası (SİHAZ) gibi bazı sanayi kuruluşları da kısmen kamu hisselerinin bulunduğu yatırımlardır (329).

813. Yozgat ise Bölge illeri arasında en az kamu yatırımı alan ilimizdir. Cumhuriyet sonrası hiçbir yatırım almayan Yozgat, ilk önemli kamu yatırımı 1972 yılında şehre bira fabrikasının kurulması ile almıştır. Bu fabrika da özelleştirildikten sonra kapatılmıştır. Şehre yapılan bir diğer yatırım ise 1997 yılında açılan Sorgun Şeker Fabrikası'dır. Açıldığı zaman ilçe ekonomisini büyük ölçüde rahatlatan ve birçok çiftçi ailenin pancarına talip olan fabrika, önemli bir istihdam ve kalkınma hamlesi niteliğindedir. 2009 yılında özelleştirme kapsamında satışı gerçekleştirilen fabrikanın halen üretimi devam etmektedir.

814. 1954 tarihinde kurulan Kayseri Şeker Fabrikası A.Ş.'ye bağlı Boğazlıyan Şeker Fabrikası, hem Yozgat hem de Bölge ekonomisi ve istihdamı adına önemli bir rol üstlenmektedir (330).

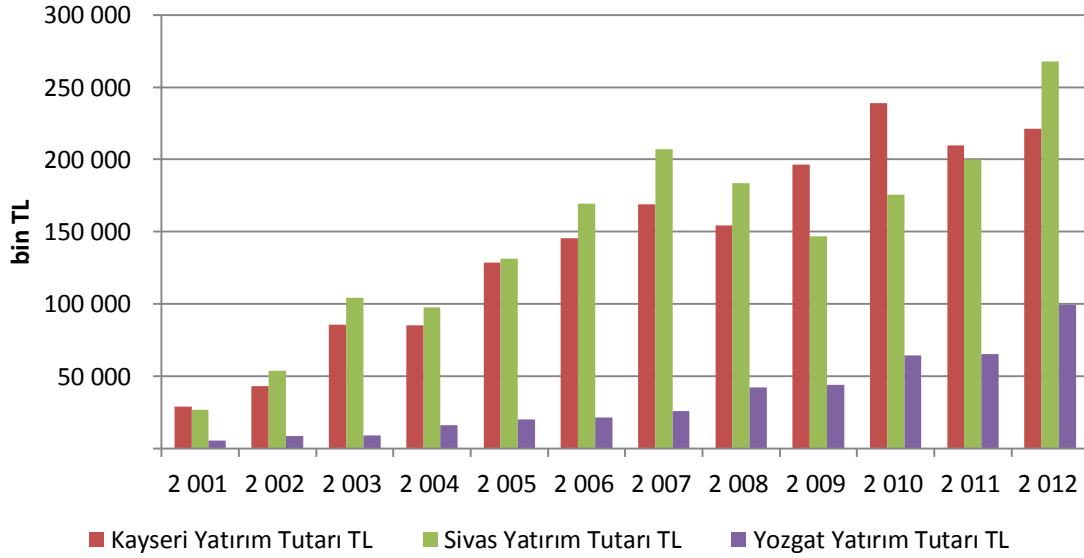
5.1.1 2001-2012 Döneminde Yapılan Kamu Yatırımları

815. 2001-2012 döneminde Bölgede yapılan kamu yatırımlarının sektörel dağılımı incelendiğinde (331), en fazla yatırım ulaştırma ve haberleşme sektörüne yapılmış olup (toplam yatırımlar içerisindeki payı %30,76), bu sektörde en büyük payı sırasıyla Kayseri ve Sivas illeri almıştır. Bu sektörü, diğer kamu hizmetleri, eğitim ve tarım sektörleri takip etmektedir. Kayseri ve Sivas'ta en fazla yatırım yapılan sektör, ulaştırma-haberleşme sektörüyken Yozgat'ta eğitim sektörü en fazla payı almaktadır. Yozgat'ta en fazla potansiyel taşıyan alanlardan biri olan tarım sektörüne yapılan yatırım tutarı diğer sektörlerle ayrılan tutarlar arasında dördüncü sırada gelmektedir (Şekil 218).

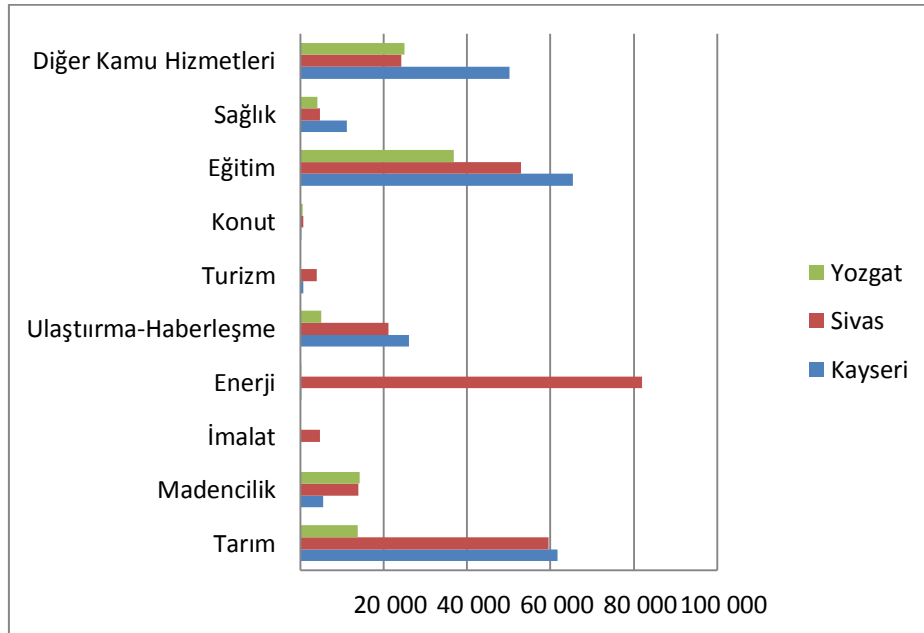
Şekil 218. Bölgeye (2001-2012) ve Bölge İllerine (2012) Yapılan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (331)

816. Yıllar itibariyle Bölgedeki kamu yatırımlarının payı önemli ölçüde artmıştır (Şekil 219). Ancak, Bölge illeri arasında en az payı Yozgat almaktadır. 2001-2012 döneminde toplam yatırım tutarları dikkate alındığında, Kayseri ve Sivas neredeyse aynı tutarda yatırım almışken, Yozgat daha az pay almıştır. Yozgat'ta kamu yatırımlarının özellikle tarım, ulaştırma alanlarında artırılması yararlı olacaktır.

Şekil 219. Yıllara Göre Bölge İlleri Kamu Yatırım Tutarları (331)

817. 2012 yılı içerisinde en fazla yatırım Kayseri (65.418.000 TL, toplam yatırımlar içindeki payı %29,59) ve Yozgat'ta eğitim (36.764.000 TL, toplam yatırımlar içindeki payı %37,04), Sivas'ta enerji (82.057.000 TL, toplam yatırımlar içindeki payı %30,65) alanında yapılmıştır (Şekil 220).

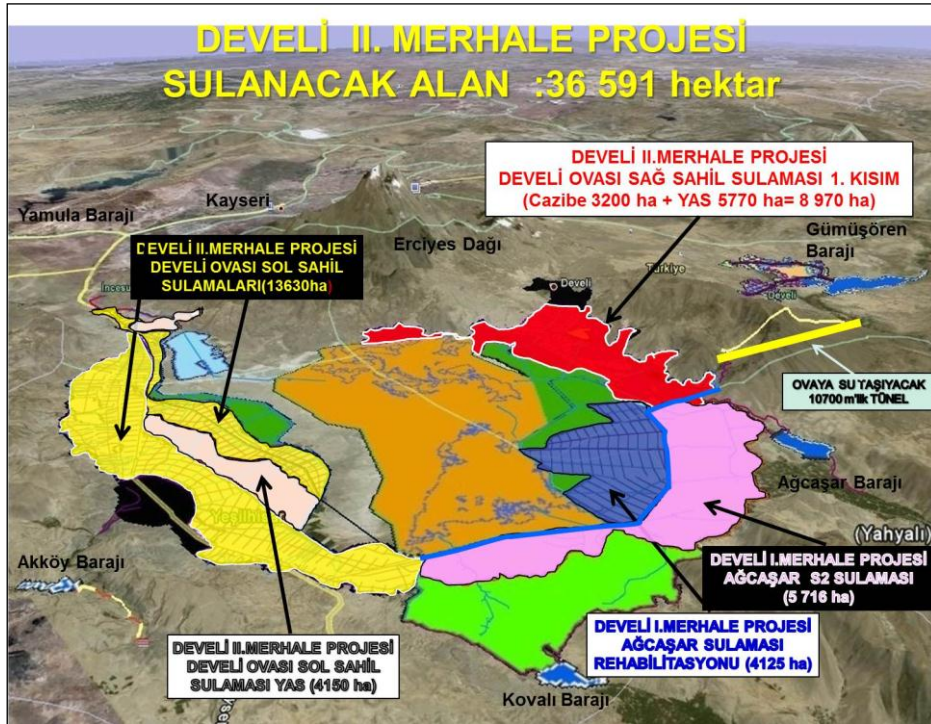

Şekil 220. 2012 Yılında Bölgeye Yapılan Yatırımların Sektörel Dağılımı (331)

5.1.2 TR72 Bölgesinde Yeni Plan Döneminde Uygulanan Önemli Projeler

818. Bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmesinde önemli etkisi olacak kamu eliyle ya da kamu-özel sektör işbirliğiyle Bölgede uygulanan projeler aşağıda sunulmuştur;

819. **Develi II. Merhale Sulama Projesi:** Proje alanı, Kayseri ili Develi, Yahyalı, Yeşilhisar, İncesu ilçeleri ve bağlı köyleri içine alan Kızılırmak havzasına mansaplanan Develi Kapalı Havzasında olup, proje sahası 50.882 ha'dır. İki merhale kapsamında yürütülen projenin I. Merhalesi kapsamında, Ağçaşar Barajı ve Sulaması (10.910 ha), Kovalı Barajı ve Sulaması (3.381 ha) olmak üzere toplam 14.291 ha alan, 5,5 km Çalbalma Tüneli ve 110 km'lik tahliye tesisleri inşa edilerek, 1987 yılında işletmeye açılmıştır. II. Merhale kapsamında, yılda 102,83 hm³ suyun, Zamantı Nehrinden aktararak, toplam 36.591 ha sahanın sulanması planlanmaktadır. Bu çerçevede, Zamantı Regülatörü ve Derivasyon Tüneli 31.10.2010 tarihinde açılmıştır. **Tünel vasıtasıyla Ağçaşar Barajı sulama kanallarına su takviyesi yapılarak, Sultan Sazlığı Kuş Cennetinin su ihtiyacı da karşılanmaktadır.** Develi Ovası Sağ Sahil Sulamasının 8.970 ha'lık kısmının yapım işi ihalesi 23.03.2011 tarihinde yapılmış olup, %12 fiziki gerçekleşme sağlanmıştır. **Develi-Yahyalı-Yeşilhisar İlçelerini kapsayan projenin 36.591 ha'lık sulama üniteleri tamamlandığında (Şekil 221), dekar başına 330,30 TL'lik (yılda net 89 milyon TL) gelir artışı ile yaklaşık 20.000 çiftçi ailesinin sosyo-ekonomik durumunda iyileşmeler sağlanması hedeflenmektedir (332) (Şekil 221) .** Proje kapsamında, Develi Ovası Sağ Sahil Sulaması 1. Kısım, Gümüşören Barajı, Develi Ovası Sağ Sahil YAS Sulamaları (Kuyu Açılması, Motopomp Temini ve Montajı ENH, Borulu Şebeke), Develi Ovası Sol Sahil Sulamaları, Develi Ovası YAS Kuyu Açılması ve Zamantı Regülatörü ENH ve Emniyet Tedbirleri işleri yer almaktadır (333).

Şekil 221. Develi II. Merhale Projesi Sulama Alanı (334)

820. **Bahçelik Projesi:** 216,14 milyon m³ depolaması bulunan Bahçelik Barajı 2005 yılında tamamlanmıştır. Bu proje, Bahçelik Barajı ile Bahçelik Barajı Sulama ünitelerinden meydana

gelmektedir. Proje kapsamında toplam 49.033 ha alan sulanacaktır. Kil çekirdekli kaya dolgu tipindeki, 216,14 hm³ depolama kapasiteli **Bahçelik Barajı inşaatı 2005 yılında tamamlanmış olup halen özel sektörçe inşa edilen HES vasıtasıyla 27 GWh/yıl enerji üretmektedir. 8 üniteden oluşan 490.330 da sulamanın 4 ünitesi yatırım programındadır** (Ana İletim Kanalı İkmalî, Köprübaşı-Ekrek Sulaması, Bünyan Sarioğlan Tacin Sulaması) (333).

821. **Sarioğlan Sulaması:** Bu proje Sarioğlan Barajı ile Sarioğlan sulaması ünitelerinden meydana gelmektedir. **Proje kapsamında toplam 6.123 ha alan sulanacaktır.** Merkez ihaleli Sarioğlan Baraj inşaatı 2006 yılında tamamlanmış olup, Sarioğlan sulaması inşaatı ise devam etmektedir. 29.07.2009 tarihinde işe başlanmış olup, % 85,83 fiziki gerçekleşme sağlanmıştır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü tarafından **toplulaştırma kapsamında bulunan sulamanın toplulaştırma çalışmaları devam etmektedir.** 2013 yılında kalan eksiklikler tamamlanarak iş bitirilecektir (333).

822. **Yamula Projesi:** 3.476 hm³ depolama kapasiteli Yamula Barajı özel sektör tarafından inşa edilerek 2005 yılında tamamlanmış olup halen enerji üretmektedir. 2005 yılında tamamlanan barajda, 100 MW kurulu güç ile yılda ortalama 443 GWh enerji üretilmektedir. **Proje tamamlandığında 118.170 ha alanın sulanması gerçekleştirilecektir** (209). Yamula Barajı Mansap Sulaması Dadağı Tüneli, Yamula Barajı Mansap Cazibe ve Pompaj Sulaması, Yamula Barajı Mansap Cazibe ve Pompaj Sulaması ENH Hattı işler arasındadır (333).

823. **Suşehri, Pusat-Özen, Şarkışla-Kanak ve İmranlı I. Merhale Sulama Projeleri:** DSİ tarafından yürütülen ve Sivas ilinde uygulanan Suşehri sulama projesi (1976-2016), 65hm³ depolama, 10.659 ha sulama, İmranlı I. Merhale projesi (1933-2014) 62,5 hm³ depolama, 9.380 ha sulama, Pusat-Özen projesi (1995-2013), 95 hm³ sulama, 10.599 ha, Şarkışla-Kanak projesi (2010-2014), 27,48 hm³ depolama, 2.270 ha sulama, Sivas Yıldızeli-Nevruz projesi (2011-2015), 20,91 hm³ depolama ve 5.366 ha sulama kapasitesine sahiptir⁵¹ (165).

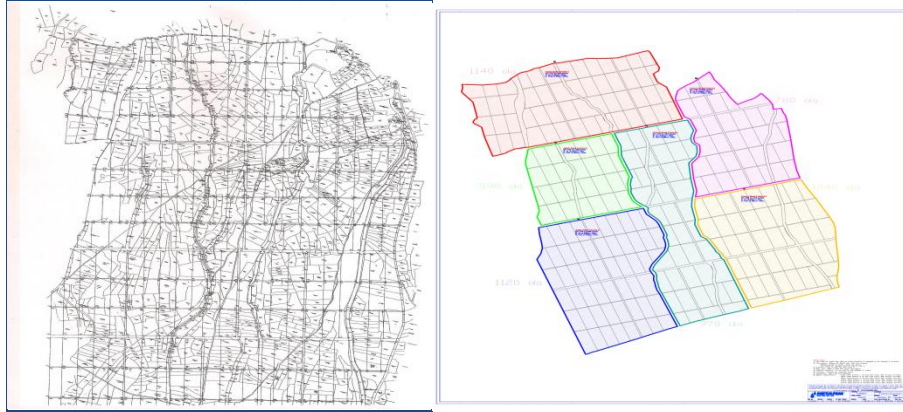
824. **Yozgat-Musabeyli ve Gelingüllü Sulama Projesi:** DSİ tarafından yürütülen ve Yozgat ilinde 2007-2015 yılları arasında uygulanan proje ile 1.850 ha alanın sulamaya açılması beklenmektedir. 1985-2015 yılları arasında uygulanan Gelingüllü Sulama Projesiyle ilgili (Kalkınma Bakanlığı, 2012⁵²) çalışmalar ise sürdürülmektedir (165).

825. **Deveci Havzası Meyvecilik Entegrasyon Projesi:** Proje, Yozgat, Kadışehri ilçesi, Kabalı köyünde toplam 10.920 da alanda iki etapta uygulanmaktadır. Henüz ikinci etabı başlamayan projenin, toplam 5.640 da'lık 1. etabının 4.991 da'lık bölümünde (236 çiftçi arazisinin birleştirilmesiyle) ihracata yönelik meyve üretimi amacıyla, damla sulama yöntemiyle sulanan 50 bin adet kiraz, 350 bin adet yarı bodur ve tam bodur elma fidanı dikilmiştir (Şekil 222). **Ülkemizde ilk defa, çiftçilerin bir araya gelerek arazilerini meyve bahçesine dönüştürmeleri sonucunda başlayan proje sosyal ve ekonomik getirileri, uygulanacağı alanın (Deveci Havzası) demonstrasyon rolünü üstlenmesi ve model olabilirliği bakımından büyük bir öneme sahiptir.** Proje uygulanmadan önce Kabalı köyünde eski usullerde getirisi düşük ürünler yetiştirilmekte, çiftçiler yatırım gücüne sahip

⁵¹ Detaylı bilgilere <http://www2.dpt.gov.tr/kamuyat/ilozet.html> web adresinden ulaşılabilir.

⁵² Detaylı bilgilere <http://www2.dpt.gov.tr/kamuyat/ilozet.html> web adresinden ulaşılabilir.

olmadıklarından, tarımdaki yeniliklere ve gelişmelere ayak uyduramamakta ve böylece elde edilen gelir, çiftçilerin ihtiyaçlarını karşılayamadığından büyük şehirlere yoğun bir şekilde göç verilmekteydi. **Proje ile çiftçilerin gelir düzeyi artırılmış, genç nüfusa istihdam sağlanmış, modern tekniklerle üretim başlatılmış ve köy göç almaya başlamıştır.** Projenin diğer beklenen faydaları arasında, proje ölçeğinin büyük olması sonucu bireysel meyve bahçelerine göre rekabet ve pazar avantajı sağlanması, ihracatçı firmaların uygulama alanına çekilerek bölgenin cazibe merkezi haline dönüştürülmesi, mevsimlik işçi istihdamı sağlanması (1.250 kişi, 1 işçi: 4 da), ürünlerin tüketim noktalarına ulaştırılmasında lojistik sektörünün canlanması (34.000 ton meyve üretimi), meyveciliğe dayalı yan sanayinin gelişmesi (meyve suyu, reçel, depolama, paketlenme), enerji ve su kaynaklarının etkin kullanılması (% 40 - % 60 oranında) yer almaktadır (165), (335).

Şekil 222. Projenin İlk Hali ve Toplulaştırma Sonucu Yeni Hali (335)

826. **Entegre Sağlık Kampüsü- 1583 Yataklı Bölge Eğitim ve Araştırma Hastanesi:** Sağlık alanında bölgesel düzeyde hizmet vermeyi hedefleyen eğitim ve araştırma hastanesinin Kayseri’de toplam 732.000 m² tahsisli arsa üzerinde kurulması planlanmış ve 10 Eylül 2011 tarihinde temeli atılmıştır. Türkiye’de ilk defa uygulanan kamu-özel sektör ortaklığı modeli ile gerçekleştirilecek yatırımın yapım döneminin üç yıl, işletme döneminin ise 25 yıl olması öngörülmektedir. Kayseri Bölge Eğitim ve Araştırma Hastanesinin (Entegre Sağlık Kampüsü) 899 yataklı Genel Hastane, 258 yataklı Kadın Doğum Hastanesi, 126 yataklı Psikiyatri Hastanesi, 200 yataklı Rehabilitasyon Hastanesi ve 100 yataklı Yüksek Güvenlikli Adli Psikiyatri Hastanesiyle 6 ana hastane binasıyla hizmet vermesi planlanmıştır. Sağlık Kampüsünde ayrıca, sosyal tesisler ve alışveriş merkezleri de bulunmaktadır. 38 ameliyathane ile günlük 2.500 kişi kapasiteli acil servis, 144 yoğun bakım yatağı ile görüntüleme merkezleri, laboratuvarlar ve iki adet helikopter pisti yer alacaktır. Hastanenin 385.000 m² kapalı alanı bulunmaktadır (336) (Şekil 223).

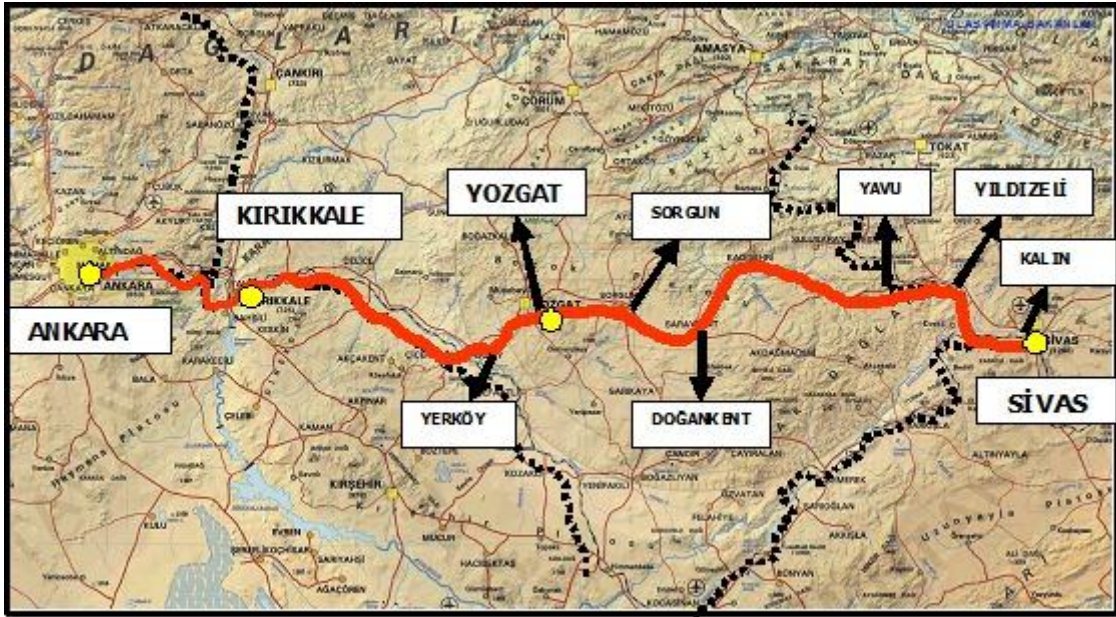
Şekil 223. Entegre Sağlık Kampüsü (337)

827. **Sivas Erzincan Kalkınma Projesi:** 2006 yılında uygulamaya konulan Sivas Erzincan Kalkınma Projesi Sivas'ta 120 köy ve Erzincan'da 80 köyü, toplamda 10.000 aileyi (yaklaşık 50.000 kişi) hedef grup olarak belirlemiştir. "Köy Geliştirme Bileşeni" başlığı altında çiftçilere yönelik çeşitli uygulamalar, desteklemeler ve köy altyapılarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Sivas Erzincan Kalkınma Projesi kapsamında 2009-2012 yılları arasında 3 ayrı hibe teklif çağrısı yayınlanmıştır. Bu çağrılar sonucunda Sivas'ta 306 adet proje kabul edilmiş, yaklaşık 4,6 milyon TL tutarında hibe desteği sağlanmıştır. 4. hibe programında toplam 228 adet proje hibe almaya hak kazanmış olup, toplam hibe tutarı 1,9 milyon TL olarak belirlenmiştir. Sivas Erzincan Kalkınma Projesi kapsamında Yıldızeli Çağlar Göleti Basınçlı Kapalı Borulu Sistem Sulaması (8.620 da) ve Altınyayla Göleti Basınçlı Kapalı Borulu Sistem Sulaması (6.590 da) inşaat çalışmalarına 2012 yılında başlanmıştır. Bu projelerden Yıldızeli için 2,5 milyon ABD doları, Altınyayla için 2 milyon ABD doları ödenek ayrılmıştır. Sivas Erzincan Kalkınma Projesi kapsamında Sivas genelindeki çalışmalar için 2007-2012 döneminde Bakanlık bütçesinden yaklaşık 1,7 Milyon TL harcama yapılmıştır. Dış bütçeden 2007-2011 döneminde 8,6 milyon ABD doları harcama yapılmış olup, 2012-2013 döneminde ise 5 milyon ABD doları harcama yapılması planlanmıştır (338).

828. **Kayseri-Ankara Arası Hızlı Tren Projesi (Yerköy-Kayseri Hızlı Tren Projesi):** Ankara-Yerköy ve Yerköy-Kayseri kesiminin 250 km/s hıza uygun ve çift hatlı olarak yapılmasına ait uygulama projeleri Demiryolları Limanlar ve Hava Meydanları Genel Müdürlüğüne yürütülmektedir. Kayseri hızlı tren projesi Ankara-Sivas hızlı tren projesinin Yerköy (Yozgat)-Kayseri bağlantısı toplam 149 km'dir ve alternatifli 3 adet proje hazırlanmıştır (209). **2013-2023 hedefleri arasında yer alan projenin** yapım ihalesinin Ankara-Sivas hızlı tren projesinin 2.etabının Kayaş (Ankara)-Yerköy (Yozgat) ile birlikte yapılması planlanmaktadır. Önerilen proje **uygulama yeri, Yerköy-Şefaattli-Yenifakılı-Kayseri'dir. Planlanan Yerköy-Kayseri Hızlı Tren Projesi, Ankara ile Kayseri arasındaki seyahat süresini kısaltarak yüksek standartlı bir demiryolu hattını hizmete sunacaktır. Ayrıca ekonomik anlamda Kayseri ekonomisinin girdileri ile üretilen mamullerinin iç ve dış pazarlar ulaştırılması açısından**

önemli bir yere sahip olacaktır. Bu sayede ticaret ve turizm başta olmak üzere birçok alanda Bölge yeni yatırım fırsatlarına kavuşacaktır. 2016-2021 yılları arasında uygulanacak projenin bütçesi 1.822.050.000 TL olarak öngörülmektedir (339).

829. **Ankara-Sivas Hızlı Tren Projesi, Yerköy-Yozgat-Sivas Kesimi:** TCDD İşletmesi Genel Müdürlüğü'nün sorumlu ana kuruluş olduğu projenin başlangıç ve bitiş tarihi 2007-2015 dönemi olarak planlanmıştır. Projenin toplam bütçesi 2.486.188.000 TL olup, 2012 yılı sonuna kadar harcanan tutar 1.115.932.000 TL'dir (338). Ankara-Sivas güzergâhı; bir taraftan ülkemizin batı sınırından doğu sınırına kadar uzanan demiryolu ağının boylamasına ana arterin bir parçasını oluşturmakta, diğer taraftan ise Avrupa-İran, Avrupa-Ortadoğu ve Kafkas ülkelerinin demiryolu bağlantısı üzerinde bulunmaktadır. Mevcut Ankara-Sivas Demiryolu güzergâhı 602 km olup; bu proje ile 141 km kısalarak 461 km'ye inecektir. Ankara-Sivas karayolu güzergâh uzunluğu ise 442 km'dir. **Proje tamamlandığında Ankara-Sivas arası 12 saatten 2 saat 51dakika, 21 saat olan İstanbul Sivas arası ise 5 saat 49 dakikaya inecektir (340).** Avrupa'dan gelip İstanbul-Ankara-Sivas demiryolu ile devam edecek bu hat, Doğu sınırımıza kadar ulaşarak Avrupa'yı Hem Kafkaslara hem de Ortadoğu'ya bağlayacaktır. Buna ilaveten, Ankara-İstanbul ve Ankara-İzmir Hızlı Tren hatlarının işletmeye açılması ile birlikte, ülkemizin doğusu ile batısı arasındaki bağlantıyı sağlayacak olan bu güzergâhta çok yoğun demiryolu trafiği olacağı tahmin edilmektedir (338) (Şekil 224).

Şekil 224. Ankara-Sivas Hızlı Tren Projesi Yerköy-Yozgat-Sivas Kesimi (340)

830. **Sivas Erzurum Demiryolu Projesi:** 2011-2017 yılları arasında uygulanacak olup, proje tutarı 4.494.000.000 TL'dir. 2015-2023 dönemi içinse Sivas-Malatya-Elazığ-Diyarbakır Demiryolu Projesi planlanmakta olup proje tutarı 6.687.000.000 TL olarak öngörülmektedir (339).

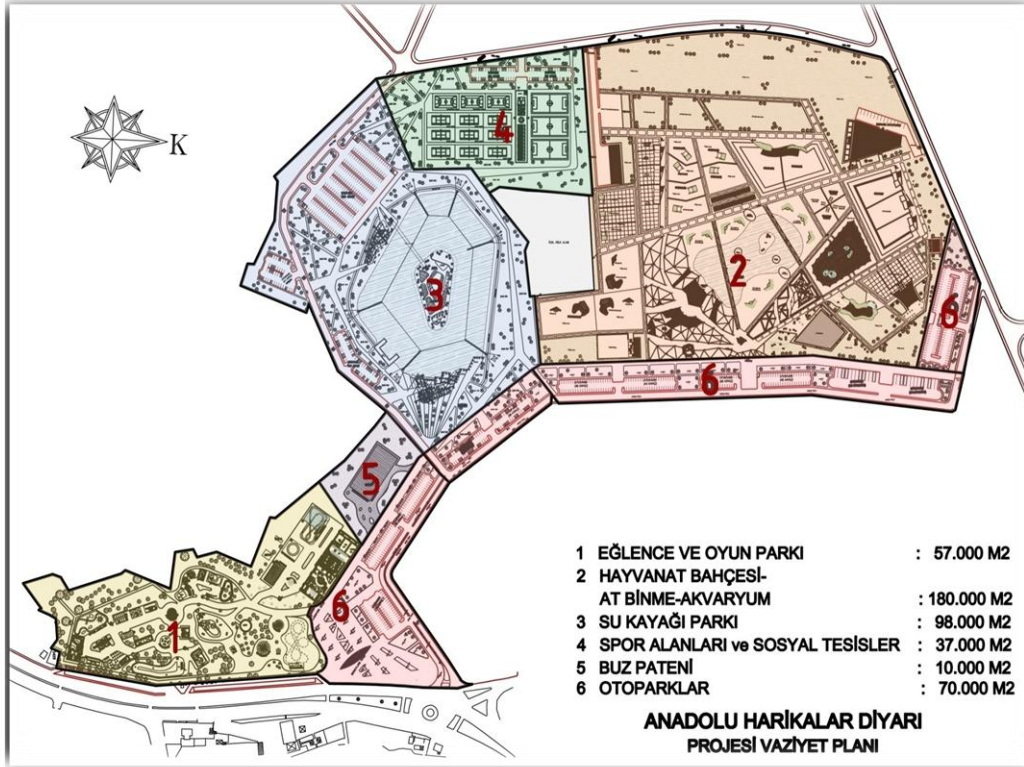
831. **Kayseri Kuzey Demiryolu Projesi:** Kayseri Gar'ının şehir dokusuna uygun planlanmasının yapılması ve mülkiyetlerin değerlendirilmesi amacıyla Gar binası hariç Kayseri Gar'da bulunan diğer tesislerin Boğazköprü'de kurulacak olan Lojistik Köy'e taşınması ve Kayseri şehir içi mevcut demiryolu geçişinin çift hatlı olarak Kentin Kuzey Çevre yolu paraleline taşınması planlanmıştır.

23.358 m uzunluğundaki Kayseri Kuzey Kent Geçişi (Varyant) altyapı inşaatı bulunan proje kapsamında toplam 34 adet menfez imalatı yapılması planlanmış ve Km:2+160 ile Km:16+774 arasındaki menfezlerin tamamı; toplam 28 adet menfezin imalatı tamamlanmıştır. Ayrıca, toplam 9 adet 12x5.5 ebatlarında altgeçit imalatı yapılmıştır. Proje kapsamında toplam 3 adet köprü tamamlanmış olup, bununla beraber üçü tamamlanan üstgeçit köprü sayısı 4'e tamamlanacaktır. Projede % 85 fiziki gerçekleştirme sağlanmıştır. Geriye kalan %15'lik kısım için yüklenici firma çalışmalara başlamıştır.

832. Boğazköprü Lojistik Köyü: Bölgede 2007-2016 yılları arasında Kayseri Boğazköprü ve Sivas için Lojistik Köy kurulması için çalışmalar sürdürülmektedir. Proje tutarı 94.114.000 TL olarak tahmin edilmektedir. Sivas demiryolu Lojistik Merkezi etüt-proje aşamasındadır (9). Kayseri kent merkezi içinde kalmış olan yük garını Avrupa ülkelerinde olduğu gibi etkin karayolu ulaşımı olan ve müşteriler tarafından tercih edilebilir bir alanda, yük lojistik ihtiyaçlarına cevap verebilecek özellikte yeniden yapılması amacıyla Boğazköprü'de yeni lojistik merkezi kurulması planlanmıştır. **Boğazköprü lojistik köyü 511.000 m² alan üzerine projelendirilmiş olup, lojistik köyün faaliyete geçmesiyle birlikte mevcut durumda yaklaşık 71.000 ton/yıl olan taşıma miktarının 1.782.000 ton/yıla çıkması beklenilmektedir. Ayrıca, şehir içindeki yük garajı, tır deposu gibi yerler lojistik köye taşınacak, böylece hem trafik rahatlayacak hem de taşımacılık hızlanacak, yüklemekten gümrüğe her türlü işlem bu üslerde yapılacak, bu sayede Bölgede OSB'ler ve serbest bölgede üretilen ürünler dünyaya daha verimli, hızlı ve kolayca ulaşacak, küresel sermaye ile daha kolay rekabet imkânı sağlayacak, Bölgenin ekonomik ve sosyal gelişimine katkı sağlayacaktır (209).**

833. Kayseri Hafif Raylı Sistem: 5 etaptan oluşması planlanan Kayseri Hafif Raylı Sistem 1. etap inşaatı 14.06.2004 tarihinde ihale edilmiş, 31.07.2009 tarihinde tamamlanarak işletmeye alınmıştır. 2. Etap Talas Hattı 7,4 km uzunluğunda ve 3. etap İldem hattı 9 km uzunluğunda olup 2. ve 3. Etap inşaatları 02.08.2011 tarihinde ihale edilmiş olup sözleşmesi çerçevesindeki iş bitim tarihi 02.08.2013'tür. 4 ve 5. Etap için önümüzdeki dönemlerde ele alınması planlanmaktadır (340) **(Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.).**

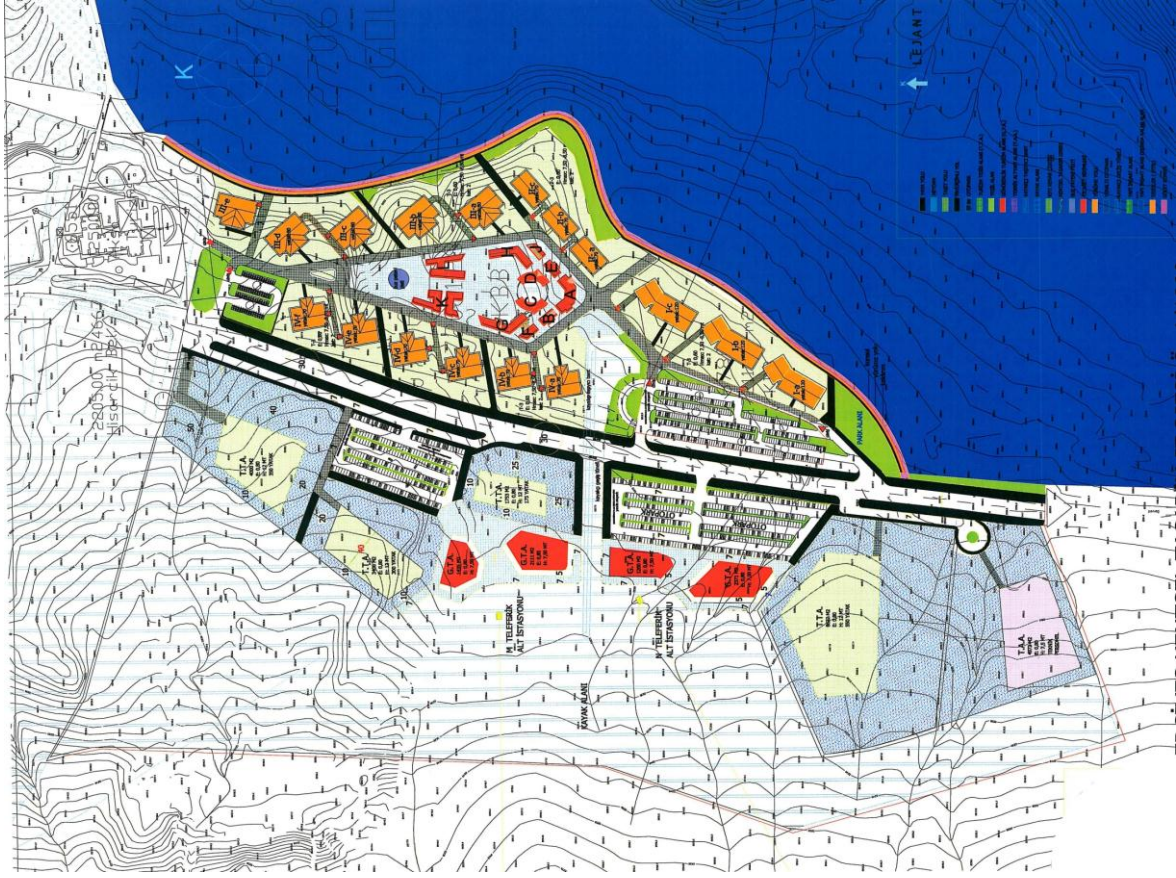
834. Anadolu Harikalar Diyarı: Kayseri ilinin Kumarlı mevkiinde Hafif Raylı Sistem güzergahı üzerinde 700.000 m²'lik alan üzerinde planlanan Anadolu Harikalar Diyarı Projesi 10 ana etkinlikten oluşmaktadır. Bunlar; Eğlence ve Oyun Parkı (57.000 m²), Hayvanat Bahçesi (180.000 m²), Su Kayağı Parkı (98.000 m²), Spor Alanları (37.000 m²), Buz Pateni Pisti (10.000 m²), Bilim Merkezi (23.000 m²), Binicilik Tesisi (6.000 m²), Lazer Oyun Merkezi (3.500 m²), Hobi Bahçesi (100.000 m²) ve Sosyal Tesislerdir (24.000 m²) (Şekil 225). Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) ile yürütülen Bilim Merkezi proje, Binicilik Tesisi ihale safhasında olup, Hobi Bahçesi hizmete açılmıştır. Projenin **başta Kayseri olmak üzere, Bölge ve civar illerden çok sayıda ziyaretçiyi çekmesi, bu çerçevede özellikle turizm ve diğer sektörleri tetikleyerek Kayseri'nin cazibe merkezi olmasına katkı sağlaması ve şehrin ekonomisine olumlu etkide bulunacağı düşünülmektedir (340).**

Şekil 225. Anadolu Harikalar Diyarı (340)

835. **Erciyes Turizm Merkezi Projesi:** 2005 yılından itibaren çalışmaları süren projede yatırımlar, mekanik sistemler, teleferik sistemleri, karlama üniteleri, restoranlar, otoparklar, sağlık ve alışveriş üniteleri, günübirlik alanlar, kayak kulüpleri için tesisler ve camiden oluşan sosyal tesisler, yaklaşık 800 olan yatak kapasitesini, 5.000'e çıkarmayı hedefleyen konaklama tesisleri ve altyapı (yol, su, elektrik, kanalizasyon ve çevre düzenlemeleri) çalışmaları altında toplanmıştır (Şekil 226). 27.06.2010 tarihinde 15 tesisin temeli atılmış, 22.05.2011 tarihinde ise 18 tesisin daha temeli atılmıştır. Proje çerçevesinde; 5 adet olan teleferik tesisi sayısı 21'e, uzunluğu ise 7.514 m'den 34.848 m'ye ulaşacaktır. Böylece taşıma kapasitesinin 4650 kişi/saatten 35.650 kişi saate çıkarılması hedeflenmiştir. Proje sonrası toplam pist uzunluğu 9 km'den 160-200 km'ye çıkacaktır. Mevcut 5 mekanik tesise ilave olarak 6 mekanik tesis 2011 yılında tamamlanarak hizmete açılmış, 5 mekanik tesisin inşaatı da tamamlanarak 10 Şubat 2013 tarihinde hizmete açılmıştır. 6 tane sosyal tesis tamamlanarak hizmete açılmıştır. 75.000 m² alanda suni karlama üniteleri tamamlanmış, 1.000.000 m² alanda suni karlama üniteleri inşaatı devam etmektedir. Su ve kanalizasyon altyapısı tamamlanmış, elektrik ve doğalgaz altyapı çalışmaları devam etmektedir. Hisarcık – Tekir arası yol genişletme çalışmaları tamamlanmıştır. KTB tarafından onaylanan imar planları çerçevesinde oluşturulan 21 adet konaklama tesisi (otel) arsaları 2012 yılı içerisinde satışı yapılarak yatırımcılara sunulmuş, yatırımcılarca projeleri hazırlanarak 2013 yılı içerisinde otel inşaatlarına başlanmıştır. Büyükşehir Belediyesince Erciyes Turizm Merkezi Projesine şu ana kadar 120 milyon Avro harcama gerçekleştirilmiştir. **Bölge ekonomisine yön verecek ve Kayseri ekonomisi açısından sürekli bir gelir kaynağı sağlayacak proje, yaklaşık 275 milyon Avro'ya mal olacak ve beş bin civarında kişiye iş imkânı sağlayacak, Kayseri'nin sanayi ve ticaretine yeni kapılar aralayacaktır. İlin sosyal yaşamını, imajını olumlu etkileyecek ve Erciyes Dağı'nı Türkiye'nin en büyük, dünyanın ise sayılı kayak ve**

dağcılık merkezi yapacak olan proje ile hem kış hem de yaz spor aktiviteleri yapılabilecektir. Ayrıca Kayseri'yi kongre turizminin bir parçası yapma hedefleri de proje ile öngörülmektedir (340).

Şekil 226. Erciyes 1/1000 Ölçekli Kentsel Tasarım Projesi (340)

836. **Yıldız Dağı Kış Sporları Merkezi:** 2013-2015 yılları arasında uygulanması planlanan Yıldız Dağı'nın kış sporları merkezi olması hem Sivas turizm çeşitliliğine hem de ülkemiz turizmine katkı sağlayacaktır. Sivas ilinin kuzeyinde yer almaktadır. Sivas Havaalanına 40 km, kent merkezine 61 km olup, ulaşım; Yakupoğlu beldesine kadar 57 km asfalt yolla, Yakupoğlu beldesinden sonra ise 4 km stabilize yol ile sağlanmaktadır. Yaklaşık 50.000.000 TL bütçelidir. Yapılan fizibilite çalışmalarından sonra 26.07.2010 tarih ve 27653 sayılı Resmi gazetede yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile Yıldız Dağı Kış Sporları Turizm Merkezi ilan edilmiştir. İl merkezine 58 km mesafede olan Yıldız Dağı 2.552 m rakımlı olup Kasım ayı ortaları ile Mart ayı sonuna kadar tamamen karla kaplı olması ve kayak pistleri yapılması düşünülen alanın ortalama % 35 eğimli olması, pistlerin 1.750-1.800 metre kodlarından başlayıp 2.350-2.400 kodları arasında ve pistleri kesen herhangi bir dere, ağaç, kayalık gibi unsurların bulunmaması ayrıca kar kalitesinin çok iyi olması, Bölgeye kış sporları merkezinin yapılmasını cazip kılmaktadır (341). Mekanik tesislerin 2013 yılında ihale süreci başlamıştır.

837. **Sivas İŞGEM:** Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı (BROP) kapsamında uygulanan; proje kapsamında OSB içerisinde toplamda 21.000 m²'lik bir alanda 9.970 m²'lik bir İŞGEM'in kurulması planlanmaktadır. Sivas İŞGEM, idari bina ile 35 adet işlikten oluşacaktır. İşlikler girişimcilere piyasa fiyatının daha altıda kiralanacak ve 5 sene sonunda işliklerden piyasada rekabet

edebilecek seviyede ayrılacaklardır. Bu kapsamda, Sivas İŞGEM ile iş kurmak isteyen girişimcilerin uygun işyeri ihtiyacı karşılanacak, girişimcilere idari fonksiyonları açısından destek verilecek (muhasabe, pazarlama, yönetim, sekretarlık, halkla ilişkiler vb.), ağ oluşturma hizmetleri verilecek (İŞGEM'in paydaşları ile işletmeler arasında sürdürülebilir ilişkiler kurulması ve işbirliğinin güçlendirilmesi), eğitim ve danışmanlık destekleri sunulacak, nitelikli işgücü aracılık ve koçluk hizmetleri verilecektir.

838. **Mobilya Üretim Altyapısını Güçlendirme Projesi (MOBİTEK):** Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı (BROP) kapsamında uygulanan ve ihale aşamasında bulunan 36 ay süreli proje, Kayseri Mobilya Sektörü'nün rekabetçiliğini arttırarak, Kayseri'deki mobilya imalatçısı KOBİ'lerin üretkenlikleri ile verimliliklerini arttırmak ve ürün geliştirme ve pazarlama kabiliyetlerini güçlendirmek amacını taşımaktadır. Kayseri'de mobilya imalat sanayinin çeşitli alt sektörlerinde faaliyette bulunan 1.500'ü aşkın KOBİ hedef kitlesini oluşturmaktadır. Kayseri'de mobilya üreticisi KOBİ'lerin ortak kullanımı için, inovasyon, dış ticaret, pazar araştırma birimleri ve eğitim merkezi kurulması ön görülen projenin bütçesi 9 milyon 480 bin Euro'dur. Proje için 12 Ocak 2010 tarihinde "Operasyonel Anlaşma" imzalanmıştır (342).

839. Bunlar dışında Bölgede kamu yatırımları programına girmiş çok sayıda proje uygulanmaktadır. Bunlar arasında, Kayseri'nin 4. üniversitesi olan Abdullah Gül Üniversitesi, içme suyu ve yağmur suyu hattı inşaatları ve kanalizasyon projeleri, yurt inşaatları ve diğer sulama ve altyapı, sağlık, kültür ve turizm, ulaşım projeleri yer almaktadır.

6. EKLER

EK 1

Tablo 138. Düzey2 Bölgeleri 2012 Yılı Dış Ticaret Değerleri
(3) verileri kullanılarak hesaplanmıştır ⁵³

Düzey2 Bölgesi	İhracat Payı (%)	İthalat Payı (%)	Dış Ticaret Hacmi Payı (%)	Dış Ticaret Dengesi (ABD doları)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
TR10	%50,26	%60,69	%56,14	-42.962.746.956	%64,08
TR21	%0,51	%0,46	%0,48	-115.391.221	%87,18
TR22	%0,42	%0,28	%0,34	88.443.407	%115,88
TR31	%5,68	%5,37	%5,50	-1.917.427.863	%81,87
TR32	%2,35	%1,36	%1,79	901.608.532	%133,69
TR33	%3,17	%2,03	%2,52	835.616.213	%120,92
TR41	%7,96	%5,64	%6,65	1.030.930.911	%109,28
TR42	%9,61	%6,70	%7,97	1.443.338.927	%110,92
TR51	%4,68	%5,32	%5,04	-3.351.158.287	%68,05
TR52	%1,02	%0,65	%0,81	276.923.679	%121,68
TR61	%0,84	%0,37	%0,58	546.205.876	%174,10
TR62	%2,12	%2,12	%2,12	-949.020.012	%77,27
TR63	%1,91	%3,20	%2,63	-3.385.584.922	%46,24
TR71	%0,25	%0,17	%0,20	55.862.132	%117,17
TR72	%1,11	%0,86	%0,97	-11.656.468	%99,31
TR81	%0,33	%0,89	%0,65	-1.251.635.749	%28,65
TR82	%0,07	%0,03	%0,05	41.351.578	%161,49
TR83	%0,45	%0,61	%0,54	-518.945.038	%57,13
TR90	%1,36	%0,19	%0,70	1.701.634.141	%554,47
TRA1	%0,03	%0,05	%0,04	-41.870.591	%54,08
TRA2	%0,09	%0,04	%0,06	43.594.339	%149,35
TRB1	%0,23	%0,07	%0,14	199.699.944	%237,05
TRB2	%0,26	%0,04	%0,14	319.732.955	%491,63
TRC1	%3,74	%2,59	%3,09	590.949.534	%111,57
TRC2	%0,20	%0,14	%0,17	37.107.225	%113,64
TRC3	%1,35	%0,12	%0,66	1.816.868.254	%854,28

⁵³ Gizli ve bilinmeyen veriler ülkenin herhangi bir alanında yapılmış olabileceğinden, veriler hesaplanırken Türkiye ihracat ve ithalat değerleri toplamında gizli ve bilinmeyen veriler hesaba katılmamıştır.

ÇEVRESEL PERFORMANS ENDEKSİ

Çevresel performansın ölçülmesi amacıyla il bazında bir endeks hesaplanmıştır. Bu endeksin hesaplanmasında kullanılan değişkenlere ait bilgiler Tablo 140'da verilmektedir. Değişkenlerin çoğunluğu için en güncel veri yılı 2010 olduğu için mümkün olduğunca tüm değişkenlerin bu yıla ait olmasına özen gösterilmiştir. Endeks hesaplanırken öncelikle değişkenler altyapı ve kaynaklar, atık üretimi ve kirlilik ile tüketim olmak üzere 3 gruba ayrılmıştır. Her grupta yer alan değişkenlere kendi içinde Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) uygulanarak ağırlık verilmiştir. Daha sonra bu ağırlıklar her bir grup için yine AHP ile belirlenen ağırlıkla çarpılarak değişkenlerin nihai ağırlığı belirlenmiştir. İllere ait değişken verisi 0 ile 1 arasında (1 yüksek performans olacak şekilde) standartlaştırılmıştır. Elde edilen veri seti ile ağırlıklar çarpılıp toplanarak her il için 0 ve 1 arası bir çevresel performans endeksi hesaplanmış ve buna göre iller sıralanmıştır.

Anket çalışması için gönderilen anket sayısı ve gelen cevap sayısı belediyelere göre Tablo 139'da verilmiştir. Görüldüğü gibi ankete geçerli cevap veren belediye oranı %28 civarındadır.

Tablo 139. Gönderilen Anket Sayısı Ve Gelen Geçerli Cevap Sayısı

	Gönderilen anket sayısı	Gelen geçerli cevap sayısı
Belde belediyesi	112	29
İlçe belediyesi	41	11
Merkez ilçe ve il belediyesi	7	4
Büyükşehir belediyesi	1	1
Toplam	161	45

Tablo 140. Endeks Çalışmasında Kullanılan Değişkenlere Ait Bilgiler

Değişken	Birim	Yıl	Veri kaynağı	Grup adı	Değişken ağırlığı (%)
Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı	%	2010	TÜİK	Altyapı ve kaynaklar	3,3
Atıksu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun belediye nüfusu içindeki payı	%	2010	TÜİK	Altyapı ve kaynaklar	12,7
İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı	%	2010	TÜİK	Altyapı ve kaynaklar	1,4
Atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içinde oranı	%	2010	TÜİK	Altyapı ve kaynaklar	13,2
Orman alanlarının toplam alan içindeki oranı	%	Güncel	OGM	Altyapı ve kaynaklar	6,2

Değişken	Birim	Yıl	Veri kaynağı	Grup adı	Değişken ağırlığı (%)
Bozuk orman alanlarının toplam orman alanlarının içindeki oranı	%	Güncel	OGM	Altyapı ve kaynaklar	3,1
Belediyelerde kişi başı günlük atıksu miktarı	litre/kişi-gün	2010	TÜİK	Atık üretimi ve kirlilik	1,4
Kişi başı ortalama belediye atık miktarı	kg/kişi-gün	2010	TÜİK	Atık üretimi ve kirlilik	15,6
Kişi başı tehlikeli atık üretim miktarı	kg/kişi-yıl	2009	TÜİK	Atık üretimi ve kirlilik	5,5
PM10 konsantrasyonu kış ortalaması	µg/m3	2010/2011	TÜİK	Atık üretimi ve kirlilik	2,2
SO2 konsantrasyonu kış ortalaması	µg/m3	2010/2011	TÜİK	Atık üretimi ve kirlilik	2,2
PM10 kısa vadeli sınır değer aşım sayısı (>180 µg/m3)	-	2011	ÇŞB	Atık üretimi ve kirlilik	10,7
SO2 kısa vadeli sınır değer aşım sayısı (>310 µg/m3)	-	2011	ÇŞB	Atık üretimi ve kirlilik	2,2
Kişi başına toplam elektrik tüketimi	KWh	2010	TÜİK	Tüketim	1,0
Kişi başına sanayi elektrik tüketimi	KWh	2010	TÜİK	Tüketim	2,8
Kişi başına mesken elektrik tüketimi	KWh	2010	TÜİK	Tüketim	2,8
Belediyelerde kişi başı çekilen günlük su miktarı	litre/kişi-gün	2010	TÜİK	Tüketim	7,7
Bitki besin maddesi toplamının işlenen tarım alanına oranı	kg/ha	2010	Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü (BÜGM)/TÜİK	Tüketim	2,8
Bitki koruma ürünü kullanım miktarının işlenen tarım alanına oranı	(kg+L)/ha	2011	GKGM/TÜİK	Tüketim	2,8

REKABET EDEBİLİRLİK EKSENİ ALTINDA KULLANILAN GENEL ANALİZ YÖNTEMLERİ

Belirlilik (determinasyon) katsayısı, bir değişkenin diğer değişkene hangi oranda bağlı olduğunu, bir değişkendeki değişimlerin yüzde kaçının diğer değişken tarafından açıklanacağını, bir değişkende herhangi bir değişme olduğunda diğer değişkende ne kadar değişme olacağı hakkında bilgi veren bir katsayıdır. Belirlilik katsayısı Minitab 16 İstatistiksel Paket programı aracılığıyla hesaplanmıştır.

Analizlerin Kapsamı

Kalkınma Bankası tarafından yayınlanan “Dış Ticaretteki Rekabet Gücüne Göre Sanayinin Değerlendirilmesi” (343) temel alınarak, Türkiye ve Bölgenin ilgili sektörlerde dış ticareti analiz edilmiştir. Analizde farklılaşan nokta, tek bir senenin gerçeği yansıtmayacağı düşünülerek, son 5 senede genel seyirden farklılaşan değerlerin hesaplamadan çıkarılarak, kırılmış ortalamaların (hesaplanan 5 yıllık verinin en düşük ve en yüksek değerinin hesaplamada göz ardı edilmesiyle bulunan ortalama) hesaplanmış olmasıdır.

Temel sektörler bazında da Balassa ve Vollrath (RCA) katsayıları da hesaplanmıştır. Ancak ISIC Rev3. düzey2 bazda yalnızca “İmalat Sanayi” altındaki sektörler analiz edilmiş, veriler TÜİK’ten alınmıştır.

Gizli ve bilinmeyen veriler ülkenin herhangi bir alanında yapılmış olabileceğinden, veriler hesaplanırken Türkiye toplamında **gizli ve bilinmeyen veriler hesaba katılmamış olup**; belli bir yılda, belli bir sektörde ihracat veya ithalat değerlerinden biri olup, diğeri olmayan düzey2 bölgelerinin ilgili değerlerine RCA katsayısının hesaplanabilmesi için “1” değeri verilmiştir.

Balassa-Yoğunlaşma Endeksi

Bir sektörün belli bir bölgedeki yığılmasını ulusal referansla ölçmek için kullanılan değişkenlerden biri olan Yoğunlaşma Katsayısı (YK) -Location Quotients-, ile İhracatta Uzmanlaşma Katsayısı olarak da adlandırılan Balassa endeksi bölge için “ $B_{bölge} = (TR72xj/TR72\Sigma x) / (TRxj/TR\Sigma x)$ ” formülü ile **kırılmış ortalama** yöntemiyle hesaplanmıştır.

Vollrath (RCA) Endeksi

Vollrath Balassa endeks yerine ithalatı da dikkate alarak farklı formüller geliştirmiştir. Ülkedeki sanayi sektörlerinin alt sektörler bazındaki rekabet gücünün incelenmesi için oluşturulan endeks şu şekilde tanımlanmıştır: $RCA = (ln [(Xj / Xt) / (Mj / Mt)]) * 100$

Tanımlanan formül, bir sektörün ihracatının ülke toplam ihracatına oranının, o sektörün ithalatının ülke toplam ithalatına oranının doğal logaritmasının, RCA değerini hassaslaştırarak bir endeks olarak ifade edebilmek için 100 ile çarpılmasını ifade eden değeri vermektedir. Yuvarlama etkileri dikkate alındığında;

$RCA \geq 50$ ise sektörün rekabet gücü yüksek,

$-50 < RCA < 50$ ise o sektörün rekabet gücü sınırdadır,

RCA ≤ 50 ise o sektörün rekabet gücü düşüktür.

Bölge değerleri hesaplanırken de, değişimler göz önünde bulundurularak dizinin sapmasını en küçükleme adına 2008-2012 yılları arasında son 5 yıllık dönem için, **kırpılmış ortalama** hesaplanmıştır.

Herfindahl-Hirschman Endeksi-Eş Değer Sektör Sayısı

Eşdeğer sektör sayısı şu şekilde formüle edilmiştir:

X_{jt} : j sektörünün t yılındaki ihracatı, $X_{\text{toplam},t}$: t yılındaki toplam ihracat olmak üzere;

$$ESS = \frac{1}{\sum_{j=1}^n \left(\frac{X_{j,t}}{X_{\text{toplam},t}} \right)^2}$$

Herfindahl-Hirschman Endeksi-Piyasa Yoğunlaşması

$$HH = \sum_{j=1}^n \left(\frac{X_{j,t}}{X_{\text{toplam},t}} \right)^2$$

Piyasa yoğunlaşması kırpılmış ortalama yöntemiyle hesaplanmıştır.

Teknoloji Skoru

TS= Teknoloji Skoru, i= Sektör, S_i = i. sektörün teknoloji puanı $S \in \{1,2,3,4\}$, n=sektör sayısı

w_i = i. sektör ihracatının imalat sanayi ihracatı içindeki payı

1: Düşük Teknolojili, 2: Orta Düşük Teknolojili, 3: Orta Yüksek Teknolojili, 4: Yüksek Teknolojili Sektörler olmak üzere;

$$TS = \sum_{i=1}^n S_i w_i$$

yöntemiyle hesaplanmıştır. Dış ticaret verileri 2012 yılına aittir.

Teknoloji sınıflandırmasında ise OECD tarafından yapılan sınıflandırma baz alınmıştır (EK 4 Tablo 141).

Tablo 141. OECD Teknoloji Sınıflandırması (43)

High-technology industries	Medium-high-technology industries
Aircraft and spacecraft	Electrical machinery and apparatus, n.e.c.
Pharmaceuticals	Motor vehicles, trailers and semi-trailers
Office, accounting and computing machinery	Chemicals excluding pharmaceuticals
Radio, TV and communications equipment	Railroad equipment and transport equipment, n.e.c.
Medical, precision and optical instruments	Machinery and equipment, n.e.c.
Medium-low-technology industries	Low-technology industries
Building and repairing of ships and boats	Manufacturing, n.e.c.; Recycling
Rubber and plastics products	Wood, pulp, paper, paper products, printing and publishing
Coke, refined petroleum products and nuclear fuel	Food products, beverages and tobacco
Other non-metallic mineral products	Textiles, textile products, leather and footwear
Basic metals and fabricated metal products	

İMALAT SANAYİ ÜÇ YILDIZ ANALİZİ

Bölge imalat sanayi sektörleri için “Üç Yıldız Tekniği” kullanılarak kümelenme analizi yapılmıştır. Üç Yıldız Analizi, Avrupa Komisyonu’nca finanse edilen European Cluster Observatory⁵⁴ platformu tarafından geliştirilen bir tekniktir. Üç Yıldız Tekniğinin uygulandığı hemen her çalışmada sektörel istihdamlar (kısıtlı sayıdaki bazı çalışmalarda işyeri sayısı) temel alınmaktadır.

Ancak; Bölge için yapılan bu analizde ise istihdamın yanı sıra işyeri sayısı ve ciro verileri de kullanılmış ve bu verilerin her birisine göre ayrı ayrı uygulanmıştır. Bu analizde üç temel kriter seçilmekte ve her sektör için bu kriterlerin değerleri hesaplanmaktadır.

Analizde kullanılan kriterler;

Büyükölük (Size) (e_i/E_i): Bölgedeki sektör verisinin, sektörün toplam (Türkiye) verisine oranı,

Baskınlık (Dominance) (e_i/e_n): Bölgedeki sektör verisinin, Bölge toplam verisine oranı,

Uzmanlaşma (Specialization) [$(e_i/e_n) / (E_i/E_n)$]⁵⁵: Sektörün Bölgedeki payının, sektörün ülkedeki payına oranını göstermektedir. Burada;

e_i : TR72 Bölgesindeki i sektörü değerini,

E_i : i sektörünün Türkiye toplam değerini,

e_n : TR72 Bölgesinin toplam değerini,

E_n : Türkiye toplam değerini,

ifade etmektedir.

Analizde, her bir kriter (büyükölük, baskınlık ve uzmanlaşma) için bir eşik değer belirlenmekte ve kriterin hesaplanan değeri bu eşik değeri aşarsa, ilgili sektör bu kriterden bir yıldız almaktadır.

Bölgeler bazında analiz edilen sektörler eşik değeri aştığı her kriter bazında bir yıldız aldığından, herhangi bir kriterin eşik değerini aşan sektör bir yıldız, herhangi iki kriterin eşik değerini aşan sektör iki yıldız, üç kriterde de eşik değerini aşan sektör üç yıldız almaktadır. Üç yıldız alan sektörün o Bölgede “kümelenme” gösterdiği kabul edilmektedir.

Analizin temel sorunu, eşik değerin belirlenmesidir. Eşik değer uygulamasında genelde ilk iki kriter için (büyükölük ve baskınlık) eşik değer yüzde 7 olarak alınırken, uzmanlaşma katsayısı için genellikle 1 olarak alınmaktadır. Burada bilhassa, ilk iki kriter için seçilecek değerin teorik ya da tematik bir değeri bulunmadığından, farklı çalışmalarda farklı eşik değerler kullanıldığı görülmektedir.

⁵⁴ www.clusterobservatory.eu

⁵⁵ Buradaki katsayı, Location Quotient (LQ) katsayısı olarak farklı alanlarda (coğrafi uzmanlaşma, ihracat uzmanlaşması vb.) da kullanılmaktadır.

Bölge için yapılan değerlendirmede ise, imalat sanayinin mekânsal dağılımında ve eşik değerin belirlenmesinde daha objektif ve daha gerçekçi bir değer tespit edilmesi için aşağıdaki yöntem izlenmiştir:

Analiz imalat sanayi için yapılacağından toplam işyeri, istihdam ve ciro rakamlarında imalat sanayi toplamı dikkate alınmıştır. TÜİK verileri Düzey2 (NUTS 2) bölgeleri (26 bölge) bazında ve NACE Rev. 2 ikili kırılım düzeyinde açıklandığından, ikili sektör kodlamaları kullanılmıştır.

Bölgede imalat sanayinin verisi bulunan 20 alt sektörü bulunmaktadır.

Sonuç olarak, eşik değerin belirlenmesinde;

Büyüklik kriteri için Bölgedeki ilgili sektörün Türkiye toplamı içindeki payı (e_i/E_i) kriteri için toplam 26 düzey 2 bölgesi olduğundan ve her bir bölgede bu sektörün ülke geneli içindeki payının beklenen değeri ($1/26=0,03846154$) olacağından, bu değer büyüklik kriteri için eşik değer olarak alınmıştır.

Baskınlık kriteri için (e_i/e_n), değerlendirmeye alınan imalat sanayi 20 alt sektörün varlığından ve her bir alt sektörün Bölgedeki imalat sanayi içindeki payının beklenen değeri de ($1/20=0.05$) olacağından, bu değer eşik değer olarak kabul edilmiştir.

Uzmanlık katsayısı için de $[(e_i/e_n) / (E_i/E_n)]$ beklenen değer 1 olacağından (sektörün Bölgedeki payının sektörün ülkedeki payına oranının eşit olması bekleneneğinden), eşik değer olarak 1 alınmıştır.

Dolayısıyla üç yıldız analizinde sektörlerin yıldızlarının belirlenmesinde;

Büyüklik (Size) (e_{ij}/E_i) > 0,03846154 ise sektör bir yıldız (daha)⁵⁶,

Baskınlık (Dominance) (e_{ij}/e_{nj}) > 0,05 ise sektör bir yıldız (daha)

Uzmanlaşma (Specialization) $[(e_{ij}/e_{nj}) / (E_i/E_n)] > 1$ ise sektör bir yıldız (daha) almaktadır.

Analizde kullanılan ve imalat sanayinin mekânsal dağılımını yoğunlaşmayı da içerecek şekilde verecek olan üç yıldız analizinde, yalnızca eşik değerlerini aşan sektörlerin dikkate alındığı bir kez daha vurgulanmalıdır. Sektörlerin aldıkları yıldızlara göre kümelenme karakteristiklerinin isimlendirilmesinde; üç yıldız alan sektörler için “olgun kümeler”, iki yıldız alan sektörler için “potansiyel kümeler” ve tek yıldız alan sektörler için de “aday kümeler” ifadeleri kullanılmıştır.

⁵⁶Buradaki “daha” ifadesi sektörlerin yıldız almasında bunları hangi kriterden aldığına önemli olmadığını göstermek için kullanılmaktadır. Örneğin bir sektör büyüklik ve uzmanlaşma kriterinden, büyüklik ve baskınlık kriterinden ya da baskınlık ve uzmanlaşma kriterinden iki yıldız alabilmektedir.

SAVUNMA VE HAVACILIK SANAYİYLE İRTİBATLI ALT SEKTÖR VE ÜRÜNLER

Bölgenin İmalat Sanayi yapılanması dikkate alınarak, Savunma ve Havacılık Sanayii ile irtibatlanmasının mümkün olabileceği alt sektör ve ürünler şunlardır;

KARA PLATFOMLARI

- Eğitim ve Simülasyon Sistemleri
- Bilgisayarlar ve Yazılım
- Köprücü Sistem ve Teçhizatı
- Kamufraj Malzemeleri
- Haritacılık ve Harita Sistemleri
- Geleceğin Askeri Kişisel Malzeme ve Teçhizatı
- Lojistik Destek Üniteleri

DENİZ PLATFORMLARI

- Gemi Elektrik Sistemleri
- Eğitim ve Simülasyon Sistemleri
- Bilgisayarlar ve Yazılım
- Kompozit Malzeme
- Lojistik Destek Üniteleri
- Isıtma, Havalandırma ve Soğutma Sistemleri
- Gemi İnşa Malzeme ve Donanımları

HAVACILIK VE UZAY PLATFORMLARI

- Sensörler
- Bilgi İşleme ve Değerlendirme
- Kask Sistemleri ve Gece Görüş Kaskları
- Eğitim ve Simülasyon Sistemleri
- Bilgisayarlar ve Yazılım
- Pilot Aksesuarları
- Paraşüt Sistemleri
- Beka Arttırma Kit ve Teçhizatı
- Lojistik Destek Üniteleri

ULAŞIM, LOJİSTİK DESTEK FAALİYETLERİ**Elektrik - Elektronik - Haberleşme -BT / Yazılım**

- Fiber-optik Malzemeler, Elektrik Kabloları ve Güç Dağıtım Donanımları
- Güç Kaynakları ve Jeneratörler

- Toplantı ve Eğitim Salonları Elektronik Sistemleri
- Fotoğrafçılık Ekipmanları
- Yazılımlar
- Tatbikat ve Lojistik Yazılımları
- Özel Eğitim Yazılımları
- İnternet ve Ağ güvenliği, Anti-virüs Yazılımları

Askeri Tıp Araç, Gereç ve Sistemleri

- Sahra Hastaneleri ve Ekipmanları
- Seyyar Hastaneler
- Hastane Donanımı Ekipmanları ve Sarf Malzemeleri
- Ortopedik Cihaz ve Protezler
- Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Alet ve Gereçleri

Jandarma ve Sivil Güvenlik Sistemleri

- El ve Kapı Detektörleri
- Personel Koruyucu Donanımı (*Kalkan, Cop, Kask ..vb*)
- Alarm ve Sinyalizasyon Sistemleri

Yapı / İnşaat / Dekorasyon

- Çelik ve Prefabrik Yapılar
- Yapı Malzeme ve Sistemleri (*Çatı, Bölme Duvarlar..vb*)
- Isıtma - Soğutma - Havalandırma Sistemleri
- Elektrik - Elektronik Yapı Sistemleri
- Bina Dahili ve Harici Ses Sistemleri
- Sıhhi Tesisat Sistemleri
- Kapı - Pencere Sistemleri
- Ahşap ve Çelik Mobilyalar
- Ofisler, Misafirhaneler, Ordu Evleri, Lojmanlar, Askeri Yatakhaneler
- Sanayi Mutfakları, Yemekhaneler, Ekmek Fırınları ve Ekipmanları
- Komple Mutfak Donanımları, Projelendirme, Taahhüt ve Bakım,
- Yiyecek Hazırlama, Pişiriciler, Soğutucular, Soğuk Oda ve Depolar, Mutfak Eşyaları,
- Yiyecek Saklama Ekipmanları, Temizlik Ekipmanları,
- Kuru Temizleme Makineleri,
- Su Arıtma, Atık Temizleme, Filtrasyon, Çöp Depolama ve İmha, Çevre Şirketleri

Makineler (İmalata Yönelik Makine, Ekipman ve Teçhizat)

- Hassas Döküm
- CNC Tezgâhlar
- CAD/CAM
- Özel Tasarım Yazılımları
- Özel Alaşımlar
- Plastik Enjeksiyon
- Kompozit Malzeme

- Metal İşleme Makineleri
- Kesici ve Deliciler, Talaşlı İmalat Makineleri, Metal Finisaj (*Galvanizleme, Kalaylama*), Finishing, Kaynak
- Plastik ve Kauçuk İşleme,
- Motorlu Araçlar Tamir ve Bakım Atölyeleri, Servis Özel Ekipmanları,
- Uçak Tamir Bakım Özel Ekipmanları

LEVAZIM MALZEME ARAÇ VE GEREÇLERİ

Giyim ve Diğer Tekstil Ürünleri

- Özel Kullanımlı

- . Su, Isı, Soğuk Geçirmez Askeri Giysiler
- . Hastane Kullanımı İçin Gerekli Teknik Giysiler
- . Non-Woven Kumaşlar ve Ürünleri
- . Çevre Koruma Tekstilleri
- . İş Güvenliği Elbiseleri
- . Uyku Tulumları

- Personel Giysileri

- . Üniformalar
- . Hücum, İş, Eğitim, Spor Elbiseleri
- . İç Giysiler
- . Deri Giyim
- . Ayakkabılar

- Diğer Tekstil Ürünleri, Bayrak ve Flamalar

- Çadırlar

Tüketim Malları

- Besin Maddeleri / Hazır Yemekler
- Sahrada Konaklama ve Mutfak Teçhizatı
- Temizlik Maddeleri ve Kimyasalları

Malzeme Nakil Teçhizatı, Atölye Tezgâhları, Alet ve Avadanlıklar

- Atölye Tezgâhları, Alet ve Avadanlıklar
- Lokma, Kovan, Boru ve Bijon Anahtarları
- Demir Kesme Makasları
- Zimba ve Çekiçler

Nalburiye Hırdavat

- Boru, Fitting, Hortum,
 - Valfler,
- Halat Kordon, Zincirler

Listelenen sınai ürünlerin birçoğunun Kayseri başta olmak üzere Bölgenin diğer illeri imalat sanayi tesislerinde üretilebilir nitelikte olduğu düşünülmektedir. Önemli olan; bu ürünlerin Savunma ve Havacılık Sanayii'nin gerektirdiği sertifikalar kapsamında üretilebilir hale gelmesidir. Bu amaçla, Savunma Sanayi Müsteşarlığı ile irtibata geçilerek, Bölgede Savunma ve Havacılık Günleri etkinliklerinin düzenlenmesi, Bölge sanayicilerinin sektörün temel prensip ve standartlar konusunda farkındalıklarının ve bilgi birikimlerini artırmaları ve daha önemlisi yeni malzemeler, yeni tasarımlar ve yeni üretim teknolojilerini kullanmaları önemlidir.

GIDA SEKTÖRÜNÜN TANIMI, KAPSAMI VE SINIFLANDIRMASI

- 10 Gıda ürünlerinin imalatı
 - 10.1 Etin işlenmesi ve saklanması ile et ürünlerinin imalatı
 - 10.11 Etin işlenmesi ve saklanması
 - 10.12 Kümes hayvanları etlerinin işlenmesi ve saklanması
 - 10.13 Et ve kümes hayvanları etlerinden üretilen ürünlerin imalatı
 - 10.2 Balık, kabuklu deniz hayvanları ve yumuşakçaların işlenmesi ve saklanması
 - 10.20 Balık, kabuklu deniz hayvanları ve yumuşakçaların işlenmesi ve saklanması
 - 10.3 Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması
 - 10.31 Patatesin işlenmesi ve saklanması
 - 10.32 Sebze ve meyve suyu imalatı
 - 10.39 Başka yerde sınıflandırılmamış meyve ve sebzelerin işlenmesi ve saklanması
 - 10.4 Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı
 - 10.41 Sıvı ve katı yağ imalatı
 - 10.42 Margarin ve benzeri yenilenebilir katı yağların imalatı
 - 10.5 Süt ürünleri imalatı
 - 10.51 Süthane işletmeciliği ve peynir imalatı
 - 10.52 Dondurma imalatı
 - 10.6 Öğütülmüş tahıl ürünleri, nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı
 - 10.61 Öğütülmüş hububat ve sebze ürünleri imalatı
 - 10.62 Nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı
 - 10.7 Fırın ve unlu mamuller imalatı
 - 10.71 Ekmek, taze pastane ürünleri ve taze kek imalatı
 - 10.72 Peksimet ve bisküvi imalatı; dayanıklı pastane ürünleri ve dayanıklı kek imalatı
 - 10.73 Makarna, şehriye, kuskus vb. unlu mamullerin imalatı
 - 10.8 Diğer gıda maddelerinin imalatı
 - 10.81 Şeker imalatı
 - 10.82 Kakao, çikolata ve şekerleme imalatı
 - 10.83 Kahve ve çayın işlenmesi
 - 10.84 Baharat, sos, sirke ve diğer çeşni maddelerinin imalatı
 - 10.85 Hazır yemeklerin imalatı
 - 10.86 Homojenize gıda müstahzarları ve diyetetik gıda imalatı
 - 10.87 Başka yerde sınıflandırılmamış diğer gıda maddelerinin imalatı
 - 10.9 Hazır hayvan yemleri imalatı
 - 10.91 Çiftlik hayvanları için hazır yem imalatı
 - 10.92 Ev hayvanları için hazır gıda imalatı

GIDA ALANINDA REKABET GÜCÜ TAŞIYAN VE TAŞIMAYAN SEKTÖRLER

Gıda alanında Türkiye'nin tüm yıllarda rekabet gücü yüksek sektörler olarak aşağıda belirtilen sektörler tespit edilmiştir:

- ✓ **Sebze, bahçe ve kültür bitkileri ürünleri**
- ✓ **Meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri**
- ✓ **Başka yerde sınıflandırılmamış hayvanlar ve hayvansal ürünler**
- ✓ **Balık ürünleri**
- ✓ **Balık ürünleri**
- ✓ **İşlenmiş sebze ve meyveler**
- ✓ **Öğütülmüş tahıl ürünleri**
- ✓ **Kakao, çikolata ve şekerleme**
- ✓ **Makarna, şehriye, kuskus vb. unlu mamuller**
- ✓ **Şarap**
- ✓ **Bira ve malt**
- ✓ **Alkolsüz içecekler, maden ve memba suları**

Türkiye'nin rekabet gücü düşük olduğu sektörler olarak ise şu sektörler tespit edilmiştir:

- ✓ **Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler**
- ✓ **Sığır, koyun, keçi, at, eşek, bardo, katır v.b.**
- ✓ **Mezbahacılık**
- ✓ **Nişasta ve nişastalı ürünler**
- ✓ **Hazır hayvan yemleri**

Türkiye'nin rekabet gücü sınırda olan sektörler şunlardır:

- ✓ **Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağlar**
- ✓ **Başka yerde sınıflandırılmamış gıda maddeleri**
- ✓ **Mayalı maddelerden etil alkol**

GIDA SANAYİ YATIRIM KONULARI

Bölgenin her üç ili için de mevcut gıda ürünleri işleme sanayi tesisleri için, gıda tüketiminde yeni trendlere uyum sağlayabilen, gerek iç gerekse dış pazarlara satış potansiyelini ve rekabet gücünü artırıcı, katma değeri artıran, teknoloji yenileme, modernizasyon ve tevsi yatırımları öncelikli olarak önerilmektedir. Bölge için önerilen gıda ürünleri işleme sanayi yatırım konuları şöyledir:

- Dondurulmuş gıda ürünleri: Taze ve dondurulmuş sebze, meyve, beyaz et ürünleri, su ürünleri.
- Kırmızı et ve et ürünleri: **Kayseri** için gıda ürünleri işleme sanayi ile entegre hayvancılık yatırımlarında, et yönlü Büyükbaş (BB) entegre yatırımlarında 700 BB/dönem, damızlık BB entegre yatırımlarında 500 BB, damızlık küçükbaş (KB) hayvan entegre yatırımlarında 2.000 KB asgari kapasite şartı aranmaktadır. **Sivas ve Yozgat** illeri için et yönlü BB entegre yatırımlarında 500 BB/dönem, damızlık BB entegre yatırımlarında 300 BB, damızlık KB entegre yatırımlarında 1.000 KB, süt ve et 300 BB, damızlık KB entegre yatırımlarında 1.000 KB, süt ve et yönlü KB entegre yatırımlarında 1.000 KB/dönem asgari kapasite şartı aranmaktadır.
- Beyaz et (kanatlı) ve et ürünleri: Beyaz et ürünlerinde özellikle parça piliç, unlu marineli, ısıtılmış, tüketime hazır, ambalajlı ürünler.
- **Kayseri** için, beyaz et ve et ürünleri ile entegre kanatlı yatırımlarında 200.000 adet/dönem, **Sivas ve Yozgat** illeri için 200.000 adet/dönem asgari kapasite şartı aranmaktadır.
- Süt ve süt ürünleri: 5 ton/gün üzerinde süt işleme yatırımları. Süt ve süt ürünlerinde özellikle organik ürünlerin üretilmesine yönelik yatırımlar.
- **Kayseri** ili için, süt yönlü büyükbaş (BB) entegre yatırımlarında 500 BB, süt yönlü KB entegre yatırımlarında 2.000 KB/dönem ve **Sivas ve Yozgat** illeri için, süt yönlü BB entegre yatırımlarında 300 BB, süt yönlü KB entegre yatırımlarında 1.000 KB/dönem asgari kapasite şartı aranmaktadır.
- İşlenmiş balık ürünleri, balık konservesi, konserve ve tütülenmiş balık; özellikle Kayseri ve Sivas'ta sayısı ve üretimi artan alabalık çiftlikleri ile Yozgat'ta aynalı sazan çiftliklerinin ürünlerinin işlenmesine, ambalajlanmasına ve pazarlanmasına yönelik yatırımlar.
- İşlenmiş sebze ve meyve üretimi, saklanması, ambalajlanması, paketlenmesi, pazarlanması; İşlenmiş sebze ve meyve üretiminde organik ürünlere doğru artan eğilim dikkate alınarak yatırımlara bu yönde ağırlık kazandırılmalıdır. Bu tip yatırımlar Bölge genelinde yapılabileceği gibi özellikle Yozgat ilinde tarımsal ürünlerin işlenmesine yönelik, işleme, saklama, ambalajlama ve soğuk hava deposu ve soğuk zinciri tamamlayan yatırımlar önerilmektedir.
- Organik şeker üretimi,
- Bal ve arıcılık ürünlerinin işlenmesi ve ambalajlanması, paketlenmesi; Özellikle Sivas ilinin arıcılık alanında gelişme kaydetmesi nedeniyle bu alanda uzmanlaşma ve markalaşmaya yönelik yatırımlar.

TR72 BÖLGESİ 2004 VE 2008 YILLARI GSKD ÜZERİNDEN DEĞİŞİM PAYI (SHIFT SHARE) ANALİZİ⁵⁷

Beceren (2003) tarafından bildirildiği üzere (344), “milli ekonomide meydana gelen değişimlerin (istihdam, katma değer ve üretim), milli ekonominin bölgeleri arasında nasıl paylaşıldığını belirleyen bir analiz tekniğidir.” Bir başka deyişle “Bölgenin imalat sanayindeki firmaları Bölgeye çekebilme ve Bölgede tutabilme yeteneği/rekabet gücünü ölçen bir analiz tekniğidir”.

Değişim payı analizi Bölgenin kalkınmasını etkileyen unsurları üç bölüme ayırmaktadır (1) (2) ;

- Milli Büyüme Faktörü ya da “Beklenen Milli Büyüme” olarak anılan Milli Pay, N_{ij}
- Endüstriyel Karışım (Endüstriyel Bileşenler Faktörü), M_{ij}
- Bölgesel Rekabet Gücü (Rekabetçi Pay), R_{ij}

Temelde hesaplama için kullanılan formüller aşağıda sunulmuştur;

G_{ij} = Gerçekleşen Büyüme

i: Milli Ekonomideki i’nci endüstri/sektör

J: Milli Ekonomideki j’inci bölge

Gerçekleşen Büyüme (G_{ij})= $N_{ij} + M_{ij} + R_{ij}$

Gerçekleşen Büyüme-Beklenen Büyüme= Endüstriyel Avantaj Nedeniyle Büyüme + Bölgesel Özellikler Nedeniyle Büyüme

Milli Büyüme Faktörü (N_{ij})= $E_{ij}^t * g$

E_{ij}^t = Bölgede seçilen başlangıç yılındaki istihdam/üretim/katma değer

T=Başlangıç yılı

g = Analizde kullanılan dönemdeki milli ekonomideki ortalama büyüme hızı

Endüstriyel Bileşim Faktörü (M_{ij})= $E_{ij}^t * (g_i - g)$

g_i =i’inci endüstrinin/sektörün esas alınan dönemdeki milli büyüme hızı

Bölgesel Rekabet Gücü (R_{ij})= $E_{ij}^t * (g_{ij} - g_i)$

g_{ij} =j’inci bölgedeki i’nci endüstride/sektörde analizde ele alınan dönemdeki büyüme hızı şeklinde hesaplama yapılmaktadır.

⁵⁷ TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

TR72 BÖLGESİNDE ÖNE ÇIKAN ALANLAR (TARIM)

Önceki bölümlerde mevcut durumları ortaya konduğu üzere, tarım alanında Bölgede öne çıkan sektörler ve alt sektörlerin iller bazında dağılımı Tablodaki özetlenerek, sunulmuştur⁵⁸.

Tablo 142. Bölgede Öne Çıkan Sektörler ve Alt Sektörlerin İller Bazında Dağılımı

Öne Çıkan Alanlar	Alt Alanlar		Kayseri	Sivas	Yozgat
Bitkisel Üretim	Tahıllar		X (2)	X (2)	X (1)
	Baklagiller		X (3)	X (2)	X (1)
	Endüstriyel Bitkiler		X (2)	X (3)	X (1)
	Yağlı Tohumlar		X (1)	Potansiyel	X (2)
	Yem Bitkileri		X (2)	X (1)	Potansiyel
	Yumru Bitkiler		X (1)	X (1)	X (2)
	Meyve ve Sebze		Potansiyel	Potansiyel	Potansiyel
Hayvansal Üretim	Büyükbaş Hayvancılık		X (3)	X (1)	X (2)
	Küçükbaş Hayvancılık		X (2)	X (1)	X (3)
	Kırmızı Et	Büyükbaş	X (1)	X (1)	X (2)
		Küçükbaş	X (2)	X (1)	X (1)
	Süt	Büyükbaş	X (2)	X (1)	X (3)
		Küçükbaş	X (2)	X (1)	X (3)
Kanatlı	Beyaz Et		X	Potansiyel	Potansiyel
	Tavuk Yumurtası Üretimi		X (1)	Potansiyel	X (2)
Su Ürünleri	Alabalık Yetiştiriciliği ve İşlemesi		X (1)	X (1)	Potansiyel
Arıcılık	Bal Üretimi		X (2)	X (1)	X (3)
	Bal Mumu Üretimi		X (2)	X (1)	X (3)
Tıbbi ve Aromatik Bitkiler			Potansiyel	Potansiyel	Potansiyel
Örtü Altı Üretim			Potansiyel	Potansiyel	Potansiyel
Yerel Ürünler			Potansiyel	Potansiyel	Potansiyel
Gıda Ürünleri ve İçecek (Genel)***			X (1)	X (2)	X (2)

* Potansiyel terimi, mevcut durumda dikkate değer bir üretim hacmi göstermeyen, ancak geliştirilmesi muhtemel alanlar için kullanılmıştır. Potansiyel olarak belirtilen alanlarda iller arası sayısal büyüklüğe ve istatistiksel yoruma dayalı sıralama yapılmamıştır. Ancak, geliştirilecek alt bölge stratejilerinde alanlara ilişkin değerlendirmeleri potansiyel şeklinde ifade edilen illerin belirli ilçeleri temsil edilebilir.

** X işaretinin yanındaki rakamlar, TÜİK verilerine göre üretim miktarı açısından öncelik sırasını göstermektedir. Alt bölge stratejilerinin belirlenecek olması nedeniyle iller arasında herhangi bir istatistiksel bir önceliklendirme yapılmamıştır. Ancak, yumru bitkiler Sivas'ın patatesteki özel konumu nedeniyle Sivas için X1 olarak değerlendirilmiştir. Tahıllar için 2010 ve 2011 TÜİK verileri dikkate alınarak Sivas X2 olarak değerlendirilmiştir. Kırmızı et üretiminde⁵⁹ Sivas ve Yozgat istatistiklere yansımayan durum düşünülerek X2 olarak değerlendirilmiştir.

*** Yukarıda bahsi geçen bazı ürünleri kapsayabilir.

⁵⁸ Alt alanların birbirleri arasında ve mekânsal önceliklendirilmesi alt bölge stratejilerinde değerlendirilmiştir.

⁵⁹ Sivas İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü yorumları dikkate alınmıştır.

Tablo 143. İllere Göre Belediye Belgeli Tesislere Geliş Sayısı - Geceleme - Ortalama Kalış Süresi ve Doluluk Oranları (2011) (117)

		Tesis Geliş Sayısı			Geceleme			Ortalama Kalış Süresi			Doluluk Oranı %		
	Tesis Türü	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
KAYSERİ	Toplam	4.837	112.186	117.023	6.235	142.487	148.722	1,3	1,3	1,3	1,2	26,5	27,7
	Otel	4.771	109.509	114.280	6.124	138.044	144.168	1,3	1,3	1,3	1,2	26,5	27,7
	Pansiyon	46	1.748	1.794	76	2.517	2.593	1,7	1,4	1,4	0,7	24,6	25,4
	Kamping	20	929	949	35	1.926	1.961	1,8	2,1	2,1	0,6	31,5	32
SİVAS	Toplam	835	106.171	107.006	4.118	190.024	194.142	4,9	1,8	1,8	0,6	28,4	29
	Otel	359	92.643	93.002	551	145.289	145.840	1,5	1,6	1,6	0,1	27,6	27,7
	Motel	4	1.369	1.373	4	3.940	3.944	1	2,9	2,9	0	36	36
	Pansiyon	9	4.181	4.190	9	4.920	4.929	1	1,2	1,2	0,1	36,7	36,8
	Kaplıca	463	7.978	8.441	3.554	35.875	39.429	7,7	4,5	4,7	3	30,5	33,6
YOZGAT	Toplam	1.025	60.014	61.039	1.638	80.119	81.757	1,6	1,3	1,3	0,3	13	13,3
	Otel	180	42.166	42.346	415	59.268	59.683	2,3	1,4	1,4	0,2	22,7	22,9
	Motel	2	6.722	6.724	2	6.722	6.724	1	1	1	0	25,6	25,6
	Kaplıca	843	11.126	11.969	1.221	14.129	15.350	1,4	1,3	1,3	0,4	4,3	4,7
TÜRKİYE	Toplam	6.846.474	15.565.115	22.411.589	22.662.247	27.066.987	49.729.234	3,3	1,7	2,2	15,5	18,5	33,9
	Otel	5.888.516	11.665.493	17.554.009	20.110.273	19.787.071	39.897.344	3	2	2	18	18	36
	Motel	24.155	817.001	841.156	55.749	1.173.601	1.229.350	2	1	2	1	29	30
	Pansiyon	801.169	2.540.120	3.341.289	2.242.223	4.911.328	7.153.551	3	2	2	9	19	27
	Tatil Köyü	2.622	74.133	76.755	15.749	117.599	133.348	6	2	2	1	10	12
	Kamping	71.226	308.968	380.194	165.809	687.492	853.301	2	2	2	6	24	30
	Kaplıca	58.786	159.400	218.186	72.444	389.896	462.340	1	2	2	3	18	22

Tablo 144. İlçelere Bazında Belediye Belgeli Tesisler Geceleme- Ortalama Kalış ve Doluluk Oranları (2011)
(117)

		Tesise Giriş Sayısı			Geceleme			Ortalama Kalış Süresi			Doluluk Oranı %		
	İlçeler	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Kayseri	Kocasinan	397	21.584	21,981	791	32.553	33,344	2	1,5	1,5	0,45	18,6	19,05
	Melikgazi	3.953	78.055	82,008	4.762	94.738	99.500	1,2	1,2	1,2	1,5	29,8	31,3
	Develi	35	6.781	6.816	91	6.781	6.872	2,6	1	1	0,45	33,18	33,62
	Yahyalı	46	1.748	1.794	76	2.517	2.593	1,7	1,4	1,4	0,74	24,63	25,37
	Yeşilhisar	406	4.018	4.424	515	5.898	6.413	1,3	1,5	1,4	3,71	42,52	46,24
	Toplam	4.837	112.186	117.023	6.235	142.487	148.722	1,3	1,3	1,3	1,16	26,51	27,67
Sivas	Merkez	216	44.215	44 431	394	82.708	83.102	1,8	1,9	1,9	0,12	24,5	24,62
	Divriği	79	14.633	14.712	87	2.883	25.970	1,1	1,8	1,8	0,18	54,13	54,31
	Gemerek	4	1.369	1.373	4	3.940	3.944	1	2,9	2,9	0,04	35,98	36,02
	Gürün		2.785	2.785		3.998	3.998	-	1,4	1,4	-	35,33	35,33
	Hafik	12	2.324	2.336	12	2.324	2.336	1	1	1	0,21	40,12	40,33
	İmranlı	34	4.578	4.612	40	11.724	11.764	1,2	2,6	2,6	0,21	62,76	62,98
	Kangal	482	8.880	9.362	3.573	18.844	22.417	7,4	2,1	2,4	3,48	18,33	21,81
	Suğehri		16.002	16.002		27.339	27.339	-	1,7	1,7	-	33	33
	Şarkışla	5	4.192	4.197	5	5.690	5.695	1	1,4	1,4	0,02	22,59	22,61
	Yıldızeli	3	3.906	3.909	3	3.920	3.923	1	1	1	0,02	25,57	25,59
	Zara		3.287	3.287		3.654	3.654	-	1,1	1,1	0	35,22	35,22
	Toplam	835	106.171	107.006	4.118	190.024	194.142	4,9	1,8	1,8	0,62	28,42	29,04
Yozgat	Merkez	179	18.856	19.035	414	26.770	27.184	2,3	1,4	1,4	0,51	33,04	33,55
	Boğazlıyan		508	508		5.559	5.559	-	10,9	10,9	-	27,2	27,2
	Sarıkaya		10.530	10.530		12.598	12.598	-	1,2	1,2	0	15,55	15,55
	Sorgun	845	27.147	27.992	1.223	32.219	33.442	1,4	1,2	1,2	0,29	7,63	7,92
	Şefaattli	1	2.801	2.802	1	2.801	2.802	1	1	1	0,01	25,58	25,59
	Yenifakılı		172	172		172	172	-	1	1	-	4,71	4,71
	Toplam	1.025	60.014	61.039	1.638	80.119	81.757	1,6	1,3	1,3	0,26	12,94	13,2

Tablo 145. ISIC Rev3 Düzey2 İmalat Sanayi Sınıflandırması

ISIC Rev3. Düzey 2	ISIC Rev3. Düzey 2
15	Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı
16	Tütün Ürünleri İmalatı
17	Tekstil Ürünleri İmalatı
18	Giyim Eşyası İmalatı, Kürkün İşlenmesi ve Boyanması
19	Derinin Tabaklanması Ve İşlenmesi; Bavul, El Çantası, Saraçlık, Koşum Takımı ve Ayakkabı İmalatı
20	Ağaç Ve Mantar Ürünleri İmalatı (Mobilya Hariç); Hasır ve Buna Benzer, Örülerek Yapılan Maddelerin İmalatı
21	Kâğıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı
22	Basım Ve Yayımlama; Plak, Kaset ve Benzeri Kayıtlı Medyanın Çoğaltılması
23	Kok Kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıt İmalatı
24	Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı
25	Plastik ve Kauçuk Ürünleri İmalatı
26	Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünlerin İmalatı
27	Ana Metal Sanayii
28	Makine Ve Teçhizatı Hariç; Metal Eşya Sanayii
29	Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat İmalatı
30	Büro, Muhasebe Ve Bilgi İşleme Makineleri İmalatı
31	Başka Yerde Sınıflandırılmamış Elektrikli Makine ve Cihazların İmalatı
32	Radyo, Televizyon, Haberleşme Teçhizatı ve Cihazları İmalatı
33	Tıbbi Aletler; Hassas Ve Optik Aletler ve Saat İmalatı
33	Motorlu Kara Taşıtı, Römork ve Yarı-Römork İmalatı
34	Diğer Ulaşım Araçlarının İmalatı
35	Mobilya İmalatı; Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer İmalatlar
36	Yeniden Değerlendirme

KAYSERİ VE SİVAS İLLERİNDE ÖNE ÇIKAN SEKTÖRLER İÇİN REKABET GÜCÜ ANALİZİ

ORAN ve Erciyes Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi (ERSEM) işbirliğiyle hazırlanan “Kayseri ve Sivas İllerinde Öne Çıkan Sektörler için Rekabet Gücü Analizi” ile;

- Kayseri’de fabrikasyon metal ürünleri imalatı
- Kayseri’de mobilya imalatı
- Kayseri’de elektrikli teçhizat imalatı
- Sivas’ta metal cevherleri madenciliği
- Sivas’ta diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı sektörleri NACE Rev 2-dörtlü ekonomik faaliyet sınıflamasına kadar analiz edilmiştir.

Bu kapsamda, Kayseri ve Sivas illerinde söz konusu sektörlerin rekabetçilik güçlerini belirleyen faktörler, Porter’ın Elmas Modeli çerçevesinde belirlenmiştir. Analiz çalışmalarında, Doğrulayıcı Faktör Analizi (CFA), İkinci Dereceden Doğrulayıcı Faktör Analizi ve Yapısal Eşitlik Modelleri (YEM) kullanılmıştır. Analizde 99 değişkenle çalışılmış olup, sektör için veriler anket çalışması yoluyla elde edilmiştir.

Model⁶⁰

Her bir Yapısal Eşitlik Model çalışması, özünde sağlam teorik çatının olduğu bir ampirik model sınanmasını amaçlar. Hem ölçek çalışmalarında doğrulayıcı faktör analizi ile hem de neden-sonuç ilişkilerinin incelendiği yol analizinde birden fazla modelin sınanması söz konusu olmaktadır.

Modelleme açısından yapısal eşitlik analizi üç türe ayrılmaktadır:

- A) Doğrulayıcı Modelleme: Bu tür modellemelerde araştırmacının amacı, net olarak belirlenen modelin veri ile doğrulanıp doğrulanmadığını test etmektedir. Fakat, modelin doğrulanması, modelin tamamen doğrulandığı anlamında yorumlanmamalıdır.
- B) Alternatif Modelleme: Bu tarz çalışmalarda amaç, bir dizi değişken ele alındığında söz konusu değişkenler arasındaki ilişkileri açıklamada olası modeller arasından en çok hangisinin desteklendiğini gösterir.
- C) Model Gelişim Stratejisi: Analiz sonuçlarına dayanarak modelin iyileştirilme stratejisidir.

Bu alternatifler arasında en yaygın kabul edilen strateji, alternatif modellemedir. Çünkü, bilimsel çalışmalarda değişkenler arasındaki ilişkilerin açıklanmasında birden fazla modelin geçerli sonuç vermesi olasıdır.

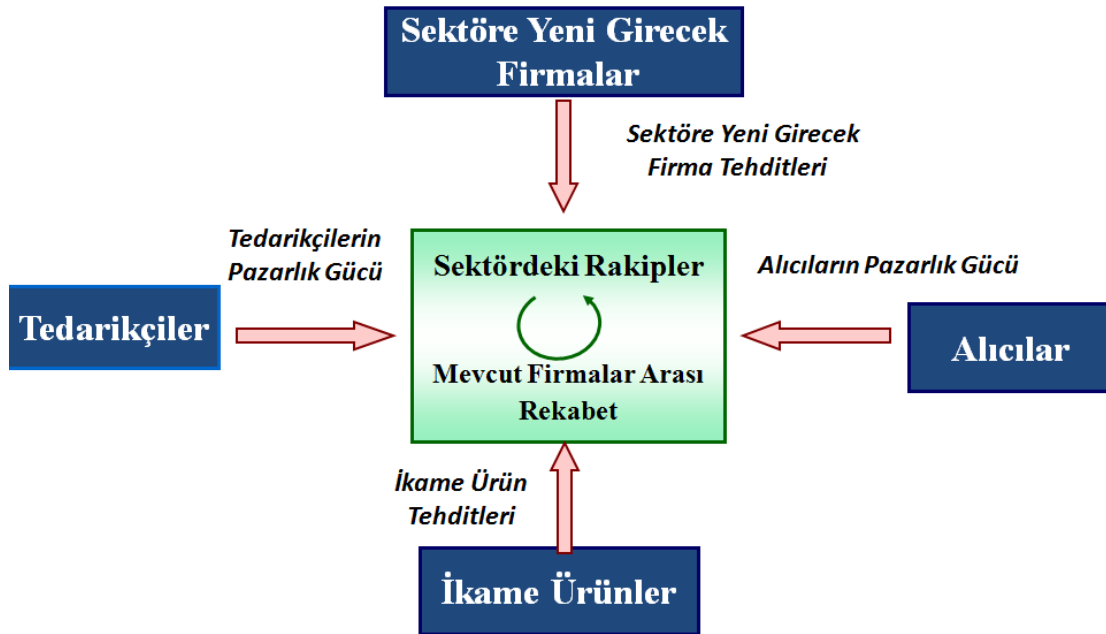
⁶⁰ Model ile ilgili ayrıntılı bilgiye “Kayseri ve Sivas İllerinde Öne Çıkan Sektörler için Rekabet Gücü Analizi” raporuna bakınız.

Doğrulamalı faktör analizi son derece yaygın uygulama sahasına sahip olmasına karşın, Yapısal Eşitlik Modelinin yapısı ile çelişebilmektedir. Çünkü burada verinin bize sergilediği faktör yapılarının test edilmesi söz konusudur. Sağlam teorik temeli olmayan çalışmaların açıklayıcı faktör analiz sonuçları çok iyi olsa bile doğrulamalı faktör analizi sonucunda hüsrana uğrayabilmektedir.

Çalışmada 5 farklı sektör için ayrı ayrı ele alınan hipotezler şu şekildedir;

- H1: Sektöre yeni girecek firmalar, işletmelerin rekabet üstünlüğü etkilemektedir.
- H2: Alıcıların pazarlık gücü, işletmelerin rekabet üstünlüğü etkilemektedir.
- H3: Tedarikçilerin pazarlık gücü, işletmelerin rekabet üstünlüğü etkilemektedir.
- H4: İkame ürünlerin varlığı, işletmelerin rekabet üstünlüğü etkilemektedir.
- H5: Endüstrideki rekabet yoğunluğu, işletmelerin rekabet üstünlüğü etkilemektedir.

Porter'in Beş Kuvvetler Modeli

M.E. Porter tarafından geliştirilen rekabet üstünlüğü kuramını açıklayan değişkenler; sektöre yeni girecek firmalar, alıcıların pazarlık güçleri, tedarikçilerin pazarlık güçleri, ikame ürün tehdidi ve endüstrideki rekabetin yoğunluğu unsurlarından oluşmaktadır. Buna göre araştırmanın örtük (latent) değişkeni olarak da ifade edilen rekabet üstünlüğü bağımlı değişken ve bu değişkeni açıklayıcı olarak ifade edilen yukarıda belirtilen unsurlar ise bağımsız değişkenlerdir

$$\pi = B\pi + \mu\alpha + u$$

- Örtük değişken (π)
- Örtük bağımlı değişken ile ilgili yapısal parametre matrisi (B)
- Örtük bağımlı değişkenin bağımsız değişkenlerle ilgili yapısal parametre matrisi (μ)
- Açıklayıcı değişken (α)
- Hata vektörü ise (u)

Yapısal Eşitlik Modeli geliştirilen modelin değerlendirilmesine yardımcı olan, çoklu regresyon ve doğrulayıcı faktör analizi tekniklerinin karışımından oluşan bir yöntemdir. Çalışmada Yapısal Eşitlik Modeli LISREL aracılığı ile analiz edilmiştir. LISREL ile doğrulayıcı faktör analizleri yapılırken veriye ilişkin kovaryans matrislerinden yararlanılmaktadır. Yapısal Eşitlik Modelinde örtük değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisinin var olduğunu ve örtük değişkenlerin gözlenen değişkenler aracılığıyla ölçülebileceğini varsaymaktadır. Yapısal Eşitlik Modelinde öncelikle bu unsurların birbirleriyle ve gözlenen değişkenlerle ilişkileri ölçme modeli veya birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi (first-order confirmatory factor analysis) ile değerlendirilir.

Birinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi

Model araştırmacı tarafından tamamen teorik olarak belirlenip doğrulayıcı faktör analizi ile test edilebileceği gibi açıklayıcı faktör analizi sonucunda elde edilmiş bir model de ele alınabilir.

İkinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi

Boyutların bir araya gelerek rekabet üstünlüğü değişkenin açıklamasına yapısal eşitlik çalışmalarında ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi (second/higher-order confirmatory factor analysis) denir. Yapısal Eşitlik Modelinde ikinci düzey model daha anlamlı sonuçlar verecektir.

Birinci modelde gözlenen değişkenlerinden örtük değişkenlere doğru tek yönlü doğrusal ilişkiler tanımlanırken, ikinci düzey ile ek olarak gözlenen değişkenlerden yine gözlenen değişkenlere tek yönlü ilişkiler tanımlanmaktadır.

Çalışmada örneğin güvenilirliği için tanımlanan örtük değişkeni ölçmekte kullanılan maddelerin iç tutarlılık veya iki yarı güvenilirliklerinin hesaplanması gerekir. Bu iki unsurun birleşerek oluşturduğu katsayı Yapı Güvenirliğidir (Construct Reliability). Bu katsayı çalışma sonuçları güvenilir sınırlarda yer alması için en az 0,50 çıkmalıdır. Bu oran aşağıda gösterildiği şekilde hesaplanmaktadır. Formülde SEYK ile Standardize Edilmiş Yol Analiz Katsayıları simgelenmektedir.

$$(\sum SEYK)^2 / (\sum SEYK)^2 + \sum \epsilon_i$$

BÖLGEDE PLANLANAN/UYGULANAN BÜYÜK PROJELER

Tablo 146. Bölgede Planlanan Büyük Projeler (Tutarı 10 Milyon TL ve Üzeri Olanlar)*

No	Eksen, Öncelik, Tebdir No	Proje Adı	Öngörülen Başlangıç ve Bitiş Tarihi	Uygulama Yeri	Tahmini Bütçe (TL)	Teklif Yapan Ana Kurum/Kuruluşlar
1	4.1.1 4.1.2	Yerköy-Kayseri Hızlı Tren Projesi	2016-2021	Yerköy-Şefaati-Yenifakılı-Kayseri	1.822.050.000	TCDD
2	4.1.1 4.1.2	Sivas-Malatya-Elazığ-Diyarbakır Demiryolu	2015-2023	Sivas-Malatya-Elazığ-Diyarbakır	6.687.000.000	TCDD
3	4.1.1 4.1.2	Kalın-Samsun Elektrifikasyon, Sinyalizasyon, Telekomünikasyon ve Altyapı İyileştirmesi	2016-2019	Sivas, Tokat, Amasya, Samsun	317.800.000	TCDD
4	2.3.1	47.022.82 m ² Toplam Alana Sahip 24 Derslikli Anadolu Lisesi, 300 Öğrenci Kapasiteli Pansiyon, 1 Spor Salonu	2013-2015	Kocasinan	12.000.000	MEB
5	2.3.1	İncesu Teknik ve Endüstri Meslek Lisesine 16 Ek Derslik ve 3 Atölye Yapımı	2013-2015	İncesu	12.000.000	MEB
6	2.3.1	Melikgazi İlçesi Ağırnas (Ağırnas Kasabası) Kampüsü	2014-2016	Melikgazi	180.000.000	MEB
7	2.3.1	Kocasinan İlçesi Oruç Reis (Oruç Reis Mah.) Kampüsü	2015-2017	Kocasinan	170.000.000	MEB
8	2.3.1	Talas İlçesi Başakpınar (Başakpınar Mah.) Kampüsü	2014-2016	Talas	120.000.000	MEB
9	4.1.1	Pınarbaşı-Gürün Yolu (BSK Yapım İşi)	2015-2018	Sivas	201.000.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
10	4.1.1	(Kayseri-Sivas) Ayr.-Bünyan Yolu (Bölünmüş Yol-BSK Yapım İşi)	2013-2017	Kayseri	136.400.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
11	4.1.1	Kayseri Güney Çevre Yolu (Km: 33+000-41+000) (Bölünmüş Yol Yapım İşi)	2014-2017	Kayseri	24.800.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
12	4.1.1	Develi Batı Çevre Yolu	2013-2015	Kayseri	12.400.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
13	4.1.1	(Kayseri-Sivas) Ayr. –Felahiye – Boğazlıyan Yolu	2014-2020	Kayseri	63.750.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
14	4.1.1	Sarız Yolu (Tek Yol Yapım İşi)	2014-2018	Kayseri	25.500.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
15	4.1.1	Yozgat-Alaca Yolu (BSK Yapım İşi)	2013-2015	Yozgat	55.800.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
16	4.1.1	Alaca-Zile Yolu (Bölünmüş Yol Yapım İşi)	2014-2018	Yozgat	54.400.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
17	4.1.1	Yozgat Çevre Yolu (Bölünmüş Yol Yapım İşi)	2016-2018	Yozgat	77.500.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
18	4.1.1	Sarıkaya Çevre Yolu (Bölünmüş Yol Yapım İşi)	2015-2018	Yozgat	21.700.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
19	4.1.1	Yerköy Çevre Yolu (Bölünmüş Yol Yapım İşi)	2016-2018	Yozgat	15.500.000	Karayolları Genel Müdürlüğü

20	4.1.1	Karahasanlı-Kozaklı-Boğazlıyan (Tek Yol Yapım İşi)	2014-2020	Yozgat-Nevşehir	45.900.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
21	4.1.1	Mucur-Karahasanlı-Şefaati Yolu (Tek Yol Yapım İşi)	2014-2020	Yozgat-Nevşehir-Kırşehir	62.050.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
22	4.1.1	Boğazlıyan-Çandır-Çayıralan (Tek Yol Yapım İşi)	2014-2019	Yozgat	33.150.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
23	4.1.1	Babayağmur-Çayıralan Yolu (Tek Yol Yapım İşi)	2014-2018	Yozgat	25.500.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
24	4.1.1	Çiğdemli-Kadışehri Yolu (Tek Yol Yapım İşi)	2014-2019	Yozgat	44.200.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
25	4.1.1	Çekerek-Sorgun Devlet Yolu	2014-2020	Yozgat	39.100.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
26	4.1.1	Kadışehri Sulusaray Yolu	2020-2023	Yozgat	13.600.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
27	1.1.2	Erciyes Üniversitesi İlaç Araştırma Merkezi	2013-2016	Kayseri	20.367.000	Erciyes Üniversitesi
28	1.1.2	Erciyes Üniversitesi Vektörler ve Vektörlerle Bulaşan Hastalıklar Araştırma ve Uygulama Merkezi	2013-2016	Kayseri	15.990.000	Erciyes Üniversitesi
29	2.2.6 2.5.4	Tarih Canlandırma Projesi	2014-2023	Kayseri	40.000.000	Kayseri Büyükşehir Belediyesi
30	1.3.1 2.5.5 2.5.6	Erciyes Dağında Kültür ve Kongre Merkezi Projesi	2014-2016	Erciyes Dağı, Tekir Bölgesi	12.000.000	Kayseri Büyükşehir Belediyesi
31	3.6.1 3.6.2	Yenilenebilir Enerji Geliştirilmesi ve Enerji Tasarrufunun Yaygınlaştırılması Projesi	2013-2016	Kayseri	30.000.000	Kayseri Büyükşehir Belediyesi
32	3.3.1	Yeşil Kayseri Projesi	2014-2023	Kayseri	15.000.000	Kayseri Büyükşehir Belediyesi
33	2.2.6	Kanal Kayseri Projesi	2015-2018	Kayseri	95.000.000	Kayseri Büyükşehir Belediyesi
34	4.1.4 4.1.5	Hafif Raylı Sistem Erket Hattı	2017-2020	Kayseri	45.000.000	Kayseri Büyükşehir Belediyesi
35	2.2.6	Kent Kütüphanesi Projesi	2014-2016	Kayseri	15.000.000	Kayseri Büyükşehir Belediyesi
36	3.3.5	Erket Osmangazi Kentsel Dönüşüm Projesi	Belirtilmemiştir.	Erket	Belirtilmemiştir.	Kocasinan Belediyesi
37	3.3.5	Eski Sanayi Kentsel Dönüşüm Projesi	Belirtilmemiştir.	Kocasinan	Belirtilmemiştir.	Kocasinan Belediyesi
38	3.3.5	Sahabiye Kentsel Dönüşüm Projesi	Belirtilmemiştir.	Kocasinan	Belirtilmemiştir.	Kocasinan Belediyesi
39	3.3.3, 3.3.4	Boğazlıyan Belediyesi Bahariye Köyü mücavir alanı dâhilinde "Termal Turizm Alanı"nın Alt Yapı (Su, Kanalizasyon, Yağmur Suyu, Yol, Arıtma Tesisi vb.) Yapım işleri	2014-2020	Boğazlıyan	20.000.000	Boğazlıyan Belediyesi
40	2.4.1	Ağız ve Diş Sağlığı Hizmet Binası	Belirtilmemiştir.	Yozgat Merkez	Belirtilmemiştir.	Sağlık Bakanlığı
41	1.7.1	Develi Belediyesi Besi Bölgesi	2014 - 2016	Develi	12.000.000	Develi Belediyesi
42	2.2.5	Develi Belediyesi Sosyal Projeler	2014 - 2018	Develi	13.000.000	Develi Belediyesi

43	3.3.5	Develi Belediyesi Sokak Sağıklaştırma Projesi	2014 - 2023	Develi	30.000.000	Develi Belediyesi
44	3.3.4	Develi Belediyesi İleri Biyolojik Ortak Atıksu Arıtma Tesisi Projesi	2014-2016	Develi	22.000.000	Develi Belediyesi
45	2.2.5 2.2.6	Develi Spor ve Gençlik Merkezi	2014-2016	Develi	11.000.000	Develi Belediyesi
46	2.2.6	Yukarı Kızılırmak Kültür ve Doğa Yolu Projesi	2013-2015	Sivas	10.000.000	Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
47	1.7.1	Hudutsuz Ürün-Köy Projesi	Belirtilmemiştir.	Koyulhisar-Suşehri	38.000.000	Sivas İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
48	1.3.1	Akdağmadeni Nalbant Dağı Kayak Tesisi Projesi	2014-2020	Akdağmadeni	300.000.000 Avro	Akdağmadeni Belediyesi
49	3.3.4	Yeni Biyolojik Arıtma Tesisi	2016-2018	Yozgat Merkez	10.000.000	Yozgat Belediyesi
50	2.2.6	Yeni Belediye Sarayı	2015-2017	Yozgat Merkez	25.000.000	Yozgat Belediyesi
51	2.2.6	Yeni Otobüs Terminali	2016-2018	Yozgat Merkez	10.000.000	Yozgat Belediyesi
52	1.6.2	Sivas-Merkez 2. Organize Sanayi Bölgesi Altyapı İnşaatı	2014-2023	Sivas-Merkez	40.000.000	Sivas-Merkez 2.Organize Sanayi Bölge
53	1.7.8	Sivas-Erzincan-Malatya Demir Aramaları Projesi	2014-	Sivas-Erzincan-Malatya	Belirtilmemiştir.	MTA Orta Anadolu I. Bölge Müdürlüğü
54	1.7.8	Sivas Tersiyer Havzasının Kalınlığının ve Endüstriyel Hammadde Oluşumlarının Araştırılması Projesi	2014-	Sivas	Belirtilmemiştir.	MTA Orta Anadolu I. Bölge Müdürlüğü
55	1.7.8	Sivas Tersiyer Havzasındaki Olası Plaser Maden Yataklarının Araştırılması Projesi	2014-	Sivas	Belirtilmemiştir.	MTA Orta Anadolu I. Bölge Müdürlüğü
56	1.7.8	Orta Anadolu Metalik Maden Aramaları (Sivas-Tokat ve Akdağmadeni-Çayıralan (Yozgat) Arasındaki Farklı Magma Tiplerine Bağlı Olarak Gelişmiş Olası Gömülü Cevherleşmelerin Araştırılması) Projesi	2014-	Sivas-Tokat ve Akdağmadeni-Çayıralan	Belirtilmemiştir.	MTA Orta Anadolu I. Bölge Müdürlüğü
57	1.7.8	Sivas, Kayseri ve Erzincan Yörelerindeki Zeolit ve Olivin Oluşumlarının Araştırılması Projesi	2014-	Sivas, Kayseri ve Erzincan	Belirtilmemiştir.	MTA Orta Anadolu I. Bölge Müdürlüğü
58	1.3.1 3.5.4	Kültepe/Kanış-Karum Kent Müzesi ve Sokak Sağıklaştırma Projesi	2014-2023	Kayseri-Kanış, Karum	4.000.000 Avro	Kayseri İl Kültür Turizm Müdürlüğü
59	1.1.2	Sivas Teknoloji Geliştirme Bölgesi, Ar-Ge Binaları, Altyapı ve Çevre Düzenlemesi	2014-2023	Sivas	Belirtilmemiştir.	Cumhuriyet Üniversitesi-Teknokent
60	4.1.2	Sivas Havalimanı Paralel Taksiyolu ve Hızlı Çıkış Yolu Yapımı	2015-2017	Sivas Nuri Demirağ Havalimanı	15.000.000	Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü
61	1.7.1	Suşehri Sulaması 3. Kısım (Pompajlı)	2020-2022	Suşehri	56.700.000	DSİ
62	3.6.1	Sivas-Suşehri Sulaması 4. Kısım	2020-2022	Suşehri	47.670.000	DSİ
63	1.7.1	Nevruz Sulaması	2015-2017	Yıldızeli	60.000.000	DSİ
64	1.7.1 3.6.1	Kocakurt Barajı	2014-2016	Kangal	22.000.000	DSİ
65	1.7.1	Kocakurt Sulaması	2015-2017	Kangal	25.000.000	DSİ

66	1.7.1 3.6.1	Gemerek Barajı	2014-2017	Gemerek	90.000.000	DSİ
67	1.7.1	Gemerek Sulaması	2015-2017	Gemerek	40.000.000	DSİ
68	1.7.1 3.6.1	Eymir Barajı	2016-2018	Kangal	22.000.000	DSİ
69	1.7.1	Eymir+Armağan Sulaması	2016-2018	Kangal	40.000.000	DSİ
70	1.7.1 3.6.1	Kemerkaya Barajı	2015-2018	Yıldızeli	55.650.000	DSİ
71	1.7.1	Kemerkaya Sulaması	2016-2019	Yıldızeli	42.000.000	DSİ
72	1.7.1 3.6.1	Bozkurt Barajı	2015-2018	Şarkışla	21.000.000	DSİ
73	1.7.1	Bozkurt Sulaması	2016-2019	Şarkışla	31.500.000	DSİ
74	1.7.1 3.6.1	Akçakale Barajı	2015-2018	Kangal	17.850.000	DSİ
75	1.7.1	Akçakale Sulaması	2016-2019	Kangal	36.750.000	DSİ
76	1.7.1 3.6.1	Suşehir Serpinti Çataloluk Barajı	2016-2018	Suşehir	38.000.000	DSİ
77	3.6.1	Gemerek Çepni Barajı	2016-2018	Gemerek	22.500.000	DSİ
78	1.7.1 3.6.1	Kurtlapa Barajı	2016-2018	Sivas Merkez	45.000.000	DSİ
79	1.7.1	Sivas-Ulaş-Örenlice Göleti Sulaması	2014-2015	Sivas-Ulaş-Örenlice Göleti Sulaması	10.500.000	DSİ
80	1.7.1	Suşehir Serpinti Çataloluk Sulaması	2016-2018	Suşehir	18.760.000	DSİ
81	1.7.1	Gemerek Çepni Sulaması	2016-2018	Gemerek	11.250.000	DSİ
82	1.7.1	Kurtlapa Sulaması	2016-2018	Sivas Merkez	22.400.000	DSİ
83	1.7.1	İnandık Projesi	2014-2018	Yerköy-Belkavak, Göçerli, Buruncuk, Arifeoğlu, Süleymanlı Belediyesi ve Sekili köylerinin bir kısmı	121.830.7555	DSİ
84	1.7.1	Bahçecik Projesi	2014-2019	Kadıışehri-Sapıroğlu, Tarhana, Buzluk-Çepni, Derbent, Gümüşdiğin, Kabalı, Kemalli, Kırıllı, Üçağaç, Vasfibey, Yakacık, Yanık, Yankı, Örencik, Çiçekli, Çiçeklihöyüğü, İzibüyük ve Kesikköprü Köyleri	281.111.561	DSİ
85		Eski Sanayi Kentsel Dönüşüm Projesi	2013-2015	Yozgat Merkez	Belirtilmemiştir	Yozgat Belediyesi

*Resmi yazıyla Valilikler aracılığıyla kurumlarca önerilen ve uygulanan projeler dikkate alınmıştır.

Tablo 147. Bölgede Uygulanan Büyük Projeler (Tutarı 10 Milyon TL ve Üzeri Olanlar)*

No	Eksen, Öncelik, Tedbir No	Proje Adı	Öngörülen Başlangıç ve Bitiş Tarihi	Uygulama Yeri	Tahmini Bütçe (TL)	Teklif Yapan Ana Kurum/Kuruluşlar
1	2.3.1	Kayseri /Pınarbaşı (TOKİ) 250 Öğrenci Kapasiteli Yurt İnşaatı	İhale Aşamasında	Pınarbaşı/KAYSERİ	14.000.000	Yurtkur Kayseri Bölge Müdürlüğü
2	2.3.1	Kayseri /Bünyan (TOKİ) 250 Öğrenci Kapasiteli Yurt İnşaatı	Proje Aşamasında	Bünyan/KAYSERİ	14.000.000	Yurtkur Kayseri Bölge Müdürlüğü

3	2.3.1	Sivas (Y.I.G.M) 2250 Öğrenci Kapasiteli Yurt İnşaatı	Proje Aşamasında	Sivas	60.000.000	Yurtkur Kayseri Bölge Müdürlüğü
4	2.3.1	Sivas/Zara (TOKİ) 500 Öğrenci Kapasiteli Yurt İnşaatı	2012-2014	Zara/Sivas	9.250.000**	Yurtkur Kayseri Bölge Müdürlüğü
5	2.3.1	Yozgat (TOKİ) 1000 Öğrenci Kapasiteli Yurt İnşaatı	İhale Aşamasında	Yozgat	35.000.000	Yurtkur Kayseri Bölge Müdürlüğü
6	2.3.5	Sivas İl Halk Kütüphanesi	2013-2015	Sivas	10.000.000	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
7	1.7.1	Sivas Et ve Süt Entegre Tesisleri	2013-2016	Sivas Merkez İlçe Kovalı Mevkii	25.000.000	Sivas İl Özel İdaresi
8	1.3.1 1.3.2	Yıldızdağı Kış Sporları Merkezi İnşaatı	2013-2015	Sivas Merkez, Yakupoğlu Beldesi Yıldız Dağı	50.000.000	Sivas İl Özel İdaresi
9	2.3.5 2.3.6	Yüzme Havuzu	2014-2016	Sivas Merkez	15.000.000	Spor Genel Müdürlüğü
10	2.3.5 2.3.6	Kültür Merkezi Projesi	2013-2016	Sivas	6.000.000 (harcanan)	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
11	4.2.1 4.2.2	Ankara-Sivas Hızlı Tren	2007-2015	Ankara, Yozgat, Sivas	2.486.188.000	TCDD
12	4.2.1 4.2.2	Sivas-Erzincan Demiryolu	2011-2017	Sivas, Erzincan	4.494.000.000	TCDD
13	4.2.1 4.2.2	Boğazköprü-Ulukışla-Yenice, Mersin Yenice, Adana-Toprakkale Sinyalizasyon, Telekomünikasyon ve Altyapı İyileştirmesi	2005-2013	Kayseri, Niğde, Adana, İçel, Osmaniye	341.141.000	TCDD
14	4.2.1 4.2.2	Boğazköprü-Ulukışla-Yenice, Mersin-Yenice, Adana-Toprakkale Elektrifikasyon	2011-2015	Kayseri, Niğde, Adana, İçel, Osmaniye	267.487.000	TCDD
15	4.2.1 4.2.2	Kayaş-Irmak-Kırıkkale-Çetinkaya Elektrifikasyon ve Altyapı İyileştirmesi	2010-2015	Ankara, Kırıkkale, Yozgat, Kayseri, Sivas	434.072.000	TCDD
16	4.2.1 4.2.2	Lojistik Merkez Kurulması	2007-2016	Kayseri-Boğazköprü, Sivas	94.114.000	TCDD
17	4.2.1 4.2.2	1583 Yataklı Bölge Eğitim ve Araştırma Hastanesi (Sağlık Kampüsü)	2011-2014	Kayseri	792.000.000	Sağlık Bakanlığı (Kamu Özel Ortaklığı Daire Başkanlığı)
18	4.2.1 4.2.2	Kayseri Kuzey Geçiş Varyantı (Altyapı ve Sinyalizasyon) Yapım İşi	2007-2013	Kayseri	158.120.000	TCDD
19	4.2.1 4.2.2	Tuna-Koyulhisar-Suşehri ENH Yenileme (Toprak Teli Fiberoptik) (Sivas)	2009-2015	Tuna-Koyulhisar-Suşehri (Sivas)	11.000.000	TEİAŞ
20	4.2.1 4.2.2	(Pınarbaşı-Gürün) Ayr. – Kaynar-16 Bl. HD. DY. (Bölünmüş Yol Yapım İşi)	2009-2013	Kayseri	63.316.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
21	4.2.1 4.2.2	Kayseri Güney Çevre Yolu (Km: 0+000-12+000) (Bölünmüş Yol Yapım İşi)	2011-2013	Kayseri	28.072.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
22	4.2.1 4.2.2	Kayseri-Develi Yolu (Hisarcık Ayr.-Erciyes-Develi Arası) (Bölünmüş yol-BSK Yapım İşi)	2012-2015	Kayseri	53082.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
23	4.2.1 4.2.2	Kayseri-Malatya Yolu (Mimarsinan Köp.-Elbaşı Ayr. Yolu) (BSK Yapım İşi)	2011-2014	Kayseri	70.067.287	Karayolları Genel Müdürlüğü
24	4.2.1 4.2.2	Kayseri-Nevşehir Yolu (Boğazköprü-Garipçe Ayr.) (BSK Yapım İşi)	2011-2013	Kayseri	16.155.269	Karayolları Genel Müdürlüğü

25	4.2.1 4.2.2	Kayseri-Kırşehir Yolu (Hacıbektaş Ayr.-Kırşehir Ç.Y.) (BSK Yapım İşi)	2011-2014	Kayseri	70.398.321	Karayolları Genel Müdürlüğü
26	4.2.1 4.2.2	Kayseri-Ankara Devlet Yolu (Boğazköprü-Himmetdede) (BSK Yapım İşi)	2009-2014	Kayseri	103.395.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
27	4.2.1 4.2.2	Kayseri-Sivas Yolu (BSK Yapım İşi)	2009-2014	Kayseri	95.453.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
28	4.2.1 4.2.2	Pınarbaşı-5 Bölge HD. Yolu (BSK Yapım İşi)	2012-2015	Kayseri	100.994.186	Karayolları Genel Müdürlüğü
29	4.2.1 4.2.2	Kayseri –Pınarbaşı (Elbaşı Ayr.- Pınarbaşı Arası) (BSK Yapım İşi)	2013-2015	Kayseri	90.134.270	Karayolları Genel Müdürlüğü
30	4.2.1 4.2.2	Himmetdede Ayr.-Boğazlıyan Yolu (Boğazlıyan Ç. Y. Dahil)	2012-2015	Kayseri -Yozgat	71.050.660	Karayolları Genel Müdürlüğü
31	4.2.1 4.2.2	Kayseri Özvatan Yolu	2011-2013	Kayseri	12.903.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
32	4.2.1 4.2.2	Kayseri Tomarza Yolu	2012-2014	Kayseri	17.814.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
33	4.2.1 4.2.2	Develi-Bakırdağ Yolu (Tek Yol Yapım İşi)	2011-2013	Kayseri	21.301.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
34	4.2.1 4.2.2	Özvatan –Felahiye Yolu (Tek Yol Yapım İşi)	2011-2016	Kayseri	13.600.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
35	4.2.1 4.2.2	Tomarza-Toklar Yolu (Tek Yol Yapım İşi)	2011-2020	Kayseri	52.700.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
36	4.2.1 4.2.2	Boğazlıyan-Sarıkaya-Sorgun D.Y . (Bölünmüş Yol Yapım İşi)	2009-2013	Yozgat	86.842.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
37	4.2.1 4.2.2	Sorgun-Akdağmadeni-Yıldızeli Yolu (BSK Yapım İşi)	2011-2014	Yozgat	78.118.676,51	Karayolları Genel Müdürlüğü
38	4.2.1 4.2.2	Yerköy Ayr.-Yozgat-Sorgun D.Y. (BSK Yapım İşi)	2011-2014	Yozgat	76.441.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
39	4.2.1 4.2.2	Delice Ayr.-Yerköy DY. (BSK Yapım İşi)	2011-2014	Yozgat	86.246.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
40	4.2.1 4.2.2	Himmetdede Ayr.-Boğazlıyan Yolu (Boğazlıyan Ç.Y. Dahil) (BSK Yapım İşi)	2012-2015	Yozgat	71.050.660	Karayolları Genel Müdürlüğü
41	4.2.1 4.2.2	Çekerek Kadişehri Yolu (Tek Yol Yapım İşi)	2010-2021	Yozgat	27.200.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
42	4.2.1 4.2.2	Alaca-Çekerek-Zile Yolu (Tek Yol Yapım İşi)	2011-2013	Yozgat	36.565.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
43	4.2.1 4.2.2	Çayıralan 16. Bölge Müdürlüğü	2011-2015	Yozgat	17.850.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
44	2.4.1 2.3.5	Erciyes Üniversitesi Kongre Merkezi	1994-2015 (2015 sonrasına sarkabilecektir)	Kayseri	36.750.000	Erciyes Üniversitesi
45	4.2.1 4.2.2	Derinkuyu-Yeşilhisar Yolu	2011-2021	Kayseri-Nevşehir	34.100.000	Karayolları Genel Müdürlüğü
46	2.4.1	475 Yataklı Eğitim ve Araştırma Hastanesi	İhale Aşamasında	Yozgat Merkez	92.000.000	Sağlık Bakanlığı (Kamu Özel Ortaklığı Daire Başkanlığı)
47	2.4.1	Devlet Hastanesi 250 Yatak	İhale Aşamasında	Yozgat Sorgun	44.915.254	TOKİ
48	2.4.1	Devlet Hastanesi 50 Yatak	2012-2014	Yozgat Sarıkaya	11.252.000	Sağlık Bakanlığı (Kamu Özel Ortaklığı Daire Başkanlığı)

49	3.6.1 1.7.1	Sarıoğlan Projesi	1990-2013	Orta Anadolu'da Kızılırmak'ın yan kollarından Kestuvan ve Düzençik Çayı vadisinde	135.162.676	DSİ
50	3.6.1 1.7.1	Develi II. Merhale Projesi	1990-2016	Develi, Yahyalı, Yeşilhisar, İncesu, ilçeleri ve bağlı köyleri içine alan Kızılırmak Havzasına mansaplanan Develi Kapalı Havzası0	1.059.458.097	DSİ
51	3.6.1 1.7.1	Bahçelik Projesi	1995-2017	Pınarbaşı'nın 10 km batısında Zamantı Nehri üzerinde	1.404.298.655	DSİ
52	3.6.1 1.7.1	Yamula Barajı	2009-2015	Kayseri Kızılırmak Vadisinde Yamula Kasabası, Ebiç, Mahzemin, Dadağı, Karakimseli, Kalkancık Köyleri	94.217.652	DSİ
53	1.7.1	Kayseri-Felahiye Kayapınar Göleti ve Sulaması	2010-2014	Kayseri, Felahiye Kayapınar Kasabası	19.803.354	DSİ
54	1.7.1	Kayseri-Melikgazi Kıranardı Göleti ve Sulaması	2012-2016	Melikgazi İlçesi Kıranardı, Çaylakçukuru Deresi üzerinde	21.446.964	DSİ
55	1.7.1	Kayseri-Sarız Çölekdere Göleti ve Sulaması	2013-2015	Sarız İlçesi Çölekdere Köyü	14.655.000	DSİ
56	1.7.1	Kayseri-Bünyan Koyunabdal Göleti ve Sulaması	2013-2015	Kayseri Bünyan, Koyunabdal Kasabası	18.700.000	DSİ
57	1.7.1	Kayseri-Sarıoğlan Ebulhayır Göleti ve Sulaması	2013-2015	Sarıoğlan Ebulhayır Köyü	11.744.000	DSİ
58	1.7.1	Kayseri-Sarız Fettahdere Göleti ve Sulaması	2013-2015	Sarız, Fettahdere Köyü	14.080.000	DSİ
59	1.7.1	Kayseri-Özvatan Göleti Sulaması	2013-2015	Özvatan İlçesi	20.968.000	DSİ
60	1.7.1	Zara Sulaması	2010-2013	Zara İlçesi ve Bağlı 4 Adet Köy Arazileri	27.353.649	DSİ
61	1.7.1	Hafik Sulaması	2010-2014	Hafik İlçesi ve bağlı 8 adet Köy arazileri	42.210.983	DSİ
62	1.7.1	Zara-Hafik Sulaması Su Alma Yapısı ve İletim Hattı	2012-2014	Zara	24.782.017	DSİ
63	4.1.1	Kanak Barajı	2010-2013	Şarkışla	27.682.586	DSİ
64	1.7.1	Kanak Sulaması	2012-2014	Şarkışla	10.324.264	DSİ
65	1.7.1	Pusat-Özen sulaması 2. Kısım	2012-2017	Hafik	71.220.000	DSİ
66	1.7.1	Sivas-Yıldızeli Güneykaya (Yusufoğlan) Göleti	2010-2014	Yıldızeli	14.689.430	DSİ
67	3.6.1 1.7.1	Nevruz Barajı	2013-2015	Yıldızeli	37.109.655	DSİ
68	1.7.1	Sivas Yıldızeli Güneykaya Sulaması	2013-2015	Yıldızeli	25.000.000	DSİ
69	1.7.1	Sivas-Ulaş Örenlice Göleti	2013-2014	Ulaş	16.000.000	DSİ
70	1.7.1	Sivas-Ulaş Şenyurt Göleti	2013-2014	Ulaş	11.000.000	DSİ

71	1.7.1	Musabeyli Projesi	2007-2015	Yozgat-Musabeyli Kasabasının 7,5 km kuzey doğusunda Bşeközü Deresi Üzerinde Akyamaç Köyüne 3 km uzaklıktadır.	178.896.208	DSİ
72	1.7.1	Gelingüllü Projesi	1985-2014	Kızılırmak Havzasında, Delice Irmağın Kollarından Kanak Çayı Üzerinde Yozgat Merkez Osmanpaşa Bucağı Gelingüllü Köyünün 1 km kuzey batısından başlayıp, Yerköy ilçesi Aşağısekili Kasabası sınırlarına kadardır.	527.945.402	DSİ
73	1.7.1	Yozgat Kadışehri Halıköy Göleti ve Sulaması	2012-2014	Kadışehri-Halıköy Kasabası	16.277.113	DSİ
74	1.7.1	Yozgat Boğazlıyan Oğulcuk Göleti ve Sulaması	2012-2015	Boğazlıyan-Devecipınar Kasabası ve Oğulcuk Köyü	40.000.000	DSİ
75	1.7.1	Yozgat-Sorgun Taşlık Göleti ve Sulaması	2012-2015	Sorgun-Büyüktaşlık Köyü Arazileri	26.692.486	DSİ
76	1.7.1.	Yozgat-Akdağmadeni Çalışkan Göleti ve Sulaması	2013-2015	Akdağmadeni-Çalışkan Köyü	18.620.000	DSİ
77	1.7.1	Yozgat-Sorgun Erkekli Göleti ve Sulaması	2013-2015	Sorgun-Erkekli, İsmailhacılı, Duralıdayılı, Halıfakılı ve Gevrek Köyü	20.861.000	DSİ
78	1.7.1	Yozgat-Sorgun Gevrek Göleti ve Sulaması	2013-2015	Sorgun-Gevrek, Doğanlar, İsmailhacılı ve Duralıdayı	30.722.000	DSİ
79	1.7.1	Yozgat-Sorgun Köşrelik Göleti ve Sulaması	2013-2015	Sorgun-Köşrelik Köyü	20.200.000	DSİ
80	1.7.1	Yozgat Gelingüllü Arazi Topulaştırma ve TİGH Projesi	2013-2015	Yozgat Merkez-Esenli, Battal, Bayatören, Özlüce, Sarınınören; Sorgun-Gedikhasanlı; Yerköy-Akpınar, Arifeoğlu, Buruncuk, Kumluca, Göçerli, Karacaahmetli, Kömüşören, Şefaati-İnceşehir Mah., Paşaköy, Armağan, Halaçlı, İbrahimhacılı, Kızılyar, Koç ve Saçlı, Kırşehir-Çiçekdağı ilçesi-Köseli, Tatbekirli, Büyükteflek, Küçükteflek, Haydarlı, Safalı, Tepecik	16.104.627,16	Tarım Reformu Genel Müdürlüğü
81	1.6.2	Sivas-Merkez 1. Organize Sanayi Bölgesi Tevsi Alan Kamulaştırma	2004-2014	Sivas-Merkez	17.790.587	Sivas Merkez 1. Organize Sanayi Bölge

82	3.3.3	Su�ehri (Sivas) ��me suyu ���aat�	2013-2014	Su�ehri (Sivas) Belediyesi	12.000.000	��ller Bankası A.�.
83	3.3.3	��mranlı (Sivas) Kanalizasyon ���aat�	2013-2014	��mranlı (Sivas) Belediyesi	10.250.000	��ller Bankası A.�.
84	3.3.3	Yeni��ubuk (Sivas) Kanalizasyon ���aat�	2013-2014	Yeni��ubuk (Sivas) Belediyesi	10.000.000	��ller Bankası A.�.
85	2.2.5 2.2.6	25.000 Seyirci Kapasiteli Stadyum	2012-2015	Sivas Merkez	100.000.000	TOK�
86	2.2.5 2.2.6	4.000 Seyirci Kapasiteli Spor Salonu	2012-2015	Sivas Merkez	33.386.567	Spor Genel M��d��rl����

*Resmi yazıyla Valilikler aracılığıyla kurumlarca önerilen ve uygulanan projeler dikkate alınmıştır.

**   stisnai olarak belirtilmiştir.

KATKI SAĞLAYANLAR

ORAN Bölge Planına katkı sağlayan tüm paydaşlara teşekkürlerini sunar.⁶¹

Tablo 148. Sektörel Çalışma Grubu Toplantıları

Sektörel Çalışma Grubu	Tarih	Yer
Kayseri "Tarım, Hayvancılık ve Gıda" I. Toplantı	01.02.2011	ORAN Kalkınma Ajansı Hizmet Binası
Kayseri "Sanayi ve Ticaret" I. Toplantı	01.02.2011	ORAN Kalkınma Ajansı Hizmet Binası
Kayseri "Enerji ve Madencilik" I. Toplantı	01.02.2011	ORAN Kalkınma Ajansı Hizmet Binası
Kayseri "Turizm ve Sosyal Altyapı" I. Toplantı	01.02.2011	ORAN Kalkınma Ajansı Hizmet Binası
Sivas "Tarım, Hayvancılık ve Gıda" I. Toplantı	08.02.2011	Sivas TSO
Sivas "Sanayi ve Ticaret" I. Toplantı	08.02.2011	Sivas TSO
Sivas "Enerji ve Madencilik" I. Toplantı	08.02.2011	Sivas TSO
Sivas "Turizm ve Sosyal Altyapı" I. Toplantı	08.02.2011	Sivas TSO
Kayseri "Tarım, Hayvancılık ve Gıda" II. Toplantı	16.02.2011	Kayseri Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü
Kayseri "Sanayi ve Ticaret" II. Toplantı	16.02.2011	Kayseri Sanayi Odası
Yozgat "Tarım, Hayvancılık ve Gıda" I. Toplantı	17.02.2011	T.C. Bozok Üniversitesi
Yozgat "Sanayi ve Ticaret" I. Toplantı	17.02.2011	T.C. Bozok Üniversitesi
Yozgat "Enerji ve Madencilik" I. Toplantı	17.02.2011	T.C. Bozok Üniversitesi
Yozgat "Turizm ve Sosyal Altyapı" I. Toplantı	17.02.2011	T.C. Bozok Üniversitesi
Kayseri "Turizm ve Sosyal Altyapı" II. Toplantı	18.02.2011	Develi Belediyesi
Sivas "Tarım, Hayvancılık ve Gıda" II. Toplantı	22.02.2011	Sivas Veteriner Hekimler Odası
Sivas "Enerji ve Madencilik" II. Toplantı	22.02.2011	T.C. Cumhuriyet Üniversitesi
Sivas "Turizm ve Sosyal Altyapı" II. Toplantı	22.02.2011	Sivas ORAN Kalkınma Ajansı YDO Binası
Kayseri "Enerji ve Madencilik" II. Toplantı	25.02.2011	ORAN Kalkınma Ajansı Hizmet Binası
Sivas "Tarım, Hayvancılık ve Gıda" III. Toplantı	01.03.2011	T.C. Cumhuriyet Üniversitesi
Yozgat "Tarım, Hayvancılık ve Gıda" II. Toplantı	04.03.2011	Yozgat Ziraat Odası
Yozgat "Enerji ve Madencilik" II. Toplantı	04.03.2011	T.C. Bozok Üniversitesi
Yozgat "Sanayi ve Ticaret" II. Toplantı	04.03.2011	Yozgat Valiliği
Yozgat "Turizm ve Sosyal Altyapı" II. Toplantı	04.03.2011	Grand Eser Otel
Sivas "Turizm ve Sosyal Altyapı" III. Toplantı	07.03.2011	Sivas ORAN Kalkınma Ajansı YDO Binası
Sivas "Enerji ve Madencilik" III. Toplantı	11.03.2011	T.C. Cumhuriyet Üniversitesi
Sivas "Tarım, Hayvancılık ve Gıda" IV. Toplantı	15.03.2011	Sivas TSO
Kayseri "Tarım, Hayvancılık ve Gıda" III. Toplantı	17.03.2011	Kayseri Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği
Kayseri "Enerji ve Madencilik" III. Toplantı	18.03.2011	ORAN Kalkınma Ajansı Hizmet Binası
Yozgat "Tarım, Hayvancılık ve Gıda" III. Toplantı	21.03.2011	Yozgat Ziraat Odası

⁶¹ Boş bırakılan alanlar için bilgi bulunmamaktadır.

Sektörel Çalışma Grubu	Tarih	Yer
Yozgat "Turizm ve Sosyal Altyapı" III. Toplantı	24.03.2011	T.C. Bozok Üniversitesi
Kayseri "Turizm ve Sosyal Altyapı" III. Toplantı	25.03.2011	Bünyan Belediyesi
Kayseri "Sanayi ve Ticaret" III. Toplantı	30.03.2011	Kayseri OSB Müdürlüğü
Sivas "Tarım, Hayvancılık ve Gıda" V. Toplantı	05.04.2011	Sivas ORAN Kalkınma Ajansı YDO Binası
Yozgat "Enerji ve Madencilik" III. Toplantı	07.04.2011	T.C. Bozok Üniversitesi Rektörlüğü
Sivas "Enerji ve Madencilik" IV. Toplantı	08.04.2011	T.C. Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlüğü
Yozgat "Tarım, Hayvancılık ve Gıda" IV. Toplantı	11.04.2011	Yozgat Ziraat Odası
Sivas "Tarım, Hayvancılık ve Gıda" VI. Toplantı	12.04.2011	Sivas ORAN Kalkınma Ajansı YDO Binası
Yozgat "Sanayi ve Ticaret" III. Toplantı	13.04.2011	Yozgat Valiliği
Yozgat "Turizm ve Sosyal Altyapı" IV. Toplantı	13.04.2011	T.C. Bozok Üniversitesi
Kayseri "Tarım, Hayvancılık ve Gıda" IV. Toplantı	14.04.2011	Kayseri Ticaret Borsası
Sivas "Sanayi ve Ticaret" II. Toplantı	15.04.2011	Sivas ORAN Kalkınma Ajansı YDO Binası
Kayseri "Turizm ve Sosyal Altyapı" IV. Toplantı	15.04.2011	ORAN Kalkınma Ajansı Hizmet Binası
Sivas "Tarım, Hayvancılık ve Gıda" VII. Toplantı	19.04.2011	Sivas ORAN Kalkınma Ajansı YDO Binası
Sivas "Sanayi ve Ticaret" III. Toplantı	22.04.2011	Sivas ORAN Kalkınma Ajansı YDO Binası
Yozgat "Tarım, Hayvancılık ve Gıda" V. Toplantı	25.04.2011	Yozgat Tarım İl Müdürlüğü
Sivas "Tarım, Hayvancılık ve Gıda" VIII. Toplantı	26.04.2011	Sivas ORAN Kalkınma Ajansı YDO Binası

Tablo 149. Bölge Planına Katkı Sağlayanlar-Sektörel Çalışma Grubu Üyeleri

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
1	İhsan ÜNAL	Yeşilhisar Belediyesi	Belediye Başkanı
2	Adnan AKAY	Kayseri Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü	Eski İl Müdürü, Bakanlık Müşaviri
3	Aydın ÇALIŞKAN	Kayseri Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü	İl Müdür Yardımcısı
4	Ali SERT	Kayseri Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü	Tarımsal Altyapı ve Arazi Değerlendirme Şube Müdürü
5	Şaban ÜNLÜ	Kayseri Ticaret Borsası	Başkan
6	Z. Mustafa KOCABEYOĞLU	Yeşilhisar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	Başkan
7	Ünay ÇAKI	Kayseri Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği	Başkan
8	Talip AKÇAKAYA	Kayseri Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği	Başkan Yrd.
9	Hidayet YİĞİT	Develi Sanayici ve İş Adamları Derneği	Başkan
10	Erol KARAPINAR	Meyve Üreticileri Merkez Birliği	Başkan
11	H. Galip ULUGÖL	Tarımsal Kalkınma Derneği	Başkan
12	Yrd. Doç. Dr. Jale METİN	Erciyes Ü. , Seyrani Ziraat Fakültesi, Zootečni Bölümü	Öğretim Üyesi
13	Yrd. Doç. Asiye YILMAZ ADKINSON	Erciyes Ü. , Seyrani Ziraat Fakültesi, Zootečni Bölümü	Öğretim Üyesi
14	Doç. Dr. Yusuf KONCA	ErciyesÜ. , Seyrani Ziraat Fakültesi, Zootečni Bölümü	Öğretim Üyesi, Bölüm Başkanı

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
15	Doç. Dr. Osman SAĞDIÇ	Erciyes Ü. Mühendislik Fakültesi, Gıda Mühendisliği Bölümü	Öğretim Üyesi
16	Selim KATIRCI	Kayseri, Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, Ziraat Mühendisleri Odası	Mühendis, Kayseri Şubesi II. Başkan
17	Kasım GÜLTEKİN	Şarkışla Belediyesi	Başkan
18	Halil KAVLAK	Şarkışla Belediyesi	Belediye Başkanı Yardımcısı
19	Erhan ÖZEN	Suşehri Belediyesi	İl Genel Meclisi Üyesi
20	Abdulkadir HASTAOĞLU	Sivas Ticaret Borsası	Başkan
21	Özcan KARATAŞ	Veteriner Hekimler Odası	Başkan
22	İhsan ASLAN	Tarım İl Müdürlüğü	İl Müdürü
23	Mehmet CENGİZ	Tarım İl Müdürü	İl Müdür V.
24	Durdu AĞADAĞ	Tarım İl Müdürlüğü	Su Ürünleri Mühendisi
25	Murat ALNIAÇIK	Tarım İl Müdürlüğü	Mühendis
26	S. Sami KARYAĞDI	Tarım İl Müdürlüğü	Veteriner Hekim
27	Ahmet KAÇMAZ	Sivas Ticaret Borsası	Genel Sekreteri
28	Doç. Dr. Hasan ELEROĞLU	T.C. C.Ü. Enformatik Bölümü	Öğretim Üyesi
29	Gültekin ATALAN	T.C. C.Ü. Veterinerlik Fakültesi	Dekan V.
30	Nursel DEVELİ IŞIKLI	T.C. C.Ü. Veterinerlik Fakültesi	Öğretim Üyesi
31	Ethem DOĞAN	Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Birliği	Başkan
32	Bilal ZEYTİN	Sivas TKDK İl Koordinatörlüğü	İl Koordinatörü
33	A. Fuat CEYLAN	Tarım, Hayvancılık ve Gıda Bakanlığı, Kırsal Kalkınma Dairesi Başkanlığı	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Uzmanı
34	Tayyar AÇIK	Ulaş Kalkınma Derneği	Başkan
35	Murat ATA	Sivas Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, Ziraat Mühendisleri Odası	İl Temsilcisi
36	İsmail Yıldırım	Newland Organik Gübre	Müdür
37	Kadir Güçlü	Serbest	Veteriner Hekim
38	Mustafa DURNA	Sivas Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü	Su Ürünleri Mühendisi
39	Yrd. Doç. Dr. Nevcihan GÜRSOY	Cumhuriyet Ü. Gıda Mühendisliği Bölümü	Öğretim Üyesi
40	Prof. Dr. Fatih SEYİS	T.C. Bozok Ünv. Ziraat Fakültesi	Öğretim Üyesi
41	Doç. Dr. Yaşar ERTÜRK	T.C. Bozok Ünv. Ziraat Fakültesi	Öğretim Üyesi
42	Seçil KARAMUSTAFA	T.C. Bozok Ünv. Ziraat Fakültesi	Araştırma Görevlisi
43	Servet ARAS	T.C. Bozok Ünv. Ziraat Fakültesi	Araştırma Görevlisi
44	Özge D. ERBAŞ	T.C. Bozok Ünv. Ziraat Fakültesi	Araştırma Görevlisi
45	Hakan KELEŞ	T.C. Bozok Ünv. Ziraat Fakültesi	Araştırma Görevlisi
46	Erdem GÜLÜMSER	T.C. Bozok Ünv. Ziraat Fakültesi	Araştırma Görevlisi
47	H. Ozan TAŞKESEN	T.C. Bozok Ünv. Ziraat Fakültesi	Araştırma Görevlisi
48	Medine ÇOPUR	T.C. Bozok Ünv. Ziraat Fakültesi	Araştırma Görevlisi
49	Cüneyt CİVELEK	T.C. Bozok Ünv. Ziraat Fakültesi	Araştırma Görevlisi
50	Mehmet Akif BOZ	T.C. Bozok Ünv. Ziraat Fakültesi	Araştırma Görevlisi
51	Zeki MUT	T.C. Bozok Ünv. Ziraat Fakültesi	Araştırma Görevlisi
52	Hanife MUT	T.C. Bozok Ünv. Ziraat Fakültesi	Araştırma Görevlisi
53	Gökhan AYDINLI	T.C. Bozok Ünv. Ziraat Fakültesi	Araştırma Görevlisi
54	Hacı TUZLACIK	Sorgun Ziraat Odası	Başkan
55	Murat TÜRKMEN	Sorgun İlçe Tarım Müdürlüğü	İlçe Müdürü
56	İsmail AÇIKGÖZ	Ziraat Odası Başkanlığı	Başkan

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
57	Şükrü KÖKSAL	Yozgat Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü	Ziraat Yüksek Mühendisi
58	İlker İPEK	Yozgat Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü	Veteriner Hekim
59	Veli BÜKE	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu	İl Koordinatörü
60	Mehmet ÖZMEN	Bünyan Belediyesi	Belediye Başkanı
61	Recep ÖZKAN	Develi Belediyesi	Belediye Başkanı
62	Yrd. Doç. Birol AKGÜL	Erciyes Üniversitesi	Öğretim Üyesi
63	Ahmet BAKTIR	Hacılar Dağcılık ve Kış Sporları Merkezi	Yönetim Kurulu Üyesi
64	Hüseyin GÜNDÜZ	Develi Halk Eğitim Merkezi	Müdür
65	Abdülkadir DAĞLI	T.C. Erciyes Üniversitesi	Öğretim Üyesi
66	Ali ORHAN	Sultan Sazlığı Milli Parkı Çevre Belediyeler Birliği	Müdür
67	Cafer İSLAMOĞLU	Develi	İşadamı
68	Cuma KARADEMİR	Develi Zile Belediyesi	Belediye Başkanı
69	Emre SAĞIROĞLU	Bünyan Belediyesi	Harita Mühendisi
70	H. Mehmet ÖZTÜRK	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	İl Müdür Yardımcısı
71	Kemal BAYIR	Aspo Tour	Genel Koordinatör
72	Kürşat AÇIKGÖZ	Toprak Tasarım Mimarlık	Mimar
73	Mehmet EĞLENCELİOĞLU	KAYTİD	Başkan
74	Nezir ÖTEGEN	Develi Belediyesi	Basın Yayın Danışmanı
75	Ömer OZAN	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	Şube Müdürü
76	Enver ÜNLÜ	Develi Kaymakamlığı	Kaymakam
77	Mustafa MAYDA	KAYTİD	
78	Kadir PÜRLÜ	Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü	İl Müdürü
79	Halit KARAKOÇ	Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü	Müdür Yardımcısı
80	Gülistan TÜFEKÇİ BAŞARAN	Sivas Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü	Müdür
81	Kadir KURUÇAY	Sivas Sanayici ve İşadamları Derneği	Başkan
82	Gülten ERCİL	Üretici Kadın Girişimciler ve Dayanışma Derneği	Başkan
83	Lütfi İBİŞ	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	Müdür Vekili
84	Ahmet Elmalı	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	Şube Müdürü
85	Hasan Kerim ŞENYURT	Yozgat Müzesi	Müdür
86	Mustafa ÇİFTÇİ	Yozgat Belediyesi	Ar-Ge Ofis Sorumlusu
87	Yrd. Doç. Dr. Fahri SEKER	T.C. Bozok Üniv. İ.İ.B.F.	Öğretim Üyesi
88	Yrd. Doç. Dr. Mustafa SARKIM	T.C. Bozok Üniv. İ.İ.B.F.	Öğretim Üyesi
89	Ayşegül KOÇ ÜNLÜSOY	T.C. Bozok Üniv. Müh. Mim. Fak.	Öğretim Görevlisi
90	Yrd. Doç. Dr. Ramazan KURTOĞLU	T.C. Bozok Üniv.	Öğretim Üyesi
91	Üzeyir AÇIKGÖZ	Grand Eser Hotel	Genel Müdür
92	Erdoğan ÖZTÜRK	Yozgat Organize Sanayi Bölgesi	Müdür
93	Süleyman ARSLAN	Yozgat İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü	Mühendis
94	Yusuf MÖHÜR	Yozgat İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü	Mühendis

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
95	Adem CENGİZ	Eren Çorap	İşletme Sahibi
96	Yrd. Doç. Dr. Mahmut AKIN	Bozok Üniversitesi İİBF	Öğretim Üyesi
97	Ali ERDOĞAN	KOSGEB	KOBİ Uzman Yardımcısı
98	Ahmet IRGATOĞLU	Irgatoğlu İnşaat Malzemeleri	İşletme Sahibi
99	Şerafettin KÖKSAL	Özel Sektör	İşletme Sahibi
100	Mustafa KOÇ	Özel Sektör	İşletme Sahibi
101	Oğuz Kaya	Kraft Torba	İdari ve Mali İşler
102	Timur YILDIZ	Yozgat TSO	AR-GE
103	Orhan ÖZKAN	YASİAD	Genel Sekreter
104	Erdal ÇINAR	KOSGEB-Kayseri Hizmet Merkezi Müdürlüğü	Müdür
105	Namık SUBAŞ	Kayseri Genç Sanayici ve İşadamları Derneği	Genel Sekreter
106	Ahmet BAŞALP	Erciyes Teknopark A.Ş.	Genel Müdür
107	Kamil AKÇADIRCI	Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü	İl Müdürü
108	Mehmet SAĞIROĞLU	Kayseri Sanayici ve İşadamları Derneği	Dernek Başkanı
109	Tahsin ONUŞ	Kayseri Organize Sanayi Bölgesi	Genel Sekreter
110	Yusuf GÖKOĞUZ	Kayseri Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği	Genel Sekreter
111	Bilgin YAZLIK	Erciyes Teknopark A.Ş.	Genel Müdür Yardımcısı
112	Okan ŞAHİN	Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü	Şube Müdürü
113	Prof. Dr. Muammer ŞİMŞEK	Cumhuriyet Üniversitesi İİBF	İktisat Bölüm Başkanı
114	Prof. Dr. Güven DELİCE	Cumhuriyet Üniversitesi İİBF	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekan Yardımcısı
115	Doç. Dr. Adem DOĞAN	Cumhuriyet Üniversitesi İİBF	Bölgesel Kalkınma ve İşbirliği Merkezi Müdürü
116	Doç. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL	Cumhuriyet Üniversitesi İİBF	Ekonometri Bölüm Başkanı
117	Yrd. Doç. Dr. M. Sadık ÖNCÜL	Cumhuriyet Üniversitesi İİBF	Öğretim Üyesi
118	Öğr. Gör. E. Murat TONUS	Cumhuriyet Üniversitesi MF	Öğretim Görevlisi
119	İsmail TİMUÇİN	ESTAŞ	Başkanı
120	Ruhi TONBUL	Sivas İl Sanayi Ticaret Müdürlüğü	İl Müdürü
121	Bekir Sıtkı EMİNOĞLU	Organize Sanayi Bölge Müdürlüğü	Bölge Müdürü
122	Özcan DEMİRKOL	Sivas TSO	Yönetim Kurulu Başkan Vekili
123	Necati ŞAHİN	Sivas TSO	Yönetim Kurulu Üyesi
124	Ali AKSU	Sivas TSO	Yönetim Kurulu Üyesi
125	Emre COŞKUN	ASSİAD	Genel Sekreter
126	Gültekin SAYYAR	Tramertaş	Muhasebe Müdürü
127	Cemal OĞUZHAN	Kayseri İncesu Organize Sanayi Bölgesi	Bölge Müdürü
128	Hadi BİNGÖL	TEİAŞ 11. Grup Müdürlüğü	Grup Müdürü
129	Kadir DAYIOĞLU	Kayseri Ticaret Odası	Danışman
130	Mehmet ARAÇ	Yahyalı Belediyesi	Bel. Bşk.
131	Ahmet GÜLHAN	Serbest	Maden Müh.
132	Serhat SOLAK	Elmacı Madencilik	Baş Mühendis (Maden Müh.)
133	Şefik AKKOYUNLU	Özkoyuncu Madencilik	İşletmeler Müdürü
134	Bülent KARAERİK	Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş.	Planlama ve Yatırım Müdürü
135	Turgay GÜNEŞ	Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş.	İlçeler Koordinasyon Şefi
136	Zeki ÖZDEMİR	Sivas Doğaltaş ve Madenciler Derneği	Başkan

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
137	Prof. Dr. Meftuni YEKELER	Cumhuriyet Üniversitesi	Rektör Yardımcısı
138	Hakan Yavuz ERDOĞAN	Yıldızeli Kaymakamlığı	Kaymakam
139	Ruhi TONBUL	Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü	İl Müdürü
140	Halil ŞENER	Kalın Belediyesi	Belediye Başkanı
141	Yrd. Doç. Dr. Ömer Lütfi SÜL	Cumhuriyet Üniversitesi (Maden Müh.)	Öğretim Üyesi
142	Prof. Dr. Ahmet DEMİRCİ	Cumhuriyet Üniversitesi (Maden Müh.)	Öğretim Üyesi
143	Necaattin ÇELİK	Sivas Doğaltaş ve Madenciler Derneği	Başkan Vekili
144	Suphi DAŞTAN	Akdağmadeni Belediyesi	Belediye Başkanı
145	Yrd. Doç. Dr. Mehmet DOĞAN	Bozok Üniversitesi Makine Müh. Enerji ABD	Öğretim Üyesi
146	Gökhan KARAKOÇ	Yozgat Belediyesi Destek Hizmetleri Mdr.	Jeoloji Mühendisi
147	Yrd. Doç. Dr. Nursel ÖKSÜZ	Bozok Üniversitesi Jeoloji Müh. Maden Yatakları- Jeokimya ABD	Öğretim Üyesi
148	Yrd. Doç. Dr. Hasan ÇELİK	Bozok Üniversitesi MMF	Öğretim Üyesi
149	Yusuf YAŞARER	Yeni Çeltek Sorgun Linyit İşletmesi	İşletme Müdürü
150	Halil İbrahim AKYEL	Yeni Çeltek Sorgun Linyit İşletmesi	Baş Mühendis
151	Ali E. ARSLANOĞLU	Ay Mühendislik (Ankara)	Teknisyen
152	Aynur SÜER	Ay Mühendislik (Ankara)	Makine Müh.

Tablo 150. İlçe Stratejik Analiz Toplantıları⁶²

No	İl	İlçe	Tarih
1	Kayseri	Develi	14 Temmuz 2010
2	Sivas	Gemerek	2 Ağustos 2010
3	Sivas	Şarkışla	2 Ağustos 2010
4	Kayseri	Yahyalı	3 Ağustos 2010
5	Yozgat	Sorgun	4 Ağustos 2010
6	Kayseri	Tomarza	8 Temmuz 2011
7	Yozgat	Çayıralan	26 Temmuz 2011
8	Yozgat	Saraykent	12 Eylül 2011
9	Kayseri	Felahiye	14 Eylül 2011
10	Kayseri	Yeşilhisar	12 Ekim 2011
11	Yozgat	Kadışehri	19 Ekim 2012
12	Yozgat	Sarıkaya	10 Mayıs 2012
13	Sivas	Gürün	15 Mayıs 2012
14	Yozgat	Şefaatli	22 Mayıs 2012
15	Yozgat	Çandır	23 Mayıs 2012
16	Sivas	Altınyayla	23 Mayıs 2012
17	Yozgat	Yenifakılı	5 Haziran 2012
18	Yozgat	Boğazlıyan	7 Haziran 2012
19	Yozgat	Yerköy	13 Haziran 2012
20	Yozgat	Aydıncık	14 Haziran 2012
21	Yozgat	Çekerek	14 Haziran 2012

⁶² * Develi, Gemerek, Şarkışla, Yahyalı, Sorgun ilçeleri bir önceki dönemde tamamlanmış olup, merkez ilçeler kapsam dışı bırakılmıştır. Ancak tüm ilçeler için planlama döneminde İlçe Stratejik Analiz Anketleri ayrıca uygulanmıştır.

No	İl	İlçe	Tarih
22	Yozgat	Akdağmadeni	26 Haziran 2012
23	Sivas	Koyulhisar	3 Temmuz 2012
24	Sivas	Suşehri	4 Temmuz 2012
25	Sivas	Akıncılar	5 Temmuz 2012
26	Sivas	Gölova	5 Temmuz 2012
27	Sivas	Kangal	10 Temmuz 2012
28	Sivas	Divriği	11 Temmuz 2012
29	Sivas	Yıldızeli	12 Temmuz 2012
30	Sivas	İmranlı	17 Temmuz 2012
31	Kayseri	Hacılar	11 Eylül 2012
32	Kayseri	Sarıoğlu	13 Eylül 2012
33	Sivas	Ulaş	8 Ekim 2012
34	Sivas	Hafik	21 Kasım 2012
35	Sivas	Zara	21 Kasım 2012
36	Sivas	Doğanşar	22 Kasım 2012
37	Kayseri	Bünyan	5 Aralık 2012
38	Kayseri	Akkışla	11 Aralık 2012
39	Kayseri	Özvatan	11 Aralık 2012
40	Kayseri	İncesu	20 Aralık 2012
41	Kayseri	Pınarbaşı	2 Ocak 2013
42	Kayseri	Sarız	11 Ocak 2013

Tablo 151. Bölge Planına Katkı Sağlayanlar-İlçe Stratejik Analiz Toplantıları

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
1	Muhlis ARSLAN	Akkışla Kaymakamlığı	Kaymakam
2	Ahmet UĞUR	Akkışla Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	Başkan
3	İsmail TANRIVERDİ	Akkışla Milli Eğitim Müdürlüğü	İlçe Müdürü
4	Yusuf KÖSE	Akkışla Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	Başkan Yrd.
5	Serkan TÜDEM	Akkışla Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü	Veteriner Sağlık Teknisyeni
6	Emir ŞİMŞEK	Akkışla Ziraat Odası	Yönetim Kurulu Başkanı
7	Ömer TEMİZER	Kululu Belediyesi	Belediye Başkanı
8	Osman GÜNER	Kayseri İl Genel Meclisi	İl Genel Meclisi Üyesi
9	Mustafa GÜNER	Kayseri İl Genel Meclisi	İl Genel Meclisi Üyesi
10	Azmi Kazım SONKUR	Akkışla Belediyesi	Belediye Başkanı
11	Selahhattin BAYDAN	Gömürgen Belediyesi	Belediye Başkanı
12	Eşref YONSUZ	Tomarza Kaymakamlığı	Kaymakam
13	Osman KOÇ	Kayseri İl Genel Meclisi	İl Genel Meclisi Üyesi
14	İhsan KARAGÖZ	Kayseri İl Genel Meclisi	İl Genel Meclisi Üyesi
15	Yusuf TANBAY		Heykeltraş
16	Caner TEKE	Tomarza Kaymakamlığı	SYDV Personeli
17	Fahrettin IŞIK	Tomarza Belediyesi	Belediye Başkanı
18	Ümmügülsüm KOÇAK	Tomarza Halk Eğitim Merkezi	Müdür Yardımcısı
19	Hüdaî SARAÇ	Avşarobası Belediyesi	Belediye Başkanı
20	Turgut KOÇ	Kayseri İl Genel Meclisi	İl Genel Meclisi Üyesi
21	Ahmet KILIÇ	AK-EL Mermer Maden Ltd. Şti.	Yönetici
22	Cemalettin YILMAZ	Tomarza Belediye Başkanlığı	Mali Hizmetler Müdürü

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
23	Bayram BÜYÜKBAŞ	Tomarza Tarım İlçe Müdürlüğü	Ziraat Teknisyeni
24	Yaşar POLAT	Tomarza Esnaf Odası Başkanlığı	Başkan
25	İsmet YILMAZ		Eski Belediye Başkanı
26	Hüseyin EKER	Dadaloğlu Belediyesi	Belediye Başkanı
27	Cemal YAVUZ	Tomarza Ziraat Odası	Başkan
28	Fatih ELİAÇIK	Çayıralan Kaymakamlığı	Vakıf Büro Görevlisi
29	Hasan ÇAN		Çiftçi (Arıcı)
30	Mahmut UBAY	Orman İşletme Müdürlüğü	İşletme Müdürü
31	Ahmet VURAL	Çayıralan Ziraat Odası Başkanlığı	Başkan
32	Ahmet SAYGI	Çayıralan Milli Eğitim Müdürlüğü	Ar-Ge Sorumlusu
33	Hayrullah ÖZDEMİR	Çayıralan Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	İlçe Müdürü
34	Özgür ŞENYÜZ	Çayıralan Milli Eğitim Müdürlüğü	Şube Müdürü
35	Ramazan DİDİN	Çayıralan Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Ziraat Mühendisi
36	Nurettin ÖZDEM	Çayıralan İl Özel İdaresi Müdürlüğü	Müdür
37	Cumhur DURAN	Saraykent Kaymakamlığı	Kaymakam
38	İdris ÖZGEL	Saraykent Belediyesi	Belediye Başkanı
39	Kurtuluş BİÇER	Saraykent Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Ziraat Mühendisi
40	Ahmet Turan YILMAZ	Saraykent Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	İlçe Tarım Müdürü
41	Yavuz TEKİN	Saraykent Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Veteriner Hekim
42	Volkan TEMEL	Saraykent İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Proje Koordinatörü
43	Nadir TANSEL	Yozgat İl Genel Meclisi	İl Genel Meclisi Üyesi
44	H. Ahmet Mert		Çiftçi
45	Harun TEKİN		Çiftçi
46	Erdoğan TANSEL		Çiftçi
47	Salih KABA	Saraykent İlçe Emniyet Amirliği	Polis Memuru
48	Erol KAVASOĞLU	Saraykent Ziraat Odası	Başkan
49	Davut YILDIRIM	Çiçekli Belediyesi	Belediye Başkanı
50	Mustafa İLERİ	Ozan Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanı
51	İsmet KARABULUT	Dedefakılı Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanı
52	Kazım GÜVENÇ	Pancar Kooperatifi	Mal Memuru
53	Adem ACER	Felahiye Ziraat Odası Başkanlığı	Başkan
54	Orhan KAYHAN		Müdür
55	Murat ÖZTÜRK	Felahiye Kaymakamlığı	Kaymakam
56	Yıldırım KARASU	Büyüktoraman Belediyesi	Memur
57	Talat Barin KISIR	Felahiye Belediyesi	Veri Hazırlama Kontrol İşletmeni
58	Ahmet Erman ELDEM	Felahiye Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Ziraat Mühendisi
59	Gökhan SEYFİ	Felahiye Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Veteriner Hekim
60	Fuat İLHAN		Müdür
61	Ahmet ÖZGÜR	Felahiye Halk Eğitim Müdürlüğü	Müdür
62	Ali KAYA	Felahiye Ziraat Bankası	Banka Müdürü

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
63	Şeref GÜLESER	Felahiye Esnaf ve Sanatkarlar Odası	Başkan
64	Memur ALPASLAN	Felahiye Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	Başkan
65	Vural COŞKUN		Esnaf
66	Hamdiaga SOYLU	Felahiye Akaryakıt Bayii	İşletme Sahibi
67	Suat ÖZKAN	Felahiye Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Ziraat Mühendisi
68	Engin MORİLİPİNAR	Felahiye Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Ziraat Mühendisi
69	Hasan AÇABEY	Felahiye Köylere Hizmet Götürme Birliği	Birlik Başkanı
70	Mustafa Zeki KOCABEYOĞLU	Yeşilhisar Tarımsal Kalkınma Koop.	Başkan
71	Halil İNNİCE	Yeşilhisar Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Veteriner Hekim
72	Faruk ALICI	Yeşilhisar Esnaf Odası	Başkan
73	Hamza İKİZ	Yeşilhisar Ziraat Odası	Başkan
74	Serhan BAHADIR	Yeşilhisar Tarımsal Kalkınma Derneği	Başkan Yrd.
75	Hasan BEDİRHANBEYOĞLU	İçmece Köyü Muhtarlığı	Muhtar
76	Celil TUTAK	Bünyan İl Genel Meclisi	İl Genel Meclisi Üyesi
77	Ömer AYDIN	Yeşilhisar Belediyesi	Fen İşleri Müdür V.
78	Ahmet BEYHAN	Yeşilhisar Belediyesi	Fen İşleri Memuru
79	H. Ali KARABACAK	Yeşilhisar Esnaf Koop.	Başkan
80	İhsan ÜNAL	Yeşilhisar Belediyesi	Belediye Başkanı
81	Haluk KOÇ	Kadışehri Kaymakamlığı	Kaymakam
82	Süleyman DENİZ	Kadışehri İlçe Hastanesi	Başhekim
83	Ahmet YILMAZ	Yozgat İl Genel Meclisi	İl Genel Meclisi Üyesi
84	Osman GÜNAYDIN	Kadışehri Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	İlçe Müdürü
85	Osman YURTSEV	Kadışehri İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Müdür
86	İhsan KAZAN	Kadışehri İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Okul Müdürü
87	Musa KAYA	Maliye Bakanlığı	Mal Müdürü
88	Nadim DALDAL	Kadışehri Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Ziraat Mühendisi
89	Bekir SARP	Kadışehri Halk Eğitim Merkez Müdürlüğü	Müdür
90	Mustafa DOĞRU	Kadışehri Köylere Hizmet Götürme ve Sulama Birliği	Birlik Müdürü
91	İbrahim ŞENYÜZ	Yoncalık Köyü	Muhtar
92	Recai ŞENYÜZ		Encümen
93	Davut KARADAVUT	Karadavut Belediyesi	Başkan
94	Ömür VAROL	Varol Makina	İşletme Sahibi
95	Hüseyin AKSU		İşletme Sahibi
96	Kadir ARMAN	Sarıkaya Kaymakamlığı	İnşaat Mühendisi
97	Tahir DURMUŞ	Sarıkaya Kaymakamlığı	Proje Koordinatörü
98	Mustafa ÖZKAN	Sarıkaya Kaymakamlığı	Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni
99	Hayrettin ÜNSAL	Sarıkaya Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Mühendis
100	Mustafa GÖKDOĞAN	Sarıkaya Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	İlçe Müdürü
101	Saadettin ÖZTÜRK	Sarıkaya Belediyesi	Başkan Yrd.

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
102	Dursun TUNCER	Sarıkaya Kaymakamlığı	İl Genel Meclisi Üyesi
103	Mevlüt AYHAN	Y. Sarıkaya Belediyesi	Belediye Başkanı
104	Yaşar DÖNMEZ	Sarıkaya Kaymakamlığı	Kaymakam
105	Ali Osman ERBİR	Sarıkaya Belediyesi	Belediye Başkanı
106	Necaati KARAARSLAN	Karayakup Belediyesi	Belediye Başkanı
107	Ömer GÜNAL	Babayağmur Belediyesi	Belediye Başkanı
108	Battal NURLU		İl Encümeni
109	Mustafa DEMİR	Sarıkaya İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	İlçe Müdürü
110	İlhan ÇALIŞKAN	Sarıkaya İlçe Gençlik Hiz. Ve Spor Müdürlüğü	İlçe Müdürü
111	Murat DOĞAN	Sar İnşaat Ltd. Şti	İşletme Sahibi
112	Celal YÜCER	Esnaf ve Sanatkarlar Kredi Kefalet Koop.	Başkan
113	Cengiz YAZI		Koop. Başkanı
114	Reşat ERTUĞRUL	Özel Sektör	Turizmci
115	Altan GÜLTEKİN	Sarıkaya Süt Üreticileri Birliği	Birlik Başkanı
116	Osman GÜZAN	Boğazlıyan Ticaret Odası	Başkan Yrd.
117	Hüseyin ŞİMŞEK	Gürün Esnaf Odası	Başkan V.
118	Nail ÇAKICI	Gürün Esnaf Odası	Başkan
119	Erol KOL	Halkbank	Şube Müdürü
120	Nurhan GÜDÜCÜ	Maliye Bakanlığı	Mal Müdürü
121	Aydın IŞIK	Gürün Tapu Müdürlüğü	Tapu Müdürü
122	Adem AYDIN	Gürün Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	Okul Müdürü
123	Gülizar GÜRÜN	Gürün Köylere Hizmet Götürme Birliği	Birlik Personeli
124	Halil İbrahim TAKCI	Gürün Halk Eğitim Merkezi	Müdür
125	Sefa TÖNGÜR	Gürün Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Vakıf Personeli
126	Mehmet ŞİMŞİR	Gürün Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Tekniker
127	Ümit AKGÖZ	Ziraat Odası Başkanlığı	Proje Koordinatörü
128	Hüseyin TIRYAKI	Gürün Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Mühendis
129	Muharrem DEMİR	Asöf Çoban AÖL.	Okul Müdürü
130	Veli TEMİR	80. Yıl YİBO	Müdür Yrd.
131	Yusuf ARICA	Gürün İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	İlçe Müdürü
132	Ali Rıza DEMİRSOY	Gürün Sanayici ve İşadamları Derneği	Başkan
133	Dilaver KARABIYIK	Öz Gürün Ev Bulgur	İşletme Sahibi/Müdür
134	Faruk BİLEN	Gürün İlçe Emniyet Müdürlüğü	Komiser
135	Turan İMBAK	Gürün İlçe Jandarma K.	Jandarma
136	Yüksel DURAN	Şefaati Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	İlçe Müdür V.
137	Abdulkadir BOZKURT	Şefaati İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	İlçe Müdür V.
138	Mehmet DOĞANÇAY	Şefaati Esnaf Sanatkarlar Odası	Başkan
139	Adnan ERDOĞANAY		Başkan
140	Serkan GÜMÜŞ	Şefaati Kaymakamlığı	Bilgisayar İşletmeni
141	Ömer ORDU	Yavuz Sultan Selim İlköğretim Okulu	Müdür Yrd.
142	Murat SOLMAZ	Şefaati Kaymakamlığı	Proje Personeli
143	Ali ULUSOY	Termikel A.Ş., Şefaati TSO	Başkan/İşletme Sahibi
144	Regaip Ahmet ÖZYİĞİT	Şefaati Kaymakamlığı	Kaymakam
145	Zeki BOZKURT	Şefaati Belediyesi	Belediye Başkanı
146	Musa ÜÇGÜL	Çandır Kaymakamlığı	Kaymakam

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
147	Ahmet EROĞLU	Çandır Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanı
148	Hanifi KAYIKÇI	Büyükkışla Belediyesi	Belediye Başkanı
149	Uğur İLBAŞ		Esnaf
150	Mehmet TUNA	Çandır Halk Eğitim Merkezi	Müdür
151	Halim İLBAY	İlbaclar Petrol/MHP İlçe Başkanlığı	İşletme Müdürü/Başkan
152	Ali EROĞLU		Esnaf
153	Tayyar İLBAY	Çandır Tarımsal Kalkınma Koop.	Başkan
154	Cafer ÇAKICI	Çakıcı Ticaret	Firma Yetkilisi
155	E. Ekrem YAŞAR	Çandır Esnaf ve Sanatkarlar Odası	Başkan
156	Ali KIZILGÜL		Koop. Başkanı
157	Bülent ORHAN	Orhanlarpen Ltd. Şti.	Yönetici
158	Mustafa NEHOŞ	Ak Parti İlçe Başkanl	Başkan
159	Mehmet ERTOM		İşletme Sahibi
160	Senati BIYIK	Altınyayla Sulama Koop.	Başkan
161	Osman DUMAN	Altınyayla HAYKOP	Eski Başkan
162	Servet İPEK	Altınyayla Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Ziraat Mühendisi
163	Şahin COŞGÜN		Çiftçi
164	Coşkun TAŞTAN	Halk Eğitim Merkezi	Müdür
165	Ali Rıza YILDIRIM		Çiftçi
166	Ali YANAR		Çiftçi
167	İrfan DOĞAN		Koop. Başkanı
168	Ahmet Turan YILDIRIM		Esnaf
169	Cemil ÖZTÜRK	Altınyayla Kaymakamlığı	Kaymakam
170	Yasin DEMİRKAYNAK	Altınyayla Belediyesi	Belediye Başkanı
171	Vehbi SAZLIDERE	Altınyayla Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Ziraat Mühendisi
172	Halis TEKİNER	Maliye Bakanlığı	Mal Müdürü
173	Bünyamin YÜCEL	Güzeloğlan	Muhtar
174	Osman ŞAHİN	Ak Parti İlçe Başkanlığı	Başkan
175	Sezai SUBAŞI	Ziraat Odası	Başkan
176	İsmet ÇELİK	Başören Mahallesi	Muhtar
177	Abdullah DEMİR		Muhtar
178	Dursun YILDIZ	Deliilyas G.O.P.	Muhtar
179	Mustafa ÇELİK	Başyayla Köyü	Muhtar
180	Muhsin TURAN		Çiftçi
181	Yakup COŞKUN		Muhtar
182	Adem YAVUZ		Çiftçi
183	Yusuf KUT		Çiftçi
184	Ali DENİZ		Muhtar
185	Duran ÇAKIR		Muhtar
186	Avni SEVİL	Deliilyas Belediyesi	Fen İşleri Müdürü
187	Hayati AKBULUT	Deliilyas Belediyesi	Belediye Başkanı
188	Selami KAYA	Yenifaklı Kaymakamlığı	Kaymakam
189	Hüseyin UYAR	Yenifaklı Belediyesi	Belediye Başkanı
190	Ünal H. BULUT	Bektaşlı Belediyesi	Belediye Başkanı
191	Bülent UÇAR		Koop. Başkanı

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
192	Gökhan POLAT	Yenifakılı Kaymakamlığı	Bilgi İşlem Sorumlusu
193	Erol SOY	Yenifakılı İlçe Özel İdaresi	Müdür
194	Nasuh KAHRAMAN	Yenifakılı Belediyesi	Meclis Üyesi
195	Mahmut ŞAHİN	Yenifakılı Kaymakamlığı	İlçe Yazı İşleri Müdürü
196	Ender TATLIOĞLU	Yenifakılı Ziraat Odası	Başkan
197	Şenol KARADAVUT	Mehmet Akif Ersoy Mahallesi Muhtarlığı	Muhtar
198	Ahmet ALTINTAŞ	Boğazlıyan Serbest Meslek	İnşaat Yüksek Mühendisi
199	Ali MAVİ	Boğazlıyan Esnaf Odası	Başkan
200	Nabi FAKILI	Boğazlıyan Anadolu Ajansı	Yurt Muhabiri
201	Erol TARIKCI	Çağlayan Gazetesi	Sayfa Editörü
202	Mustafa DOĞAN	B. Haber Gazetesi	Sayfa Editörü
203	Murat KARABACAK	B. Haber Gazetesi	Sayfa Editörü
204	Tamer GÜMÜŞ	Sırcalı Belediyesi	Belediye Başkanı
205	Uğur OSKAY	Boğazlıyan Kaymakamlığı	İlçe Nüfus Müdürü
206	Ömürlü USTA OĞLU	Usta oğlu Market	Müdür
207	Harun HALICI	Boğazlıyan Ticaret Borsası	Başkan
208	Zeynel DENİZ	Boğazlıyan Ticaret Odası	Esnaf
209	Mehmet COŞAR	KKB Anadolu Lisesi	Öğretmen
210	Turan KAYA	Boğazlıyan Sosyal Yardımlaşma Dayanışma Vakfı	Vakıf Müdürü
211	Hamza KAYA	Ak Parti İlçe Başkanlığı	Başkan
212	Turan KOÇ	Uzunlu Belediyesi	Belediye Başkanı
213	Musa DEMİR	Ovakent Belediyesi	Belediye Başkan V.
214	Bekir ERKOÇ	Boğazlıyan Halk Eğitim Merkezi	Müdür Yrd.
215	Mustafa ÖZDAL	Boğazlıyan Belediye Başkanı	Başkan
216	Nuri ERKOÇ	Boğazlıyan Esnaf Kredi Koop.	Başkan
217	Yasin AYGÜL	Boğazlıyan Kaymakamlığı	Yazı İşleri Müdürü
218	Mustafa ÖZKİŞİ	Maliye Bakanlığı	Mal Müdürü
219	Cem ESER	Yenipazar Belediyesi	Başkan
220	Gökhan DOĞAN	Boğazlıyan Haber Gazetesi	Muhabir
221	Mehmet YİĞİTER	Boğazlıyan Kaymakamlığı	Memur
222	Mehmet AKINOL	Boğazlıyan Kaymakamlığı	Proje Koordinatörü
223	Metin KOÇAK	Yamaçlı Belediyesi	Belediye Başkanı
224	Sedat HORSANALI	Boğazlıyan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	METEM Müdür Yrd.
225	Serkan ÖZKAN	Boğazlıyan Toplum Sağlığı Merkezi	Sorumlu Tabip
226	Yasin YILDIZ	Boğazlıyan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	İlçe Müdürü
227	İsmet ALPARSLAN	Boğazlıyan Ziraat Odası	Başkan
228	Mustafa SUSAR	Boğazlıyan Vergi Dairesi	Vergi Dairesi Müdürü
229	Ahmet ARSLAN	Boğazlıyan İlçe Özel İdare Müdürlüğü	Müdür
230	Mehmet TANRIKULU	Çalapverdi Belediyesi	Belediye Başkanı
231	Pehlül ÖNEN	Boğazlıyan Avcılar Derneği	Başkan
232	Uğur KARAKOÇ	HAS Parti İlçe Başkanlığı	İlçe Başkanı
233	Hüseyin ERDEM	Yerköy Kaymakamlığı	Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni
234	Mesut YAZICI	Yerköy İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Şube Müdürü
235	Arif SEKAN	Yerköy İlçe Özel İdare Müdürlüğü	Müdür V.
236	İbrahim Aziz	Yerköy KSS	Başkan Yrd.

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
237	Ahmet YAVUZ	Yerköy Ak Parti İlçe Başkanlığı	Başkan
238	Ayhan ÇELİK	Yozgat Genç Sanayici ve İşadamları Derneği	Başkan
239	İsmail BAYIK	Yerköy TMO Şube Müdürlüğü	Şube Müdürü
240	Ali ÖNCEL	100. Yıl KSS	Başkan Yrd.
241	Bilal DOĞAN	100. Yıl KSS	Başkan
242	Adil ÜNSAL	Maliye Bakanlığı	Mal Müdürü
243	Ökkeş YÜKSEN	Yerköy Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	İlçe Müdür V.
244	Osman ALTINDAŞ	Yerköy Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Ziraat Mühendisi
245	Nursema İNAN	Yerköy Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürü	Müdür
246	Bahri YILMAZ	Yerköy Ziraat Odası	Başkan
247	Derviş ESATBEYOĞLU	Yerköy Ticaret Borsası	Başkan
248	Hüseyin ERDOĞAN	Yerköy Tüketiciler Derneği Başkanı	Başkan
249	Hasan ŞİMŞEK	Yerköy Yüksek Öğrenim Hizmetler Derneği	Başkan
250	Bayram GALE	Yerköy Kaymakamlığı	Kaymakam
251	Orhan EKİNCİ	Yerköy Haber Gazetesi	Muhabir
252	Mustafa KILIÇARSLAN	Saray Belediyesi	Belediye Başkanı
253	Yusuf ARMAĞAN	Aydıncık Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	İlçe Müdür V.
254	Şakir ERDOĞAN	Aydıncık Köylere Hizmet Götürme Birliği	Personel
255	Mustafa GÜNGÜR	Aydıncık Kaymakamlığı	Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni
256	Tolga ABALI	Aydıncık Kaymakamlığı	İlçe Nüfus Müdürü
257	Turgay ATMACA	Aydıncık İlçe Özel İdare Müdürlüğü	Müdür
258	Ahmet AKÇA	Maliye Bakanlığı	Mal Müdürü
259	Halil TAŞDEMİR	Yenimahalle Muhtarlığı	Muhtar
260	Bekir AYDEMİR	MHP İlçe Başkanlığı	Başkan
261	Çetin ÇETİN	CHP İlçe Başkanlığı	Başkan
262	Osman USLU		
263	Savaş DURDU	Aydıncık İlçe Emniyet Müdürlüğü	Amir
264	Osman TÜRKER	Aydıncık Kaymakamlığı	Yazışleri Müdürü
265	Dursun KUZU	Kösrelik Belediyesi	Belediye Başkanı
266	Abdullah ÇITAŞ	Aydıncık Esnaf Odası	Genel Sekreter
267	Hasan ALTAN		Esnaf
268	Yücel ÇELİK	Aydıncık Sağlık Grup Başkanlığı	Başkan
269	Celal KILIÇ	Kazankaya Belediyesi	Belediye Başkanı
270	Nejdet KURT	Baştürk Belediyesi	Belediye Başkanı
271	Mevlüt GÜL	Aydıncık İlçe Jandarma Komutanlığı	
272	Ahmet DEMİREL	Aydıncık Belediyesi	Belediye Başkanı
273	Osman USLU	Baydığın Belediyesi	Belediye Başkanı
274	Ali BAŞTUĞ	Çekerek Ziraat Bankası	Banka Müdürü
275	Yusuf KAPLAN	Çekerek Ziraat Bankası	Yönetmen Yardımcısı
276	Hüseyin TEKİN		Mühendis
277	İsmail ERSOY	Çekerek Müftülüğü	Müftü
278	Şerife Özlem ERAN	Çekerek Toplum Sağlığı Merkezi	Sorumlu Tabip
279	Murat ÖLMEZ	Çekerek Belediyesi	Fen İşleri Memuru
280	Bilal KANDİL	Çekerek Orman İşletme Şefliği	Orman İşletme Şefi

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
281	Kadir ÜNAL	Çekerek Tapu Müdürlüğü	Müdür
282	Rüstem ÖZTÜRK	Çekerek Kaymakamlığı	Nüfus Müdürü
283	Halil ARSLAN		Muhtar
284	Ömer AKÇA	Çekerek Köylere Hizmet Götürme Birliği	Başkan
285	Elvan ERTAÇ		Muhtar
286	Kürşad ATAĞ	Çekerek Kaymakamlığı	Kaymakam
287	Duran ÖZKAN	Çekerek Belediyesi	Belediye Başkanı
288	Mesut UYAR	Çekerek Kaymakamlığı	Memur
289	Zeki CEYLAN	Koyunculu Muhtarlığı	Muhtar
290	İsmail ERGEN	Hamzalı Köyü Muhtarlığı	Muhtar
291	Dursun ÇAKAN	Sarıköy Muhtarlığı	Muhtar
292	Şükrü KAYHAN	Çekerek Ziraat Odası Başkanlığı	Başkan
293	Muttalip AKTAŞ	Birikim Ltd. Şti.	İşletme Müdürü
294	Cemalettin BOZDEMİR		İşletme Müdürü
295	Ali TÜRKELİ	Maliye Bakanlığı	Mal Müdürü
296	Mahmut ERDOĞAN	Çekerek İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	İlçe Müdür V.
297	Aşkın FIRAT	Fırat Un	İşletme Sahibi
298	Vedat CANAN	Koyulhisar Ziraat Odası	Başkan
299	Ali Rıza YILMAZ	Turmakan Madencilik	İşletme Müdürü
300	Mehmet ÇAĞLAR	Koyulhisar Tapu Müdürlüğü	Tapu Müdürü
301	Sema BEKTAŞ	Koyulhisar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Müdür
302	Deniz ZAFER	Koyulhisar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Büro Görevlisi
303	Emin ULUOCAK	Koyulhisar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Büro Görevlisi
304	Hasan ALTUNBAŞ	Media TV	Programcı
305	Murat NALBANT	Esnaf	
306	Feridun ŞENSOY	Koyulhisar Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	İlçe Müdürü
307	Hüseyin ÖZER	Koyulhisar Orman İşletme Müdürlüğü	İşletme Müdürü
308	Soner YALÇIN	Koyulhisar Esnaf ve Sanatkarlar Odası-Şoförler Odası	Başkan
309	Ercan YURTTAŞ	Koyulhisar Halk Eğitim Merkezi	Müdür
310	Muhsin GÜLEÇ	Cengaver Nakliyat A.Ş.	Yönetim Kurulu Başkan Yrd.
311	Eyüp AYDIN		İl Genel Meclisi Üyesi
312	İlhan EREN	Koyulhisar Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanı
313	İsmail SÜNDÜK	Koyulhisar Kaymakamlığı	Kaymakam
314	Mehmet YILMAZ	Koyulhisar Kaymakamlığı	Yazı İşleri Müdürü
315	Hacı KARAKOLLUKCU	Koyulhisar İlçe Özel İdaresi	Müdür
316	Ekrem DENİZ	Suşehri Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	İlçe Müdür V.
317	Tülay GÜZELKAYA	Suşehri Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	Ziraat Mühendisi
318	İdris KAYA		Müteşebbis
319	Süleyman ŞEN	Suşehri Şoförler Odası	Başkan
320	Orhan YADİKAR	Karayolları 163. Şube Müdürlüğü	Makine Şefi
321	Ahmet BAŞAR	2 No'lu TAS Koop.	Başkan
322	Zikrullah AKPINAR		Mali Müşavir

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
323	Mehmet KORKMAZ		Mali Müşavir
324	Ahmet ŞEMEL	MARSİS	İşletme Sahibi
325	Nihat AKSİS	SS 45 No'lu Koop.	Başkan
326	E. Tolga BAYRAM	EDAŞ Kılıçkaya	Uzman
327	M. İzzettin KAPLANOĞLU	EÜAŞ Kılıçkaya	İşletme Müdürü
328	Veli TUĞRUL	DSİ 192. Şube Müdürlüğü	Şube Müdürü
329	Mustafa ARGİN		Emlakçı
330	Candan ERSOY	Suşehri Esnaf Kefalet Koop.	Başkan
331	Ramazan ERSİN	Suşehri Esnaf ve Sanatkarlar Odası	Başkan
332	Naci KURU	Suşehri İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Öğretmen
333	Mehmet DEMİRAL	Suşehri Kaymakamlığı	Kaymakam
334	Sedat SEL	Suşehri Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanı
335	İdris KAYA		İşadamı
336	Kenan ALBAYRAK	Suşehri Halkbankası	Müdür
337	Mustafa SİMSAR	Suşehri Orman Bölge Şefliği	İşletme Şefi
338	Ahmet Turan BAŞER	Suşehri İşbankası	Yönetmen
339	M. Fatih YAKINOĞLU	Akıncılar Kaymakamlığı	Kaymakam
340	Mevlüt ALBAYRAK	Akıncılar Belediyesi	Belediye Başkanı
341	İlhan MİNNETOĞLU	Minnetoğlu Ltd. Şti.	Firma Ortağı
342	Sadık MİNNETOĞLU	Akıncılar Esnaf Odası	Başkan
343	Zeki OCAK	Akıncılar Ziraat Odası	Başkan
344	Kaya ÇALIŞKAN	Akıncılar Sulama Birliği	Başkan
345	Ahmet ÖZDEMİR	Akıncılar Ziraat Bankası	Müdür
346	Eyüp ALKAN		İşletme Sahibi
347	Nusret Recep Gümüş	Akıncılar Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	İlçe Müdürü
348	Eyüp AKÇA	Gölova İlçe Özel İdare Müdürlüğü	Müdür V.
349	Yahya KORKMAZ		Muhtar
350	Arif KEÇECİ	Gölova Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Vakıf Müdürü
351	Salih SÖNMEZ	Gölova Halk Eğitim Müdürlüğü	Müdür
352	İbrahim YENİDÜNYA	Gölova Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanı
353	H. İbrahim SÖNMEZ	Gölova Kaymakamlığı	Yazı İşleri Müdürü
354	Mustafa TEMİZ	Gölova Kaymakamlığı	Kaymakam
355	Dursun BAYRAM	Bayramoğlu İnş. San.	Emekli
356	Selçuk OĞUZ		Muhtar
357	Sinan TAŞKIRAN		Muhtar
358	Mürsel KARABACI		Muhtar
359	Erdal DEMİRTAŞ		Muhtar
360	Oğuzhan AYDIN	Gölova Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	İlçe Müdürü
361	Kerim AYAN		Harita Teknisyeni
362	Aydın YILDIZ	Kangal Kaymakamlığı	Yazı İşleri Müdürü
363	Mustafa KOÇKÖPRÜ		Esnaf
364	Cihangir KÖMÜRLÜ		Çiftçi
365	Yakup DURMAZ	SS 18 no'lu Otobüs Koop.	Başkan
366	Galip BAŞER		Esnaf
367	Sinan YİĞİT	2754 sayılı Kangal Tarım Kredi Koop.	Koop. Müdürü

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
368	Fuat ÜNSAL	Ünsallar A.Ş., Kangal Balıklı Kaplıca	Yönetim Kurulu Üyesi
369	Emin ÜNLÜ		İl Genel Meclisi Üyesi
370	Ahmet OLGUN	Divriği Ziraat Odası	Genel Sekreter
371	Hüseyin ÖZDEMİR	Divriği Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	İlçe Müdürü
372	İlyas AYDOĞAN	Divriği Belediye Başkanlığı	Fen İşleri Müdürü
373	İlyas DEMİRTAŞ	Konak Restoran	İşletme Müdürü
374	Ali ÇİMEN	Divriği Belediyesi	Başkan V.
375	Salim ALTUN	Divriği Kültür ve Doğa Koruma Vakfı	Başkan
376	Mehmet ARHUTLU	Divriği Esnaf Odası	Genel Sekreter
377	İbrahim DÜLGER	Divriği Kaymakamlığı	Yazı İşleri Müdürü
378	Sadık GÜLLER		İl Genel Meclisi Üyesi
379	Muharrem YILDIZ	Divriği İlçe Özel İdaresi Müdürlüğü	Müdür
380	Mehmet ERDOĞAN	Erhanedan Restoran	İşletme Sahibi
381	Kadir YILDIZ	Divriği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Personel
382	Ömer GÜREL	Divriği Esnaf Odası	Başkan
383	Hakan Yavuz ERDOĞAN	Yıldızeli Kaymakamlığı	Kaymakam
384	Kenan BATUR	Yavru Belediye Başkanlığı	Başkan
385	Necmi GÜNDÜZ	Şeyhhalil Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanı
386	Dursun ELDEMİR	Yıldızeli Belediyesi	Başkan Yrd.
387	Ahmet IŞIK	Yıldızeli Sağlık Grup Başkanlığı	Başkan
388	Vahip YALÇIN	Kavak Belediyesi	Belediye Başkanı
389	Şerafettin NAR	Akanlar Ltd. Şti.	Şirket Ortağı ve Müdür
390	Soner YILDIRIM	Yıldızeli Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Veteriner Hekim
391	Mustafa KARYAĞDI	Yıldızeli Sakatlar Derneği	Başkan
392	Tarık KIRMIT	Yıldızeli Kızılay Şubesi Başkanlığı	Başkan
393	Turgut ERŞAN	Yıldızeli Milli Eğitim Müdürlüğü	Şube Müdürü
394	Hayati SARAÇ		Satış Müdürü
395	Abdullah KOCABAY	İHA-TRT	Yıldızeli Sorumlusu
396	Ömer KÜTÜK	Kalın Belediye Meclis Üyesi	Başkan Vekili
397	H. İbrahim ATMACA	Atmaca Alış Veriş Merkezi	Yönetici
398	Alim ERŞAHİN	Yıldızeli Halk Eğitim Merkezi	Müdür
399	Yılmaz YÜZGÜLEÇ	Yıldızeli Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Personel
400	Nurettin CİHANGİROĞLU	Yıldızeli Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği	Başkan
401	Fatih DEMİRCİOĞLU	İmranlı Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	İlçe Müdürü V.
402	Burhan YÜKSEL		Çiftçi
403	Mustafa REÇBER		Çiftçi
404	Gülbüz YÜCER	İmranlı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Müdür
405	Yavuz YURTTAŞ		Esnaf
406	Ahmet İşleyen		Esnaf
407	Durhan DEMİR		Esnaf
408	Ömer DAĞDEMİR	Yıldızeli Kaymakamlığı	Kaymakam
409	Osman HÖKKEŞ	Ulaş Halk Eğitim Merkezi	Müdür
410	Osman KANCA	Ulaş İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Müdür
411	Servet ÇAKIR	KHGB	Müdür
412	Ali DOĞAN	Fema Madencilik	Maden Mühendisi

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
413	İshak IŞIK	Baharözü Belediyesi	Belediye Başkanı
414	Ahmet ÇETİN	Yenikarahisar Belediyesi	Belediye Başkanı
415	Sevil SIRAKAYA	Ulaş İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	İlçe Müdürü
416	Bahar A. VAPUR	Sivas İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Ziraat Mühendisi
417	Saniye Müzeyyen VİCDANLI	Sivas İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Su Ürünleri Yüksek Mühendisi
418	Ahmet BELEN	1299 Sayılı Ulaş Tarım Kredi Koop.	Ziraat Mühendisi
419	Sıdika ÖZKAN	Ulaş Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Vakıf Müdürü
420	Nevzat ÖZTÜRK	Ulaş Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Personel
421	İsmail KOÇAK	Ulaş Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanı
422	Erol ÖZTÜRK	Ulaş TİGEM	Ziraat Mühendisi
423	Ziyettin GAZİOĞLU	Ulaş Ziraat Odası	Başkan
424	Menekşenur KARAOLUK	Ulaş Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Ziraat Mühendisi
425	Fahri HERDEM	Hacılar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Müdür
426	İsmail AVCIDOĞAN	Hacılar Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	İlçe Müdürü
427	Süleyman KONAK	Hacılar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Müdür V.
428	Hakan KÜP	Hacılar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Öğretmen
429	Mahmut KARTAL		İl Genel Meclisi Üyesi
430	Saadettin AYDIN		İl Genel Meclisi Başkanı
431	Ahmet HERDEM	Hacılar Belediye Başkanı	Belediye Başkanı
432	Yasemin ÖZATA ÇETİNKAYA	Hacılar Kaymakamlığı	Kaymakam
433	Lütfü ÜNSAL	Sarıoğlu Süt Üreticileri Birliği	Başkan
434	Fethi ABLAK	Alametlin Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanı
435	Nurettin ŞAHİN	Sarıoğlu Halk Eğitim Merkezi	Müdür
436	İlhan PİRCİ	Sarıoğlu İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Müdür
437	Yasin AYMERGEN	Sarıoğlu Eğitim Yardımlaşma Derneği	Üye
438	Ali Rıza BAŞARAN	Sarıoğlu Belediyesi	Belediye Başkanı
439	Hamdi KİRACI	Sarıoğlu Ziraat Odası	Başkan
440	H. İbrahim KUŞAT	Sarıoğlu Esnaf ve Sanatkarlar Odası Başkanı	Başkan
441	Burhanettin TÜRKAŞLAN	Kayseri Şeker Fabrikası Pancar Bölge Müdürlüğü	Bölge Müdürü
442	Serap CENGİZ	Sarıoğlu Esnaf Kefalet Koop.	Muhasebeci
443	Ebru KOYUNCU	Sarıoğlu Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Ziraat Mühendisi
444	Saadet ATAĞLI	Sarıoğlu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Müdür
445	Şener TATAR	Köprübaşı Belediyesi	Belediye Başkanı
446	Ali TAŞTAN	Çiftlik Belediyesi	Belediye Başkanı
447	Mehmet ATABAŞ	Sarıoğlu Kızılay Şubesi	Başkan
448	Hamdi TAŞKAPAN	Gaziler Belediyesi	Belediye Başkanı
449	Mehmet ÖZMEN	Bünyan Belediyesi	Belediye Başkanı
450	Ömer ÖZCAN	İl Özel İdaresi	İl Genel Meclisi Üyesi
451	Mehmet İMİR	Büyüktuzhisar Belediyesi	Belediye Başkanı
452	Mehmet AKINCI	Bünyan Ziraat Bankası	Banka Müdürü
453	Mahmut KARAĞAÇ	Bünyan İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Şube Müdürü
454	Osman GÜVEN	Bünyan Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Ziraat Mühendisi

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
455	Lütfü ÜNAL	Bünyan Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Veteriner Hekim
456	Mustafa DEMİR	Bünyan Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	
457	Hasan ASLANDAĞ	BÜNTEKS	Yönetim Kurulu Başkanı
458	Hakkı PAKSOY	Bünyan Ziraat Odası	Başkan
459	Naim YAVUZ	Bünyan Ticaret Odası	Başkan
460	H. Mehmet ÖZAY	Bünyan Esnaf Odası	Başkan
461	Orhan ALTIKAYA	Bünyan Denizbank	Banka Müdürü
462	Nevzat TURHAN	BÜNSA A.Ş.	Yönetim Kurulu Üyesi
463	Cemil TUTAL		İl Genel Meclisi Üyesi
464	Ali TİPİ		İl Genel Meclisi Üyesi
465	Cemal DEMİRYÜREK	Hafik Kaymakamlığı	Kaymakam
466	Zafer KOCABEYOĞLU		Esnaf
467	Turan GÜVEN	Hafik Avcılar Derneği	Başkan
468	Servet AY TAN		İl Genel Meclisi Üyesi
469	Adil DARICIK	Yöre Tarım	İşletme Sahibi
470	Zeki AYDIN	Hafik Belediyesi	Belediye Başkanı
471	Atila TEK	Hafik Kaymakamlığı	Yazışleri Müdürü
472	Osman DEMİR	Yeniköy Köyü	Muhtar
473	Ramazan ZEYREK	Hafik Akaryakıt İşletmesi	İşletme Sahibi
474	Zafer GÜMÜŞ		Esnaf
475	Ali DANAGÖZ		Muhtar
476	Yavuz AKYOL	Zara Kaymakamlığı	Kaymakam
477	Hüsamettin GÜRSOY	Zara Belediyesi	Belediye Başkanı
478	Halil KURT	Zara İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Müdür V.
479	Mahmut TOPAL	Zara İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Öğretmen
480	Barış KILINÇ	Zara Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Personel
481	Mustafa ŞAHİN	Zara Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Personel
482	Engin KILINÇ	Zara Özel İdare Müdürlüğü	İnşaat Mühendisi
483	Uğur KEKEÇ	Zara Kaymakamlığı	Bilgisayar İşletmeni
484	Recep ARSLAN	Zara Özel İdare Müdürlüğü	Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni
485	İbrahim SAYMAZ	Zara Esnaf Odası	Genel Sekreter
486	Ömer YANIKOĞLU	Zara Şoförler Odası	Başkan
487	Zeki ŞİMŞEK	Zara Ziraat Odası	Başkan
488	Ufuk ATEŞ	Zara Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	İlçe Müdür V.
489	Gökmen ASAN	Zara Sağlık Grup Başkanlığı	Tabip
490	Cemil SEVER	Zara Kaymakamlığı	Yazı İşleri Müdürü
491	Cihat ARIK	Doğanşar Kaymakamlığı	Kaymakam
492	Cemal KANAT	Doğanşar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Müdür
493	Abdullah KARATAŞ	Doğanşar Lisesi	Müdür V.
494	Salih OKUŞ	Doğanşar Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	İlçe Müdürü V.
495	Fahri TAŞOVA	Doğanşar Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Ziraat Mühendisi
496	Hüseyin ÇALIŞKAN	Doğanşar Kaymakamlığı	Nüfus Müdürlüğü
497	Erdoğan AKPINAR	Doğanşar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Müdür Yardımcısı
498	Muhammed KOÇYİĞİT	Hüseyin Yumuşak Yatılı Bölge Okulu	Okul Müdürü

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
499	Ali KOCAMAN	Doğanşar Köylere Hizmet Götürme Birliği	Birlik Müdürü
500	Gültekin YAMAN	Doğanşar Halk Kütüphanesi	Hizmetli
501	Ebru ONBAŞI	Doğanşar Tapu Müdürlüğü	Tapu Müdürü
502	Kadir KÖSE	Doğanşar Halk Eğitim Merkezi	Müdür Yrd.
503	Ali ÇEKİÇ	Maliye Bakanlığı	Mal Müdürü V.
504	Zehra TEK	Doğanşar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Büro Görevlisi
505	Ebru KAFALI	Doğanşar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Öğretmen
506	Meryem KALAMAN	Doğanşar Tapu Müdürlüğü	Bilgisayar İşletmeni
507	Serdar KANHAN	Doğanşar Kaymakamlığı	Bilgisayar İşletmeni
508	Hüseyin KARATAŞ	Doğanşar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Şube Müdürü
509	Cemal OĞUZHAN	İncesu OSB	Müdür
510	Ercan ÖTER	İncesu Kaymakamlığı	Kaymakam
511	Hasan YAZGAN		İl Genel Meclisi Üyesi
512	Seyfullah KAPLAN	İncesu İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Müdür
513	Mehmet HASGÜL	İncesu Belediyesi	Harita Mühendisi
514	Salih SEZİK	İlçe Müftülüğü	Müftü
515	Cevdet KAYALAR	İncesu Kaymakamlığı	Yazı İşleri Müdürü
516	Ali EROL	İncesu Şoförler Odası	Başkan
517	Fevzi AYKAR	İncesu Esnaf Kefalet Koop.	Koop. Müdürü
518	Gamze AKKAYA	İncesu Kaymakamlığı	Bilgisayar İşletmeni
529	Erkoç KOÇER	İncesu Sağlık Müdürlüğü	Müdür
520	Hüseyin GENÇOĞLU	İncesu Köylere Hizmet Götürme Birliği	Birlik Müdürü
521	Mehmet ÇELEBİ	İncesu Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	İlçe Müdürü
522	Faruk ÜNSAL	İncesu Esnaf ve Sanatkarlar Odası Başkanlığı	Başkan
523	Mustafa AFŞARLI	İncesu Ziraat Odası	Başkan
524	Murat PEKER	Pınarbaşı TRT-AA	Muhabir
525	Sezgin ÖZÇELİK		İl Genel Meclisi Üyesi
526	Mehmet DEMİRBAŞ	Pınarbaşı Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	İlçe Müdürü
527	Hikmet ŞAHİN	Kaynar Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanı
528	M. Fatih BİLEN	Okyanus Maden	İşletme Müdürü
529	Fehmi ÇOLAK	Pınarbaşı MHP İlçe Başkanlığı	İlçe Başkanı
530	Cuma ARIK	Pınarbaşı CHP İlçe Başkanlığı	İlçe Başkanı
531	Dursun ATAŞ	Pınarbaşı Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanı
532	Ahmet ÇALIŞKAN	Pınarbaşı Ak Parti İlçe Başkanlığı	İlçe Başkanı
533	İbrahim ÜLKER	Pınarbaşı Ziraat Odası	İl Genel Meclisi Üyesi/Başkan
534	Hacı KALKAN	Pazarören Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanı
535	Metin ÖZTÜRK	Öztürk Balıkçılık	İşletme Sahibi
536	N. Kemal ÖZDEMİR	Dedeman Madencilik	İşletme Müdürü
537	Ünsal AKÇALI	Dedeman A.Ş.	İşletme Müdürü
538	İsmail ÇELEBİ	Pınarbaşı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Şube Müdürü V.
539	Ekrem AKKÖSE	Pınarbaşı Y. Sanayi Sitesi	Başkan
540	Mustafa MENDEŞ	Sarız Kaymakamlığı	Kaymakam
541	Mehmet YILDIZ		Esnaf
542	Mehmet ALTUN		Muhtar

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
543	Vezir AKPINAR	Sarız Belediyesi	Yazışları Müdür V.
544	Selçuk AKYÜREK	Sarız Kütüphanesi	Memur
545	Nuri ÇULHA	Sarız Belediyesi	Personel
546	Cevdet ÇEVİK	Sarız Halk Eğitim Merkezi	Müdür V.
547	Ergün KARADAVUT	Maliye Bakanlığı	Mal Müdürü V.
548	Serdar TUNÇ	Sarız Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Müdür
549	Mustafa ASLAN	Sarız İlçe Özel İdare Müdürlüğü	Müdür V.
550	Hüseyin DEVİRAN	Sarız Tapu Müdürlüğü	Tapu Müdürü
551	Hacı DEDE	Sarız Kaymakamlığı	Nüfus Müdürü
552	Osman KAYA	Sarız Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Veteriner Hekim
553	Umut DOĞAN	Halk Eğitim Merkezi	Müdür
554	Özgür KÜÇÜK	Sarız Lisesi	Okul Müdürü Yrd.
555	Esra SÖNMEZ	Sarız TT. Yatılı Bölge Ortaokulu	Öğretmen
556	Süleyman ÇAPAR	Sarız TT. Yatılı Bölge Ortaokulu	Öğretmen
557	Cesur KINIK	Sarız Ak Parti İlçe Başkanlığı	Başkan

Tablo 152. Bölge Planına Katkı Sağlayanlar- Yozgat 2023 Kalkınma Çalıştayı (2-3 Mayıs 2013)

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
1	Doç. Dr. Zeki MUT	Bozok Üniversitesi	Öğretim Üyesi
2	Hanife MUT	Bozok Üniversitesi	Öğretim Üyesi
3	Prof. Dr. Şaban GÜÇLÜ	Bozok Üniversitesi	Rektör Yrd.
4	Yrd. Doç. Tanzer ERYILMAZ	Bozok Üniversitesi	Öğretim Üyesi
5	Ziyaattin ÖZDEMİR	Yozgat İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	İl Müdürü
6	Özgür MEMİŞ	Yozgat İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Şube Müdürü
7	Ender TAFLIOĞLU	Ziraat Odası	Yönetim Kurulu Başkanı
8	Doğan AKAYDIN	TMO	Elektrik Mühendisi
9	Ömer ŞAHİNGÖZ	Tapu ve Kadastro Bölge Müdürlüğü	Bölge Müdürü
10	Mustafa IŞIK	Defterdarlık	Defterdar
11	Yrd. Doç. Dr. Gamze PEKSEY	Bozok Üniversitesi	Öğretim Üyesi
12	Yrd. Doç. Dr. Neslihan BAYRA	Bozok Üniversitesi	Öğretim Üyesi
13	Cemhan DOĞAN	Bozok Üniversitesi	Öğretim Görevlisi
14	Fayik SONUÇ	Çekerek İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Ziraat Mühendisi
15	Davut KARADAVUT	Kadışehri Belediyesi	Belediye Başkanı
16	Hüseyin GÖKOĞLU	Esenli Belediyesi	Belediye Başkanı
17	Mehmet Akif BOZ	Bozok Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
18	Nurcan DOĞAN	Bozok Üniversitesi	Öğretim Görevlisi
19	Talat EFE	DSİ 123. Şube Müdürlüğü	Şube Müdürü
20	Yaşar DÖNMEZ	Sarıkaya Kaymakamlığı	Kaymakam
21	İsmail AÇIKGÖZ	Yozgat Ziraat Odası	Başkan
22	Balci ERCİYAS	Defterdarlık Milli Emlak Müdürlüğü	Defterdarlık Uzmanı
23	Bayram GÖK	Yerköy Kaymakamlığı	Kaymakam
24	Serdar BOYALI	Çekerek İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Ziraat Mühendisi

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
25	Gökhan AYDINLI	Bozok Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
26	Osman YILMAZ	Çaltı Belediyesi	Belediye Başkanı
27	Aydın ÖÇSOY		Belediye Başkan Yardımcısı
28	Yusuf MERTOĞLU	Çadırardıç Belediyesi	Belediye Başkanı
29	Yrd. Doç. Dr. Aysen KOÇ	Bozok Üniversitesi	Öğretim Üyesi
30	Hacı SELVİ	Yozgat İli Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği	Başkan
31	Zafer TUZALTIN		
32	Bülent YÜCE	Yenifakılı ve Çevre Köyleri Tarım Sulama Birliği	Başkan
33	Sıtkı ASLAN	Yenifakılı Belediyesi	Muhasebeci
34	Mustafa KILIÇARSLAN	Saray Belediyesi	Belediye Başkanı
35	Doç. Dr. Yaşar ERTÜRK	Bozok Üniversitesi	Öğretim Üyesi
36	Zeki ŞİMŞEK	Halıköy Belediyesi	Belediye Başkanı
37	Yaşar DEMİRTAŞ	TMO	Ajans Amiri
38	Onur POLAT	Yozgat İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Şube Müdürü
39	Talat EFE	DSİ 123. Şube Müdürlüğü	Şube Müdürü
40	Volkan BOZTEPE	Boğazlıyan Belediyesi	Çevre Mühendisi
41	Murat TORUN	Kayseri Şeker Fabrikası	Proje ve Yatırım Mühendisi
42	Rukiye DEMİRYİRÇİ	Kayseri Şeker Fabrikası	Proje ve Yatırım Mühendisi
43	R. Ahmet ÖZYİĞİT	Şefaati Kaymakamlığı	Kaymakam
44	Lütfullah ÜN	Kadıışehri Kaymakamlığı	Kaymakam
45	Koray ER	Kalekim A.Ş.	İşletme Mühendisi
46	İbrahim TAMER	Yozgat Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü	İl Müdürü
47	Dr. Mehmet ÖZCAN	Bozok Üniversitesi	Öğretim Üyesi
48	Yrd. Doç. Dr. Avni AKÇE	Bozok Üniversitesi	Öğretim Üyesi
49	Serdar AÇIKGÖZ	Yozgat Belediyesi	Başkan Yrd.
50	Çelebi ALTUNBAŞ	SMO İl Başkanı	İl Başkanı
51	Oğuz BENLİ	Kaleseramik	Fabrika Müdürü
52	Yasin GÖNÜL	Yozgat Belediyesi	Mühendis
53	Yusuf YİNCAL	Telliiler İnşaat	İnşaat Yüksek Mühendisi
54	Ahmet KULAK	KGM	Müdür Yardımcısı
55	Ferdi TAŞ	KGM	Makine Mühendisi
56	Emrah USLU	KGM	Mühendis
57	Yrd. Doç. Dr. Esra ÜNAL ÇAKIR	Bozok Üniversitesi	Öğretim Üyesi
58	Erol ATEŞ	HEM	Müdür
59	Kemal ŞAHİN	Yozgat Valiliği	Vali Yardımcısı
60	Erdoğan ÖZTÜRK	Yozgat OSB	OSB Müdürü
61	Yaşar DEMİRTAŞ	TMO Ajans Müdürlüğü	Müdür
62	Burhan DOĞAN	Garanti Giyim	Müdür
63	Faruk SEKMEN	Kalkınma Bankası	Uzman
64	Yrd. Doç. Dr. Mustafa VEKLİ	Bozok Üniversitesi	Öğretim Üyesi
65	İbrahim ÜNLÜ	Yozgat Esnaf ve Sanatkarlar Odası	Başkan Yardımcısı
66	Yrd. Doç. Dr. Mustafa SARKIM	Bozok Üniversitesi	Öğretim Üyesi
67	İbrahim AKDAŞ	Yozgat Ticaret İl Müdürlüğü	Müdür
68	İhsan IRGATOĞLU	Irgatoğlu Hazır Beton	İş Adamı

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
69	Mustafa ÜRÜN	Yozgat Valiliği	İl Planlama Müdürü
70	Tahir DEMİREL	Makine Mühendisleri Odası Yozgat Temsilciliği	İl Temsilcisi
71	Hikmet VURAL	Sorgun Belediyesi	Belediye Başkan Yardımcısı
72	Timur YILDIZ	Yozgat TSO	Uzman
73	Adem CENGİZ	Eren Çorap	Müdür
74	Yrd. Doç. Dr. Orhan HAZER	Bozok Üniversitesi	Öğretim Üyesi
75	Yrd. Doç. Dr. İlhami YİĞİT	Bozok Üniversitesi	Öğretim Üyesi
76	Yrd. Doç. Dr. M. Cumhur EROĞLU	Bozok Üniversitesi	Öğretim Üyesi
77	Rahmi NAZLIOĞLU	YASİAD	Başkan
78	Ayhan ÇELİK	Yozgat Genç Sanayici ve İşadamları Derneği	Yönetim Kurulu Başkanı
79	Yrd. Doç. Dr. Tansel HACIHASANOĞLU	Bozok Üniversitesi	Öğretim Üyesi
80	Semih DAŞTAN	Genç Girişimciler Kurulu	Başkan
81	Yrd. Doç. Dr. Burhan ÜNAL	Bozok Üniversitesi	Öğretim Üyesi
82	Lütfi İBİŞ	Yozgat İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	Müdür
83	Yüksel ÖZDEMİR	KOSGEB	Müdür
84	Yusuf ŞAHİN	Yozgat Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü	İl Müdürü V.
85	Süleyman ASLAN	Yozgat Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü	Mühendis
86	Ali ÖNER	Saraykent Kaymakamlığı	Kaymakam
87	Aydan ŞORABATIR	Yozgat İl Özel İdaresi	İnşaat Yüksek Mühendisi
88	Ferhat AÇIKGÖZ	Yozgat İl Basın Müdürlüğü	Müdür
89	Fazlı AÇIKGÖZ	Yozgat İl Özel İdaresi	Genel Sekreter Yardımcısı
90	Tuygun SAVACI	Yozgat İl Özel İdaresi	Plan Proje Yatırım ve İnşaat Müdür V.
91	Erol ATEŞ	HEM	Müdür
92	Mustafa ÇİFTÇİ	Yozgat Belediyesi	Ar-Ge Sorumlusu
93	Hakan KAFKAS	Aydıncık Kaymakamlığı	Kaymakam
94	Bahattin ÖZGER	Aydıncık Belediyesi	Belediye Başkanı
95	Fazlı İBİŞ	Şefaati Yüksek Öğrenim Derneği	Başkan
96	Emrah USLU	KGM, 6. Bölge Müdürlüğü	Yapım Baş Mühendisi
97	Akif KARAARSLAN	Yozgat Halk Sağlığı Müdürlüğü	Müdür
98	Hacı Ömer KARTAL	Yozgat İl Milli Eğitim Müdürlüğü	Müdür Yrd.
99	Regaip Ahmet ÖZYİĞİT	Şefaati Kaymakamlığı	Kaymakam
100	Doç. Dr. Murat ÇETİN	Bozok Üniversitesi	Öğretim Üyesi
101	Haşim YÜCEL	Akdağmadeni Kaymakamlığı	İnşaat Mühendisi
102	Mustafa YÖNDEMLİ		VHKİ
103	Yakup ÖZDEN	Akdağmadeni Milli Eğitim Müdürlüğü	Ar-Ge Koordinatörü
104	Turan KOÇ	Uzunlu Belediyesi	Belediye Başkanı
105	Yrd. Doç. Dr. Barış ERGEN	Bozok Üniversitesi	Öğretim Üyesi
106	Ömer TANSEL	Ak Parti	İl Başkan Yardımcısı
107	Yrd. Doç. Dr. Ramazan KURTOĞLU	Bozok Üniversitesi	Öğretim Üyesi
108	Necati COŞKUN	Yozgat Milli Eğitim Müdürlüğü	Müdür Yardımcısı
109	Süleyman YURTSEVDİ	Yozgat Milli Eğitim Müdürlüğü	Müdür Yardımcısı
110	Dr. Fatih ŞAHİN	Yozgat İl Sağlık Müdürlüğü	İl Sağlık Müdürü

No	Adı Soyadı	Kurum	Görev
111	Hacı Ömer KARTAL	Yozgat Milli Eğitim Müdürlüğü	Müdür Yardımcısı
112	Yrd. Doç. Dr. Fahri SEKER	Bozok Üniversitesi	Öğretim Üyesi
113	H. İbrahim İBİŞ	İl AFAD	Müdür
114	Saim KUŞ	Yozgat Milli Eğitim Müdürlüğü	Müdür
115	Ahmet KORKMAZYÜREK	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Müdür
116	İsmail YILMAZ	Yozgat SGK İl Müdürlüğü	İl Müdürü
117	Murat SARI	Yozgat SGK İl Müdürlüğü	Denetmen Yrd.
118	Cahit Bekir KAYHAN	Yozgat Kamu Hastaneleri Birliği	Uzman Dr.
119	Hüseyin ERDEM	Yerköy Kaymakamlığı	Kaymakam
120	Muhammed Emin ERBAK	Ecza Odası	Üye
121	Yusuf KAPLAN	Türk Telekom	İl Müdürü
122	Selami KAYA	Yenifakılı Kaymakamlığı	Kaymakam
123	Kürşad ATAĞ	Çekerek Kaymakamlığı	Kaymakam
124	Rasim PARLAK	Yozgat Kredi Yurtlar Kurumu	Müdür
125	R. Ahmet ÖZYURT	Şefaati Kaymakamlığı	Kaymakam
126	Fazlı ÖCAL	Yozgat PMYO	
127	Adem BAŞOĞLU	Çayıralan Kaymakamlığı	Kaymakam
128	Suat KOÇAK	Yozgat İli Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği	Mali Hizmetler Başkanı
129	Sadık ŞAHİN	Yozgat İli Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği	İdari Hizmetler Başkanı
130	Hakkı YURTLU	Yozgat Valiliği	İl Dernekler Müdürü
131	Ömer Faruk ŞAHİN	Yozgat Merkez İlçe Nüfus Müdürlüğü	Nüfus Müdürü
132	Nevzat ATAĞ	Yozgat Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü	İl Müdür Yardımcısı
133	Recep ÖCAL	Yozgat Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü	İl Müdürü
134	Hasan TOZER	Yozgat Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü	Mühendis
135	Mehmet ÇİÇEK	Yozgat Valiliği Basın Halkla İlişkiler Müdürlüğü	Muhabir
136	Cengiz ŞENSÖZ	Yozgat Valiliği Basın Halkla İlişkiler Müdürlüğü	Muhabir
137	Vedat OYMAK	Çakmak Belediyesi	Belediye Başkanı
138	Oğuzhan GÜNEŞER	Yozgat Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü	İl Müdürü
139	Arzu GÜLOĞLU	Yozgat İl Özel İdaresi	İmar ve Kentsel İyileştirme Müdür Vekili
140	Tuncay ÖZTÜRK	Yozgat Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği	Genel Sekreter

8. KAYNAKÇA

1. **YELDAN, E., et al., et al.** *Orta Gelir Tuzağı'ndan Çıkış: Hangi Türkiye?* İstanbul : TÜRKONFED, ING BANK, 2012.
2. **MasterCard.** Türkiye'nin Şehirleri Sürdürülebilirlik Araştırması. *Boğaziçi Üniversitesi.* [Çevrimiçi] Nisan 2011.
http://www.mastercard.com/tr/personal/tr/promotions/Turkiyenin_Illeri_Surdurulebilirlik_Arastirmasi.pdf.
3. **TÜİK.** Veri Tabanı. [Çevrimiçi] <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>.
4. **TÜRKONFED.** Orta Gelir Tuzağı'ndan Çıkış Cilt 1: Makro/Bölgesel/Sektörel Analiz. [Çevrimiçi] http://eyeldan.yasar.edu.tr/TURKONFED_Cilt1_2012_Final.pdf.
5. **Öztürk, Doç. Dr. İbrahim.** İGİAD Girişimcilik Raporu. [Çevrimiçi] 2008.
http://www.fatih.edu.tr/~ahmetcaliskan/buyume-gelisme1/girisimcilik_raporu.pdf. ISBN978-975-6303-07-8.
6. **McKinsey & Company.** The Power of Many, Realizing the socio economic potential of entrepreneurs in the 21st century. [Çevrimiçi] 2011. http://www.g20yea.com/en/wp-content/uploads/The_Power_of_Many-McKinsey_Report.pdf.
7. **The World Bank.** Doing Business 2012. [Çevrimiçi] 2012.
<http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2012>.
8. **OECD.** Entrepreneurs at a Glance. [Çevrimiçi] 2011. http://www.oecd-ilibrary.org/industry-and-services/entrepreneurship-at-a-glance-2010_9789264097711-en.
9. **Global Entrepreneurship Monitor.** *Entrepreneurship in Turkey.* 2010.
10. **TÜİK.** Hanehalkı İşgücü İstatistikleri. [Çevrimiçi] 2011.
http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&sqi=2&ved=0CCkQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.tuik.gov.tr%2FicerikGetir.do%3Fistab_id%3D25&ei=eA3dUeqPK8jmswaL1YCQAg&usg=AFQjCNHbmPIIGRwVOAiiJh1gdK65LYae3w&sig2=g5cWVZhQiK3no7vIj8u57g&bv. ISSN 0259-5036.
11. **TOBB.** Kurulan/Kapanan Şirket İstatistikleri, Aralık 2012. [Çevrimiçi] 2012.
<http://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.aspx>.
12. *SGK Aylık Bülteni, 2012 Aralık.* **SGK.** 2012.
13. **İstanbul Sanayi Odası.** ISO İlk 500 ve İkinci 500 Sanayi Kuruluşu. [Çevrimiçi] <http://www.iso.org.tr/tr/web/BesYuzBuyuk/turkiye-nin-500-buyuk-sanayi-kurulusu--iso-500-raporunun-sonuclari.html>.

14. All World Türkiye. [Çevrimiçi] <http://www.allworldlive.com/feed/press/allworld-network-announces-turkey-fast-growth-25-tobb-and-tepav-turkey-25-breaks-all-reco>.
15. **Bozok Üniversitesi.** İletişim Protokol ve Enformasyon Müdürlüğü. [Çevrimiçi] <http://basin.bozok.edu.tr/news.php?readmore=459>.
16. —. Bozok Üniversitesi. [Çevrimiçi] <http://basin.bozok.edu.tr/news.php?readmore=756>.
17. **Erciyes Teknopark.** Sektörel Dağılımlar. [Çevrimiçi] <http://www.erciyesteknopark.com/Sektorel.aspx#>.
18. **Cumhuriyet Teknokent;** Cumhuriyet Teknokent. [Çevrimiçi] <http://www.cumhuriyetteknokent.com/>.
19. **BOZKURT, Özlem Çetinkaya.** *Dünyada ve Türkiye'de Girişimcilik Eğitimi : Başarılı Girişimciler ve Öğretim Üyelerinden Öneriler.* Ankara : s.n., 2011.
20. **T.C. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.** Organize Sanayi Bölgeleri Hizmetleri. [Çevrimiçi] 2012. <http://www.sanayi.gov.tr/ServiceDetails.aspx?dataID=180&lng=tr>.
21. **T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.** 81 İl Durum Raporu. [Çevrimiçi] <http://www.sanayi.gov.tr/Files/Documents/81-il-durum-raporu-2012-11052012113452.pdf>.
22. **OSB Üst Kuruluşu.** OSB Bilgi Sitesi. [Çevrimiçi] <http://www.osbuk.org/>.
23. **T.C. Kalkınma Bakanlığı.** *Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023* . 2012.
24. **KARADUMAN, Naci ve YILDIZ, Zafer.** *Serbest Bölge Uygulamalarının Dış Ticarete ve Yabancı Sermaye Katkıları.* s.l. : Süleyman Demirel Üniversitesi, 2002.
25. **T.C Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler, Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler genel Müdürlüğü.** Serbest Bölgeler Genel Bilgiler. [Çevrimiçi] 2012. http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DA703403-D8D3-8566-4520E0494976974B/Genel_Bilgi.pdf.
26. **T.C. Ekonomi Bakanlığı.** Serbest Bölgeler İstatistikleri. [Çevrimiçi] <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=DB0F9C70-D8D3-8566-452017EB264254F4>.
27. **Kayser A.Ş.** Kayseri Serbest Bölgesi. *Kayser A.Ş. Hakkında.* [Çevrimiçi] <http://www.kayser.com.tr/hakkimizda.php>.
28. **T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.** Teknoloji Geliştirme Bölgeleri. *Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Hakkında Genel Bilgiler.* [Çevrimiçi] <http://sagm.sanayi.gov.tr/ServiceDetails.aspx?dataID=107>.
29. **GÖKYURT, F.** *Kamu Yatırımlarının Programlama ve İzleme Sürecine Yerelin Katılımı.* Ankara : Kalkınma Bakanlığı, 2010.

30. **T.C. Ekonomi Bakanlığı.** Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2011 Yılı Raporu. [Çevrimiçi] Nisan 2012. http://www.ekonomi.gov.tr/upload/ED2B2E29-9A73-1B4D-5F5154B1C7950F26/UDY_2011_tr.pdf.
31. **Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı.** Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırım. [Çevrimiçi] <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/investmentguide/investorguide/Pages/FDlinTurkey.aspx>.
32. **Ekonomi Bakanlığı.** Yatırım Teşvik İstatistikleri. [Çevrimiçi] <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=EE7EE7B1-D8D3-8566-45201CE77E5F0FDD>.
33. **Orta Anadolu Kalkınma Ajansı, Kalkınma Bakanlığı.** Yozgat İli İmalat Sanayi Analizi. Yozgat : ORAN Kalkınma Ajansı, 02 2013.
34. **TKDK.** [Çevrimiçi] <http://www.tkd.gov.tr/ImzalananSozlesmeler.aspx>.
35. **KOSGEB İl Müdürlükleri.** Kayseri, Sivas, Yozgat : KOSGEB İl Müdürlükleri.
36. **World Trade, Organization.** *Trade Statistics*. [Çevrimiçi] 2012. http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2012_e/its12_appendix_e.htm.
37. **Ekonomi Bakanlığı, TİM.** 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı. [Çevrimiçi] <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120613-31-1.pdf>.
38. **Ekonomi, Bakanlığı.** İl Bazında İhracatçı Sayısı ve İhracat Miktarları. [Çevrimiçi] <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/AC413E8B-D8D3-8566-4520D3E41BB732A4/eko14.xls>.
39. **ALPASLAN, İdil BİLGİÇ.** Türkiye'nin İhracat Yapısındaki Değişmeler-Firma Dinamiklerinde Değişim. [Çevrimiçi] http://www.tepav.org.tr/upload/files/1352360958-1.Turkiye_nin_Ihracat_Yapisindaki_Gelismeler___Firma_Dinamiklerindeki_Degisim.pdf.
40. **TÜİK.** *Ülkelere ve Sektörlere Göre İhracat*. 2012.
41. **Bakanlığı, Ekonomi.** İl İl Dış Ticaret Potansiyeli. [Çevrimiçi] <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/7EF56F48-D8D3-8566-452092D48A1F70B1/kitapmakro.pdf>.
42. **Türkiye'nin İhracat Performansı-Sektörel Bazda Çeşitlilik.** [Çevrimiçi] http://www.tepav.org.tr/upload/files/1304320075-8.Turkiye_nin_Ihracat_Performansi_2__Sektorel_Bazda_Cesitlilik__Rekabetcilik_ve_Adaptasyon.pdf.
43. **OECD.** ISIC REV. 3 TECHNOLOGY INTENSITY DEFINITION-Classification of manufacturing industries into categories based on R&D intensities. [Çevrimiçi] Temmuz 2011. <http://www.oecd.org/sti/ind/48350231.pdf>.
44. **TÜBİTAK.** BTY İstatistikleri. [Çevrimiçi] <http://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/politikalar/icerik-bty-istatistikleri>.
45. **Türk Patent Enstitüsü.** Yıllık Marka İstatistikleri. [Çevrimiçi] <http://www.tpe.gov.tr/portal/default2.jsp?sayfa=236>.

46. **Türki Patent Enstitüsü.** Yıllık Patent İstatistikleri. [Çevrimiçi]
<http://www.tpe.gov.tr/portal/default2.jsp?sayfa=136>.
47. **Türk Patent Enstitüsü.** Yıllık Endüstriyel Tasarım İstatistikleri. [Çevrimiçi]
<http://www.tpe.gov.tr/portal/default2.jsp?sayfa=336>.
48. **T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurumu.** 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu Uygulamalarının Değerlendirilmesi ile Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunların Çözümüne İlişkin Öneri Geliştirilmesi. [Çevrimiçi] 2009. <http://cankaya.gov.tr/sayfa/cumhurbaskanligi/ddk/ddk26.pdf>.
49. **United Nations Industrial Development Organization.** World Manufacturing Production. *Statistic for Quarter 4,2012.* [Çevrimiçi]
http://www.unido.org/fileadmin/user_media/Services/Research_and_Statistics/statistics/publication/QuartProd/STA_Report_on_Quarterly_production_2012Q4.pdf.
50. **UNIDO.** United Nations Industrial Development Organization. *International Comparisons of Industrial Performance.* [Çevrimiçi] UNİDO.
http://www.unido.org/Data1/IndStatBrief/A_Industrial_Performance_MVA_GDP.cfm?print=no&tttype=A&Country=TUR&Group=OECD.
51. **The World Bank.** Doing Business in a More Transparent World. [Çevrimiçi] 2012.
<http://www.doingbusiness.org/~media/FPDKM/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB12-FullReport.pdf>.
52. **Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.** ÇDP. *Yozgat Sivas Kayseri Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı.* Ankara : Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2012.
53. **Kalkınma Bankası.** *Savunma Sanayi Raporu, Taslak.* 2013.
54. **Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği.** TOBB Veritabanı. [Çevrimiçi] <http://sanayi.tobb.org.tr/>.
55. **T.C. Kalkınma Bakanlığı.** *TR72 İlçe Verileri.* 2013.
56. **URAK, DELOITTE.** İller Arası Rekabetçilik Endeksi (2009-2010). [Çevrimiçi]
http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/turkey_tr_finansalhizmetler_rekabetcilikendeksi_290411.pdf.
57. **Bakanlığı, Bilim Sanayi ve Teknoloji.** Kayseri Gıda Ürünleri Sanayi Alt Sektör Dağılımı. s.l. : Kayseri, Sivas ve Yozgat İl Müdürlüğü Veri Envanteri, 2013.
58. **ERSEM.** *Kayseri ve Sivas İllerinde Öne Çıkan Sektörler için Rekabet Gücü Analizi.* Kayseri : s.n., 2013.
59. **CSIL (Centre of Industrial Studies).** *World Furniture Outlook 2012.* s.l. : CSIL, 2011.
60. **TOBB.** *“Türkiye Madencilik Sektör Raporu (2007)”.* Ankara : Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Madencilik Sektör Meclisi, Ekim, 2008.

61. **TBMM.** “Madencilik Sektöründeki Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu”. *Türkiye Büyük Millet Meclisi*. [Çevrimiçi] <http://www.scribd.com/doc/39137507/TBMM-MADENCILIK-KOMISYONU-RAPORU>.
62. **2010, Deloitte.** “Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Türkiye Madencilik Sektörü Raporu”. s.l. : Deloitte. Yayın tarihi: Temmuz, 2010, 2010.
63. **ETKB 2013.** Tabii Kaynaklar. *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı*. [Çevrimiçi] 2013. <http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=tabiikaynaklar&bn=216&hn=12&nm=390&id=390>.
64. **Akkoyunlu, Ş. 2011.** Sözlü Görüşme (29.07.2011). Özkoyuncu Madencilik İşletmeler Müdürü Sn. Şefik AKKOYUNLU. s.l. : Özkoyuncu Madencilik, 2011.
65. **ERMADEN 2011.** Kuruluşumuz. *Erdemir Madencilik San. ve Tic. A.Ş.* [Çevrimiçi] 2011. http://www.erdemirmaden.com.tr/common/17_icerik_Kurulusumuz.htm.
66. **ORAN Yozgat Enerji ve Madencilik Çalışma Grubu.** *Yozgat Enerji ve Madencilik Raporu*. Yozgat : s.n., 2011.
67. **ORAN Sivas Enerji ve Madencilik Çalışma Grubu.** *Sivas Enerji ve Madencilik Raporu*. 2011.
68. **Yörükoğlu, A.** “Sivas Maden Potansiyeli Sunumu”. *Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü*. s.l. : Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü., 2011.
69. **MTA.** Kayseri İli Maden ve Enerji Kaynakları. *Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü*. [Çevrimiçi] http://www.mta.gov.tr/v1.0/turkiye_maden/maden_potansiyel_2010/kayseri_madenler.pdf.
70. **MTA, 2011b.** Sivas İli Maden ve Enerji Kaynakları . *Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü*. [Çevrimiçi] http://www.mta.gov.tr/v1.0/turkiye_maden/maden_potansiyel_2010/sivas_madenler.pdf.
71. **MTA.** Yozgat İli Maden ve Enerji Kaynakları. *Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü*. [Çevrimiçi] 2013. http://www.mta.gov.tr/v2.0/turkiye_maden/maden_potansiyel_2010/Yozgat_Madenler.pdf.
72. **Sabah Gazetesi.** Nükleer Enerjinin Yakıtı Yozgat’tan. [Çevrimiçi] 2011. <http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2011/06/26/nukleer-enerjinin-yakiti-yozgattan>.
73. **Orta Anadolu Kalkınma Ajansı Kayseri Enerji ve Madencilik Sektörel Çalışma Grubu.** *Kayseri Enerji ve Madencilik Raporu*. 2011.
74. **KAYSO.** Rapor Görüşü (1.10.2012 tarihinde Ajansa Ulaşan Resmi Yazı). s.l. : Kayseri Sanayi Odası, 2012.
75. **Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.** Tekstil, Hazirgiyim, Deri ve Deri Ürünleri. [Çevrimiçi] 2013. <http://www.sanayi.gov.tr/Files/Documents/tekstil-sektor-raporu-201-16042013165231.pdf>.

76. **Türkiye İhracatçılar Meclisi.** İller Bazında Sektör Rakamları. [Çevrimiçi] 2012.
<http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rakamlari-tablolar.html>.
77. **T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.** Türkiye Sanayi Strateji Belgesi 2011-2014. [Çevrimiçi]
http://sanayi.gov.tr/Files/Documents/sanayi_stratejisi_belgesi_2011_2014.pdf.
78. **Gündoğan, N.** Hizmetler Sektöründe İstihdam. *Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası*. [Çevrimiçi] 2002. <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/718.pdf>.
79. **Atik, H.** Hizmet Ekonomisi Göstergeleri ve Türkiye. *Atatürk Üniversitesi Elektronik Dergi Yayıncılığı*. [Çevrimiçi] 2000. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/IIBD/article/viewFile/3484/3313>.
80. **Dura, C.** *Bilgi Toplumu, Basic Statistics of the Community, Luxemburg*. Ankara : Kültür Bakanlığı Yayınları, Commission of the Community (Luxemburg), 1990.
81. **Taşkesenlioğlu, Z.** *Hizmet Sektör Raporu, MÜSİAD Araştırma Raporları: 63*. İstanbul : Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği, 2010.
82. **United Nations Conference on Trade and Development.** Developing economies continue to gain global export share of goods and services in 2012. [Çevrimiçi] 2013.
<http://unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx>.
83. **United Nations Conference On Trade And Development.** Statistical Database. *UNCTADSTAT*. [Çevrimiçi] 2013. <http://unctadstat.unctad.org/ReportFolders/reportFolders.aspx>.
84. **İŞKUR.** *Türkiye İşgücü Piyasası Analizi (2011-II. Dönem)*. Ankara : Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, 2011a.
85. **Maliye Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı.** Yıllık Ekonomik Rapor. [Çevrimiçi] 2011.
<http://www.sgb.gov.tr>.
86. **İŞKUR.** İşgücü Piyasası Araştırması Kayseri İli Sonuç Raporu. [Çevrimiçi] 2011.
<http://www.iskur.gov.tr/kurumsalbilgi/raporlar.aspx#dltop>.
87. —. İşgücü Piyasası Araştırması Sivas İli Sonuç Raporu. [Çevrimiçi] 2011.
<http://www.iskur.gov.tr/kurumsalbilgi/raporlar.aspx#dltop>.
88. —. İşgücü Piyasası Araştırması Yozgat İli Sonuç Raporu. [Çevrimiçi] 2011.
<http://www.iskur.gov.tr/kurumsalbilgi/raporlar.aspx#dltop>.
89. **T.C. Kalkınma Bakanlığı.** Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar. [Çevrimiçi] 2012.
<http://www2.dpt.gov.tr/kamuyat/2013/GEHY-2013.pdf>.
90. **Kayseri Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü.** 2013 Yılı İl Koordinasyon Kurulu Brifingi (1.07.12-31.12.12). Kayseri : s.n., 2013.
91. **TOBB.** Perakendecilik Meclisi Sektör Raporu. [Çevrimiçi] 2012.
<http://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2012/PerakendecilikMeclisiSR.pdf>.

92. **Alışveriş Merkezi Yatırımcıları Derneği**,. Sektörel Bilgiler. [Çevrimiçi]
<http://www.ayd.org.tr/TR/DataBank.aspx>.
93. **BKM**. Yerli Kredi Kartlarının Yurtdışı Kullanımı. [Çevrimiçi]
http://www.bkm.com.tr/istatistik/kredikarti_yurtdisi_issuer_islemleri.asp.
94. —. Yerli Kredi Kartlarının Yurtiçi Kullanımı. [Çevrimiçi]
http://www.bkm.com.tr/istatistik/kredikarti_yurtici_issuer_islemleri.asp.
95. **Kayseri Sanayi Odası**,. Üye Listesi. [Çevrimiçi]
http://www.kayso.org.tr/web_18480_1/neuralnetwork.aspx?type=1551.
96. **Kayseri Ticaret Odası**,. Ticaret Odası. [Çevrimiçi] www.kayserito.org.tr.
97. **Kayseri Ticaret Borsası**,. Üye Listesi. [Çevrimiçi] <http://www.kayseritb.org.tr/uyelerimiz/>.
98. **Kayseri Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği**,. Esnaf ve Sanatkarlar. [Çevrimiçi]
<http://www.kesob.com/>.
99. **Devlet Planlama Teşkilatı**. *Finansal Hizmetler Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara : s.n., 2007.
100. **BDDK**. Finansal Piyasalar Raporu Eylül 2012. [Çevrimiçi] Aralık 2012.
http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/11531fpreylul2012_281212.pdf.
101. **T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı**. *2012 Yılı İlerleme Raporu*. Ankara : Avrupa Birliği Bakanlığı, 2013.
102. **Türkiye Bankalar Birliği**. *Bankacılık Sisteminin Coğrafi Dağılımı 2011*. s.l. : TBB, 2011.
103. **TKBB**. Personel ve Şube Sayıları. *Türkiye Katılım Bankaları Birliği*. [Çevrimiçi]
http://www.tkbb.org.tr/download/SUBE_PERSONEL_ARALIK2010_18012011.pdf.
104. **Türkiye Katılım Bankaları Birliği**,. Türkiye Katılım Bankaları Birliği. [Çevrimiçi] 05 2011.
http://www.tkbb.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=4061&Itemid=846.
105. **Türkiye Bankalar Birliği**. Banka ve Sektör Billgileri. [Çevrimiçi] Aralık 2012.
<http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/4>.
106. **Albaraka**. Albaraka Şube ve ATMler. [Çevrimiçi]
http://www.albarakaturk.com.tr/bizi_taniyin/sube-atm-liste.aspx?SectionID=vu7cvgrEywWlfkLCylXO1w%3d%3d&ContentID=4oEu6KjEmU33gGZTiL4GkQ%3d%3d.
107. **Türkiye Finans**. Türkiye Finans Erişim Noktaları. *Türkiye Finans Şubeleri*. [Çevrimiçi]
<http://www.turkiyefinans.com.tr/tr/erisim/subelerimiz.aspx>.
108. **Kuveyt Türk**. Kuveyt Türk Erişim Noktaları. *Şubelerimiz*. [Çevrimiçi]
http://www.kuveytturk.com.tr/pages/erisim_noktalarimiz.aspx.

109. **Bank Asya.** Bank Asya Şubeler/ İşlem Noktaları. *Şubelerimiz*. [Çevrimiçi]
http://www.bankasya.com.tr/subeler_islem_noktaları/index.jsp.
110. **BDDK.** Fin Türk. *Finansal Türkiye Haritası*. [Çevrimiçi] Eylül 2012.
<http://ebulten.bddk.org.tr/haritalama/harita.aspx>.
111. **TBB.** İstatistiki Raporlar. *İllere ve Bölgelere Göre Mevduat ve Kredi Çeşitlerinin Dağılımı - 2011*. [Çevrimiçi] <http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/--2011---illere-ve-bolgelere-gore-mevduat-ve-kredi-cesitlerinin-dagilimi/1159>.
112. **Swiss Re.** sigma. [Çevrimiçi] Ekim 2012.
http://www.tsrsb.org.tr/sites/default/files/images/sigma_3_12_en.pdf.
113. **FİDER.** Finansal Kiralama İşlemleri Dönemler Karşılaştırmaları. [Çevrimiçi] Eylül 2012.
http://www.fider.org.tr/wswFiles/document/document_285/2012_3_Donem_ve_Yillik_ozet_Istatistikleri.pdf.
114. **Vikipedi.** Faktoring. [Çevrimiçi] http://tr.wikipedia.org/wiki/Faktoring#Finansman_Modeli.
115. **Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Md.** *Dünyada ve Türkiye'de Turizm*. Ankara : s.n., 2008.
116. **UNWTO.** *Tourism Highlights 2012 Edition*. 2012.
117. **T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım İşletmeler Genel Md.** Belediye Belgeli Tesisler. [Çevrimiçi] 2011. <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9858/belediye-belgeli-tesisler.html>.
118. **T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım İşletmeler Genel Md.** Turizm Belgeli Tesisler. [Çevrimiçi] <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9860/turizm-belgeli-tesisler.html>.
119. **TÜRSAB - Sinan Haliç.** *Gelişen Destinasyonlar için Tur Operatörlerinin Önemi*. Ankara : s.n., 2012.
120. **Kayseri İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.** Bölge Planı Mevcut Durum Görüş Anketi. [Çevrimiçi]
121. **TURSAB.** Seyahat Acentası Sayısı. [Çevrimiçi] www.tursab.org.tr.
122. **United Nations Environment Programme.** Tourism and Mountains. [Çevrimiçi] 2007.
http://www.unep.org/publications/search/pub_details_s.asp?ID=3948.
123. **Wikipedia.** wikipedia.org. *Tourism in Switzerland*. [Çevrimiçi] Eylül 2012.
http://en.wikipedia.org/wiki/Tourism_in_Switzerland.
124. **T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletme;.** Mevcut Kış Sporları Turizm Merkezleri. [Çevrimiçi] <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,10176/mevcut-kis-sporlari-turizm-merkezleri.html>.
125. **Kuzeydoğu Kalkınma Ajansı.** Erzurum Konaklı Bölgesi Kış Turizm Merkezi Raporu. [Çevrimiçi] 2010. http://kudaka.org.tr/ContentDownload/Konakli_Kis_Sporlari_Merkezi_Raporu.pdf.

126. **Kayseri Erciyes A.Ş.** *Erciyes Turizm Merkezi 2012 Katalog.* 2012.
127. **T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Md.** Kış Sporları Turizm Merkezlerine İlişkin Genel Bilgiler. [Çevrimiçi] <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,10177/kis-sporlari-turizm-merkezlerine-iliskin-genel-bilgiler.html>.
128. **Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı.** Sağlık Turizmi El Kitabı. *Sağlık Bakanlığı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı.* [Çevrimiçi] 2012.
<http://www.saglik.gov.tr/SaglikTurizmi/dosya/1-75590/h/saglik-turizmi-el-kitabi-08052012.pdf>.
129. **T.C. Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı.** Türkiye Sağlık Sektörü Raporu. [Çevrimiçi] 2010. <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/infocenter/publications/Documents/TURIZM.SEKTORU.pdf>.
130. **T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Md. Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı.** *Türkiye 2008-2009-2010 Yabancı Uyruklu Gelen Hasta İstatistiği.* [Çevrimiçi]
<http://www.saglik.gov.tr/SaglikTurizmi/belge/1-13992/2010-turkiye-istatistiki-calismalari.html>.
131. **ORAN.** *Kayseri İli Sağlık Çalıştayı .* 2 Nisan 2013.
132. **IBM Kurumsal Hizmet Gücü.** *Kayseri ve Bölgesinde Sağlık Turizmi.* s.l. : Yayınlanmamıştır, 2011.
133. **T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Turizm Daire Başkanlığı.** T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Turizm Daire Başkanlığı. *Termal Turizm.* [Çevrimiçi] <http://www.saglikturizmi.gov.tr/34-termal-bolgeler.html>.
134. **Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.** Bölge Planı Mevcut Durum Analizine İlişkin Görüş. 2013.
135. **Yozgat İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.** Tarih, Kültür, Doğa ve Termal Turizm Şehri Yozgat. [Çevrimiçi] http://www.yozgatkulturturizm.gov.tr/Yozgat_Genel_Bilgileri_1.htm.
136. **T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Md. Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı.** 2010 Yılı Kaplıcalara Yurtdışından Gelen Yabancı Konuk İstatistiği İllere Göre. [Çevrimiçi]
<http://www.saglik.gov.tr/SaglikTurizmi/belge/1-13992/2010-turkiye-istatistiki-calismalari.html>.
137. **Yozgat Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.** *Yozgat Kent Tarihi.* Yozgat : s.n.
138. **Çolak, Ahmet.** *Sivas Gezi Rehberi.* Sivas : s.n., 2012.
139. **Kayseri Büyükşehir Belediyesi.** Kayseri Tarihi. www.kayseri.bel.tr. [Çevrimiçi]
<http://www.kayseri.bel.tr/web2/index.php?page=kayseri-tarihi>.
140. **T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.** Türkiye Turizm Stratejisi (2023). [Çevrimiçi] 2007.
<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.pdf?0>.
141. **Kayseri Valiliği - Kayseri Büyükşehir Belediyesi - ORAN.** *Kayseri Gezi Rehberi.* 2010.
142. **Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.** Turizm Öncelikli Yöre Belediyeleri. [Çevrimiçi] Kasım 2012.
<http://www.csb.gov.tr/turkce/index.php?Sayfa=haberdetay&Id=5707>.

143. **T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Md.** Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası. [Çevrimiçi] <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44430/divrigi-ulu-camii-ve-darussifasi-sivas.html>.
144. **Kayseri Büyükşehir Belediyesi.** Kayseri İçin Projem Var. [Çevrimiçi] <http://www.kayseriicinprojemvar.com/projedetay.asp?id=7>.
145. **Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü.** Sultan Sazlığı Yeniden Kuşların Hayat Kaynağı Oldu. [Çevrimiçi] Aralık 2011. <http://www.dsi.gov.tr/haberler/2011/12/16/sultan-sazl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-yeniden-ku%C5%9Flar%C4%B1n-hayat-kayna%C4%9F%C4%B1-oldu>.
146. **Wikipedia.** Sultan Sazlığı. [Çevrimiçi] Kasım 2011. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Sultansazl%C4%B1%C4%9F%C4%B1>.
147. **Candemir, Başak, Beyhan, Berna ve Karaata, Selçuk.** *İnşaat Sektöründe Sürdürülebilirlik.* İstanbul : İMSAD, 2012.
148. **Kalkınma Bankası.** *Sektörel Performans Değerlendirmesi ve Bölgesel Rekabet Edebilirlik Analizi.* s.l. : Kalkınma Bankası, 2013.
149. **Buildecon.** *Turkey Construction Market Report.* 2012.
150. **TOBB .** *Türkiye İnşaat Malzemeleri Sektör Görünüm Raporu.* s.l. : Deloitte, 2011.
151. **Yapı Endüstri Merkezi.** *Türk Yapı Sektörü Raporu.* 2012.
152. **TOBB.** *Pomza Altsektör Raporu.* 2006.
153. **Orta Anadolu Kalkınma Ajansı.** *Maden Raporu.* 2012.
154. **Mülga Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Dış İlişkiler ve AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı.** AB Uyum Süreci, Bakanlık Sunumu. Ankara : s.n., 2009.
155. **Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Yatırım Destek ve .** Türkiye Tarım Sektörü Raporu. *Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı.* [Çevrimiçi] 2010. invest.gov.tr.
156. **B.A., Keskin F. ve Eşiyok.** *Gıda Ürünleri İmalatı Sektör Analizi (Taslak Rapor).* Ankara : Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., 2013.
157. **Dünya Bankası.** Dünya Bankası Veri Tabanı. [Çevrimiçi] 2012. <http://data.worldbank.org/>.
158. **DSİ.** [Çevrimiçi] 2013. <http://www.dsi.gov.tr/docs/hizmet-alanlari/tarim-sulama.pdf?sfvrsn=2>.
159. **Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.** Veri Envateri. Ankara : Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü ve Tarım Reformu Genel Müdürlüğü), 2012.

160. **Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü.** Bitkisel Üretim İstatistikleri. [Çevrimiçi] http://www.bugem.gov.tr/Bilgi_veri/%C5%9EUBAT%20-B%C3%BCgem%202012.pdf.
161. **Anonim.** STATİP Verileri. Ankara : Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü (Sözlü Görüşme), 2012.
162. **Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü.** Toprak ve Su Kaynakları. [Çevrimiçi] 2013. <http://www.dsi.gov.tr/toprak-ve-su-kaynaklari>.
163. **Ok, S.** *Ekonomik Büyüme ile İstihdam Arasındaki İlişkinin Zayıflama Nedenleri ve Bu İlişkinin Güçlendirilmesinde İŞKUR'UN Rolü. Uzmanlık Tezi.* Ankara : Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, 2008.
164. **OECD.** *Regional Typology.* Paris : s.n., 2007. GOV/TDPC/TI(2007)8.
165. **Yüksel, B.** *TR72 Bölgesi Tarım Raporu.* Kayseri : Orta Anadolu Kalkınma Ajansı, 2013. ISBN: 978-605-86134-1-6.
166. **Bakanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık.** Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. *Duyurular.* [Çevrimiçi] 2011. http://www.tarim.gov.tr/Duyurular,haber_Detayli_Gosterim.html?NewsID=2249.
167. Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Envanteri Raporu. *Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.* [Çevrimiçi] 2012. http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/cevre_sorun_2012.pdf.
168. **Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.** Mevzuat. *Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.* [Çevrimiçi] http://www.tarim.gov.tr/Files/Mevzuat/kanun_son/TKB_Kanunlar/TOprakKorumaveAratikullanIMikanunu.pdf.
169. **Orta Anadolu Kalkınma Ajansı.** *TR72 Bölge Planı 2010-2013.* Kayseri : s.n., 2010.
170. **Kayseri İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü.** Kayseri 2012 Yılı Kurum Brifingi. *Kayseri.* Kayseri : Kayseri Valiliği, Kayseri İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2013.
171. **Yozgat İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü.** Yozgat 2012 Yılı Kurum Brifingi. Yozgat : Yozgat Valiliği, Yozgat İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2013.
172. T.C. Resmi Gazete. [Çevrimiçi] <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/01/20120114M1-1-1.pdf>.
173. **Yozgat Tarım Reformu Bölge Müdürlüğü.** 2011 Yılı Envanter Verileri. s.l. : Yozgat Tarım Reformu Bölge Müdürlüğü, 2011. Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Yozgat Bölge Müdürlüğü,, 2012.
174. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. *2003-2011 Destek Bizden, Üretim Sizden 2003-2011.* [Çevrimiçi] 2011. http://sgb.tarim.gov.tr/yayimlar/iller_2011/sivas.pdf.
175. International Trade Center, Trademap, Trade Statistics for International Business Development. [Çevrimiçi] 2010. <http://www.trademap.org/>.

176. **Sivas Tarım İl Müdürlüğü.** *Sivas Tarımı Yatırımcı Rehberi.* Sivas : s.n., 2008.
177. **Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi.** Sivas İli Tarımsal Yatırım Rehberi (Kasım 2012). Ankara : s.n., 2012.
178. **Orta Anadolu Kalkınma Ajansı Sivas Tarım Hayvancılık ve Gıda Sektörel Çalışma Grubu.** Sivas Tarım Hayvancılık ve Gıda Sektörel Çalışma Grubu Raporu. [Çevrimiçi] 2011.
<http://www.oran.org.tr/kategori/62/dokuman-merkezi.html..>
179. **Dönmez, E.** *Türkiye Florası Ve B6 Karesi Bitkilerine Genel Bir Bakış, Doktora Semineri,* . Sivas : C. Ü. Fen Bil. Ens., 1999.
180. **Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.** [Çevrimiçi]
http://www.tagem.gov.tr/program%20degerlendirme/2010/HAYSUD/2010_%20Buyukbas_%20Kucukbas_Prog_Deg_Kitabi.pdf.
181. **Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.** [Çevrimiçi]
http://www.tagem.gov.tr/mevzuat/halk_elinde.pdf.
182. **Sivas Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Birli.** Hayvan sayıları. [Çevrimiçi]
<http://www.sivasdkkyb.com/tr>.
183. **B., Yüksel.** Fasıl 12 Gıda Güvenliği, Veterinerlik, Bitki Sağlığı Bilgilendirme Toplantısı (Sunum). Ankara : Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2010 Yılı Hizmetiçi Eğitim Programı, 4 Ağustos 2010.
184. **Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Komutanlığı.** İlçe Yüzölçümleri. [Çevrimiçi]
http://www.hgk.msb.gov.tr/urunler/diger/il_ilce_alanlari.pdf.
185. **World Bank.** Age Dependency Ratio. [Çevrimiçi]
<http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.DPND>.
186. **TÜSİAD.** 2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim : Eğitim, İşgücü, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Sistemlerine Yansımalar. [Çevrimiçi] 2010.
http://www.tusiad.org.tr/__rsc/shared/file/2050yeDogruNufusBilim-AnaRapor.pdf.
187. **Hacettepe Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı.** Okul Öncesi Eğitim Bilgileri. [Çevrimiçi] <http://www.okuloncesi.hacettepe.edu.tr/>.
188. **Milli Eğitim Bakanlığı.** Milli Eğitim İstatistikleri. [Çevrimiçi] 2012-2013.
<http://sgb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-istatistikleri-orgun-egitim-2012-2013/icerik/79>. ISSN 1300-0993.
189. **MEB.** 2010 Yılı Anadolu Liseleri İl Koduna Göre Sıralaması. [Çevrimiçi]
http://ogm.meb.gov.tr/istat_oss.asp#.
190. **OECD.** Education at a Glance. [Çevrimiçi] 2012. <http://www.oecd.org/edu/eag2012.htm>. ISBN 978-92-64-17929-5.

191. **Yükseköğretim Kurulu.** Üniversiteler. [Çevrimiçi]
<http://www.yok.gov.tr/web/guest/universitelerimiz;jsessionid=7FF8FB367A7DC4992DFF384A61B19BED>.
192. **OSYM.** 2011-2012 Yılı Yükseköğretim İstatistikleri. [Çevrimiçi] 2012.
<http://www.osym.gov.tr/belge/1-13575/2011-2012-ogretim-yili-yuksekogretim-istatistikleri.html>.
193. **Abdullah Gül Üniversitesi.** [Çevrimiçi] 2013. <http://www.agu.edu.tr/>.
194. **Erciyes Üniversitesi,** [Çevrimiçi]
http://www.erciyes.edu.tr/tr/index.asp?menu=Akademik&eru_sayfa=myo.
195. **Cumhuriyet Üniversitesi,** Meslek Yüksekokulları. [Çevrimiçi]
<http://www.cumhuriyet.edu.tr/index.php?cubid=203>.
196. **Bozok Üniversitesi,** [Çevrimiçi] Şubat 2013. www.bozok.edu.tr.
197. **İŞKUR.** 2011 - 2015 Stratejik Plan. [Çevrimiçi] Aralık 2010.
http://www.iskur.gov.tr/Portals/0/Baglantilar/2011_2015_stratejik_plan.pdf.
198. **DPT.** 9. Kalkınma Planı İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyon Raporu 2007-2013. [Çevrimiçi] 2007.
<http://www.kalkinma.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCD72D946E04312EA3>.
199. **ILO.** Global Employment Trends. [Çevrimiçi] 2013. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-dgreports/-dcomm/-publ/documents/publication/wcms_202326.pdf. ISBN 978-92-2-126656-3.
200. **Kalkınma Bakanlığı.** Orta Vadeli Program 2013-2015. [Çevrimiçi] Mayıs 2013.
<http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/View/14510/OVP201315.pdf>.
201. **OECD.** İşgücü Veritabanı. [Çevrimiçi] 2012.
http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=LFS_SEXAGE_I_R.
202. **İŞKUR.** Kurs Bilgileri. [Çevrimiçi] <http://esube.iskur.gov.tr/Kurs/KursOnAir.aspx>.
203. **SGK.** SGK İstatistik Yıllıkları. [Çevrimiçi]
http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler/sgk_istatistik_yilliklari!ut/p/b1/hZLLcrJAEIWFxQcgDDNcl8BwU0G5DAgbCqMiN8WgIPP08U9Ik0Xy966rv-4651SzGbtjs0sxVmVxr66Xov3XZ2JucZalaJwK5BAA4HCQj0HocxbmX0D6O-Dw4Oe-tYH4NcYmMVc8B5YSm7C74H1W8OCUpoHPMTLPS.
204. **OECD.** OECD Health Data 2012 - Frequently Requested Data. [Çevrimiçi] Ekim 2012.
http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=2&ved=0CDUQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.oecd.org%2Fels%2Fhealth-systems%2FOECD-Health-Data-2013-Frequently-Requested-Data.xls&ei=Q7SVUtCOC4eKywO5ooGoCA&usg=AFQjCNG0Bs2t_Gr6qxBDK5GDWBh_JbWi.

205. **WHO.** The World Health Report. *World Health Organization*. [Çevrimiçi] 2006.
<http://www.who.int/whr/2006/en/index.html>.
206. **Kayseri İl Sağlık Müdürlüğü.** *İlçeler Bazında Sağlık Verileri*. Kayseri : s.n., 2013.
207. **Sivas İl Sağlık Müdürlüğü.** *İlçeler Bazında Sağlık Verileri*. Sivas : s.n., 2013.
208. **Yozgat İl Sağlık Müdürlüğü.** *İlçeler Bazında Sağlık Verileri*. Yozgat : s.n., 2013.
209. **Kayseri Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü ;.** *Kuruml Brifingi*. Kayseri : s.n., 2013.
210. **Sivas Valiliği.** *Sivas İl Brifingi*. Sivas : Sivas Valiliği, 2013.
211. **Yozgat Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü;.** *Kurum Brifingi*. 2013.
212. **Sağlık Bakanlığı;.** Yeşil Kart İstatistikleri. [Çevrimiçi] <http://sbu.saglik.gov.tr/sbyesil/>.
213. **Kalkınma Bakanlığı;.** *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu*. 2011.
214. **Kırsal Kalkınma Projelerinde Katılımcı Yaklaşımlar ve Uygulama Esasları.** **GÜLÇUBUK, B.** Erzurum : s.n., 2005. Erozyonla Mücadele ve Kırsal Kalkınma Projelerinde Sosyal Boyut Semineri.
215. **Kırsal Kalkınmada Katılımcı Kırsal Değerlendirme.** **Saltık, A-Gülçubuk,B.** Adana : s.n., 1996. Türkiye 2. Tarım Ekonomisi Kongresi.
216. **Yerel Yönetimler Portalı.** Yerel Yönetimler Portalı. [Çevrimiçi] 2013.
http://sivas.yerelnet.org.tr/il_belediye_baskan.php?iladi=S%DDVAS.
217. **İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü.** [Çevrimiçi]
<http://www.migm.gov.tr/IstatistikiBilgiler.aspx?DetayId=1>.
218. **İçişleri Bakanlığı.** Mülki İdare Birimleri. [Çevrimiçi] 2013. <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkildariBolumleri.aspx>.
219. **Kayseri Valiliği.** Nüfus ve İdari Yapı. [Çevrimiçi]
http://www.kayseri.gov.tr/default_B0.aspx?content=217.
220. **Resmi Gazete.** Büyükşehir Değişikliği Yasası. [Çevrimiçi]
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121206-1.htm>.
221. **Kayseri Valiliği;.** *Protokol Listesi*. 2013.
222. **Sivas Valiliği;.** Protokol Listesi. [Çevrimiçi]
http://www.sivas.gov.tr/default_b0.aspx?content=1090.
223. **Yozgat Valiliği;.** Protokol Listesi. [Çevrimiçi] Ocak 2013. <http://yozgat.gov.tr/sayfalar/sayfa-goster/1100-protokol-listesi.html>.
224. **Kayseri Valiliği İl Dernekler Müdürlüğü.** *Brifing (13.02.2013 tarih ve 1429 sayılı yazı)*. 2013.

225. **Sivas Valiliği, İl Dernekler Müdürlüğü.** İlçelere Bazında Derneklerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı (Elektronik Belge). Sivas : s.n., 2013.
226. **Yozgat Valiliği, İl Dernekler Müdürlüğü.** İlçelere Bazında Derneklerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı (Elektronik Belge). Yozgat : s.n., 2013.
227. Sivas Valiliği İl Dernekler Müdürlüğü Brifingi (14.02.2013 tarih ve 1319 sayılı yazı). 2013.
228. Yozgat Valiliği İl Dernekler Müdürlüğü Brifingi (15.03.2013 tarih ve 1869 sayılı resmi yazı). Yozgat : s.n., 2013.
229. **Bakanlığı, İçişleri.** Ankara : Veri Tabanı, 2013.
230. **Kayseri Valiliği Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü.** *Brifing (13.02.2013 tarih ve 1429 sayılı yazı).* 2013.
231. **Sivas Valiliği, Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü.** Brifing (14.02.2013 tarih ve 1319 sayılı yazı). 2013.
232. **TESK.** Esnaf ve Sanatkar İstatistikleri. [Çevrimiçi] 2013.
<http://www.tesk.org.tr/tr/yeni/istatistik.php>.
233. **TOBB.** İl Bazında Oda/Borsa Arama. [Çevrimiçi]
<http://www.tobb.org.tr/Sayfalar/IlBazindaOdaBorsaArama.aspx>.
234. **Gümrük ve Ticaret Bakanlığı.** Kooperatiflere Yönelik İstatistiki Bilgiler. [Çevrimiçi]
<http://www.gumrukticaret.gov.tr/altsayfa/icerik/174/1009/kooperatiflere-yonelik-istatistiki-bilgiler.html>.
235. Hazine Müsteşarlığı. *Merkezi Finans İhale Birimi.* [Çevrimiçi] 2013. www.cfcu.gov.tr.
236. **World Bank.** Sources Of Social Capital. [Çevrimiçi]
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTSOCIALDEVELOPMENT/EXTTSOCIALCAPITAL/0,,contentMDK:20185225~menuPK:418213~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:401015,00.html>.
237. *Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi Açısından Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme.* **Zafer YILDIZ, Hüseyin TOPUZ.** 61, İstanbul : Sosyal Siyaset Konferansları / Journal of Social Policy Conferences, 2011, Cilt 2011/2.
238. **TÜYSÜZ, Nurettin.** Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması. [Çevrimiçi] Kasım 2011.
<http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/View/13735/tez-ntuysuz.pdf>.
239. **Kalkınma Bakanlığı.** *SEGE 2011.* Ankara : s.n., 2011.

240. **EDAM ve DELOITTE Ortak Yayını.** [Çevrimiçi] 2009.
http://www.smenetworking.gov.tr/userfiles/pdf/belgeler/Kaynaklar/Uluslararası/Deloitte_Türkiye_ic_in_bir_rekabet%20endeksi.pdf.
241. **KTB.** İstatistikler. *Kültür ve Turizm Bakanlığı.* [Çevrimiçi] 2013.
<http://sgb.kulturturizm.gov.tr/TR,50930/istatistikler.html>.
242. **DSİ.** Toprak ve Su Kaynakları. *DSİ Genel Müdürlüğü.* [Çevrimiçi] 2010.
<http://www2.dsi.gov.tr/topraksu.htm>.
243. **DSİ 12. Bölge Müdürlüğü.** 2011 Yılı Yatırım Programı ve Bütçe Takdim Raporu. Kayseri : s.n., 2010.
244. **DSİ 19. Bölge Müdürlüğü.** 2010 Yılı Yatırım Programı Değerlendirmesi. Sivas : s.n., 2010.
245. **FAO.** State of the World's Forests. *Food and Agriculture Organization of the United Nations.* [Çevrimiçi] 2011. <http://www.fao.org/docrep/013/i2000e/i2000e00.htm>.
246. **OGM.** Orman Genel Müdürlüğü. *Orman ve Su İşleri Bakanlığı.* [Çevrimiçi] 2013.
<http://www.ogm.gov.tr/>.
247. **FAO.** State of the World's Forests. *Food and Agriculture Organization of the United Nations.* [Çevrimiçi] 2009. [Alıntı Tarihi: 4 Ocak 2013.] <http://www.fao.org/docrep/011/i0350e/i0350e00.htm>.
248. **ETKB.** Tabii Kaynaklar. *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı.* [Çevrimiçi] 2013.
<http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=tabiikaynaklar&bn=216&hn=12&nm=390&id=390>.
249. **ORAN.** Yozgat Enerji ve Madencilik Raporu. *Orta Anadolu Kalkınma Ajansı Enerji ve Madencilik Sektörel Çalışma Grubu.* [Çevrimiçi] Mayıs 2011.
http://www.oran.org.tr/materiyaller/Editor/document/PlanlamaBirimi/Yozgat_Enerji_Maden_SCG_Raporu_Mayis2011.pdf.
250. **WHO.** Water Sanitation and Health (WSH). *World Health Organization.* [Çevrimiçi] 2013.
http://www.who.int/water_sanitation_health/mdg1/en/index.html.
251. —. Global Health Observatory Map Gallery. *World Health Organization.* [Çevrimiçi] 2010.
<http://gamapserver.who.int/mapLibrary/app/searchResults.aspx>.
252. **Güldü, Uğur.** Şube Müdürü (SİBESKİ). *Röportaj.* Sivas, Mart 2013.
253. **Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü.** 2011 Yılı Mahalli İdareler Genel Faaliyet Raporu. *Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü.* [Çevrimiçi] Haziran 2012.
<http://www.migm.gov.tr/Dokumanlar/2011MAHALLIIDARELERGENELFAALIYETRAPORU.pdf>.
254. **WHO/UNICEF.** Progress on Sanitation and Drinking-Water. *World Health Organization Website.* [Çevrimiçi] 2012. http://whqlibdoc.who.int/publications/2010/9789241563956_eng_full_text.pdf.

255. **Kayseri İl Özel İdaresi.** *Stratejik Plan 2010-2014.* Kayseri : s.n., 2009.
256. **Sivas İl Özel İdaresi.** *Stratejik Yatırım Planı 2010-2014.* Sivas : s.n., 2009.
257. **Yozgat İl Özel İdaresi.** *Stratejik Plan 2010-2014.* Yozgat : s.n., 2009.
258. **KASKİ.** Kayseri İleri Biyolojik Atıksu Arıtma Tesisi. *Kayseri Su ve Kanalizasyon İdaresi.* [Çevrimiçi] 2011. <http://www.kaski.gov.tr/detaylar.asp?id=26>.
259. **ÇŞB.** *Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanteri Değerlendirme Raporu (2009-2010).* 2012.
260. —. *Türkiye Çevre Durum Raporu.* s.l. : Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2011.
261. **EEA.** Data and Maps. *European Environment Agency.* [Çevrimiçi] 2009. <http://www.eea.europa.eu/data-and-maps>.
262. **EPA.** Municipal Solid Waste. *U.S. Environmental Protection Agency.* [Çevrimiçi] 2010. <http://www.epa.gov/epawaste/nonhaz/municipal/index.htm>.
263. **OECD.** Statistics. *Organisation for Economic Co-operation and Development.* [Çevrimiçi] 2005. <http://www.oecd.org/statistics/>.
264. **ÇEDGM.** İzin Lisans ve Geçici Faaliyet Belgesi Alan İşletmeler. *Çevresel Etki Değerlendirmesi İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü.* [Çevrimiçi] Ocak 2013. <http://www.csb.gov.tr/gm/ced/index.php?sayfa=anasayfa>.
265. **KÇŞİM.** *Kayseri İl Çevre Durum Raporu.* s.l. : Kayseri Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2011.
266. **SÇŞİM.** *Sivas İl Çevre Durum Raporu.* s.l. : Sivas Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2011.
267. **Sakarya, Emin.** Sivas Belediyesi. *Röportaj.* Mart 2013.
268. **YÇŞİM.** *Yozgat İl Çevre Durum Raporu.* s.l. : Yozgat Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2011.
269. **MOTAT.** Mobil Tehlikeli Atık Takip Sistemi. *Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü.* [Çevrimiçi] 2013. <http://cbs.cevre.gov.tr/Motat/TumLisanslar.zul>.
270. **Çevre ve Orman Bakanlığı.** *Atık Yönetimi Eylem Planı 2008-2012.* 2008.
271. **ÇOB.** *Özel Atık İstatistikleri 2003-2009.* s.l. : Çevre ve Orman Bakanlığı, 2011.
272. **Hanay, Özge ve Hasar, Halil.** Kayseri İli Kentsel Atıksu Arıtma Tesisi Çamurlarının Tarımsal Amaçlı Kullanım Potansiyeli. *Fırat Üniv. Fen ve Müh. Bil. Dergisi.* 2007, Cilt 19, 3, s. 333-337.
273. **ÇOB.** *Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanteri Değerlendirme Raporu (2007-2008).* 2010.
274. —. *Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanteri Değerlendirme Raporu (2005-2006).* 2008.
275. **EPDK.** Elektrik ve Doğalgaz Piyasa Yatırım Verileri. *Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu.* [Çevrimiçi] 2011. <http://www2.epdk.org.tr/data/index.htm>.

276. **ÇYGM.** Hava Kalitesi Bülteni. *Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü.* [Çevrimiçi] 2012. <http://www.csb.gov.tr/gm/cygm/index.php?Sayfa=sayfahtml&Id=1494>.
277. **OSBÜK.** *OSB Bilgi Sitesi.* [Çevrimiçi] 2012. <http://osbbs.osbuk.org.tr/index.php>.
278. **Alkaya, Emrah.** Eko-Verimlilik (Temiz Üretim) Pilot Projeleri ve Sağlanan Kazanımlar. *Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı.* [Çevrimiçi] 09 2011. [http://www.ttg.gov.tr/content/docs/eko-verimlilik\(temiz-uretim\)pilot-projeleri-ve-saglanan-kazanimler_emrah-alkaya.pdf](http://www.ttg.gov.tr/content/docs/eko-verimlilik(temiz-uretim)pilot-projeleri-ve-saglanan-kazanimler_emrah-alkaya.pdf).
279. **Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.** Deprem Bölgeleri Haritası. [Çevrimiçi] <http://www.deprem.gov.tr/sarbis/Shared/DepremHaritalari.aspx>.
280. **Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü.** Doğa Koruma ve Milliparklar Genel Müdürlüğü Resmi İstatistik Tabloları. [Çevrimiçi] 2013. <http://www.milliparklar.gov.tr/Anasayfa/istatistik.aspx?sflang=tr>.
281. *Yeşil Mavi Teknik Bülten.* **Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü.** Ankara : s.n., 2012, Cilt 6.
282. **Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 9. Bölge Müdürlüğü.** [Çevrimiçi] 2013. <http://bolge9.ormansu.gov.tr/9bolge/AnaSayfa/faliyetlerimiz/milliparklar/camlikmilliparki.aspx?sflang=tr>.
283. **Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü.** Yozgat Çamlığı. [Çevrimiçi] 2013. <http://www.milliparklar.gov.tr/mp/yozyatcamligi/index.htm>.
284. **Stanciu E., Çokçalışkan Avcioğlu B., Lise, Y.** *Korunan Alanlarda Hızlı Değerlendirme ve Önceliklendirme (RAPPAM) 2009 Sonuçları ve 2005 Yılı Karşılaştırması.* İstanbul : Çevre ve Orman Bakanlığı, 2009.
285. **Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü.** Sultan Sazlığı. [Çevrimiçi] 2013. <http://www.milliparklar.gov.tr/mp/sultansazligi/belge.htm>.
286. *Develi İlçesinin Turizm Potansiyeli.* **H., Tunçel.** 1, Elazığ : Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 1996, Cilt 8. 341-360.
287. **Kayseri Valiliği.** Sultan Sazlığı. [Çevrimiçi] 2013. http://www.kayseri.gov.tr/default_B0.aspx?content=1025.
288. **Orman ve Su İşleri Bakanlığı, VII. Bölge Müdürlüğü, Kayseri Orman ve Su İşleri Şube Müdürlüğü.** Aladağlar Milli Parkı. [Çevrimiçi] 2013. http://kayseri.ormansu.gov.tr/Kayseri/AnaSayfa/milli_parklar_ana_sayfa/aladaglar_milli_parki.aspx?sflang=tr.
289. **Vikipedi.** Yahyalı. [Çevrimiçi] 2013. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Yahyal%C4%B1>.

290. **BP.** Energy Outlook 2030 Factsheet. [Çevrimiçi] 2013.
http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/Energy_Outlook_2030_Fact_Sheet.pdf.
291. **OECD.** OECD Factbook 2013 Economic, Environmental and Social Statistics. *Electricity Generation*. [Çevrimiçi] 2013. http://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-factbook_18147364.
292. **IEA.** World: Statistics. *Uluslararası Enerji Ajansı*. [Çevrimiçi] 2009.
http://www.iea.org/stats/regionresults.asp?COUNTRY_CODE=29&Submit=Submit.
293. **Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi.** Enerji Raporu. [Çevrimiçi] 2011.
<http://www.dektmk.org.tr/upresimler/enerjiraporu2012.pdf>.
294. **ETKB.** Dünyada ve Türkiye'de Enerji Görünümü. *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı*. [Çevrimiçi] 2012. http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/Dunyada_ve_Turkiyede_Enerji_Gorunumu.pdf.
295. **Türkiye Elektrik İletim A.Ş.** TEİAŞ. [Çevrimiçi] <http://www.teias.gov.tr/>.
296. **EÜAŞ.** Yıllık Rapor 2011. *Elektrik Üretim A.Ş.* [Çevrimiçi] 2011.
<http://www.euas.gov.tr/Sayfalar/YillikRaporlar.aspx>.
297. **Yüksek Rekabet Kurulu.** *Elektrik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Strateji Belgesi*. 2009.
298. **EPDK.** Elektrik Piyasası Yürürlükte Olan / İptal Edilen Lisanslar. *Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu*. [Çevrimiçi] 2013. <http://www.epdk.gov.tr/index.php/elektrik-piyasasi/lisans?id=950>.
299. **YEGM.** Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü. [Çevrimiçi] www.yegm.gov.tr.
300. —. REPA (İl Bazlı Rüzgâr Enerjisi Potansiyeli Atlası). *Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü*. [Çevrimiçi] 2013. http://www.eie.gov.tr/YEKrepa/REPA-duyuru_01.html.
301. **Türkiye Sürdürülebilir Enerji Finansman Programı.** Türkiye Sürdürülebilir Enerji Finansmanı Kredisi. [Çevrimiçi] Nisan 2013. <http://www.turseff.org/>.
302. **DPT.** 9. Kalkınma Planı. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi:]
<http://www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13744/plan9.pdf>.
303. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. [Çevrimiçi] <http://www.csb.gov.tr/turkce/index.php>.
304. **Devlet Hava Meydanı İşletmesi Genel Müdürlüğü.** DHMİ. [Çevrimiçi] <http://www.dhmi.gov.tr/>.
305. **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları.** TCDD. [Çevrimiçi]
<http://www.tcdd.gov.tr/upload/Files/ContentFiles/2010/basin-kiti/harita.jpg>.
306. **Karayolları Genel Müdürlüğü.** KGM. [Çevrimiçi]
<http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Projeler/Projeler-BolunmusYol.aspx>.
307. **Kayseri Büyükşehir Belediyesi.** Kayseri Raylı Sistemi. [Çevrimiçi]
<http://www.kayseri.bel.tr/web2/index.php?page=rayli-sistem>.

308. **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları.** Yüksek Hızlı Tren. [Çevrimiçi]
<http://hizlitren.tcdd.gov.tr/#/photos/img1.gif>.
309. —. Ankara-Sivas Hızlı Tren Projesi. [Çevrimiçi] <http://hizlitren.tcdd.gov.tr/home/detail/?id=9>.
310. **Ulaştırma Bakanlığı.** Lojistik. [Çevrimiçi]
http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/UBAK/tr/Ana_Plan_Stratejisi/1-Rapor/20100518_164338_204_1_64.pdf.
311. **Projesi, TCDD Lojistik Köy.** <http://1eladenecli.wordpress.com/2012/02/20/lojistik-koy/>. [Çevrimiçi]
312. **Serap KUTLU, Furkan Amil GÜR.** Lojistik Master Planı ve Bir Lojistik Üs Olarak Türkiye. *Mevzuat Dergisi*. [Çevrimiçi]
313. **UTIKAD.** Nakliye Akımları. [Çevrimiçi] 2008.
314. **Uluslararası Taşımacılık ve Lojistik Hizmet Üretenleri Derneği.** Bir Bakışta Lojistik Merkezler. [Çevrimiçi] Temmuz 2012. <http://www.utikad.org.tr/haberler/?id=9967>.
315. **Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu.** Türkiye Elektronik Haberleşme Sektörü Üç Aylık Pazar Verileri Raporu. 2012 Yılı 2. Çeyrek. [Çevrimiçi] Ağustos 2012.
http://btm.gov.tr/kutuphane_ve_veribankasi/pazar_verileri/ucaylik12_2.pdf.
316. **Türk Telekom.** [Çevrimiçi] <http://www.turktelekom.com.tr>.
317. *Bölgesel Kalkınmada Kamu Yatırımlarının Rolü: Kuramsal Bir Değerlendirme-The Role of Public Investments in Regional Development: A Theoretical Review.* **Pirili, M. U.** 2, İzmir : Ege Akademik Bakış, 2011, Cilt 11.
318. **Kayseri Valiliği.** *Cumhuriyet Sonrası*. [Çevrimiçi] 2010. [Alıntı Tarihi: 2010 Ağustos 30.]
<http://www.kayseri.gov.tr/icerix.asp?catxid=16&idx=515&pn=&ekrantip=true&ayrica=listegetir&me>.
319. —. *Ulaştırma ve Haberleşme-Kayseri Hava Limanı*. [Çevrimiçi] 2013. [Alıntı Tarihi: 16 Mayıs 2013.] http://www.kayseri.gov.tr/default_B0.aspx?content=1141.
320. [yazan] A. Satoğlu. *Kayseri Ansiklopedisi*. Ankara : Kültür Bakanlığı, 2002.
321. **Bünyan Yünlü Tekstil Sanayi Tic. A.Ş.** BÜNTEKS. [Çevrimiçi] 2013. [Alıntı Tarihi: 16 Mayıs 2013.]
<http://www.bunteks.com.tr/>.
322. **Kayseri Valiliği.** *Cumhuriyet Sonrası Önemli Olaylar*. [Çevrimiçi] 2013. [Alıntı Tarihi: 16 Mayıs 2013.] http://www.kayseri.gov.tr/default_B0.aspx?content=1004.
323. **Kayseri Şeker Fabrikası.** [Çevrimiçi] 2010. [Alıntı Tarihi: 1 Haziran 2010.]
<http://www.kayseriseker.com.tr/Kurumsal/Hakkimizda..>
324. Türk Kuşu. *Türk Havacılık Tarihi*. [Çevrimiçi] 2010. [Alıntı Tarihi: 1 Ağustos 2010.]
http://www.turkkusu.net/details.php?image_id=22&sessionid=2eed76480342af65a8f97410e56f6e7.

325. *Havacılık Alanındaki Teknolojik Gelişimin Diğer Alanlara ve Güncel Hayat Etkisi*. **Gürbüz, Y. G.** Eskişehir : TMMOB Makina Mühendisleri Odası I. Ulusal Uçak Havacılık ve Uzay Mühendisliği Kurultayı, 12 Mayıs 2001.
326. **TAKSAN**;. Hakkımızda. [Çevrimiçi] 2010. [Alıntı Tarihi: 1 Haziran 2010.] <http://www.taksan.com/trtaksan/indextr.htm>.
327. **ÇİNKOM**. *Hakkımızda*. [Çevrimiçi] [Alıntı Tarihi: 1 Haziran 2010.] <http://www.cinkom.com.tr/>.
328. *Cumhuriyet'ten Günümüze Sivas'ta Ekonomik Yapı ve İstihdam*. **Mahiroğulları, A.** 1, s.l. : Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2009, Cilt 10.
329. **Kayseri Şeker Fabrikası**;. Kayseri Şeker Fabrikası. [Çevrimiçi] 2013. [Alıntı Tarihi: 16 Mayıs 2013.] <http://www.kayseriseker.com.tr/tr/kurumsal>.
330. **Kalkınma Bakanlığı**. *Kamu Yatırımlarının İllere Göre Sektörel Dağılımı*. [Çevrimiçi] 2013. [Alıntı Tarihi: 15 Nisan 2013.] <http://www2.dpt.gov.tr/kamuyat/ilozet.html>.
331. **Müdürlüğü, DSİ 12. Bölge**. Develi II. Merhale Sulama Projesi. Kayseri : s.n., 25 Ağustos 2011.
332. **Müdürlüğü, DSİ 19. Bölge**. Kayseri Valiliği, Kayseri İl Koordinasyon Takdimi. Kayseri : Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, DSİ 19. Bölge Müdürlüğü, 11 Nisan 2013.
333. **DSİ 12. Bölge Müdürlüğü İl Brifingi**;. DSİ 12. Bölge Müdürlüğü İl Brifingi. Kayseri : Kayseri Valiliği, 18 Ocak 2013.
334. **Kaymakamlığı, Kadışehri**. Kadışehri Kaymakamlığı, Deveci Havzası Meyvecilik Entegrasyon Projesi, Sunum ve Proje Dokümanları. s.l. : 19.10.2011 tarihli Kadışehri İlçesi Stratejik Analiz Toplantısı, 2011.
335. **Anonim**. *İl Koordinasyon Kurulu 2013 Yılı Ön Değerlendirme Raporu*. Kayseri : Kayseri Valiliği, 2013.
336. Entegre Sağlık Kampüsü. [Çevrimiçi] 2013. [Alıntı Tarihi: 18 Mayıs 2013.] (<http://www.kamuoel.gov.tr/koo/?q=tr/ana-sayfa>).
337. **Sivas İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü**;. 2014-2023 Dönemi Bölge Planı Hazırlık Çalışmaları Bilgi ve Belgeleri. s.l. : 14.03.2013 tarih ve 99 sayılı Sivas İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü yazısı, 2013.
338. **TCDD 2. Bölge Müdürlüğü** ;. 2014-2023 Dönemi Bölge Planı Hazırlıkları. s.l. : 13.03.2013 tarih ve 6108 sayılı TCDD 2. Bölge Müdürlüğü yazısı, 2013.
339. Ankara Sivas Hızlı Tren Projesi Yerköy Yozgat Sivas Kesimi. **TCDD**. [Çevrimiçi] 2013. [Alıntı Tarihi: 18 Mayıs 2013.] <http://tcdd.net/ankara-sivas-hizli-tren-projesi-yerky-yozgat-sivas-kesimi>.
340. **Belediyesi, Kayseri Büyükşehir**. İl Koordinasyon Kurulu Kayseri Büyükşehir Belediyesi Sunumu. Kayseri : Kayseri Valiliği, Nisan 2013.

341. **Anonim.** 2014-2023 Dönemi Proje Bilgileri. s.l. : 13.03.2013 tarih ve 928 sayılı Sivas Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü yazısı, 2013.

342. Kayseri Valiliği Dış İlişkiler ve AB Koordinasyon Merkezi. [Çevrimiçi]
<http://www.kayseriab.gov.tr/news.php?kategoriduyurupk=7&duyurupk=132>.

343. **Kalkınma Bankası.** Dış Ticarettteki Rekabet Gücüne Göre Sanayinin Değerlendirilmesi.
[Çevrimiçi] http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/ga/2007-GA/GA-06-04-04_Dis_Ticarettteki_Rekabet_Gucune_Gore_Sanayi_Sektorunun_Degerlendirilmesi_1995_2005.pdf.

344. *Bölgesel Kalkınma Analizlerinde Değişim Payı (Shift-Share) Yaklaşımı.* **Beceren, E.** 3, s.l. : Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2003, Cilt 8.

345. **Yüksel, B.** *TR72 Bölgesi Tarım Raporu.* Kayseri : Orta Anadolu Kalkınma Ajansı, 2013.

TR72 BÖLGESİ 2014-2023

MEVCUT DURUM ANALİZİ

Kayseri Yatırım Destek Ofisi

Barbaros Mahallesi
Sümer Yerleşkesi
Kümeevler No:1
38080 Kocasinan/KAYSERİ
Tel: 0 (352) 352 6726

Sivas Yatırım Destek Ofisi

Akdeğirmen Mahallesi
Höllüklük Caddesi
No:39
58040 SİVAS
Tel: 0 (346) 222 0800

Yozgat Yatırım Destek Ofisi

Medrese Mahallesi
Hastane Caddesi
İş Bankası Üstü 5. Kat
66100 YOZGAT
Tel: 0 (354) 217 6726